Hayat Kaynağı
Kur'an Tefsiri

Prof. Dr.
M. Sait Şimşek

3

BEYAN

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, Beyan Yayınları'nın 530. kitabı olarak yayına hazırlandı; editör Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, kapak düzeni Yusuf Kot, dizgi ve sayfa düzeni Osman Arpaçukuru, baskı ve cilt İstanbul Matbaacılık Ltd. Şti. (Gümüşsuyu Cad. No: 21/B Zeytinburnu-İstanbul, 0212 482 51 66) tarafından gerçekleştirildi ve Ocak 2012'de İstanbul'da yayımlandı.

ISBN 978-975-473-519-2 (III. cilt)
ISBN 978-975-473-516-1 (I-V takım)

Sertifika No: 14723

BEYAN YAYINLARI Ankara Cad. 49 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90.212. 512 76 97 - Tel-Faks: 526 50 10
www.beyanyayinlari.com
bilgi@beyanyayinlari.com

Prof. Dr. M. Sait Şimşek

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri

3. Cilt

BEYAN

İçindekiler

Mekke'de Hûd sûresinden sonra indirilmiş olup 111 âyettir. Sûrenin tamamının bir defada indirildiği belirtilir. Sûre Hz. Yûsuf kıssasını ele almaktadır. İsmini de buradan alır. Kur'ân-ı Kerim'de yer alan kıssaların en uzunu bu kıssadır. Hz. Yûsuf, Hz. İshak'ın torunlarından olup diğer peygamberler gibi o da Hz. İbrahim'in soyundan gelmektedir. Tevrat'ın anlatımına göre Hz. Yakub'un ikinci hanımındandır. Bu hanımı, ikinci oğlu olan Bünyâmin'in doğumundan sonra vefat etmiştir. (Tekvin 39/19-20). Kur'ân-ı Kerim ise Hz. Yûsuf'un Mısır'da bakan olup ailesinin tamamını Mısır'a getirttiğinde annesinin hayatta oluşundan söz etmektedir.

Kıssalar, indikleri dönemin şartları ile uyum içerisindedir. Yani her bir kıssa indirildiği dönemin bir olayına işaret eder ve o olayla ilgili mesajlar taşır. Sûrede anlatılan kıssada Hz. Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılıp ölüme terkedilmiştir. Ancak kuyudan kurtarılmış ve nihayetinde Mısır yönetiminde söz sahibi olmuştur. Kureyş müşrikleri de kendi aralarından çıkan peygamberi tam da bu sûrenin indiği dönemde öldürme planları kurmaktadır. Ama o da Yûsuf gibi bu komplolardan kurtarılacak başka bir bölgeye gidecek ve orada devlet başkanı olacaktır.

Kıssa, Hz. Peygamber'i ve iman edenleri teselli etmektedir. Onlara, bir gün gelip bu sıkıntılardan kurtarılacakları ve hâkim duruma getirilecekleri müjdesini verirken Kureyş müşriklerine de bir uyarı mesajı göndermektedir: Siz Muhammed'i öldürmek peşindesiniz ama o da Yûsuf peygamber gibi komplolarınızdan kurtulacak ve hâkim duruma gelecektir.

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan kıssalar ***kısa hikâye*** *türüne benzemektedir. Kıssalarda Yûsuf kıssası hariç zincirleme olaylar pek yer almaz. Bununla birlikte Yûsuf kıssası olaylar örgüsünden ibaret kuru bir anlatım şeklinde değildir. Okuyucusuna evrensel mesajlar vermektedir. Bu anlamda kıssada Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kendisine yaptıkları üzerinden insanın temel zaaflarından olan kıskançlık konusu, bakanın eşinin konu edinildiği olay üzerinden lüks hayat süren ailelerin zaafları, o dönemdeki Mısır toplumunun ekonomik yapısı üzerinden ekonomik meseleler vs. gibi evrensel problemlere değinilmektedir. Ama ne yazık ki tefsirlerin birçoğunda nakledilen İsrailiyat ve olaylara dair hayali anlatımlar sûrenin verdiği bu mesajları gölgelemiş hatta onları anlaşılmaz hale getirmiştir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا

عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-ra. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir.**
2. **Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ki anlayasınız.**

Mukattaa harfleriyle ilgili olarak Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Mukattaa harflerinden hemen sonra Kur'ân'ın apaçık bir kitap olduğuna vurgu yapılması, onun anlaşılır bir kitap olduğuna ve ele aldığı konuları anlaşılır bir dille işlediğine işaret etmektedir.

Burada onun apaçık bir kitap olarak nitelenmesinin diğer bir nedeni ise bu sûrede işlenen Hz. Yûsuf kıssasıyla ilgilidir. Yûnus ve Hud sûrelerinde anlatılan kıssalar, Arapların daha önce hakkında bilgi sahibi oldukları kıssalardır. Ama onların Yûsuf kıssasına dair bir bilgileri yoktu. Belirtmek gerekir ki sûre, Mekke'de indirilmiştir ve Peygamber (s.a.v.) henüz Yahudilerle karşılaşmamıştır. Bu sebeple Peygamber'in kıssaya dair bilgileri Yahudilerden aldığı ileri sürülemez. Sûrenin girişinde de dikkat çektiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'de en ayrıntılı kıssa bu sûrede işlenen Hz. Yûsuf kıssasıdır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in apaçık bir kitap olduğuna dikkat çekilmiştir.

Kur'ân'ın ilk muhatapları Araplardır. Bu sebeple Arap diliyle indirilmesine ihtiyaç vardı. Kuşkusuz, son peygamberin Araplardan seçilmesinin ve ona indirilen kitabın Arapça olmasının da birtakım sebepleri vardır. Ancak siyer kitaplarının, İslâm öncesi Arap yarımadasının sosyal ve kültürel yapısını anlatacakları yerde neredeyse tamamı uydurma olan Peygamberle ilgili olağanüstülüklere ilgi duymaları ve bu gibi konuları anlatmaları, Arap yarımadasının o günün sosyal ve kültürel yapısını yeterince anlamamıza engel olmuştur.

Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Araplar, güçlü bir medeniyet ve kökleşmiş bir kültüre sahip değildi. Bu sebeple kendilerine gelen dini metinleri kendi kültürlerinde eritme ve onları kendi kültürleri doğrultusunda yönlendirip te-

vil etmeleri söz konusu olmayacak böylece dinin safiyeti korunarak diğer milletlere intikali sağlanacaktı.

Çölün çetin şartlarına alışmış olan Araplara kabileler arası sürekli çatışmalar cesaret ve atılganlık kazandırmıştı. Cesaret ve atılganlıkları, yeni gelen dini koruyup savunmalarına ve bu işi tereddütsüz ve mükemmel bir şekilde yerine getirmelerine katkıda bulunacaktı.

Arabistan yarımadası, o günün dünya ticaret yollarının kesiştiği bir merkez konumundaydı. Kuzeyden güneye ve batıdan doğuya gidip gelen kervanlar Arap yarımadasından geçiyordu. Arapların kendileri de çevre devletlere ticaret için gidip geliyorlardı. Bu durum Araplara, komşularının inanç, adet ve geleneklerini tanıma imkânı vermişti. Bu sebeple de yeni dini çevre milletlere taşımaları daha kolay olacaktı.

Arap dili güçlü bir dildi. İslâm'dan önce bile özellikle Mekke'de kurulan panayırlarda şiir ve hitabet yarışmaları yapılır ve seçilen şiirler Ka'be duvarına asılırdı.

O günkü Arapların bedii zevklerini tatmin edecekleri en uygun uğraş, söz sanatıydı. Söz sanatı için ne taşınacak malzemeye ne de atölyeye ihtiyaç vardı. Alabildiğine uzanan çöl ve coğrafi yapının sağladığı ufuk çemberinin genişliği onlarda muhayyile genişliğine yardımcı olmuştu. Bütün bunlar söz sanatını kamçılayan faktörlerdi.

Güçlü bir dile sahip oldukları için çevre millet ve kültürlerle yakın temasta olmalarına rağmen Arap dili safiyetini koruyordu. Kıyamete kadar kalacak ve bütün insanlığa hitap edecek son ilâhi kitap için uygun bir dil önemli bir husustu.

İşte bu ve benzeri nedenler son ilâhi kitabın Arap diliyle indirilmesine sebep teşkil ediyordu.

Burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus, Kur'ân-ı Kerim'in Arapça olmakla nitelenmesidir; o, Allah tarafından Arapça olarak indirilmiştir. O halde Kur'ân-ı Kerim'in diğer dillere yapılmış olan çevirileri, Kur'ân-ı Kerim'in kendisi değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, anlam ve bu anlamın formu durumunda olan Arapça lafızların toplamıdır. Ne anlam yalnız başına Kur'ân'dır ne de yalnız başına lafızlar. Hatta indirildiği cümle ve kelimelerinin yerine mesela, günümüz Araplarının daha rahat anlayabilecekleri Arapça eş anlamlıları yerleştirilecek olsa yine de ona Kur'ân diyemeyiz. Kelimelerinin kıraatlerinde değişiklik yapılacak olsa yine Kur'ân olmaktan çıkar. Bu yapılan, başka dillere yapılan çeviriler gibidir; yani Kur'ân'ın Arapça mealidir.

Kur'ân-ı Kerim, Allah tarafından Arapça indirildiğinden, ne başka dillerdeki çevirileri ile ne de Arapça sadeleştirilmiş olan şekliyle namazlarda okunabilir. Çünkü namazlarda Kur'ân okunması istenmiştir. (Müzzemmil 73/20).

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ
بِمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَۗ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ
الْغَافِل۪ينَ ﴿٣﴾

3. Biz, bu Kur'ân'ı sana vahyetmek suretiyle sana en güzel kıssayı anlatıyoruz; hakikat, bunu anlatmadan önce sen haberdar olmayanlardandın.

Kuşkusuz, Kur'ân'ın anlattığı kıssaların her biri, anlatmak istediği açısından kıssaların en güzelidir. Yûsuf kıssası da bu en güzel kıssalardan biridir. Yûsuf kıssanın Kur'ân'daki diğer kıssalardan farkı, daha uzun olması ve Hz. Yûsuf'un hayatını ana hatlarıyla baştan sona anlatmasıdır. Belki de bu yönüyle kıssaların en güzeli olmakla tavsif edilmiştir. Kıssanın diğer bir özelliği ise gerek Peygamber (s.a.v.)'in ve gerek Mekke'de yaşayan Arapların bu kıssa hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamalarıdır. Okur-yazar olmayan ve Yahudilerden de bir bilgi almamış olan Peygamber'in bu kıssayı uydurmuş olması düşünülemez. Bu yönüyle de kıssa Kur'ân-ı Kerim'in Allah katından olduğunu gösteren bir delildir.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَب۪يهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَباً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ ﴿٤﴾
قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَك۪يدُوا لَكَ كَيْداًۜ
اِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَب۪يكَ

رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ
آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ ۚ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

4. Hani Yûsuf babasına demişti ki: "Babacığım, ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlar."

5. Babası dedi ki: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatmayasın, olur ki sana bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır."

6. "Rabbin seni işte böyle seçecek, sana sözlerin/olayların içyüzünü ve âkıbetini öğretecek ve daha önce, iki atan olan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub'un soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Rabbin elbette her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır."

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, rüyada gördüğü on bir yıldız kardeşlerini, güneş babasını ve ay annesini temsil etmektedir (Mâverdî, II, 237; İbnu Kesir, IV, 369).

Hz. Yûsuf'un böyle bir rüya görmesi ileride peygamber olacağına dair bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Peygamberimize de vahyin gelişinin sadık rüya ile başladığı rivâyet edilmektedir. (Buharî, Bed'ul-Vahy).

Babasının, rüyasını kardeşlerine anlatmamasını öğütlemesi, Yûsuf'un rüyasının kolay yorumlanabilir bir rüya olmasının yanında o dönemde rüya yorumlamasının yaygın ve önemsenen bir şey olduğunu göstermektedir. Belki Hz. Yakub'un kendisi de bir peygamber olduğundan oğlu Yûsuf'un rüyasının ne anlama geldiğini anlamış ve çocukları da anlar diye endişelenmiştir.

Hz. Yakub'un rüyayı kardeşlerine anlatmamasını istemesinin Kur'ân'da yer alması, özellikle babaları bir, anneleri farklı olanlar arasında birbirlerini öldürecek dereceye varabilen kıskançlıkların olabileceğine dikkat çekmektedir. Bir peygamber olan Hz. Yakub'un çocukları arasında böyle şeyler olabiliyorsa diğer ailelerde olması daha da muhtemeldir. Bu sebeple babaların, annelerin ve eğiticilerin bu duruma dikkat etmeleri gerekmektedir. Zaten kıskançlıklar

daha çok akrabalar ve birbirleriyle ilişkileri olan kimseler arasında olur. Şeytanın görevi bu gibi duyguları tahrik etmektir. Bu sebeple Hz. Yakub: **“Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.”** demiştir.

“Rabbin seni işte böyle seçecek, sana sözlerin yorumunu öğretecek ve daha önce, iki atan olan İbrahim ve İshak’a nimetini tamamladığı gibi...”

Hz. Yakub burada Yûsuf’un rüyasının hakikatini ve akıbetini açıklamaktadır. Nitekim Hz. Yûsuf, ataları Hz. İbrahim ve Hz. İshak gibi peygamber olmuş ayrıca Mısır’da devlet yönetiminde iyi bir yere gelmiş ve kardeşleriyle ana ve babasını da Mısır’a getirterek onları kendi yönetimine sokmuştur.

Müfessirler genelde âyette geçen *sözlerin/olayların âkıbetiyle* rüya tabirinin kastedildiğini söylerler. Ancak bu ifade ile genel olarak sözlerin nereye varacağı yani bilgi ve hikmetin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Hatta âyette geçen الأَحَادِيثِ kelimesi söz anlamına gelen *hadis* kelimesinin çoğulu olduğu gibi olay anlamına *hades* kelimesinin de çoğuludur ve burada olaylar kastedilmektedir diyenler de olmuştur.

Verilen bu anlamlar birbiriyle çelişmediğinden söz konusu ifadenin bunların tamamını içerdiğini söylemek de mümkündür. Hatta bu görüş bizce çok daha tutarlıdır.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ
لِلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ
أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ
وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ
فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾

7. (Hakikati) **Soruşturanlar için Yûsuf ve kardeşlerinde âyetler/ibretler vardır.**
8. **Hani kardeşleri demişlerdi ki: "Sayısı bu kadar çok olan bir grup olduğumuz halde Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir. Babamız açık bir yanılgı içindedir."**
9. **"Yûsuf'u öldürün veya onu bilinmeyen bir yere atın ki babanızın ilgisi yalnızca size kalsın, siz de bundan sonra iyi bir topluluk olursunuz."**
10. **Konuşanlardan biri dedi ki: "Yûsuf'u öldürmeyin; mutlaka bir şey yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da gelip-geçen kervanlardan biri onu bulup alsın."**

Kur'ân-ı Kerim, grubun ilk âyetinde olduğu gibi özellikle düşünülerek sonuçlara varılabilecek ve değişik ortamlarda daha başka sonuçların da ilave edilebileceği hususlarda genel ifadeler kullanmaktadır. Mesela, bu âyette hakikat araştırıcılarına, Yûsuf ile kardeşleri arasında geçen olayları anlatan kıssada alınacak ibretler vardır, denilmiş, bu ibretlerin neler oldukları tek tek sıralanmamıştır. Gerçi sonraki âyetlerde bunlara dair işaret ve göndermeler mevcuttur; ama bunlar da alınacak ibretlerin hem tamamını içermemekte ve hem de açık bir şekilde dile getirilmemektedir. İşte Kur'ân'ın anlatımına hâkim olan bu üslup okuyucunun olay üzerinde düşünmesine ve alınacak ibretleri zenginleştirmesine teşvik etmektedir.

Kıssada kıskançlık, sabır, sevgi gibi insan psikolojisiyle ilgili hususlar ve bunların sebep ve sonuçlarına dair tespitler yer almaktadır.

Hz Yûsuf ve kardeşi Bünyâmin farklı anneden idiler. Öyle anlaşılıyor ki babaları Hz. Yakub, oğulları arasında Yûsuf ve kardeşini daha çok seviyordu. Bu farklı sevgi diğer çocuklar tarafından fark ediliyor ve bu durum onlarda kıskançlık duygularını tahrik ediyordu. Anne ve babalarla eğitimcilerin bu hususa dikkat etmeleri gerekir.

Kıskançlık ve nefretleri öyle bir düzeye ulaşmıştı ki Yûsuf'tan bütünüyle kurtulmak istiyorlardı. Bu nedenle: **"Yûsuf'u öldürün veya onu bilinmeyen bir yere atın ki babanızın ilgisi yalnızca size kalsın, siz de bundan sonra iyi bir topluluk olursunuz."** demişlerdi.

Âyetlerde, cinayet işleyen kimselerin psikolojilerine dair önemli ipuçları verilmektedir. Şöyle ki:

Cinayet işleyenler, haklılığına dair önce kendi kendisini inandırırlar. Cinayeti işleyen kardeşlere göre, kendileri daha güçlü olup sayıca daha çoklardı. Bu sebeple babaları onları daha çok sevmeliydi. Sevmediğine göre, ortada bertaraf

edilmesi gereken bir olumsuzluk vardı. O halde ciddi suç işleyenler, suçlarına bir mazeret uydurur ve bu mazerete kendilerini inandırırlar.

Haklı olduklarına dair kendisini inandırdıktan sonra ikinci aşamada *suçu planlarlar.* Yûsuf'un kardeşleri de kendi aralarında Yûsuf'a ne yapacaklarını kararlaştırıyorlar.

Üçüncü aşamada ise *suçu işledikten sonra kendisileriyle ilgili ortaya çıkacak olumsuzlukları nasıl gidereceklerini kararlaştırırlar.* Yûsuf'un kardeşleri de kanlı gömleği babalarına götürmüş ve Yûsuf'un kurt tarafından parçalanıp yendiğini söylemişlerdir.

Kıskançlık ve nefretin doruğa ulaştığı bir sırada kardeşlerden biri bu duyguları bastırabiliyor, bir öneride bulunuyor ve diğer kardeşler de bu öneriyi kabul ediyor: "**Konuşanlardan biri dedi ki: 'Yûsuf'u öldürmeyin; mutlaka bir şey yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da gelip-geçen kervanlardan biri onu bulup alsın.**" Çünkü onlar için Yûsuf'un babalarından uzaklaşması ve babalarının sevgisinin sadece kendilerine yönelmesi yeterliydi.

قَالُوا يَٓا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَ۬نَّا عَلٰى يُوسُفَ
وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ
وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ اِنّ۪ي لَيَحْزُنُن۪ٓي اَنْ تَذْهَبُوا بِه۪
وَاَخَافُ اَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا
لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّٓا اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾
فَلَمَّا ذَهَبُوا بِه۪ وَاَجْمَعُٓوا اَنْ يَجْعَلُوهُ ف۪ي غَيَابَتِ الْجُبِّۚ وَاَوْحَيْنَٓا
اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾
وَجَٓاؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَٓاءً يَبْكُونَۜ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا

نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا
أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاؤُ عَلَى قَمِيصِهِ
بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

11. **Dediler ki: "Ey babamız! Yûsuf'u bize neden emanet etmiyorsun; oysa biz hep onun iyiliğini istemişizdir."**

12. **"Yarın onu bizimle göndersen de gezse oynasa. Biz ona kesinlikle göz kulak oluruz."**

13. **Dedi ki: "Cidden onu götürmeniz beni üzer; sizden habersiz kurdun onu kapıp yemesinden korkuyorum."**

14. **"Sayıca çok ve güçlü bir grup olduğumuz halde kurt onu kapıp yiyecek olursa gerçekten biz ölmüşüz demektir." dediler.**

15. **Onu beraberlerinde götürüp kuyunun dibine atmak üzere aralarında söz birliği ettiklerinde biz ona vahyettik ki: "Onlar hiçbir şeyin farkında değilken bu yaptıklarını onlara mutlaka haber vereceksin."**

16. **Ve akşam üzeri ağlayarak babalarına geldiler.**

17. **Dediler ki: "Ey babamız! Yarış yapmak için** (şöyle) **uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyalarımızın yanında bırakmıştık; meğer onu kurt kapıp yemiş! Ama** (biliyoruz ki) **biz doğru söylesek de sen bize inanmayacaksın!"**

18. **Yalancı bir kana bulanmış gömleğini de getirmişlerdi. Babaları dedi ki: "Yok, yok; nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiştir. Bundan sonra** (bana düşen) **güzelce sabretmektir. Şu anlattıklarınız karşısında yardım edecek olan sadece Allah'tır."**

Kardeşleri Yûsuf hakkında bir plan kurmuş ve ne yapacaklarını tasarlamışlardı. Şimdi planlarını uygulama aşamasına gelmişlerdi. Baba, oğullarının planından şüphelenmişti, en azından Yûsuf konusunda onlara tam güvenmiyordu. Belli ki Yûsuf'u beraberlerinde götürmek için birkaç kez babalarına teklifte bulunmuşlardı. Anlatımdan bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Çocukları kendisine güvence vermişlerdi ama babanın yine de içi rahat değildi. **"Cidden onu götürmeniz beni üzer; sizden habersiz kurdun onu kapıp yemesinden korkuyorum"** dedi. Üzüntüsünün iki sebebi vardı. Biri, bir müddet için de olsa Yûsuf'tan ayrı kalmasıydı. Ama asıl sebep kardeşlerin oyuna ve gezmeye dalarak Yûsuf'u ihmal etmeleri ve kurdun onu yemesiydi. (Zemahşeri, II, 306). Hz. Yakub, farkına varmadan mazeret bulmalarını kolaylaştırmıştı.

Babalarına güven vermek için kendilerinin güçlü bir grup olduklarını; Yûsuf'u korumak için azami titizlik göstereceklerini, bunu onur meselesi yaptıklarını ve kurt onu kaparsa bizzat kendilerinin ziyana uğramış olacaklarını söylediler. Dilleri bunu söylüyordu ama kıskançlık ateşi içlerini sarmıştı bir kere.

Planlarını uygulamak üzere Yûsuf'u alıp götürdüler. Onu kuyunun dibine attılar. Ancak yüce Allah, Yûsuf'un kalbine güven ve huzur verdi. Onun kalbine şunu fısıldamıştı: **"Onlar hiçbir şeyin farkında değilken bu yaptıklarını onlara mutlaka haber vereceksin."**

Sûrenin ilerleyen kısımlarında bunun nasıl gerçekleştiği görülecektir.

Akşam eve geldiklerinde Yûsuf'un kanlı gömleğiyle dönmüşlerdi. Babalarına, onu kurt yedi, dediler. Bütün varlığıyla Allah'a iman etmiş olan baba, Allah'a yöneldi ve: **"Bundan sonra** (bana düşen)**, güzelce sabretmektir. Şu anlattıklarınız karşısında yardım edecek olan sadece Allah'tır."** dedi. Suç işleyenler, hele suçu işleme konusunda acele davranmışlarsa mutlaka bir boşluk bırakırlar. Muhtemelen baba bu açığı yakalamış ve söylediklerine inanmamıştı; ama yapacak bir şey de yoktu.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ
فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلٰى دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ ۚ
وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ

بِبَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ ع
وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوٰيهُ عَسٰى
أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللّٰهُ غَالِبٌ
عَلٰى أَمْرِهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

19. **Derken bir kervan çıkageldi. Sucularını kuyuya gönderdiler. Sucu kovasını sarkıtınca; "Müjde müjde! Bir erkek çocuğu!" dedi. Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Oysa Allah onların yaptıklarını gayet iyi bilmektedir.**

20. **Onu yok pahasına birkaç dirheme sattılar; çünkü ona çok az değer biçenlerdendiler.**

21. **Onu satın alan Mısır'lı, eşine: "Ona iyi bak, belki işimize yarar yahut kendisini evlat ediniriz" dedi. İşte, Yûsuf'a orada öyle bir imkân verdik ki kendisine sözlerin/olayların içyüzünü ve âkıbetini öğretelim. Kuşkusuz, Allah buyruğunu yerine getirendir; fakat insanların çoğu bilmez.**

22. **Olgunluk çağına erdiğinde ona bir yetki ve bir ilim verdik. İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız.**

Grubun ilk âyeti iki şekilde anlaşılmıştır: Bunlardan birine göre, Hz. Yûsuf'u saklayanlar Hz. Yûsuf'un kardeşleridir; durumunu gizleyerek onu satmışlar, Yûsuf da kendisini öldürürler korkusuyla kardeşleri olduğunu gizlemek durumunda kalmıştır; oysa Allah onların ne yaptıklarını bilmektedir. Bu görüş İbnu Abbas'a da izafe edilmiştir. (İbnu Kesir, IV, 376). Diğer görüşe göre, Hz. Yûsuf'u saklayanlar, onu kuyunun dibinde bulanlardır. Ortak olmaya kalkmasınlar diye kervanın diğer fertlerinden onu kuyuda bulduklarını gizlemişlerdir; ama Allah onların gizlediklerini gayet iyi bilmektedir.

Böylece yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'e, Kureyşli müşriklerin kendisine neler planladıklarını gayet iyi bildiğini, Yûsuf'u o sıkıntılı durumdan kurtardığı gibi kendisini de kurtaracağı mesajını vermektedir. (İbnu Kesir, IV, 376). Sonuçta zulmedenler, bir gün gelip yaptıkları zulmün altında kalırlar.

Müfessirler kervan, kuyu, Yûsuf ve kardeşlerine dair bir kısmı İsrailiyat, bir kısmı da hayal mahsulü olan pekçok şey anlatır. Örneğin, Yûsuf'un kuyuda üç gün kaldığı, kervanın yolunu şaşırıp kuyunun yakınına geldiği, kuyunun suyunun tuzlu olduğu ve Yûsuf o kuyuya atıldıktan sonra suyunun tatlı suya dönüştüğü v.b. Yine onlara göre, Yûsuf'un durumuna kuyunun duvarları sesli sesli ağlamıştır. Müfessirlerin bir kısmı bununla da yetinmez ve onu kuyuda bulan kimsenin ismi ve nereli olduğu, kendisini kaç dirheme sattıkları vs. gibi tamamen hayal mahsulü şeyler anlatır. Aslında bu tür anlatımlar sûrenin okuyucuya vermek istediği mesajı da gölgelemektedir. Bu söylenenlerin hepsi doğru bile olsa bunları anlatmanın okuyucuya bir yararı yoktur.

Belirtmek gerekir ki bazı müfessirler sûrenin diğer âyetlerinde de hayal mahsulü birçok olay ve tanımlamalara yer vermektedir. Yûsuf Sûresi, bu tür anlatımların en yoğun olduğu sûrelerden birisidir.

Geleceğin Yûsuf'a neler sakladığını onu kuyuda bulanlar ne bilsin! Onu Mısır'a götürdüler ve herhangi bir özelliği bulunmayan sıradan bir köleymiş gibi kendisini birkaç dirheme sattılar.

"Onu satın alan Mısır'lı, eşine: "Ona iyi bak, belki işimize yarar yahut kendisini evlat ediniriz" dedi. İşte, Yûsuf'a orada öyle bir imkân verdik ki kendisine sözlerin/olayların içyüzünü ve âkıbetini öğretelim. Kuşkusuz, Allah buyruğunu yerine getirendir; fakat insanların çoğu bilmez."

Kimin Yûsuf'u alacağına karar vermek Yûsuf'un kendi elinde değildi. Allah neyi takdir etmişse o olacaktı. Onu alan kişi *aziz* diye nitelenmektedir. Kelime çok güçlü ve emirlerine karşı konulamayan kişi anlamındadır. Bu da, onu satın alan kişinin devlet yönetiminde güçlü biri olduğunu göstermektedir. Yûsuf, yüce Allah'ın verdiği bir imkân ile söz ve olayları yorumlama imkânına kavuşmuştur. Ne de olsa devletin ileri gelenlerinden birinin evinde yetişme imkânını elde etmiş ve ta çocukluğundan itibaren yönetim ve devletin ekonomisi gibi konularda eğitilme imkânı bulmuştur. Nitekim kendisini satın alan kişinin devletin maliye işlerinden sorumlu bakan olduğu rivâyet edilmektedir.

Yûsuf'un kardeşleri kendisini yok etmek peşindeydiler; ama Allah onu peygamber yapmayı ve Mısır devletinin yönetiminde önemli bir göreve getirmeyi dilemişti. Hatta Yûsuf'un Mısır'da yönetici olması, İsrailoğullarının tamamının kaderi üzerinde etkili olmuştur: **"Kuşkusuz, Allah buyruğunu yerine getirendir; fakat insanların çoğu bilmez."**

Yüce Allah'ın Yûsuf'a verdiği imkân bununla da sınırlı kalmamış, hayatının her döneminde bir imtihana tabi tutmuş ve ardından kendisine daha büyük imkânlar vermiştir: **"Olgunluk çağına erdiğinde ona bir yetki ve bir ilim verdik. İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız."**

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ
إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

23. Evinde kaldığı kadın onun gönlünü çelmek istedi ve kapıları sıkı sıkıya kapatarak "Haydi gelsene" dedi. "Allah korusun! O benim, en güzel şekilde barınmamı sağlayan efendimdir. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz." dedi.

24. Kadın onu gerçekten arzulamıştı. Rabbinin ikazını görmeyeydi o da onu arzulayacaktı. Kötülük ve çirkinliği ondan uzaklaştıralım diye mesele böyle cereyan etmişti; çünkü o, samimi kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırtmıştı. Kapının yanında kocasıyla karşılaştılar. Kadın: "Ailene kötülük yapanın cezası hapsedilmekten yahut acı veren bir işkence görmekten başka nedir ki?" dedi.

26. Yûsuf: "O benim gönlümü çelmeye çalıştı" dedi. Kadının akrabalarından bir tanık şöyle şahitlik yaptı: "Gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylüyordur; Yûsuf'sa yalancılardandır."

27. "Ama gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylüyordur; Yûsuf'sa doğru söyleyenlerdendir."

28. Kocası, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: "Belli ki bu, siz kadınların oyunlarındandır; sizin oyunlarınız cidden korkunçtur."

29. "Yûsuf, sen bundan vazgeç! Sen de (ey kadın)**, günahın için bağışlanma dile! Çünkü sen günah işleyenlerden oldun."**

Olay, Hz Yûsuf'a peygamberlik verilmesinden öncedir. Çünkü peygamberlik genellikle kırk yaşlarında verilir. Muhtemelen peygamberlik, ailesinin Mısır'a getirilmesinden ve babasının vefatından sonra Hz. Yûsuf'a verilmiştir. Ancak kendisine peygamberlik verilen kişi, kendisi farkında olmasa bile öncesinden eğitilir ve vahiy almaya hazır hale getirilir. Kişi üzerinde belki de en etkili eğitim, deneme sınavlarına tabi tutulmasıdır. Yûsuf, hayatının her aşamasında denenmekte iffet, vefa ve güzel ahlâk sahibi oluşu perçinlenmektedir. (İbnu Aşur, VI/XII, 248).

Peygamberler peygamberlikten önceki hayatlarında da şahsiyetlerini rencide edecek ve onurlu kimselere yakışmayan davranışlardan uzaktırlar. İleride peygamber olacak Yûsuf da bir peygamberin şahsiyetine yakışmayacak davranışlardan uzak durmuş ve ev sahibesinin çağrısına, **"Evinde kaldığı kadın onun gönlünü çelmek istedi ve kapıları sıkı sıkıya kapatarak "Haydi gelsene" dedi. "Allah korusun! O benim, en güzel şekilde barınmamı sağlayan efendimdir. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz"** diyerek

olumsuz cevap vermiştir. **"O benim, en güzel şekilde barınmamı sağlayan efendimdir"** sözüyle Allah'ın mı yoksa kendisini satın alıp evine götüren ve ona önem vererek onu evinde barındıran *azizin* mi kastedildiği konusunda müfessirler ikiye ayrılmışlaradır. Genelde *azizin* kastedildiği ileri sürülmüştür. (Semerkandî, II, 374; Zemahşeri, III, 128; Beydavî, III, 141.) Arap dilinde ev sahibi ve efendi hakkında da *rab* kelimesi kullanılır. Bu görüşü ileri sürenlere göre, **"Allah korusun!"** sözü, söz konusu fiilden uzak durmasının en önemli etkeninin Allah korkusu olduğunu anlatmaktadır.

Azınlık ise *rab* kelimesiyle Allah'ın kastedildiğini söylemiştir. Her halükârda Yûsuf, kendisine yakışmayacak bir davranıştan uzak durmuştur.

"Kadın onu gerçekten arzulamıştı. Rabbinin ikazını görmeyeydi o da onu arzulayacaktı. Kötülük ve çirkinliği ondan uzaklaştıralım diye mesele böyle cereyan etmişti; çünkü o, samimi kullarımızdandı."

Kadın kapıları sıkı sıkıya kapattıktan sonra Yûsuf'u davet edip kendisini arzuladığını açık bir şekilde ifade etti. O fiilin çirkinliğine dair Rabbinin ilhamı olmasaydı, Yûsuf da kadını arzulayacaktı. Kuşkusuz böyle çirkin bir fiilden uzak durmak için mutlaka ileride peygamber olmak gerekmez; ama yüce Allah peygamberleri peygamberlik öncesinde de bu tür çirkin ve halkın nazarında onur kırıcı veya güvensizliğe sebep olacak davranışlardan uzak tutar. Yüce Allah, Yûsuf'u bu çirkin davranıştan uzak tutmasının sebebini de açıklamaktadır ki o da, Yûsuf'un samimiyeti idi. Yûsuf hem genç, hem de bekârdı. Kadın da güzel ve makam sahibiydi. Üstelik talip olan kadının kendisiydi. Kadının çağrısına Yûsuf'un icabet etmemesi, olağanüstü bir durumdan kaynaklanmıyordu, Allah'a samimiyetle bağlı olmasından kaynaklanıyordu.

"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırtmıştı. Kapının yanında kocasıyla karşılaştılar. Kadın: 'Ailene kötülük yapanın cezası, hapsedilmekten yahut acı veren bir işkence görmekten başka nedir ki?' dedi."

Yûsuf kilitlenmiş olan kapıları açtı. Kadın dışarı çıkmaması için gömleğinden onu çekiştiriyordu. Gömleğini yırtacak derecede asılmıştı. Ve kapının önünde kadının kocasıyla karşılaştılar. Bir boğuşmanın olduğu belliydi. Kadın öne atılarak Yûsuf'un kendisine sarkıntılık ettiğini ifade etti ve kocasından, onun cezalandırılmasını istedi. Yûsuf: **"O benim gönlümü çelmeye çalıştı."** dedi.

Belli ki bir müddet kadın Yûsuf'u itham etmiş, Yûsuf kendisini savunmuş ve nihayet kadının akrabalarından biri araya girerek **"Gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylüyordur; Yûsuf'sa yalancılardandır. Ama gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylüyordur; Yûsuf'sa doğru söyleyenlerdendir."** demişti. Öyle anlaşılıyor ki kadının kocası aklı başın-

da ve taşkın davranışlardan uzak biriydi. Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: ""**Belli ki bu, siz kadınların oyunlarındandır; sizin oyunlarınız cidden korkunçtur. Yûsuf, sen bundan vazgeç! Sen de** (ey kadın), **günahın için bağışlanma dile! Çünkü sen günah işleyenlerden oldun.**"

وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾
فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً
وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَاَيْنَهُ اَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا
بَشَرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ
وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا اٰمُرُهُ
لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِي اِلَيْهِ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ اِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ
لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ ﴿٣٥﴾

30. Şehirdeki bazı kadınlar: "Aziz'in karısı uşağının gönlünü çelmeye çalışmış; öyle ki sevgiden yanmış yakılmış. Doğrusu onu apaçık bir şaşırmışlık içerisinde görüyoruz." dediler.

31. Kadınların kendisi hakkında çevirdikleri dolapları işitince onlara haber salıp davet etti, rahat edip yaslanacakları oturaklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi, sonra da Yûsuf'a, "Yanlarına çık" dedi. Kadınlar onu gördüklerinde (yakışıklılığını) **o kadar üstün buldular ki ellerini doğrayıverdiler ve "Aman Allah'ım! Bu bir insan olamaz; olsa olsa değerli bir melektir." dediler.**

32. Kadın dedi ki: "Kendisi sebebiyle beni kınadığınız kişi işte budur. Evet, ben onun gönlünü çelmeye çalıştım; ancak o kendisini bundan sakındı. Şayet bundan sonra da emrettiğim şeyleri yapmazsa zindana atılacak ve hor görülenlerden olacaktır."

33. Yûsuf dedi ki: "Rabbim! Benim için zindan, şu benden istediklerinden daha hayırlıdır. Şu aldatıcı oyunlarından sen beni uzak tutmazsan, onlara kapılabilir ve cahillerden olurum."

34. Rabbi duasını kabul etti ve o kadınların oyunlarını ondan uzak tuttu. Şüphesiz O çok iyi işiten ve her şeyi bilendir.

35. (Aziz ve arkadaşları), **kesin delilleri gördükten sonra yine de belli bir süreliğine Yûsuf'u hapse atmayı uygun gördüler.**

Olayın dedikodusu şehirde yayılmıştı. Mısır'ın ileri gelenlerinin hanımları, Aziz'in karısının, yani Zeliha'nın, uşağına gönlünü kaptırıp âşık olduğu dedikodusunu yayıyor ve bunun dedikodusunu yaparken uşağa âşık olmanın Zeliha'ya yakışmadığını söylüyor ve kendilerinin böyle bir şeye asla tenezzül etmeyeceklerini ifade ediyorlardı. Zeliha, dedikodu yapan sosyete takımını davet etti. Evini donatmış ve davetlilerin rahatlayacakları bir ortam hazırlamıştı. Davetlilerin rahatlayıp gevşemelerini sağlamak için her şey yapılmıştı. Kıssada evin durumuyla ilgili böyle bir ayrıntıya yer verilmiş olması muhtemelen bunu anlatmak içindir. Davetli kadınların önüne meyveler konmuş, ellerine bıçaklar verilmiş. Meyvelerini soyup odanın atmosferine uyarak gevşedikleri bir sırada Zeliha, uşağı Yûsuf'u huzurlarına çıkartmıştı. Davetliler, Yûsuf'un yakışıklılığı karşısında şaşakaldılar, meyvelerini keseceklerine ellerini kestiler ve: **"Aman Allah'ım! Bu bir insan olamaz; olsa olsa değerli bir melektir."** dediler. Zeliha haklılığını onlara kabul ettirmek peşindeydi.

Zeliha, hala Yûsuf'tan vazgeçmemiştir. Bu sebeple davetlilere: **"Kendisi sebebiyle beni kınadığınız kişi işte budur. Evet, ben onun gönlünü çelmeye çalıştım; ancak o kendisini bundan sakındı. Şayet bundan sonra da emrettiğim şeyleri yapmazsa zindana atılacak ve hor görülenlerden olacaktır."** dedi. İsteğini kabul etmediği takdirde Yûsuf'u hapse attıracağını hem davetlilerin hem de Yûsuf'un huzurunda ilan etmekten çekinmemişti.

Yûsuf'un önünde iki yol vardı; ya Zeliha'nın isteğini kabul edecek ama Allah'ın yasaklarını çiğneyecekti yahut hapsi boylayacaktı. Yûsuf'un suçsuz olması bir anlam ifade etmiyordu. Aristokrat sınıfın şanını kurtarmak için suçsuz da olsa bir uşağın hapse atılması elbette tercih edilecekti. Yûsuf bunu biliyordu. Bile bile hapsi tercih etti. Allah'ın yasağını çiğneyerek cahillerden olmaktansa hapiste yatmak kendisi için daha hayırlı olacaktı. Bu sebeple Allah'a yalvardı ve hapsi tercih ettiğini ifade etti. Rabbi duasını kabul buyurdu.

Aziz, delillerin Yûsuf'u temize çıkardığını biliyordu. Ama hanımının şerefini (!) kurtarmak için Yûsuf'u hapse attırdı.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ
اَحَدُهُمَا اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَعْصِرُ خَمْرًاۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَحْمِلُ فَوْقَ
رَأْس۪ي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُۜ نَبِّئْنَا بِتَأْو۪يلِه۪ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْت۪يكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ٓ اِلَّا نَبَّأْتُكُمَا
بِتَأْو۪يلِه۪ قَبْلَ اَنْ يَأْتِيَكُمَاۜ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَن۪ي رَبّ۪يۜ اِنّ۪ي تَرَكْتُ مِلَّةَ
قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾
وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓاء۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ
لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا

وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ
السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ
﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّا اَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا
اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّا اَحَدُكُمَا
فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَاْسِهِ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾
وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسٰيهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

36. Zindana onunla birlikte iki delikanlı daha girmişti. Onlardan biri: "Rüyada şarap sıktığımı gördüm" dedi. Diğeri ise: "Ben de başımın üstünde ekmek taşıyorken gördüm; öyle ki kuşlar da ondan yiyordu.. Bunun ne anlama geldiğini bize haber ver, çünkü seni iyilik yapan kimselerden görüyoruz" dedi.

37. Dedi ki: "Daha yemeğiniz size verilmeden önce onun ne olduğunu size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Kuşkusuz ben, Allah'a inanmayan ve ahireti de inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim."

38. "Ve atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmak bize uygun düşmez. Bu, Allah'ın

bize ve insanlara lütfundandır. Ne var ki insanların çoğu şükretmezler."

39. **"Ey zindan arkadaşlarım! Birbirinden ayrı birçok tanrı mı daha iyidir yoksa gücüne karşı konulmayan tek Allah mı?"**

40. **"O'nun yanı sıra kulluk ettikleriniz, ancak sizin ve atalarınızın uydurup taktığı birtakım isimlerden ibarettir ki esasen Allah bunlar hakkında hiçbir delil indirmiş değildir. Hüküm sadece Allah'ındır; O size, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Ne var ki insanların çoğu bilmez."**

41. **"Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak; diğerinize gelince, o asılacaktır ve kuşlar başından yiyecektir. Bilesiniz ki ne olduğuna dair soru sorduğunuz meselede iş karara bağlanmıştır."**

42. **O ikisinden, kurtulacağını bildiği kimseye: "Efendinin yanında benden bahset" dedi. Fakat şeytan, efendisine bahsetmeyi unutturdu. Böylece birkaç yıl daha zindanda kaldı.**

Yûsuf, kralın hizmetçileri olan iki delikanlıyla birlikte zindana atıldı. O iki delikanlının suçları neydi, belirtilmemektedir. İşte bu iki delikanlının ikisi de rüya görmüşlerdi. Biri şarap sıktığını görmüş diğeri ise başının üstünde ekmek taşımakta ve kuşlar gelip o ekmekten yemektedir. Rüyalarının yorumunu Yûsuf'a sormuşlardı.

İmkânsızlıklar insanları birbirlerine yaklaştırır. Yûsuf'un yumuşak huylu ve geçimli biri olduğu da hesaba katılırsa zindan arkadaşlarıyla yakın bir dostluk kurduğu anlaşılmaktadır. Rüyalarını yorumlamasını istemeleri ve **"seni iyilik yapan kimselerden görüyoruz"** demeleri bunu göstermektedir.

Öyle anlaşılıyor ki bu sıralarda Hz. Yûsuf peygamberlikle görevlendirilmiştir ve ilk tebliğini de bu zindan arkadaşlarına yapmıştır. Çünkü Hz. Yûsuf, önce peygamberliğine delil olan bir mucizesinden söz ederek kendisinin kavminin dinini terk ettiğini ve ataları olan İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uyduğunu belirttikten sonra zindan arkadaşlarını da bu dine tabi olmaya çağırmaktadır. Onları tevhit dinine çağırdıktan sonra da rüyalarını yorumlamaktadır.

Onun peygamberlik mucizesi, kendilerine gelecek yiyecekleri önceden haber vermesiydi. Çünkü zindanda hep birlikte idiler ve gelecek yemekleri önceden herhangi birinden duymuş olması mümkün değildi. Hem o iki arkadaşı da hep onun yanındaydı. Birilerinden bunu duymuş olsaydı onlar da bunu duyacaklardı.

Hz. Yûsuf'un peygamberliğinin bir diğer delili ise rüyaları isabetli olarak yorumlamasıdır. Peygamberler, bulundukları bölgede insanların ilgi duydukları ve o konuda toplumda mahir kimselerin bulunduğu bir alana dair mucizeler gösterirler. Anlaşılan o ki Yûsuf döneminde rüya tabirciliği toplumun ilgi duyduğu bir husustu.

"O ikisinden, kurtulacağını bildiği kimseye: "Efendinin yanında benden bahset" dedi. Fakat şeytan, efendisine bahsetmeyi unutturdu. Böylece birkaç yıl daha zindanda kaldı."

Hz. Yûsuf, zindandan kurtulacağını sandığı kimseye, efendisinin yanında kendisinden söz etmesini istemişti. Belki bu yolla kendisinin suçsuz yere zindana atıldığı ortaya çıkacak ve oradan kurtulacaktı.

Ne var ki hapisten çıkan kişi efendisine Hz. Yûsuf'tan bahsetmeyi unuttu. Bu sebeple de Yûsuf bir müddet daha zindanda kaldı.

Bu anlatılanlardan o dönemde Mısır'da hapse atılanların kaç yıl hapis yatacaklarının kayıt altına alınmadığı anlaşılmaktadır. En azından bazı mahkûmlar için durum buydu. Bu sebeple Hz. Yûsuf yönetici tarafından hatırlanmasını istemektedir.

Hz. Yûsuf'un zindandan çıkacak kişiden efendisine kendisinden bahsetmesini istemesini ve belki bu yolla zindandan kurtulma çabasını hukuki açıdan değerlendiren bazı müfessirler bunu bir Müslüman'ın, hakkın yerine gelmesi için Müslüman olmayan birinden yardım isteyebileceğine delil olarak görmüşlerdir. (Kasimî, IX, 3544).

وَقَالَ
الْمَلِكُ اِنّ۪ٓي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍۜ يَٓا اَيُّهَا
الْمَلَاُ اَفْتُون۪ي ف۪ي رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾
قَالُٓوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۚ وَمَا نَحْنُ بِتَأْو۪يلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِم۪ينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ الَّذ۪ي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا۬ اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْو۪يلِه۪
فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدّ۪يقُ اَفْتِنَا ف۪ي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ

يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ
إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

43. Kral dedi ki: "Rüyamda yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini ve yedi yeşil başakla bir o kadar da kurumuş başak gördüm. Beyler! Rüya tabirinden anlıyorsanız rüyamı tabir edin."

44. Dediler ki: "Karmakarışık rüyalar; biz böylesi rüyaların içyüzünü ve âkıbetini bilmeyiz."

45. O zindanda olan iki kişiden kurtulanı, nice zaman sonra hatırladı ve "Onların içyüzünü ve âkıbetini ben size haber vereceğim; zindana gitmeme izin verin" dedi.

46. "Ey Yûsuf, ey doğru kişi! Yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek ve yedi yeşil başak ile bir o kadar kurumuş başak hakkında bize bilgi ver ki insanlara onu ulaştırayım ve onlar da bilsinler."

47. Yûsuf dedi ki: "Yedi sene ekin ekmeye devam edersiniz; yediğiniz az bir miktar hariç biçtiklerinizi başağında stok ediniz."

48. "Ardından yedi kıtlık yılı gelecek ve stok yaptıklarınızdan az bir miktarı hariç diğerlerini yiyip tüketecektir."

49. "Sonra bunların ardından da öyle bir yıl gelecek ki insanlar yardım görecekler ve sıkıp sağacaklar. (bolluğa kavuşacaklar)"

Hz. Yûsuf döneminde Mısır'da yönetici olanlar Firavunlar değildi. Çünkü o dönemde, tarihçilerin *Çoban Krallar* diye isimlendirdikleri ve göçebe

halkların hükümdarları hüküm sürmektedir. Firavunlar ise Mısır yerlisi olan Kıptîler soyundandır. Bu nedenle Mısır yöneticisine kral denmektedir. Kral, rüyasını çevresine anlatır ve onlardan bir yorum ister.

Muhtemelen kralın çevresinde oturan ve kendilerinden rüyasının yorumunu yapmalarını istediği kimseler, rüya yorumundan anlayan kâhinlerdir. Onlar, kralın rüyasının, yorumlanamayacak kadar karışık rüyalar cinsinden olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf'un zindan arkadaşı olan iki kişiden biri, kralın hizmetçisi idi ve zindandan çıkarıldığında Yûsuf kendisine kralın yanında durumunu dile getirmesini istemişti. Ne var ki bu kişi, Yûsuf'un bu isteğini unutmuştu. Rüya yorumu söz konusu olunca Yûsuf'u hatırladı. Yûsuf'un, rüyaları isabetli bir şekilde yorumladığını biliyordu. Nitekim Hz. Yûsuf onun rüyasını yorumlamış ve yorum doğru çıkmıştı.

Rüya'nın yorumu, müteakip âyetlerde açık bir şekilde dile getirilmektedir. Yüce Allah, zindanda çile çeken Yûsuf'un zindandan çıkarılması için gerekli ortamı hazırlamıştı. Bu vesileyle Yûsuf zindandan çıkarılmıştır.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي
لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾
وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ

رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

50. **Kral: "Onu bana getirin" dedi. Elçi kendisine geldiğinde: "Efendine git ve ellerini kesen o kadınların derdi neydi, ona sor" dedi. "Kuşkusuz benim Rabbim, onların oyunlarını gayet iyi bilmektedir."**

51. (Kral) **kadınlara: "Yûsuf'un gönlünü çelmek istediğinizde olan bitenler neydi?" dedi. Kadınlar: "Hâşâ, onun aleyhine olabilecek hiçbir kötülüğe muttali olmadık." dediler. O zaman Aziz'in karısı şöyle dedi: "Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bendim onun gönlünü çelmeye çalışan; hakikat, o, doğru söyleyenlerdendir."**

52. **"Bu, yokluğunda ona hainlik etmediğimi bilmesi içindi. Şüphesiz Allah, hainlerin oyunlarını başarıya ulaştırmaz."**

53. **"Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuşsa o başka. Kuşkusuz, Rabbim çok bağışlayan çok merhamet edendir."**

54. **Kral: "Getirin de onu bana; onu kendime danışman yapayım" ve kendisiyle konuşunca da: "Artık yanımızda bir makam sahibisin, güvenilir birisin" dedi.**

55. **Yûsuf da: "Beni ülkenin hazinesinin başına getiriniz; ben kesinlikle iyi bir koruyucuyum, bu işleri bilen biriyim." dedi.**

56. **İşte böylece Yûsuf'a ülkede yetki verdik, dilediği şekilde tasarruf-**

ta bulunuyordu. Biz rahmetimizi dilediğimiz kimseye ulaştırırız; iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz.

57. Ama şüphesiz iman eden ve takva sahibi olan kimseler için ahiretin mükâfatı çok daha hayırlıdır.

Elçi dönüp Yûsuf'un rüya hakkında söylediklerini krala haber verdiğinde kral, Yûsuf'un huzuruna getirilmesini istedi. Elçi geri döndü ve Yûsuf'tan kralın emrine uyarak kendisiyle birlikte onun huzuruna gelmesini istedi. Ne var ki Yûsuf haksız yere yıllarca zindanda yatmıştı. Suçsuzluğunun kanıtlanmasını istedi. Bu sebeple elçiye **"Efendine git ve ellerini kesen o kadınların derdi neydi, ona sor, dedi."** Ve ilave olarak Rabbi olan yüce Allah'ın, o kadınların hilelerini bildiğini ifade etti. Hz. Yûsuf'un bunu dile getirmesinde dolaylı olarak tevhide bir çağrı ve davetin varlığı da hissedilmektedir.

Yûsuf, elçiye bunu söylerken efendisi olan azizin hanımından söz etmemektedir. Asıl suçlu ve zindana atılması gereken söz konusu kadın olmasına rağmen böyle davranması, kendisine birtakım iyilikler yapmış olan Aziz'e saygısından kaynaklanıyor olmalıdır.

Aziz'in karısıyla birlikte o kadınları da çağırtır ve ya Aziz'in karısına hakaret olmasın yahut destek oldukları için hepsi o suçu işlemiş gibi onlara sorar: **"Yûsuf'un gönlünü çelmeye çalıştığınızda olan bitenler neydi?"** Kadınlar Yûsuf'un suçsuzluğuna şahitlik ederler. Aziz'in karısı da belki o kadınların durumunu bilmesinden çekinmesi sebebiyle belki de Yûsuf'un bu kadar yıl zindanda kalması sebebiyle insafa gelir, durumu şu açık sözlerle dile getirir: **"Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bendim onun gönlünü çelmeye çalışan; hakikat, o, doğru söyleyenlerdendir."**

"Bu, yokluğunda ona hainlik etmediğimi bilmesi içindi. Şüphesiz Allah, hainlerin oyunlarını başarıya ulaştırmaz."

"Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuşsa o başka. Kuşkusuz, Rabbim çok bağışlayan çok merhamet edendir."

Müfessirlerin çoğu, "Ben nefsimi temize çıkarmıyorum..." diye başlayan bu sözlerin Yûsuf'a ait olduğunu söyler. (Mukatil, II, 153; Taberi, XVI, 140; Semerkandi, II, 383; Bağavi, IV, 249; Âlusi, IX, 47.) ancak anlatım düzeni içerisinde bu sözün, Aziz'in karısına ait olduğu açıktır. (İbnu Kesir, IV, 394; Ebu Hayyan, VII, 31). Bunu savunan İbnu Kayyim, Hz. Yûsuf'un tam da temize çıktığı bir sırada **"Ben nefsimi temize çıkarmıyorum"** demesinin düşünüle-

meyeceğine dikkat çekmektedir. Ardından da şöyle devam etmektedir: Bu sözler azizin karısının sözlerinin devamında yer almaktadır. Yûsuf'a ait olduğunu söyleyebilmek için arada bunu ifade eden sözlerin olması gerekir. Karışıklığa neden olduğundan dolayı da bunu ifade eden sözler vardı ama hazfedilmiştir de diyemeyiz. (İbnu Kayyim, s.316). Sonuç olarak azizin karısı Yûsuf'un bir suçunun bulunmadığını ve kendisinin kendisini temizse çıkarmak peşinde olmadığını, yüzüne karşı Yûsuf'a ihanet ettiyse de zindanda olduğu sırada ihanet ederek suçun ona ait olduğunu söylemediğini belirtmektedir.

Aslında azizin karısı sözleriyle hem suçunu itiraf etmekte hem de özür dilemektedir. Hâlâ gönlünde Yûsuf sevgisi vardır. Sevdiği Yûsuf'tan özür diliyor, ardından **"Bilsin ki yokluğunda ona ihanet etmedim."**diyerek kendi mazeretini dile getiriyor, sonra da işlediği suça kendisini sürükleyen sebebi belirtiyor ve en sonunda ise Allah'ın bağışlama ve merhametini dileyerek sözlerini bitiriyor.

Müşrik bir kadının, Allah'a ortak koşan bir kadının Allah'ın bağışlama ve merhametini dilemesinde şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü Allah'a ortak koşanlar, O'na ortak koşmakla birlikte yüce Allah'ı kabul ediyorlardı. Nitekim müşrik olan kocası, olay işlendiği sırada "**Sen de** (ey kadın)**, günahın için bağışlanma dile! Çünkü sen günah işledin."** (Âyet: 29) demişti.

Sonuç olarak bu âyetler, azizin karısının, **"Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bendim onun gönlünü çelmeye çalışan; hakikat, o, doğru söyleyenlerdendir."** şeklindeki sözlerinin devamıdır. Yûsuf'un suçsuzluğunun tam da ortaya çıktığı bir sırada **"Ben nefsimi temize çıkarmam..."** demesi yahut bu sözün kendisine burada izafe edilmesi tutarlı değildir.

Yûsuf'un suçsuz olduğu ortaya çıktığında **"Kral: 'Getirin de onu bana; onu kendime danışman yapayım" ve kendisiyle konuşunca da: "Artık yanımızda bir makam sahibisin, güvenilir birisin' dedi."**

"Yûsuf da: 'Beni ülkenin hazinesinin başına getiriniz; ben kesinlikle iyi bir koruyucuyum, bu işleri bilen biriyim.' dedi."

Hz. Yûsuf'un ülkenin hazinelerinin başına geçme isteği, bir işe ehil olan kimsenin o işe talip olabileceğine delil getirilmiştir. (İbnu Atiye, IV, 17; Mâverdî, II, 267; Ebu's-Suûd, IV, 286). Kuşkusuz, Hz. Yûsuf'un bu işe talip olması makam sevgisinden kaynaklanmıyordu. Onun hedefi adaletin hâkim olması ve insanlara haksızlık yapılmamasıydı. Âyette zalim bir yönetimde görev almanın caiz olduğuna dair de delil vardır. Yeter ki kişi o zalim yönetime alet olmasın ve adaletle davransın.

Yûsuf bu sözleriyle ülkenin maliyesinin başına geçmek istediğini ve bu

konuda hem güvenilir biri olduğunu hem de bu işten anladığını anlatıyordu. Kralın rüyasından hareketle yedi yıl sonra ülkede kıtlık olacağını biliyordu. Buna hazırlık yapacak, açlıktan insanların telef olmalarına engel olacaktı.

"İşte böylece Yûsuf'a ülkede yetki verdik, dilediği şekilde tasarrufta bulunuyordu. Biz rahmetimizi dilediğimiz kimseye ulaştırırız; iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz."

Allah, emirlerine bağlı olan samimi kişileri böyle mükâfatlandırır. Yûsuf da böyle biriydi. O köle olarak geldiği ülkenin maliyesinden sorumlu bakan oldu. Bu dünya hayatında büyük bir mükâfata nail oldu. "**Ama şüphesiz iman eden ve takva sahibi olan kimseler için ahiretin mükâfatı çok daha hayırlıdır.**"

وَجَٓاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ
فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنّ۪ٓي
اُو۫فِي الْكَيْلَ وَاَنَا۬ خَيْرُ الْمُنْزِل۪ينَ ﴿٥٩﴾ فَاِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِه۪ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْد۪ي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ
وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ
ف۪ي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَٓا اِذَا انْقَلَبُٓوا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

58. (Ve birgün) **Yûsuf'un kardeşleri çıkageldiler ve onun huzuruna girdiler. Yûsuf onları hemen tanıdı; ama onlar onu tanımamışlardı.**

59. Yûsuf yüklerini hazırlatınca: "(Bir dahaki sefere) **Aynı babadan olan bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz ben ölçeği dolu dolu veriyorum ve ben konukseverlerin en iyisiyim."**

60. “Onu bana getirmezseniz artık bende sizin için tek bir ölçek olmaz; o zaman yanıma da yaklaşmayın.”

61. Dediler ki: “Onun hakkında bir yolunu bulup babasının gönlünü yapacağız; bunu kesinlikle yapacağız.”

62. (Yûsuf), **görevlilerine dedi ki: “Evlerine döndükleri zaman farkedip de geri dönmeleri için karşılık olarak verdiklerini yüklerinin içine koyun.”**

Hz. Yûsuf’un, kralın rüyasıyla ilgili yorumu gerçekleşmiş ve kurak yıllar başlamıştı. Kuraklık Yûsuf’un ailesinin bulunduğu yerde de baş göstermişti. Yûsuf’un dirayeti ve hazırlığı sonucunda Mısır’da erzak stok edilmiş ve çevre bölgelere ihracat yapılır hale gelmişti. Yûsuf’un kardeşleri de erzak almak üzere Mısır’a gelip Yûsuf’un huzuruna çıktılar. Kardeşleri kendisini kuyuya attıklarında küçüktü ve aradan uzun yıllar geçmişti. Bu sebeple kendisini tanımadılar. Oysa o, onları tanımıştı. Herkese belli bir miktar erzak satılıyordu. Yûsuf, kardeşlerinin yükünü hazırlattı ve onlara, kendisinin ticarette doğru biri olduğunu hatırlattı. Yüklerine karşılık verdikleri malları bilgileri dışında tekrar yüklerine katması, farkına vardıklarında geri dönmeleri konusunda bir uyarı idi. Kendisinin ana-baba bir olan kardeşini getirmemişlerdi. Bir sonraki gelişlerinde onu da beraberlerinde getirmelerini istedi. Getirmedikleri takdirde kendilerine erzak satmayacağını da söyledi.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا اِلٰٓى اَب۪يهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَٓا اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾
قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَٓا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخ۪يهِ مِنْ قَبْلُ
فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظاً وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
مَا نَبْغ۪ي هٰذِه۪ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا وَنَم۪يرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ

أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ
فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ
وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ
مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ
لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız, bundan böyle ölçek almaktan men edildik. Kardeşimizi bizimle gönder ki ölçüp alabilelim. Ayrıca kesinlikle onu gözeteceğiz."

64. Dedi ki: "Daha önce kardeşi için size ne kadar güvendiysem onun için de ancak o kadar güvenirim. En iyi koruyucu Allah'tır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir."

65. Eşyalarını açtıklarında kendi sermayelerinin de geri verilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki: "Ey babamız, daha ne isteriz; işte sermayemiz de bize geri verilmiş, yine ailemize gıda getireceğiz, kardeşimizi koruyacağız; üstelik bir deve yükü de fazlamız olur; çünkü bu getirdiğimiz az bir ölçektir."

66. Dedi ki: "Onu tekrar bana geri getireceğinize dair Allah adına bana kesin söz vermedikçe onu sizinle asla göndermem. Ama he-

piniz her taraftan kuşatılmışsanız o başka. Ne vakit sağlam teminatlarını verdiler, o zaman (Yakub): **"Bu söylediklerimiz için Allah vekildir!" dedi.**

67. **Ardından şöyle dedi: "Oğullarım! Bir kapıdan girmeyesiniz; ayrı ayrı kapılardan giresiniz. Gerçi ne yapsam da Allah'tan size gelecek olanı savamam. Hüküm, Allah'tan başkasının değildir. Yalnızca O'na tevekkül ettim ben; ve O'na tevekkül etsin, tevekkül edenler de..."**

68. **Babalarının kendilerine tavsiye ettiği şekilde girdiklerinde bu, Allah'tan onlara gelebilecek olanı savacak değildi; sadece Yakub'un içindeki bir isteği yerine getirmişti. Şüphesiz ki o, ona öğrettiğimizden dolayı ilim sahibi idi. Ne var ki insanların çoğu bilmez.**

Anlatımdan anlaşılan, döner dönmez kardeşleri Bünyâmin'i kendileriyle birlikte göndermesini babalarından istedikleridir. Kuşkusuz, kardeşlerini beraberlerinde göndermek Hz. Yakub için kolay bir şey değildi. Daha önce Yûsuf'u onlarla göndermiş ve Yûsuf geri dönmemişti. Onlar da Yûsuf olayını unutmamış olmalılar ki babaları söze başlamadan Bünyâmin'i koruyup gözeteceklerine dair kesin söz vermişlerdi. Hz. Yakub, önce kardeşleri Yûsuf'un olayını hatırlatmış ve kendilerine değil; ama Allah'a güvendiğini ifade etmiştir. Böylece kendileriyle birlikte onu gönderebileceği sinyalini de vermiştir.

Yüklerini açtıklarında sermayelerinin de kendilerine geri verildiğini gördüler. Hz. Yûsuf bilerek sermayelerini geri vermiş ve bunun, kardeşlerini de beraber getirmelerinde etkili olacağını düşünmüştü. Nitekim öyle de oldu. Babalarına ısrar etmenin bir fırsatı doğdu. Dediler ki: **"Ey babamız, daha ne isteriz; işte sermayemiz de bize geri verilmiş, yine ailemize gıda getireceğiz, kardeşimizi koruyacağız; üstelik bir deve yükü de fazlamız olur; çünkü bu getirdiğimiz az bir ölçektir."** Babaları, ısrarları karşısında kardeşleri Bünyâmin'i kendileriyle göndermeye karar verdi. Fakat bir daha Bünyâmin'i koruyacaklarına dair söz aldı ve hepsinin başına bir musibet gelmedikçe Bünyâmin'siz gelmemelerini söyledi.

"Ardından şöyle dedi: 'Oğullarım! Bir kapıdan girmeyesiniz; ayrı ayrı kapılardan giresiniz..."

Müfessirler babalarının, çocuklarından farklı kapılardan şehre girmelerini istemesini nazara bağlarlar; hem yakışıklı hem güzel giyimli ve hem de hepsi kardeş idiler. Bu görüş İbnu Abbas, Mücahid ve Katade'ye dayandırılmaktadır. (İbnu'l-Cevzî, Zadu'l-Mesir, III, 448). Ancak aynı tavsiyeyi ilk gelişlerinde niye

yapmamıştı? Bazıları buna sebep olarak bu seferki gidişlerinde beraberlerinde Bünyâmin'i almış olmalarını gösterir ve Hz. Yakub'un oğlu Bünyâmin'i daha çok sevdiğini söyler. Acaba bir peygamber bu dereceye varacak kadar kardeşler arasında ayırım yapar ve çocuklarından birinin güvenliğini düşünürken diğer çocuklarının güvenliğini düşünmez mi? Hem hepsinin yakışıklı ve güzel giyimli olduklarına dair elimizde kesin bir delil de mevcut değildir. Kardeşleri Yûsuf'un yakışıklı olması, hepsinin yakışıklı olmalarını, hele herkesin dikkatini çekecek şekilde giyimli olmalarını gerektirmez ki.

Burada söylenebilecek şey, daha önce kardeşlerin Mısır'a gitmeleri ve Hz. Yûsuf'un özel ilgisine mazhar olmalarıdır. Bu sebeple o şehirde tanınıyor olabilirlerdi. İnsanların onları kıskanmalarından ve onlara zarar vermelerinden korktuğundan dolayı Yakub bu tedbiri onlara hatırlatmıştır.

Söylenebilecek ikinci husus ise o dönemde açlık ve sıkıntının olduğudur. Böylesi durumlarda yönetimler sıkı tedbirler alırlar; çünkü çok sayıda insanın bir araya gelmesinden endişe ederler. Belki de Yakub bu sebeple onlara ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye etmişti. Böyle bir ortamda birisine bir zarar verilirse diğerlerine verilmesin diye düşünmüş de olabilir. Nitekim günümüzde bazı aileler topluca bir yere gittiklerinde ayrı ayrı araçlara binmeyi tercih eder ve trafik kazası olursa aile hep birlikte yok olmasın derler.

Hz. Yakub bir peygamber de olsa gaybı bilemez. Çocuklarının nelerle karşılaşabileceklerini ne bilsin. İnsan kendi evinde otururken bile biraz sonra ne olacağını çoğu zaman kestiremez. O halde tedbirini almalı ve gerisini Allah'a bırakmalıdır. Bu nedenle şunu sözlerine ilave etme ihtiyacı duyar: **"Gerçi ne yapsam da Allah'tan size gelecek olanı savamam. Hüküm, Allah'tan başkasının değildir. Yalnızca O'na tevekkül ettim ben; ve O'na tevekkül etsin, tevekkül edenler de..."** Kuşkusuz, tevekkül, işleri oluruna bırakarak sonucunu Allah'a havale etmek değildir. Zaten Hz. Yakub da burada çocuklarından dikkatli olmalarını istemiş ve hepsinin tek kapıdan girmemelerini öğütledikten sonra bu sözü söylemiştir.

"Babalarının kendilerine tavsiye ettiği şekilde girdiklerinde bu, Allah'tan onlara gelebilecek olanı savacak değildi; sadece Yakub'un içindeki bir isteği yerine getirmişti. Şüphesiz ki o, ona öğrettiğimizden dolayı ilim sahibi idi. Ne var ki insanların çoğu bilmez."

Babalarının isteğini yerine getirmişlerdi ama kaderde olan, başlarına gelecekti. Almış oldukları bu tedbir, hırsızlıkla itham edilmelerine engel olamadı. Tedbir takdire engel olmaz deseler de tedbir, fiili bir duadır. Kişi tedbir almak-

la kendi görevini yerine getirmiş olur. Hz. Yakub o tedbiri söylemekle kendi psikolojisini rahatlatmış oldu. Yine o, Allah'tan gelen bir ilme sahipti. İnsanın tedbirini alması gerektiğini biliyordu. Tedbirin takdire engel olamayacağını da biliyordu. Bununla birlikte insan, kendine düşen görevi yerine getirmeliydi.

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنّ۪ٓي
اَنَا۬ اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾
فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ ف۪ي رَحْلِ اَخ۪يهِ ثُمَّ
اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْع۪يرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَاَقْبَلُوا
عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ
جَٓاءَ بِه۪ حِمْلُ بَع۪يرٍ وَاَنَا بِه۪ زَع۪يمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ
مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِق۪ينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا
فَمَا جَزَٓاؤُ۬هُٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَٓاؤُ۬هُ
مَنْ وُجِدَ ف۪ي رَحْلِه۪ فَهُوَ جَزَٓاؤُ۬هُۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِم۪ينَ ﴿٧٥﴾
فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخ۪يهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَٓاءِ
اَخ۪يهِۜ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَۜ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ
ف۪ي د۪ينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۜ

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ
سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا
فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾
قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا
إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا
قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ
﴿٨٠﴾ ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ
سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي
أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ
أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ

جَمِيعًاۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ
يَٓا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى
تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ اِنَّمَٓا اَشْكُوا
بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخ۪يهِ وَلَا تَا۬يْـَٔسُوا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِۜ اِنَّهُ لَا يَا۬يْـَٔسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

69. **Yûsuf'un yanına girdiklerinde kardeşini yakınına aldı ve : "Ben" dedi "Bilesin ki ben senin kardeşinim, şunların yaptıklarına gücenme!"**

70. **Onların yüklerini hazırlatınca su kabını öz kardeşinin yükünün içine koydurdu ve ardından bir çağrıcı: "Ey kervancılar, siz gerçekten hırsızsınız" diye bağırdı.**

71. **Onlara yönelerek: "Neyi arıyorsunuz?" dediler.**

72. **"Kralın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü var" dediler. "Buna ben kefilim" diye ekledi çığırtkan.**

73. **Dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki sizin de bildiğiniz gibi biz bozgunculuk çıkarmak için gelmedik bu topraklara; üstelik biz hırsızlar da değiliz."**

74. **"Peki yalan söyleyenlerdenseniz bunun cezası nedir?" dediler.**

75. **"Cezası, kimin yükünde çıkarsa karşılık olarak o kişinin kendisidir" dediler. "Biz zalimleri böyle cezalandırırız."**

76. (Ve Yûsuf) **Kardeşinin yükünden önce onların yüklerinden başladı ve sonra tası kardeşinin yükünden çıkardı. Biz Yûsuf'a işte böy-**

le bir tertip öğrettik; yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoymasına imkân yoktu. Allah'ın dilemesi hariç tabii ki. İstediğimizin derecelerini yükseltiriz ve her derecedeki ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

77. **Dediler ki: "Eğer o çalmışsa bir kardeşi vardı daha önce o da çalmıştı." Yûsuf bunu içine attı ve onlara açmadı.** (İçinden) **dedi ki: "Asıl kötü durumda olan sizsiniz, Allah şu anlattığınızı çok iyi biliyor."**

78. **Dediler ki: "Ey Aziz, onun yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Biz seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz."**

79. (Yûsuf); **"Eşyamızı yanında bulduğumuz kişiden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. O takdirde gerçekten zalimler oluruz." dedi.**

80. **Ondan umutlarını kesince aralarında fısıldaşarak bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden kesin bir söz aldığını ve daha önce Yûsuf'a ne yaptığınızı bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye yahut Allah benim hakkımda hüküm verinceye kadar buradan ayrılmayacağım. Kuşkusuz, O hüküm verenlerin en iyisidir."**

81. **"Babanıza dönün ve deyin ki: 'Ey babamız! Oğlun gerçekten hırsızlık yaptı. Biz bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Bizler gaybın bekçileri de değiliz."**

82. **"İnanmıyorsan yaşadığımız şehrin halkına ve birlikte geldiğimiz kervancılara sor. Gerçekten doğru söylüyoruz."**

83. (Babaları) **dedi ki: "Yok yok, nefisleriniz size bir işi süslü gösterdi. Bundan sonra** (bana düşen) **güzel bir sabırdır. Yakındır ki Allah onların hepsini bana getire. Şüphesiz ki O, iyi bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır."**

84. **Öbür tarafa döndü ve "Ah Yûsuf'um ah!" diye iç çekti. Hüznünü içine ata ata sonunda gözlerine ak düştü.**

85. **Dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki Yûsuf diye diye hastalanacaksın yahut helak olup gideceksin!"**

86. **Dedi ki: "Derdimi, kederimi yalnız Allah'a şikâyet ediyorum ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan bir bilgiyle biliyorum."**

87. **"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf ve kardeşini iyice araştırın ve Allah'ın**

rahmetinden ümit kesmeyin. Kuşkusuz, inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

Kur'ân'ın kıssa anlatımında uzun zaman dilimlerine ve birçok olayın bir çırpıda anlatıldığına şahit oluyoruz. Mesela, ilk âyette anlatılanları bu açıdan değerlendirdiğimizde şunu müşahede ederiz; Yûsuf ve Bünyâmin kardeşler çok uzun yıllardır birbirlerini görmemişler. Hz. Yûsuf'un kardeşini yanına alması, kendisine kardeşi olduğunu söylemesi, kardeşlerinin yaptıklarına üzülmemesini öğütlemesi bile uygun ortamın ve aralarında birçok konuşmanın ve olayın vuku bulmuş olmasını gerektiren şeylerdir. Ama bütün bunlar kısacık bir âyette bir çırpıda dile getirilmiştir.

Hz. Yûsuf'un, kardeşi Bünyâmin'i yanında alıkoymak için su kabını onun yüküne koyması ve ardından şekil bakımından da olsa onu hırsızlıkla itham etmesi caiz midir? Elmalılı bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

O halde bu, haydi dış görünüşüyle bir itham olsun, ancak su kabının çalınmadığını bilen Yûsuf açısından bu bir yalan, bir iftira ve bühtan değil mi? Yûsuf, buna nasıl izin ve cevaz vermiş olabilir? Burada bu soru önemli, cevabı da gâyet incedir. Hakikatte bu şekildeki bir nida su kabı için geçerli değildir, ancak daha önce Yûsuf'u babasından almış kaçırmış olmaları dolayısıyla doğrudur. O sabıkada bir rolü bulunmayan Bünyâmin, zaten bunun kendisi hakkında bir muvazaa, bir danışıklı döğüş olduğunu bildiğinden, bu ithamı kendi üzerine almıyor, bundan memnun bile oluyordu.

Fakat Bünyâmin'e gizli olarak "Olup biteceklerden üzülme!" diye tembih eden Yûsuf, kendisi böyle bir ceza ile kardeşlerinden intikam mı almak istiyordu? Hayır, ilerde de göreceğimiz şekilde Yûsuf, onlardan kendi hakkını affetmişti. Lâkin onların yaptıkları işlerde bir de Allah hakkı vardı ki onu affetmek Yûsuf'un elinde değildi. Ancak o, kardeşlerinin Allah katında da affa uğramalarını istiyordu. Bundan dolayı bu konuda kendisini tanıtmadan önce, Allah'ın hakkı namına tarizli bir uyarıyı içeren o suçlama ile ciddi bir pişmanlık duygusuna sevketmek ve onları bütün yaptıkları için tövbeye yönlendirmek için Bünyâmin'in bu şekilde kalmasını temin ettiği gibi onların da tövbekar olarak hakka yönelmelerini hazırlamış olacaktı. Gerçekten de bundan sonraki gelişlerinde nasıl bir kalb yumuşaklığı ile ne kadar saf ve temiz düşüncelerle dönüp geldiklerini göreceğiz.

İşte gerçekte bu olay, böyle ledünnî birtakım hikmetleri içeren Rabbanî bir ceza, ilâhî bir terbiye olacak ve bu arada babalarına verdikleri taahhüt ve misakın mesuliyetinden de kurtulacaklar. Çünkü babaları "ancak her taraftan kuşatılır ve çaresiz kalırsanız" demişti. (Elmalılı, V, 229-230).

Bazı âlimler de bu olaydan hareketle yarar bulunan, hakları ortaya çıkaran ve mubah olan bir şeye ulaşmak için hile yoluna başvurmanın ve bir zararı ehven bir zararla savmanın caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. (Suyutî, el-İklil, s.155-156).

Âyetlerin geri kalan kısmı açık olup bir tefsire ihtiyaç bırakmamaktadır.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَاۜ اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ
﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ
جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُٓوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُۜ قَالَ اَنَا يُوسُفُ
وَهٰذَٓا اَخِي قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَاۜ اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ
اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ
اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَۜ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي
يَأْتِ بَصِيرًاۚ وَأْتُونِي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

88. Bir zaman sonra huzuruna girdiklerinde dediler ki: "Ey Aziz! Bize ve ailemize darlık dokundu, çok az bir sermaye ile gelebildik. Lütfen tahsisatımızı tam ver; bize tasadukta bulun. Kuşkusuz, Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır."

89. Dedi ki: "Henüz cahiller iken Yûsuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı hatırladınız mı?"

90. Dediler ki: "Sen misin? Sen gerçekten Yûsuf musun?" Dedi ki: "Evet, ben Yûsuf'um, bu da benim kardeşimdir. Allah bize lütfetti. Gerçek şu ki her kim Allah'tan korkar ve sabrederse Allah katiyen, iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez."

91. Dediler ki: "Yemin olsun ki Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz hata etmişiz."

92. Dedi ki: "Bugün size karşı hiçbir kınama olmayacaktır. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir."

93. "Şu gömleğimi alıp götürün de babamın yüzüne atın. (Atar atmaz) **görmeye başlayacaktır. Bir de ailenizin tamamını bana getirin."**

Hz. Yakub'un ısrarı üzerine oğulları, hem kardeşleri Yûsuf'u aramak hem de yiyecek alabilmek için üçüncü kez Mısır'a gittiler. Sermayeleri azalmıştı. Henüz kardeşleri olduğunu bilmedikleri Yûsuf'un huzuruna çıktılar ve durumlarını arz ettiler. Yiyecek ihtiyaçlarını karşılayacak sermayeleri kalmamıştı. Bu sebeple Yûsuf'tan sermayelerinin üstünde yiyecek talep ettiler. Verilecek fazlalığın sadaka olmasını istediler. Hz. Yûsuf, artık kendisini tanıtmanın vaktinin geldiğini düşündü ve: **"Henüz cahiller iken Yûsuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı hatırladınız mı?"** dedi. Kardeşleri böylece Yûsuf'u tanımış, yaptıklarına pişman olduklarını ifade etmişlerdir.

"Şu gömleğimi alıp götürün de babamın yüzüne atın. (Atar atmaz) **görmeye başlayacaktır. Bir de ailenizin tamamını bana getirin."**

Yûsuf'un bu isteğinin tıbbi bir dayanağı var mıdır? Her şeyden önce Hz. Yûsuf, bir peygamberdir ve vahiy almaktadır. Bunun tıbbî bir dayanağı olmuş olsa da Hz. Yûsuf bunu bilmiyordu. Onun böyle bir istekte bulunması vahyin yol göstermesiyle olmuştur. Bu hususa dikkat çeken Razi şöyle bir ihtimalden de söz etmektedir: Hz. Yûsuf, babası Yakub'un stres ve sıkıntıdan görme duyusunun çok zayıflamış olduğunu, kendisinin yaşadığını öğrendiğinde ise psikolojik rahatlama ve duyacağı sevinç sebebiyle görme gücünün kuvvetleneceğini biliyor olabilirdi. (Razi, IX, 108).

وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنّ۪ي لَاَجِدُ ر۪يحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَف۪ي ضَلَالِكَ الْقَد۪يمِ ﴿٩٥﴾
فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَش۪يرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِه۪ فَارْتَدَّ بَص۪يرًاۚ قَالَ
اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَٓا اِنَّا كُنَّا خَاطِـ۪ٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ
لَكُمْ رَبّ۪ي اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿٩٨﴾

94. Kervancılar Mısır'dan ayrıldığında babaları: "Eğer bana bunamış demezseniz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

95. Dediler ki: "Allah'a yemin olsun ki sen hala eski şaşkınlığındasın."

96. Müjdeli haberi getiren kişi yüzünün üzerine gömleği atınca o anda tekrar görmeye başladı ve: "Ben size demedim mi, sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan bir bilgiyle biliyorum" dedi.

97. Dediler ki: "Ey babamız! Günahlarımızın bağışlanmasını dile. Çünkü biz gerçekten hata etmişiz."

98. "Sizin için Rabbimden bağışlama dileyeceğim. Kuşkusuz, O çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir." dedi.

Kervan Mısır'dan ayrıldığı sırada Hz. Yakub, Yûsuf'un kokusunu hissetmiştir. Bu kadar uzak mesafeden kokusunu nasıl hissedebilir? Bunun bilimsel izahı üzerinde duranlar olmuştur. Ancak Hz. Yakub bir peygamberdir ve peygamberlerin mucizelerini bilimsel izahlarla karıştırmamak gerekir. Bunun bilimsel bir izahı varsa ve bu izah koku alma ile ilgili ise neden Hz. Yûsuf'un bizzat şahsının kokusunu almıyor da kervan Mısır'dan ayrılmaya yönelir yönelmez gömleğin kokusunu alıyor. Herhalde kişinin kendi vücudunun yay-

dığı koku, gömleğine sinmiş olan kokusundan çok daha güçlüdür. Bununla birlikte o kadar uzak mesafeden koku almak mümkün ise ve bunun bilimsel bir izahı varsa işin uzmanları bu konuda araştırmalarını yapsınlar. Biz meseleyi Allah'ın sevdiği bir kuluna olan ikramı şeklinde anlıyoruz. Zaten ileride gelecek olan 96. âyette bu hususları Hz. Yakub, Allah'a dayandırarak: **"Ben size demedim mi, sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan bir bilgiyle biliyorum"** demektedir.

Hz. Yakub, alacağı kesin müjdeye hazırlıklı hale gelmiştir. Nihayet gömlek gelir, Hz. Yakub'un yüzüne sürülür ve gözleri açılır. Çocukları da hata ettiklerini anlar ve pişman olurlar. Babaları olan Hz. Yakub'tan bağışlanmaları için Allah'a dua etmesini isterler. O da dua eder.

Çocuklarının Hz. Yakub'tan bağışlanmaları için dua istemeleri ve kendisinin de bu konuda dua etmesi, bir başkasına kendi yerine dua etmesini istemenin caiz olduğunun delilidir. Ancak kişinin gıyabında o kişiden dua istemek ve normal iletişim yollarının dışında bunun mümkün olduğunu düşünmek ayrı bir konudur. Gıyapta olan ve duası istenen kişinin bundan haberdar olacağını söylemek, o kişinin gaybı bildiğini söylemek olur ki bunu iddia eden kişiyi şirke kadar götürür.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ
اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِن۪ينَ ﴿٩٩﴾
وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًاۚ وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا
تَأْو۪يلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُۘ قَدْ جَعَلَهَا رَبّ۪ي حَقًّاۜ وَقَدْ اَحْسَنَ ب۪ٓي
اِذْ اَخْرَجَن۪ي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ
نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْن۪ي وَبَيْنَ اِخْوَت۪يۜ اِنَّ رَبّ۪ي لَط۪يفٌ لِمَا يَشَٓاءُۜ
اِنَّهُ هُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي مِنَ الْمُلْكِ

وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
اَنْتَ وَلِيّٖ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِي
بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُٓوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾

99. Yanına girdiklerinde Yûsuf anne-babasını bağrına bastı ve: "Allah'ın dileğiyle Mısır'a emniyet içerisinde girin" dedi.

100. Anne-babasını tahta çıkardı ve hepsi de (Yûsuf'un) **önünde eğilip selam verdiler. "Babacığım!" dedi "Bu, önceden gördüğüm rüyamın sonucudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Bana iyilik etti. Çünkü beni hapisten çıkardı, şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi taşradan getirdi. Şüphesiz Rabbim dilediğine lütufta bulunur. O, bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

101. Rabbim, bana iktidar verdin ve olayların içyüzünü ve âkıbetini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan, dünyada da ahirette de velim sensin. Bir müslüman olarak canımı al ve beni salih kulların arasına kat!

102. Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir; yoksa onlar birlikte karar verip tuzak kurarlarken sen yanlarında değildin.

Çileli yıllar bitmişti. Bu müddet zarfında Hz. Yûsuf birçok imtihandan geçmiş ve hepsinde başarılı olmuştu. İşte bu imtihanlardan başarıyla geçmesinin dünyada da mükâfatını almıştı. Annesine, babasına ve kardeşlerine kavuşmuştu. Hz. Yûsuf anne ve babasını makam tahtına çıkardı. Bu sırada kardeşleri başlarını eğerek Yûsuf'u selamlıyor, ona saygılarını iletiyorlardı.

Mevdudi âyette sözü edilen secde ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Bu âyetin tefsirinde ilâhî hidayetin temelleriyle çelişen bir takım ciddi hatalara düşülmüştür. Öyle ki bazı kimseler bir saygı nişanesi olarak melik ve azizler huzurunda yerlere kapanmayı şer'i kabul edecek denli ifrata kaçmışlardır. Bir kısmıy-

sa biraz daha sofuca davranıp bu konuda şöyle bir açıklama getirmiştir: "Önceki şeriatlarda, Allah'tan başkasının önünde sadece ibadet secdesi yapmak yasaklanmıştı. İbadet maksadıyla yapılmazsa buna izin verilmişti. Ama şimdi Hz. Muhammed'e (s.a) indirilen şeriatta bu da kesinlikle haram kılınmıştır."

Böyle yanlış anlamalar; bu âyette secde etmek anlamına gelen "succeden" kelimesinin, halihazır İslâm fıkhındaki "elleri, dizleri ve alnı zemine değdirerek yere kapanmak" biçiminde dile getirilen teknik (ıstılahî) anlamıyla ele alınışı sonucu oluşmuştur. Oysa "succeden" kelimesi secud'un lugat anlamında yani "baş eğerek selamlama" (batı dillerindeki reverans-çev.) anlamında kullanılmıştır. Hz. Yûsuf'un (a.s) ebeveyni ve kardeşleri o devrin insanları arasında yaygın olan eski bir adet uyarınca (ki bu adet hala bazı toplumlarda yaşamaktadır) huzurda eğilerek selam vermişlerdi. O devrin insanları saygılarını sunmak, nezaket göstermek veya sadece selamlamak istedikleri kimselerin karşısında ellerini göğüsleri üzerine koyarak eğilmek alışkanlığına sahiptiler. Bu durum Kitab-ı Mukaddes'in birçok yerinde zikredilir: "...ve o (Hz. İbrahim) onların (sözkonusu üç adamın) kendisine doğru geldiklerini görünce çadırın kapısından çıkarak onları karşılamaya koştu ve yere doğru eğilerek onları selamladı." (Lütfen Kitab-ı Mukaddes'in Arapça tercümesine müracaat ediniz. Tekvin 18: 2-3).

Kitab-ı Mukaddes Heth'in oğulları kendisine bir arazi ve Sare'yi defnetmek için bir mezar verdiğinde Hz. İbrahim'in (a.s) onlara çok müteşekkir olduğunu ve "dikilip, Heth'in oğulları dahil, belde halkına eğilerek selam verdiğini zikreder (Tekvin, 23: 7) ve başka bir yerde de (Tekvin, 23:12) aynı türden davranışa değinir. Her iki durumda da "eğilip selam vermek" biçimindeki davranış Kitab-ı Mukaddes'in Arapçasında "secede" (secde etti) kelimesiyle karşılanmıştır.

Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen bu ve benzeri durumlar, 100. âyette geçen hadiseyle ilgili olarak Kur'ân'ın "secde" kelimesini ıstılahî anlamda değil lugat anlamında kullandığının kesin delilidir.

Öte yandan Allah'tan başkası huzurunda saygı göstermek amacıyla yapılan, şimdiki İslâmi anlamıyla secde hareketine önceki şeriatlarca izin verildiğini ileri süren müfessirler yanılmışlardır. Bu anlamda secde tüm şeriatlerde daima yasak olmuştur. Sözgelişi İsrailoğulları'nın Babillerin egemenliği altında bulunduğu esnada Kral Aha-Suerus, Haman'ı tüm prenslerin üstündeki mevkiye çıkarmış ve kölelerine secde edip onu selamlamalarını istemişti. Fakat Yahudiler arasında sıdkı ve velâyetiyle tanınan Mordecai ne secde etmiş ne de başını eğmişti (Esther, 3: 1-2). Talmud'un aynı konuda söyledikleri gerçekten zikre şayandır:

Kralın köleleri Mordecai'ye şöyle dediler: "Haman'ın huzurunda secde etmeyi, kralın emrini hiçe sayarak niye reddediyorsun ki? Kralın huzurunda eğilip selam

durmaz mıyız?" "Aptallar!" diye cevapladı Mordecai, "Bir de sebep istiyorsunuz ha! Dinleyin beni. Toprak olacak birini mi ululayayım? Bir kadından doğma, günleri sayılı birinin önünde mi secde edeyim? Küçük bir çocukken ağlayıp sızlıyan, yaşlanınca ah vah edip duran; günleri öfke ve kızgınlıkla dolu geçen ve sonunda da toprağa dönecek olan böyle bir adama secde etmek, öyle mi? Asla! Ben Ezeli ve Ebedi olan, hiç ölmeyen Allah'ın huzurunda secde ederim. Yalnızca O yüce yaratıcıya, O büyük Melik'e... Başkasına asla!..." (Talmud'tan Seçmeler, Polano,sh. 172).

Kur'ân'ın vahyedilişinden bir yıl önce İsrailoğulları'ndan bir müminin yaptığı bu konuşma, meseleyi sonuçlandırmaktadır. Demek ki Allah'tan başkası huzurunda "secde"de bulunmak için hiçbir açık kapı yoktur. (Mevdûdî, II, 463).

"Rabbim, bana iktidar verdin ve olayların içyüzünü ve âkıbetini öğrettin..."

İnsanlar genelde bir nimete kavuştuklarında şımarırlar; başarılarını anlatır gururlanırlar. Oysa peygamberler gibi salih kimseler, o nimeti verenin Allah olduğunu dile getirir şükrederler. İyi kimseler, diğer insanların aksine başarılarını Allah'a, hatalarını da kendilerine izafe ederler. Hz. Yûsuf da burada bunu yapmaktadır. Böylece o, bu sınavı da başarıyla vermiştir. Çünkü insan zorluklarla sınandığı gibi nimetlerle de sınanır.

Olayların te'vili ile rüya yorumlamasının kastedildiğini söyleyenler olmuştur. Buna dini kitapları iyi anlayıp uygulama ve yönetimle ilgili basiretli kararlar alma unsurlarını ilave edenler olmuştur. Bizce bunların hep birlikte kastedildiğini söylemek, daha tutarlı gelmektedir.

"Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir; yoksa onlar birlikte karar verip tuzak kurarlarken sen yanlarında değildin."

Kur'ân'da yer alan gayb haberleri, Kur'ân'ın icaz yönlerinden biridir. Mekke'de yaşamış ve Medine'ye gelinceye kadar Kitap ehliyle uzun boylu karşılaşmamış, okuma-yazması da olmayan Hz. Muhammed, Yûsuf'un kıssasını nereden bilsin? Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'a tuzak kurarlarken yanlarında değildi ki. Burada anlatılan kıssanın ayrıntılarını kendi yetiştiği ortamda bilmesine imkân yoktu.

Ayrıca bunların gayb haberleri olduklarına dikkat çekilmesi, Kur'ân-ı Kerim kıssalarının vuku bulmuş gerçek kıssalar olduklarını gösterir.

وَمَآ أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾
وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾
وَكَأَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ
عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ اَفَاَمِنُوا اَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ
اَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِهِ
سَبِيلِي اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ
اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

103. Sen ne denli istekli olsan da insanların çoğu inanacak değildir.

104. Buna karşın onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. O, bütün insanlara bir öğütten başkası değildir.

105. Göklerde ve yerde nice deliller var ki onlarla karşılaşıyorlar; ama yüz çevirip geçerler.

106. Onların çoğu Allah'a şirk koşmaksızın inanmaz.

107. Allah tarafından onları kuşatacak bir azaptan yahut hiç haberleri yokken ansızın gelip çatacak kıyametten eminler mi?

108. De ki: "İşte bu benim yolum, ben ve bana tabi olanlar delile dayanarak Allah'a davet ederiz. Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Ve ben müşriklerden değilim."

Sûrede verilen bu gaybi haberler, Hz. Muhammed'in kendi uydurabileceği haberler olamaz. Bunlar mutlaka Allah katından kendisine verilmiş bilgilerdir. Sadece bunlar bile Hz. Muhammed'in bir peygamber olduğunu ortaya koymakla birlikte insanların çoğu inanacak değildir. İnsanların bir peygam-

bere inanmaları için onun peygamberliğine yeterli derecede delilin bulunması kâfi değildir. İnanmayı etkileyen önemli bir faktör, kişinin bunu kabullenmesidir. Kişi bunu içine sindiremiyorsa deliller boşa gider. Haddizatında peygamber, insanların yararına olan bu çabasından dolayı insanlardan herhangi bir ücret de talep ediyor değildir. Onun görevi, insanlara vahyi tebliğ etmek ve onları uyarmaktır. O, mükâfatını sadece Allah'tan beklemektedir.

"Göklerde ve yerde nice deliller var ki onlarla karşılaşıyorlar; ama yüz çevirip geçerler."

İnkâr edenlerin peygamberin getirdiği delillerden ibret almamaları doğal karşılanabilir; fakat mucize istekleri abestir. Çünkü onlar, her gün hayatta karşılaştıkları delillerden de ibret almazlar. Çevrelerinde tabiatta var olan delilleri değerlendirseler Allah'ın varlığına, birliğine, kudretine, merhametine ve insanları başıboş bırakmayacağına dair pek çok delil vardır. Ne var ki inkâr edenler bu delillere de dönüp bakmazlar.

"Onların çoğu Allah'a şirk koşmaksızın inanmaz."

Müşrikler Allah'a iman etmeyenler değil, Allah'a inanan fakat O'na ortak koşanlardır. Allah'a ortak koşmak birçok şekilde gerçekleşir: Allah'a yaklaştırsınlar diye yaratılmışlara kulluk/dua ederken onlardan istemek, Allah'ı yaratılmışlara benzetmek, yaratılmışlara Allah'a ait birtakım yetki ve nitelikler tanımak, Allah'tan başkasının adına yemin etmek, ibadette riya, bütün bunlar şirk çeşitlerinin yaygın olanlarıdır. Yüce Allah ibadetin sadece kendisine has kılınmasını, başkasının bu işe karıştırılmamasını istemektedir. (Beyyine 98/5). O halde ben Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyorum, demek yeterli değildir, tevhit inancını korumak için dikkatli olmak ve tevhidin gerektirdiği şekilde davranmak gerekir.

"Allah tarafından onları kuşatacak bir azaptan yahut hiç haberleri yokken ansızın gelip çatacak kıyametten emin midirler?"

Kuşkusuz bu uyarı sadece o dönemin müşrik Araplarına yöneltilmiş bir uyarı değildir. İnanmayan, günahlar içerisinde batmış olan bütün toplumlara yöneliktir. Çünkü insan için geleceğin ne barındırdığı belli değildir. İnsanın yaptığı eylemlerin ve aldığı tedbirlerin elbette gelecek için önemi vardır. Ama bazen olur ki alınan tedbirlerin de hiçbir hükmü kalmaz. Özellikle kıyametin kopması konusu, vuku bulacak olayların en bilinmezidir. Allah onun bilgisini peygamberlerinden bile gizlemiştir.

"De ki: 'İşte bu benim yolum, ben ve bana tabi olanlar, delile dayanarak Allah'a davet ederiz. Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Ve ben müşriklerden değilim."

Peygamber'in kendisine davet ettiği yol, ortak koşmadan Allah'a kulluk etmektir. Bu yol esrarengiz, kapalı ve anlaşılması zor bir yol değildir. Bilakis apaçık delillerle ispatlanan, hem akla hem de bugüne kadar Allah tarafından indirilmiş vahiylere uygun bir yoldur. Bu yol, Allah'ın yoludur ve Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. O halde O'nun yolu da eksikliklerden uzaktır. İşte Peygamber bu yola çağırmaktadır.

Peygamberler Allah'ın yoluna davet ederken, insanlardan herhangi bir ücret talep etmezler; mükâfatlarını sadece Allah'tan isterler. Hikmetle ve güzel öğütle hakikate davet ederler. İnsanlara katı davranmaz, bilakis yumuşak bir uslup benimserler. Hem müjdeler hem de uyarırlar. Davet ettikleri şeye delil ile davet ederler; baskı kullanmaz, insanları ikna etmeyi esas alırlar.

Allah yoluna davet edenler de peygamberlerin takip ettikleri bu esaslara uymak zorundadır.

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
اِلَّا رِجَالًا نُوحٖى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰىۜ اَفَلَمْ يَسٖيرُوا
فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ
وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ اتَّقَوْاۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰى
اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَنْ نَشَاءُۜ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمٖينَ
﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فٖى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِى الْاَلْبَابِۜ مَا كَانَ
حَدٖيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ
كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

109. Senden önce elçi olarak gönderdiklerimiz de kent halkından kendilerine vahyettiğimiz adamlardı. Yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıl olmuştur, görsünler? Hiç şüphe yok ki ahiret yurdu takva sahipleri için daha hayırlıdır. Düşünmüyor musunuz?

110. Nihayet elçiler ümitlerini yitirip artık yalanlandıklarına kanaat getirdikleri bir sırada onlara yardımımız geldi de dilediklerimiz kurtarıldı. Bizim cezalandırmamız, mücrimler güruhundan asla geri çevrilmez.

111. Gerçek şu ki: Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulabilecek bir söz değildir. Bilakis kendisinden öncesini doğrulayan, her şeyin açıklayıcısı ve inanan topluluk için bir hidayet ve bir rahmettir.

Âlimlerin bir kısmı ilk âyete dayanarak kadınlardan peygamber gönderilmediğini söylerler. Bununla birlikte âyet, gönderilen peygamberlerin erkekler arasından seçildiklerini anlatmayı amaçlamıyor, burada dile getirilmek istenen, önceki peygamberlerin de melek değil insan olduklarıdır.

Âyette dile getirilen ikinci bir husus, peygamberlerin kentliler arasından seçildiğidir. Müfessirler bunu, kent halkının daha yumuşak huylu, diğerleriyle daha geçimli ve daha bilgi sahibi olmalarına bağlamaktadır. Peygamberimiz de kentlerin anası olarak nitelendirilen Mekke halkından seçilmiştir.

"Nihayet elçiler ümitlerini yitirip artık yalanlandıklarına kanaat getirdikleri..."

Yüce Allah, peygamberleri inkâr eden ve onlara karşı gelen ümmetlerini hemen cezalandırmaz, onlara mühlet verir. Öyle ki peygamberler, ümmetlerinden ümitlerini keserler; hatta inanmış olanlarının da kendilerini yalanlayacaklarını düşünür hale gelirler. Büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelirler. "**Onlar öyle yoksulluk ve sıkıntıyla karşılaştılar, öyle sarsıntıya uğradılar ki Elçi ve onunla birlikte inananlar: 'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.**" (Bakara 2/214). Kuşkusuz, peygamberler de beşerdir ve bu tür şeyleri zaman zaman zihinlerinden geçirmeleri doğaldır. Ama gel-git şeklindeki bu tür düşünceler onlarda inanç haline dönüşmez. Zaten bu tür düşünceler gelip gitmeye başladığında âyette de ifade edildiği üzere Allah'ın yardımı gelir. Allah mühlet verir ama ihmal etmez. Söz konusu yardım geldiğinde ise inkâr edenler için artık çok geçtir.

“Gerçek şu ki: Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. Bu Kur’ân uydurulabilecek bir söz değildir. Bilakis kendisinden öncesini doğrulayan, her şeyin açıklayıcısı ve inanan topluluk için bir hidayet ve bir rahmettir.”

Kur’ân kıssalarının tarihi bilgi vermek gibi bir gayeleri yoktur. İnsanların bu kıssalardan ibret almaları ve hayatları için birtakım dersler çıkarmaları için Kur’ân’da yer alırlar. Kur’ân’daki kıssaların Peygamberin dini tebliğ etme süreçlerine uygun dönemlerde indirildiklerine daha önce pek çok kez dikkat çekmiştik. Hz. Yûsuf kıssası da kıssada anlatılan ilginç olaylar ve tarihi bilgiler vermek için değil, insanların bu kıssadan ibret almaları için Kur’ân’da yer almıştır. Kıssadan alınacak temel ibret, Allah’ın emirlerine sıkı sıkıya bağlı olan kişiye Allah’ın bu dünya hayatında da büyük mükâfatlar verdiğidir.

13.
Ra'd Sûresi

Mekki dönemin sonlarına doğru indirilmiştir. 43 âyettir. Sûre, adını 13. âyetinde geçen ***er-ra'd*** *(gök gürültüsü) kelimesinden almıştır.*

Sûrenin ana fikri, Kur'ân'ın Allah katından indirildiğidir. Bu temel konunun yanında diğer Mekki sûrelerde sık sık gündeme getirilen tevhid, ahiret ve peygamberlik inancı değişik vesilelerle değinilen konular arasındadır. Müslümanlar Mekke'de zorlu günler geçirmiş, eziyet ve baskılara maruz kalmışlardı. Bu sebeple sûrede Müslümanlar teselli edilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِۜ وَالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا
ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ مُسَمًّىۜ
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي

مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَارًاۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ
فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ
بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
﴿٤﴾ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍۜ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْۚ وَاُولٰٓئِكَ الْاَغْلَالُ
فِي اَعْنَاقِهِمْۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْۚ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا
اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِۜ اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-mim-ra. Bunlar Kitab'ın âyetleridir. Rabbinden sana indirilen, gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmaz.**
2. **O Allah ki gördüğünüz direkler olmaksızın gökleri yükseltmiş, sonra Arş'a istivâ etmiş ve güneşle ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri, belirlenmiş bir süreye kadar hareket edecektir. O bütün**

işleri düzenleyip yürütmekte ve âyetleri açıklamaktadır ki Rabbinize kavuşacağınıza yakinen inanasınız.

3. **Hem O, yeryüzünü uzatıp yayan ve onda köklü dağları, nehirleri, her türlü meyveyi var edip bunları da iki çift halinde yaratandır. Geceyi gündüze büründüren de O'dur. Kuşkusuz bunda düşünen topluluk için deliller vardır.**
4. **Yeryüzünde birbirlerine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekin, çatallı-çatalsız hurmalıklar vardır ve bunların hepsi aynı suyla sulanır. Ama bunların yemişlerinden bir kısmını bir kısmına üstün kılmışızdır. Kuşkusuz, bunda aklını kullanan bir topluluk için deliller vardır.**
5. **Eğer şaşıyorsan, esas şaşılacak şey; "Toprak olduktan sonra yeniden mi diriltileceğiz?" demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. Kıyamet günü onların boyunlarında tasmalar olacaktır. Onlar cehennem ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır.**
6. **Bir de senden, iyilikten evvel kötülüğün gelmesini istiyorlar. Hâlbuki onlardan önce nice azap örnekleri geçmiştir. Şüphesiz, Rabbin zulümlerine rağmen insanları bağışlayandır. Ama aynı zamanda Rabbin, cezalandırması da çok çetin olandır.**
7. **İnkâr edenler: "Rabbinden kendisine bir mucize indirilmeli değil miydi?" diyorlar. Sen sadece bir uyarıcısın. Her kavim için bir hidayet rehberi vardır.**

Sûrenin başında bulunan Hurûfu mukatta'a'ya dair söyleyeceklerimizi Bakara sûresinin baş tarafında ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

Tabiinden Katade ve Mücahid'e göre âyette geçen *el-Kitap* ile Tevrat ve İncil kastedilmektedir. (Taberi, VIII, 92) Ibnu Kesir, bunu çok zayıf bir ihtimal olarak görmekte ve burada Kur'ân âyetlerinin kastedildiğini belirtmektedir. (İbnu Kesir, IV, 428).

"O Allah ki gördüğünüz direkler olmaksızın gökleri yükseltmiş, sonra Arş'a istivâ etmiş..."

Âyette sözü edilen direklerle ilgili olarak iki anlam verilmiştir. Bunlardan birine göre, göklerin direkleri vardır fakat biz direkleri göremiyoruz. Diğerine göre ise gökler, direkler olmaksızın durmaktadır ve siz onların direksiz olarak durduklarını görmektesiniz. Ancak metin, ilk görüşü desteklemektedir. Burada anlatılmak istenen yüce Allah'ın kudretidir. O, gökleri ve içindeki cisimleri, birbirleriyle çarpışmayacak şekilde yaratmıştır. Akla hayale sığmayacak o genişliğine rağmen her bir cisme bir yön ve bir hareket tayin etmiş ve bu cisimler, birbirleriyle çarpışmayacak şekilde tayin edilen yörüngelerinde seyirlerine devam etmektedir. Onları bu şekilde tutan sonsuz bir kudret vardır ve biz bu kudreti gözlerimizle müşahede edemiyoruz. Ama bu evren üzerinde düşünecek olursak aklımızla bu kudreti algılayabiliriz.

Âyet yüce Allah'ın, gökleri gördüğümüz direkler olmaksızın yükseltmesini, Arş'a istiva etmesini ve gece ile gündüze hükmetmesini kıyametin kopmasına; yani yüce Allah'ın yeni bir hayat başlatabileceğine delil olarak zikretmektedir. Bütün bu evreni mükemmel bir şekilde yaratan Allah bu evrene bir süre biçmişse elbette bu evren, biçilen bu sürede bitecektir. Yeni bir evrenin oluşmasına hükmetmişse bu da gerçekleşecek ve insanlar hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkacaklardır. O halde insan bu evreni yaratan ve yöneten Allah'a kulluk etmeli, başkasına kul olmamalıdır.

3. ve 4. âyetlerde anlatılanlar da yüce Allah'ın ikinci bir hayat var etmeye, yani kıyamet sonrası yeni hayata kadir olduğunun delilleri olarak zikredilmektedir. Buna göre yeryüzünü insanların hayatlarını devam ettirmelerine uygun bir şekilde yayabilen, envai çeşit meyvelerle donatabilen, gece ile gündüzü var edebilen, kısaca şu dünya hayatını bu mükemmel şekliyle yaratabilen, ikinci bir hayatı başlatmaya da kadirdir.

Yüce Allah, bu âyetlerde çevremizde olup biten olaylara dikkatimizi çekmektedir. Aslında bu hususlar, her gün çevremizde müşahede ettiğimiz sıradan olaylardır. İnsanın hayatının anlam kazanması, bu sıradan olaylar üzerinde düşünmesi ve onlardan ibret almasıyla mümkündür.

"Eğer şaşıyorsan, esas şaşılacak şey; 'Toprak olduktan sonra yeniden mi diriltileceğiz?' demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. Kıyamet günü onların boyunlarında tasmalar olacaktır. Onlar cehennem ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır."

Ey Muhammed! Bu müşriklerin kullukta Allah'a ortak koşmalarına, ahirete ve senin peygamberliğine inanmamalarına şaşıyorsun. Evet, bu şaşılacak

bir şeydir ama bundan beteri, şu müşahede ettikleri evrenin yaratıcısının ve evrende olup bitenleri yaratanın Allah olduğunu, insanı yaratanın da O olduğunu kabul ettikleri, evrende hâkim olan mükemmel nizamı müşahede ettikleri ve bunu gerçekleştirenin O olduğunu söyledikleri halde ölmüş olanın tekrar diriltilmesini yadırgamalarıdır. Asıl şaşılacak şey budur. İnsanın tekrar yaratılması bütün bunlardan daha zor mudur ki bunu yadırgıyorlar!

Onlar bunu yadırgamakla Allah'ın kudreti konusunda kuşkuları olduğunu göstermiş oldular. Düşünecek olsalar, ahireti inkâr etmekle bu evreni yaratanın Allah olduğunu da inkâr eder duruma düşüyor ve bu evreni gayesiz yarattığını ileri sürmüş oluyorlar. İşte bundan dolayı onlar hayvanlar gibi boyunlarına tasma geçirilmeyi ve ebedi bir azapla cezalandırılmayı hak ediyorlar.

"Bir de senden, iyilikten evvel kötülüğün gelmesini istiyorlar. Hâlbuki onlardan önce nice azap örnekleri geçmiştir..."

Peygamberlerin temel sıfatları arasında beşir/müjdeleyici ve nezir/korkutucu olmaları yer alır. İmana girip Allah'ın emir ve yasaklarına göre hayatlarına düzen verenleri mükâfatla müjdeler, diğerlerini ise cezalandırılmaları konusunda uyarıp korkuturlar. Peygamberimiz de bunu yapıyordu. Müşrikler, iman edip Allah'ın emirlerine uyarak hem bu dünya hayatında hem de ahirette mutlu bir hayat sürmeyi isteyecekleri yerde Peygamber'den, tehdit edildikleri azabın geciktirilmeden bir an önce gelmesini istediler. Bunu anlatan, Kur'ân'da pek çok âyet vardır. (Mesela bk. Enfâl 8/32; İsra 17/92). Hâlbuki kendilerinden önce inkâr eden nice kavim bu dünya hayatında da cezaya çarptırılmıştır. Bu sûreden önce geçen Nuh ve Hud sûrelerinde, Arap yarımadasında yaşayıp kendileri gibi inkârcı olan ve peygamberlerini alaya alıcı tutumlar sergileyen kavimlerin başlarına bu tür cezaların geldiğini biliyorlar.

Yine de yüce Allah, tövbe kapısını açık bırakmakta ve **"Şüphesiz, Rabbin insanları bağışlayandır"** denilmekte ardından da "**Ama aynı zamanda Rabbin, cezalandırması da çok çetin olandır.**" denilerek müjdeleme ve uyarı bir arada yapılmaktadır.

"İnkâr edenler: 'Rabbinden kendisine bir mucize indirilmeli değil miydi?' diyorlar. Sen sadece bir uyarıcısın. Her kavim için bir hidayet rehberi vardır."

Müşrikler önceki peygamberlere indirilen mucizeler gibi mucizeler istiyorlardı. Mesela, Hz. Musa'nın ipi yılana çevirmesi, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi mucizeleri vardı. Müşrikler de bu neviden mucizeler istiyorlardı. (Zemahşeri, III, 234). Kur'ân-ı Kerim'de bu tür taleplerine misaller zikredilmektedir. (mesela bk. Hud, 11/12; En'âm, 6/36). Kuşkusuz, yüce Allah peygamberini

bu tür mucizelerle destekleyebilirdi. (En'âm 6/36). Ne var ki bu peygamber belli nesillere veya belli bölgelere hitap etmiyordu. O, kıyamete değin insanların tamamına hitap etmektedir. O halde onun Kur'ân gibi, bir nesilden diğerine aktarılabilen ve dünyanın her bölgesine taşınabilen bir mucizesi olmalıydı. Onun mucizesi akla hitap etmektedir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in insanlara getirdiği inanç esasları, ahlâki kurallar ve insanlığa getirdiği sosyal hayat nizamları üzerinde düşünmeliler. Bunlar insanlığın yararına mı, değil mi? Bunlar kadar mükemmelini bir başkası getirebilmiş midir? Önemli olan da budur. Çünkü göze hitap eden mucizeler, hem bir döneme ve bir bölgeye hitap ederler hem de peygamberin inanç ve hayatla ilgili mesajlarını içermezler. Gelip geçici mucizelerdir ve sadece onları müşahede edenlere hitap ederler.

Kur'ân-ı Kerim'de müşriklerin göze hitap eden türden mucize isteklerinin tamamı reddedilmekte; Kur'ân'ın yeterli olduğu ve aslında inkâra şartlanmış bu kimselere istedikleri mucizeler getirilecek olsa bile inanmayacakları belirtilmektedir.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَبٖيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ
وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ
مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَٓا
اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُٓوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ
مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذٖي يُرٖيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خ۪يفَتِه۪ۚ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُص۪يبُ بِهَا
مَنْ يَشَٓاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللّٰهِۚ وَهُوَ شَد۪يدُ الْمِحَالِۜ ﴿١٣﴾
لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّۜ وَالَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَسْتَج۪يبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ
كَفَّيْهِ اِلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِه۪ۜ وَمَا دُعَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ
اِلَّا ف۪ي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعاً
وَكَرْهاً وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾

8. **Allah, her dişinin neye gebe olduğunu ve rahimlerin neyi eksiltip neyi arttırdığını bilir. O'nun katında her şey bir ölçü iledir.**

9. **Görülmeyeni de görüneni de bilir; çok büyüktür ve yücedir.**

10. **Sizden, sözü gizleyen ile onu açığa vuran da gece kendisini gizleyen ile gündüz ortalıkta gezen de O'nun için aynıdır.**

11. **Önünden ve arkasından onu** (insanı) **takip edenleri vardır; Allah'ın emriyle onu korurlar. Bir toplum, kendinde olanı değiştirmedikçe Allah o toplumu değiştirmez. Şayet Allah bir topluma kötülük diledi mi onu geri çevirecek yoktur. Onlar için O'ndan başka koruyup himaye edecek de yoktur.**

12. **Korku ve ümit içinde iken size şimşeği gösteren ve yüklü bulutları var edip oluşturan O'dur.**

13. **Gökgürültüsü O'na hamdetmek için tesbih eder; meleklerse O'nun korkusundan... Ve O, yıldırımlar gönderip dilediğini onlarla çarpar; onlarsa Allah hakkında tartışıp durmaktadır. O, gücü muazzam olandır.**

14. **Gerçek dua O'nadır. O'nun yanı sıra yalvardıkları onlar için hiçbir talebi karşılayamaz. Onlar, ağzına su ulaşsın diye iki avucunu**

suya doğru uzatanlardan başkasına benzemezler. Oysa su ağzına ulaşacak değildir. Kâfirlerin duası böyle boşa gider.

15. Göklerde ve yerde bulunanlar isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam secde eder.

Kur'ân-ı Kerim, indirilişinden sonra bilimin keşfettiği ve edeceği hususları önceden haber vermez ama anlatımı hiçbir zaman bilimin keşfettikleriyle çelişmez. Mesela, ilk âyette, Allah'ın bilgisinin genişliğini vurgulamak için *insanların veya hayvanların rahimlerindekilerinin erkek mi dişi mi olduğunu Allah bilir* şeklinde bir ifade kullanılmış olsaydı, bilimin de bunu tespit etme imkânına kavuşmasından sonra verilen örnek yavan kalırdı. Ama âyette "**neye gebe olduğunu**" diyerek anlamı çok daha geniş tutmuştur. Buna erkek-dişi, sağlıklı hastalıklı, uzun ömürlü-kısa ömürlü, güçlü-zayıf, ahlâklı-ahlâksız, inançlı-inançsız, mutlu-mutsuz ve daha akılımıza gelen ve gelmeyen pek çok husus girer. Kısaca öyle bir ifade kullanılmış ki ancak sınırsız bilgiye sahip olan Allah bu ifadenin kapsamına giren hususları bilebilir.

Belki bu konuda ilk akla gelen rahimlerindekinin erkek mi dişi mi olduğu meselesidir. Ancak diğer hususlar da âyetin kapsamına girmektedir. İlk akla gelen, erkeklik ve dişilik açısından bakılsa bile, *'erkek mi dişi mi olduğunu sadece Allah bilir'* denilmemekte, Allah'ın bunu bildiği ifade edilmektedir.

Âyetin devamındaki **"rahimlerin neyi eksiltip neyi arttırdığı"** ifadesi de böyledir. Gebe kalınan yavrunun erken veya geç doğması; beden, akıl, psikoloji, yetenek vs. gibi aklımıza gelen ve gelmeyen bütün eksiklik ve fazlalıkları içeren bir ifadedir bu.

Çünkü Kur'ân Allah kelamıdır ve Allah sınırsız bilgi sahibidir. İleride insan bilgisinin neye ulaşıp neye ulaşmayacağını elbette bilir. İleride bilim sayesinde insan bilgisinin ulaşacağı gerçeklere aykırı bir ifade kullanmaz. Eğer Kur'ân Muhammed'in uydurduğu bir kitap olsaydı o günkü bilimin ulaştığı sonuçlara uygun ifadeler kullanırdı. Mesela, o gün yeryüzünün düz olduğu ve evrenin merkezinde bulunduğu; güneş ve yıldızların yeryüzünün etrafında döndükleri ve yeryüzünün hareketsiz sabit durduğu biliniyordu. Kur'ân'da böyle ifadelere asla rastlanmaz. O öyle bir ifade kullanır ki hem indiği dönemin insanının vardığı bilgiyle hem de sonradan insanların bilim sayesinde varacağı sonuçlarla çelişmez. Kur'ân ile bilim arasında bir ilişki kurulacaksa bu açıdan kurulmalıdır.

Netice olarak yüce Allah'ın bilgisi elbette insanla ilgili bütün detayları kapsar. **"Görülmeyeni de görüneni de bilir; çok büyüktür ve yücedir.**

Sizden, sözü gizleyen ile onu açığa vuran da gece kendisini gizleyen ile gündüz ortalıkta gezen de O'nun için aynıdır."

"Önünden ve arkasından onu (insanı) **takip edenleri vardır; Allah'ın emriyle onu korurlar."**

Müfessirlerin çoğuna göre, *takip edenlerle* melekler kastedilmektedir. Her insanın önünde ve arkasında yani dört bir yanında melekler vardır. Gece melekleri farklı, gündüz melekleri farklıdır. Bunlar nöbetleşe görevi devralırlar. Bunların bir grubu görevlerini bitirip gittiğinde hemen ardından diğer grup gelir ki onlara da *muakkibat: birbirlerini takip edenler* denilmiştir. Söz konusu bu melekler insanın yapıp ettiklerini kaydeder ve insanı kendisine gelebilecek zararlardan korurlar. Ona zarar verecek bir durum söz konusu olduğunda Allah'a dua ederek engel olmaya çalışırlar. Ama gelecek zarar mutlaka gerçekleşecekse, yani insanın kaderinde var ise müsaade ederler.

Bazı müfessirlere göre ise *muakkibat* kelimesiyle muhafızlar kastedilmektedir. İnkâr edenlerin ileri gelenleri önlerinde ve arkalarında kendilerini koruyacak muhafızlar tutar ve onları Allah'tan gelebilecek zararlara karşı koruyacaklarını sanırlardı. (bk. Ebu Hayyan VII, 93). Buna göre, âyetin ilk bölümünün anlamı şöyledir: *"Önünde ve arkasında kendisini Allah'ın emrinden koruyacak muhafızları vardır"* Allah hakkındaki cehaletleri sebebiyle bu muhafızların kendilerini koruyabileceklerini vehmederlerdi.

Âyetin bu bölümüyle ilgili daha başka görüşler de ileri sürülmüştür. Biz bunları nakletmekle yetiniyoruz.

"Bir toplum, kendinde olanı değiştirmedikçe Allah o toplumu değiştirmez..."

Birçok kez yüce Allah'ın, imtihan yurdu olması sebebiyle bu dünya hayatında bireyleri ve toplumları inanç ve davranışlarını seçme konusunda özgür bıraktığına dikkat çekmiştik; isteyen inanır ve iyi amellerde bulunur isteyen aksini yapar. Ama her iki şekilde de insanlar yaptıklarının karşılığını ahiret yurdunda görecektir.

Âyet tarih ve toplum yasalarından önemli birini dile getirmekte ve âyette tüm zaman ve mekânlardaki insanlara yönelik evrensel bir mesaj yer almaktadır. İnsanların sahip oldukları nimetler, zaman zaman yaşadıkları cezalandırma amaçlı musibetler, iyilikler ve inim inim inleten felaketler durduk yerde ortaya çıkmaz. Tam tersine bu durumların, insanlığın tutumları ve hayat tarzı ile doğrudan ilgisi vardır. Eğer insanlar bir yerde güçlü ve onurlu bir hayat sürdürüyorlar, huzurlu ve başarılı bir toplum örneğini sergiliyorlarsa bunun tek nedeni hayat biçimlerinin hak ve doğruluk esaslarına dayanıyor ol-

masıdır. Üzerinde bulundukları bu hayat biçimini sürdürdükleri bu dosdoğru yoldan sapmadıkları sürece, konumlarının iyi niteliği kötülükle değiştirilmez. Bir yerde herhangi bir toplum güçsüz ise musibetlerden belini doğrultamıyorsa zillet içinde yaşıyorsa, yoksulluk çekiyorsa ve hayatına kelimenin tam anlamıyla anarşizm egemense kuşku yok ki bunun tek nedeni, söz konusu toplumun hayat biçiminin sapıklığa, boş vermişliğe ve bozgunculuğa dayanıyor olmasıdır. Bu toplum, dengeli bir hayat çizgisine dönüş yapmadıkça, doğruluk ve dirlik yolunu izlemeye başlamadıkça içinde bulunduğu kötü durum iyilikle yer değiştirmez ve olumsuz hali, olumlu hale dönüşmez. Bu toplumsal yasa din ve ulus farkı olmaksızın iyi-kötü bütün toplumlar için geçerlidir. Çünkü yüce Allah insanlara verdiği nimeti ya da azabı, üstünlüğü ya da alçaklığı, onurluluğu ya da ezilmişliği, onlar düşüncelerini, davranışlarını ve pratik hayatlarını değiştirmedikçe değiştirmez. (Derveze, IV, 374-375).

Belirtmek gerekir ki toplumların değişimi önce içlerindeki inançla başlar. Evvela bireylerin inançlarında hayat felsefelerinde ortaya çıkar. Bu değişim, davranış ve ahlaklarını ve nihayet toplumun yapısını etkiler. Burada Allah'ın direkt bir müdahalesi söz konusu değildir. Allah sadece uyarıcı ve müjdeleyici olan peygamberleri göndermiştir. Bu nedenle kaderlerini belirleme toplumların kendi ellerindedir. Yüce Allah'ın, bir topluma herhangi bir kötülüğü dilemesi de o toplumun yapıp ettikleriyle ilgilidir. O, insanlara zulmetmez. O'nun belirlediği toplumsal yasalar, bir toplumun başına bir felaketin gelmesini zorunlu kılmışsa hiçbir güç buna engel olamaz.

"Korku ve ümit içinde iken size şimşeği gösteren ve yüklü bulutları var edip oluşturan O'dur. Gökgürültüsü O'na hamdetmek için tesbih eder; meleklerse O'nun korkusundan..."

Yağmur yüklü bulutlar ve gök gürlemesi, durumlarına göre kimi insanlarda korku ve endişeye kimilerinde de umut ve sevince neden olur. Malları açıkta olanlar, yolcular vs. gibi durumda olanlar korku ve endişeye kapılırken ekin sahipleri gibi yağmura ihtiyacı olanlar ise umutlanır ve sevinirler. Sonuçta kimilerinin zararına olan bazı olaylar kimilerinin de yararınadır.

Gök gürlemesinin hamd ile tesbih etmesi ve benzeri hususları dile getiren âyetlerin yorumunda bazı müfessirler bunun gerçek anlamda olduğunu, fakat insanların onların dillerini bilmediklerini söylerken bazıları da bunun mecazi bir anlatım olduğunu söylemektedir.

Müşrikler genelde yüce Allah'ın, evrenin yönetiminde bazı varlıkları kendisine ortak koştuğunu sanırlar. Bilhassa bulutların oluşum ve hareketleri ve şimşek çakması gibi konularda yönetimin meleklere devredildiğine inanırlar.

Bu sebepten olmalı ki burada meleklerin korkudan Allah'ı tespih ettikleri ifade edilmiştir. Melekler Allah'ın ortağı değildir. Bilakis onlar, Allah'tan korkan ve O'na itaat eden kullarıdır. Allah kendilerine neyi emrederse eksiksiz yerine getirirler.

"Gerçek dua O'nadır. O'nun yanı sıra yalvardıkları onlar için hiçbir talebi karşılayamaz. Onlar, ağzına su ulaşsın diye iki avucunu suya doğru uzatanlardan başkasına benzemezler. Oysa su ağzına ulaşacak değildir. Kâfirlerin duası böyle boşa gider."

Dua ancak işiten ve kendisinden talep edilenleri yerine getirebilme gücüne sahip bulunana yapılır. Oysa müşriklerin kendilerinden istekte bulundukları putlar, onları duymadıkları gibi isteklerini karşılama gücüne de sahip değiller. Put derken, elbette sadece Arap müşriklerin taptıkları sembolleri kastetmiyoruz, yaratılmışların tamamı bunun kapsamına girer. Yaratılmışların hiçbiri istekleri karşılama gücüne sahip değildir. Bu sebeple Allah'tan başkasına dua edenler, içmek için avuçlarını, suya doğru uzatanlar gibidir. Suyun kendisi canlı değil ki uzatan kişinin avuçlarına doğru yönelerek avuçlarına uzansın. Nasıl bu durumda olan kişi bu şekilde isteğine kavuşamıyorsa Allah'tan başkasına dua eden kâfirler de isteklerine kavuşamaz ve elleri boş dönerler.

"Göklerde ve yerde bulunanlar isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam secde eder."

İnsana tanınan ihtiyari alan dışında kalan bütün hususlarda mümin-kâfir bütün insanlar Allah'ın belirlediği kanun ve kurallara tabidir. Bu kanun ve kurallara itaatsizlikleri söz konusu olamaz. Hatta bu kanun ve kurallar ihtiyari alanın kimi yönleri için de geçerlidir. Kâfir kişi cehenneme gidecektir, gitmezlik edemez. Bu dünyada cezalandırılmayı hak eden toplumlar cezayı gerektiren davranışlardan vazgeçmedikçe cezaya engel olamazlar vs. Âyette bu genel kurallardan ve evrene hâkim ilâhi kanunlardan söz edildiğinden olmalı ki gölgelerin sabah akşam Allah'a secde ettikleri anlatılmaktadır.

Âyette kullanılan *men* ilgi zamiri dilcilerin çoğuna göre akıl sahipleri için kullanılır. Bazıları ise akıl sahibi olmayan varlıklar hakkında da kullanıldığını söyler ve bu âyetteki kullanılışı delil getirir. Sonuçta herkes söz konusu zamirin genel olarak akıl sahipleri hakkında kullanıldığını kabul etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki buradaki kullanılış akıl sahibi olmayan varlıkların, ilâhi kanunlara itaat edişleri, akıl sahiplerinin bilinçli itaat edişlerine benzetilmiştir.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي
الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِه۪ فَتَشَابَهَ
الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾
اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا
رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَٓاءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِثْلُهُ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَٓاءً
وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ ﴿١٧﴾

16. **De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır." De ki: "O'nun yanı sıra kendi kendilerine bile zarar ve yarar verme gücüne sahip olmayanları mı dostlar edindiniz?" De ki: "Kör ile gören bir midir? Yahut karanlıklarla aydınlık bir midir?" Yoksa Allah'ın yaratması gibi yaratan ortaklar buldular da bu sebeple yaratma işi mi kendilerine karışık geldi? De ki: "Allah'tır her şeyin yaratıcısı olan. O, tek olandır ve her şeye galip gelendir."**

17. **O, gökten bir su indirdi de vadiler hacimlerince sel olup aktı. Sel kabaran köpüğü alıp götürdü. Süs takıları veya bazı eşyaları yapmak için erittikleri madenlerden de buna benzer bir köpük olur. Hak ile batıl için Allah işte böyle temsiller getirir. Köpük dersen, yok olup gider. İnsanlara yararlı olansa dibe çöker kalır. Allah işte böyle misaller getirir.**

Kur'ân-ı Kerim, birçok konuda soru sorar. Sorduğu sorulardan bir kısmına kendisi cevap verir bir kısım sorunun cevabını ise muhataba bırakır. Anlatımda soru sormak, muhatabın aklını harekete geçirir.

Göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu müşrikler de kabul ediyorlardı. Aslında göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu kabul etmek, kulluk ve itaatte O'nu birlemenin gerekçesidir; ama müşrikler yaratıcının Allah olduğunu kabul ettikleri halde kullukta O'na ortak koşuyorlardı. Müşrik Araplar, insanın doğrudan Allah'a ibadet edecek nitelikte olmadığını düşünerek kendilerini Allah'a yaklaştıracağına inandıkları aracı tanrılara tapıyor ve bunlardan yardım istiyorlardı. (bk. Zümer 39/3).

Allah'a ortak koşulurken, ortak koşulanların ya yararları umulduğundan yahut zararlarından korunmak için ortak koşulurlar. Oysa bu ortak koşulanların kendi kendilerine yarar sağlamaları yahut zarar vermeleri bile Allah'ın iznine bağlıdır. Kendileri bizzat böyle bir güce sahip değiller. Bu sebeple Peygamber'den şöyle demesi istenmektedir: "*Siz O'nu bırakıp da başkalarından birtakım rabler mi edindiniz? Sizin ümit beklediğiniz, işinizi görür sanıp himayelerine sığındığınız o veliler, o putlar öyle aciz, öyle zavallılardır ki kendi kendilerine ne bir faydaya ne de bir zarara malikler. Size fayda vermek şöyle dursun, onlar kendi kendilerine de fayda veya zarar veremezler. Böyle şeylere onların güçleri yetmez. Bir fayda yaratamazlar, kendilerine gelecek bir zararı bile önleyemezler. Ancak Allah izin verir, takdir ederse fayda hâsıl olur ve zarar önlenir. Cansız cisim ve katı madde olan putlar kendi kendilerine yapmak ve etki etmek gücünden nasıl yoksun iseler, Allah'a karşı bütün varlıklar da aynı durumdadır.*" (Elmalılı, V, 298).

Kime, nasıl kulluk edeceğini bilmeyen kişi kördür; çevresinde olup biteni kalp gözüyle değerlendiremiyor ki yolu aydınlık olsun. Allah'a iman edenin ve sadece O'na kulluk edenin ise kalp gözü açıktır; ne yaptığını ve ne yapacağını bilir.

Bu benzetmede Allah dışında tapınılanlar köre, Allah ise görene benzetilmiş olabilir. Allah dışında tapınılanlar, kendi kendilerine bile fayda ve zarar veremiyorlarsa ve kendilerinden kaynaklanan hiçbir güce sahip değillerse o zaman kör mesabesindedirler.

Küfür ve şirk karanlık, tevhit ise aydınlıktır. Kur'ân-ı Kerim'de küfür ve şirk karanlıklara benzetilirken daima çoğul kipi kullanılır. Çünkü küfür ve şirk, hem bizatihi kat kat karanlık gibidir hem de yolları pek çoktur; oysa tevhid sürekli tekil kipte gelir. Çünkü yegane hakikat tevhittir.

Kulluk edilmeye layık olan sadece yaratıcı olandır. Yaratıcı ise sadece Allah'tır. Allah dışında kendilerine tapınılanlar, şayet yaratma gücüne sahip

bulunsaydılar Allah'la aralarında bir benzerlik bulunur ve Allah'a ortak koşanların tutunacak bir dalları olurdu. Oysa müşriklerin kendileri de yaratıcının Allah olduğunu kabul ediyorlar.

"O, gökten bir su indirdi de vadiler hacimlerince sel olup aktı. Sel, kabaran köpüğü alıp götürdü..."

Yapılan bu benzetmede gökten indirilen su, vahiydir. Vadiler ise insanların kalpleridir. Kalpler kapasitelerine göre yağan yağmurdan yararlanırlar. Vadide su akmaya başladığında su yüzeyinde oluşan köpük de batılı temsil eder. Köpük, geçici olarak üste çıksa da kalıcı değildir; kısa süre sonra yok olup gider. Batıl da böyledir, hak karşısında dayanamaz ve yok olmaya mahkûmdur. Tevhit ise suyun kendisidir, hem yararlıdır hem de kalıcıdır.

Âyette ikinci bir benzetme daha yapılmıştır: Saflaştırılıp süs eşyası veya kullanılacak ürünler yapmak için ateşte eritilen madenlerin üzerinde de cüruf birikir; ancak cüruf atılır ve yok olup gider, yararlı olan cevher ise kalır. İşte hak karşısındaki batılın durumu da böyledir. Batıl bir süre hakkın önüne geçmiş ve üstüne yükselmiş olsa da sonunda gerçek ortaya çıkar. Hak kalıcı, batıl ise köpük ve cüruf gibi değersiz ve geçicidir.

Âyet, tarihe de bir yorum getirmektedir. Tevhidin ve hakkın savunucuları olduğu müddetçe kalıcı olan tevhittir. Batıl yollar yok olmaya mahkûmdur. Ne var ki köpük ve cüruf, sudan ve asıl madenden çok çok fazla ise bunlar üstte kalmaya devam ederler.

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ اَنَّ
لَهُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ اُولٰئِكَ
لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾
اَفَمَنْ يَعْلَمُ اَنَّمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا
الْاَلْبَابِ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾
وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

وَيَخَافُونَ سُوٓءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ
عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

18. Rablerinin buyruğuna uyanlara en güzeli vardır. Ona uymayanlara gelince, yeryüzündekilerin tamamı ve bir o kadarı kendilerinin olsaydı kurtulmak için onları kesinlikle fidye olarak verirlerdi. İşte onlar var ya, hesabın kötüsü onlarındır. Varacakları yer cehennemdir ve o ne kötü yataktır.

19. Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse kör olan gibi midir? Elbette ancak akıl sahipleri ibret alır.

20. Onlar Allah'a verdikleri sözü bihakkın yerine getirirler ve antlaşmalarını bozmazlar.

21. Onlar, Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği bağları sıkı tutar, Rablerine saygı gösterir ve pek kötü hesaptan korkarlar.

22. Yine onlar, Rablerinin rızası uğruna sabreder, namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder ve kötülüğü iyilik yaparak savarlar. İşte ahiret yurdunun sonucu onlar içindir.

23. Ve Adn cennetleri... Babalarından eşlerinden ve çocuklarından salih olanlarla birlikte oraya girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına varacaklar.

24. "Sabretmenizden dolayı selam olsun size! Ahiret yurdunun sonucu ne de güzeldir!"

En güzel anlamına gelen *el-husnâ* kelimesi cennet karşılığında kullanılmıştır. Allah'ın buyruklarına icabet edenler en güzel karşılıkla mükâfatlandırılacaklardır. Buyruklarına uymayanlar ise dünyada ne varsa hepsine, hatta bir o kadarına daha sahip olsalar ve eğer fidye verme söz konusu olmuş olsa, uğrayacakları azaptan kurtulmak için tamamını feda ederler.

İkinci âyette de yine inanmayan kişi köre benzetilmiştir. Çünkü Kur'ân'ın Allah tarafından olduğu ve Muhammed'in O'nun elçisi olduğu gerçeği o kadar açıktır ki bunu göremeyen ancak kör olabilir. Böyle biri aklını kullanmıyor demektir. Bu dünya hayatında kör olan ise ahirette de kör olacaktır. Elbette böyle biri, söz konusu gerçekleri görüp iman eden gibi olmaz. İman eden kişi, aklını kullanan ve aklının gereğini yapan kişidir. O bu dünyada yolunu gördüğü gibi ahirette de yolu aydınlık olacaktır.

"Onlar Allah'a verdikleri sözü bihakkın yerine getirirler ve antlaşmalarını bozmazlar."

İnsanların tamamının Allah'a verdikleri bir söz vardır ki o da sadece Allah'ı tanıyacakları ve sadece O'na kulluk yapacaklarıdır. Bu husus onların fıtratlarına yerleştirilmiştir. Kuşkusuz, insanların Allah'a verdikleri bu söz, Allah'a imanın bir sonucu olarak O'nun gönderdiği peygamberlere iman etmeyi ve onların getirdikleri hukuki, ahlâki ve diğer ilkelere uymayı da içine almaktadır. Hem bu dünyada hem de öteki dünyada yolu aydınlık olanlar, Allah'a vermiş oldukları bu sözü bozmayıp ona riayet edenlerdir.

Sonraki âyetlerde söz konusu kimselerin önemli bazı nitelikleri sıralanmaktadır. Şöyle ki:

"Onlar, Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği bağları sıkı tutar, Rablerine saygı gösterir ve pek kötü hesaptan korkarlar."

Âyette sözü edilen bağlar, insanlar arasındaki bağlardır; akrabalık bağı, komşuluk bağları vs. Her hak dinde olduğu gibi İslâm dininde de insanlar arasındaki sosyal bağlar önem arz eder. Din, sadece fert ile Allah arasındaki ilişkileri değil fert ile toplum arasındaki ilişkilere dair düzenlemeler de getirir. İşte Müslüman bu düzenlemelere bağlıdır.

"Yine onlar, Rablerinin rızası uğruna sabreder, namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder ve kötülüğü iyilik yaparak savarlar. İşte ahiret yurdunun sonucu onlar içindir."

Müfessirler, *ahiret yurdunun sonucu onlar içindir* sözüyle cennetin kastedildiğini söyler. Sonraki âyetten de bu husus anlaşılmaktadır. Cennete gireceklerin neyin bedeli olarak oraya girecekleri âyette sıralanmaktadır. Bunlar Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmak üzere sab-

retmiş, namazlarını usulüne uygun olarak kılmaya devam etmiş, mallarından infak etmiş ve kötülüğe kötülük yaparak karşı koymayıp bilakis iyilik etmiş kimselerdir.

"Ve Adn cennetleri... Babalarından eşlerinden ve çocuklarından salih olanlarla birlikte oraya girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına varacaklar."

İnsan, yaratılışı itibariyle yakınlarının da kendisiyle birlikte olmalarını ister. Ne var ki cennet, soydan dolayı girilen bir yer değildir. İnsanlar işledikleri ameller sayesinde cennete girerler. Kişinin iyi biri olması, yakınlarının da mutlaka iyi olacakları anlamına gelmediği gibi onun iyi biri olması, yakın akrabalarını da beraberinde cennete götürebileceği anlamına gelmez. Bu sebeple *Babalarından eşlerinden ve çocuklarından salih olanlarla birlikte oraya girecekler* denilmektedir.

Melekler, cennete girenlerin yanına girdiklerinde şöyle diyeceklerdir: **"Sabretmenizden dolayı selam olsun size! Ahiret yurdunun sonucu ne de güzeldir!"**

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ اُولٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا
مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ
قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾
اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾

25. Allah'a verdikleri sözü iyice pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği bağları koparanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar var ya işte lanet onlaradır ve yurdun kötü olanı da onlaradır.

26. Allah rızkı dilediğine bollaştırır ve daraltır. Onlar ise dünya hayatına sevindiler. Oysa Ahiret hayatının yanında dünya hayatı geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.

27. İnkâr edenler derler ki: "Rabbinden kendisine bir âyet/mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Kuşkusuz, Allah dilediğini saptırır; kendisine yöneleni de doğru yola kavuşturur."

28. Bunlar, iman ettiler ve Allah'ın zikriyle kalpleri huzur buldu. Bilesiniz ki Allah'ın zikriyle kalpler huzur bulur.

29. Bunlar iman ettiler ve salih ameller işlediler. Ne mutlu onlara! Varılacak en güzel yer de onlarındır.

İnsanlar, Allah'ı tanıyıp O'nu birleme fıtratı üzere doğarlar. Bunu Kâlûbelâ'da dile getirmişlerdir. Dolayısıyla insanların Allah'a verilmiş bir sözleri/ahitleri vardır. Verilmiş olan bu sözün pekiştirilmesi ise peygambere verilen mucizedir. İşte mucize ile karşılaşmalarına rağmen Allah'a verdikleri sözü/ahdi bozanlar, Peygamber ve diğer Müslümanlarla da ilişkilerini koparmış, bununla da yetinmeyerek yeryüzünde bozgunculuk çıkarmış ve insanların hak dini seçmelerine engel olmaya çalışmışlardır. Bundan dolayı da onlar, Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır. Onların varacağı yer cehennem olacaktır.

Mekke müşrikleri için doğru yolda olmanın ölçüsü kişinin zengin olmasıydı. Günümüzde de aynı felsefe hâkimdir. Bu felsefeye göre, insanın değeri, sahip bulunduğu mal-mülkle ölçülür. Serveti olan, üstün biridir. İman ve salih amelin bir değeri yoktur. Böylelerinin, ahiret umurlarında bile değildir. Onlar dünyalıklarıyla sevinirler. Kureyş'in ileri gelenleri bu sebeple Peygamber'e ve Müslümanlara büyüklük taslıyorlardı. Oysa mal-mülkü veren Allah'tır. O, serveti dağıtırken insanların inançlarına bakmaz. Nasıl iman etme ve etmeme için birtakım kurallar koymuş ve bu kurallar çerçevesinde insanların kendileri iman etmeyi ve etmemeyi seçiyorlarsa servet elde etmenin de yollarını yüce Allah yaratmıştır. Bu yollara başvuran ve bu uğurda gayret edenler, insanların kendileridir. Ancak insanın değer ölçüsü mal-mülke sahip olmasıyla değil, iman etme ve salih ameller işlemesiyle ortaya çıkar. Asıl olan bu dünya hayatı değildir ahirettir. **"Ahiret hayatının yanında dünya hayatı geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir."**

"İnkâr edenler derler ki: 'Rabbinden kendisine bir âyet/mucize indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Kuşkusuz, Allah dilediğini saptırır; kendisine yöneleni de doğru yola kavuşturur.'

İnkâr edenlerin mucize istekleri inanma isteklerinden kaynaklanmıyordu. İnanacak olsalardı Kur'ân-ı Kerim onlar için yeterli bir mucizeydi. Mucize istekleri bu sûrenin yedinci âyetinde de dile getirilmişti. Daha geniş bilgi için oraya bakılabilir.

Kur'ân gibi bir mucize dururken müşriklerin hala mucize isteğinde bulunmaları hayret edilecek bir şeydir. Sanki onlara şöyle deniliyor: *Ne inatçı insanlarsınız! Küfür üzere şu ısrarınız da ne! Kuşkusuz, Allah sizin gibileri saptırır. Her türlü mucize indirilecek olsa da sizin gibi kimseler inanmaz ki.* (Zemahşeri, III, 249). Allah, kendisine yöneleni hidâyete kavuşturur; sizin gibileri değil.

"Bunlar, iman ettiler ve Allah'ın zikriyle kalpleri huzur buldu. Bilesiniz ki Allah'ın zikriyle kalpler huzur bulur.

Bunlar, iman ettiler ve salih ameller işlediler. Ne mutlu onlara! Varılacak en güzel yer de onlarındır."

Allah'ın zikriyle kastedilen, Kur'ân'dır. (Maturidi, II, 632). Önceki âyette anlatıldığı üzere müşrikler mucize isteğinde bulunmuşlardı. Onlar göze hitap eden her bir mucize istediklerinde yüce Allah ya Kur'ân'ın yeterli bir mucize olduğunu söyler yahut Kur'ân'ın bir meziyetinden söz ederek yine dolaylı olarak Kur'ân'ın yeterli bir mucize olduğunu anlatır. Burada da dolaylı olarak Kur'ân'ın yeterli bir mucize olduğu, çünkü kalplerin ancak Kur'ân'la huzur bulduğu anlatılmaktadır.

Kur'ân'a yönelen bu kimseler Allah'a iman etmişlerdir. Allah'a bağlı olduklarını, O'nun yakınında bulunduklarını, O'nun yanında ve himayesinde güvencede olduklarını hissetmekle huzura kavuşmuşlardır. Yaratılışın, eşya ve olayların başlangıcının ve sonucunun hikmetini kavramak sureti ile yalnızlığın sıkıntısından kurtulmuşlar, Kur'ân sayesinde yollarını şaşırmayacaklarının güvencesi içindedirler. Kur'ân onların şüphelerini gidermiş ve bu sebeple onlar huzura kavuşmuşlardır.

İmanın verdiği huzuru ancak gerçekten iman etmiş olanlar bilirler. İman etmeyenler ya da imanları zayıf olanlar bu huzuru anlayamazlar.

Gerçekten iman etmiş olanların imanı onları yararlı işler işlemeye; Allah'ın emirlerine uymaya sürükler. İman, iman ettim demekle olan bir şey değildir. Sahibini harekete geçirmeyen bir iman gerçek iman olamaz.

كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ فٖٓي اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَٓا اُمَمٌ لِتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ
الَّذٖٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِۜ قُلْ هُوَ رَبّٖي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰناً سُيِّرَتْ
بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰىۜ بَلْ لِلّٰهِ
الْاَمْرُ جَمٖيعاًۜ اَفَلَمْ يَا۬يْـَٔسِ الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اَنْ لَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَهَدَى
النَّاسَ جَمٖيعاًۜ وَلَا يَزَالُ الَّذٖينَ كَفَرُوا تُصٖيبُهُمْ بِمَا
صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرٖيباً مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَأْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِۜ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمٖيعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَاَمْلَيْتُ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

30. İşte böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete gönderdik ki onlar Rahmân'ı inkâr edip dururken sen onlara sana vahyettiğimizi okuyasın. De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'na tevekkül ettim. Dönüşüm de yalnızca O'nadır."

31. Şayet kendisiyle dağların yürütüldüğü, yerin paramparça olduğu yahut ölülerin konuşturulduğu bir kitap olsaydı yine bu Kur'ân olurdu. Oysaki emrin tamamı Allah'ındır. İman edenler hâlâ bilmediler mi ki Allah dilemiş olsaydı insanların tamamını hidayete erdirirdi. Kâfirlere gelince, kendi kötü amelleri sebebiyle bir felaket onlara isabet edip duracak yahut yurtlarının yakınına konacaktır; meğer ki Allah'ın vaadi gerçekleşe. Kuşkusuz Allah vaadine muhalefet etmez.

32. Senden önce de birçok elçiyle alay edildi. İnkâr edenlere mühlet verdim. Sonra onları yakalayıverdim. Nasıl imiş azabım!

Onlardan önce inkâr eden nice ümmetler gelip geçti. Onlara peygamberler gönderdiğimiz gibi seni de bunlara peygamber olarak gönderdik. O peygamberler de inkâr edenlerin karşı çıkışlarıyla karşılaştılar, o münkirler peygamberlerinden mucizeler istediler, ama getirilen mucizelere rağmen yine inkârlarında devam ettiler. Sana da mucize olarak bu Kur'ân'ı indirdik ki bu Kur'ân'ı onlara okuyasın. Bu Kur'ân, onların istedikleri mucizelerden çok daha etkilidir. Allah'ın rahmetinin bir sonucudur bu Kur'ân. Gerçi onlar Allah'ın Rahmân (merhameti bol) olduğunu da kabul etmiyorlar.

Allah'ın Rahmân ismini inkâr etmelerinin bu bağlamda dile getirilmesi, gönderilen vahyin, Allah'ın rahmetinin bir sonucu olmasından dolayıdır; yani onlar Allah'ın rahmetinin bir sonucu olan bu Kur'ân'ı inkâr ediyorlarsa zaten onlar Allah'ın merhametini inkâr ediyorlar. Bunlardan ne beklenir ki?

Gerçek o ki dinden sapmış bazı kimseler Allah'ı sadece cezalandıran, bazıları da sadece affeden olarak tanır yahut sadece bunları dile getirirler. Zamanla gelecek nesiller Allah'ı sadece öylece tanırlar. Oysa gerçek din, Allah'ı hem affedici ve merhametli olan hem de cezalandırması çetin olan bilir ve öylece anlatır. Allah'ı tanımada da dengelidir, O'nu anlatımda da.

"Şayet kendisiyle dağların yürütüldüğü, yerin paramparça olduğu yahut ölülerin konuşturulduğu bir Kur'ân olsaydı (inanmayanlar yine inanmazdı)**."**

Yukarıda 27. âyette de dile getirildiği gibi müşrikler hissi, yani tabiat kanunlarını altüst eden neviden mucizeler istiyorlardı. Bu tür isteklerini her dile getirdiklerinde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi karşılarına mucize olarak Kur'ân-ı Kerim çıkarılmıştır. Burada da eğer bir kitapla istediğiniz mucizeler türünden mucizeler gerçekleşecek olsaydı ancak Kur'ân'la gerçekleşirdi, denilmektedir. *"Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağın tepesine indirseydik, muhakkak ki sen onu, Allah korkusundan boyun eğmiş ve çatlayıp paramparça olmuş görürdün..."* (Haşr, 59/21). İşte bu Kur'ân böyle bir kitaptır. Ama onun indiriliş hikmeti bu değildir. O, dağları parçalamak ve ölüleri konuşturmak için indirilmedi. O, dirilere hitap etmek, kalplerini nur ile doldurmak ve akıllarını aydınlatmak için gönderildi. Bu kitap Allah'a giden yolu gösteriyor, insanların dünya ve ahirette mutlu olmalarının yolunu belirliyor.

Allah dileseydi insanların tamamını hidayete kavuştururdu. Ama dünya hayatını yaratmasının amacı imtihandır. İnsanların kendileri takip edecekleri yolu seçeceklerdir.

Âyette geçen *yey'esu* kelimesi Türkçemizde de kullanılan yeis/umut kesme anlamındadır. Derveze, kelimenin kullanılışıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Tefsir bilginlerinin "efelem yey'esi'llezine âmenu" cümlesini "İman edenler hâlâ anlamadılar mı?" şeklinde açıklamış olmaları, kuşkusuz, isabetli bir yorumdur. Ne var ki âyetin oluşturduğu atmosfer "yey'esü" kelimesinin sözlük anlamı esas alınarak açıklanmasını engelleyici nitelikte değildir. Yani iman edenler, hâlâ ümitlerini kesmediler mi? Bu şekilde algılandığı zaman, cümle, kâfirlerin sergiledikleri inatçı ve tepeden bakan tavırlarına karşılık bir teselli mesajı niteliğini alır. Böyle olunca cümleden şu mesajı algılıyoruz: Müslümanlar, müşriklerin isteklerine olumlu cevap verilmesini istiyorlardı. Şayet mucize istekleri yerine getirilecek olsa iman edeceklerini sanıyorlardı. Bu konuda da oldukça istekli davranıyorlardı. İşte bu cümlede Müslümanlara şu cevap verilmiş oluyor: "Müslümanlar ilk kez böyle bir tutum takınmış değildirler. Daha önce de benzeri bir tutum sergilemişlerdi." En'âm sûresinde, aşağı yukarı, incelemekte olduğumuz âyete yakın bir ifade tarzıyla bu tutumlarından söz edilmektedir. (Dervze, ıv. 389).

"Senden önce de birçok elçiyle alay edildi. İnkâr edenlere mühlet verdim. Sonra onları yakalayıverdim; nasıl imiş azabım!"

Alay etmek, inanmayanların yapısından kaynaklanan bir husustur. Onlar iman etmek, ahiret için çalışmak, fakirlere yardım etmek ve başkası için fedakârlıkta bulunmak gibi ciddi konuları alaya alırlar. Bu, dün de böyleydi bugün de böyledir. İşte bu sebeplerle peygamberler, iman etmeyenler tarafından alay konusu edilmişlerdir. Peygamberimiz de aynı şekilde alaya alınmıştır.

Âyet hem Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmekte; alay konusu edilen peygamberin yalnız kendisi olmadığı, önceki peygamberlerle de alay edildiği kendisine hatırlatılmakta ve hem de alay eden o müşriklerin başına hemen bir musibet gelmemişse bunun, hiç gerçekleşmeyeceği anlamına gelmediği bildirilmektedir. Önceki dönemlerde inkâr edenlere mühlet verildiği gibi onlara da mühlet verilmektedir. Cezaya uğratılmadan bu mühleti değerlendirsinler ve iman etsinler.

أَفَمَنْ
هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ
أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾
مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ
وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾
وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ
الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا أُشْرِكَ
بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا
وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

33. **Her kişinin ne yapıp ettiğini bilen ve ona hükümran olan, böyle olmayan gibi midir? Buna rağmen tutup Allah'a ortak koştular. De ki: "Tanımlayın bakalım o ortak koştuklarınızı. Yoksa siz, Allah'a yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut kuru bir söz müdür** (söylüyorsunuz)**? Bilakis inkâr edenlere hileleri gü-**

zel gösterildi ve onlar Allah'ın yolundan alıkondular. Allah kimi saptırırsa artık onun için bir yol gösteren olmaz."

34. Dünya hayatında onlara bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha çetindir ve onların Allah'a karşı bir koruyucuları da olmaz.

35. Muttakilere söz verilen cennetin misali şöyledir: Zeminlerinden ırmaklar çağıldayıp akar. Yemişleri hiç eksilmez; gölgesi de. İşte bu, muttakilerin sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir.

36. Kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirilene sevinirler. Ama aleyhteki bazı gruplar, sana indirilenin bir kısmını inkâr ediyorlar. De ki: "Ben, Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben sadece O'na çağırmaktayım ve dönüş de yalnızca O'nadır.

37. İşte böyle, Biz onu Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra onların hevalarına uyacak olursan o zaman Allah'a karşı senin için ne bir dost bulunur ne de bir koruyucu.

Herkesin yapıp ettiklerini gören, işledikleri her şeye hükümran olan, onları yaratan, rızklarını veren, geçmişlerini ve geleceklerini düzenleyen, gücü her şeye yeten ve buna rağmen gayet de merhametli olan Allah'a başkalarını ortak koşuyor; onlara tapıyor ve onlardan yardım istiyorlar; böyle şey olur mu? Şu, Allah'a ortak koştuklarınızdan hangisi böyle bir güce sahiptir? Tapınılmayı ve kendilerinden yardım istenilmesini gerektirecek ne meziyetleri var? Yoksa bu ortak koştuklarınızın bu tür güçleri var da Allah mı bundan habersiz? Allah dururken laf olsun diye mi bunlara tapıyorsunuz? Elbette bunun hesabını vereceksiniz. Hem Allah'ın mülkünde yaşıyorsunuz hem O'nun verdiği rızkı yiyorsunuz hem de başkasına tapıyorsunuz; böyle bir şeyi ancak sizin gibi akılsızlar yapar.

Ama sizin gibiler yoldan sapar ve çeşitli bahaneler uydurup kendilerini aldatırlar. Sonra da yaptıklarının güzel bir şey olduğunu savunurlar. Allah sizin gibi, kötülüklerini bile güzel görenleri hidâyete erdirmez, bunu bilesiniz.

"Dünya hayatında onlara bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha çetindir ve onların Allah'a karşı bir koruyucuları da olmaz."

Bu âyetlere ilk muhatap olan Mekke müşrikleri, öldürülmek veya esir alınmak suretiyle dünya hayatında da cezalandırılmışlardır. Allah'a ortak koşmaları sebebiyle imanın insana verdiği huzurdan yoksun oldukları için azap

ve sıkıntı içerisindedirler. Daima şaşkınlık içinde oldukları ve ahiretten emin olmadıkları için huzursuzdurlar. Bunlar ahirette ise çok daha şiddetli azaba çarptırılacaklardır. O ortak koştukları, Allah'ın azabına karşı onları koruyamayacaklardır.

"Muttakilere söz verilen cennetin misali şöyledir: Zeminlerinden ırmaklar çağıldayıp akar. Yemişleri hiç eksilmez; gölgesi de. İşte bu, muttakilerin sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir."

Cennet kelimesinin bahçe anlamına geldiğine daha önce dikkat çekmiştik. Arap dilinde bahçeye bu ismin verilmesi, toprak yüzeyinin ağaçların gölgesiyle örtülü olmasından dolayıdır. Çünkü kök harfleri olan c-n-n örten anlamındadır. Cennet ve cennette bulunan nimetler, dünyada bulunanların aynısı değil, benzeridir. Bu sebeple âyette *cennetin misali* denilmektedir. İşte bu benzeş nimetler, dünyadaki nimetlerden çok daha mükemmeldir ve dünya nimetlerinde olduğu gibi mevsimlik değil süreklidir. Ağaçlarının gölgeliği de aynı şekilde devamlıdır. İşte muttakiler, yani Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak suretiyle kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olanlar, misali bu olan cennete gireceklerdir. İnkâr edenlerin varacakları yer ise ateştir.

Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlar, Kur'ân karşısında iki gruba ayrılmışlardır. Bu husus aşağıdaki âyette dile getirilmektedir:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirilene sevinirler. Ama aleyhteki bazı gruplar, sana indirilenin bir kısmını inkâr ediyorlar. De ki: "Ben, Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben sadece O'na çağırmaktayım ve dönüş de yalnızca O'nadır."

Kitap Ehli'nden bir kısmı, Kur'ân'ın kendi kitaplarını doğrulamasından dolayı sevinmişlerdir. Sevinç duyanların bir kısmı iman etmiş ve gerçek mutluluğa ermişlerdir. Bir kısmı ise kendilerinin de yeni dine muhatap olduklarını anlayınca diğerlerinin safına katılmış ve İslâm'a kin beslemeye başlamışlardır. Kitap Ehli'nden olup İslâm'ı kabul edenler daha çok Hıristiyanlar arasındandır. Bununla birlikte müşriklere nazaran İslâm'ı kabul eden Kitap Ehli'nin sayısı azdır. Dinlerini tahrif etmiş ve onu kendilerine benzetmiş olanlar, yeni düşüncelere çoğunlukla kapalı olurlar. Belki de bu sebeple Kitap Ehli'nden İslâm'ı kabul edenler az olmuştur.

"İşte böyle, Biz onu Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra onların hevalarına uyacak olursan o zaman Allah'a karşı senin için ne bir dost bulunur ne de bir koruyucu."

Kitap Ehli, gelecek olan peygamberin de kendi içlerinden çıkacağını ve

bu peygamberle gönderilecek kitabın da kendi dillerinde olacağını umuyorlardı. Ama öyle olmadı, son peygamber Araplar arasından seçildi. Haliyle kendisine indirilen kitap da Arapça indirildi; çünkü her peygambere gönderildiği kavmin diliyle vahiy indirilir. Elmalılı âyetin tefsirinde şu değerlendirmeleri yapar:

Kur'ân işte böyle her kitabın üstünde ve bütün milletler üzerinde hâkim bir hak kitaptır. Bununla beraber Arapça'dır. Arap diliyle indirilmiştir. Dile getirdiği ilâhî hükümler Arapça olarak ifade edilmiştir. Hükmünün geçerliliği, Arapça olan aslına uygunluk şartına bağlanmıştır. Bundan dolayı daha önce indirilmiş olan semavi kitapların Kur'ân'a uymayan, Kur'ân'ın onayından geçmeyen hükümleri ile amel etmek caiz olmayacağı gibi Kur'ân'ın tercemelerine de bu hâkimiyet isnad edilemez ve tercemelerden doğrudan doğruya hüküm çıkarmaya kalkışmak da doğru olmaz. Hüküm ancak Arapça indirilmiş olan aslına aittir. Demek ki Kur'ân, yalnızca tilavet edilmekle kalmamalı, mûcebince amel edilip bütün hükümleri insanlar arasında icra edilmelidir. (Mâide Sûresi'nde âyet 48) ve Nisa Sûresi'nde "Gerçekten de Biz sana bu kitabı indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye..." (âyet 105. Bu âyetlerin tefsirine bkz).

Ve sana gelen bu bilgiden sonra onların keyiflerine uyacak olursan, yani, Kur'ân'ın bazı hükümlerini inkâr eden hiziplerin inkârları heva ve hevestir, bir keyfiliktir. Onlar Hakk'ın hükmünden hoşlanmazlar da hevalarına, gönüllerinin arzularına uyarlar, kendi keyfi arzuları hâkim olsun isterler. Sana gelen ise heva ve heves değil, gerçek ilimdir. Binaenaleyh bu ilim sana geldikten, bu kitabın âyetleri ile Hakk'ın hükmü sence bilindikten sonra da bilfarz onların heveslerine uyacak olursan, Allah bilir ya Allah'dan sana ne bir velî, bir dost bulunur ne de bir vikaye edici, yani koruyucu. Ki o takdirde Allah'dan sana gelebilecek musibetlere ve belalara karşı seni koruyacak bir dostun, bir vikaye edicin, yani koruyucun olabilsin.(Elmalılı, V, 319).

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ
وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ ۖ
وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ

أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ
لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ
مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ
كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

38. **Senden önce de elçiler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir elçi bir mucize getiremez. Her belirlenmiş müddetin bir kitabı vardır.**

39. **Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır.**

40. **Onlara vaat ettiğimizin bir kısmını sana göstersek de veya seni vefat ettirsek de sana düşen tebliğ etmek, bize düşen ise hesap sormaktır.**

41. **O yeri çevresinden git gide eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Allah hükmünü icra etmektedir; O'nun hükmünü denetleyecek de yoktur. O, hesabı çabuk görendir.**

42. **Kendilerinden öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Oysa netice itibarıyla tuzakların hepsi Allah'ındır. Her bir kimsenin ne yapıp ettiğini biliyor. Bu yurt sonuçta kimin olacaktır; inkâr edenler bunu yakında anlayacaklar.**

43. **O inkâr edenler, "Sen, gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahit olarak yeter; bir de kitap bilgisine sahip olanlar."**

Peygamberimizin peygamberliğine karşı çıkanlar, peygamberin insanüstü biri olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Âyet onlara cevap vermekte, önceki peygamberlerin de insan olduklarını, onların da diğer insanlar gibi evlenip çocuk sahibi olduklarını belirtmektedir.

İleri sürdükleri diğer bir husus ise mucize konusudur. Her şeyden önce mucize getirmek peygamberin elinde olan bir şey değildir. Allah dilerse peygamber mucize gösterir. (Daha geniş bilgi için bu sûrenin 7. âyetinin tefsirine bkz.)

Âyetin **"Her belirlenmiş müddetin bir kitabı vardır"** kısmı iki şekilde anlaşılmıştır:

Olacak her şeyin belirlenmiş bir vakti vardır. İnkâr edenlerin başlarına gelecek azabın da vakti belirlenmiştir ve öne alınmaz. Müddet dolduğunda mutlaka cezalandırılacaklardır. Buna göre âyet, Allah'ın azabının bir an önce üzerlerine inmesini isteyenlere cevap teşkil etmektedir.

İkinci görüşe göre ise sosyal hayatın değişmesi vs. gibi sebeplerle Allah her dönem için bir kitap gönderir. Buna göre artık Kur'ân-ı Kerim'in dönemi başlamış, önceki kitapların devri bitmiştir.

Bazıları da âyetin, Kur'ân âyetleri arasında nesihten söz ettiğini söylemektedir. Ne var ki âyet Mekke'de indirilmiştir ve Mekke döneminde haklarında nesihten söz edilebilecek ahkâm âyetleri henüz indirilmiş değildir. Kur'ân'ın kendi bünyesinde neshin varlığını kabul edenler bile ilk nesih olayının hicretten bir buçuk yıl sonra gerçekleşen kıble değişikliği ile olduğunu söyler.

İkinci görüş âyetin hemen ardından gelen: "**Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır**" âyetine verilen manayla ilgilidir.

Birinci görüşü ileri sürenler, bu âyeti insanın kaderiyle ilgili olarak görürler. Derler ki: İnsanın kaderinin; neler yapıp nasıl davranacağının yazılı olduğu iki defter vardır. Bir defterde yazılı olanlar, değişikliğe uğrayabilir; ama ana kitap hükmünde olan ikinci defterde yazılı olanlar asla değişikliğe uğramaz.

İkinci görüşü savunanlara göre ise âyet, şeriatların birbirlerini neshetmeleriyle ilgilidir. Buna göre Allah, kullarına emrettiği hükümlerden bir kısmını siler, onların yerine yeni hükümler getirir. Bir kısım hükümleri ise sonraki şeriat döneminde de yürürlükte bırakır. Bütün bunlar, indirilmiş olan kitapların aslı hükmündeki ana kitapta belirtilmiştir.

"Onlara vaat ettiğimizin bir kısmını sana göstersek de veya seni ve-

fat ettirsek de sana düşen tebliğ etmek, Biz'e düşen ise hesap sormaktır."

Peygamber inkâr edilenlerin uğrayacakları cezalardan bir kısmına şahit olsa da olmasa da yazılı olanlar tek tek gerçekleşecektir. Durum ne olursa olsun, Peygamber'in temel görevi, kendisine Allah tarafından indirilenleri insanlara tebliğ etmesidir. İnsanlar inansa da tebliğ görevini yerine getirecektir inanmasa da.

"O yeri çevresinden git gide eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Allah hükmünü icra etmektedir; O'nun hükmünü denetleyecek de yoktur. O, hesabı çabuk görendir."

Yerin çevresinden eksiltilmesi değişik şekillerde açıklanmıştır. Önceki müfessirler bunu, Müslümanların hâkimiyet alanının git gide genişleyerek müşriklerin hâkimiyet alanlarının daralması, ülkelerinin tahrip edilerek helak olmaları, gelirin azalması, halkın ölümü ve iyi kimselerin galip gelmesi gibi hususlarla açıklamışlardır. (Taberi, XVI,494-497; Bağavi, IV, 327; İbnu Kesir, IV, 472). Çağımızda modern ilimlerle Kur'ân'ı tefsir edenler ise bu âyetle yeryüzünün kara kısmının erozyonla gittikçe eksildiğinin kastedildiğini ve bunun Kur'ân'ın bir icazı olduğunu ileri sürer ve on dört asır önce Kur'ân'ın bu gerçeği dile getirdiğini iddia ederler.

Taberi'nin de tercih ettiği ve Bağavi'nin müfessirlerin çoğunun görüşü olarak nitelediği görüş, müşriklerin hâkimiyet alanlarının gittikçe daraldığı şeklindedir ki sözün öncesi ve sonrası bunu desteklemektedir; çünkü muhatap, Mekke müşrikleridir ve onlar kastedilerek *görmüyorlar mı* denilmektedir. Onlar yıllar sonra oluşacak erozyonu nereden bilsinler?

"Kendilerinden öncekiler de tuzak kurmuşlardı..."

Önceki toplumların inkâr edenleri de kendi peygamberlerine ve inananlara tuzaklar kurup türlü türlü oyunlara başvurmuşlardı. Ama neticede kurdukları tuzaklara ve oynadıkları oyunlara kendileri düşmüş böylece kendi kuyularını kendileri kazmışlardır. Ey Muhammed ve ey inananlar! Size tuzak kuranların âkıbeti de aynı olacaktır. Allah onların yaptıklarının hepsini biliyor. Zaten kendisinin izni olmadıkça size zarar vermeleri asla mümkün değildir.

"**O inkâr edenler, 'Sen, gönderilmiş bir peygamber değilsin' diyorlar. De ki: 'Allah benimle sizin aranızda şahit olarak yeter; bir de kitap bilgisine sahip olanlar.'"**

Kitap'tan maksadın Tevrat ve İncil olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu-

nunla Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Hatta her üçünün birlikte kastedildiğini söyleyenler de vardır. Tevrat ve İncil'in kastedildiğini söyleyenler, bu kitaplarda Peygamberimizin peygamberliğine dair açık deliller bulunduğunu söyler. Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini söyleyenler ise Peygamberimizin peygamberliğine itiraz edilip mucize getirmesi istenildiğinde Kur'ân-ı Kerim'in Peygamber'in mucizesi olduğu ve bunun yeterli bir mucize olduğunun bildirilmesini gerekçe olarak gösterirler. Buna göre Peygamberin peygamberliğine itiraz eden gitsin Kur'ân-ı Kerim'i incelesin, onun eşsiz bir kitap olduğunu, Muhammed tarafından uydurulmuş bir kitap olamayacağını görecektir.

Kur'ân hem üslubuyla hem verdiği haberlerle hem de insanlığa getirdiği tutarlı mesajlarıyla mucizedir.

14.
İbrahim Sûresi

Mekke döneminin sonlarında, müşriklerin Müslümanlara baskılarının ziyadesiyle arttığı bir sırada indirilmiştir. 52 âyettir. Sûre ismini, 35. âyette geçen Hz. İbrahim'in adından almaktadır. Bununla birlikte Hz. İbrahim'in hayat hikâyesi bu sûrede yer almamaktadır.

İndirildiği ortama uygun olarak sûrede Peygamber'in çağrısını reddeden ve çağrısını engellemeye çalışanlar uyarılmakta, bu yaptıklarından dolayı şiddetli bir şekilde kınanmaktadırlar. Bu arada Allah'ın birliği, peygamberlik ve ölümden sonra diriliş gibi inanç konularına yer verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى
النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذ۪ي
لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِر۪ينَ مِنْ عَذَابٍ
شَد۪يدٍ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ

وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ
بَعِيدٍ ﴿٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ
لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۖ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-ra. Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa; son derece güçlü olan ve her tür övgüyü hak edenin yoluna çıkarıp götürmen için sana indirdiğimiz bir kitaptır.**
2. **Göklerde ve yerde her ne varsa kendisinin olan, Allah'tır.**
3. **Onlar, dünya hayatını ahirete tercih ediyor, Allah'ın yolundan alıkoyuyor ve onu eğri göstermeye çalışıyorlar. İşte onlar, derin bir sapıklık içindedir.**
4. **Biz hiçbir elçiyi kendi kavminin dili dışında bir dille göndermedik ki onlara iyice açıklayabilsinler. Mamafih Allah dilediğini saptırır dilediğini hidayete erdirir. O, son derece güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.**

Sûrenin başında bulunan mukattaa harfleriyle ilgili söyleyeceklerimiz, Bakara sûresinin ilk âyetinin yorumunda geçti.

Peygamberlerin mesajlarından uzak yaşayan toplumlar karanlıklar içerisindedir. İnsanlar ancak peygamberlerin getirdikleri mesajlar sayesinde karanlıklardan kurtulur ve aydınlığa kavuşurlar. Peygamberimize Kur'ân'ın indiriliş sebebi de budur; insanları karanlıklardan kurtararak Allah'ın yoluna ve aydınlığa kavuşturmaktır. İnsanlar kendilerini ne denli bilgili, zeki ve akıllı görseler de vahyin aydınlığına kavuşmamışlarsa karanlıklar içerisindedirler. Yüce Allah'ın verdiği akıl sayesinde olumlu mesafeler alabilirler. Ancak ne akıl yalnız başına her alanda mükemmel bir rehberlik edebilir ne de bireylerin çoğunluğu akıllarını kullanabilir. Hatta akıllarını kullanan yahut kullandığını iddia edenler bile karar verirken sadece akıllarının etkisinde kalmaz, hislerinin, hırs ve kaprislerinin ve o ana kadar elde ettikleri deneyim ve birikimlerinin etki-

sinde kalırlar. Bu sebeple akıllarını iyi kullanabilmeleri için olumsuz duygularının törpülenip frenlenmesi gerekmektedir. Bunu en iyi şekilde başarabilmenin yolu da dinlerin getirdikleri inanç esasları, ibadet ve ahlâkî kurallara uymaktır. İşte bundan dolayı erdemli toplumlar, vahyin rehberliğinde akıllarını kullanan toplumlardır. Aslında din, eğer safiyeti birtakım sebeplerle bulanmamışsa aklın kullanılmasını teşvik eden önemli bir etkendir.

İnsanların hidayete kavuşmalarının ancak Rablerinin izniyle olacağının vurgulanması, insanların zorla dine sokulmaları çabasına girilmemesi sonucunu doğurur. Peygamberler dahi insanları İslâm'a zorlayamaz. Aslında Allah da insanları inanmaya yahut inanmamaya zorlamaz. Bu sebeple âyette geçen *Allah'ın izni* ifadesiyle Allah'ın hidayet konusunda koyduğu kurallar kastedilmektedir. İnkârda ısrar etmeyen, dik başlılık içerisinde olmayan, kötü eğilimlere esir düşmemiş olan, aklı ve zihni açık olan, kısaca hidayete talip olanlara Allah izin verir. Yüce Allah kullarına haksızlık etmez, durup dururken birini diğerine karşı kayırmaz. O, adalet sahibidir; hidayeti hak edene hidayet, sapıklığı hak edene de sapıklık verir.

Göklerle yer, kısaca evrende ne varsa tamamı Allah'ındır ve O'nun koyduğu kurallar çerçevesinde hareket eder. Kendi şehevi arzularını Allah'ın yolundan üstün tutanlar elbette çetin bir azabı hak etmişlerdir. Peygamber'in uyarılarına rağmen "**Onlar, dünya hayatını ahirete tercih ediyor, Allah'ın yolundan alıkoyuyor ve onu eğri göstermeye çalışıyorlar. İşte onlar, derin bir sapıklık içindedirler.**" Kişinin iman etmemesi başlı başına bir suçtur ama Allah'ın yolundan alıkoyması ve bununla da yetinmeyip iftiralarla dini eğri göstermeye çalışması ilave bir suçtur.

"Biz hiçbir elçiyi kendi kavminin dili dışında bir dille göndermedik ki onlara iyice açıklayabilsinler. Mamafih Allah dilediğini saptırır dilediğini hidayete erdirir. O, son derece güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Önceki dönemlerin sosyal şartları ve iletişim imkânları sebebiyle bir peygamber belli bir bölgeye veya belli bir topluluğa gönderilirdi. Ancak bu, başka bölgeden veya başka toplumdan biriyle karşılaştığında indirilen vahyi ona tebliğ etmeyeceği anlamına gelmez. Mesela Hz. Musa, İsrailoğullarına gönderilmekle birlikte Firavun'u ve Mısır yerlilerini de dine davet etmiştir. Bilahare tebliğ ettiği din tahrif edilerek millileştirilmeden önce tebliğleri zencilere ve başka milletlere taşınmıştır. Yine öncelikle İsrailoğullarına gönderilen Hz. İsa'nın tebliğleri şakirtleri tarafından başka bölgelere taşınmış ve başka milletler arasında yayılmıştır.

Bir peygambere gelen vahyin, dolayısıyla peygamberin ilk muhatapların kendi kavminden olmasından daha doğal ve gerekli bir şey olamaz. Vahyin bir dilde gelmesi, başka dili konuşanlara hitap etmeyeceği anlamına da gelmez. Farklı dilleri konuşan milletler arasında ticari, siyasi ilişkiler hep olageldiği gibi bilgi ve kültür alışverişi de hep olagelmiştir. Gelen vahiy de bir dilde iner ama diğer dillere tercüme edilir. Kur'ân-ı Kerim için de durum budur. Vaazlarda ve halkın eğitiminde Kur'ân'ın başka dillere şifahi olarak tercümesi ve meâlinin yapılması daha erken dönemlerde başlamış hicri 4. asırdan itibaren yazılı çalışmalar yapılmıştır.

O halde Kur'ân-ı Kerim'in Arap diliyle indirilmiş olması, farklı dilleri konuşan milletlere hitap etmediği anlamına gelmez. Kur'ân-ı Kerim'in kendisi de bütün insanlar için indirildiğini ifade etmekte; bütün insanları İslâm'a çağırmaktadır. (Mesela bk. A'raf 7/158). Peygamber (s.a.v.)'in kendisi de İran, Rum, Mısır ve Habeşistan krallarına mektuplar yazarak onları İslâm'a davet etmiştir.

Kur'ân'ın bütün dillerde inmesi herhalde doğru olmazdı. Zemahşeri bu konuya değinerek Kur'ân bütün dillerde inmiş olsaydı ve hepsinde de mucize bir kitap olmuş olsaydı ve Peygamber de bütün milletlere kendi dilleriyle hitap etmiş olsaydı imtihanın sırrı bozulacak, insanlar İslâm'a zorlanmış gibi bir durum ortaya çıkacaktı, demektedir. (Zemahşeri, III, 2649).

İslâm'ın ilk dönem muhataplarının diliyle indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerim, ihtiyaç ortaya çıktığında başka dillere tercüme edilmiş, kısa bir müddet içerisinde İslâmiyet farklı milletler arasında ve çok geniş bir alana yayılmıştır. Bu kadar kısa bir müddet içerisinde bu denli yayılması Arap diliyle indirilmesinin isabetli olduğunu da göstermektedir.

Artık isteyen iman eder isteyen de inkâr eder; yüce Allah zihni delillere açık kimseleri hidayete eriştirir, inat edip delillere sırt çevirenleri de saptırır. O'nun hidayete erdirdiklerini hidayete erdirmesi ve saptırdıklarını saptırması yerli yerincedir; hikmet ve adalete uygundur. Saptırması da hidayeti de hikmete uygun olarak gerçekleşir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا

اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيّٰامِ

اللّٰهِ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾
وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰيكُمْ
مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ
اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفٖي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ
مِنْ رَبِّكُمْ عَظٖيمٌ ﴿٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
لَاَزٖيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابٖي لَشَدٖيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ
مُوسٰٓى اِنْ تَكْفُرُٓوا اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمٖيعًا فَاِنَّ اللّٰهَ
لَغَنِيٌّ حَمٖيدٌ ﴿٨﴾

5. Musa'yı, "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve Allah'ın günlerini onlara hatırlat" diye âyetlerimizle gönderdik. Bunda çok çok sabreden ve çok çok şükreden herkes için ibretler vardır.

6. Hani bir zamanlar Musa kavmine: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani size azabın en kötüsünü tattıran ve erkek çocuklarınızı boğazlayıp kadınlarınızı hayatta bırakan Firavun'un adamlarından sizleri kurtarmıştı. Bunda sizin için Rabbinizden büyük bir nimet vardır."

7. Hani Rabbiniz size: "Eğer şükrederseniz elbette size nimetimi arttıracağım. Ama nankörlük ederseniz, şüphesiz azabım pek çetindir" diye bildirmişti.

8. Musa da demişti ki: "Siz ve yeryüzündekilerin tamamı nankörlük ederseniz dahi şunu bilmelisiniz: Şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her türlü övgüye layık olandır."

Burada sözü edilen, *Allah'ın günleri* ile önemli tarihi olaylar kastedilmektedir. Gün/günler kelimesinin Arap dilinde böyle bir anlamı bulunmaktadır. Kelime hem olumlu hem de olumsuz önemli olaylar ve dönemler için kullanılmaktadır. Hz. Yusuf döneminde Mısır'a gelen İsrailoğulları bilahare Firavunların zulmü altında sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Firavunlar, ileride hâkimiyetlerine zarar verirler korkusuyla zaman zaman İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını çeşitli bahanelerle öldürüyor, karşı gelme ve isyan etmeleri söz konusu olmayan kız çocuklarını ise hayatta bırakıyorlardı. İsrailoğulları Hz. Musa'nın önderliğinde bu zulümden kurtarılmışlardır. İşte Hz. Musa bu ve benzeri olayları kavmine hatırlatarak bunlardan ibret almalarını istiyor; kavmini karanlıklardan kurtararak aydınlığa kavuşturmaya, Allah'ın aydınlık yolunu göstermeye çalışıyordu. Diğer peygamberlerin de Muhammed (s.a.v.)'in de yaptığı budur.

Ulusalcı zihniyetin milletlere hâkim olmasından sonra milletlerin başından geçen olaylar sadece övünme aracı olarak algılanmaya ve tarihi olaylar da çarpıtılarak anlatılmaya başlanmıştır. Oysa her milletin tarihte zikzakları; olumlu-olumsuz ve başarılı-başarısız tavırları vardır. Tarih, gerçeği üzere öğrenilip değerlendirildiğinde ibret alınacak olaylarla doludur: **"Bunda çok çok sabreden ve çok çok şükreden herkes için ibretler vardır."**

Hayat nimetleri de sıkıntı ve felaketler de birer imtihandır: **"Bunda sizin için Rabbinizden büyük bir nimet vardır."** Kişi ve toplumlar nimetlere şükrederlerse Allah, nimetlerini arttırır. Nimetin değerini bilenler hem o nimeti koruma altına almış olurlar hem de yeni nimetleri hak ederler. Ama nimete karşı nankörlük edenler, hem bu dünyada hem de ahirette cezaya çarptırılırlar.

O halde kişi nasıl davranırsa onun karşılığını görecektir. Allah'ın, bizim şükretmemize ihtiyacı yoktur. İnsanların tamamı nankörlük etseler de O'na bir zarar veremez ve O'ndan bir şey eksiltemezler. Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayandır.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ

اِلَّا اللّٰهُۜ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّٓوا اَيْدِيَهُمْ
فٖٓي اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُٓوا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ وَاِنَّا
لَفٖي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَٓا اِلَيْهِ مُرٖيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۜ قَالُٓوا
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَاۜ تُرٖيدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬نَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبٖينٍ ﴿١٠﴾
قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖۜ وَمَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ
اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَٓا
اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَاۜ وَلَنَصْبِرَنَّ
عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ ع
وَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَٓا
اَوْ لَتَعُودُنَّ فٖي مِلَّتِنَاۜ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ

الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذٰلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ
جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَاءٍ
صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ
غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا
كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ
وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

9. Sizden öncekilerin; Nuh, Âd, Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin -ki onları Allah'tan başkası bilmez- haberi size gelmedi mi? Elçileri onlara açık deliller getirdiler de onlar ellerini ağızlarına götürüp şöyle dediler: "Biz size gönderileni inkâr ettik, bizi kendisine çağırdığınız şey konusunda tam bir şüphe içerisindeyiz."

10. Peygamberleri onlara dediler ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında bir şüphe mi? Oysa O, günahlarınızın bir kısmını bağışlamak ve belli bir süreye kadar sizi ertelemek için çağırıyor." Dediler ki: "Sizler de sadece bizim gibi insansınız. Siz bizi atalarımızın taptıklarından uzaklaştırmak istiyorsunuz. O halde apaçık bir delil getirin."

11. **Peygamberleri onlara dediler ki: "Evet bizler de sadece sizin gibi insanlarız. Ne var ki Allah, nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan size bir delil de getiremeyiz. O halde iman edenler Allah'a tevekkül etmelidir."**
12. **"Hem yollarımızı bize O göstermişken ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki? Bize verdiğiniz eziyetlere de elbette sabredeceğiz. Mamafih tevekkül edenler Allah'a tevekkül etsinler."**
13. **İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: "Ya biz sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da siz bizim dinimize döneceksiniz." Rableri de onlara: "Zalimleri kesinlikle helak edeceğiz" diye vahyetti.**
14. **Arkalarından sizleri o yurda yerleştireceğiz. İşte bu** (mükafat)**, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınanlaradır.**
15. (Peygamberler düşmanlarına karşı) **fetih istediler. Ve her zorba inatçı hüsrana uğradı.**
16. **Onun ardında cehennem vardır ve o** (zorba inatçı)**, irinli sudan içecektir.**
17. **Onu yutmaya çalışacak fakat yutamayacaktır. Dört bir tarafından ona ölüm gelecek ama o, ölecek de değildir. Onun da ötesinde çetin bir azap vardır.**
18. **Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın önüne atıp savurduğu bir küle benzer. Kazanmış olduklarından hiçbir şey elde edemezler. İşte o derin sapıklık da budur.**
19. **Görmüyor musun ki göklerle yeri hak/hikmet üzere yarattı. Dilerse sizi yok eder ve yeni bir yaratılmışlar topluluğu getirir.**
20. **Bu, Allah için hiç de zor değildir.**

Taberi, ilk âyetin Hz. Musa'nın sözünün devamı olduğunu söylemektedir. (XVI, 529). Birçok müfessir de bu konuda Taberi'ye tabi olmuştur. Ancak İbnu Kesir, Âd ve Semûd kavimlerinin Tevrat'ta yer almadıklarını, eğer Musa'nın sözünün devamı olsaydı bunların Tevrat'ta yer almaları gerektiğine dikkat çekmektedir. (ibnu Kesir, IV, 481). Buna göre hitap Mekke müşriklerinedir.

Araplar neseplerini Hz. Nuh'a, hatta Hz. Âdem'e kadar götürür ve tarihleriyle ilgili her şeyi bildiklerini sanırlardı. Oysa tarihin ayrıntıları ve küçük topluluklarla ilgili bilgileri ne Araplar ne de günümüz tarihçileri bilir. Tarihin bu gibi ayrıntılarını ancak Allah bilir.

Ellerini ağızlarına götürmeleriyle ne kastedildiğine dair farklı farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şaşkınlıktan parmaklarını ısırmaları, peygamberlerin parmaklarını ağızlarına götürüp onlara susun demek istedikleri, aciz kaldık, söyleyecek bir şeyimiz kalmadı, deme anlamında ellerini ağızlarına götürdükleri vs. Bu ifadenin ardından, **"Biz, size gönderileni inkâr ettik, bizi kendisine çağırdığınız şey konusunda tam bir şüphe içerisindeyiz."** şeklindeki sözleri son anlamı kastetmiş oldukları ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Peygamberler, Allah'ın varlığı ve birliği konusunda şüpheye düşmenin şaşılacak bir durum olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Allah gökleri ve yeri yoktan var etmiştir. Onlar muhataplarına, Allah'ın çağrısına icabet ettikleri takdirde hem günahlarının bir kısmının bağışlanacağını hem de helak edilmekten kurtulup bir süre daha yaşama imkânına kavuşacaklarını belirtmişlerdir. Ama o inkâr edenler: **"Sizler de sadece bizim gibi insansınız. Siz bizi atalarımızın taptıklarından uzaklaştırmak istiyorsunuz. O halde apaçık bir delil getirin"** demişlerdir. Oysa peygamberlerin insanlarla rahat iletişim kurabilmeleri ve insanların, davranışlarında onları örnek alabilmeleri için onların da insan olmaları gerekir. Onlar, getirdikleri vahiyleri insanlara tebliğ etmekle kalmaz, getirdikleri kuralları kendi hayatlarında uygulayarak insanlara örnek olurlar.

İnanmayanlar, peygamberlerle her tartıştıklarında peygamberlerden mucizeler getirmelerini isterler.

"Peygamberleri onlara dediler ki: 'Evet bizler de sadece sizin gibi insanlarız. Ne var ki Allah, nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan size bir delil de getiremeyiz. O halde iman edenler Allah'a tevekkül etmelidir."

Peygamberlerin insanlardan seçilmesi, haddizatında insan türü için onur verici bir durumdur. Peygambere verilen peygamberlik nimeti, ona muhatap olan insanların da yararınadır. Onlardan biri, evrenin tamamının yaratıcısı tarafından seçilmiş ve onların yararına olan kuralları getirmiştir. Ne var ki insanların birbirlerine karşı hasetleri ve inatları vardır. Allah onlara akıl vermiş ve akıl sayesinde insanları diğer tüm varlıklardan farklı kılmıştır; ama insanlar belki de en az akıllarını kullanırlar. Biri Allah tarafından seçilmişse yönetiminde de Allah'ın o kişiyi ortak kılması gerektiğini sanırlar. Allah'ın izni olmadan bir peygamberin mucize getirebileceğini zannederler. Bu sebeple peygamberler, kendilerinin de muhatapları gibi bir insan olduklarını ve mucize getirmenin kendi yetkilerinde olmadığını söylemişlerdir. Ne gariptir ki aradan zaman geçtikten sonra inananların bir kısmı peygamberliklerine inandıkları peygam-

berleri Allah'ın ortağıymış gibi insanüstü kimseler olarak görmeye başlar ve onlar hakkında harikalar uydururlar.

İnkâr edenler mucize isteyedursun, peygamberler ve onlarla birlikte iman edenler, Allah'a tevekkül ederler.

"Hem yollarımızı bize O göstermişken ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki? Bize verdiğiniz eziyetlere de elbette sabredeceğiz. Mamafih tevekkül edenler Allah'a tevekkül etsinler."

İman edenlerin Allah'a tevekkül etmeleri inanmayanların gazabına sebep olmuştu. Bu sebeple iman edenler bu âyette anlatılanları söyleyip onların eziyetlerine karşı sabredeceklerini bildirdiler. İnançlarından dolayı insanlara eziyet etmek, iman etmeyenlerin işidir. İman edenler ise biliyorlar ki dünya hayatı insanların imtihan yeridir. İnsanlar inanmıyorlarsa cezalarını ahirette çekeceklerdir; yeter ki başkalarının haklarına tecavüz etmesinler.

"İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: 'Ya biz sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da siz bizim dinimize döneceksiniz.' Rableri de onlara: "Zalimleri kesinlikle helak edeceğiz" diye vahyetti.

İnkâr edenler, peygamberle onlara tabi olanlara iki seçenek tanımışlardır: Eski dinlerine dönmeleri yahut o yurttan sürülmeleri. Zor kullanarak insanları inançlarından çevirmek yahut onları yurtlarından sürmek, inkâr edenlerin işidir. İslâmiyet, inançlara baskı yapmadığı gibi inançlarından dolayı kimseyi yurdundan da sürmez.

Müşriklerin bu tehditlerinin hemen ardından yüce Allah: *"Zalimleri kesinlikle helak edeceğiz"* buyurarak insanları inançlarından dolayı baskı altına almanın ve onları yurtlarından sürmenin bir zulüm olduğunu ve dünya hayatında da cezayı gerektirdiğini anlatmaktadır. Ardından iman edenlere, o zalimlerin yurtlarına mirasçı olacakları müjdesini de vermektedir: **"Arkalarından sizleri o yurda yerleştireceğiz. İşte bu** (mükafat)**, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınanlaradır."**

Âyette çoğul kipiyle *peygamberler* denildiğine göre, inkâr edenlerin peygamberlere yönelttikleri bu tehditlerin toplumsal bir yasa olduğunu ve inkâr edenlerin tarih boyunca böyle davrandıklarını düşünmek gerekir.

Aynı tehdit müşrik Araplar tarafından Peygamber'e ve ona tabi olan Müslümanlara da yapılmıştı. Dolayısıyla bu âyetlerde onlara da bir tehdit vardır: Peygamber'e uymaz ve onu bu şekilde tehdit etmeye devam ederseniz, sizler de sizden önceki inkâr edenler gibi helak olursunuz ve yurtlarından çıkarmak istediğiniz Müslümanlar da bu yurdun mirasçısı ve hâkimi olurlar.

"Bir de fetih istediler. Ve her zorba inatçı hüsrana uğradı."

Fetih isteyenlerin kim oldukları konusunda iki görüş vardır: Bir görüşe göre, fetih isteyenler peygamberlerdir. Buna göre, inkâr edenlerin tehditlerinden sonra peygamberler Allahtan yardım istemiş ve o inkâr eden zorbalar da hüsrana uğramışlardır. İkinci görüşe göre ise inkâr edenler peygamberlere karşı Allah'tan yardım dilemişler fakat kendileri hüsrana uğramışlardır. (İbnu Âşûr, VII, 419).

Böyle bir inatçı, zorba münkir dünya hayatında hüsrana uğramakla kalmaz; "**Onun ardında cehennem vardır ve o, irinli sudan içecektir. Onu yutmaya çalışacak fakat yutamayacaktır. Dört bir tarafından ona ölüm gelecek ama o, ölecek de değildir. Onun da ötesinde çetin bir azap vardır."** Çünkü onun amelleri boşa gitmiştir. Amellerinin boşa gitmemesi için sahih bir inanca dayalı olması gerekmektedir.

Sonraki âyette bu zorba münkirlerin amellerinin durumu şu benzetmeyle verilmektedir: **"Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın önüne atıp savurduğu bir küle benzer. Kazanmış olduklarından hiçbir şey elde edemezler. İşte o derin sapıklık da budur."**

"Görmüyor musun ki göklerle yeri hak/hikmet üzere yarattı. Dilerse sizi yok eder ve yeni bir yaratılmışlar topluluğu getirir."

Allah göklerde ve yerdekilerin hiçbirini lüzumsuz ve gayesiz yaratmamıştır. Her şeyin bir değeri ve yeri vardır. Ancak o kâfirlerin amellerinin herhangi bir değeri olmadığı için bu ameller rüzgârın savurduğu kül hükmündedir. İnsan da elbette bu evrende gayesiz yaratılmamıştır. Onun da görevleri ve gayesi vardır. İnsana diğer yaratıklardan farklı olarak iyiyi kötüden ayıran akıl ve bir de irade verilmişse elbette bunlar da boşuna değildir. Bunlar insana birtakım yükümlülükler yüklemektedir. Ama insan kendisine verilen görevleri yerine getirmeyecekse yüce Allah insan türünün yerine yeni varlıklar yaratma gücüne sahiptir: **"Bu, Allah için hiç de zor değildir."**

لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا اَجَزِعْنَٓا اَمْ صَبَرْنَا
مَا لَنَا مِنْ مَح۪يصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ
وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ
وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّٓا اَنْ دَعَوْتُكُمْ
فَاسْتَجَبْتُمْ ل۪ي فَلَا تَلُومُون۪ي وَلُومُٓوا اَنْفُسَكُمْ مَٓا اَنَا۬
بِمُصْرِخِكُمْ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ اِنّ۪ي كَفَرْتُ بِمَٓا اَشْرَكْتُمُونِ
مِنْ قَبْلُ اِنَّ الظَّالِم۪ينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٢٢﴾ وَاُدْخِلَ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ ف۪يهَا
سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

21. Artık hepsi de Allah'ın huzuruna çıkmıştır ve zayıf olanlar, büyük gördükleri o kimselere: "Biz sizin takipçilerinizdik. Şimdi siz Allah'ın azabından herhangi bir miktarını bizden savacak mısınız?" demektedirler. Onlar da diyecekler ki: "Allah bize hidayet verseydi elbette sizi hidayete götürürdük. Artık sızlansak da sabretsek de farketmez; çünkü bizim için herhangi bir kurtuluş söz konusu değildir. Kurtuluş yolu yoktur."

22. Her iş bitirildiğinde ise şeytan şöyle diyecektir: "Şüphesiz, Allah size gerçek bir vaatte bulunmuştu. Ben de size vaatte bulunmuştum; ama sözümden caydım. Haddi zatında benim herhangi bir gücüm yoktu, sadece size çağrıda bulunmuştum. Siz de bana icabet etmiştiniz. O halde beni kınamayın, sadece kendinizi kınayın.

Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Hakikat şu ki daha önceleri beni Allah'a ortak koşmanızı da hep reddetmişimdir." Şüphesiz ki zalimler için acıklı bir azap vardır.

23. İman eden ve salih amel işleyenlere gelince, Rablerinin izniyle içinde ebedi kalacakları, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere konulmuşturlar. Oradaki karşılanışları ise iltifatlar ve hoşgeldinlerledir.

İnkâr edenlerin dünya hayatlarındaki durumları dile getirildikten sonra burada ahiret hayatına bir geçiş yapılmakta ve o hayata dair sahneler gözler önüne serilmektedir.

Aslında zayıf olanların bizzat kendileri, başkalarının buyruğuna geçmeyi seçmişlerdir. Allah hiç kimseyi aklını, ruhunu ve iradesini başkasına teslim etsin diye yaratmamıştır. Aklını başkasına teslim eden, ruhunu başkasına teslim eden ve iradesini başkasına teslim eden kişinin esasen kendisi başkasına köle olmayı seçmiştir. Hiçbir maddi güç insanın bu yönlerini zorunlu olarak esir alamaz. Eğer böyle bir durum söz konusu olmuş olsaydı kişi bundan dolayı ahirette sorumlu tutulmazdı.

Haddizatında insan her zaman için Allah'ın huzurundadır. Burada *Allah'ın huzuruna çıkmaktan* maksat, hesap vermek için huzuruna çıkmaktır.

Bu kıyamet sahnelerinin anlatımı, kıyamette insanların Allah'ın huzuruna çıkışlarına dair salt bilgi vermek için değil, o gün gelmeden onları uyarmak içindir.

O küfür önderleri, kendilerine tabi olan zayıf akıl sahiplerine bu dünya hayatında ne vaatlerde bulunmuşlardı! Ama hesap günü gelip çattığında onlar da kendilerine tabi olanlar gibi zayıf duruma düşeceklerdir. Kendilerine tabi olanları kurtarmak bir tarafa, kendilerinin uğrayacakları azaptan bir kısmını dahi savamayacaklardır.

İnkâr edenlerin bu hayal kırıklıkları devam ederken ikinci darbeyi, aldandıkları şeytandan yiyeceklerdir: **"Şüphesiz, Allah size gerçek bir vaatte bulunmuştu. Ben de size vaatte bulunmuştum; ama sözümden caydım. Haddi zatında benim herhangi bir gücüm yoktu, sadece size çağrıda bulunmuştum. Siz de bana icabet etmiştiniz. O halde beni kınamayın, sadece kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Hakikat şu ki daha önceleri beni Allah'a ortak koşmanızı da hep reddetmişimdir."**

İnkâr edenler bu duruma düşerken **"İman eden ve salih amel işleyenlere gelince, Rablerinin izniyle içinde ebedi kalacakları, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere konulmuşturlar. Oradaki karşılanışları ise iltifatlar ve hoşgeldinlerledir."** İnkâr edenler gibi birbirlerini kınamayacaklar, birbirlerine iltifat edeceklerdir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾
تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ
اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ ع
﴿٢٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾
وَجَعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ
مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾

24. Güzel bir sözün; kökü sapasağlam, dalları ise yüksekte olan bir ağaca benzediğine dair Allah'ın verdiği misali görmedin mi?

25. Rabbinin izniyle O, sürekli meyvesini verir. Düşünüp ibret alsınlar diye Allah insanlara misaller veriyor.

26. Kötü bir söz ise kökünden koparılıp toprağın üzerine atılmış, gövdesi üstünde duramayan işe yaramaz bir ağaca benzer.

27. Allah, iman edenleri o sağlam söz ile bu dünya hayatında da ötekinde de sapasağlam ayakta tutar; zalimlere ise Allah yollarını kaybettirir. Elhak, Allah dilediğini yapar.

28. Allah'ın nimetini küfürle değiştirip kavimlerini helak yurduna sürükleyen şu kimseleri görmedin mi?

29. Cehenneme, oraya girecekler. Ne kadar kötü konaklama yeridir orası!

30. Allah'ın yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: "Sürün bakalım sefanızı; nasıl olsa son durağınız o ateştir!"

Böyle bir ağacın cennette bulunduğuna dair görüş beyan edenler olmuştur. Oysa benzetme yapılırken sözü edilen unsurların mutlaka varlıklar âleminde var olması gerekmez.

Âyetlerde neyin, neye benzetildiği açıktır: Güzel söz her mevsim meyve veren, kökü sağlam ve dalları yukarılara uzanan ağaca benzetilmektedir. Kötü söz ise kökü sağlam olmayan, yerinden koparılıp çıkartılmış, pörsümüş bir ağaca benzetilmiştir.

Arap dilinde *kelime* sözcüğü, tek sözcük anlamına geldiği gibi cümle anlamında ya da yapılan bir konuşmanın bütünü anlamında da kullanılır. Müfessirler genelde burada bu sözcük ile *kelime-i tevhidin* kastedildiğini söylerler. Kuşkusuz, kelime-i tevhit kelimelerin en güzeli ve en anlamlısıdır, dinin temeli ve özüdür. Din öğretisi bu kelime üzerine kurulmuştur. O halde ilâhi mesajların her biri bu kelimenin bir uzantısı ve açılımıdır.

Kötü söz ise tevhidin zıddı olan *şirktir*. Şirk üzere kurulu öğretilerin, söz ve ilkelerin tamamı bu kapsama girmektedir.

Tevhit, sağlam delillere dayanmaktadır. İnsanlığa yararı süreklidir. Kişinin kendisine, insanlar arası ilişkilere, ahlâka ve kısacası sosyal hayatın tamamına yararı vardır. Şirk ise delillere dayanmamaktadır. Bu sebeple de köksüzdür. İnsanlara zararları vardır ve zararı süreklidir. Kişinin kendisine zararı vardır, insanlar arası ilişkilere zararı vardır... Kısacası sosyal hayatın bütününe zararı dokunur.

Bu nedenle güzel sözü hayat sistemi olarak seçmiş olan toplumda adalet,

yardımlaşma ve kardeşlik duyguları hâkim iken kötü sözü sistem olarak seçmiş olan toplumlarda fitne, fesat, haksızlık ve düşmanlık duyguları hâkimdir.

"Allah'ın nimetini küfürle değiştirip kavimlerini helak yurduna sürükleyen şu kimseleri görmedin mi?"

أَلَمْ تَرَى: *Görmedin mi* ifadesi, gözle görme anlamında kullanıldığı gibi kesin bilgi için de kullanılır. Burada Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinin kastedildiği müfessirlerin birçoğu tarafından dile getirilmektedir. Onlar nimetlerin en büyüğü olan nübüvveti ve bunun temsilcisi olan Muhammed'i inkâr etmekle kavimlerini helake sürüklemişlerdir. Bu sebeple de onlar **"Cehenneme, oraya girecekler. Ne kadar kötü konaklama yeridir orası! Allah'ın yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: "Sürün bakalım sefanızı; nasıl olsa son durağınız o ateştir!"**

İfadeyi kesin bilgi anlamına aldığımızda ise yanlarında bilgi bulunan ve helak edilmiş olan bütün kavimler kastedilmektedir.

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ
يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ
الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ
بِاَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾
وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا
اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

31. İman eden o kullarıma söyle: "Herhangi bir alışverişin ya da dostluğun olmadığı gün gelmeden önce namazlarını hakkıyla kılsınlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak etsinler."

32. Allah odur ki gökleri ve yeri yarattı. Gökten bir su indirip de onunla size bir rızık olarak ürünler çıkardı. Denizlerde izniyle yüzen gemileri hizmetinize verdi; nehirleri hizmetinize verdi.

33. Sürekli hareket halindeki güneşi ve ayı hizmetinize verdi.

34. O'ndan istediklerinizin hepsini size verdi. Öyle ki Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan çok zalim ve çok nankördür.

Dünya hayatında kişi maddi bir karşılık ödeyerek kendisine bir yarar sağlayabilir. Hatta kimi durumlarda işlediği bir suçun cezasından kurtulmak için fidye verebilir. Ama öyle bir gün gelecek ki maddi bir karşılık vererek bir yarar sağlanamayacağı gibi cezadan kurtulmak için fidye vermek de mümkün olmayacaktır. İşte o ahiret günü gelmeden önce iman edenlere namazı hakkıyla kılmaları, eğer bir suçtan dolayı ileride ceza söz konusu olacaksa şimdiden onun fidyesi olarak ellerindeki mallardan infak etmeleri tavsiye edilmektedir. Namazı kılar ve infak ederlerse kendilerini helake götürmeyecekleri gibi ahirette de onların yurdu cennet olacaktır.

32-34. âyetlerde ise bu âyette yapılan iki tavsiyenin gerekçeleri dile getirilmektedir. Namaz kılarak Allah'a kulluk edin. Çünkü Allah gökleri ve yeri yaratandır, evrendeki varlıkları yararlanacağınız şekilde düzenlemiştir. Allah'ın yarattığı bu evrende mal-mülk elde ediyorsunuz. Mal-mülk elde etme imkân ve araçlarını Allah size verdiğine göre, infak ederek Allah'ın kullarını gözetin. Zenginleriniz fakirlerinizi gözetirse toplumunuza birlik ve dirlik hâkim olur.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾
رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَاِنَّهُ مِنِّي
وَمَنْ عَصَانِي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا اِنِّي

أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ
رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي
إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا
إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي
عَلَى الْكِبَرِ إِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ
﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ
يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

35. **Hani bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Şu şehri güvenli kıl. Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut."**

36. **"Rabbim! Onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Her kim bana tabi olursa o bendendir ; her kim de bana isyan ederse artık Sensin çok bağışlayan Sensin çok merhamet eden."**

37. **"Ey Rabbimiz! Zürriyetimden bir kısmını Beyt-i Haram'ın yanında ekin ekilmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı hakkıyla kılsınlar diye. Dolayısıyla insanların kalplerini onlara meyilli kıl ve onları çeşitli ürünlerle rızıklandır ki onlar da şükretsinler."**

38. **"Rabbimiz! Sen kesinlikle gizlediklerimizi de biliyorsun, açığa vurduklarımızı da. Çünkü ne yerde ve ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."**

39. **"Yaşlılığımda bana İsmail'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a şükürler olsun. Şüphesiz, Rabbim duaları işitendir."**

40. "Rabbim! Beni, namazlarını aksatmadan kılanlardan eyle; soyumdan gelenleri de... Rabbimiz! Duamı kabul et."

41. "Rabbimiz! Hesapların görüleceği gün beni, ana-babamı ve iman edenleri bağışla."

Hz. İbrahim, duasına şehrin güvenli olmasını dilemekle başlamaktadır. Çünkü güvenliğin olmadığı yerde dini görevler de dünya hayatının gerektirdiği sorumluluklar da yeterince yerine getirilemez. Esasında güvenliğin kendisi dahi dini bir görevdir. Çünkü can emniyeti, mal emniyeti, soy emniyeti dinin temel hedefleri arasındadır.

Önceki âyetlerde, Allah'ın bütün insanlara verdiği nimetler hatırlatılarak Allah'a şükretmeleri istenmişti. Burada ise Kureyşlilere hitap edilmekte ve onlara verilen özel nimetler hatırlatılarak kendilerinden şükretmeleri istenmektedir. Ataları Hz. İbrahim, şehirlerinin güvenli olması yanında hem kendisinin hem de soyundan gelenlerin putlara tapmaktan uzak kalmaları konusunda dua etmişti. Hâlbuki onun soyundan olan Kureyşliler putlara tapmaktadır. Hz. İbrahim'e bağlı olduklarını söylediklerine göre, putlara tapmaktan uzak durmaları gerekir.

Müfessirlerin bir kısmı Hz. İbrahim'in sadece kendi çocukları için dua ettiğini, bu sebeple bu duanın bilahare gelecek olan torunlarını kapsamadığını söyler. Bir kısmı ise Hz. İbrahim'in soyundan gelen torunlarını da kapsadığını ve onun soyundan gelenlerden hiç birinin putlara tapmadığını ileri sürer. Bir kısmı ise putları tevil ederek onun, sadece altın ve gümüşten yapılmış putları kastettiğini iddia eder. Oysa bir peygamberin duası da diğer dualar gibi fiilen yerine getirilebilir, getirilmeyebilir de. (İbnu Acibe, III, 205).

Hz. İbrahim, duasında, putlara tapmaktan uzak duranların ve kendisine tabi olanların kurtuluşu hak ettiklerini belirttikten sonra kendisine karşı çıkanları Allah'ın af ve merhametine havale etmesi, onun ne denli şefkatli ve merhametli biri olduğunu gösterir.

"Ey Rabbimiz! Zürriyetimden bir kısmını Beyt-i Haram'ın yanında ekin ekilmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı hakkıyla kılsınlar diye. Dolayısıyla insanların kalplerini onlara meyilli kıl ve onları çeşitli ürünlerle rızıklandır ki onlar da şükretsinler."

Hz. İbrahim, oğlu İsmail ile eşi Hâcer'i getirip Mekke vadisine yerleştirmişti. Bu konuda nakledilen rivâyetlere göre ilk hanımı Sara, İsmail ile annesi Hâcer'e iyi davranmıyordu. Bu sebeple onları götürüp uzak bir yere, Mek-

ke vadisine yerleştirmiştir. Burası ekin ekilmeyen kurak bir vadiydi; ancak onların yerleşmeleriyle zemzem suyunun fışkırması başkalarının da gelip buraya yerleşmesine sebep oldu. Bilahare Ka'be'nin inşasıyla o gün bugündür hac, umre ve daha başka nedenlerle Mekke, insanların sürekli uzak yerlerden gelip ziyaret ettikleri bir mekâna dönüştü. Bu sebeple yılın her mevsiminde türlü meyve ve sebzelerle dolup taşar oldu. Hz. İbrahim duasında hem din hayatı hem de dünya hayatı için talepte bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki dua edilirken uhrevi yararlar istenebileceği gibi dünyevi yararlar da istenebilir.

"Rabbim! Beni, namazlarını aksatmadan kılanlardan eyle; soyumdan gelenleri de... Rabbimiz! Duamı kabul et."

Müfessirlerin bir kısmı buradaki *min* edatının ba'ziyet/cüzilik ifade ettiğini söyler. (Zemahşeri, III, 290; Saâlibi, II, 308). Buna göre âyetin anlamı: *"Beni ve zürriyetimden bir kısmını..."* şeklindedir. Bu görüşlerini, Bakara sûresinin 124. âyetinde, İbrahim'in zürriyetinden bir kısmının zalim olacağı, dolayısıyla duasının kapsamına girmeyeceğinin bildirilmesine dayandırır ve duasını kendisine bu konudaki haberin ulaşmasından sonra yaptığını söylerler. İbnu Âşur, bu görüşün zayıf olduğunu, böyle olduğu takdirde Hz. İbrahim'in duasının, gerçekleşecek olanı dile getirmek anlamına geleceğini; dolayısıyla böyle bir duanın pek bir anlamının olmayacağını belirtir ve yukarıdaki 35. âyette bir ayrım yapmaksızın "**Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut**" diye dua etmesini delil olarak zikreder. (İbnu Âşur, VII, 445).

"Rabbimiz! Hesapların görüleceği gün beni, ana-babamı ve iman edenleri bağışla."

Hz. İbrahim'in, babasını da kapsayan bu duası, babası konusunda uyarılmasından önce olmalıdır. Meryem sûresinin 48. âyetinde belirtildiği üzere İbrahim'in kendisi için dua edeceğine dair babasına bir söz vermişti. Fakat sonraları, onun için dua etmemesi gerektiğini anlamıştı. Çünkü babasının Allah düşmanı olduğunun farkına varmış ve verdiği sözden vazgeçmişti. (bk. Tövbe 114).

Peygamberlerin bu dünya hayatında âhirete yönelik duaları, dua ettikleri kimselere ahiretteki şefaatleridir.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا

يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ۝٤٢

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَاَفْـِٔدَتُهُمْ
هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا اَخِّرْنَا اِلَى اَجَلٍ قَرِيبٍ
نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ اَوَلَمْ تَكُونُوا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ
مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ
وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ
﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ
كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ
مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾
يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ
فِي الْاَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى
وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا
اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

42. **Sakın ola ki zalimlerin yaptıklarından Allah'ın gafil olduğunu sanmayasın! Sadece gözlerin dehşetten donup kaldığı güne erteliyor onları.**
43. **Başlarını yukarı doğru dikmiş, gözleri bir noktaya takılıp kalmış da kendilerine bile bakamaz olmuş bir halde, kalpleri bomboş bir şekilde koşup durdukları** (o güne erteliyor onları)**!**
44. **İnsanları, başlarına azabın gelip çatacağı gün konusunda uyar. Zalimler diyecekler ki: "Rabbimiz! Bize azıcık süre versen de çağrına icabet etsek, elçilerine tabi olsak." İyi de hiç sonunuzun gelmeyeceğine dair daha evvel yeminler edenler sizler değil miydiniz?**
45. **Üstelik siz, kendi kendilerine zulmetmiş kimselerin yurtlarında yaşıyordunuz ve onlara ne yaptığımızı da biliyordunuz. Ayrıca size misaller de getirmiştik.**
46. **Onlar tuzaklarını kurdular; ancak tuzakları Allah katında bilinip değerlendirilmektedir; isterse tuzakları dağları yerinden edecek güçte olsun.**
47. **Sakın Allah'ın elçilerine verdiği sözü tutmayacağını sanmayasın. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür ve intikam sahibidir.**
48. **Yerin başka bir yere ve göklerin de** (başka göklere) **dönüştüğü gün tek ve gücüne karşı konulamaz olan Allah'ın huzuruna çıkacaklar.**
49. **O gün suçluların zincirlere vurulduklarını göreceksin.**
50. **Gömlekleri katrandandır; yüzlerini ise ateş kaplayacaktır.**
51. **Tüm bunlar Allah'ın, herkese yaptıklarının bir karşılığını vereceğini gösterir. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir.**
52. **İşte bu, insanlara bir tebliğdir; onunla uyarılsınlar da O'nun tek bir ilâh olduğunu bilsinler diye. Bir de akıl sahipleri ibret alsınlar.**

Allah'ın, zalimleri hemen cezalandırmaması, onların ne yaptıklarından habersiz olduğu anlamına gelmeyeceği gibi buna gücünün yetmediği anlamına da gelmez. O, toplumlara bir takım yasaları hâkim kılmıştır ve işler o yasalar çerçevesinde cereyan eder. İşte bu yasalara göre, insanlara mühlet verir. Belki o zalimler akıllarını başlarına alır ve tövbe ederler. Çünkü Allah'ın merhameti onları da kapsamaktadır.

Ama hesap günü geldiğinde o günün dehşetinden, Peygamber'e karşı gelen zalimler boş gözlerle bakışlarını yukarıya dikecek, koşuşup duracaklar.

Âyetlerde bir yandan Peygamber (s.a.v.) teselli edilmekte, diğer yandan görevini devam ettirmesi hatırlatılmaktadır. Onun görevi, insanlara İslâm'ı tebliğ etmek; onları o dehşetli gün konusunda uyarmaktır. O gün, **"Rabbimiz! Bize azıcık süre versen de çağrına icabet etsek, elçilere tabi olsak."** diyecekler ama iş işten geçmiştir. Kendilerine verilecek cevap, "**İyi de hiç sonunuzun gelmeyeceğine dair yeminler edenler sizler değil miydiniz?"** şeklinde olacaktır. Artık geri dönüş yoktur.

Bu âyet reenkarnasyon iddialarını da çürütmektedir. Öldükten sonra tekrar tekrar gelip yeniden sınanmak diye bir durum söz konusu olamaz.

Mekkeli müşriklere hatırlatma ve ikaz devam etmektedir:

Kureyş müşriklerinin yaşadıkları bölge ile civarında daha önce Hz. Nuh'un kavmi, Âd ve Semûd kavimleri yaşamıştı. Bu kavimler peygamberlerine karşı çıkmış, peygamberlerinin kendilerine getirdikleri ahlâki kuralların aksini yapmış ve zulmetmiş insanlardı. Allah bu halleri sebebiyle onları cezalandırmıştı. Mekke müşrikleri, kendilerinden önce bu bölgelerde yaşamış bu kavimlerin başından geçenleri, onların cezalandırılarak helak edildiklerini biliyorlardı. Yüce Allah kendilerine başka misaller de getirdi. Artık ibret almaları gerekir.

Kur'ân-ı Kerim'in sık sık geçmiş kavimlerden misaller getirmesi aradan asırlar geçse de insanların temel yapılarının değişmediğini ve insanların birbirlerine benzediklerini gösterir. Bir diğer neden ise toplumların da birtakım kural ve kanunlara tabi olmalarıdır. Önceki toplumlar helak edilmişse bunun sebepleri vardır. Aynı tavırları sergileyen sonraki toplumlar da onlar gibi cezalandırılacaklardır. Müşrikler söz konusu toplumsal kural ve kanunlardan ibret almaya davet ediliyor ve bu konuda uyarılıyorlarsa elbette Müslümanlar da bundan ibret alacaklardır. Ama ne yazık ki belli bir dönemden sonra Müslümanlar, toplumsal kanunlara kendileri tabi değilmiş gibi kendilerini ayrıcalıklı görmüş ve olayları Allah'ın kudret ve hikmetiyle izah etmeye başlamışlardır. Sanki Allah'ın kudreti yine Allah tarafından belirlenmiş toplumsal kanunlara aykırı çalışırmış yahut hikmeti kural tanımazmış gibi bir algılama ortaya çıkmıştır.

"Onlar tuzaklarını kurdular; ancak tuzakları Allah katında bilinip değerlendirilmektedir; isterse tuzakları dağları yerinden edecek güçte olsun."

ceklerini sandılar. Oysa hilelerinin hepsi Allah tarafından biliniyordu. Onlar bu hileler sayesinde dağlar gibi sapasağlam kök salmış güçlü delillere dayalı olan İslâm'ı yıkacaklarını sandılar. Nasıl o hileleriyle dağları yerlerinden oynatamıyorlarsa İslâm'ı sarsmaları da mümkün değildir.

"**Sakın Allah'ın elçilerine verdiği sözü tutmayacağını sanmayasın. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür ve intikam sahibidir.**"

Kuşkusuz, Peygamber (s.a.v.), Allah'ın peygamberlerine yardım ettiğini ve kendisine de yardım edeceğini biliyordu. Allah, verdiği bütün sözlerini yerine getiren olduğu halde seçkin kulları olan peygamberlerine verdiği sözü mü tutmayacaktı? Ama bir yandan Peygamber teselli ediliyor, bir yandan bu konudaki inancı daha da pekiştiriliyor. Ne var ki hitap Peygamber (s.a)'e yöneltilmiş olmasına rağmen, gerçekte onun düşmanları kastedilmektedir. Onlar, cezalarının gecikmesi nedeniyle boş ümitlere kapılmamaları için uyarılmaktadırlar. Allah'ın daha önceki peygamberlere verdiği sözleri tuttuğunu ve onların düşmanlarını helak ettiğini unutmamalıdırlar. Allah, muhakkak Hz. Muhammed'e (s.a) verdiği sözleri de yerine getirecektir. (Mevdûdi,II, 559).

"Yerin başka bir yere ve göklerin de (başka göklere) **dönüştüğü gün, tek ve gücüne karşı konulamaz olan Allah'ın huzuruna çıkacaklar."**

Yer ve göklerdeki dönüşüm, nitelikleri konusunda bir dönüşüm olabileceği gibi hem yerin hem de göklerin yok edilerek yerlerine başka yer ve göklerin yaratılması şeklinde de olabilir. Nitekim müfessirler tarafından her iki görüş de dile getirilmiş, her iki görüşü destekleyen rivayetler nakledilmiştir. Kuşkusuz yüce Allah her iki şekle de kadirdir. Dönüşümün her iki şekliyle de artık yepyeni gökler ve yer söz konusudur. Önemli olan da budur. Bu sebeple ileri sürülen delilleri değerlendirip burada bir sonuca varma ihtiyacı duymuyoruz. (Daha geniş değerlendirme ve görüşler için Elmalılı'nın ilgili âyeti tefsirine bakılabilir).

İşte bu dönüşüm gerçekleştiğinde insanlar Allah'ın huzuruna çıkarak bu dünya hayatında yaptıklarının hesabını verecek ve yepyeni bir hayata başlayacaklardır. Onlar için iki yol vardır: Cennet veya Cehennem.

"O gün suçluların zincirlere vurulduklarını göreceksin."

"Gömlekleri katrandandır; yüzlerini ise ateş kaplayacaktır."

Henüz cehenneme atılmazdan önceki halleri anlatılmaktadır. Zincire vurulmuş katrandan gömlekler giymiş pis kokular içerisinde cehenneme doğru gideceklerdir.

Bu hale düşmeleri kendi yaptıklarının bir sonucudur:

"Tüm bunlar Allah'ın, herkese yaptıklarının bir karşılığını vereceğini gösterir. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir."

"İşte bu, insanlara bir tebliğdir; onunla uyarılsınlar da O'nun tek bir ilâh olduğunu bilsinler diye. Bir de akıl sahipleri ibret alsınlar."

İnsanlara tebliğ olanla kastedilen ya bu sûrede anlatılanlardır ya da Kur'ân'ın tamamıdır. Burada kastedilen sadece bu sûrede anlatılanlar olsa bile Kur'ân'ın tamamının tebliğ olduğu bir vakıadır. Bu tebliğ ile uyarılabilmenin ilk şartı ise onun anlaşılmasıdır. Anlaşılmayan şey, uyarı olamaz. Anlaşılmayan şeyin tebliği de yapılamaz.

Sûre Mekke'de Müslümanlara baskı ve şiddetin arttığı bir sırada indirilmiştir. ***Hicr,*** *Semûd kavminin yaşadığı kabul edilen bölge veya şehrin adıdır.*

99 âyetten oluşan sûre diğer Mekki sûreler gibi inanç konularından söz eder.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
لَوْ كَانُوا مُسْلِم۪ينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ
فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-ra. Bunlar kitabın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.**
2. **Bir zaman gelir de inkâr edenler; "Keşke biz de Müslüman olsaydık" derler.**

3. Bırak onları yesinler, zevk u sefa sürsünler ve boş kuruntular onları oyalasın; ileride anlayacaklar.

4. Helak ettiğimiz hiç bir memleket yoktur ki onun belirlenmiş bir vakti olmasın.

5. Herhangi bir ümmet belirlenmiş vaktinin önüne geçemeyeceği gibi ertelenmesini de talep edemezler.

Sûrenin başında bulunan mukattaa harfleriyle ilgili yoruma, Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde yer verilmişti.

Kitap'la Kur'ân'ın mı yoksa Kur'ân'dan önce indirilmiş olan Tevrat ve İncil'in mi veya Levh-i Mahfuz'un mu kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Kur'ân dâhil indirilmiş olan kitapların tamamının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Âyette geçen *Kur'ân* kelimesiyle Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiği konusunda ise ittifak vardır.

İlk âyet sûreye giriş mahiyetinde olup burada Kur'ân'ın şanına dikkat çekilmekte ve âyetlerinin anlaşılır açıklıkta olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'a sırt çevirenleri mazur gösterecek bir bahaneleri bulunmamaktadır.

Anlaşılması kolay olan Kur'ân âyetlerini yalanlayanlar, bir gün gelecek bu yaptıklarına pişman olacaklardır. İlk pişmanlık, ölüm esnasında perdeler kalkmaya başladığında başlayacak ve ahiret hayatı boyunca devam edecektir. Ne var ki ölüm anı gelip perdeler kalktığında iş işten geçmiş olacaktır. Artık onlar için geri dönüş imkânı kalmamış ve süre dolmuştur.

Ey Muhammed, sen tebliğ görevini yerine getirdikten sonra senin yapacağın bir şey kalmamıştır. Onları iman etmeye zorlayacak değilsin. Öyleyse **"Bırak onları yesinler, zevk u sefa sürsünler ve boş kuruntular onları oyalasın, ileride anlayacaklar."** Anladıklarında ise onlar için iş işten geçmiş olacaktır.

Sözü edilen pişmanlığın dünya hayatında da olması mümkündür. Ne var ki bu pişmanlık, onları dini kabul etmeye de götürmeyebilir. Çünkü alıştıkları bir hayat tarzı vardır; gurur vardır ve şeytanın fısıldamaları vardır. Ayrıca İslâm'ın üstünlüğünü ve gerçek din olduğunu bilmek kişinin İslâm'ı kabullenmesi için yalnız başına yeterli değildir, İslâm'ı içine sindirmesi ve kalben kabul etmesi gerekir.

"Helak ettiğimiz hiç bir memleket yoktur ki onun belirlenmiş bir vakti olmasın."

İnkâr edenler, Peygamber'in kendilerini onunla korkuttuğu cezanın bir an önce gelmesi konusunda meydan okuyorlardı. Belki bazı Müslümanlar da, şu inkâr edenler o denli aşırı gittiler ki artık cezalandırılmaları gerekir diye düşünüyorlardı. Oysa cezalandırmanın da bir vakti vardır. İşlerin tam olgunlaşması beklenmektedir. İşte o vakit geldiğinde cezalandırılacaklardır. **"Herhangi bir ümmet belirlenmiş vaktinin önüne geçemeyeceği gibi ertelenmesini de talep edemezler."** Bu da gösteriyor ki cezalandırma bir plan, program dâhilinde yapılmaktadır; rastgele değildir. Yüce Allah toplumlar için yasalar belirlemiştir, her şey bu yasalar çerçevesinde cereyan edecektir.

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي
نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾
إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

6. **Dediler ki: "Ey kendisine Zikir/Kur'ân indirilen kimse! Sen kesinlikle cinlenmişsin."**
7. **"Doğru söyleyenlerden isen melekleri getirsen ya!"**
8. **Biz melekleri ancak gerektiğinde göndeririz ve o zaman onlar da bekletilenlerden olmazlar,** (hemen işleri bitirilir).
9. **Zikri/Kur'ân'ı Biz indirdik Biz; onu koruyacak olan da Biziz.**

Peygamber'in ismini anmayıp **"Ey kendisine Zikir/Kur'ân indirilen kimse!"** şeklinde hitap etmeleri alay etmek ve Peygamber'i ciddiye almadıklarını anlatmak içindir. Zaten ardından Peygamber'i cinlenmiş olmakla suçlamaları da buna delalet etmektedir.

Müşrikler, göze hitap eden pek çok hissi mucize istemişlerdir. Ancak bu isteklerinin hepsi reddedilmiş ve Kur'ân'a dikkat çekilmiştir. Burada da aynı şey yapılmıştır. Müşrikler, melekler gelip Peygamber'in peygamberliğinin doğruluğuna tanıklık etsin istemişlerdi. Kuşkusuz yüce Allah için bunu gerçekleştirmek zor bir şey değildi. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim dururken böyle bir mu-

cizeye ihtiyaç yoktu. Çünkü hem yeterli bir mucize ortada iken inanmayanlar yeni mucizelerden dolayı inanacak değillerdi hem de bütün insanlığa kıyamet kopuncaya kadar gönderilmiş olan bir peygamberin mucizesi belli bir döneme ve belli bir mekâna hitap eden mucizeler nevinden olmamalıydı.

Ayrıca melekler gelip tanıklık ettikleri halde inanmayanlar, inanmamakta ısrar edecek olurlarsa hemen oracıkta cezalandırılmaları gerekiyordu. Çünkü Allah'ın yasaları bunu öngörür. O halde onların meleklerin gelmesini istemeleri hem cahilliklerini ortaya koyuyordu hem de zalimliklerini. Zalimliklerini ortaya koyuyordu, çünkü yeterli bir mucize ortada dururken Allah'la inatlaşarak yeni mucize talebinde bulunuyorlardı. Cehaletlerini ortaya koymasına gelince, melekler geldiği takdirde onları cezalandıracak ve helak olacaklardı. Melekler boşuna gelmezler, geldiklerinde mutlaka buna sebep olan önemli bir mesele vardır.

"Zikri/Kur'ân'ı Biz indirdik Biz; onu koruyacak olan da Biziz."

Peygamber'i cinlenmiş olmakla itham eden müşrik Araplar Kur'ân'ın da cin ve periler tarafından kendisine getirildiğini söylüyorlardı. Zaten şairlerin de böyle ilham perilerinin bulunduğuna inanıyorlardı. Yüce Allah Kur'ân'ı biz indirdik buyurarak peri ve cinler tarafından indirildiği iddiasını reddetmekte ve Kur'ân'ı koruduğunu da belirterek onun kendisi tarafından indirildiğini ortaya koymaktadır.

Kur'ân'ın korunması hem Peygamber'e gelinceye kadar cin ve periler tarafından bu Kur'ân'a bir şey karıştırılmadığını hem de Peygamber'in tebliğinden sonra onun zamanla tahrif ve değişikliğe uğramayacağını anlatır. Böylece peygamberliği kıyamete kadar devam edecek olan peygamberimizin peygamberlik mucizesi de kıyamete kadar kalıcı olacaktır. Oysa müşriklerin talep ettikleri mucizelerin tamamı ancak bir nesle ve orada hazır bulunan kimselere hitap eder, sonraki nesillere ve orada hazır bulunmayanlara hitap etmez.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا
إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

10. Önceki topluluklara da senden evvel elçiler gönderdik.

11. Onlara hiç bir elçi gelmedi ki onunla alay etmiş olmasınlar.

12. Onu (inkârcılığı) **suçluların kalbine işte böyle sokarız.**

13. Ona (Kur'ân'a) **inanmazlar. Oysaki öncekilerin başlarından geçenler önlerinde durmaktadır.**

14. Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkıp-inseler,

15. Kesinlikle derler ki: "Kesin gözlerimiz kamaştı." derler. "Hatta o bile değil; biz kesin büyüye tutulmuş bir topluluğuz."

11. ve 12. âyetlerin asıl hedefi Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektir. Kendisinden önce de peygamberler gönderilmiş; onlar da peygamberleriyle alay etmişlerdir. O halde alaya alınan sadece sen değilsin, denilmektedir.

Yüce Allah, delillere aldırmayıp inkârda ısrar edenlerin kalplerine elçileriyle alay etmeyi, getirdiği vahye inanmamayı sokar. Bunun müsebbibi bizzat kendileridir. Oysa işi peygamberleriyle alay etme derecesine kadar götürmüş olan önceki kavimlerin başlarına gelenleri onlar biliyorlar. Bari bundan ibret alsınlar.

Önceki milletlerin başlarından geçenlere dikkat çekilmesi hem Kur'ân'ın indiği dönemde yaşayanlara ve hem de sonra geleceklere bir uyarıdır. Aynı şartlar oluşursa, aynı şeyler sizin de başınıza gelir denilmektedir. Bu da toplumların birtakım kanunlara bağlı olduklarını gösterir. Şunu belirtmek gerekir ki İslâm toplumu, olup bitenleri olağanüstülüklere ve salt Allah'ın kudretine bağlama gibi bir anlayışa yönelince toplumsal meseleleri çözümleyemez hale geldi. Elbette her inanan insan, Allah'ın sonsuz kudretine de inanır. Ne var ki Allah'ın kudreti rastgele çalışmaz; yine Allah tarafından konmuş kanunlar çerçevesinde çalışır. O halde önemli olan bu kanunları bulmaktır. Olaylar olağanüstülüklerle izah edilmeye başlanınca da olağan bir şey kalmıyor ki kanunu ve kuralı tespit edilsin.

"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkıp-inseler,

Kesinlikle derler ki: 'Kesin gözlerimiz kamaştı.' derler. 'Hatta o bile değil; biz kesin büyüye tutulmuş bir topluluğuz.'

Değil meleklerin yukarıdan yanlarına inmeleri, kendilerine gökten bir kapı açılsa ve yukarı çıkıp melekleri ve gök âlemini görseler dahi bunlar yine inanmazlar. Bu takdirde gözlerimiz kamaşmış veya büyülenmişiz gibi laflar ederler. O halde inanmamaları delil eksikliğinden değil inanmak istememelerinden kaynaklanmaktadır.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاۤءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِر۪ينَۙ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَج۪يمٍۙ ﴿١٧﴾ اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ
مُب۪ينٌ ﴿١٨﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا ف۪يهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا ف۪يهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ ف۪يهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِق۪ينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا
نُنَزِّلُهُ اِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُۚ وَمَاۤ اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِن۪ينَ ﴿٢٢﴾
وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْي۪ وَنُم۪يتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِم۪ينَ
مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِر۪ينَ ﴿٢٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْۜ اِنَّهُ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٥﴾

16. Kuşkusuz, gökte burçlar var ettik ve onları, seyredenler için süsledik.

17. Ve onu taşlanarak kovulmuş her şeytana karşı koruduk.

18. Ancak bir söz çalmaya kalkışan da olursa derhal onun da peşine parlak bir ateş alevi düşer.

19. Yeri de yaydık; oraya sabit dağlar yerleştirdik ve bir ölçü içinde olan her bir şeyi bitirdik.

20. Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için geçimlikler vardır.

21. Hiçbir şey yoktur ki hazineleri Bizim yanımızda olmasın ve biz onları belli bir ölçünün dışında indirmeyiz.

22. Ve Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten su indirip onunla su ihtiyacınızı giderdik; üstelik onu depolayıp muhafaza eden de siz değilsiniz.

23. Şüphesiz ki dirilten de öldüren de Biziz, Biz. Ve mirasçı olan da Biziz.

24. Sizden öne geçmek isteyenleri de geride kalmak isteyenleri de kesinlikle biliriz.

25. Ve şüphesiz onları (huzura) **toplayacak olan da senin Rabbindir; O elbette her şeyi yerli yerince yapandır, bilendir.**

İlk âyette **"Onları, seyredenler için süsledik"** ifadesinde geçen "onları" kelimesiyle burçlarla yıldızların kastedildiği anlaşılmaktadır. *Burç* kelimesi Arap dilinde *"yüksek köşk"* anlamına gelmektedir. Yıldızlar hakkında kullanıldığında ise gökte bir arada bulunan takımyıldızlar kastedilir.

Şeytanlar yeryüzünde yaşarlar, gökler onlara yasaklanmıştır. Bu sebeple yukarıdan gelen vahye herhangi bir şey karıştıramaz ve göklerde yeryüzüyle ilgili kararlar meleklere verilirken bilgi hırsızlığı yapamazlar. Şayet şeytanlar arasında gökteki bilgileri çalma gibi girişimde bulunanları olursa bu bilgiye ulaşmadan taşlanarak kovulurlar. Bu sebeple kâhin ve müneccimlerin, cinler yahut şeytanlar kanalıyla aldıklarını iddia ettikleri bilgiler tamamen asılsızdır.

Yüce Allah, sınırsız kudretini ve insanların yararını nasıl gözettiğini ifade eden misallere devam etmektedir:

"Yeri de yaydık; oraya sabit dağlar yerleştirdik ve bir ölçü içinde olan her bir şeyi bitirdik."

"Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için geçimlikler vardır."

Yüce Allah, yeri yayarak onu insanların ve üzerinde yaşayan diğer canlıla-

rın barınması için elverişli hale getirmiştir. Yeryüzü dağlarıyla, ovalarıyla, deniz ve ırmaklarıyla insanın hayat sürmesi için hiçbir incelik atlanmadan yaratılmıştır.

Yüce Allah, yeryüzünü sadece insanların geçimleri için elverişli kılmamış, geçimi insanlara ait olmayan diğer canlılar için de elverişli hale getirmiştir. Mesela su, diğer maddeler gibi soğudukça hacmi küçülmüş olsaydı denizdeki hayat biterdi. Bilindiği gibi su artı dört dereceden itibaren soğudukça hacmi genişleyip donan kısmı suyun yüzeyinde kalmaktadır. Böylece suda yaşayan canlıların hayatlarını sürdürmeleri sağlanmaktadır. Eğer diğer maddeler gibi suyun da hacmi küçülseydi donan kısım alta çöker ve denizde yaşayan canlılar ölürdü.

"Hiçbir şey yoktur ki hazineleri Bizim yanımızda olmasın ve Biz onları belli bir ölçününü dışında indirmeyiz."

Hazine, ihtiyaç duyulan şeylerin depolandığı yere denir. Göklerle yerin tamamı Allah'ın olduğuna göre O, ihtiyaç duyulan bu şeyleri göklerde de yerde de depolayabilir. Âyette *indirmeden* söz edildiğinden dolayı müfessirler genelde burada yağmurun kastedildiğini söylerler. Oysa Kur'ân-ı Kerim'de indirme/inzal, sadece yukarıdan aşağıya indirilen şeyler için kullanılmaz. Örneğin Hadid sûresinde demirin indirilmesinden söz edilmektedir. (âyet 25). Burada kastedilen demirin yaratılmasıdır. Demirin yaratılması ile ilgili hüküm yukarıdan indirildiği için böyle kullanılmıştır. Her şeyle ilgili takdirat yukarıdan yani Allah'tan gelir. Burada da indirmeyi bu geniş anlamıyla almak gerekir. Allah, hazinelerini ihtiyaç sahiplerine belli bir plan ve program çerçevesinde verir. Yağmur misalinde olduğu gibi kimini yukarıdan indirir, kimini yeryüzünde takdir ederek yaratır.

"Ve Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gödnerdik ve gökten su indirip onunla su ihtiyacınızı gidedik; üstelik onu depolayıp muhafaza eden de siz değilsiniz."

Rüzgâr da Allah'ın hazinelerindendir. Rüzgâr olmazsa bulutlar taşınmaz ve yağmur yağmazdı. Allah, yağan yağmuru yeryüzünde depolamakta, depolanan su buharlaşarak yine yağmura dönüşmektedir. Kuşkusuz bu, Allah'ın rahmetinin ve kudretinin sonucudur.

Bazıları bu âyetin modern ilimle ilgili Kur'ân mucizelerinden biri olduğunu söylerler. Buna göre rüzgâr sayesinde ağaçtan ağaca döllenme sağlanmaktadır.

Rüzgârın böyle bir görevinin olduğu doğrudur. Ancak bu bilgi, Kur'ân'ın indiği dönemde Araplar tarafından biliniyordu. Nitekim sahabeden İbnu Ab-

bas da bunu söylemektedir. (İbnu Abbas, Tenvîru'l-Mikbas, I, 275). Ne var ki âyetin burada zikrettiği bulutlarla ilgilidir. Ardından **"Gökten su indirdik"** denilmesi bunu ortaya koymaktadır.

"Şüphesiz ki dirilten de ve öldüren de Biziz, Biz. Ve mirasçı olan da Biziz."

Diriliş ve ölümü Arap dilindeki geniş anlamıyla alacak olursak burada var etme ve yok etmelerin tamamının Allah'a ait olduğu anlamını çıkarmamız gerekir. Dolayısıyla anlamın içerisine canlıların dirilmeleri ve ölümleri girdiği gibi bitkilerin yeşerip kurumaları, rüzgârın esip esmemesi gibi hususlar da girmektedir. Allah canlıların meydana gelmeleri ve ölmelerini, evrendeki bütün olayların meydana gelmeleri ve yok olmalarını birtakım sebeplere bağlamışsa da sebeplerin tümünü var eden gerçekte kendisidir. O'nun kudret ve bilgisinin dışında ne bir şey meydana gelebilir ne de meydana gelmiş olan yok olabilir. Yüce Allah, insana imtihan edilen bir varlık olması sebebiyle irade ve seçim gücü vermişse de sonuçta insanlarla birlikte bütün varlıkların mirasçısı Allah'tır. Bu sebeple insanların imtihan dönemi bittiğinde onları kendi huzurunda toplayacak ve insanın, görevlerini yapıp yapmadığını sorgulayacaklardır. Acaba kulu, Allah'ın hizmetine verdiği ve Allah'a ait olan çevresindeki canlılara ve diğer varlıklara karşı Allah'ın belirlediği kurallar çerçevesinde davranmamış mıdır? İşte bütün bunlardan dolayı insanı hesaba çekecektir.

"Sizden öne geçmek isteyenleri de geride kalmak isteyenleri de kesinlikle biliriz."

Yüce Allah, insanları hesaba çekerken kimseyi atlamayacak; dünyanın kuruluşundan beri gelmiş geçmiş olanların, iyilik eden ya da kötülük işleyenlerin tamamını hesaba çekecektir. O, hem böyle bir bilgiye hem de böyle bir güce sahiptir: "**Ve şüphesiz onları** (huzura) **toplayacak olan da senin Rabbindir; O elbette her şeyi yerli yerince yapandır, bilendir.**"

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَٓانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾
وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ

مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي
فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾

26. Andolsun ki biz insanı kokuşmuş balçık hâlindeyken kurumuş olan ve bir kalıba dökülüp şekillendirilebilen bir çamurdan yarattık.

27. Ondan önce de cinleri zehirli bir ateşten yaratmıştık.

28. Hani bir zamanlar Rabbin meleklere şöyle demişti: "Ben insanı kokuşmuş balçık halindeyken kurumuş olan ve bir kalıba dökülüp şekillendirilebilen bir çamurdan yaratacağım.

29. Onu düzenleyip ruhumdan üflediğimde ona secdeye kapanın."

30. Bunun üzerine meleklerin tamamı secdeye kapandılar.

İnsanların en sonunda istisnasız bir şekilde Allah'ın huzurunda hesap vermek için toplanacakları ifade edildikten sonra burada insanın yaratılışındaki ilk aşamalardan birisi dile getirilmektedir.

Böylece Allah'ın kudretini, sonsuz ilmini ve her şeyi yerli yerince yarattığını dile getiren ve yukarıdan beri zikredilen misallere, yaratıkların en önemlilerinden biri olan ve Kur'ân'ın kendisine hitap ettiği insanın yaratılışı misali ilave edilmiş, ileriki âyetlerde de insanın en büyük düşmanı olan şeytana dikkat çekilmiştir.

Burada insan ile Hz. Âdem, cinlerle de onların ataları kastedilmektedir. Müfessirlerin bir kısmı cinlerin atalarının İblis olduğunu söylemişlerdir.

İnsanın topraktan yaratıldığının ifade edilmesinin ardından cinin de ateşten yaratılmış olduğunun zikredilmesinin bir anlamı var mıdır? Daha açık bir ifade ile insanın topraktan, cinin de ateşten yaratılması, karakterlerine herhangi bir biçimde tesir etmiş midir? Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda açık bir ifade bulunmamaktadır. Ancak Bakara sûresinde geçen kıssada İblis'in isyanı dile getirilirken onun, kendisinin ateşten yaratıldığını söylediğinin gündeme getirilmesi muhtemelen ateşin isyankâr oluşuna ve insanın aslı olan toprağın da itaatkâr oluşuna dikkat çekmek içindir. Ateş, çevresini yer bitirir. Buna karşın toprak, üretkendir.

Toprak aşamalardan geçmiş, çamur haline getirilmiş, bir süre bekletildiği

için balçık kıvamını bulmuş, tam bu aşamada şekillendirilmiş, kurutulmuş ve nihayet ona ruh üfürülmüş ve böylece canlanmıştır.

Ruhumdan denilmesi nedeniyle bazı kimseler, ruhun Allah'ın bir parçası olduğunu ileri sürmüştür. Oysa burada ruh, Allah'ın sahip bulunduğu canlılık veren şey anlamındadır. *Başım* dediğimizde baş bizim bir parçamızdır. Oysa *kalemim* dediğimizde, kalem bizim bir parçamız değil, sahip olduğumuz bir nesnedir. O halde isim tamlaması mülkiyet ifade etmek için kullanılabileceği gibi ba'ziyet/kısım ifade etmek için de kullanılmış olabilir. Burada *ruhum* denilirken kastedilen, kalemim misalinde olduğu gibi Allah'ın maliki olduğu ruh anlamındadır. Çünkü Allah'ın yaratmış oldukları, O'nun bir parçası olamaz; O'nun bir kısmı da yarattıklarının bir parçası olamaz.

Kur'ân-ı Kerim incelendiğinde, önemli bir özelliği bulunan ve olumlu olan şeylerin Allah'a izafe edildiği görülecektir. Burada ruhun Allah'a izafe edilmesi, diriltici özelliğe sahip olan ruhun sadece Allah'ın mülkiyetinde olması nedeniyledir.

Ruh da tıpkı maddi varlıklar gibi Allah tarafından yaratılmıştır; Allah'ın bir parçası değildir. Ruhun yaratılması ile ilgili olarak yaratma anlamına gelen *halaka* kelimesinin kullanılmaması, söz konusu kelimenin şekil verme anlamı taşımasından dolayı olmalıdır. Ruh maddi bir varlık olmadığından, şekilsizdir.

Meleklerin Âdem'e secde etmelerinden ne kastedilmiş olabileceği Bakara sûresinin 34. âyetiyle A'raf sûresinin 11. âyetinin tefsirinde geçtiği için burada tekrar etmiyoruz..

إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾
قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ
لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى
يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ

مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا
اَغْوَيْتَن۪ي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٣٩﴾
اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ
مُسْتَق۪يمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَاد۪ي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا
مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاو۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٤٣﴾
لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

31. **Ancak İblis hariç; o, secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.**

32. (Allah) **buyurdu ki: "Ey İblis, sana ne oluyor da secde edenlerle beraber değilsin?"**

33. (İblis) **dedi ki: "Kokuşmuş balçık halindeyken kurumuş olan ve bir kalıba dökülüp şekillendirilebilen bir çamurdan yarattığın bir insana secde edecek değilim!"**

34. (Allah) **buyurdu ki: "Öyleyse çık oradan. Artık sen kovuldun."**

35. **"Ceza gününe kadar da lanetlisin."**

36. **"Rabbim!" dedi, "diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."**

37. **Buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin."**

38. **"Vakti belirlenmiş güne kadar."**

39. **Dedi ki: "Rabbim! Beni azdırmandan dolayı kesinlikle yeryüzünde onlara** (günahları) **süslü göstereceğim ve kesinlikle onları azdıracağım."**

40. **"Ancak içlerinden ihlâslı olan kulların hariç."**

41. **Buyurdu ki: "Bu, taahhüt ettiğim dosdoğru yoldur."**

42. **"Kullarım üzerinde herhangi bir hâkimiyetin yoktur; ancak sana uyan azgınlar hariç."**

43. **"Ve cehennem, onların hepsinin de varacağı yerdir."**

44. Onun yedi kapısı vardır. Her kapı için onlardan bir grup ayrılmıştır.

Allah ile İblis arasında geçen bu diyalogun kısmi farklılıklarla bir benzeri A'raf sûresinin 11-18. âyetlerinde geçti. Bununla ilgili yorumlar için oraya bakılabilir.

Son âyette cehennemin yedi kapısı ile yedi tabakasının kastedildiği belirtilmektedir. (Taberi, XVII, 106). Cehenneme girecek olanlar, amellerine göre bu tabakalardan birine girerler. Bazı müfessirler de cehenneme gireceklerin çokluğundan dolayı yedi kapısının bulunduğunu söylemişlerdir. Hangi kapıdan kimlerin gireceği belirlendiğine göre, herkes ameline göre bir kapıdan girecektir.

إن المتقين في جنات وعيون ﴿٤٥﴾ ادخلوها بسلام
آمنين ﴿٤٦﴾ ونزعنا ما في صدورهم من غل إخوانا على سرر
متقابلين ﴿٤٧﴾ لا يمسهم فيها نصب وما هم منها بمخرجين ﴿٤٨﴾

45. Takva sahipleri cennetlerde ve pınarların başındadır.

46. "Oraya esenlik ve güvenlik içerisinde girin."

47. Biz, onların kalplerindeki her türlü kini söküp almışızdır da onlar orada tahtlar üzerinde kardeşler olarak karşı karşıyadır.

48. Onlara orada ne bir yorgunluk çöker ne de oradan çıkarılacaklardır.

Kur'ân-ı Kerim'e hâkim olan anlatım üslubunu burada da müşahede ediyoruz. Yukarıdaki âyetlerde cehenneme gideceklerden söz edildikten sonra bu âyetlerde cennete gideceklerden söz edilmektedir. Kendilerini Allah'ın azabından koruyacak amellerde bulunmuş olan takva sahipleri cennetlere girecekler ve oraya girerken kendilerine esenlikler ve güvenlik içerisinde girin denilecektir. Orada onların huzurunu bozacak hiçbir şey yoktur. Cehenneme girenlerin her biri, suçu diğerinin üzerine atarak birbirleriyle çekişirlerken cennettekiler

birbirlerine karşı olumsuz duygular beslemek bir yana tahtları üzerinde kurulmuş olarak karşılıklı doyumsuz sohbetlere dalacaklardır.

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

49. Kullarıma çok bağışlayıcı ve çok merhametli olanın Ben olduğumu haber ver.

50. Ve azabımın da çok acıklı azap olduğunu...

Buraya kadar anlatılanların sonucu ve özeti hükmünde havf ve recâ duygularını harekete geçiren iki kısa âyet; Ey Peygamber! Kullarıma söyle tövbe eder, benim emir ve yasaklarıma uyarlarsa ben çok bağışlayıcı ve çok merhametliyim; ama inkârda ısrar edecek ve günahlara devam edecek olurlarsa azabım çok çetindir. Önce recâ dile getirilmiş, ardından da havf; yani önce Allah'ın bağışlayıcılığı ve merhameti dile getirilmiştir. Ama Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir diye insanların kendilerini salıvermemeleri için ardından azabının çok acıklı olduğu belirtilerek havf zikredilmiştir.

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ ﴿٥١﴾
إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلٰى
أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ
مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾
قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلٰى

قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾
إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾

51. **Onlara İbrahim'in misafirlerinden de bahset.**

52. **Yanına girdikleri zaman, "selam" demişlerdi; o da: "Biz sizden cidden korkuyoruz" demişti.**

53. **"Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz" dediler.**

54. **Dedi ki: "Beni mi müjdeliyorsunuz! İhtiyarlık gelip çattıktan sonra beni neyle müjdeliyorsunuz?"**

55. **Dediler ki: "Sana gerçeği müjdeledik; öyleyse ümidini yitirmişlerden olma."**

56. **Dedi ki: "Şaşkınlardan başka kim Rabinin rahmetinden umudunu keser ki?"**

57. **"Peki daha başka göreviniz ne ey elçiler?" dedi.**

58. **Dediler ki: "Biz suçlu bir kavme gönderildik."**

59. **"Ancak Lût ailesi bunun dışındadır; onların hepsini kesinlikle kurtaracağız."**

60. **"Yalnız karısı müstesna; onun da helak edilenlerden olmasını takdir ettik."**

Sûrenin baş tarafında altıncı ve yedinci âyetlerde müşrikler, Hz. Peygamber'in, eğer doğru söylüyorsa melekleri getirmesi gerektiğini söylemişlerdi. Cevap olarak onlara, melekler gelirlerse iş olsun diye gelmeyecekleri, bilakis ciddi bir görevle gelecekleri belirtilmişti. İşte bu âyetlerde sözü edilen, meleklerin gelişlerine dair gerçek hayattan bir kesit naklediliyor. Melekler ya peygamberlere vahiy getirmek için ya da getirilen bu vahye karşı çıkanları cezalandırmak için inerler.

Hûd sûresinde kıssa daha ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. (69-83. âyetler). Kıssanın ayrıntıları için oraya bakılabilir.

Hz. İbrahim meleklerin, **"ümidini yitirmişlerden olma"** şeklindeki uyarılarından sonra kendine gelmiş ve **"Şaşkınlardan başka kim Rabinin rahmetinden umudunu keser ki?"** diyerek Allah'tan umudunu kesmediğini ve ancak şaşkınlarla Allah'ın azametini takdir edemeyenlerin O'ndan umutlarını kesebileceğini söylemiştir.

İnanan kişi, kendisine düşen görevleri yerine getirdikten sonra asla Allah'tan umudunu kesmez. İnanmış toplumların bu anlamdaki umutları onları motive eder ve bu sayede büyük başarılar elde ederler.

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ
الْمُرْسَلُونَ (٦١) قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ (٦٢) قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا
كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ (٦٣) وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ
(٦٤) فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ
وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ (٦٥)
وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ
(٦٦) وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ (٦٧) قَالَ إِنَّ
هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ (٦٨) وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ
(٦٩) قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ (٧٠)
قَالَ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ (٧١) لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي
سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ (٧٢) فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ (٧٣) فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا
سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ (٧٤) إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّمِينَ (٧٥) وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ (٧٦) إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ (٧٧)

61. Lût ailesine elçiler geldiklerinde,

62. Dedi ki: "Siz cidden kandilerinden ürkülecek bir topluluksunuz."

63. Dediler ki: "Hayır, hayır; biz sana, onların hakkında kuşku duydukları şeyi getirdik."

64. "Sana hakikatin kendisi ile geldik ve kuşkusuz biz, doğru söyleriz."

65. "Gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkadan onları takip et. Sizden hiçbiriniz dönüp de arkasına bakmasın; gitmeniz emredilen yere gidin."

66. Ona şu kesin kararımızı bildirdik: Sabaha girildiğinde onların kökleri tamamen kurutulmuş olacak.

67. Şehir halkı birbirlerini kutlayarak geldiler.

68. Dedi ki: "Bunlar benim misafirlerimdir, beni utandırmayın."

69. "Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin."

70. Dediler ki: "El alemin işine karışmaktan seni sakındırmamış mıydık?"

71. Dedi ki: "Eğer yapacaksanız, işte kızlarım!"

72. Hayatına yemin olsun ki onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar.

73. Güneş doğarken onları korkunç bir ses yakaladı.

74. Oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine taşlaşmış çamur yağdırdık.

75. Elbette bunda, ince kavrayış sahipleri için deliller vardır.

76. O kent, hâlâ işlek olan bir yol üzerinde duruyor.

77. Şüphesiz bunda iman edenler için ibretler vardır.

Âyetlerde anlatılan kıssa Hûd sûresinde, 77-83. âyetlerde kısmî anlatım farklılıklarıyla daha önce geçti. Tefsirine dair oraya bakılabilir.

Kıssa Tevrat'ta da ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Tevrat, Hz. İbrahim'e üç meleğin misafir geldiğini söylerken (Tekvin, 16/2), Hz. Lût'un yaşadığı şehre vardıklarında artık iki melekten söz edilmeye başlanır. (Tekvin, 19/1).

Yine Tevrat'ta değil bir peygambere ve kendisine inanmış iki kızına, sıradan insanlara bile yakışmayan şöyle bir olay anlatılır:

Hz. Lût, helak edilen şehirden ayrılıp iki kızıyla birlikte dağdaki bir ma-

ğaraya sığındı. Kızları, artık bir daha başka erkekle karşılaşamayacaklarını düşünerek soylarını yaşatmak için babalarına içki içirip sarhoş ettikten sonra sırayla onunla yattılar ve her biri bir erkek çocuk doğurdu. (Tekvin, 19/30-38). Tevrat'taki bu tür anlatımlar, ona insan elinin değdiğinin kanıtıdır.

Hz. Lut da tıpkı Hz. İbrahim gibi meleklerle karşılaştığında gelenlerin melek olduklarını bilmemiş, daha sonra melek olduklarını öğrenmiştir.

Toplu helaklerde iman edenler görevlerini yapmışlarsa o toplumla birlikte helak edilmezler. Burada da böyle olmuş Hz. Lut kendisine inananlarla birlikte orayı terk ettikten sonra kavmi helak edilmiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kıssa Hud sûresinin 77-83. âyetlerinde geçti. Kıssanın ayrıntıları için söz konusu âyetlerin tefsirine bakılabilir.

وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِم۪ينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا
لَبِاِمَامٍ مُب۪ينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ
اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِض۪ينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ
بُيُوتًا اٰمِن۪ينَ ﴿٨٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِح۪ينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا
اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

78. Eyke halkı da gerçekten zalimdi.

79. Onlardan da intikam aldık. Her ikisi de apaçık ortada durmaktadır.

80. Kuşkusuz Hicr halkı da peygamberleri yalanladı.

81. Onlara mucizelerimizi verdik. Fakat onlar bunlardan yüz çevirdiler.

82. Dağlarda güvenli evler yontuyorlardı.

83. Sabah vaktine girerken onları da korkunç bir ses yakaladı.

84. Kazandıkları şeylerse onlara fayda vermedi.

Eyke halkı, Hz Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği halktır. Eyke, Sina yarımadasının kuzeyinde ağaçları bol olan bir bölgenin adı olup kimi müfessirler buranın Medyen adındaki yer olduğunu kimileriyse Medyen ile Eyke'nin birbirine komşu iki farklı yerleşim birimi olduğunu ileri sürer. Bu topluluk, Allah'a ortak koşma, yol kesicilik, ölçü ve tartıda hile gibi haksızlıklar yapan bir kavim idi. İşte bu kavme Hz. Şuayb gönderilmişti; fakat kavmi ona kulak asmamıştı.

Aynı şekilde Medyen halkı da peygamberlerini dinlememiş, zulüm ve isyana devam etmiştir. İşte bu sebeple her iki kavim de helak edilmeyi hak etmiştir.

Hz. Salih'in kavmi olan Hicr halkı, yani Semûd kavmi de peygamberlerine karşı gelmiş ve helak olmuşlardır. Bunlar dağlarda güvenli evler yontmuşlardı; fakat bu evleri de onları koruyamamıştır. Sabah vakti korkunç bir sesle helak edilmişlerdir.

وَمَا خَلَقْنَا
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَاِنَّ السَّاعَةَ
لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَم۪يلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ
الْعَل۪يمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَان۪ي وَالْقُرْاٰنَ
الْعَظ۪يمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا
مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ
اِنّ۪ٓي اَنَا النَّذ۪يرُ الْمُب۪ينُۚ ﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِم۪ينَۙ ﴿٩٠﴾
اَلَّذ۪ينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِض۪ينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ
﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ

عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ
صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ
مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

85. **Biz göklerle yeri ve aralarındakileri ancak hak ile** (bir gaye için) **yarattık. Ve kıyamet mutlaka gelecektir. O halde onlara güzel muamele et.**

86. **Şüphesiz ki Rabbin her şeyi yaratan ve her şeyi bilendir.**

87. **Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve yüce Kur'ân'ı verdik.**

88. **İçlerinden bazılarına çifter çifter verdiğimiz dünyevi zenginliklere sakın bakıp da imrenme! Onlardan dolayı da sakın üzülme. Ama müminler için kanatlarını ger.**

89. **De ki: Şüphesiz ki ben, apaçık uyarıcıyım.**

90. **Bölücülere indirdiğimiz gibi.**

91. **Ki onlar, Kur'ân'ı parçalara ayıranlardır.**

92. **Rabbin hakkı için onların tamamını sorguya çekeceğiz.**

93. **Yaptıklarından dolayı.**

94. **O halde sana emredileni açıkça haykır! Müşriklere de aldırma.**

95. **Şüphesiz, alay edenlere karşı Biz sana yeteriz.**

96. **Allah ile birlikte başka ilâh edinenler yakında göreceklerdir.**

97. **Söyledikleri şeyler yüzünden canının sıkıldığını elbette biliyoruz.**

98. **Ama sen Rabbini kemal sıfatlarıyla tavsif ederek ve eksikliklerden tenzih ederek secde edenlerden ol.**

99. **Ve sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine kulluk yap.**

Yukarıda 64. âyette peygamberin hak ile gönderildiği belirtilmişti. Burada da gökler, yer ve bütün evrenin hak üzere yaratıldığı anlatılmaktadır. O hal-

de evrenin yaratılışıyla uyum içerisinde olan Peygamber çağrısı mutlaka başarıya ulaşacaktır.

Hak, batılın zıddıdır. Hakkın bir gayesi, bir hedefi vardır. O halde evrenin kendisi ve evrende olup biten her şeyin bir gayesi vardır ve bir hikmete dayalı olarak yaratılmıştır. Evrende boşuna yaratılmış, yaratılışının herhangi bir hikmeti ya da bir gayesi bulunmayan tek bir varlık yoktur. Evrenin bir hedefi olduğuna ve boşu boşuna yaratılmadığına göre, nihayet bir gün insanlar yaptıklarından hesaba çekileceklerdir. İşte bu sebeple Peygamber'e ve onun şahsında iman etmiş olanlara, muhataplarına iyi davranmaları öğütlenmektedir.

Hak kelimesi, adalet anlamında da kullanılmaktadır. Adalet de denge anlamındadır. Buna göre Allah evreni adalet temeli üzerine kurmuştur. Yani her şeyde bir denge vardır. Bu dünya hayatında sadece imtihan için yaratılmış insanların yaptıkları ile sonuçları arasında bir denge yoktur. Kimi insan zalimdir, başkalarının hakkını yemiştir ve yaptığının cezasıyla karşılaşmadan bu dünya hayatından göçmektedir; kimi de iyilikseverdir, başkalarına iyilik yapmış ve yaptığı iyiliğin mükâfatını görmeden bu dünya hayatından göçüp gitmektedir. Bütün evreni denge üzere yaratan Allah, insanın yaptıklarıyla yaptıklarının sonucu olan ceza yahut mükâfatı öbür dünyada vererek amelleri ile sonuçları arasındaki dengeyi sağlayacaktır.

O halde birisine haksızlık eden, yaptığının karşılığını mutlaka görecek ve böylece adalet gerçekleşecektir. Sonuç olarak muhataplar kaba davransalar bile onlara iyi davranmak gerekir. Kuşkusuz, yüce Allah kimin ne yaptığından haberdardır.

"Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve yüce Kur'ân'ı verdik."

Birçok sahabi tekrarlanan yedi ile Fatiha sûresinin kastedildiği görüşündedir. Âyet, müşriklerin inatlarında ısrar etmeleri ve Peygamber'i üzen tavırlarına karşın Peygamber'i teselli etmekte, kendisinin ne denli önemli bir hediye ile onurlandırıldığını dile getirmektedir. Yüce Allah kendisine, namazın her rekâtında tekrar edilen ve içeriği sebebiyle Kitabın Anası diye isimlendirilen Fatiha sûresi ve insanlığa hidayet rehberi olan o yüce Kur'ân'ı vermiştir. Bu sebeple Peygamber'in, kendisine Allah tarafından verilen görevleri yerine getirmesi ve müşriklerin inatlarına aldırmaması gerekir. Onlara verilen dünyalıklar geçici şeylerdir. İşte bundan dolayı Peygamber'e: "**İçlerinden bazılarına çifter çifter verdiğimiz dünyevi zenginliklere sakın bakıp da imrenme! Onlardan dolayı da sakın üzülme. Ama müminler için kanatlarını ger.**" denmektedir. Onun görevi insanlara Allah'tan geleni tebliğ etmektir: "**De ki: Şüphesiz ki ben, apaçık uyarıcıyım.**" Peygamber uyarı görevini yaptıktan sonra insanlara kendisine uymaları konusunda herhangi bir baskı yapamaz.

"Bölücülere indirdiğimiz gibi.

Ki onlar, Kur'ân'ı parçalara ayıranlardır."

Burada sözü edilen bölücülerle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. *Kur'ân* ifadesiyle, Kur'ân-ı Kerim'in mi yoksa Yahudilerin Kur'ân'ı durumunda olan Tevrat'ın mı kastedildiği hususunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çünkü *Kur'ân* kelimesi, okunan anlamındadır ve Yahudiler Tevrat'ı okumaktadır.

Kimler ve hangi kitap kastediliyor olursa olsun, sonuçta burada Allah tarafından indirilen kitabın bir kısmına inanıp diğer kısımlarına inanmayanlar yahut bir kısmıyla amel edip bir kısmıyla amel etmeyenler söz konusu edilmektedir. Bunlar Allah dinini parçalamışlardır. "**Rabbin hakkı için onların tamamını sorguya çekekceğiz. Yaptıklarından dolayı.**"

Onlar kitabı bölümlere ayırıp parçalayarak dinin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetseler bile peygamberin ve onun izinden gidenlerin görevi, hakkı apaçık bir şekilde tebliğ etmektir: "**O halde sana emredileni açıkça haykır! Müşriklere de aldırma. Şüphesiz, alay edenlere karşı biz sana yeteriz. Allah ile birlikte başka ilâh edinenler yakında göreceklerdir.**" Günümüzde Kur'ân'ı parçalamak; dini belli alanlara hapsederek, dışarıda bırakılan alanlarda Kur'ân'ın buyruklarını göz ardı etmek, kendini dindar sayan bazı kesimlerce de savunulabilmekte, kimileri de bunun dine saygıdan kaynaklandığını ileri sürebilmektedir. Oysa Kur'ân-ı Kerim'in açık bir şekilde söz söylediği bir alanın bir başkası tarafından doldurulması gerektiğini ileri sürmek, o başkasını ilâh edinmek ve onu bu alanda Allah'a ortak koşmak anlamındadır. Kuşkusuz bu kimseler de hesap gününde yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerdir. Bu tavırları takınan kimselere karşı gerçekten iman etmiş olanların tavrı, emredileni açıkça söylemek ve karşı çıkanlara aldırmamak şeklinde olmalıdır. Şüphesiz, Allah gerçek bir iman ile iman etmiş olanların ancak yardımcısı olacaktır. Nasıl Peygamber (s.a.v.) Allah'ın yardımını yanında hissederek yılmadan batıl inançlarla ve ahlâksızlıkla mücadelesinde başarıya ulaşmışsa bunlar da aynı yolu izlerlerse başarıya ulaşacaklardır.

"**Söyledikleri şeyler yüzünden canının sıkıldığını elbette biliyoruz.**"

Peygamber (s.a.v.)'in, insanların hak dini bulmaları konusunda ne denli çaba gösterdiği, batılda ısrar etmelerinden dolayı da onlar adına ne denli üzüldüğü bilinen bir gerçektir. Bu sebeple yüce Allah, elçisini teselli etmekte ve ona şu tavsiyede bulunmaktadır: **"Ama sen Rabbini kemal sıfatlarıyla tavsif ederek ve eksikliklerden tenzih ederek secde edenlerden ol. Ve sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine kulluk yap."**

16.
Nahl Sûresi

Muhteva ve üslubundan sûrenin Mekki dönemin sonlarına doğru indirildiği anlaşılmaktadır. Sûre adını 68. âyette geçen ve bal arısı anlamına gelen ***en-Nahl*** *kelimesinden almaktadır. 128 âyettir.*

Sûrede ulûhiyet, şirk, müşriklerin birtakım iddiaları ve bunlara verilen cevaplar, vahiy, ahiret gibi inanç konuları işlenmekte, Allah'ın sonsuz kudreti, insanları hak dine çağırma, insanlara verdiği nimetler ve bu nimetlere şükretmenin gerekliliği gibi konular incelenmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَتٰٓى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ
الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اَنْ اَنْذِرُٓوا
اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Allah'ın emri artık gelmiştir. Dolayısıyla onun bir an önce gelmesini istemenize gerek kalmamıştır. O, her türlü eksiklikten münezzehtir ve onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir.

2. O; "Benden başka hiçbir ilâh yoktur; o halde sadece Benden korkun." diye uyarmaları için melekleri, buyruğundan o ruh ile kullarından dilediğine indiririr.

Müfessirlerin çoğu, geldiği söylenen *Allah'ın emri* ile kıyametin kopmasının kastedildiğini söylüyor. Çünkü sûre kendisinden önceki Hicr sûresiyle bağlantılıdır ve orada 92. âyette *Rabbin hakkı için hepsini sorgulayacağız* buyrulmuştu. Burada o sorgulama gününün geldiği belirtilmektedir. Geçmiş zaman ile bunun dile getirilmesi, hem gelişinin yaklaştığını hem de gelişinin kesin olduğunu anlatmak içindir. İbnu Abbas'a göre ise gelmesi yakın olan şey, Müslümanların müşriklere galip gelecek olmalarıdır. (Ebu Hayyan, VII, 213).

İkinci âyette geçen *ruh* kelimesi, müfessirlerin de dikkat çektikleri üzere vahiy karşılığında kullanılmıştır. Çünkü nasıl ruh bedene canlılık veriyorsa vahiy de kalplere canlılık verir ve ölü kalpleri diriltir. Ne var ki Hıristiyanlar *ruh* kavramını yanlış algılayarak onu teslisin bir esası olarak yorumlamışlardır.

Müşrik Kureyşliler, eğer Allah birini peygamberlikle görevlendirecekse o, toplumun ileri gelenlerinden birisi olmalıdır diyorlardı. Yahudiler de böyle bir görevlendirme olacaksa İsrailoğullarından birinin olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Her iki kesimin de iddiası, hayat felsefeleriyle uyum içerisindedir. Müşrikler için soy sop, güç ve zenginlik en üstün değerdi. Yahudiler ise dinlerini dahi millileştirmiş, milliyetçi eğilimle onu tahrif etmiştiler. Onlara göre, Allah tarafından bir iyilik gelecekse onların tekelinde olmalıydı. Nitekim milliyetçi duyguların İslâm âleminde yayılıp güçlenmesinden sonra bazı kimseler Peygamber'in Araplar arasından gelmiş olmasını içlerine sindiremiyor ve Peygamber'in soyunun aslında kendi kavimlerine uzandığını ileri sürebiliyorlar. Bunu tutturamayınca da Arapların bozuk, düzelmesi zor bir millet olduğunu, ıslah olmaları için Allah'ın onlardan bir peygamber gönderdiğini ileri sürüyorlar.

Ne var ki bu bakış açılarına sahip insanların değer yargılarıyla Allah'ın değer yargıları farklıdır. Allah peygamberlik göreviyle kimi görevlendireceğini en iyi bilendir. Kuşku yok ki O'nun görevlendirmesi en isabetli görevlendirmedir ve hikmete en uygun olanıdır.

Âyette, peygamberliğin ilk sırada yer alan iki temel görevi dile getirilmektedir: Bunlardan biri tevhit, diğeri ise takvadır. Beşeri sistemler bu iki temelden yoksundur. Bu sebeple uzun ömürlü olamaz. Uzun ömürlü olmayı sağlayabilseler dahi, en azından toplumda huzur, sükûn ve gerçek adaleti sağlayamazlar.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ
تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَص۪يمٌ
مُب۪ينٌ ﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ ف۪يهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ ف۪يهَا جَمَالٌ ح۪ينَ تُر۪يحُونَ وَح۪ينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾
وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغ۪يهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ اِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَم۪يرَ
لِتَرْكَبُوهَا وَز۪ينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّب۪يلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌ وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٩﴾

3. Gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır ve onların ortak koştuğu şeylerden uzak ve yücedir.

4. İnsanı bir damla sudan yaratmışken bir de bakarsın ki o, aapaçık bir hasım kesilivermiştir.

5. O, hayvanları da yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve daha yararlar var. Bir de onlardan yersiniz.

6. Ayrıca akşam vakti onları ağıllara koyarken ve sabah yaylıma salarken sizin için onlarda bir güzellik vardır.

7. Üstelik ancak güçlükle ulaşabileceğiniz beldelere yüklerinizi de taşırlar. Şüphesiz ki Rabbiniz çok şefkatli ve çok merhametlidir.

8. Hem binesiniz hem de sizin için süs olsun diye atları, katırları ve merkepleri yarattı. Bilmediğiniz daha nice şeyler yaratıyor.

9. Doğru yolu göstermeyi de Allah üzerine almıştır. Yolların eğri olanları da vardır. Allah dileseydi hepinizi hidayete erdirirdi.

Allah gökleri ve yeri belli bir gaye, bir hedef için yaratmıştır. Evrende hiçbir şey gayesiz yaratılmamıştır. Bütün yaratıklar arasında bir uyum ve bir ahenk olduğu gibi bu uyum ve ahenk de Allah'ın varlığına ve birliğine delildir. Şayet evrende birden fazla ilâh bulunmuş olsaydı onda böyle bir uyum ve ahenkten söz edilemezdi. O halde bu durum göklerde de yerde de Allah'ın her tür ortaktan münezzeh olduğunu göstermektedir.

Gökleri ve yeri yaratan Allah insanı da bir damla sudan yaratmıştır. Ama bu denli basit bir şeyden yaratılmasına rağmen insan, yaratıcısına isyan etmekte ve azgın tavırlar içerisine girmektedir.

Bununla birlikte yüce Allah, isyan etsin veya etmesin hayvanları insanın geçim ve hizmeti için yaratmıştır: onların etlerini yemekte, onları binek olarak kullanmakta ve bedii zevklerinin bir kısmını onlar sayesinde giderebilmektedir. Allah sadece hayvanları değil daha birçok şeyi insanın hizmetine vermiştir. Hatta insanın kendisi bunların bir kısmının farkında bile değildir.

Kendisine verilmiş bunca nimete karşın insanın yapması gereken, Allah'ın yolunu takip etmesidir. Filvaki insanı imtihan için yarattığından onun önünde eğri yollar da vardır. İmtihan olmanın amacına uygun olarak dilerse bu eğri yollara sapabilir. Yüce Allah doğru yolu göstermek üzere peygamberler göndermiş ve onu çevreleyen evrene deliller yerleştirmiştir. Ayrıca ona akıl ve irade vermiştir. Artık doğru yolu seçmek de, eğri yolları seçmek de kendisine bırakılmıştır. Bu konuda Allah'ın insana bir baskısı yoktur. "**Allah dileseydi hepinizi hidayete erdirirdi.**" Eğer baskı yapsaydı insanların tamamı doğru yolu seçmek zorunda kalırdı.

Hayvanların insana yararları dile getirildikten sonra aşağıdaki âyetlerde insanın hizmeti için yaratılan diğer varlıklara değinilmektedir:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ
مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ١٠
يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ

وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِاَمْرِه۪ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِي الْاَرْضِ
مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهُ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ
﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا
وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ
مَوَاخِرَ ف۪يهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾
وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَم۪يدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ
يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

10. O'dur sizin için gökten bir su indiren; öyle ki içimlik su da ondandır hayvanlarınıza yedirdiğiniz bitkiler de ondandır.

11. Onunla sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve her türlü meyveler bitirir. Kuşkusuz bunda düşünen bir topluluk için mutlaka alınması gereken bir ibret vardır.

12. Geceyi ve gündüzü; güneş, ay ve yıldızları da sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da O'nun buyruğu ile hizmete âmâde kılınmışlardır. Kuşkusuz bunda aklını kullanan bir kavim için alınacak ibretler vardır.

13. Yeryüzünde rengârenk yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verdi. Kuşkusuz bunda öğüt alan kavim için bir ibret vardır.

14. Siz taze et yiyesiniz diye denizleri hizmetinize veren de O'dur; üstelik takınmak için denizlerden değerli süsler çıkarırsınız. Gemilerin denizi yararak gittiğini de görürsün. Lütfunu aramanız ve şükretmeniz içindir bütün bunlar.

15. Sizi sallayıp sarsmasın diye yeryüzüne kazıklar çaktı; ve gideceğiniz yerleri bulmanız ve oralara ulaşmanız için nehirler (akıttı), **yollar** (açtı).

16. Daha nice alametler... Nitekim onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar.

17. Yaratan, yaratmayan gibi olur mu? Düşünüp ibret almıyorlar mı?

Bu nimetlerin Allah tarafından verildiği müşrikler dâhil hemen hemen bütün insanlar tarafından bilinmektedir. Burada zikredilmeleri hatırlatma amaçlıdır. Yüce Allah bu âyetlerle bazen akıllara bazen de vicdanlara hitap etmektedir. Hem akla hem de vicdana hitap edildiğinde okuyucu üzerinde daha büyük etki bırakır.

Kur'ân-ı Kerim'de sık sık yağmura; yani suya dikkat çekilmesi, insan hayatında suyun öneminden dolayıdır. Mevcut gezegenler içerisinde suyun bulunduğu gezegen yeryüzüdür ve hayatın yeryüzünde bulunmasının nedeni budur.

Âyetlerde anlatılanlar, yorum yapmaya ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır. Ancak bütün bu nimetleri veren, kendisine kulluk yapılmasını da beklemektedir.

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا

يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

18. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

19. Allah sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir.

20. Allah'ı bırakıp kendilerinden istekte bulundukları şeyler, hiçbir şey yaratamadıkları gibi esasen kendileri de yaratılmışlardır.

21. Ölüdür onlar ölü; diri değil. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

22. Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır. Ahirete inanmayanlara gelince onların kalpleri inkârcıdır. Ayrıca onlar büyüklük de taslarlar.

23. Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları elbette sevmez.

Önceki âyetlerde Allah'ın insanlara bahşettiği önemli birçok nimet zikredilmişti. Burada aslında Allah'ın insanlara verdiği nimetlerin saymakla bitirilemeyeceği dile getirilmektedir. Öyle ki insanların farkında oldukları nimetler kadar farkında olmadıkları nimetler de vardır. Yüce Allah insana bunca nimet vermişse, insana yakışan kendisine bunca nimeti verene itaat etmesidir. Bütün bu nimetlerin sayılmalarının gerekçesi budur. Ayrıca yüce Allah, bu dünya hayatında kendisine inanan ve emirlerine itaat edene de itaat etmeyene de bu nimetleri vermektedir. Çünkü O, çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

Kendisini inkâr edenlere bu nimetleri vermesi, bu inkâr edenlerin yapıp ettiklerini bilmemesinden kaynaklanmamaktadır. Çünkü **"Allah, sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir."**

"Allah'ı bırakıp kendilerinden istekte bulundukları şeyler, hiçbir şey yaratamadıkları gibi esasen kendileri de yaratılmışlardır."

"Ölüdür onlar ölü; diri değil. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."

Allah'a tapmak gerektiği delilleriyle ortaya konduktan sonra müşriklerin taptıklarının tapınılacak şeyler olmadıkları dile getirilmektedir. Çünkü onlar hiçbir şeyi yaratmadıkları gibi esasen kendileri yaratılmışlardır. Onların yaratma güçleri bulunmamaktadır. Onlar bir bilgiye de sahip değiller, ne zaman diriltileceklerini bile bilmezler.

Müfessirler genelde burada müşrik Arapların taştan yapılmış putlarının kastedildiğini söylerler. (Taberi, XVII, 188; Bağavî, V, 14; İbnu Kesir IV, 564) Âyette, tapınılan bu putların diriltileceklerinden söz edilmesini de bazıları, tapınılan ve taştan yapılmış olan bu putların da diriltileceklerini, kendilerine ruh verileceğini ve kendilerine tapanlardan teberri edeceklerini söyleyerek izah ederler. (Bağavî, V, 14). Bazıları da tapınılan putların, kendilerine tapanların ne zaman diriltileceklerini bilmemeleriyle izah ederler. (Zamahşerî, III, 345; Şevkânî, IV, 212).

Bizce müfessirlerin getirdikleri bu açıklamalar birtakım zorlamalar içermektedir. Çağımız müfessirlerinden Mevdûdî'nin şu izahlarının daha tutarlı olduğu kanaatindeyiz:

"Burada insanların koştukları ortakları reddederken kullanılan kelimeler, bunların melekler, cinler, şeytan veya putlar değil ölmüş peygamberler, azizler, şehitler, ulu ve olağanüstü insanlar olduklarını göstermektedir. Melekler ve şeytanlar diridirler, o halde 'onlar ölüdürler, diri değil' ifadesi onlar için geçerli değildir. 'Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.' ifadesinin taştan, tahtadan putlar için kullanılmış olması da söz konusu değildir. İslâm öncesi Arabistan'da bu tür soyut ilâh kavramlarının olmadığı gibi bir itiraz, itiraz eden kişinin o dönem konusunda tarihî bilgisinin eksikliğini gösterir. O dönemde Arabistan'da peygamberlere, azizlere kutsiyet atfeden Yahudi ve Hıristiyanların bulunduğu bilinmektedir. Arap müşriklerinin taptığı ilâhların çoğunun insan olduğu ve öldükten sonra putlarının yapıldığı da bir gerçektir. İbn Abbas'tan rivâyet edilen bir hadise göre 'Ved, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nasr büyük insanlardır, kendilerinden sonra gelen insanlar onları ilâh edindi". Hz. Aişe'den rivayet edilen diğer bir hadise göre ise İsâf ve Nâile adlı putlar birer insandı. Lât, Menât ve Uzzâ ile ilgili de buna benzer hadisler vardır. O denli ki müşriklerin inancına göre Lât ve Uzzâ Allah'ın maşuku (sevgilisi) idiler ve O, kışı Lât ile yazı da Uzzâ ile geçirirdi. Fakat 'Allah onların isnad ettikleri bu bâtıl şeylerden uzaktır." (Mevdûdî, III, 19.)

"Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır. Ahirete inanmayanlara gelince onların kalpleri inkârcıdır. Ayrıca onlar büyüklük de taslarlar."

Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan vazgeçin, çünkü onlar hiçbir şey yaratamazlar, geleceği de bilmezler; onların ne güçleri vardır ve ne de bilgileri. O halde bunlara tapmaktan vazgeçin ve bilin ki *"İlâhınız, tek bir ilâhtır."* Bu cümle tevhid akidesinin en kısa ifadesidir. Kişi bunu kabul ederse İslâm'a adım atmış olur. Bu inanç ilkesinden sonra en önemli ilkelerden biri, kuşkusuz ahirete inanmaktır. Ahirete iman etmek, dünya hayatında insanın davranışlarını, ahlâkını büyük ölçüde etkiler. Ahirete inanmayanlar sorumsuzca bir hayat yaşarlar, ahlâkta sınır tanımazlar. Bu sebeple de başkalarına büyüklük taslarlar. Ama yüce Allah onların yaptıklarının tamamından haberdardır: "**Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de ve açığa vurduklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları elbette sevmez.**"

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا
سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى
اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي
أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

24. **Kendilerine; "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde "Öncekilerin masallarını" dediler.**

25. **Kıyamet günü kendi günahlarını tam olarak; saptırdıkları kimselerin günahlarındansa bir kısmını yüklenmek için** (böyle dediler). **Bilseniz, yüklendikleri ne kötüdür!**

26. **Onlardan öncekiler de hileye başvurmuşlardı. Ama Allah, binalarını temellerinden yıktı, üstlerindeki tavan tepelerine çöktü. Azap, hiç farkına varmadıkları bir yerden onlara gelmişti.**

27. **Dahası kıyamet günü onları rezil edecek ve diyecek ki: "Uğrunda mücadele verdiğiniz şu ortaklarım nerde hani?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar da şöyle diyecekler: "Şüphesiz ki bugün rezillik ve kötülük kâfirlere aittir."**

28. **Şu kendilerine haksızlık yaparlarken meleklerin canlarını aldıkları kimseler teslimiyet gösterip derler ki: "Biz herhangi bir kötülük yapmıyorduk ki." Hayır, Allah elbette yapmış olduklarınızı gâyet iyi biliyor.**

29. **İçinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!**

Müşrikler Kur'ân'ı **"öncekilerin masalları"** şeklinde nitelerken bununla Kur'ân'ın önceki kitaplardan derlenmiş uydurma bir kitap olduğunu, o masallardan oluştuğunu söylüyorlardı. (İbnu Kesir, IV, 565). Böylece onlar önceki peygamberleri de yalanlamış oluyor, onların da insanlara masal anlattıklarını söylemiş oluyorlardı.

Müşriklerin bu sözleriyle Kur'ân'da yer alan kıssaları kastetmiş olmaları da muhtemeldir. Böylece Kur'ân'da yer alan kıssaların uydurma şeyler olduklarını söylüyorlardı. Nitekim insanları Kur'ân'dan soğutmak için Nadr b. Haris'in İran efsanelerini anlatması (İbnu Atiyye, IV, 160) bu ihtimalin mevzu bahis olabileceğini gösterir. Oysa Kur'ân, bir benzerinin getirilmesi konu-

sunda sürekli meydan okuyordu. Onların yapacakları şey, bu meydan okumaya cevap vermekti.

Müşrikler, kendileri inkâr etmekle kalmadılar başkalarının da inanmasına engel oldular. Kişinin başkasını dinden uzaklaştırmaya çalışması, dinin emirlerini yerine getirmesine engel olması yahut dinin yasaklarını işlemesine sebep olması ilave bir suçtur ve bunun cezasını ahirette mutlaka çekecektir.

"Onlardan öncekiler de hileye başvurmuşlardı. Ama Allah, binalarını temellerinden yıktı, üstlerindeki tavan tepelerine çöktü. Azap, hiç farkına varmadıkları bir yerden onlara gelmişti."

Anlatımda Kureyş müşrikleri hedef alınmakla birlikte bunun toplumsal bir yasa olduğu bir vakıadır. Âyetteki ifadelerden de bu durum açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü öncekilerin de aynı hilelere başvurdukları ve onların başına gelenlerin ayniyle Kureyş müşriklerinin de başına geleceği söz konusu edilmektedir. O halde aynı hilelere Kureyş'ten sonrakiler de başvuracak olsalar onları da aynı sonuç beklemektedir.

Kurdukları hile ve başvurdukları entrikalar temelleri, duvarları ve tavanı sağlamca kurulmuş bir binaya benzetilmektedir. Başvurdukları hile sebebiyle artık Peygamber'in davasına karşı kendilerini güvence altına aldıklarını sanıyorlardı. Ama o bina temelleriyle, duvar ve tavanıyla büyük bir yıkıma uğramış, bina üzerlerine çökmüştür. Bu duruma düşeceklerini hiç hesaplamamışlardı; binanın nasıl ve nereden üzerlerine çöktüğünün farkında bile olmamışlardı.

Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi bu, toplumsal bir yasadır. Her nerede hak dinin yayılmaması için entrika ve ne tür tuzaklara başvurulursa, bu entrikalara başvuranlar ve tuzak kuranlar mutlaka yaptıklarının altında kalacak, kazdıkları kuyuya kendileri düşecektir.

Dünyada böyle bir cezaya çarptırılmalarının ardından yüce Allah, **"Dahası kıyamet günü onları rezil edecek ve diyecek ki: 'Uğrunda mücadele verdiğiniz şu ortaklarım nerde hani?"** buyurmakta bunun ardından da **"Kendilerine ilim verilmiş olanlar da şöyle diyecekler: 'Şüphesiz ki bugün rezillik ve kötülük kâfirlere aittir,"** demektedir.

Hak davaya karşı uğrunda savaşa girdikleri kimseler ya da varlıklar artık ortada yoktur. Tuzak kurma ve entrikalara başvurma zamanı da geçmiştir. Yaratanın huzuruna gelmişlerdir ve azar üstüne azar işitmektedirler. İnananlar için sıkıntı dönemi bütünüyle ortadan kalkmıştır. Artık sıkıntı çekme dönemi hak davanın karşısına dikilenlere aittir.

"Şu kendilerine haksızlık yaparlarken meleklerin canlarını aldıkları kimseler teslimiyet gösterip derler ki: "Biz herhangi bir kötülük yapmıyorduk ki." Hayır, Allah elbette yapmış olduklarınızı gâyet iyi biliyor."

Kendilerine haksızlık yapanlar ifadesi Kur'ân-ı Kerim'de şirk ve küfür gibi zararı daha çok bunları işleyenlere dönen ve kendilerinin herhangi dünyevi bir menfaatleri bulunmadığı halde başkalarına zarar verenler hakkında kullanılır.

Önceki âyette kıyametten bir sahne canlandırılırken bu âyette dünya hayatına ve inkâr edenlerin ölüm anındaki bir sahneye dönüş yapılmaktadır.

Ölüm anında melekler canlarını alırken o kimseler henüz gidecekleri yerde bütün tanıkların onlar aleyhine tanıklık edecekleri döneme geçmediklerinden hiçbir kötülük yapmadıklarını ileri sürecek, fakat yapabilecekleri başka bir şey bulunmadığı için de çaresiz teslim olacaklardır. Onların bu iddialarına karşın melekler: **"Hayır, Allah elbette yapmış olduklarınızı gâyet iyi biliyor."** diyecektir.

"İçinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"

Cehennem kapılarıyla kastedilenin, cehennemin tabakalarının kapıları olduğu birçok müfessir tarafından söylenmektedir. (Taberi, XVII, 196; İbnu Atiye, IV, 163). Bazı müfessirler ise âyete şöyle bir izah getirmişler: Onların ruhları cehenneme girer, cesetleri ise kabirlerinde kalır ve cehennemin o sıcaklığını hisseder. Kıyamet koptuktan sonra ise ruh ve cesetle birlikte cehenneme gireceklerdir. (İbnu Kesir. IV, 567).

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ
رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ

كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ
طَيِّبِينَ ۙ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

30. Kendilerini koruma altına almış olanlara: "Rabbiniz ne indirdi?" diye sorulduğunda, "Bir iyilik indirdi" derler. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Muttakilerin yurdu ne güzeldir.

31. Adn cennetleri... Ona girecekler. Onun altından nehirler akar. Onlar için orada ne isterlerse vardır. Allah takva sahiplerini işte böyle mükâfatlandırır.

32. Melekler; temiz, iyi insanlar olarak canlarını aldıkları kimselere şöyle derler: "Selam size; girin cennete şimdi, yapmış olduklarınız sebebiyle!"

İttika edenler, yani muttakiler Allah'ın ahirette karşılığında ceza vereceği şeylerden uzak duranlardır. Bu sebeple kelimeye, *kendilerini koruma altına almış olanlar* şeklinde meal verdik. Kişinin, kendisini Allah'ın cezasına karşı koruma altına alması, emirleri yerine getirmesi ve yasaklardan kaçınmasıyla olur ki bu kimseye muttaki denir. İşte bu kimselere **"Rabbiniz ne indirdi?"** diye sorulduğunda **"Bir iyilik indirdi"** derler. Allah hem dünya hayatı için hem de Ahiret için iyilik indirmiştir. Çünkü Allah'ın indirdikleri, insanların hem dünyada hem de ahirette mutlu olacakları kuralları içermektedir. Muttakilerin gidecekleri yer, öncekilerin aksine güzel bir yerdir.

Arap dilinde *adn* kelimesi, yaz-kış sürekli ikamet edilen yer anlamındadır. (Cevherî, es-Sihah, a-d-n maddesi). Kendilerini koruma altına almış olanlar sürekli ikamet edecekleri cennetlere girecekler ve her istediklerine kavuşacaklardır. "**Melekler; temiz, iyi insanlar olarak canlarını aldıkları kimselere şöyle derler: 'Selam size; girin cennete şimdi, yapmış olduklarınız sebebiyle!"**

اللَّهُ وَلَٰكِن كَانُوٓا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ
مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾

33. Onlar, meleklerin yahut Rabbinin buyruğunun kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi; lakin onlar kendi kendilerine zulmettiler.

34. Böylece yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşattı.

O inkâr edenler, kendilerine yöneltilen tevhid çağrısını bir tarafa atarak isyanlarında devam edip meleklerin ruhlarını almalarını mı bekliyorlar? Ölüm melekleri geldiğinde artık iş işten geçmiş olacaktır. Rabbin buyruğu geldiğinde de iman etmenin bir yararı olmayacaktır.

Müfessirlerin bir kısmına göre, *Rabbin buyruğu*ndan maksat Kıyamet günüdür. Bir kısmına göre ise dünyevi cezadır. Bunun kıyamet günü olduğunu söyleyenlerin bu görüşü ileri sürmelerinde, öyle anlaşılıyor ki Muhammed ümmetinin toplu bir helake maruz kalmayacağı ve böyle olduğu takdirde İslâm dinini yayacak kimsenin kalmayacağı şeklindeki düşünce etkili olmuştur. Oysa helak söz konusu olduğunda eğer iman edenler görevlerini yerine getiriyorlarsa zaten onlar helakin dışında kalırlar. Ayrıca helakin mutlaka ümmetin bulunduğu her yeri kapsaması da gerekmemektedir. Bir toplumun kısmi bir helak ile cezalandırılması da mümkündür. Âyette öncekiler zikredilerek muhatapların bundan ibret almalarının istenmesi de dünyada bir cezalandırmayı hatırlatmaktadır. Çünkü öncekilerin durumundan ibret almaları, ancak onların dünyevi bir ceza ile cezalandırılmış olmalarıyla mümkündür. Allah'ın onlara zulmetmediğinin, bilakis kendi kendilerine zulmettiklerinin müşahede edilebilmesi ve bundan ibret alınması da ancak dünyevi bir ceza ile söz konusu olabilir.

İkinci âyette cezalarının kendilerine ulaşmasının ve alay ettiklerinin kendilerini çepeçevre kuşatmasının söz konusu edilmesi de yine burada kastedilen cezanın dünyevi bir ceza olduğunu göstermektedir.

İnkâr edenlerin böylece öncekilerin başına gelenlerden ibret almaları ve iş işten geçmeden iman etmeleri istenmektedir.

وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهٖ مِنْ شَيْءٍ
نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬نَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهٖ مِنْ شَيْءٍۜ كَذٰلِكَ فَعَلَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾
وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا
الطَّاغُوتَۚ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ
الضَّلَالَةُۜ فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ اِنْ تَحْرِصْ عَلٰى هُدٰيهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ
اَيْمَانِهِمْۙ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُۜ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۙ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ
فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾ اِنَّمَا
قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَا اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

35. Ortak koşanlar derler ki: "Allah dilememiş olsaydı biz de atalarımız da O'nun yanı sıra bir başka şeye tapmaz, O'nunla birlikte herhangi bir şeyi haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böyle davranmışlardı. Apaçık tebliğ etmekten başka peygamberlere ne görev düşer ki?

36. Mutlaka her ümmete "Allah'a kulluk edin ve Tağut'tan uzak du-

run" diye bir elçi göndermişizdir. Onlardan bir kısmına Allah hidayet verdi, bir kısmı ise sapıklığı hak etti. Yeryüzünde gezin de yalancıların akıbetini bir görün.

37. Onların doğru yolu bulmalarını şiddetle arzu ediyor olsan da bilesin ki Allah, saptırdığını hidayete erdirmez. Onlar için bir yardımcı da yoktur.

38. Onlar "Ölen kimseyi Allah diriltmeyecektir." diye vargüçleriyle Allah'a yemin ettiler. Aksine bu, gerçekleştirmeyi üstlendiği bir vaattir. Ne var ki insanların çoğu bilmez.

39. Ta ki hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklasın ve inkâr edenler de yalancı olduklarını bilsinler.

40. Bir şeyi dilediğimiz zaman ona sözümüz sadece "ol" demekten ibarettir. O şey de hemen oluverir.

Müşrikler, Allah bizim ve atalarımızın bu putlara tapmamızdan ve birtakım şeyleri haram kılmamızdan hoşnut olmamış olsaydı birtakım cezalarla bizi cezalandırırdı. Bundan hoşnut ki cezalandırmıyor, demek istiyorlar. (Taberi, XVII, 200). Onlar bu sözleriyle kadere de gönderme yapmakta ve putlara tapmalarının Allah'ın bir takdiri olduğunu söylemektedirler. Sonuç olarak olumsuzlukları kaderin üzerine atmak, müşriklerin bakış açısıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki insan iradesinin kapsamına giren teklif alanında kader hiçbir zaman mazeret olarak ileri sürülemez. Bu alana giren hususlarda belirleyici olan, başka bir ifade ile kaderini çizen bizzat insanın kendisidir. Kuşkusuz bu dünya hayatı imtihan yeridir ve Allah akıllarını başlarına alsınlar diye inanmayanlara da mühlet verir. İnsan, her olumsuz davranışında bu dünya hayatında açık ve net bir şekilde cezalandırılacak olsa imtihanın sırrı bozulur.

Haddizatında geçmişteki bütün ümmetlerin her birine mutlaka peygamber gönderilmiştir ve peygamberlerin hepsi ümmetlerini Allah'a ortak koşmamaya, sadece O'na kulluk etmeye çağırmışlardır. Bu sebeple ortak koşanların hiçbir mazeretleri yoktur. Geçmişteki her bir ümmetten de aslında bir kısmı doğru yolu bulmuş bir kısmı sapıklığı seçmiştir.

Kendilerine sunulan bu delilleri yeterli görmüyorlarsa yeryüzünde dolaşıp peygamberlerini yalanlayanların akıbetini görsünler ve bari bundan ibret alsınlar.

Ümmet kelimesi coğrafi sınırlar, inanç, ırk, dil ve benzeri ortak özellikleri

taşıyan insan topluluğu anlamındadır. İşte bu topluluklardan her birine mutlaka geçmişte bir peygamber gönderilmiştir.

Geçmişe dair bu bilgiler verildikten sonra hitap Peygamber (s.a.v.)'e yöneltilmektedir:

"Onların doğru yolu bulmalarını şiddetle arzu ediyor olsan da bilesin ki Allah, saptırdığını hidayete erdirmez. Onlar için bir yardımcı da yoktur."

Burada Peygamber (s.a.v.)'in, insanların doğru yolu bulmaları için ne denli arzulu olduğu dile getirilirken Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola kavuşturamayacağı ifade edilerek hem sapıtanların sapıtmalarından sorumlu olmadığı hem de hidayete kavuşmaları için hayatını tehlikeye atmaması istenmektedir. Hidayet ve dalaletin Allah'a nispet edilmesi, Peygamber'i teselli amacı gütmekte ve Peygamber'in de Allah'ın saptırdığı kimselere yardımcı olamayacağı hatırlatılmaktadır. O halde Peygamber, insanlar doğru yolu bulmuyorlar diye helak edercesine kendisini yormamalıdır.

36. âyetin tefsirinde belirttiğimiz gibi sorumluluk ve irade alanına giren konularda karar veren bizzat insanın kendisidir. Hidayet yahut dalaleti seçen de insandır. Allah'ın hidayeti engelleyecek zorunlu sebepler ortaya koyarak hidayet bulmamış kimseleri cezalandırması, O'nun adaletine aykırıdır. İnsana hidayeti ve dalaleti seçme alanını veren Allah olduğundan hidayeti seçmek de dalaleti seçmek de O'nun iradesi çerçevesinde olmaktadır. Ancak hidayeti seçmede de dalaleti seçmede de etkin olan insanın kendi iradesidir. İnsanın iradesi iki yoldan hangisini seçerse Allah'ın iradesi o yönde tecelli eder. O halde hidayet ve dalaleti seçen bizzat insanın kendisi olduğu halde bunların Allah'a izafe edilmesinde yadırganacak bir durum yoktur. Ayrıca insana hidayeti seçme ve dalaleti seçme donanım ve imkânını veren de Allah'tır. Bu yönden de bunların Allah'a izafe edilmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır. Yukarıda da dile getirdiğimiz gibi âyetin temel amacı, Peygamber'i teselli etmektir. Anlatımda bu hususun da göz önünde bulundurulması gerekir.

"Onlar 'Ölen kimseyi Allah diriltmeyecektir.' diye vargüçleriyle Allah'a yemin ettiler. Aksine bu, gerçekleştirmeyi üstlendiği bir vaattir. Ne var ki insanların çoğu bilmez."

Peygamber'e iman etmekle ahirete iman etmek arasında yakın bir ilişki vardır. Peygamberler insanlara Allah'ın emir ve yasaklarını bildirirler. Ahirete iman etmeyen kimsenin Allah'ın emir ve yasaklarına iltifat etmeyeceği ortadadır.

dönmeyeceğine inanıyorlardı. (Razi. IX, 387). Bu sebeple onlar, kendilerinden emin bir şekilde ve kesin bir bilgiye sahiplermiş gibi yemin ederek ölen kimsenin dirilmeyeceğini ileri sürüyorlardı. Yüce Allah da insanları tekrar diriltmenin, kendisinin üstlendiği bir vaat olduğunu belirtmekte ve takip eden şu iki âyette bunun gerekçesini ve kendisi için bunun pek kolay olduğunu dile getirmektedir:

"Ta ki hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklasın ve inkâr edenler de yalancı olduklarını bilsinler."

"Bir şeyi dilediğimiz zaman ona sözümüz sadece "ol" demekten ibarettir. O şey de hemen oluverir."

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾
الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

41. Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları bu dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz. Ahiret mükâfatı ise kesinlikle çok daha büyüktür. Keşke bilseler.

42. Onlar, sabredenlerdir ve başkasına değil, Rablerine tevekkül ederler.

Burada, Allah yolunda hicret edenlerle Habeşistan'a hicret etmiş olanlar kastedilmektedir. Çünkü sûre Mekke'de indirilmiştir ve Müslümanlar Mekke'de iken Habeşistan'a iki hicret gerçekleştirilmiştir. Bununla Habeşistan'a hicret edenler kastediliyor olsa bile zulme uğradıkları için hicret etmek mecburiyetinde kalan tüm mazlumlar hakkında da aynı hükümler geçerlidir.

Kişinin kendi yurdunu, malını ve akrabalarını terk ederek hicret etmesi kolay bir hadise değildir. İşte bundan dolayı ilk âyette onların ahirette daha büyük bir mükâfata nail olacakları dile getirilmiştir. Hicret edenler arasında zengin kimseler vardı. Bunlar sırf inançlarını yaşayabilmek için yurtlarını ve mallarını terk ederek hicret etmişlerdir. Peygamber ve beraberlerindekilerin Medine'ye hicret etmelerinden ve orada güçlü bir İslâm toplumu oluştur-

malarından sonra daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olanlar Hicretin altıncı yılında Medine'ye gelip yerleşmiş ve orada huzurlu bir hayat geçirmişlerdir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ
الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا
إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٤٤﴾ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ
أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ
فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾

43. **Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz adamlardan başkasını elçi göndermedik. Bilmiyorsanız işin ehline sorun.**

44. **Apaçık delillerle ve kitaplarla** (onları gönderdik). **Sana da Zikri/ Kur'ân'ı indirdik ki kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın da onlar da düşünsünler.**

45. **Kötülükler üzerine hileler planlayanlar Allah'ın kendilerini yerin dibine batırmasından ya da kendilerine, hiç ummadıkları bir yerden azap gelivermesinden şimdi güvende mi oldular?**

46. **Veya dönüp dolaşırken onları yakalamayacağından? Onlar** (Allah'ı) **aciz bırakacak değillerdir.**

47. **Yahut onları korkuta korkuta yakalamayacağından** (emin midirler)**? Şüphesiz Rabbin çok şefkatli, çok merhametlidir.**

Âyet, Allah'ın bir insanı peygamber olarak göndermesini müşriklerin yadırgamalarına cevap olarak indirilmiştir. Onlar, ancak bir meleğin Allah'a el-

çilik yapabileceğini ileri sürüyorlardı. (Taberi, XVII, 207; İbnu Kesir, IV, 573; Ebu Hayyan, VII, 238). Oysa peygamberin insanlarla iletişim kurabilmesi, Allah tarafından gelen vahyi insanlara açıklaması ve gelen emir ve yasaklara uyma konusunda diğer insanlara örnek olabilmesi için insan olması gerekir. Ayrıca bir meleğin peygamberlikle görevlendirilmesi, insanın imtihan olma sırrına da aykırıdır.

O halde dini yaşama konusunda Peygamber (s.a.v.)'in açıklamaları önem arz etmektedir. Peygamber, Kur'ân'ın indiği dönemde indirilen emirleri bizzat kendisi uygulamaya koyuyor ve inananlara açıklıyordu. Sonraki dönemlerde bu işlevi Peygamber'den nakledilen hadisler görmektedir. Bu sebeple dini anlama ve uygulamada Peygamber'den nakledilen hadisler göz ardı edilemez. Nakledilen hadislerde sahih olanı, zayıf olanı ve uydurma olanın bulunabileceğini de kuşkusuz hesaba katmak gerekir. Bu konuda burada şu kadarını söylemek kafidir: Kur'ân'ın açıklaması olan hadisler eğer Kur'ân'da anlatılanlara ters düşüyorlarsa o hadisler sahih bir senetle naklediliyor olsalar bile sahih kabul edilmezler.

Peygamberlerin insanlardan seçilmelerinin gerekçeleri başka âyetlerde dile getirilmektedir. Burada daha kestirme bir yol izlenmiş ve **"bilmiyorsanız işin ehline sorun"** denilmiştir. Bu işin ehli, kendilerine daha önce peygamber gönderilmiş ve bu peygamberlere iman etmiş olanlardır ki bu konuda ilk akla gelenler Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Önceki dönem insanlarına gönderilen peygamberler de insanlar arasından seçilmiştir.

Bütün peygamberler, peygamberliklerini ispat eden mucizelerle desteklenirler. Mucizeler peygambere iman etmenin araçlarıdır. Mucizenin kendisi amaç değildir. Asıl tabi olunacak ve uyulacak hususlar peygambere indirilen kitap ve sahifelerde bulunanlardır. Peygamber kendisine indirilen kitap veya sahifelere çağırır. Eğer o peygambere kitap veya sahifeler indirilmemişse kendisinden önce indirilmiş olan kitap veya sahifelere çağırır. Peygamberimize de Kur'ân-ı Kerim indirilmiştir. Kur'ân, hem Peygamberimizin peygamberliğini ispat eden mucizesidir hem de kendisine indirilen talimatın tamamıdır. Peygamberimizin mucizesi göze değil, akla hitap eder. Bu sebeple âyet, **"Onlar da düşünsünler diye"** cümlesiyle son bulmaktadır.

45-47. âyetlerde, hak davanın yayılmasına engel olmak için ve Müslümanların önünü kesmek için düzen peşinde koşanlar uyarılmaktadır. Allah'ın onları yerin dibine batırmasından ve hiç beklemedikleri bir yerden cezaya çarptırılmayacaklarından yahut kendi işleri güçlerinde iken cezanın onları yakalamayacağından emin midirler? Azabın nereden geleceğini bilseler belki ona

karşı tedbir alırlar. Hiç ummadıkları bir yerden geleceği için tedbir almaları da mümkün olmayacaktır. Gelecek azap ipuçları vermek suretiyle onları korkuta korkuta da gelebilir. Tedbir alırlar ama tedbirleri işe yaramaz. Cezanın ayak seslerini duya duya cezalandırılırlar.

Âyetler, hem o dönemde hem de sonraki dönemlerde yaşayan ve İslâm'ın yayılmaması için planlamalar yapanları uyarmaktadır. Kuşkusuz makam ve konumu ne olursa olsun hiç kimse biraz sonra, yarın veya daha yakın bir zamanda ölüp ölmeyeceğinden emin olamaz. Cezanın mutlaka toplu bir ceza olması da gerekmemektedir. Kişi için önemli olan kendi ölümüdür.

Bu uyarılar yapıldıktan sonra yaptıklarından vazgeçmeleri durumunda Allah'ın bağışlayıcılığına dikkat çekilerek: "**Şüphesiz ki Rabbin çok şefkatli ve çok merhametlidir**" denilmektedir.

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ
يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَٓائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ
﴿٤٨﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَٓابَّةٍ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

48. Allah'ın yarattığı şeyleri görmüyorlar mı? Hepsinin gölgesi sağdan sürünüp yerlere kapanarak Allah'a secde ediyor.

49. Göklerde ve yerde ne varsa; canlılar olsun melekler olsun büyüklük taslamadan Allah'a secde eder.

50. Onlar, üstlerinde olan Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emredilirse onu yaparlar.

İlk âyette geçen "mâ" edatıyla cansız cisimlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Arap dilinde "men" akıl sahipleri için, "mâ" ise akıl sahibi olmayanlar için kullanılır. Her ne kadar bazen "mâ" akıl sahipleri için kullanılıyor olsa da ikinci âyette canlılar ve melekler ayrıca zikredildiklerine göre ilk âyetteki kullanılışın sadece cisimler hakkında olması uygundur.

Ayrıca “secde” kelimesi, namazda yapılan bildiğimiz fiil anlamında kullanıldığı gibi mutlak itaat anlamında da kullanılmaktadır. Burada ikinci anlamda kullanıldığı açıktır. Çünkü cansız cisimlerin şuurlu olarak yere kapanmaları düşünülemez. Burada anlatılmak istenen; *“gölgesi bulunan şeylerin gölgeleri bile sahiplerinin hükmüne ve iradesine değil, Allah’ın emrine mahkûm olmuşlar ve boyun eğmişlerdir. Sahibi ne kadar uğraşırsa uğraşsın gölge yüce Allah’ın emir ve takdiri ile ışığın geliş noktasının istikametinde düşer ve onun dönüşlerini takip eder. Aynı zamanda gölge, ışığın eseri de değildir, cisimler ile ışık arasında öyle bir ilişkiye, bir kanuna mahkûmdur ki işte o kanun Allah’ın bir emridir. Ve bundan dolayı eşyanın gölgelerinde bile hâkimiyet ve tasarruf Allah’ındır. Onlar, yerde sürünürlerken sahiplerine değil, Allah’a secde eder ve Yüce Allah’ın birliğini ilan ederler.”* (Elmalılı, V, 418-419).

Göklerde ve yerde bulunan bütün canlılar ve melekler de Allah’a mutlak itaat içerisindedir. Kur’ân’ın hitabı insana olduğuna ve insanın bundan ibret alması istendiğine göre, insan söz konusu canlıların dışında değerlendirilmelidir. Gerçi insan da fizyolojik yapısı itibariyle Allah’ın koyduğu kurallara mutlak itaat içerisindedir. Yaşlanır, acıkır, hastalanır, ölür v.s. Ne var ki imtihana konu olan ve insanın irade kapsamı içerisinde olan davranışlarında insan serbest bırakılmıştır. Allah’a itaat ederse mükâfatını, isyan ederse cezasını görecektir.

Meleklerin irade sahibi olmadıkları ve günah işleme gibi bir kabiliyetlerinin bulunmadığı yaygın bir kanaattir. Oysa burada Allah’a itaatlerinin, O’nun korkusundan kaynaklandığı anlatılmaktadır. Onlar için zorunlu itaat diye bir durum söz konusu değildir. Onlar Allah’ın yüceliğini hakkıyla kavramış, Allah sevgisi ve Allah korkusuyla dolu varlıklardır ve bundan dolayı Allah’a itaat etmekte ve yasakladığı şeyleri yapmamaktadırlar. Kur’ân’da onların Allah’a isyan edemedikleri veya itaate zorunlu oldukları gibi bir ifade de geçmemektedir. Onlar, itaatkâr kullardır.

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُٓوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ
اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدّ۪ينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ
فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَۚ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ

الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

51. **Allah: "İki ilâh edinmeyin; O, ancak ve ancak bir ilâhtır. O halde sadece Benden korkun" dedi.**

52. **Hem göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de kesinlikle ve ebeda O'nundur. Yoksa Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?**

53. **Nimet olarak sizde bulunan her bir şey de mutlaka Allah'tandır; üstelik size bir zarar dokunduğunda da hemen O'na yalvarırsınız.**

54. **Uğradığınız zararı giderdiğinde ise, içinizden bir grup Rablerine ortak koşarlar.**

55. **Onlara verdiğimiz nimetlere nankörlük etmek için** (bunu yaparlar). **O halde sürün bakalım zevk û sefanızı; ileride bileceksiniz.**

İki ilâh inancı Mecusîlikte bulunmaktadır. Onlara göre bu ilâhlardan biri iyilik, diğeri ise kötülük ilâhıdır. Bu inancın İran'a komşu Arap kabileleri arasında yayıldığı nakledilir. Daha önceki âyetlerde Arap kabileler arasında yaygın olan çok tanrıcılık reddedilmişti. Burada ise iki tanrılı inanç reddedilmektedir. Âyeti her türlü şirki reddeden bir âyet olarak da anlamak mümkündür. Çünkü iki ilâh yoksa daha çok ilâhın olamayacağı kediliğinden anlaşılmaktadır. Zaten bunun ardından tek bir ilâh'ın; itaat edilen ve kendisinden korkulması gerekenin sadece O olduğu ifade edilmektedir.

52. âyette *din* kelimesine samimiyet, itaat, hâkimiyet gibi anlamlar verilmiştir. (Ebu Hayyan, VII, 217). Buna göre göklerde ve yerde ne varsa tamamı Allah'a ait olduğundan O, tek ilâh olarak bilinmeli, kendisine itaat edilmeli ve O'na karşı samimi olunmalıdır. Başkasından değil, sadece kendisinden korkulmalıdır. Çünkü insana verilen her nimet O'ndandır.

İnsanoğlu sıkıntıya girdiğinde ortak koştuklarını unutur ve Allah'a yalvarır. Ama sıkıntı aşıldığında Allah'a yalvaranlardan bir kısmı O'na ortak koşmaya başlar. Hâlbuki o sıkıntıdan kurtulduktan sonra yapılacak şey, o sıkıntıyı gideren Allah'a şükretmek olmalıydı. Onlar ise Allah'a aracılık ettiklerine inandıkları putlarına şükrediyor ve onlara adaklar kesiyorlardı. Ama Allah'a ortak koşanlar ileride başlarına ne geleceğini göreceklerdir.

Kuşkusuz bu husus sadece müşrik Arapları ilgilendiriyor olsaydı Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına gerek olmazdı. Diğer dünya milletlerinde hatta günümüz Müslümanlarında da benzeri davranışlar mevcuttur. Sıkıntıdan kurtuldukları takdirde türbelere adak adama yahut bağışta bulunma yahut sıkıntıyı atlatınca şükür ifadesi olarak yine türbelere bağışta bulunma ve hayvan kesme âdeti yaygındır.

وَيَجْعَلُونَ
لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ
﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوٓءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ
أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً
وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ
أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ
مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

56. Bir de kendilerine verdiğimiz rızıktan haklarında ciddi herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları şeylere pay ayırıyorlar. Allah'a yemin olsun ki yapmış olduğunuz iftiradan dolayı sorguya çekileceksiniz.

57. Üstelik bir de Allah'a kızlar nispet ederken, oysa Allah bundan münezzehtir, kendilerine ise arzularına uygun olanları yakıştırıyorlar.

58. Öyle ki onlardan biri kızla müjdelendiğinde öfkeden yüzü simsiyah kesilir.

59. Verilen müjdenin kötü etkisiyle halktan gizlenir. Zillet içerisinde onu tutsun mu yoksa onu toprağa mı gömsün! Dikkat edin, ne kötü hüküm veriyorlar.

60. Ahirete iman etmeyenlerin böyle kötü sıfatları vardır. En yüce sıfatlar ise Allah'ındır. O, her şeyden üstündür, her şeyi yerli yerince yapandır.

61. Eğer Allah, zulümleri sebebiyle insanları cezalandırmış olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Lakin onları belirlenmiş bir süreye kadar erteliyor. Süre dolduğunda ne bir saat geri ertelenmeyi isteyebilirler ne de bir saat öne alınmayı talep edebilirler.

62. Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a yakıştırıyorlar. Üstelik bir de dilleri, en güzel akıbetin kendilerinin olduğu yalanını uyduruyor. Şurası kesindir ki onlar içindir ateş ve onlar en önde oraya sürülürler.

İlk âyetin, **"hiçbir şeyin farkında olmayan şeylere"** kısmı, *haklarında bir bilgiye sahip olmadıkları şeylere,* şeklinde de anlaşılmaya müsaittir. Bu ikinci anlama göre, müşrikler Allah'a ortak koştukları o putların, kendilerine yarar yahut zarar verecek bir güçlerinin olup olmadığını bilmemektedirler.

Müşrik Araplar hayvanlarının ve tarım gelirlerinin bir kısmını putlarına ayırıyorlardı. Ayrıca bazı şartları taşıyan hayvanların etlerini yemiyor, onlara binmiyor ve bu hayvanların taptıkları putlara ait olduklarına inanıyorlardı. Oysa o putlar hiçbir şeyin farkında değildir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi eğer bu tür anlayışlar cahiliye dönemi Araplarına özgü olmuş olsaydı bunların Kur'ân'da yer almasının bir anlamı olmazdı. Benzeri anlayışlar günümüz İslâm dünyasında da yaygındır. Örneğin türbelere birtakım bağışlar yapılmakta, bağışlanan eşya o türbelerde çürümeye

terk edilmektedir. İhtiyacı olan biri onları kullanacak olursa o türbe tarafından çarpılacağına inanılmaktadır. Birçok insan perişan bir halde evsiz barksız yaşarken güneşten yahut soğuktan etkilenmesi söz konusu olmayan ölülerin üzerine türbe yapılmakta ve bu türbeler sergilerle donatılmaktadır.

Araplardan Huzaa ve Kinane kabileleri, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı. Oysa bunlardan birine kızının olduğu haberi verildiğinde öfkesinden yüzü simsiyah kesilirdi. Öyle ki kız çocuklarını diri diri toprağa gömenler bile vardı. Diğerleri ise kız çocuğunun olmasından hoşnut olmaz, kendilerini aşağılanmış gibi hisseder ve kız çocuklarına kötü muamelede bulunurlardı. Kendilerine kız çocuklarını yakıştıramadıkları halde meleklerin Allah'ın kızları olduklarına ileri sürüyorlardı..

Oysa hayat hem kadın hem erkek üzere kuruludur. Erkeksiz hayat olamayacağı gibi kadınsız hayat da olmaz. Hatta diğer canlıların hayatları da erkek ve dişi üzere kuruludur.

"Ahirete iman etmeyenlerin böyle kötü sıfatları vardır. En yüce sıfatlar ise Allah'ındır. O, her şeyden üstündür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Kuşkusuz kız çocuklarına bu şekilde davranmak, ahiret hayatına inanmamanın ve Allah'a ortak koşmanın bir sonucudur. Ahirette hesap vereceğine inanmayan insan, her türlü çirkefliği ve en büyük kötülükleri işleyebilir bir niteliktedir.

Ahiret inancı, toplumların ahlâk ve güvenliği açısından da büyük önem arz etmektedir. Ahiret inancının olmadığı veya zayıf olduğu toplumlarda fertler arasında ne yardımlaşma ne de güven vardır.

Yüce Allah kız çocuğu olmaktan da erkek çocuğu olmaktan da münezzehtir. O, bütün iyi sıfatların en mükemmelleriyle muttasıftır.

"Eğer Allah, zulümleri sebebiyle insanları cezalandırmış olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı..."

Burada geçen zulüm ile Allah'a ortak koşmanın kastedildiği birçok müfessir tarafından söylenmektedir. Âyetin bağlamından da bu husus anlaşılmaktadır. Allah'a ortak koşmak o denli büyük bir zulümdür ki yeryüzünü harap edecek ölçüdedir. Bu takdirde bu zulmü işlememiş olan diğer insan ve canlılar da yok olup giderlerdi. Ne var ki Allah, merhametinden dolayı onları cezalandırmamakta, mühlet vermektedir. Aslında bu dünya hayatında cezalandırılıp helak edilen kavimler, başka insanların haklarına tecavüz eden toplumlardır. Salt Allah'ın birliğine inanmamaktan yahut gönderdiği peygamberine inanma-

maktan dolayı bir toplum bu dünya hayatında cezalandırılmaz. Peygamberine karşı çıkanların cezalandırılması, peygamberlerin hayatı düzenlemeye dair getirdikleri ve adalete uygun kurallara karşı çıkıp başkalarına haksızlık ve zulüm yapmalarından dolayıdır.

"Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a yakıştırıyorlar. Üstelik bir de dilleri, en güzel akıbetin kendilerinin olduğu yalanını uyduruyor. Şurası kesindir ki onlar içindir ateş ve onlar en önde oraya sürülürler."

O müşrikler, kendilerinin kızlarının olmasını istemedikleri halde Allah'ın kızlarının olduğunu, yine mal ve mülklerinde bir ortaklarının olmasını istemedikleri halde mülkünde Allah'ın ortakları bulunduğunu iddia ediyorlardı. Yine bir bilgiye dayanmaksızın iyi akıbetin kendilerine ait olduğu yalanını söylüyorlardı. Bilakis onların akıbeti cehennem olacaktır. Onlar istemeseler de cehenneme zorla sürüleceklerdir.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ
الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦٣﴾
وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا
ف۪يهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

63. Allah'a yemin olsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik; ancak şeytan onlara amellerini güzel gösterdi. Dolayısıyla bugün onların velileri odur ve onlar için acıklı bir azap vardır.

64. Biz sana Kitabı, ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklaman, iman eden topluluğa da bir hidayet rehberi ve bir rahmet olmasının dışında bir amaçla göndermedik.

Âyette, önceki toplumların da Mekke müşrikleri gibi peygamberlerini yalanladıkları, ne yapılırsa yapılsın inkârda ısrar ettikleri hatırlatılarak Peygamber (s.a.v.) teselli edilirken Mekke müşriklerinin geçmişten ibret almaları istenmekte ve acı bir azapla uyarılmaktadırlar. Ne Muhammed yalanlanan ilk peygamberdir ne de müşrikler peygamberlerini yalanlayan ilk topluluktur.

Şeytan, önceki ümmetlere bu amellerini güzel gösterdiği gibi bu müşriklere de amellerini güzel göstermektedir.

"Bugün onların velileri odur" denilirken bununla Kur'ân'ın indiği dönem kastediliyor olabilir. Kıyamet gününün kastedilmiş olması da mümkündür. Ancak her iki durumda da şeytan o an velileri değildir. Hayatlarında onu veli edinmişlerdi. *Bugün* denilerek Mekke müşriklerine bir gönderme yapılmış olabilir. Yahut hayatlarında veli/dost edindikleri şeytanın artık onları kurtaracak bir gücünün bulunmadığına işaret ediliyor olması da mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim, bütün insanlara gönderilmiş bir kitaptır ve bütün insanlar arasında inanç ve din konularındaki ihtilaflara çözümler getirir. Ancak âyetlerin bağlamı öncelikle müşrik Araplardır. Araplar arasında da din ve inanç konularında ihtilaflar vardı. Mesela Arapların bir kısmı ölümden sonra dirilişe inanırken, bir kısmı inanmıyordu. (Âlûsî, X, 214). Aralarında Mecusîlerin etkisinde kalanlar, Yahudiliğin etkisinde olanlar veya Hıristiyanlığın etkisinde kalanlar vardı. Bu sebeple gerek inanç konularında gerekse helaller ve haramlar konularında farklı düşünenler vardı. Kur'ân-ı Kerim, bu görüşler arasında doğru olanı ortaya koyuyordu; ama aynı zamanda Kur'ân, inanmış olanlar için bir hidayet rehberi ve rahmettir.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْقٖيكُمْ مِمَّا
فٖي بُطُونِهٖ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَٓائِغًا لِلشَّارِبٖينَ ﴿٦٦﴾
وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخٖيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًاۜ
اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذٖي
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَۙ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلٖي مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكٖي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۜ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ فٖيهِ شِفَٓاءٌ لِلنَّاسِۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

65. Allah gökten bir su indirdi de onunla ölümünden sonra yeri diriltti. Şüphesiz bunda dinleyen bir topluluk için alınacak bir ibret vardır.

66. Hayvanlarda da sizin için alınacak ibret vardır kuşkusuz; çünkü size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından süzülen ve içenlerin boğazından kolaylıkla geçen tertemiz bir süt içiririz.

67. Hurma ağacı meyvelerinden ve üzümden hem sarhoş edici bir içki hem de güzel bir rızık ediniyorsunuz. Bunda aklını kullanan bir topluluk için bir ibret vardır.

68. Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlarda, ağaçlarda ve kurdukları çardaklarda yurt edin."

69. "Sonra meyvelerin her birinden ye de sana belirlediği yollara düş. Neticede arıların karnından, insanlar için kendisinde bir şifa bulunan, değişik renklerde bal çıkar. Düşünen bir topluluk için bunda bir ibret var."

İlk âyette her yıl yenilenen hayat serüveni anlatılmaktadır. Her yıl ölü haline gelmiş olan toprak su ile hayat bulmaktadır. Tabiattaki bu hayatı yenileyen, Allah'ın kendisidir. Tabiatı bu şekilde her yıl ölümünden sonra dirilttiği gibi tüm hayatı da ölümünden sonra diriltmeye kadirdir.

Eğer çevrenizde olup biten bu delilleri dikkatlice değerlendirmiş olsanız Peygamber (s.a.v.)'in ölümden sonra diriliş vardır, sözünün doğruluğunu görürdünüz.

Daha önce de birkaç kez Kur'ân-ı Kerim'in çevremizde olup biten doğal olaylar üzerinde düşünmemizi istediğine dikkat çekmiştik. Sağlıklı düşünme ve sağlıklı sonuca varmak da ancak çevremizde olup biten doğal olaylar üzerine düşünmekle olur. Çünkü evren, doğal olaylar üzerine kuruludur.

Burada deliller çeşitlendirilip evrenle ilgili bir misal verildikten sonra hayvanlar âleminden misal verilmektedir: **"Hayvanlarda da sizin için alınacak ibret vardır kuşkusuz; çünkü size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından süzülen ve içenlerin boğazından kolaylıkla geçen tertemiz bir süt içiririz."** Görüldüğü üzere âyette doğal ve herkesin anlayacağı sadelikte bir misal verilmektedir. Herkes bilir ki hayvanların sütleri, yediklerinden meydana gelir. Yedikleri, işkembelerinde fışkı haline gelir ve fışkıda bulunan kan, süt ve hayvanın yaşamını sürdürmesi için gerekli sıvılar işkembe ve bağırsaklarda ayrıştırılarak emilip süzülür ve gerekli organlara gönderilir. Hay-

vanın yediklerinin bir kısmı kan olur, hayvan onunla hayatını devam ettirir. Bir kısmı süt olur ve sütün bir kısmı yavruları tarafından tüketilirken bir kısmı da insanlar tarafından tüketilir. Hayvanın yediklerinin bir kısmı ise posa olarak dışarı atılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim bu misalleri verirken modern ilmin ayrıntılarına giren, mesela alınan gıdanın hangi aşamalardan geçerek ve hangi etkileşimler sonucu süte dönüştüğü, nasıl o kan ve pislikten ayrışarak tertemiz bir hale geldiği, sütün yapısı ve içerdiği maddeler gibi konular üzerinde durmaz.

Ardından misal bitkiler âleminden verilmektedir: **"Hurma ağacı meyvelerinden ve üzümden hem sarhoş edici bir içki hem de güzel bir rızık ediniyorsunuz. Bunda aklını kullanan bir topluluk için bir ibret vardır."**

Allah insanlara nimet vermiş ama insan bazen verilen bu nimetlere yakışır şekilde değer vermeyebilmektedir. Hurma ağacı ve üzüm böyledir. İnsan bunlardan hem güzel rızık edinir hem de sarhoş edici şeyler edinir. Dikkat edilirse içki, güzel rızkın dışında zikredilmiştir. İçkinin yasaklanacağına dair ilk işareti bu âyet vermiştir.

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: 'Dağlarda, ağaçlarda ve kurdukları çardaklarda yurt edin."

"Sonra meyvelerin her birinden ye de sana belirlediği yollara düş. Neticede arıların karnından, insanlar için kendisinde bir şifa bulunan, değişik renklerde bal çıkar. Düşünen bir topluluk için bunda bir ibret var."

Vahiy kelimesi Arap dilinde, konuşanla dinleyen arasında gizli iletişim yoludur. Dinleyen, kendisine ne anlatıldığını anlar. Burada ise içgüdü anlamında kullanılmıştır. Allah arıya öyle bir içgüdü yerleştirmiştir ki çok ince hesaplarla ancak ölçülebilen muhteşem geometrik şekillerde petek yapmayı başarmaktadır. Akılları hayrete düşürecek şekilde yol ve yönü belirlemeyi Allah ona ilham etmiştir. Böylece insanın müşahede ettiği bu akıllara durgunluk verecek mükemmeliyet ve Allah'ın kendisine bahşettiği nimetler üzerinde düşünmesi ve buradan hareketle sadece Allah'a kulluk yapmayı çıkarması gerektiği anlatılmaktadır.

Bazı sûfîler, arıya vahyedilmesini, bildiğimiz peygamberlere yapılan vahiy anlamında anlamış ve hem onların hem diğer hayvanların insanlar gibi gönderilmiş peygamberleri bulunduğunu söylemişlerse de bunun tutarlı bir tarafının bulunmadığı açıktır. (Âlûsî, X, 226).

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ
لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ
فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ
فُضِّلُوا بِرَٓادّٖي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ
فِيهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ
اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾
وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾

70. Allah sizi yarattı, sonra vefat ettirecektir. Sizden kiminiz de ömrün en aşağılık çağına geri döndürülür ki bildiği şeyleri bilmez hale gelir. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir.

71. Rızık konusunda Allah kiminizi kiminizden üstün tuttu. Üstün kılınanlar, rızıklarını ellerinin altındakilere vermezler ki hepsi de rızıkta eşit olsunlar. Allah'ın nimetini mi inkâr ediyorlar?

72. Allah size kendinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için çocuklar ve torunlar yarattı. Ayrıca güzel ve temiz şeylerden size rızık verdi. Yoksa onlar hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

73. Allah'ın yanı sıra ne göklerde ne de yerde kendilerine zerre miktarı rızık veremeyen, esasen buna güçleri de yetmeyen şeylere tapıyorlar.

Siz hiçbir şey değilken sizi yarattı. Allah'a ortak koştuklarınız da öyle. Onlar da yokken Allah onları yaratmıştır. Sizden kiminiz gençken ölür. Kiminiz de öyle yaşlanır ki bildiklerini bilmez hale gelir. Kişi, çocukluk dönemine döner. Ama Allah böyle değildir, zaman O'nu eskitemez; O, daima her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir. Sizin hayatınız ve ölümünüz hakkında karar veren sadece O'dur. Kiminizi erken yaşta öldüren ve kiminizi bunayacak kadar yaşlandıran da O'dur. Kimin ne zaman bunayacağını da O bilir. Bütün bunlar O'nun bilgisi dışında değildir.

Dikkat çekilmesi gereken bir nokta, *aşağılık* nitelemesinin, kişinin kendisine değil, yaşına izafe edilmesidir. Söz konusu edilen durum kişilerde farklı yaşlarda gerçekleşmekle birlikte çok iyi bir insan da yaşlanarak bunayabilir.

Rızık konusunda farklı durumlardasınız. Sizden zengin olanlar, elleri altında bulunan köle veya hizmetçilerini mallarına ortak yapmıyor. Oysa onları, o zenginler yaratmış da değildir. Sonuçta onlar da kendileri gibi Allah tarafından yaratılmışlardır. Siz onları mallarınıza ortak yapmıyorsunuz ama Allah'ın yarattıklarını Allah'a ortak koşuyorsunuz. Bu, olacak şey değildir. O malları size veren de Allah'ın kendisidir, böyle nankörlük olur mu? Bu mallardan dolayı Allah'la birlikte başkasına şükredilir ve bu serveti verme konusunda başkası Allah'a ortak koşulur mu? Bu, nankörlükten başka bir şey değildir.

"Allah size kendinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için çocuklar ve torunlar yarattı. Ayrıca güzel ve temiz şeylerden size rızık verdi. Yoksa onlar hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"

Allah'ın kullarına verdiği nimetlerinden biri, kendilerinden kendileri için eşler yaratmasıdır. Eğer eşler farklı cinslerden olmuş olsalardı birbirlerine ısınmaları ve birbirlerinde huzur bulmaları mümkün olmazdı. Ayrıca onlara çocuklar ve torunlar lütfetti ki soylarını devam ettirsinler ve böylece yaşlandıklarında çocukları ve torunları kendilerine baksın.

Günümüzde insanlarda dini ve insani duygular zayıfladığından çoğu kimse yaşlanan anne ve babasına bakmamakta onları ya bir evin köşesinde yahut huzur evlerine terk etmektedir. Öyle ki bazı yaşlılar bayramlarda bile hatırlanmamaktadır. Belki bu durum İslâm âleminde henüz ileri boyutlara ulaşmamıştır. Ne var ki toplumda dini duygular zayıfladıkça ve toplum bireyleri hayatı sadece zevk ve sefaya indirgedikçe yaşlılar daha çok ihmal edileceklerdir.

Yüce Allah ayrıca temiz şeylerden kullarına rızık lütfetmiştir. Kulluk bunları insana bahşedene yapılmalıdır. Ama insanların bir kısmı batıla inanıyor böylece Allah'a karşı nankörlük ediyor: **"Allah'ın yanı sıra ne göklerde ne**

de yerde kendilerine zerre miktarı rızık veremeyen, esasen buna güçleri de yetmeyen şeylere tapıyorlar."

فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ
اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا
عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا
فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُنَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَا
اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ اَيْنَمَا
يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ
بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ
اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ
مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ
السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ
جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ
اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اَثَاثًا
وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ
تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾
يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

74. Allah için misaller verip durmayın. Çünkü Allah bilir siz bilmezsiniz.

75. Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel bir rızıktan gizli ve açıkça infak eden birini misal verir. Hiç bunlar eşit olur mu? Hamd Allah'adır; fakat onların çoğu bilmezler.

76. Allah bir de şu iki adamı misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisine bir yüktür. Onu nereye gönderirse göndersin bir hayır getirmez. Hiç bu adamla dosdoğru yol üzere olup adaleti emreden kimse bir olur mu?

77. Göklerin ve yerin bilinmezleri Allah'a aittir. Kıyametin kopması da bir göz açıp kapama anı kadar bir an içinde belki ondan daha kısa sürede gerçekleşir. Şüphesiz, Allah gücü her şeye yetendir.

78. Allah sizi analarınızın karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı. Şükredesiniz diye size işitme duyusu, gözler ve kalpler verdi.

79. Gök boşluğunda boyun eğdirilmiş haldeki kuşları görmediler mi?

Onları ancak Allah tutmaktadır. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

80. Allah, sizler için evlerinizden bir oturma yeri var kıldı. Hayvanların derilerinden de size hem göç gününüzde hem de konak gününüzde yükte hafif bulduğunuz evler yaptı. Onların yünlerinden, tüylerinden ve kıllarındansa belli bir süre kullanılan eşyalar ve ticaret malları var etti.

81. Yine Allah, yarattıklarından size gölgeler yaptı. Dağlardan size barınaklar kıldı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta alacağınız darbelere karşı sizi koruyacak zırhlar yaptı. Müslüman olursunuz diye nimetini işte böyle tamamladı.

82. Eğer yüz çevirecek olurlarsa senin görevin sadece apaçık tebliğ etmektir.

83. Allah'ın nimetini bilirler; ancak daha sonra inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.

Allah'a benzer getirme, Allah'ı yaratıklarına benzetme şeklinde olabileceği gibi yaratıklarını O'na benzetme şeklinde de olabilir. O, tektir; yaratıkları kendisine benzemediği gibi kendisi de yaratıklarına benzemez. Örneğin, bazıları, nasıl kralların huzuruna aracısız çıkılamıyorsa Allah'ın huzuruna da aracısız çıkılmaz, derler. Bu benzetmeyi yapanlar Allah'ı insana benzetmekle de kalmıyor, O'nu, huzurlarına aracısız çıkılamayan despot krallara benzetiyorlar. Oysa yüce Allah: *"Bana dua edin size icabet ederim"* (Ğâfir 40/60) buyurmaktadır. Başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır: *"Mescitler Allah'ındır, Allah'la birlikte başkasına dua etmeyin."* (Cin 72/18).

75. âyette verilen misalle mümin ve kâfir kişinin kastedildiği müfessirlerin birçoğu tarafından dile getirilmektedir. Kâfir kişi, başkasının malı olan köleye, mümin kişi ise kendisine verilen maldan gizli ve açık infak eden özgür kimseye benzetilmektedir. Kâfir kişi, servetinin esiri olmuştur ve Allah'ın kendisine verdiği bu servetten infak edemez. Mümin kişi ise servetinin efendisidir, ona köle olmamıştır. Allah'ın kendisine verdiği bu servetten infak eder.

Bazı müfessirler de benzetmenin, müşriklerin taptığı putlarla Allah'ı kastettiğini söylemektedir. Putlar hiçbir şeye gücü yetmeyen köleye benzetilmiştir. Yüce Allah ise istediği şekilde davranan hür kimseye benzetilmektedir. (İbnu Âşûr, VIII, 90).

Bizce benzetmeyle hedeflenen, Allah ile putlar arasında kıyas kabul et-

meyecek bir farklılığın anlatılması olmakla birlikte, benzetme köle ile hür kişi arasında yapılmaktadır. Sosyal statü ve ekonomik açıdan iki insan arasında bir benzerlik yok iken Allah ile diğer tapılan putlar arasında asla bir benzerlik olamaz. Yani benzetme, Allah ile kullar arasında bir benzerliği değil, benzerlik bulunmadığını anlatmayı hedeflemektedir.

76. âyette de farklı bir benzetme ile aynı durum dile getirilmektedir: Dilsiz olan ve hiçbir şey beceremeyen bir köle ile dosdoğru yol üzere olan ve adaleti emreden hür insan bir olamayacaklarına göre dilsiz ve hiçbir şeye yaramayan putlar, dosdoğru yolu ve adaleti emreden Allah'a elbette denk tutulamaz.

"Göklerin ve yerin bilinmezleri Allah'a aittir. Kıyametin kopması da bir göz açıp kapama anı kadar bir an içinde belki ondan daha kısa sürede gerçekleşir. Şüphesiz, Allah gücü her şeye yetendir."

Ne müşriklerin taptıkları putlar ne de bir başkası göklerin ve yerin gaybını bilemez. Yaratılmışların bilgileri sınırlıdır; bir hususu biliyorlarsa diğerini bilmezler. Oysa Allah'ın bilgisi sınırsızdır, evrendeki her şeyi bilir. Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisini ise kendisinden başkasına vermemiştir. Müşrik Araplar kıyametin kopacağına ve çürümüş olan kemiklerin bir araya getirilerek insanların tekrar yaratılacaklarına inanmıyorlardı. Bu sebeple zaman zaman Peygamber'e kıyametin ne zaman kopacağını soruyor yahut böyle bir şey olacaksa hemen olmasını istiyorlardı. Muhtemelen bir yandan da Muhammed doğru söylüyorsa kıyametin kopma aşamalarında kendi kendilerine çeki düzen vereceklerini düşünüyorlardı. Onlara cevaben göklerin ve yerin gaybının Allah tarafından bilindiği, bu nedenle gökleri ve yeri yeni bir oluşuma uğratacak kıyamet bilgisinin ancak Allah tarafından bilinebileceği, kopmasının ise birden ve süratli bir şekilde gerçekleşeceği anlatılmaktadır. Bu nedenle inanmayanları hazırlıksız yakalar. Allah hem böyle bir bilgiye ve hem de böyle bir güce sahiptir.

"Allah sizi analarınızın karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı. Şükredesiniz diye size işitme duyusu, gözler ve kalpler verdi."

Tekrar yüce Allah'ın insana verdikleri nimetlere dönülmekte ve bunlar sıralanmaktadır. İnsanlara bu nimetleri vermesi, evrende yegâne güç sahibinin Allah olduğunu ve kendisine kulluk edilmeyi hak edenin de sadece O olduğunu göstermektedir. İnsan hiçbir şey bilmiyor olarak doğmakta, kendisine verilen kulak, göz ve kalp sayesinde bilgi edinmektedir. Burada insanın bilgi edinme araçları sıralanmıştır. İnsan duymaya konu olan şeyleri duyarak, görmeye konu olan şeyleri görerek ve duyduklarıyla gördüklerini değerlendirme yeri olan kalpte değerlendirerek bilgi edinir.

Âyette, kulaklar gözlerden önce zikredilmektedir. Bazı müfessirler bunun

sebebinin, duyma duysunun bebekte görme duyusundan önce devreye girmesi olduğunu ve insanın dört yöndeki sesleri duyduğu halde sadece gözlerinin baktığı yönü görmesi olduğunu söylerler. Buna göre kulak gözden daha fonksiyoneldir.

Kur'ân-ı Kerim'de kalp, değerlendirme ve muhakeme yeridir. İnsanın bilgi edinmesi, duyduklarını ve gördüklerini muhakeme ederek değerlendirmesinden sonra gerçekleşir.

"Gök boşluğunda boyun eğdirilmiş haldeki kuşları görmediler mi? Onları ancak Allah tutmaktadır. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır."

Kuşların havada durmaları, Allah'ın evrene hâkim kıldığı yasalar çerçevesinde olmaktadır. Bu sebeple *onları ancak Allah tutmaktadır,* buyrulmaktadır. Çünkü Allah'ın bu yasaları olmasaydı kuşların havada durmaları mümkün olmazdı. Kur'ân-ı Kerim'in, doğal yasalara dikkat çektiğine ve bunlar üzerinde düşünmemizi istediğine daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik. Din söz konusu olduğunda çoğu Müslüman'ın zihnine olağanüstülükler gelir. Sanki Allah'ın kudreti olağanüstülüklerle ancak anlaşılabilir gibi bir anlayış vardır. Oysa Allah'ın kudreti, evrene hâkim kıldığı mükemmel yasalarla daha iyi anlaşılır. Asıl üzerinde düşünülmesi gereken ve Allah'ın sonsuz kudretinin anlaşılmasını daha iyi sağlayan da bu mükemmel yasalardır.

80. ve 81. âyetlerde de aynı yasalar gündeme getirilmektedir. Bu âyetlerde hayatın nasıl kolaylaştırıldığı anlatılarak insanın bu nimetler üzerinde düşünmesi, buradan hareketle Allah'ın büyüklüğünü ve sonsuz kudretini anlaması ve sadece Allah'a kulluk yapmasının gereğini idrak etmesi istenmektedir.

"Eğer yüz çevirecek olurlarsa senin görevin sadece apaçık tebliğ etmektir."

Yukarıdaki âyetlerde Allah'ın insanlara nimetleri hatırlatılarak onlardan Allah'a kulluk etmeleri istenmektedir. Bu, İslâm'a davetin yollarından biridir. İnsanların boşuna yaratılmadıkları, cennet mükâfatı ve cehennem azabının hatırlatılması, Kur'ân'ın ilâhi bir kitap oluşunun delilleriyle sunulması vs. gibi davetin diğer yolları da vardır. Peygamber (s.a.v.) bunları dile getirerek insanları İslâm'a davet ediyordu. Davet hikmete uygun bir şekilde güzel öğütle ve basiret üzere yapılır. Peygamber (s.a.v.), baskı yaparak ve zor kullanarak insanları İslâm'a davet etmezdi. Ona inananlar da aynı yolu izler, zor kullanmazlar. İnsanların sorumlulukları davetin bu şekilde yapılmasından sonra başlar. Kâfir olmayı tam olarak hak etmek de davetin bu şekilde yapılmasından sonra bu daveti reddetmekle gerçekleşir: **"Allah'ın nimetini bilirler; ancak daha sonra inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir."**

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ
اَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا
الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾
اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا
فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ
فِي كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
شَهِيدًا عَلٰى هٰؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا
لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

84. Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık kâfirlere ne izin verilir ne de özürleri kabul edilir.

85. O zulmedenler azabı gördüklerinde onların ne azabı hafifletilir ne de bekletilirler.

86. Müşrikler, ortak koştuklarını gördüklerinde diyecekler ki: "Rabbimiz! Senin yanın sıra tapmış olduğumuz ortaklarımız işte bun-

lardır." Onlar da: "Siz kesinlikle yalan söylüyorsunuz" diyerek sözlerini geri çevirecekler.

87. O gün çaresiz Allah'a teslim olmuşlardır ve uydurdukları da onlardan uzaklaşarak yitip gitmiştir.

88. O inkâr eden ve Allah'ın yolundan alıkoyanlar var ya bozgunculukları sebebiyle onların azaplarını kat kat artırdık.

89. O gün her ümmetin kendisinden aleyhlerine bir şahit göndeririz. Seni de bunlar üzerine bir şahit olarak getireceğiz. Sana bu kitabı her şeyin açıklayıcısı, doğru yola kılavuzluk eden bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olarak gönderdik.

Müfessirler bu âyetlerdeki *şahidin* o ümmetin peygamberi olduğunu söylerler. Her peygamber ümmeti hakkında şahitlik yapacak; kendisine kimlerin inanmadığını kimlerin inandığını söyleyecektir. Şahitlik gözle görmeyi anlatan bir kelimedir. Bu sebeple her peygamberin muhatap olduğu nesil hakkında şahitlik yapmasından daha doğal bir şey olamaz. Peygamberlerin bizzat kendilerine muhatap olmayan nesillerde şahitliği peygamberlerin yolunu izleyen kimseler yapacaklardır.

Peygamberlerin, kendi müşahede ettikleri nesil dışındaki nesiller konusunda şahitlik yapmayacakları ahirette Allah ile Hz. İsa arasında geçen şu diyalogdan da anlaşılmaktadır: Hesap gününde yüce Allah Hz. İsa'ya: **"Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki ilâh edinin dedin"** diye sorduğunda o, şu cevabı verecektir: *"Hâşâ, sen yücesin, hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer böyle bir şey söylemiş olsaydım bunu elbette bilirsin. Sen içimde olanı bilirsin, ama ben içinde olanı bilemem; görülmeyenleri bilen ancak sensin. Ben onlara, bana emrettiklerinden başkasını söylemedim; benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktım. Beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın."* (Mâide 5/116-117). Âyetlerden de anlaşıldığı gibi Hz. İsa vefat ettikten sonra ümmetinin yaptıkları konusunda şahitlik yapmamakta, işi Allah'a havale etmektedir.

Şahitler şahitliklerini icra ederken mazeret ileri süren yahut tövbe ettiğini söyleyenlerin sözleri dinlenmeyecektir. Çünkü her şey delilleriyle ortaya konulacaktır. Artık mazeret ileri sürme zamanı değildir; dünya hayatında yaptıklarının karşılığını görme zamanıdır. Yaptıklarına bahane ileri sürenlerin bahaneleri kabul edilmeyecek, bundan dolayı da azapları hafifletilmeyecektir.

"Müşrikler, ortak koştuklarını gördüklerinde diyecekler ki: "Rabbimiz! Senin yanın sıra tapınış olduğumuz ortaklarımız işte bunlardır." Onlar da: 'Siz kesinlikle yalan söylüyorsunuz' diyerek sözlerini geri çevirecekler."

Müşrikler, Allah'a ortak koştukları o kimselerin Allah katında kendilerine şefaat edeceklerini umuyorlardı. Ortak koştukları, onlardan kendilerine tapmalarını istemediklerini ve onların yalancı olduklarını söyleyince bu ortak koşanlar bütünüyle hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Çünkü tutunacak hiçbir dalları kalmamıştır: **"O gün çaresiz Allah'a teslim olmuşlardır ve uydurdukları da onlardan uzaklaşarak yitip gitmiştir. OO inkâr eden ve Allah'ın yolundan alıkoyanlar var ya bozgunculukları sebebiyle onların azaplarını kat kat artırdık."** Azaplarının katlanmasının sebebi inkâr etmekle yetinmeyip Allah'ın yolundan alıkoymalarıdır.

"O gün her ümmetin kendisinden aleyhlerine bir şahit göndeririz. Seni de bunlar üzerine bir şahit olarak getireceğiz. Sana bu kitabı her şeyin açıklayıcısı, doğru yola kılavuzluk eden bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olarak gönderdik."

84. âyette de peygamberlerin ümmetlerine şahitliklerinden söz edilmişti. Bu âyette yeni ilaveler yapılarak konu tekrar dile getirilmektedir. Burada vurgulanan husus, Peygamber (s.a.v.)'in ümmetine şahitliğidir. Kimi müfessirler, Peygamberimizin şahitliğinin ümmetinin tamamı için olacağını söylerler; çünkü onlara göre, ölümünden sonra kıyamete kadar geçen süre içerisinde ümmetinin tamamının amelleri Peygamber'e sunulacaktır. (Âlûsî, X, 273). Her şeyden önce ümmetinin amellerinin ona sunulmasının hiçbir mantığı bulunmamaktadır. İnsanları sorguya çekecek kendisi değildir ki ameller kendisine sunulsun. Ayrıca 84. âyetin tefsirinde de belirttiğimiz gibi şahitlik, gözle görmek için kullanılan bir kelimedir. Peygamber, bizzat görmediğine nasıl şahitlik etsin ki? Şahitliği, ancak muhatap olduğu kimseler hakkında söz konusu olabilir.

89. âyette sözü edilen *Kur'ân-ı Kerim'in her şeyin açıklayıcısı olması,* din konularıyla sınırlıdır. Nitekim bu cümlenin devamında, **"doğru yola kılavuzluk eden bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olarak gönderdik,"** denilmektedir. O halde Kur'ân bu hususları, yani doğru yola kılavuzluk etme konusundaki bütün meseleleri açıklamaktadır. Bu sebeple bu âyetler, Kur'ân-ı Kerim'in modern ilimler alanına giren hususlarla geçmiş ve gelecek ne kadar ilim varsa ve vuku bulacak ne kadar olay varsa hepsini ihtiva şeklindeki iddialarla örtüşmemektedir. Böyle bir iddia, dilin mantığını bilmemek anlamına gelir. Kur'ân'ın nelerin açıklayıcısı olduğu burada özet bir şekilde verilmekte ve aşağıdaki âyetlerde bu özetin açılımı yapılmaktadır:

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَٓائِ ذِي الْقُرْبٰى
وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا
الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ
كَفِيلًا اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي
نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا
بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُونَ اُمَّةٌ هِيَ اَرْبٰى مِنْ اُمَّةٍ اِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهِ
وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾
وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

90. Şurası kesin ki Allah adaleti, iyilik etmeyi ve akrabaya yardım etmeyi emreder. Ahlâksızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Düşünüp ibret alasınız diye de size öğüt verir.

91. Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kefil tutup da yemininizi pekiştirdikten sonra sakın yeminleri bozmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı biliyor.

92. Bir topluluk diğerinden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak ipini sağlam büktükten sonra tekrar çözüp bozan kadın gibi olmayın. Allah bununla sizi sınıyor ve kıyamet günü ihtilafa düştüğünüz şeyi size açıklamak istiyor.

93. Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediği-

ni/dileyeni saptırır ve dilediğini/dileyeni doğru yola hidayet ettirir. Yaptıklarınız hakkında kesinlikle sorguya çekileceksiniz.

Yukarıda Kur'ân'ın her şeyin açıklayıcısı olduğu ifade edildikten sonra burada onun neleri açıkladığına dair bir açılım getirilerek ilk âyette kapsamlı bir çerçeve çizilmektedir: Allah adaleti, iyilik etmeyi ve akrabaya yardım etmeyi emrediyor, buna karşılık ahlaksızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklıyor. Âyette üç emir ve üç yasak dile getiriliyor.

Müfessirler âyette geçen *adalet* ve *iyilik etme* diye tercüme ettiğimiz *ihsanın* ne anlama geldiği konusunda pek çok görüş ileri sürmüşlerdir. Bu konudaki başlıca görüşler:

1. Adalet, kelime-i tevhittir. İhsan ise farzları yerine getirmektir.

2. Adalet, farzları yerine getirmektir. İhsan ise nafileleri yerine getirmektir.

3. Adalet, kişinin içinin temiz ve doğru oluşudur. İhsan ise iç temizliğinin davranışlardan daha temiz oluşudur.

4. Adalet, insaflı davranmaktır. İhsan ise özveride bulunmaktır. (Kurtubi, X, 165-166).

5. Adalet, tevhit; ihsan ise insanları affetmektir.

6. Adalet, tevhit; ihsan ise Rasulüllah'ın sözünde ifade edildiği gibi *"Allah'ı görürcesine O'na kulluk etmektir."* Yani tevhitte samimiyettir.

7. Adalet, davranışlarla; ihsan ise sözlerle ilgilidir.

Bu konuda söylenenleri bu şekilde maddeler halinde daha da çoğaltmak mümkündür.

Verilen bu anlamların tamamının kelimelerin lügat anlamlarıyla bir ilişkisi vardır. Lügatte *adalet;* denk kılmak, eşit kılmak, hakka uygun hüküm vermek, her şeyi layık olduğu yere yerleştirmek, ifrat ve tefritten kaçınmak gibi anlamlara gelir. Buna göre örneğin, adaletin tevhit ile tefsir edilmesi gayet yerinde bir tespittir. Çünkü insanın hakka uygun hareket etmesinde en etkili şey Allah'ı birlemesidir. Her hakkın başı yüce Allah'ın hakkı olan ilâhlık hakkıdır. İlahlık hakkı birçok alt hususu içerir ki bunların en başında Allah'ın tek olduğuna inanmak gelir. Ne var ki adaleti bununla sınırlayamayız. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de kelime değişik alanlarda kullanılmıştır. Şüphesiz kelimenin en önemli alanlarından biri sosyal hayattır. Allah'ın bütün emir ve yasakları, suçlar için öngördüğü cezaları, sosyal hayatla ilgili ortaya koyduğu ilke ve kuralları adaletin ta kendisidir. Bununla birlikte gerek bireysel konu-

larda ve gerek sosyal hayattaki uygulamalarda icraat insanlara bırakılmıştır. İslâm'ın bütün ilke ve kurallarıyla adaletin ta kendisi olması, Müslümanların da bütün bu konularda adalete uygun davranacakları anlamına gelmez. Bu nedenle Kur'ân'ın birçok âyetinde Müslümanlardan adil davranmaları istenmekte, aleyhlerinde bile olsa adalet ve doğruluktan şaşmamaları emredilmektedir.

İhsan kelimesi ise iki anlamda kullanılır: İşi çok iyi yapmak, bir de zorunlu olmadığı halde başkasına iyilikte bulunmak.

O halde ihsan kelimesinin de adalet kelimesi gibi sosyal bir boyutu vardır. Söz konusu sözlük anlamları göz önünde bulundurulduğunda, adalet sağlıklı ve dengeli bir toplumun temeli ise ihsan, onun mükemmele erişmesidir. Adalet ve ihsanın hâkim bulunduğu toplumda çatışma olmaz. Toplum fertleri arasında kardeşlik ve sevgi duyguları hâkim olur.

Üçüncü emir akrabaya yardım etmektir. Bu emir, ihsan kapsamına girmekle birlikte öneminden dolayı ayrı bir emir olarak zikredilmiştir. Çünkü kişinin akrabalarına karşı daha çok sorumluluğu vardır.

Üç emrin ardından üç yasağın zikredildiğine yukarıda dikkat çekmiştik. Bunlar: *Ahlâksızlık/fahşâ, kötülük/münker ve azgınlık/bağy.*

Fahşâ, genelde zina karşılığında kullanılmakla birlikte her türlü ahlâk dışı söz ve davranışı içine alan kapsamlı bir kavramdır. Allah'a ortak koşmayı bile içerdiğini söyleyen müfessirler vardır.

Münker, sözlükte, tanınmayan anlamındadır. Sözlük anlamından hareketle din ve örfte tanınmayan ve hoş karşılanmayan her türlü söz ve davranış için kullanılır. Buna göre *münker, fahşâ* kavramından daha kapsamlıdır.

Bağy ise yaratıcıya karşı olsun yaratılmışlara karşı olsun başkasının hakkını çiğnemek anlamına gelen tüm davranışlardır.

"Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kefil tutup da yemininizi pekiştirdikten sonra sakın yeminleri bozmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı biliyor."

Âyet her türlü antlaşma ve söz vermeleri: İnsanın Allah'a verdiği sözü, sahabenin Peygamber'e yaptıkları biatı ve insanların kendi aralarında yaptıkları antlaşma ve birbirlerine verdikleri sözleri kapsar. Yemin edilerek verilen sözlere ayrıca dikkat çekilmiş olması, o sözlerin önemli olduğuna işarettir. Değilse, yemin edilmeden verilmiş sözlerden de Allah mutlaka haberdardır ve verilen bu sözlerin de yerine getirilmesi istenmektedir. Sonuç olarak verilen sözler hukuki sonuçlar doğurmasa da yerine getirilmemeleri günahkârca bir davranıştır.

“Bir topluluk diğerinden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak ipini sağlam büktükten sonra tekrar çözüp bozan kadın gibi olmayın. Allah bununla sizi sınıyor ve kıyamet günü ihtilafa düştüğünüz şeyi size açıklamak istiyor.”

Yemin edip yemini bozmak, kişinin kişisel bir çıkarını sağlıyor olsa bile toplumda bireylerin birbirlerine güvenini sarstığından o kişisel çıkar elde etmiş olan kişinin bile aleyhine sonuçlar doğurur. Toplumlar arasında yapılan antlaşmalar da böyledir. Bir toplum birtakım çıkarları oluştu diye diğer toplumla yapmış olduğu antlaşmayı bozacak olursa toplumlar arasında güven ortadan kalkar ve sonuçta antlaşmayı bozan toplum da zarar görür.

Günümüzde ulusalcı anlayışlar bencilliği aşıladıklarından toplumlar üstün değerleri bir yana bırakarak diğer toplumlarla münasebetlerinde bütünüyle çıkarlarını öne almakta ve arada antlaşma varsa bile antlaşmalar hile ve entrikalarla bozulmaktadır. Sonuçta toplumlar arasında güven ortadan kalkmıştır. Toplumlar arasında sürekli çatışmaların yaşanmasında bu anlayışın büyük payı vardır. Politikacıların bu gibi davranışlarda sürekli milli duyguları öne çıkarmaları halkların olup biteni görmelerine engel olmaktadır. Ayrıca toplumlar sürekli bu duygular üzerine eğitildiklerinden sağlıklı değerlendirme yapmaktan uzaklaşmakta ve bu duygularını okşayan politikacılar başka milletlerle yaptıkları diplomatik ilişkilerde ne denli hile ve yalana başvuruyorlarsa halk tarafından o derece politik deha olarak algılanabilmektedir.

“Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini saptırır ve dilediğini doğru yola hidâyet ettirir. Yaptıklarınız hakkında kesinlikle sorguya çekileceksiniz.”

Müslümanlar dâhil kendilerinin hak yol üzere olduklarına inanan bütün din mensuplarının, kendilerinden farklı inanç sahiplerine baskı yapmaya, sırf inançlarından dolayı onları yok etmeye hakları yoktur. Bu dünya hayatı imtihan yurdudur ve bunun bir gereği olarak insanlar dilediği inancı seçme özgürlüğüne sahiptir. Aksi takdirde Allah’ın iradesine karşı gelinmiş olur. Kiminin hidayet bulmasına kiminin de hidayetten sapmasına izin veren, Allah’ın kendisidir. Değilse, bütün insanları aynı inançta toplar; onları tek ümmet yapardı. İnsanlar hidayet ve dalalet gibi sorumlu tutuldukları konularda tamamen serbesttir; bunlardan dilediklerini seçerler. Ne var ki seçimlerinden dolayı ahirette sorguya çekileceklerdir.

Âyet, Arap dili açısından *dilediğini* şeklinde anlaşıldığı gibi *dileyeni* şeklinde de anlaşılabilir. İki şekilde anlamlandırmamızın sebebi budur. Kur’ân’da bir âyet iki şekilde anlamlandırılabiliyorsa ve iki anlam arasında çelişki bulunmuyorsa âyet her iki anlam üzere anlaşılmalıdır. Burada her iki anlam arasında bir çatışma bulunmamaktadır. Şöyle ki:

Allah insanı hem sapmaya hem de doğru yolu seçmeye elverişli yaratmış ve ona istersen şu yolu, istersen bu yolu seçebilirsin, demiştir. O halde insan hangi yolu seçerse Allah'ın onu dilemesi, daha açık bir ifade ile o yolu seçmesine izni vardır. Çünkü seçtiği yolun akıbetine katlanacak olan, insanın kendisidir. Kelam ehli bu meseleyi anlatabilmek için Allah'ın teşrii ve tekvini iradesinin bulunduğunu söylerler. Teşrii iradesiyle insanın doğru yolu seçmesini ister; ama insan doğru yolu değil de sapmış olan yolu seçerse buna izin verir ve tekvini iradesi o yolu insan için yaratır.

Sonuç olarak dilemenin Allah'a izafe edilmesi de insana izafe edilmesi de doğrudur ve kişi hangi yolu seçerse seçsin dilemeler arasında bir çatışma söz konusu değildir.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ
ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِۚ وَلَكُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ اِنَّمَا
عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ
يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍۜ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوٓا اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةًۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

94. Yeminlerinizi aranızda aldatma aracı kılmayın. Aksi takdirde bir ayak yere sağlam bastıktan sonra kayıverir de Allah'ın yolundan alıkoyduğunuz için kötülüğü tadarsınız. Ayrıca sizler için acıklı bir azap vardır.

95. **Allah'a verdiğiniz sözü az bir pahaya satmayın. Ancak Allah katında olanlar daha hayırlıdır; şayet biliyorsanız.**

96. **Sizin yanınızdakiler tükenir; ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır. Elbette sabreden kimseleri yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız.**

97. **Erkek olsun kadın olsun her kim iman etmiş olarak salih** (amel) **işlerse onu mutlaka güzel bir hayat üzere yaşatırız ve yaptıklarının en güzeliyle ona mükâfatlarını veririz.**

Yemin etmek, yemin edilen meseleye Allah'ı hem şahit hem de kefil tutmak anlamına gelir. Bu sebeple yemini bozmak, verilen herhangi bir sözü tutmamaktan daha büyük bir suçtur. Kişinin Allah'ı söylediklerine şahit ve kefil tutarak aksini yapması, o kişinin Allah'a olan inancıyla ilgili bir durumdur.

İnsanların Allah'a yemin ederek verdikleri sözde durmamaları, toplumda güveni sarstığı gibi henüz İslâm'a girmemiş olanların İslâm'ı kabul etmelerine de engel olan bir davranış olup bu kimselerin İslâm'a ve Müslümanlara olan güvenlerini sarsar.

Birey olarak Müslüman'ın yeminine sadık olması gerektiği gibi Müslüman toplumlar da diğer toplumlarla yaptıkları anlaşmalara sadık kalmak zorundadır. Geçici menfaatler nedeniyle Müslümanların antlaşmalara aykırı davranmaları, kendi inançlarıyla bağdaşmayan bir davranıştır. Sonraki âyette buna işaret edilerek şöyle denilmektedir: "**Allah'a verdiğiniz sözü az bir pahaya satmayın. Ancak Allah katında olanlar daha hayırlıdır, şayet biliyorsanız.**" Antlaşmalara riayet etmemekten dolayı dünyevi kimi çıkarlar elde edilebilir; ama onlara riayet etmekten dolayı ahirette elde edilecek mükâfat kuşkusuz daha hayırlıdır. Çünkü dünyada sağlanan çıkarlar geçici şeylerdir: **"Sizin yanınızdakiler tükenir; ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır. Elbette sabreden kimseleri yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız."**

Ayrıca İslâmiyet, Müslümanların tekelinde olan bir din değildir. Kendileriyle antlaşma yapılmış olan toplumlar da Müslüman olmaya adaydır. Antlaşmalara riayet etmemek, onların gözünde İslâm'ın kendisini de lekeler.

"Erkek olsun kadın olsun her kim iman etmiş olarak salih işlerse onu mutlaka güzel bir hayat üzere yaşatırız ve yaptıklarının en güzeliyle onlara mükâfatlarını veririz."

Salih kelimesi yararlı, uygun gibi anlamlarda kullanılır. Diğer âyetlerde *salih amel* şeklinde kullanıldığı halde burada *salih işlerse* şeklinde kullanılmıştır.

Muhtemelen bu kullanış, maddi ve ruhi bütün işleri kapsasın diyedir. Hatta dünya ve ahiret hayatına ait bütün işleri kapsaması da hedeflenmiş olabilir. Bu sebeple Müslüman'ın ahireti için ibadetlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmeye çalışması gerektiği gibi sanatçıysa sanatını, işçi ise işini, hâsılı neyle uğraşıyorsa onu sağlam ve yararlı şekilde yapması da gerekir.

Değişik âyetlerin tefsirinde dikkat çektiğimiz gibi din, insanlar için sadece ahiret mutluluğunu amaçlamaz, dünya hayatında da mutlu olmalarını hedef edinir. Mutlu bir hayat mutlaka bol maddi imkânlara, para ve servete dayalı değildir. Bunlar olmadan da mutluluk mümkündür. Allah'a bağlanmak, O'na güvenmek, O'nun koruması ve rızasına bütünüyle bağlı olmak mutlu bir hayatın şartlarından sadece bir kaçıdır. Aynı şekilde sağlık, huzur, hoşnutluk, bereket, aile yuvasının huzuru ve kalplerin sevgisi de böyledir. Mal ise bu güzel hayata etki eden unsurlardan sadece bir tanesidir. Önemli olan, kişinin mutlu olmayı bilmesidir. Sonlu bir hayatta sınırsız ihtiraslar mutsuzluğun en önemli sebeplerindendir.

فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ
فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهُ لَيْسَ
لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾
اِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ
﴿١٠٠﴾ وَاِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ
قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي
يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ
(١٠٣) إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (١٠٤) إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ (١٠٥)

98. Kur'ân okuduğun zaman kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın.

99. Şüphesiz iman eden ve Rablerine tevekkül edenlerin üzerinde onun herhangi bir hâkimiyeti yoktur.

100. Onun hâkimiyeti, ancak onu dost edinen ve onu ortak koşanlar üzerindedir.

101. Bir âyeti bir âyetin yerine getirip de değişikliğe gittiğimizde -ki Allah ne indirdiğini daha iyi biliyor- "Sen ancak bir müfterisin" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.

102. De ki: "İman edenlere sebat vermek, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve müjde vermek üzere Mukaddes Ruh onu hak ile indirmiştir."

103. Şüphesiz Biz onların; "Ona bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine bunu nispet ettikleri kişinin dili Arapça değildir; oysa bu apaçık Arapça bir dildir.

104. Allah'ın âyetlerine inanmayanlara Allah hidayet vermez üstelik onlar için acıklı bir azap da vardır.

105. Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. Yalancı olanlar da onlardır.

Kur'ân hidayet kaynağıdır; insana doğru yolu gösterme konusunda en etkili olan da odur. Bu sebeple kişi Kur'ân'ı okumaya niyetlendiğinde şeytanın büyük bir tedirginlik duyması ve o kişiyi aldatarak ayağını kaydırmak için var gücünü harcayıp harekete geçmesi doğaldır. İşte bu nedenle Kur'ân'ı okumaya başlayan kişiden önce şeytandan Allah'a sığınmasının istenmesi önemlidir.

Ta ki kişi Kur'ân'ı doğru anlasın, kendi heva ve heveslerini Kur'ân'a hâkim kılmasın; anlatılanları Allah'ın murat ettiği şekilde ve gerçeği üzere anlamaya çalışsın.

Gerçekten iman edip Rablerine tevekkül edenler üzerinde şeytanın herhangi hâkimiyeti ve baskısı olamaz. Şeytan, içten Allah'a sığınanların kafalarını karıştırıp onları saptıramaz. Onun hâkimiyeti ona dost olan ve işlerine onu karıştıranların üzerindedir.

"Bir âyeti bir âyetin yerine getirip de değişikliğe gittiğimizde -ki Allah ne indirdiğini daha iyi biliyor- "Sen ancak bir müfterisin" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler."

"De ki: 'İman edenlere sebat vermek, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve müjde vermek üzere Mukaddes Ruh onu hak ile indirmiştir."

"Şüphesiz Biz onların; "Ona bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine bunu nispet ettikleri kişinin dili Arapça değildir; oysa bu apaçık Arapça bir dildir."

Genelde müfessirler *bir âyeti bir âyetin yerine değiştirme* ile Kur'ân'ın bir âyetinin diğer bir âyetle neshedilmesinin, yani hükmünün kaldırılmasının kastedildiğini söylerler. Elmalılı görüşlerini şu sözlerle gayet iyi özetlemektedir:

"Bir âyetin yerine diğer bir âyetin getirilmesi nesihtir. Önceki âyet mensuh (neshedilmiş), sonraki âyet ise nasih (nesheden)dir. Kâfirler, nesih meselesini Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında bir şüphe gibi ileri sürmek istemişlerdi ki zamanımızda da hâlâ bunu takip eden kâfirler çoktur. Bu âyet, onlara cevaptır. Yani bir âyeti neshedip (hükümsüz kılıp) yerine diğer bir âyeti bedel olarak getirdiğimiz vakit ki Allah, ne indirdiğini, ne indireceğini daha iyi bilir. Onun neshi ve değiştirilmesi haşa bilgisizlikten değil, ilim ve hikmetindendir. Önceki âyet de sonraki âyet de ilâhî hikmet ve kulların menfaatleri gereğince iner. Bir zaman için faydalı olan, diğer bir zaman için zararlı olabilir. Bunun tam tersi de vardır. Çünkü dünyadaki durumlar değişiktir. Şeriatler ise dünya ve ahirette Allah'ın kullarının faydaları ile uyumludur. Hâlbuki yüce Allah Hz. Muhammed'in şeriatını kıyamete kadar değişik asırların yararlarına hakim olması için indirmiştir.

Yüce Allah ne indirdiğini ve indireceğini bilip dururken bir âyeti başka bir âyetle değiştirdiği zaman sen, peygamber değil, bir iftiracısın dediler. Bu Kur'ân'ı kendin uyduruyorsun da Allah'a iftira ediyorsun. Bu Allah sözü olsaydı değiştirilir miydi? demeğe kalkıştılar. Rivâyet edildiğine göre, önce şiddetli bir âyet, sonra da ondan yumuşak bir âyet indi mi Kureyş kâfirleri şöyle derlerdi: "Muhammed ashabı ile eğleniyor. Bugün bir şey emrediyor, yarın da onu yasaklıyor. Mutlaka onları, o kendiliğinden uyduruyor da Allah'a iftira ediyor." Hayır onların çoğu bilmez. İçlerinde bi-

len ve bildiği halde, inat ve kibir edenler bile varsa da çoğunun bu yaptıkları bilgiye yakışmaz. Kur'ân'ın hakikatini, nesih ve değiştirilmesinin fayda ve hikmetlerini bilmezler." (Elmalı, V, 442).

Her şeyden önce yukarıda bahse konu olan âyet Mekke'de indirilmiştir. Mekke'de ahkâm âyetleri indirilmemiştir ki indirilen bir âyetle başka bir âyetin hükmünün kaldırılması kastedilsin. Kur'ân'ın kendi bünyesinde neshin varlığını kabul eden âlimlerin kendileri, İslâm'da ilk nesih olayının kıble değişikliği olduğunu söylerler ki Müslümanların namazlarında Kudüs'ten Ka'be'ye doğru yönelmeleri Hicretten bir buçuk yıl sonra olmuştur. O halde burada Kur'ân'ın kendi bünyesinde bir nesihten söz edilmesi mümkün değildir. Zaten bu âyeti takip eden âyetlerde de bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü sonraki âyetlerden Kur'ân'ın bütününden söz edildiği açıktır. Bu âyeti hemen takip eden âyette Mukaddes Ruh'un, yani Cebrail'in Kur'ân'ı indirdiğinden, sonraki âyette ise müşriklerin; Kur'ân'ı Muhammed'e bir insanın öğretmiş olduğundan söz ettikleri anlatılmaktadır. Muhammed'e Kur'ân'ı öğretiyor dedikleri, Mekke'de yaşayan bir Rum gencidir ve bu zat Hıristiyan'dır. O halde iddiaları, Kur'ân'ın önceki kitapların tamamen bir tekrarı olduğudur. Netice olarak burada Kur'ân'ın önceki kitapların yerine Allah tarafından gönderildiği ve onların hükmünü kaldırdığı, yani bu anlamda onları neshettiği anlatılmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'ı o Rum genci Peygamber'e öğretiyor olamaz. Hem bu Kur'ân apaçık bir Arapça ile indirilmiştir. Oysa o Rum gencinin dili Arapça değildir. Kur'ân'ın Arapça olduğu vurgulanırken Kur'ân'ın fesahat ve belagatiyle meydan okunmakta, Arap olmayan o Rum gencinin böyle bir kitabı ortaya koymasının mümkün olmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca Kur'ân önceki kitapların bir tekrarı da değildir. O kitapları neshetmiş, bazı hükümlerini kaldırmıştır.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِه۪ٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ
مُطْمَئِنٌّ بِالْا۪يمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا
فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ
﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٠٧﴾

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ
وَأَبْصَارِهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

106. **Aslında kalbi imanla dopdolu olsa da baskıya maruz kaldığı için** (dille inkâr edenler dışında) **her kim imana geldikten sonra gönlünü küfre açarak Allah'ı inkâr ederse bilsin ki Allah'ın gazabı bunlaradır ve onlar için büyük bir azap vardır.**

107. **Bu, onların dünya hayatını ahirete tercih etmeleri sebebiyledir ve Allah, inkâra sapmış topluluğu hidâyete erdirmez.**

108. **Onlar, Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. İşte onlardır gafil olanlar.**

109. **Şüphesiz ki onlar, ahirette hüsrana uğrayanların ta kendileridir.**

İman ettikten sonra imandan dönmek, hiç iman etmemiş bir kimsenin küfründen beterdir. Bu kimseler daha büyük bir azabı hak ederler. Ancak kişi, kalbinde imanı devam ettiği halde küfür sözünü can korkusu sebebiyle söylerse durumu ne olur? İman edenler önceki dönemlerde de İslâm'ın geldiği dönemde de bugün de inanmayanların baskı ve tehditleriyle karşı karşıya gelebiliyorlar. Sırf inancından dolayı işkence görmüş veya katledilmiş nice insan vardır. İlk âyet can korkusu sebebiyle imandan döndüğünü söyleyenleri azabın kapsamı dışında tutmaktadır.

Her ne kadar inananların inanmayanlara tahammüllerinin bulunmadığına dair propagandalar yapılıyorsa da tarihte ve günümüzde hep inanmayanların inananlara tahammülsüzlüklerine tanık olunmuştur. Sırf inançtan dolayı baskı ve tehdit, ancak inanmayanların işidir. Çünkü onlar, ahirete iman etmediklerinden, her şeyi bu dünya hayatında sonuca bağlamak isterler. Bu duruma gelmiş olanlar, artık kalpleri mühürlenmiş kimselerdir. Kalplerinin mühürlenmesine sebep, kendi yaptıklarıdır. Şayet iman edenlerden iman etmeyenlere bir baskı olmuşsa bu, iman edenlerin inançlarından kaynaklanan bir durum değil, bilakis inançlarından sapmalarının bir sonucudur.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ

لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا

إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا

عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً

كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ

فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ

بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾

110. **Sonra Rabbin, işkenceye uğratıldıktan sonra hicret eden, ardından cihad edip de sabredenlerin yardımcısıdır. Şüphesiz ki Rabbin, bundan sonra çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.**

111. **Gün gelecek, herkes kendi kendini kurtarma derdine düşecektir ve herkese haksızlık yapılmaksızın yaptığının karşılığı tam olarak verilecektir.**

112. **Allah bir kenti misal verdi: Bu kent güvenli ve huzurlu idi. Rızkı her yerden hadsiz hesapsız gelirdi. Derken Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Bunun üzerine Allah, yaptıkları sebebiyle onlara açlık ve korku elbisesini tattırdı.**

113. **Andolsun ki onlara içlerinden bir peygamber geldi. Ama tutup onu yalanladılar. Zalimler olarak yaşayıp dururlarken azap onları yakalayıverdi.**

Önceki âyetlerde, müşriklerin eziyetlerine katlanarak iman üzere sebat gösterenlerden, eziyetlere dayanamayıp kalben iman etse de dilleriyle inkârda bulunanlar olduğundan delilleriyle söz edildi ve bu ikinci sınıfın mazeretlerinin kabul edildiği anlatıldı. Mekke'de üçüncü bir sınıf Müslüman da vardı ki bunlar Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Bu hicret edenler, müşriklerin şiddetli eziyetlerine maruz kaldıklarından Peygamber (s.a.v.)'in izni ve isteğiyle Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Onların hicret etmeleri, Peygamber'den ve Müslümanlardan uzakta olmalarına sebep olmuştu. Grubun ilk âyeti onların bu pozisyonlarının onlara bir eksiklik getirmediğini anlatmaktadır. Böylece Mekke'de yaşayan Müslümanların tamamının durumu dile getirilmiştir. (İbnu Aşur, VIII, 142).

Bazı müfessirler ise âyetin, peygamberle birlikte hicret etmeyip Mekke'de kalan ve müşriklerin baskılarının artmasına dayanamayıp dinden dönenler hakkında indirildiğini söylemektedir. Bu kimseler, tövbelerinin kabul edilmesinden ümitlerini kesmişlerdi. İşte âyet bunlar hakkında indirilmiştir. Âyet indirildikten sonra onlar da hicret edip Peygamber'e iltihak etmişlerdir. (Taberi, XVII, 306).

Kuşkusuz, âyetler Mekke'de yaşayan Müslümanlar hakkında indirilmiş olsa da hangi dönemde ve hangi bölgede yaşamış olurlarsa olsunlar aynı şartları yaşayan Müslümanların tamamı hakkında geçerlidirler.

Allah, hicretten geri kalıp pişmanlık duyan ve sonra hicret edip Peygamber'e iltihak eden o Müslümanlara merhamet edecek ve herkesin kendi kendini kurtarma derdine düştüğü günde onları bağışlayacak, hiç kimseye haksızlık yapmadan amellerinin karşılığını tam olarak verecektir.

112. ve 113. âyetlerde anlatılanlarla Mekke'nin kastedilmiş olması muhtemeldir. Nitekim müfessirlerin çoğu bu görüştedir. Âyet indirildiği sırada Mekke'nin içinde bulunduğu durum da âyette anlatılanlara uygundur. Ancak ister bununla Mekke kastedilmiş olsun ister başka bir şehir, Allah'ın nimetlerine nankörlük eden, peygamberi aracılığıyla gönderdiği yasalara ve ahlâki kurallara uymayan ve hakka karşı çıkıp zulüm ve haksızlıkları hayat tarzı edinen her toplumda huzur ve güven ortadan kalkar, ekonomik düzen iflas eder. O toplum korku ve açlıkla karşı karşıya gelir.

فَكُلُوا
مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًاۖ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ
وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِه۪ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ
بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا
تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَۜ
﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَل۪يلٌۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذ۪ينَ
هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُۚ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾
ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذ۪ينَ عَمِلُوا السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ وَاَصْلَحُٓواۙ اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ع ﴿١١٩﴾

114. **Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helal ve hoş olarak yiyin. Eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetlerine şükredin.**

115. **O size sadece ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Ama her kim zorda kalırsa, azgınlık yapmaksızın ve sınırı aşmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir.**

116. **Dillerinizin yalan yere nitelemesiyle "Şu helaldir, şu haramdır"**

demeyin. Değilse, Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Hiç şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.

117. Az bir yararlanmadır; sonra onlar için acıklı bir azap vardır.

118. Yahudilere de, daha önce sana anlattıklarımızı haram kıldık. Aslında Biz onlara zulmetmedik; fakat kendileri kendilerine zulmettiler.

119. Ayrıca cahillik sebebiyle kötülüğü işleyen, daha sonra da tövbe eden ve durumlarını düzeltenlere gelince; şüphesiz ki Rabbin bunun ardından çok bağışlayandır çok merhametlidir.

Allah'ın nimetlerine nankörlük ederek cezayı hak edenler gibi olmayın. Onlar, Allah'ın haram kılmadığı birtakım hayvanları kendilerine haram kılmışlardı. Oysa helal kılma ya da haram koyma yetkisi sadece Allah'a aittir. Kişi bunu kabul etmedikçe Allah'a kulluk etmiş olmaz. Yine kulluk alametlerinden biri de Allah'a şükretmek, nimetlerine nankörlük etmemektir.

Haram kılma sebebinin insan bedenine zarar vermeyle sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Mesela 115. âyette ölünün, kanın ve domuz etinin haram kılınması, insan vücuduna zararlı olmaları nedeniyledir. Oysa Allah'tan başkası adına kesilenin zararı insanın ruhu ve inancıyla ilgilidir. Bununla birlikte kişi zor durumda kalacak olursa, zorunlu ihtiyacını karşılama sınırıyla yetinerek bu haram şeylerden yiyebilir. Bağışlaması bol olan Allah bunu bağışlar.

Haram kılma yetkisi Allah'a ait olduğuna göre, insanlar kendiliklerinden haram kılma yetkisine sahip değiller: **"Dillerinizin yalan yere nitelemesiyle "Şu helaldir, şu haramdır" demeyin. Değilse, Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Hiç şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler."**

İnsanlar genelde Allah'ın haram kıldığını helal kılmayı büyük bir suç olarak görürler; ama helal kıldığını haram kılmayı o kadar önemsemez, hatta bazı durumlarda bunu dindarlık olarak algılarlar. Oysa haramı helal kılmak ne kadar sakıncalı ise helal olanı haram saymak da o kadar sakıncalıdır.

"Az bir yararlanmadır; sonra onlar için acıklı bir azap vardır."

Allah adına yalan söyleyenler yaptıklarından dolayı kısa bir müddet yararlanırlar ki o da bu dünya hayatı boyuncadır. Kuşkusuz, ahiret hayatına nazaran dünya hayatı pek kısadır. Bunlar ahirette acıklı bir azaba çarptırılacaklardır. Aklını kullanan kişi, şu kısa dünya hayatında birtakım yararlar elde etmek için ahiret hayatını tehlikeye sokmaz.

"Yahudilere de, daha önce sana anlattıklarımızı haram kıldık. Aslında biz onlara zulmetmedik; fakat kendileri kendilerine zulmettiler."

İslâm'ın gelişiyle birlikte din sahasında işler rayına oturmuştur. Daha önceki dinlerde birtakım sebeplerle geçici yasaklamalar olurdu. Söz konusu yasaklar, o dönemdeki insanların kimi konulardaki aşırı davranışlarına bir ceza olsun diye Allah tarafından emredilmişti. Burada sözü edilen ve Peygamber'e daha önce anlatıldığı söylenen husus, En'âm sûresinin 146. âyetinde anlatılanlar olmalıdır: *"Yahudilere de tırnaklı hayvanların tamamını ve sığırlarla koyunların sırtlarındaki yağlarla bağırsaklarında taşıdıkları yağları ve kemiklere karışmış yağlar dışında kalan iç yağlarını haram kıldık. Aşırı gitmeleri sebebiyle onları bu şekilde cezalandırdık. Kuşkusuz biz, doğru sözlüyüzdür."* Önceki din mensuplarının aşırı gitmeleri nedeniyle getirilmiş olan bu tür yasaklamalar son dinle birlikte artık yürürlükten kaldırılmıştır. Son dinde zikredilen yasaklamalar ise ahirete kadar geçerlidir.

"Ayrıca cahillik sebebiyle kötülüğü işleyen, daha sonra da tövbe eden ve durumlarını düzeltenlere gelince; şüphesiz ki Rabbin bunun ardından çok bağışlayandır çok merhametlidir."

İnsanların günah işlemelerine rağmen Allah tövbe kapısını sürekli açık tutmaktadır. Yahudiler de yaptıklarından vazgeçip tövbe edecek olurlarsa onlar için de elbette tövbe kapısı açıktır.

Âyette sözü edilen *cahillik*, bilmenin zıttı olan bilgisizlik anlamında değildir. Haddi aşma, burnunun dikine giderek hevasına uyma anlamındadır. (İbnu Atiye, IV, 208). Nitekim seleften bazıları, *"Allah'a her isyan eden cahildir"* demişlerdir. (İbnu Kesir, IV, 610). *"Âyette cahillik kavramının kullanılması, bir başka açıdan, bütün kötülüklerin temelinde bilgisizlik bulunduğuna işaret eder. Çünkü iyilik ve kötülüğün sebepleri mahiyeti ve sonuçları hakkında doğru ve yeterli bilgiye sahip olanlar, ayrıca kötülük eğilimlerini dizginlemenin yol ve yöntemlerini bilenler, kararlarını doğru verip iradelerini doğru yönde kullanma imkânına da sahip olurlar. Her şeye rağmen, bir önceki âyette de işaret edildiği gibi Allah'ın muradı insanlara kötülük etmek değildir; O, insanları cezalarla tehdit etmekle onların kendilerini düzeltmelerini istemiştir."* (Kur'ân Yolu, III, 449).

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ إِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ
لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى
الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ اُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ
رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

120. Şüphesiz İbrahim, yürekten Allah'a itaat eden bir muvahhit idi; müşriklerden değildi.

121. O'nun nimetlerine şükrediciydi. Allah onu seçti ve dosdoğru yola iletti.

122. Ona dünyada bir iyilik verdik. Ahirette de o, salih kimselerdendir.

123. Sonra sana da "Allah'ı birleyerek İbrahim'in dinine uy" diye vahyettik. O, müşriklerden değildi.

124. Cumartesi (yasağı), **ancak bu konuda emredilenlere muhalefet edenler için farz kılınmıştır. Elbette Allah, itaatsizlik ederek fark-**

lı farklı görüşlere kail oldukları şey hakkında kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.

125. Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve en güzel şekilde onlarla mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı da en iyi O bilir.

Arap müşrikleri kendilerini Hz. İbrahim'e nispet ediyorlardı. Burada Hz. İbrahim'in onlarla hiçbir ilişkisinin bulunmadığına, onun hem Allah'ı birleyen biri olduğuna hem de kendiliğinden helal-haram koymadığına, bilakis Allah'a yürekten inandığına dikkat çekilmektedir. Kuşkusuz, bir peygambere bağlı olduğunu iddia etmek ayrı, onun yolundan gitmek ayrı bir şeydir. Ona gerçek bağlılık, onun yolundan gitmektir.

Günümüzde de peygamber sevgisinden söz edenler pek çoktur. Oysa bunların bir kısmına bakıyorsunuz, ne inancı Peygamber'in getirdiği inanç esaslarına benzemektedir ne de ahlâkı peygamberin ahlâkına uymaktadır. O halde bu kimselerin sözleri boş bir iddiadan öteye geçmez.

Peygamberlerin tamamı aynı inanç esaslarını getirmişlerdir. Peygamberimize indirilen inanç esasları, Hz. Ibrahim'e indirilenlerin aynısıdır. Bu sebeple asıl Hz. İbrahim'in dinine uyan Peygamber'dir; müşrikler değil.

"Cumartesi (yasağı), **ancak bu konuda emredilenlere muhalefet edenler için farz kılınmıştır. Elbette Allah, itaatsizlik ederek farklı farklı görüşlere kail oldukları şey hakkında kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir."**

Müfessirler, Yahudilerin cumartesiyi ibadet günü yapmaları konusunda genelde şunu söylerler: Hz. Musa, onlara yaratıkların yaratılmalarının tamamlandığı gün olan cuma gününün ibadet günü olmasını söylemişti. Ne var ki bir kısmı hariç çoğunluk cumartesi gününün ibadet günü olmasını savundu. Çünkü Allah, cuma günü yaratma işlemini bitirmiştir. Cuma günü de diğer günler gibi yaratma işleminin devam ettiği gündür. O halde cumartesi gününün ibadet ve tatil günü olması gerekir, demişlerdi. Bunun üzerine Allah cumartesi günü çalışmayı onlara yasaklamıştır. İşte âyette sözü edilen ihtilaf ettikleri husus, cumartesinin ibadet günü olup olmadığı ve bugünde çalışmanın yasak olup olmadığı konusudur.

İbnu Aşur'a göre, hakkında ihtilafa düştükleri husus, Hz. İbrahim'in diniyle ilgilidir. Şöyle ki: Peygamber (s.a.v.) Cuma gününün ibadet günü olduğunu söyleyince Yahudiler, Tevrat'ta ibadet gününün cumartesi günü olduğundan

hareketle Hz. İbrahim'in dininde de cumartesi gününün ibadet günü olduğunu, dolayısıyla Hz. İbrahim'in dininden olduğunu söyleyen Muhammed'in bu tasarrufuyla Hz. İbrahim'in dinine muhalefet ettiğini söylemişlerdir. Oysa Hz. İbrahim'in dininde de ibadet günü Cuma idi. Böylece Hz. İbrahim'in müşrik Araplarla bir ilişkisinin bulunmadığı belirtildikten sonra burada Yahudilerin de ona uymadıkları anlatılmaktadır. (İbnu Aşur, VIII, 158).

Yahudiler cumartesiyi ibadet günü yaptıkları ilk dönemde muhtemelen bunun gerekçesini Allah'ın dinlenmesi olarak açıklamıyorlardı. Değilse, bugünü Allah onlara farz kılmazdı. Bu sebeple cumartesi günü Allah'ın dinlenmeye çekildiği görüşünü sonradan uydurmuş olmaları gerekir diye düşünüyoruz.

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve en güzel şekilde onlarla mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı da en iyi O bilir."

Bazı müfessirler savaş âyetleriyle bu âyetin neshedildiğini söylerler. Onlara göre âyet, Müslümanlar ile savaşsız Müslüman olma ihtimali bulunan kâfirler hakkında mensuh değildir; ama kendilerine kaba davranılması gereken diğer kâfirler hakkında mensuhtur. (İbnu Atiye, IV, 211; Hazin, IV, 224).

Bu görüşte olanlara göre, savaş Allah yoluna davetin araçlarından biridir. Oysa savaş gerçekten Allah yoluna davetin araçlarından biri olsaydı, savaş sonunda insanların İslâm'ı kabul etmek için zorlanmaları gerekirdi. Böyle bir şey olmadığına göre, savaşın davet araçlarından biri olduğu söylenemez. Olsa olsa davetin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için yapıldığı söylenebilir ki bizce bu da doğru değildir. Çünkü Kur'ân'da savaş sebepleri zikredilmiştir ve bunlar arasında bunu destekleyecek herhangi bir âyet bulunmamaktadır. Âyetlerde, yurdundan çıkarılmış olmak (Hac 22/39) ve karşı tarafın açmış olduğu savaşa karşılık vermekten söz edilir. (Bakara 2/190).

Allah yolunda savaşmaktan da bahsedilir; ancak Allah yoluna davet etmek için savaşın, denilmez. Allah yolunda savaşmak ayrı, Allah yoluna davet etmek ayrı bir şeydir. Allah yolunda savaşın denilirken, Allah'ın belirlediği kurallar çerçevesinde savaşın zorunlu hale geldiği durumlar göz önünde bulundurulur.

Bu sebeple savaş âyetlerinin bu âyeti neshettiğinden söz edilemez. Kaldı ki Kur'ân'daki bir âyetin, yine Kur'ân'daki bir âyeti neshettiğini söylemek, bu âyetler arasında çelişki bulunduğunu söylemekle eş anlamlıdır ki Kur'ân'da asla herhangi bir çelişki yoktur. Kur'ân, kedisinde bir çelişki bulunmadığını açıkça ifade etmekte ve muhaliflerine çelişki bulmaları konusunda meydan okumaktadır: Bu, eğer çelişki bulurlarsa o zaman bu kitap Allah katından de-

ğildir, demektir. (Nisa 4/82). Sonuç olarak âyet, Allah yoluna davetin nasıl ve hangi metotlara uyularak yapılacağını anlatmaktadır.

Bazı müfessirler, insanların üç farklı kategoriden oluştuklarını ve âyetin bu farklı kesimlerin nasıl davet edileceklerini belirttiğini söylemişlerdir. Buna göre, insanların bir kısmı zeki ve âlim kişilerden oluşmaktadır. Bunlar eşyanın hakikatini öğrenmek isterler. Bunlara hikmetle yani kesin delillerle hitap edilir. İkinci kesim, selim fıtrata sahip olan genel halk kesimidir. Bunlar için, iyi öğüt yani iyi hususları onlara sevdirmek ve kötü şeyler konusunda onları sakındırmak yolu takip edilir. Üçüncü kesimi ise tartışmacı ve inatçılar oluşturur. Bunlarla tartışırken kırıcı olmayan yumuşak sözle hitap edilmelidir. (Hazin, IV, 224).

Diğer müfessirler ise çoğunlukla muhatap ayrımı yapmaksızın hem kesin delil olan hikmetin, hem ibret verici hususlar olan güzel öğüdün benimsenmesini, tartışma söz konusu olduğunda ise kırıcı olmayan yumuşak tavır ve davranışların izlenmesi gerektiğini söylerler.

Çağımız müfessirlerinden Seyyid Kutup ise şu değerlendirmeyi yapar:

Hikmet ile davet etmek: Muhatapların durumlarını ve şartlarını göz önünde bulundurmayı, tedrici anlatıma dikkat etmeyi, insanlara nasıl hitap edileceğini iyi seçmeyi, aceleci olmamayı, duygusallık ve tepkisellikten uzak durmayı kısacası hikmetin sınırlarını aşmamayı gerektirir.

Güzel öğütle davet etmek: Yumuşak şekilde kalplere girmeyi ve tatlılıkla duyguların derinliklerine inmeyi gerektirir. Gereksizce azarlama ve zorlamaya başvurmamayı icap ettirir. Bilgisizlikten veya iyi niyetten kaynaklanmış olabilecek hataları yüze vurmamayı zorunlu kılar. Zira öğüt vermedeki yumuşaklık, çoğu zaman katı kalpleri bile doğru yola iletir ve birbirinden nefret eden gönülleri kaynaştırır. Neticede azarlama, çıkışma ya da rencide etmekten daha iyi sonuçlar doğurur.

Güzel bir şekilde tartışma: Muhatabın üzerine yüklenmemeli. Onu horlamamalı ve çirkin görmemeli. Böylece muhatap, davetçinin amacının tartışmada üstün gelmek olmadığına kesin kanaat getirmeli ve bunu hissetmelidir. Tek amacın gerçeğe ulaşmak olduğunu anlamalıdır. İnsanların kendilerine özgü bir gururu ve inadı vardır. Yumuşaklıkla yanaşılmadıkça muhatap savunduğu düşüncesinden vazgeçmez. Yenilgiye uğramış hissi verilirse gerçeği kabul etmez ve düşüncesinde ısrar eder. Tartışmada savunulan görüşün değeri ile kişinin kendi onurunun değeri çabucak birbirine karışır. Bu sefer görüşünden vazgeçmeyi onurundan, saygınlığından ve değerinden ödün vermek şeklinde değerlendirir. En güzel biçimde tartışmak ise bu hassas gurur duygusunu ga-

ranti altına alır. Karşısındaki adamın kendi kişiliğinin korunduğunu, değerinin ve onurunun garanti altında olduğunu, davetçinin bir gerçeği dile getirmekten ve Allah için bu gerçeği iletmekten başka amacı olmadığını, kendi kişiliğini güçlendirmek, görüşünü sağlamlaştırmak ve muhatabının görüşünü çürütmek için çalışmadığını gözler önüne serer!

Davet eden insanın duygusallığını ve savunma heyecanını tatmin etmek için Kur'ân-ı Kerim yüce Allah'ın, kimlerin kendi yolundan saptığını ve kimlerin de doğru yolda yürüdüğünü daha iyi bildiğine işaret etmektedir. Tartışmaya girmeye gerek yoktur. Açıklamak yeterlidir. Bundan sonrası Allah'a kalmıştır.

Dil ile davet ve delillerle tartışma dairesi dışına çıkılmadığı sürece, davetin metodu ve ilkeleri bunlardır; ama davet edenlere saldırı yapıldığında durum değişir. Saldırı sıcak bir savaşı ifade eder. Hakkın onurunu korumak, batılın üstünlüğünü bertaraf etmek için aynısı ile karşılık vermek gerekir. Burada da karşı saldırıya geçerken sınırlar aşılmamalı ve aşırılıklara varmamalıdır. İslâm, adalet ve itidal dinidir. Barış ve saldırmazlığı öngörür. Kendisini ve Müslümanları saldırılardan korur. Fakat kendisi saldırganlıkta bulunmaz.

Mütekabiliyet ilkesi davetin ilkelerinden uzak değildir. Hatta onun bir parçasıdır. Davayı adalet ve doğal şartları içinde savunmak, onun onurunu ve şerefini korur. Dolayısıyla dava insanların gözünde basite inmez. Zira onuru ayakaltına alınmış bir davaya kimse bağlanmaz. Onun Allah'ın davası olduğuna güvenemez. Çünkü yüce Allah davasını kendisini dahi savunamayacak derecede ayakaltına bırakmaz. Mü'minler Allah'ın yoluna davet ettikleri halde, ayrıca güç ve kuvvetin tamamı Allah'a ait olduğu halde, zulmü ve zilleti kabullenemezler. Sonra Müslümanlar yeryüzünde hakkın yerini bulması, insanlar arasında adaletin gerçekleşmesi ve insanlığın doğru ve sağlıklı bir önderliğe kavuşması için görevlendirilmiş bulunmaktadırlar. Cezaya çarptırılıp karşılık vermedikleri, saldırıya uğrayıp hiçbir tepki göstermedikleri halde, nasıl bu kadar büyük ve önemli görevlerin üstesinden gelebilirler?

İslâm kısas ilkesini kabul etmekle birlikte, sabretmeye ve bağışlamaya teşvik ediyor. Müslümanlar kötülüğü önleyebilecek ve düşmanı durdurabilecek güçte olduklarında bazen suçluyu bağışlamak ve sabretmek muahtaplar üzerinde daha derin etki bırakabilir. Fakat bağışlama ve sabretme Allah'ın davasını aşağılayacak ve zarara uğratacaksa, bu durumda birinci ilke olan kısası yürürlüğe koymak daha önemlidir.

Bununla beraber, sabır tepkisel çıkışlara karşı direnmeyi, duyguları kontrol altına almayı ve fıtratı tanımayı gerektirdiğinden, Kur'ân-ı Kerim onu doğrudan Allah'a bağlıyor ve sonunun güzelliğine dikkat çekiyor.

وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهٖۜ وَلَئِنْ
صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرٖينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا
بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فٖي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ
﴿١٢٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذٖينَ اتَّقَوْا وَالَّذٖينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

126. Eğer cezalandıracaksanız, size yapılan kötülüğün misliyle cezalandırın. Ama sabredecek olursanız, elbette ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

127. Sen sabret. Elbette ki sabretmen de esasen ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlar için üzülme; kurdukları tuzaklardan dolayı da sakın daralıp bunalma.

128. Şunu kesin olarak bilesin ki Allah, takva sahipleriyle ve iyilik edenlerle beraberdir.

İslâm'a davette kullanılacak metot önceki âyetlerde anlatılmıştı. Ama Müslümanlar ne kadar yumuşak metot takip ederlerse etsinler inkâr edenlerden aşırılığa gidip kaba kuvvet kullananlar olabilir. Bu durumda Müslümanların önünde iki seçenek vardır: Ya karşı koyacaklardır yahut sabredeceklerdir. Karşı koyacaklarsa -ki buna hakları vardır-, kendilerine karşı işlenmiş olanın misliyle karşı koyacak aşırı gitmeyeceklerdir. Ancak sabretmeleri kendileri için daha hayırlıdır.

Sabretmenin daha erdemli bir yol olduğunu hatırlatmak için 127. âyette yine sabretme öğütlenmektedir: **"Sen sabret. Elbette ki sabretmen de esasen ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlar için üzülme; kurdukları tuzaklardan dolayı da sakın daralıp bunalma."** Sen ey Muhammed! Hikmetle, iyi öğütle ve tartışmalarında yumuşak ve hoşgörülü bir yol izlesen de, onlar inkârlarında ısrar eder hatta sana tuzaklar kurma yoluna başvursalar bile bu yaptıklarından dolayı canın sıkılmasın. Ayrıca şunu bil ki: **"Şunu kesin olarak bilesin ki Allah, takva sahipleriyle ve iyilik edenlerle beraberdir."**

17.
İsrâ Sûresi

Sûre Hicretten önce Mekke'de indirilmiştir. Adını ilk âyette geçen ve gece yürüyüşü anlamına gelen ***esrâ*** *kelimesinden almaktadır. Sûrenin* ***Benu İsrail*** *ve* ***Sübhan*** *gibi adları da vardır. 111 âyettir.*

Mekke'nin son dönemlerinde Müslümanlara baskının arttığı ve bu dayanılmaz baskılar sonucunda Müslümanların Medine'ye hicret etmek zorunda bırakıldıkları bilinmektedir. İnanç konusunda insanların baskılarına dayanmak kolay bir şey değildir. Bu sebeple sûrede Peygamber (s.a.v.)'e zorluklara katlanması, sebat göstererek tebliğ görevine devam etmesi ve baskıda bulunan inkârcılara taviz vermemesi istenmektedir. Kuşkusuz söz konusu baskı sadece Peygamber'i ilgilendirmiyordu. Hatta baskının en şiddetlisini diğer Müslümanlar çekiyordu. Bu sebeple aynı tavsiyeler Müslümanlara da yapılmaktadır. Böyle bir dönemde beş vakit namazın emredilmesi önemlidir, çünkü namaz nefisleri arındırmakta, insana sıkıntılara katlanma gücü kazandırmaktadır.

Sûrede, olumsuz tavırları nedeniyle İsrailoğullarının uğradıkları yıkım ve felaketler hatırlatılarak müşriklerin bundan ibret almaları istenmektedir.

Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret edecek ve burada İslâmi kurallara göre bir İslâm toplumu kurulacaktı. Bundan dolayı önemli ahlâki kurallar da sûrede yer almaktadır.

Ayrıca ilk insanın yaratılışı, İblis'in isyanı, ahiret inancı, ibadet ve namaz da sûrede yer alan konular arasındadır

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سُبْحَانَ الَّذ۪ٓي اَسْرٰى بِعَبْدِه۪ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى
الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذ۪ي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ
هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ ﴿١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Bir gece vakti âyetlerimizden bir kısmını kendisine gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya** (uzak yahut en uzak mescide) **yürüten, her türlü eksiklikten münezzehtir. Doğrusu O'dur işiten ve gören.**

Âyette geçen أَسْرَى kelimesi "gece yürüttü" anlamındadır. Mastarı "isrâ" dır. O halde âyette, yüce Allah'ın kulu Muhammed'i gece yürüyüşüne çıkardığından söz edilmektedir. Yüce Allah'ın, *kulunu* ifadesini kullanması Peygambere olan yakınlığını ifade etmektedir. Sanki Peygambere: *"Sen benim kulumsun, seni sıkıntılarınla baş başa bırakmayacağım ve sana destek olacağım"* demektedir.

Yapılan bu yürüyüş Mescid-i Haram'dan başlamış ve Mescid-i Aksa'ya (uzaktaki yahut en uzaktaki mescide) kadar devam etmiştir. Mescid-i Haram ile Ka'be'nin bulunduğu yerin kastedildiği bellidir. Ancak Mescid-i Aksa (uzak yahut en uzak mescid) neresidir?

Biz biliyoruz ki Müslümanlar Ka'be'nin kıble olmasından önce namazlarında Kudüs'te bulunan ve Yahudiler tarafından inşa edilen İlya mescidine yöneliyorlardı. Araplar buraya genel olarak İlya Mescidi yahut Beytu'l-Makdis adını veriyorlardı. Bugün Kudüs'te bulunan ve Mescid-i Aksa olarak bilinen mescit, Emevi halifesi Abdulmelik tarafından ve Kudüs'ün fethinden 50 yıl sonra inşa edilmiştir. Kur'ân'ın indiği dönemde İlya Mescidine ayrıca Mescid-i Aksa deniliyor muydu yoksa bu bir niteleme olup sûre indirildiğinde insanlar bundan *İlya Mescidinin* kastedildiğini mi anladı? Mescid-i Aksa bir niteleme ise bununla *uzaktaki mescit* mi yoksa *en uzaktaki mescit* mi anlaşılmalı? İki kıbleden söz ediliyorsa, *en uzaktaki mescit* şeklinde bir niteleme yapılması dil açısından doğru mu? Yoksa Mekke'de bulunan mescitlerin en uzağı mı kastediliyor? Bütün bu sorular tahkike muhtaçtır. Kuşkusuz, Allah dilediğini yapma-

ya kadirdir; kulunu Kudüs'e de götürmeye, daha uzak bir yere de götürmeye, hatta göklerin zirvesine çıkarmaya da kadirdir. Bu konuda hiçbir Müslüman'ın tereddüdü olmaz. Ama âyetlerde anlatılanları kuralları çerçevesinde anlamak ve âyetler üzerinde tedebbür etmek de Müslüman için kaçınılmazdır ve ihmal edilmemesi gereken bir görevdir.

Müfessirlerin çoğuna göre, Peygamber Mekke'den Kudüs'e doğru bir gece yolculuğuna çıkarılmış ve oradan göğe yükseltilmiştir. Onun Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı gece yolculuğuna İsrâ, oradan göğe yükselişine ise Mirâc denilmektedir. İsrâ, Kur'ân'da bu âyette yer almakla birlikte Miraç konusu Kur'ân'da açık bir şekilde yer almamaktadır. Mirâca işaret ettiği söylenen âyetlerden ne kastedildiği tartışmalıdır. Bununla birlikte birçok rivayette Miraçtan söz edildiği de bir vakıadır. Rivayetlerin çokluğu, böyle bir olayın vukuuna delil olarak zikredilebilse de ayrıntı olarak anlatılan hususların hangisinin doğru olduğunu tespit çok zordur.

Rivayetlerin anlatımları arasında önemli bazı çelişkiler şöyledir: Kimi rivayetlerde Peygamber'in bu yolculuğu hem ruh hem de bedenle yaptığı söylenirken kimilerinde sadece ruh ile kimilerinde ise rüyada gerçekleştiği anlatılmaktadır. Kimi rivayetlerde önce mirâca yükseltilmiş ve dönüşünde Kudüs'e uğradığı belirtilmişken kimilerinde önce Kudüs'e gittiği ve oradan göğe yükseltildiği anlatılmaktadır. Âlimler de söz konusu rivayetlere göre farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mirâcın nasıl gerçekleştiği konusunda ihtilaf ettikleri gibi Mirâc'ın kaç kez vuku bulduğu da ihtilaflıdır. Kimine göre olay bir defa gerçekleşmiştir kimine göre iki hatta kimine göre üç defa gerçekleşmiştir. Peygamberlikten önce gerçekleştiğini söyleyenler de vardır.

Biz bu konuların ayrıntıları ile veya her bir görüş sahibinin hangi delillere dayandığı ile uğraşmayacağız. Dileyen bu konuya genişçe yer veren eserlere bakabilir.

Putperestlerin Müslümanlar üzerindeki baskıları gün geçtikçe artıyordu. Nihayet Mekke döneminin 6. yılında ekonomik ve sosyal ilişkilerde boykota gidildi. Müslümanlar büyük acılar çektiler. Boykotun ardından Peygamber (s.a.v.), hanımı Hz. Hatice'yi ve hamisi durumunda olan Ebû Talib'i kaybetti. İslâm tarihçileri bu yıla *hüzün yılı* adını verirler. Yüce Allah, peygamberini bu sıkıntıdan kurtararak teselli etmek ve bunca sıkıntıya katlandığından dolayı onu ödüllendirmek için böyle bir yolculuğa çıkardı. Böyle bir yolculuğa çıkarılması sonucunda diğer zamanlarda müşahede etmediği, Allah'ın birtakım âyetlerini müşahede etmiştir. Peygamber gibi üstün bir şahsiyet için bu tür âyetleri müşahede etmek elbette büyük bir teselli ve büyük bir ödül olacaktır.

وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ
هُدًى لِبَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ اَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونٖى وَكٖيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ
مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَٓا اِلٰى
بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ
عُلُوًّا كَبٖيرًا ﴿٤﴾ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ
عِبَادًا لَنَٓا اُولٖى بَاْسٍ شَدٖيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ
وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَاَمْدَدْنَاكُمْ
بِاَمْوَالٍ وَبَنٖينَ وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفٖيرًا ﴿٦﴾ اِنْ
اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَاْتُمْ فَلَهَا فَاِذَا جَٓاءَ
وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُٓؤُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا
دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبٖيرًا ﴿٧﴾
عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرٖينَ
حَصٖيرًا ﴿٨﴾

2. **Musa'ya Kitabı verdik ve onu, "benden başka vekil tanımayın" diye İsrailoğulları için bir hidayet rehberi kıldık.**

3. **Ey Nuh'la birlikte gemide taşıdıklarımızın nesli! O, bir kuldu, çok şükreden biriydi.**

4. **Kitapta İsrailoğullarına: "Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak-**

sınız ve çok büyük bir kibirle böbürleneceksiniz." diye kararlaştırdık.

5. **Bunlardan ilkinin zamanı geldiğinde üzerinize muazzam bir güce sahip kullarımızı göndermiştik, onlar da evlerin aralarına girip araştırmıştılar. Bu, yerine getirilmiş bir söz idi.**
6. **Sonra da onlara karşı size bir galibiyet verdik. Sizi servet ve oğullarla destekledik. Sayınızı daha çok kıldık.**
7. **İyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz. Kötülük de ederseniz, kendinizedir. Diğerinin zamanı geldiğinde de yüzünüzü kara etsinler ve ilk kez Mescide girdikleri gibi girsinler ve ele geçirdiklerini darmadağın etsinler.**
8. **Rabbiniz elbet size merhamet edecektir; ancak yine bozgunculuk yaparsanız Biz de sizi cezalandırırız. Cehennemi kâfirler için bir zindan kıldık.**

İlk bakışta İsrâ'dan söz eden birinci âyet ile Hz. Musa'dan söz edilmesi arasında bir ilişkinin olmadığı zannedilebilir. Oysa aralarında sıkı bir ilişki vardır. İlk âyette İsrâ ile Peygamber'in şereflendirildiği anlatılmaktadır. Burada da Hz. Musa'ya Kitap verilmekle onun da şereflendirildiği, ama kavminin kendilerine verilen kitabı göz ardı ettiklerinde nasıl cezalandırıldığı anlatılarak, müşriklerin de Muhammed'i göz ardı ettiklerinde tıpkı İsrailoğulları gibi cezalandırılacakları ima edilmektedir. Nitekim hemen ardından tekrar Kureyş müşriklerine söz yöneltilmektedir:

"Ey Nuh'la birlikte gemide taşıdıklarımızın nesli! O, bir kuldu, çok şükreden biriydi."

Siz de atanız Nuh gibi şükreden kullar olun.

4. ve 5. âyetlerde İsrailoğullarının iki kez önemli çapta fesat çıkaracakları anlatılıyor. İlk âyette *kitap* ile kastedilenin Tevrat olduğunu söyleyenler olduğu gibi Levh-i Mahfûz olarak anlayanlar da olmuştur. Yine *yeryüzü* kelimesiyle onların yaşadıkları bölge kastediliyor. Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzü kelimesi göğün karşıtı olarak kullanılmadığında kastedilen, bir bölgedir, yeryüzünün tamamı değil.

İlk fesat çıkarmaları Hz. Zekeriya veya İşâ'ya'yı öldürmeleri, ikincisinin ise Hz. Yahya'yı öldürmeleri olduğu müfessirlerce beyan edilmektedir. Ancak anlatımdan, ilkinin geçmişte vuku bulduğu anlaşılmakla birlikte ikincisinin vuku bulduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Hz. Davud'un Calut'u öldürmesiyle İsrailoğulları büyük bir zafer elde etmişlerdir. Onun ardından Hz. Süleyman tahta oturmuş ve İsrailoğullarının hâkimiyet alanı Yemen'e kadar uzanmıştı. Çevrelerindeki pek çok devleti hâkimiyetleri altına almışlardı. Ancak Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra tekrar sapıttılar. Elde ettikleri maddi servet ve imkânlarla ahlâksızlığa yöneldiler. Tevhit inancından da uzaklaşıp çevre toplulukların etkisiyle put tapıcılığına yönelenleri bile oldu. Komşu toplulukların inanç ve ahlâki zayıflıklarından etkilenip onlar gibi davrananları oldu. Onları uyaran peygamberlere aldırmadıkları gibi bu peygamberlere karşı saldırgan tavırlar takınmaya başladılar ve işi onları öldürmeye kadar götürdüler. Bozgunculuk ve fesadın zirvesine ulaştıkları sırada Buhtunnasr'ın saldırısına uğradılar. Buhtunnasr, Kudüs dâhil Yahudi yerleşim bölgelerini fethetti.

Yeryüzünde ilk fesat çıkarmalarından sonra evlerine varıncaya kadar didik didik aranmaları, mallarının talan edilerek yurtlarından sürülmeleri Buhtunnasr döneminde olmuştur. Yurtlarından sürgün edilen Yahudiler Babil'e götürülmüşlerdi. Pers kralı Kyros milâttan önce 539'da Bâbil'i ele geçirdikten sonra İsrailoğullarını ülkelerine geri gönderdi. Ülkelerine dönen İsrailoğulları birliklerini temin edebilmiş ve Kudüs'te hayat tekrar canlanmıştır. Ancak bir müddet sonra birlikleri tekrar bozulmuş, iç kargaşalar baş göstermiş aralarında Romalılarla işbirliği yaparak Romalıların Kudüs'e girmelerini sağlayanlar olmuş ve milattan 63 yıl önce büyük bir yenilgiye uğramışlardır. Hz. Yahya'yı öldürmeleri de bu döneme rastlamaktadır. Romalıların Kudüs'ü ele geçirmelerinden sonra da değişik bölgelere dağılmışlardır. 1948 yılında Filistin topraklarında bugünkü İsrail devletini kuruncaya kadar devlet ve hâkimiyetleri olmamıştır.

Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre, ikinci yükselişleri ve bozgunculuk çıkarmaları Romalıların Kudüs'ü ele geçirmelerine kadarki dönemdedir.

Daha önce de dikkat çektiğimiz üzere bu âyetler indiğinde ikinci yükseliş ve bozgunculuk çıkarmalarının geçmiş dönemde olup olmadığı âyetlerden açık bir şekilde anlaşılmamaktadır. Mümkündür ki ikinci yükseliş ve bozgunculuk çıkarmaları günümüzde kurulan İsrail devletiyle sağladıkları yükseliştir. Çünkü söz konusu devlet, kuruluşundan beri dünyayı meşgul etmekte ve büyük zulümler işlemektedir. Filistin halkını yurtlarından sürmüşlerdir. Batı'nın ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alan İsrail, hak hukuk tanımadan Müslümanlara zulmetmeye devam etmektedir. Hâlbuki Yahudilerin,

Müslümanların hâkim oldukları bölge ve dönemlerde buldukları huzuru Yahudiler başka hiçbir yönetimde bulamamışlardır.

Yine Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle Birleşmiş Milletler'in aldığı kararları en fazla ihlal eden, bunları en fazla uygulamayan ülke İsrail olmuştur. Kaldı ki Amerika Birleşik Devletleri'nin koruma ve desteği sebebiyle Birleşmiş Milletler'de İsrail aleyhine karar çıkarmak da deveye hendek atlatmak kadar zordur. Yine bu destek sebebiyle Israil yönetimi Filistin'de Filistinlilerin büyük bir bölümünü yurtlarından sürmüş, geri kalanları da katliama tabi tutmuştur. Hak hukuk tanımayan davranışları öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Orta doğuda tek dostu Türkiye'nin sivil bir kuruluşunun inisiyatifinde yıllardır abluka altına alınmış olan Gazze şehrine 2010 yılının Mayıs ayının sonunda gıda ve ilaç yardımı götüren ve otuz ülkenin vatandaşlarından katılımcıların bulunduğu sivil gemilere uluslar arası sularda baskın düzenlemiş ve gemide bulunanlardan on kişiyi katletmekten çekinmemiştir. Daha ne fesat ve bozgunculuklara sebep olacaklarını zaman gösterecektir.

"Sonra da onlara karşı bir galibiyet verdik. Sizi servet ve oğullarla destekledik. Sayınızı daha çok kıldık."

Müfessirlerin çoğuna göre, hitap İsrailoğulları'nadır ve âyette Babil sürgününden sonra Kudüs'e dönüp birlik ve hâkimiyetlerini sağlamaları anlatılmaktadır. Bazılarına göreyse hitap Peygamberimize ve Müslümanlaradır. Müslümanlar onlara galip gelmiş ve onları Medine'den sürmüşlerdir. (Ebu Zehra, VIII, 4337).

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْد۪ي لِلَّت۪ي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ
الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَب۪يرًاۙ ﴿٩﴾ وَاَنَّ
الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ
الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً

لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ط
وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

9. Bu Kur'ân en doğru yola kılavuzluk eder ve iyilikler işleyen müminler için büyük mükâfat olduğunu müjdeler.

10. Ahirete iman etmeyenlere gelince, onlar için acıklı bir azap hazırladık.

11. İnsan, tıpkı iyilik için dua ettiği gibi kötülük gelsin diye de dua eder. İnsan çok acelecidir.

12. Gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini sildik ve gündüz âyetini aydınlatıcı yaptık ki Rabbinizin lütfunu arayasınız ve yılların sayısı ile hesap işlerini bilesiniz. Biz her şeyi ayrıntılarıyla anlattık.

Önceki âyetlerde İsrailoğullarının başına gelen musibetlerden söz edildi. İster istemez bu durum Müslümanlarda da bir tedirginlik hali oluşturmuş, Müslümanlar, biz de onların durumuna düşer miyiz gibi bir düşünceye kapılmışlardır. Aslında bu durum sadece o dönem insanı için söz konusu değildir. İnsan sıkıntı ve felaketlere dair bir şeyler okur yahut dinlerse, içinde bir kasvet hali oluşur. İşte bunu dağıtmak için Müslümanlara, kendilerine verilmiş olan Kur'ân'ın en doğru yola ilettiği ve kendilerine büyük mükâfat vaat edildiği söylenerek o kasvet hali dağıtılmaktadır.

Kur'ân'ın kılavuzluğu din alanı olan itikat, ibadet ahlak ve toplumsal meselelerdedir. O, bütün bu konularda en doğru yola iletir.

Kur'ân-ı Kerim, iman edenlere büyük mükâfatlar bulunduğunu vaat ederken ardından gelen âyette ahirete iman etmeyenleri ise acıklı bir azabın beklediğini haber vermektedir.

"İnsan, tıpkı iyilik için dua ettiği gibi kötülük gelsin diye de dua eder. İnsan çok acelecidir."

Kimi durumlarda insan gerek kendi aleyhine, gerek yakınları aleyhine beddua edebiliyor. Mesela başına bir sıkıntı geldiğinde sıkıntının giderilmesi için dua edeceğine *Allah'ım canımı al da kurtulayım* diyebiliyor. Yine yakınları ve çocukları hoşuna gitmeyen bir şey yaptıklarında onlara lanetle bedduada bulunabiliyor. Bu, insanın aceleci bir yapıya sahip olmasından kaynaklanıyor. Hâlbuki kızgınlık anının geçmesi için beklese ve teenni ile hareket etse o bedduayı yapmayacaktır. Yüce Allah da aceleci davranıp hemen o beddua-

sını kabul edecek olsa pişman olacak olan yine beddua eden kimsenin kendisi olacaktır.

İnsandaki acelecilik genel bir kural olarak zikredilmektedir. Acele edip teenni ile hareket etmeyen ve mantığını duygularına hâkim kılmayan insan, ileride başına gelecek sıkıntıları ve uğrayacağı cezayı göz ardı ederek ihtiraslarına yenilmekte ve suç işleyebilmektedir.

"Gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini sildik ve gündüz âyetini aydınlatıcı yaptık ki Rabbinizin lütfunu arayasınız ve yılların sayısı ile hesap işlerini bilesiniz. Biz her şeyi ayrıntılarıyla anlattık."

Önceki âyetlerle bu âyetin ilişkisi şöyle açıklanmaktadır: Önceki âyetlerde insanlara verilen dini nimetlerden, Kur'ân nimetinden söz edildi. Burada ise onlara verilen dünyevi nimetlerden söz edilmektedir. (Âlûsî, X, 384). Gece âyetinin silinmesi, gecenin karanlık olması ve onda bir şeyin görülmemesi anlamındadır.

Bazıları burada anlatımın sembolik olduğunu, gece ile Kur'ân'ın muteşabih âyetlerinin, gündüz ile de muhkem âyetlerinin kastedildiğini bazıları da gece ile inkârın, gündüz ile de imanın veya gece ile inkâr eden kişinin durumunun, gündüz ile de iman eden kişinin durumunun kastedildiğini söyler. Âyetin bağlamı her ne kadar böyle bir durumu hatırlatıyor olsa da bizce âyet sarih anlamı üzeredir. Çünkü âyetin devamında gece ile gündüzün birbirlerini takip etmeleri sayesinde yılların sayısı ve hesap işlerinin bilinebildiği anlatılmaktadır.

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَٓائِرَهُ
ف۪ي عُنُقِه۪ۜ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ
كِتَابَكَۜ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَس۪يبًاۜ ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا
يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۜ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَمَا كُنَّا مُعَذِّب۪ينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا

أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ
نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

13. Her insanın yaptıklarını boynuna astık. Kıyamet günü onu, açılmış bir kitap olarak önüne çıkaracağız.

14. Oku kitabını, bugün hesap sorucu olarak kendi kendine yetersin.

15. Hidayet yolunu seçen, kendi iyiliğine seçmiş olur; sapan da kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Kaldı ki biz elçi göndermedikçe azap edecek değiliz.

16. Bir kenti helak etmek istediğimiz zaman oranın şımarık varlıklılarına emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece orası cezalandırılmayı hak eder ve biz de orayı darmadağın ederiz.

17. Nuh'tan sonra gelen nesillerden nicelerini helak ettik. Kullarının günahlarını Rabbinin bilip görmesi elbette yeter.

İnsanın *yaptıkları* şeklinde tercüme ettiğimiz kelimenin orijinali olan *tâir* kelimesi kuş anlamındadır. İslâm'dan önce Araplar, yapacakları bir işin hayırlı olup olmadığını anlamak için bir kuş salıverirlerdi. Kuşun sağ tarafa doğru uçması hayra, sol tarafa doğru uçması şerre işaret sayılırdı. Bu sebeple *tâir* kelimesi *şans, uğur, talih* anlamlarında da kullanılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle bazı müfessirler kelimeye *kader* anlamını vermişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'in kelimeyi Arapların anladığı anlamda kullanmadığı ortadadır. Çünkü İslâm dini bu tür davranışları reddetmektedir.

İbnu Abbas, bununla kişinin amelinin kastedildiğini söylemektedir. (İbnu Kesir, V, 50). Bizce de İbnu Abbas'ın görüşü, en tutarlı görüştür. Çünkü kıyamet günü kişinin önüne açılmış bir kitap olarak karşılaşacağı şey amelidir. Kelimeyi kader anlamına alsak bile yine bununla kişinin ameli kastedilmektedir. Çünkü teklifi konularda yüce Allah insanlara şunu yapın veya yapmayın şeklinde bir baskı yapmaz. Ameli seçen ve uygulayan, kişinin kendisidir. 15. âyette de bu husus açık bir şekilde dile getirilmektedir.

İnsanın dünya hayatında yaptıklarını içeren bu kitap önüne açıldığında görecektir ki küçük büyük ne varsa hepsi önüne serilmiştir. İşte bu sırada kişiye: **"Oku kitabını, bugün hesap sorucu olarak kendi kendine yetersin."** Her şey o kadar ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır ki kişinin itiraz edecek hali yoktur.

"Hidayet yolunu seçen, kendi iyiliğine seçmiş olur; sapan da kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez. Kaldı ki elçi göndermedikçe azap edecek değiliz."

Âyet, insanın seçme hürriyetinin bulunduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Hidayeti seçen de sapıklığı seçen de insanın kendisidir. İlahi adalet bunu gerektirmektedir. Kişinin kendi seçimi olmaksızın yaptığının karşılığında ceza yahut mükâfat görmesi adalete aykırıdır. Herhangi bir kimsenin, katkıda bulunmadığı bir suçtan sorumlu tutulmaması da adaletin gereğidir. Şayet suç işlemede insanın bir katkısı varsa katkısı nispetinde sorumluluğu vardır.

Yüce Allah insana iyiyi kötüden ayrıma gücü vermesine rağmen, elçi göndermedikçe insanları cezalandırmaması merhamet ve lütfunun bir sonucudur.

"Bir kenti helak etmek istediğimiz zaman oranın şımarık varlıklılarına emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece orası cezalandırılmayı hak eder ve Biz de orayı darmadağın ederiz."

Allah kötülüğü emretmediğine (bk. A'raf 7/28) göre, müfessirlerin çoğu burada kötülüğün değil, iyiliğin emredildiğini söylemişlerdir. Peygamber gönderilir, insanlara iyiliği emreder, insanlar bunu reddeder ve cezalandırılmayı hak ederler. Nitekim 15. âyette de peygamber gönderilmedikçe cezalandırmanın olmayacağı dile getirilmişti.

Bir toplumun dünya hayatında topluca cezalandırılması, aralarında iyiliği kabul edecek kimselerin kalmaması durumunda söz konusu olur. Eğer toplumda iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran kimseler bulunuyor; fakat toplumda artık bunları kimse dinlemiyorsa iyiliği emreden ve kötülükten sakındırılanlar bir vesile ile o toplumdan uzaklaştırılır ve o toplum helak edilir.

"Nuh'tan sonraki nesillerden nicelerini helak ettik. Kullarının günahlarını Rabbinin bilip görmesi elbette yeter."

İnsanların peygamberlerine isyan etmeleri, onlara eziyet etmeleri Hz. Nuh'la başlamaktadır. Bu sebeple Âdem'den sonra değil, Nuh'tan sonra denilmektedir. (Kasimi, X, 3915). Helak edilen kavimlerin bir kısmı Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmektedir. Bir kısmı ise zikredilmemiştir.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ
أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ
سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

18. Her kim bu dünya hayatını isteyip durmuşsa dilediğimiz kimselere dilediğimiz şeyleri orada veririz; sonra da onu kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme göndeririz.

19. Ahireti isteyip de mümin olarak ona yaraşır bir çaba içine girenlere gelince; işte onların çabalarının karşılığı verilir.

20. Hepsine, onlara da bunlara da Rabbinin lütfundan veririz. Rabbinin lütfu kısıtlanmış değildir.

21. Bak, onların kimini kimine nasıl üstün kıldık. Elbette ki ahiretin dereceleri daha fazladır ve üstünlüğü daha büyüktür.

18. âyette gerek dünyaya ait işlerde ve gerek dini görevlerde dünyalık elde etmeyi hedef edinen kişi kastedilmektedir. Kişi dünyaya ait işlerini Allah'ın emirlerine uyarak, helal haramı gözeterek yapıyorsa bununla dünyayı değil, ahireti hedeflemiş olur. O halde dünya hayatına ait çalışmalarda bulunmak ahiret yurdunu hedeflemeye engel değildir. Ama ticareti iyi yürüsün yahut dünyevi bir makam elde etmek için birtakım dini ibadetleri yapıyor yahut dini görünüm takınıyorsa, ahireti hesaba katmadan ticaretinde harama yöneliyorsa yahut bir makama ulaşmak için haram yollara başvuruyorsa bunun hedefi dünya hayatıdır. Dünya hayatını hedefleyen kişi, mutlaka istediklerine kavuşur denilemez ama büyük ölçüde bunu gerçekleştirebilir. Hepsine kavuşmayabilir çünkü o da Allah'ın dileği çerçevesinde gerçekleşir.

Netice olarak dünya hayatını istemenin alternatifi olarak ahiret hayatını isteme söz konusu ediliyorsa da bundan kastedilen, sadece dünya hayatını hedeflemek veya sadece ahiret hayatını hedeflemektir. Müslümanın, dünya hayatına ait çalışmalarında da hedefi Allah'ın rızasına kavuşmaktır, yani ahiret hayatıdır.

Sadece dünya hayatını hedefleyen kişinin varacağı yer cehennem, ahiret hayatını hedefleyen kişinin varacağı yer ise cennet olacaktır.

Yüce Allah, kendi rızası hedeflenmese de, hatta emirlerine aykırı hareket ediliyor ve yasakları çiğneniyor olsa da dünya hayatını hedefleyen kişi, kurallarına uygun hareket ediyorsa dünya hayatında ona mükâfat verir. Ahiret hayatını hedefleyerek dünya hayatı için çalışana da, dünya hayatına dair mükâfatlar verir: **"Hepsine, onlara da bunlara da Rabbinin lütfundan veririz. Rabbinin lütfu kısıtlanmış değildir."** Dünya hayatında durum böyle olmakla birlikte ahiret hayatında sadece ahireti hedefleyene mükâfat verilir.

"Bak, onların kimini kimine nasıl üstün kıldık. Elbette ki ahiretin dereceleri daha fazladır ve üstünlüğü daha büyüktür."

Kişi inanıyor olsun veya olmasın dünya hayatı için çabalarının karşılığı dünyada ona verilir. Bu sebeple inanmayan biri, inanan birinden daha çok servete sahip olabildiği gibi aksi de olabilir. İnanmayanlar da, inananlar da kendi aralarında farklı servetlere sahip olabilirler. Ancak inanmayan birinin servet bakımından daha üstün olması, daha şerefli bir hayat yaşadığı anlamına gelmez. Çünkü inanan insan hem serveti kazanırken helal yollardan kazanır ve hem de kazandığı servetten fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine infakta bulunur.

Ahirette iman eden ile etmeyen arasındaki derece farkı dünyadaki farklılıklardan çok daha büyüktür. Çünkü inanan kişi cennet nimetleri içerisindeyken inanmayan kişi cehennem azabı çekmektedir.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾
وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا
اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا
اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ

مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا
فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا
﴿٢٥﴾ وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾
وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا
فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ
وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا
تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ
كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ
سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ
مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ
كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ
ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا ﴿٣٦﴾
وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾
ذٰلِكَ مِمَّٓا اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
فَتُلْقٰى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

22. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve terkedilmiş olarak kalırsın.

23. Ve Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve anaya babaya iyilikte bulunmayı emretti. Senin yanında onlardan biri veya ikisi ihtiyarlık çağına ulaşırsa, onlara "of!" bile deme, onları azarlama, bilakis onlara güzel söz söyle.

24. Onlara merhamet ederek alçak gönüllük kanadını indir ve de ki: "Rabbim, ben küçükken onlar beni nasıl büyüttülerse sen de onlara öyle merhamet et."

25. Kalplerinizde olanı en iyi bilendir Rabbiniz. Şayet siz iyi olursanız bilesiniz ki O, kendisine yönelenleri çok bağışlayandır.

26. Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa da hakkını ver; ama sakın saçıp savurma.

27. Şüphesiz ki saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28. Eğer Rabbinden bir rahmet beklentisiyle onlardan yüz çevirecek-sen bari onlara yumuşak söz söyle.

29. Hem elini sıkı tutup boynuna bağlama hem de büsbütün açma. Sonra kınanmış ve pişman halde oturur kalırsın.

30. Elbette Rabbin dilediğine rızkı bol verir ve kısar. Şüphesiz O, kullarından haberdardır ve çok iyi görür.

31. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Onlara da rızık veririz, size de. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.

32. Zinaya da yaklaşmayın; çünkü o bir ahlâksızlıktır ve ne kötü bir yoldur.

33. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın haram kıldığı canı asla öldürmeyin. Her kim haksız yere öldürülürse velisine bir yetki vermişizdir; ancak o da kısasta ileri gitmesin. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.

34. Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, en güzel şekilde olmadıkça yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.

35. Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de sonucu bakımından daha güzeldir.

36. Hakkında herhangi bir bilginin olmadığı şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bütün bunlar ondan sorumludur.

37. Ve yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yarabilirsin ne de dağların yüksekliğine ulaşabilirsin.

38. Bütün bunların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsizdir.

39. Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve terk edilmiş olarak cehenneme atılırsın.

Âyetlerde dinin çok önemli ilkelerinden söz edilmekte ve bu ilkeler ardarda sıralanmaktadır. Âyetlerde hitap Peygamberin kendisine yapılmakla birlikte kastedilen tek tek her inanan kişidir. Anlatımdan bu husus açıkça anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz din açısından başta gelen temel ilke Allah'ın birliğidir. Sadece Allah'ı ilâh edinmeyen kişi, Allah'ın yardım ve esirgemesinden uzak kalır. Böyle bir kimse yardımsız bir köşede terk edilmiş kimse gibidir.

23. âyette Allah'ı ilâh edinmenin bir açılımı yapılıyor ve sadece kendisine kulluk yapılması isteniyor. Ardından da ana-babaya iyi davranılması emre-

diliyor. Kişinin dünyaya gelmesi, hayat bulması Allah'ın yaratmasına bağlı olmakla birlikte söz konusu yaratma anne ve baba sebebiyle ve onlar kanalıyla olmaktadır. Anne ve baba çocuğun dünya hayatına gelmesine sebep olmakla kalmamış, küçüklüğünde maddi manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan büyüyüp gelişmesi için gayret etmiş, karşılık beklemeden ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Kendisine bunca iyilik yapmış olan anne babasına karşı merhametli olmayan kimseden başkasına karşı merhametli davranması beklenemez. Yaş farkı ve kimi konularda anlayış farkı sebebiyle çocukla anne babası arasında kimi uyuşmazlıklar söz konusu olabilir. Buna rağmen Müslüman kişinin değil anne babasına kızıp bağırması "öf" bile demesi yadırganacak bir durumdur. Bilakis Müslüman, anne babasına saygı göstermeli onların gönlünü alacak tatlı sözler söylemelidir.

Genelde insanlar hayatın akışına kendilerini kaptırır anne babalarını ihmal ederler. Bu sebeple kişiye çocukluk dönemi hatırlatılarak gayrete gelmesi istenmektedir: **"Onlara merhamet ederek alçak gönüllük kanadını ger ve de ki: 'Rabbim ben küçükken beni nasıl büyüttülerse sen de onlara merhamet et."**

"Rabbiniz, kalplerinizdekini çok iyi bilir. Şayet siz iyi olursanız O, kendisine yönelenleri çok bağışlayandır."

Kalp temizliği iyiliklere yönelmenin temeli olduğu gibi kalp kirliliği de kötü fiillere yönelmenin temelidir. Bu sebeple iç temizliği ve kişinin kendisini iç kirlilikten arındırmaya gayret etmesi önemli bir konudur. Kul içini temizler ve Allah'a yönelirse Allah da onun günahlarını bağışlar.

İnsanın iç temizliği ile davranışları arasında yakın bir ilişki vardır. Bu sebeple kişinin, tefekkür etmenin yanında ibadetleri düzenli bir şekilde yerine getirmesi, Allah'ı anması ve Kur'ân-ı Kerim'i okuyup âyetleri üzerinde düşünmesi ve kendisini sorguya çekmesi iç temizliğini sağlayan hususlardır.

Âyet burada sözü edilen yükümlülükler arasına girmiş bir uyarı niteliğindedir. Aşağıdaki âyetlerde yükümlülüklere tekrar devam edilmektedir:

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa da hakkını ver. Saçıp savurma. Şüphesiz saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."

Burada/âyette anne baba dışında kalan akrabalar kastediliyor. Yakınlık derecesine göre akrabaların kişinin malında hakları vardır. Ardından yoksul ve yolda kalmışlar zikrediliyor. Burada sözü edilen hak, zekâttan ibaret midir yahut hangi durumlarda zekât dışında da bunların hakları vardır, bu gibi konular fıkıh kitaplarında ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

Saçıp savurmak yani *tebzir,* harcanmaması gereken yere malın harcanmasıdır. Kişi malı üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahip değildir, onu her istediği yere harcayamaz. Onu gereksiz yerlere harcaması, kendisini şeytanın kardeşi ve tıpkı şeytan gibi nankör konumuna düşürür. Ne de olsa malı kazanırken Allah'ın kendisini muvaffak kılması sayesinde ve belli bir toplum içerisinde kazanmıştır. O halde o malda Allah'ın kullarının, malı kazandığı toplum fertlerinden ihtiyaç sahiplerinin hakları vardır. Hakları olduğu için de onlara yardım yapan kişinin onlara karşı büyüklenmeye ve minnet etmeye hakkı yoktur. Bilakis onlara yardım yapmadığı takdirde görevini yerine getirmemiş olur.

"Eğer Rabbinden bir rahmet umman sebebiyle onlardan yüz çevirirsen, bari onlara yumuşak söz söyle."

Kuşkusuz her kişi infak etme gücüne sahip olmayabilir. Hatta böyle birinden akrabalar, yoksul ve miskinler, yardım talebinde de bulunabilirler. İşte böyle bir durumda yapılacak şey onlara güzel söz söylemektir. Çünkü yardım isteyen kimse gerçekten yardıma muhtaç olabilir. O kimseyi kırmadan ona yardım yapamayacağını söylemesi edebe uygun olur.

"Hem elini sıkı tutup boynuna bağlama hem de büsbütün açma. Sonra kınanmış ve pişman halde oturur kalırsın. Elbette Rabbin dilediğine rızkı bol verir ve kısar. Şüphesiz O, kullarından haberdardır ve çok iyi görür."

Orta yol, dinin bütün emir ve yasaklarında gözetilen bir husustur. Bu sebeple infak ederken de, aile için yapılan harcamalarda da cimrilikten ve saçıp savurup israf etmekten sakındırılmaktadır. Cimrilik de, savurganlık da birer temsili istiare ile gayet güzel ifade edilmiştir. Elini boynuna dolayıp bağlamış kişi, infakta bulunamaz. Parmaklarına varıncaya kadar avucunu açan kişinin eli de hiçbir şey tutamaz. Her iki durumda da kişi kınanmış ve pişman olmuş bir konuma düşer.

Kişinin zengin olması veya fakir düşmesi büyük ölçüde kendisinin çabalarıyla ilgilidir. Kuşkusuz kendisinden kaynaklanmayan durumlar da vardır. Ama ister kişinin kendi çabasından kaynaklansın, ister başka sebeplerden kaynaklansın her şeyin yaratıcı ve hâkimi Allah'tır. Sosyal meseleler tek olguya bağlı değildir. Oluşmalarında birçok olgunun etkisi vardır. Kişinin çabası, olgulardan biridir ve o çabanın yaratıcısı da Allah'ın kendisidir. Nihayet zengin olmanın da fakir düşmenin de ortam ve kurallarını Allah belirlemektedir. Bu sebeple O'nun izni olmadan ne kimse zengin olabilir ve ne de fakir düşebilir. Öyle bir ortam gelişir ki zengin kişi tüm tedbirlerini almış olsa bile bir anda

fakir düşebilir. İmtihan dünyasında yaşadığımız için helal yollardan zengin olmamıza imkân verdiği gibi haram yollardan zengin olmamıza da imkân verir. **"Şüphesiz O, kullarından haberdardır ve çok iyi görür."**

Mülkün tamamı Allah'ındır. Belli kurallar içerisinde kimini zengin eder, kimini de fakir düşürür. Elbette insanlar fakir düşmeyi istemezler, herkes zengin olmak ister. Ancak zengin olmanın da birtakım kuralları vardır. Aslında zengin olmak da, fakir düşmek de bir fazilet değildir. Fazilet, kişinin kendi davranışıyla ilgilidir. Zenginlik bazen insanın faziletli biri olmasına vesile olduğu gibi azmasına da vesile olur. Fakirlik de aynı durumdadır.

Kur'ân-ı Kerim'de fakirliği öven tek âyet bulunmamasına rağmen kimi rivayetlerde fakirliğin övüldüğü bir gerçektir. Kuşkusuz fakir düşmekten Allah'a sığınmayı ifade eden rivayetler de vardır. Bu sebeple tablonun tamamını göremeyen bazı kimseler, fakirliği alabildiğine yüceltmekte ve zenginliği kınamaktadırlar. Günümüzde bunun aksini ileri süren ve zenginliği bir erdemlilik olarak görenler de vardır. Tekrar belirtelim ki ne zengin olmak, ne de fakir olmak bir erdemliliktir. Elbette zengin olmak, kişiye akrabalarına ve fakirlere yardım etme imkânı sağlar. Kişi servetinden akraba ve fakirlere infakta bulunursa bu, erdemli kişi olmasına katkıda bulunur. Ne var ki erdemlilik, zenginliğin kendisinde değil, infakta bulunan o zenginin davranışındadır.

"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Onlara da rızık veririz, size de. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur."

Rızkı veren Allah olduğuna göre bu endişe ile Allah'ın yarattığını öldürmek en büyük günahlar arasındadır.

Belirtmek gerekir ki çocuğu öldürmek ile oluşumuna engel olmak farklı şeylerdir. Burada öldürmekten söz edildiğine göre çocuğun ruh sahibi bir canlı oluşundan sonra öldürülmesi kastedilmektedir. (bk. En'âm 6/151).

"Zinaya da yaklaşmayın; çünkü o bir ahlâksızlıktır ve ne kötü bir yoldur."

"Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın haram kıldığı canı asla öldürmeyin. Her kim haksız yere öldürülürse velisine bir yetki vermişizdir; ancak o da kısasta ileri gitmesin. Çünkü kendisine yardım edilmiştir."

Canın korunması dinin hedeflediği temel amaçları arasındadır. Hukuki bir gerekçe olmadıkça kimsenin canına kıyılamaz. Öldürme işi, sadece öldürülen kişiyi ilgilendirmez, akrabalarını da ilgilendirir. Bu sebeple katilin cezalandırılması veya bağışlanması öldürülenin velisinin yetkisine bırakılmıştır. Veli isterse kısas uygulanır, isterse de fidye karşılığında veya karşılıksız katili bağışlar. Veli sadece kararı verir, kısası uygulayacak olan devlettir. Devletin katili affetme yetkisi yoktur.

Gerek ülkemizde ve gerek ülkemiz gibi devleti vatandaştan üstün tutan ülkelerde zaman zaman meclis yoluyla af çıkarılmakta veya affetme yetkisi devlet başkanına bırakılmaktadır. Devlet her ne kadar toplumun temsilcisi durumunda olsa da ancak kendisine karşı işlenmiş olan suçları affetme yetkisine sahiptir. Oysa ülkemizde çıkarılan genel veya kısmi afların tamamında devlete karşı işlenmiş suçlar af kapsamının dışında tutulurken vatandaşlara karşı işlenmiş suçlar affedilmektedir.

Âyetin hicretten önce indirildiğini göz önünde bulunduran müfessirler, velinin kısasta ileri gitmesini, katilden başkasını öldürme veya öldürdükten sonra kimi organlarını kesme vs. gibi hususlarla tefsir etmişlerdir. Razi ise, velinin kısas yoluna gitmemesi ve fidye yahut tamamen karşılıksız bağışlama yolunu seçmesi konusunda teşvik anlamını vermiştir. (Razi, X, 46).

"Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, en güzel şekilde olmadıkça yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir."

İslâm toplumunda yaşayan ve kendi haklarını gözetme konusunda aciz bulunan kimselerin haklarının korunması büyük önem arz etmektedir. Öyle ki devlet, bu gibi kimselerin kefili durumundadır. Âyette çoğul kipinin kullanılmış olması da yetimin malının korunmasında toplumsal bir sorumluluğun varlığını göstermektedir. Toplumu temsil eden devlet olduğuna göre yetimin malının korunması devletin gözetimi altındadır.

Âyette ikinci emir ise verilen sözün yerine getirilmesidir. Bu konudaki ifade genel olduğundan gerek yetimin malının korunması, gerek diğer konularda verilen sözler, aynı şekilde Allah'a verilen sözlerin yerine getirilmesi de ifadenin kapsamı içerisine girmektedir. Kişi iman etmekle Allah'ın emirlerini ye-

rine getirme ve yasaklarından kaçınma konusunda Allah'a söz vermiştir demektir.

"Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de sonucu bakımından daha güzeldir."

Bu âyette de toplumun sorumluğunda olan yani devletin gözetiminde olması gereken bir husustan söz edilmektedir. Çünkü tartıda hile yapmak sadece ahireti ilgilendiren bir konu değil, dünyadaki toplumsal hayatı da ilgilendiren bir husustur. Ölçü ve tartıda hile ticari hayatı olumsuz yönde etkiler, insanların birbirlerine güvenini ortadan kaldırır. Haddizatında böyle bir davranış geçici bir yarar sağlasa da ticaretin önünü tıkar ve sonunda hile yapanın ayağına dolanır. Dünya hayatında eninde sonunda hile yapan kişi zarar görür ama bu yaptığı, ahirette ceza görmesine de sebep olur.

"Hakkında herhangi bir bilginin olmadığı şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bütün bunlar ondan sorumludur."

İnsan duyarak görerek, bir de duyduğunu veya gördüğünü kalbiyle/muhakeme edip değerlendirerek bilgiye ulaşır. Duymaya konu olan şeyi duymadan ve görmeye konu olan şeyi görmeden ve ayrıca bunları muhakeme etmeden varılan malumat bilgi değildir. Böyle bir malumatın peşine düşmek kınanmaktadır. Çünkü kişi, bilgi edinme araçlarını devreye sokmadan o malumatın peşine takılmıştır.

Birçok müfessir âyeti yalan şahitlikle tefsir etmektedir. Yalan şahitliklerin bir kısmında kulak, göz ve kalp devreye sokulmadan yapılan şahitliklerdir ki bu tür şahitlikler âyetin kapsamına girmektedir. Ancak âyet, yalan şahitliğin bu türünden çok daha kapsamlıdır. Âyet bilgi edinme araçlarını devreye sokmadan peşinden gidilen her türlü malumatı kapsamaktadır. Bu sebeple Müslüman kişi zan ve tahminlerin peşine düşememelidir. Tahminlere ve zanna dayanarak kendisine yol seçmemeli, yine bunlara dayanarak kişi veya grupları suçlamamalıdır. Toplumları kemiren, dengelerini bozan en önemli hususlardan biri, yayılan dedikodular ve uydurma haberlerdir.

Çağımız müfessirlerinden Mevdûdî âyetin tefsirinde şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Bu emir, "İslâm hayatının ahlâkî, hukukî, siyasî ve idarî tüm yönlerini kapsar ve bilim, sanat ve eğitim için de geçerlidir. Bu emir, insan hayatında 'bilgi' yerine 'tahmine' uymanın ortaya çıkaracağı birçok meseleyi önler. İslâm ahlâkı şunları gerektirir: Şüpheden kaçın ve araştırmaksızın hiç bir birey veya grubu suçlama! Kanunda, hiç kimsenin aleyhinde yeterli araştırma yapılmaksızın işlem yürütülemeye-

ceği şeklinde sürekli bir ilke vardır. Soruşturma sırasında sadece şüphe nedeniyle bir kimseyi tutuklamak, dövmek veya hapsetmek yasaktır. Dış ilişkilerde de, soruşturma ve araştırma yapmaksızın hiç bir harekete girişilmeyeceği ve söylentilerin ortalıkta dolaşmasına izin verilmeyeceği şeklinde belirlenmiş dengeli bir politika izlenmelidir. Aynı şekilde eğitimde de sadece tahmin, varsayım ve akıldışı teorilere dayanan bilimler kabul edilmez. Her şeyin ötesinde bu cümle hurafe ve batıl inançları kökten kesip atmaktadır. Çünkü bu emir, müminlere sadece Allah ve Peygamberi tarafından öğretilen 'bilgi'ye dayanan şeyleri kabul etmeleri gerektiğini bildirmektedir." (Mevdûdî, III, 101).

Kişinin, sağlıklı bir bilgiye ulaşma imkân ve araçlarının bulunmadığı konularda zan ile hareket etmesinin dışında bir yolu bulunmadığı bir gerçektir. Âyet bu gibi durumları kapsamaz. Nitekim içtihat zanni galiple varılan bir sonuçtur ve kesin bilginin bulunmadığı o konuda içtihatla amel edilir.

"**Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne de dağların yüksekliğine ulaşabilirsin.**"

Elindeki bütün imkânların bir anda yok olabileceğinin bilincinde olan kişi böbürlenmez. Bilir ki elindeki imkânların tamamı Allah'ın lütuf ve ihsanı sayesindedir. Hatta kendi çalışması ve zekâsıyla bu imkânları kazanmış olsa da. Çünkü bilir ki o çalışma gücünü ve zekâyı veren de Allah'ın kendisidir.

Yüce Allah yukarıda sözü edilen yasakların hoş karşılanmayacak davranışlar olduklarını belirtmektedir: "**Bütün bunların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsizdir."** Ardından emredilen bu hususların yerli yerince oldukları, yasak edilen şeylerin boşuna yasaklanmadıkları, emredilen hususların da boşuna emredilmedikleri dile getirilmektedir: "**Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve terk edilmiş olarak Cehennem'e atılırsın.**"

أَفَأَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَن۪ينَ وَاتَّخَذَ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًاۜ اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظ۪يمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا ف۪ي
هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُواۜ وَمَا يَز۪يدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُٓ
اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَب۪يلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى

عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ
وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ
كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

40. **Rabbiniz erkek çocuklarını sizin için ayırdı da kendisi meleklerden kız çocukları mı edindi? Kuşkusuz siz, büyük bir iddiada bulunuyorsunuz.**
41. **Düşünüp ibret almaları için bu Kur'ân'da** (meseleleri) **değişik şekillerde anlattık. Ne var ki bu, sadece onları daha da uzaklaştırdı.**
42. **De ki: "İleri sürdükleri gibi Allah'la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı, Arş'ın sahibine ulaşmak için çare ararlardı."**
43. **Allah onların ileri sürdüklerinden münezzehtir ve çok çok yücedir.**
44. **Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder. Aslında her şey O'nu mükemmel sıfatlarla tavsif ederek/överek eksikliklerden tenzih/tesbih etmektedir. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. Kuşkusuz O, kullarına karşı çok yumuşak ve çok bağışlayıcıdır.**

larına göre değil, belge ve kanıtlara göre yargılar. Değilse insanların bu dünya hayatı sürecinden geçmelerine ihtiyaç olmazdı.

"De ki: 'İleri sürdükleri gibi Allah'la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı, Arş'ın sahibine ulaşmak için çare ararlardı."

Şayet Allah'la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı hâkimiyet kavgalarına tutuşur, tahtı ele geçirmek yahut Allah'a daha yakın olmak için birbirleriyle savaşırlardı. Bu durum evrenin düzeninin fesadına sebep olurdu. Dünyadaki krallar ortaklık kabul etmezken ve hâkimiyet alanlarını genişletmek için savaşırken ilâhlar nasıl ortaklık kabul etsin ki. Kuşkusuz evrenin yaratıcısı olan Allah da evrende hâkimiyetine ortaklar kabul etmez: **"Allah onların ileri sürdüklerinden münezzehtir ve çok çok yücedir.**"

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder. Aslında her şey O'nu mükemmel sıfatlarla tavsif ederek/överek eksikliklerden tenzih/tesbih etmektedir. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. Kuşkusuz O, kullarına karşı çok yumuşak ve çok bağışlayıcıdır."

Evrende Allah'tan başka bir ilâhın bulunması şöyle dursun evrende bulunanların hepsi O'nu tesbih etmekte, eksiklikten münezzeh, tek ilâh olduğunu söylemektedir. Hatta O'na ortak koşan veya O'nu inkâr edenler bile hal diliyle O'nun ortaklarının bulunmadığını, O'nun yüceliğini itiraf etmektedir. Evrene hâkim olan mükemmellik, O'nun tek ilâh olduğunu, bilgi ve kudretinin sınırsızlığını göstermeye, başkasına bir ihtiyacının bulunmadığını anlatmaya yeterlidir. İmtihan için yaratılan dünya hayatında O'nu inkâr edenlerin, inkâr etmelerinden dolayı zarar görmemeleri ve dünya hayatı için çalışmalarının karşılığını görmeleri bile O'nun birliğine ve sonsuz bir güce sahip olduğuna delildir. Gücü hakkında şüphesi bulunan baskı uygular ve muhaliflerini ortadan kardırmaya çalışır. En azından birtakım imkânlara sahip olmalarını engellerdi.

Âyetin **"Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız**"daki hitabın müşriklere yönelik olduğunu söyleyenler olmuştur. Gerçek şu ki inananlar da söz konusu tesbihin ayrıntılarını bilmekten acizdirler.

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ
أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ

فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ
بِهٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ
اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ
فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا
عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾
قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ
اِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَرِيبًا
﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهٖ وَتَظُنُّونَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا
قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

45. Kur'ân'ı okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz.

46. Kalplerinin üzerine de onu anlamalarını engelleyecek kılıf geçirir, kulaklarına bir ağırlık veririz. Kur'ân'da Rabbinin adını tek (ilâh) **olarak andığın zaman nefretle arkalarını döner kaçarlar.**

47. Seni dinlediklerinde ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurken de o zalimlerin: "Siz sadece büyülenmiş bir adama tabi oluyorsunuz" dediklerini gayet iyi biliyoruz.

48. Bak senin için ne benzetmeler yaptılar! Bu nedenle de saptılar ve bir yol bulmaya da artık güçleri kalmadı.

49. Dediler ki: "Bir yığın kemikten ve unufak olduktan sonra mı diriltileceğiz?"

50. **De ki: "İster taş olun ister demir."**

51. **"Yahut gözünüzde büyüttüğünüz başka bir şey olun** (fark etmez)**." Onlar: "Bizi kim tekrar diriltebilir?" diyecekler. De ki: "Sizi ilk defa yaratan." Alaylı bir şekilde sana başlarını sallayacaklar ve "Ne zaman o?" diyecekler. "Belki de çok yakındır." de.**

52. **"Allah sizi çağırdığı gün O'na hamd ederek çağrısına uyacaksınız ve çok az beklediğinizi düşüneceksiniz."**

İnanmayanlarla Kur'ân arasında Allah'ın perde çekmesi ne anlama gelir? Perdeyi çeken bizzat Allah'ın kendisi ise ardından onları cezalandırması adaletine sığar mı?

Bu ve benzeri âyetler dikkatlice okunduğunda Yüce Allah'ın olaylara hâkim olduğu, izni dışında hiçbir şeyin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı anlatılmaktadır. Bu âyetlerde, durup dururken Allah'ın kalplerini mühürlediği veya perde çektiği ve ardından da Allah'ın onları cezalandırdığı anlatılmıyor. Nitekim bu ve benzeri âyetlerin ardından gerekçeler sıralanmaktadır. Örneğin burada gerekçeler şöyle sıralanıyor:

a. Kur'ân'da yalnız Rabbinin adını andığın zaman nefretle arkalarını dönüp kaçıyorlar.

b. Peygamber Kur'ân okuduğunda onu anlamak için değil, nasıl karşı geleceklerini tespit etmek için dinliyorlar. Çünkü onlar küfre şartlanmış kimselerdir: "**Seni dinlediklerinde ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurken de o zalimlerin: "Siz sadece büyülenmiş bir adama tabi oluyorsunuz" dediklerini gâyet iyi biliyoruz."**

c. Peygamberin etkinliğini kırmak için peygamber hakkında iftiralarda bulunmuşlardır. İnkâra olan şartlanmışlıkları onları saldırgan hale getirmiş ve düşmanca tavır takınmalarına sebep olmuştu.

"Bu nedenle de saptılar ve yol bulmaya güçleri kalmadı."

d. Ayrıca Allah'ın gücü konusunda şüphe içindeler ve ahireti de bu nedenle inkâr ediyorlardı:

"Dediler ki: 'Bir yığın kemikten ve unufak olduktan sonra mı diriltileceğiz?"

"De ki: "İster taş olun ister demir. Yahut gözünüzde büyüttüğünüz başka bir şey olun (fark etmez)**. Onlar: 'Bizi kim tekrar diriltebilir?' diyecekler. De ki: 'Sizi ilk defa yaratan.' Alaylı bir şekilde sana başlarını sallayacaklar ve 'Ne zaman o?' diyecekler. 'Belki de çok yakındır.' de."**

Kalpleriyle Kur'ân arasında perde çekilmesinin gerekçeleri işte bunlardır. Yoksa durup dururken Allah onları saptırmamış, kalplerine perde çekmemiştir.

"Allah sizi çağırdığı gün O'na hamd ederek çağrısına uyacaksınız ve çok az beklediğinizi düşüneceksiniz."

Dünya hayatının ilk dönemlerinde ölmüş kimselerle son dönemlerinde ölmüş kimselerin kabir hayatının müddetini algılamaları merak edilen bir konudur. Öncekiler binlerce yıl önce ölmüşlerdir. Bu sonrakilerin ise kabir hayatı kısa bir müddet sürecektir.

Belirtmek gerekir ki zaman/müddet insanın algılamasıyla ilgili bir meseledir. İnsan çok uzun bir müddeti kısa, kısa bir müddeti de uzun olarak algılayabilir. Âyet bu konuda bize ışık tutmakta, o uzun müddetin kısa bir müddet bekleme şeklinde algılanacağını haber vermektedir. Uyku anlarımız bu konuda bir ipucudur. Saatlerce uyuyan bir kişi, birkaç dakika önce uyuduğunu zannedebilmektedir.

Her insanın fıtratında Allah'a hamd etmek vardır. İnanmayanlar bu dünyada hamd etmiyorlarsa, fıtratlarını bastırarak hamd etmeye yanaşmıyorlar. Bu sebepten olmalı ki ahirette fıtratları baskı altında tutulmaktan kurtulacak ve onlar da hamd edeceklerdir.

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ
بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾
رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ
وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾

53. Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Çünkü şeytan aralarını açar. Şüphesiz ki şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

54. Rabbiniz sizi en iyi bilendir; dilerse size merhamet eder dilerse size azap verir. Biz seni onlar üzerine bir vekil olarak göndermedik.

55. Rabbin, göklerde ve yerde bulunan herkesi daha iyi bilir. Biz, peygamberlerin kimilerini kimilerinden üstün kıldık ve Davud'a Zebûr'u verdik.

Âdem'e secde olayından bu yana şeytan insanların arasını bozmak ve onları yoldan çıkarmak için fırsat kollar ve fırsatını bulduğunda da hemen harekete geçer. Onun dört gözle beklediği tartışma anlarıdır. Hemen devreye girer ve arayı kızıştırır. Şeytana bu fırsatı vermemek ve etkisini azaltmak için inananlara daima sözün en güzelini söylemesi emredilmektedir. Müslüman'ın bir başka Müslüman'la konuşma ve tartışmalarında da, Müslüman olmayanlarla konuşma ve tartışmalarında da emredilen budur. İnanmayanlarla tartışmada kaba davranmak, onların Müslüman olmalarına engel olur ve onların İslâm'a olan düşmanlıklarını arttırır. Müslümanlara karşı daha saldırgan hale gelirler.

54. âyetin inananları mı, inanmayanları mı kastettiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Her iki kesimi de birlikte kastettiğini söylemek mümkündür. Sonuçta yüce Allah inananları da, inanmayanları da elbette ki daha iyi bilir ve dilerse bunlara da, diğerlerine de merhamet eder veya cezalandırır. Ne var ki O'nun merhamet etmesi de, cezalandırması da rastgele değil, bilgisine ve kendisi tarafından belirlenen adaletine uygun kurallara bağlı bir husustur. O, insanların ne yaptıklarını gayet iyi bilir ve buna göre merhamet eder veya cezalandırır. İşte bundan dolayı insanları daha iyi bildiği ifade edildikten sonra merhamet etmesinden ve cezalandırmasından söz edilmektedir.

Kısacası O'nun merhamet etmeyi veya cezalandırmayı dilemesi, keyfi bir dileme değil, insanların yaptıklarına taalluk eden bilgisine dayalı bir dilemedir. O'nun ezeli dilemesi, işlerin bu şekilde gitmesini istemiştir. Çünkü Allah adildir.

Günümüzde bazı kimseler **"Biz seni onlar üzerine vekil göndermedik"** ifadesi ile Kur'ân'da geçen benzeri ifadelere bakarak dinin dünya hayatına ait cezalandırma ve yaptırıcı emirlerinin olamayacağını ileri sürerler. Öncelikle belirtelim ki bu ve benzeri ifadeler inançla ilgilidir. İnanç konularında ne Peygamberin ne başka bir kimsenin baskı yapmaya hakkı vardır. Zaten Allah'ın kendisi bile insanlara inanın veya inanmayın diye baskı yapmaz. İn-

sanlar diledikleri inancı seçer ve bunun hesabını ahirette Allah'a verirler. Şu veya bu kimse inanmadı diye de bir başkası ahirette sorguya çekilecek değildir. Peygamberin görevi tebliğ etmekten ibarettir. Onun yolundan gidenlerin de görevi budur. Bir başkasından dolayı sorguya çekilme ancak tebliğ görevinin yapılmamasından dolayı olabilir.

İslâm'ın ahkâmını uygulayan bir yönetim, Allah adına yönetmediği için Allah'ın haklarını koruması diye bir şey söz konusu değildir. Söz konusu yönetim, yönettiği toplumun haklarını korur. Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden söz edilen ve cezaları belirtilen suçlar da topluma karşı işlenmiş olan suçlardır. Bu sebeple yönetim dünya hayatıyla ilgili İslâm'ın hükümlerini icra ederken Allah adına değil, yönettiği toplum adına uygular. Şüphesiz Allah'a karşı işlenen suçların en büyüğü, O'na ortak koşulmasıdır. Oysa Allah'a ortak koşmanın dünyada herhangi bir cezası yoktur. İslâmî yönetim inanmıyorlar diye insanlara ceza veremez.

Şu da bir gerçektir ki Kur'ân-ı Kerim dünya hayatına dair ve toplumu ilgilendiren emir ve yasaklar içermekte, hatta bazı suçlar için cezalar belirlemektedir. Bu nedenle İslâm dininin dünya hayatına karışmadığını ve yaptırımlar öngörmediğini söylemek, bu konuları içeren âyetleri reddetmek anlamına gelir.

"**Rabbin, göklerde ve yerde bulunan herkesi daha iyi bilir. Biz, peygamberlerin kimilerini kimilerinden üstün kıldık ve Davud'a Zebûr'u verdik.**"

Peygamberler içerisinde Muhammed (s.a.v.) gibi yetim biri olduğu gibi Hz. Davud gibi güçlü hükümdarlar da vardır. Ama Hz. Davud'a Zebur verilmiştir ve kendisine kitap verilmiş olması hükümdar olmasından çok daha yüce bir şeydir. İnsanlar dünyevi makamlardan çok dini makamlarla ve ilimle yücedirler. Bu sebeple müşrik Arapların aralarından ileri gelen birine peygamberlik verilmesi gerektiği şeklindeki iddiaları yahut diğer insanların benzeri değerlendirmeleri hiçbir anlam ifade etmez. Hz. Muhammed'e peygamberlik ve Kur'ân'ın verilmiş olması, onu dünyevi makamların hepsinden yüce kılmıştır. Yüce Allah kimin peygamberliğe daha layık olduğunu elbette herkesten daha iyi bilir.

Kimi peygamberler, diğer peygamberlerden kimi nitelikleri yönünden üstündürler. Ama peygamberleri yarıştırırcasına ve kimi sübjektif iddialarla birinin diğerinden üstün olduğunu ileri sürmek doğru bir davranış değildir.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا
يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِنْ
مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا
عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾
وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ
وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ
إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا
جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ
الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا
كَبِيرًا ۚ ﴿٦٠﴾

56. De ki: "O'nun dışında bel bağladıklarınız size gelen zararı ne savabilirler ne de değiştirebilirler.

57. Kendilerine yalvardıklarının Allah'a en yakın olanları bile Rablerine daha sevimli gelmek için yol ararlar; O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır.

58. Hiçbir memleket yoktur ki kıyamet gününden önce onu helak etmiş veya şiddetli bir azap ile cezalandırmış olmayalım. Bu, kitapta yazılıdır.

59. Bizi, âyetler/mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin onları yalanlamış olmasından başkası değildir. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olarak dişi bir deve vermiştik de onlar, o deveye zulmettiler. Biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz.

60. Hani sana: "Rabbin insanları kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı da Kur'ân'da bahsi geçen lanetlenmiş ağacı da insanlar için bir imtihan yaptık. Onları korkutuyoruz; ama bu sadece onlarda büyük bir azgınlığı arttırıyor.

Yalvarmak ve yardım dilemek de ibadet kapsamı içine girmektedir. Bu sebeple yardım dileme ve yalvarma, ancak bu istekleri yerine getirebilene yapılır ki o da Allah'tır. Bir zararı savma ve yarar sağlama imkânına sahip olmayan Allah dışındaki kimselere bel bağlayanlar sonunda hüsrana uğrayacaklardır.

Kendisine yalvarılan ve yardım dilenilen kişi veya kişilerin Allah katında makam ve mertebelerinin olması durumu değiştirmemektedir. Nitekim burada kendilerine yalvarılan kimselerle melekler, Üzeyir ve Hz. İsa'nın kastedildiğini İbnu Abbas söylemektedir. (Taberi, XVII, 471). Ama yüce Allah bunlara yalvarmanın ve onlardan bir yardım istemenin fayda vermeyeceğini anlatarak: "**Kendilerine yalvardıklarının Allah'a en yakın olanları bile Rablerine daha da yakın olmak için yol ararlar**" buyurmaktadır. Bu yalvardıklarının kendileri muhtaçtır ve onlar Allah'ın **"Rahmetini umuyorlar ve azabından korkuyorlar."**

Halkı zalim olan hiçbir ülkeye ayrıcalık tanınmaz. Allah, kulları arasında ayırım yapmaz. Azabı hak edenler mutlaka cezalandırılırlar. İşlenen suça göre ceza vermek, Allah'ın adaletinin bir gereğidir.

"Bizi, âyetler/mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin onları yalanlamış olmasından başkası değildir. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olarak dişi bir deve vermiştik de onlar, o deveye zulmettiler. Biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz."

Müşrik Araplar, sık sık peygamberden mucize getirmesini istiyorlardı. Oysa duyulara hitap eden hissi/kevni mucizeler ancak peygamberlikleri belli bir bölge ve döneme ait peygamberlere verilir. Peygamberimizin peygamberli-

ği belli bir yöre yahut dönemle sınırlı değildir. O kıyamete kadar gelecek bütün insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Kaldı ki inanmak istemeyenler için mucizeler de bir anlam ifade etmez. İşte burada bu husus dile getirilmektedir.

Âyet açık bir şekilde Peygamberimize bu tür mucizelerin verilmediğini ifade etmektedir. Peygamberimizin peygamberliğini ispat eden tek bir mucizesi vardır ve o da Kur'ân-ı Kerim'dir. İstedikleri mucizelerin amacı, insanları korkutmak, onlara ürperti vermektir. Kur'ân'ın amacı ise, insanları ikna etmektir. Aklını kullanan, elbette ki ikna edici olan mucizeyi tercih eder.

Semûd kavmi, Hz. Salih'ten peygamberliğini ispat eden bir mucize getirmesini; kayadan bir deve çıkarmasını istemişlerdi. Onlara istedikleri mucize verildi fakat iman etmediler. İstedikleri mucize daha da azgınlaşmalarına sebep oldu. Sonunda helak oldular.

"Hani sana: 'Rabbin insanları kuşatmıştır' demiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı da Kur'ân'da bahsi geçen lanetlenmiş ağacı da insanlar için bir imtihan yaptık. Onları korkutuyoruz; ama bu sadece onlarda büyük bir azgınlığı arttırıyor."

İsra/gece yürüyüşünün ardından gerçekleşen mirâcın, rüya yoluyla olduğunu ileri sürenler bu âyete dayanırlar. Âyette geçen رُؤْيَا kelimesinin sadece rüya için kullanıldığını söylerler. Karşı çıkanlar ise, burada kelimenin sözlük anlamının kastedildiğini, ardından peygamberin söylediklerinin yalanlamasının zikredilmesinin de olayın rüya olarak değil, uyanık iken gerçekleştiğine delil olduğunu belirtir, rüyanın yalanlamaya konu olmayacağını ileri sürerler.

Miraç olayı ister rüya halinde, ister yakaza halinde gerçekleşmiş olsun Peygamber (s.a.v.), miraçta gördüklerini anlatınca inanmayanlar hem miraç olayını ve hem de Peygamberin anlattıklarını yalanlamış, müminler ise tereddütsüz tasdik etmişlerdir. Âyet bu olayın bir sınama vesilesi olduğunu anlatmaktadır.

ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ
فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ
مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ
الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ
سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

61. **Hani bir zaman meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O dedi ki: "Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?"**

62. **Dedi ki: "Şu bana üstün kıldığına bakar mısın? Şayet ahiret gününe kadar bana mühlet verirsen azı hariç zürriyetinin hepsini buyruğumun altına alacağım."**

63. **Allah buyurdu ki: "Hadi git! Bilesin ki onlardan her kim uyarsa cehennem, sizin eksiksiz bir cezanız olacaktır.**

64. **Onlardan gücünün yettiği kimseleri yaygaranla yerinden oynat. Atlılarınla ve yayalarınla üzerlerine çullan. Mallarda ve evlatlarda onlara ortak ol. Onlara vaatlerde bulun." Şeytan onlara, aldatmadan başka ne vaat edebilir ki!**

65. **"Şu bir gerçek ki benim kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur." Vekil olarak Rabbin yeter.**

Azgınlık ve inkârlarında ısrar eden şu müşrikler, atalarının ve kendilerinin düşmanı olan İblis'in peşine takılmış kimselerdir. Bir zamanlar Allah, İblis'e meleklerle birlikte Âdem'e secde etmesini emretmişti. İblis, onların da atası olan Âdem'e secde etmemiş, Allah'ın emrini yerine getirmemiş ve atala-

rı Âdem'i dolayısıyla kendilerini horlayarak **"Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?"** demişti.

Meleklerin Âdem'e secde etmeleri, onun yeryüzünde halife yani yeryüzünün hâkimi olmasını kabul etmeleri, yeryüzü hâkimiyetine daha elverişli olduğunu itiraf etmeleri anlamına gelir.

İblis ise Allah'ın emrine isyan ederek secde etmemiş, bir bakıma yeryüzünde kim hâkim olacak ve yeryüzü işleri nasıl yürütülecek gibi konuların yeryüzünde yaşayanların işi olduğunu ileri sürmüştür.

Secde etmekten imtina eden İblis'in **"Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?"** sözlerinden çıkan ikinci önemli husus ise, üstünlük ve liyakatte soyculuğu esas almasıdır.

Böylece İblis, ileri sürdükleriyle iki grup insana önderlik etmektedir. Bunlardan biri yeryüzünde hâkimiyet, yeryüzünde yaşayanlara aittir diyenlerdir. Diğeri ise üstünlüğü soya bağlayanlardır. İblis secde etmekten imtina ettikten ve bu davranışından dolayı cezalandırıldıktan sonra: **"Şu bana üstün kıldığına bakar mısın? Şayet ahiret gününe kadar bana mühlet verirsen azı hariç zürriyetinin hepsini buyruğumun altına alacağım."** demiştir. Belirtmek gerekir ki İblis, iddiasında büyük ölçüde başarılı olmuştur. İblis'in bu iddiasına karşın yüce Allah, herhangi bir oranlama yapmaksızın: **"Şu bir gerçek ki benim kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur,"** buyurmuştur. Gerçek o ki Allah'ın gerçek kullarının diğerlerine oranı çoğunlukla az olmuştur.

رَبُّكُمُ الَّذٖى يُزْجٖى لَكُمُ الْفُلْكَ
فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖؕ اِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحٖيمًا ﴿٦٦﴾
وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ اِلَّٓا اِيَّاهُۚ فَلَمَّا
نَجّٰيكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾
اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ

حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ
فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا
كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا
بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

66. Rabbiniz, lütfettiklerinden arayasınız diye gemileri denizde yüzdürendir. O, size çok merhametlidir.

67. Denizde başınıza bir musibet gelecek olsa, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız yitip gider de yolunu bulamaz. Sizi kurtarıp karaya çıkarınca, yüz çevirirsiniz. İnsan, nankördür.

68. Yoksa O'nun, karada sizi yerin dibine batırmayacağından yahut üzerinize taşlar savuran bir kasırga göndermeyeceğinden emin misiniz ki? Sonra kendiniz için bir vekil de bulamazsınız.

69. Peki, tekrar sizi denize döndürüp üzerinize şiddetli kasırga göndermesinden ve inkâr etmenizden dolayı sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra da orada sizi Bize karşı koruyacak birini bulamazsınız.

70. Biz, gerçekten insanoğlunu değerli kıldık. Hem karada hem de denizde kendilerini taşıyacak araçlar verdik. Güzel ve temiz şeylerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

Âyetlerde Allah'ı birlemenin gerekçeleri anlatılmaktadır. Gemilerin suda yüzmeleri, Allah'ın evrene yerleştirdiği yasalar çerçevesinde olmaktadır. Yüce Allah'ın bu yasaları, insanın yeryüzündeki hayatını kolaylaştırmıştır. Bu, Allah'ın insanlara merhametinin bir sonucudur. O halde insan, evreni hayatını kolaylaştırmak için dizayn eden Allah'a kulluk etmelidir. Başkasına yapılan kulluk, bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Çünkü mesela denizde bir ki-

şinin başına musibet gelecek olsa, Allah'tan başka o kulluk ettiklerinin hiçbiri yardımına koşamaz. Aslında bu sırada insan da Allah'tan başkasına yalvarmaz. Ama Allah kendisini o durumdan kurtarınca nankörlük eder, yine yüz çevirir.

Ne var ki hayat devam ediyorsa tehlikeler de devam ediyor: **"Yoksa O'nun, karada sizi yerin dibine batırmayacağından yahut üzerinize taşlar savuran bir kasırga göndermeyeceğinden emin misiniz ki? Sonra kendiniz için bir vekil de bulamazsınız."**

Denizde karşılaşılan tehlike, karada başka şekillerde karşınıza çıkar. Denizde sizi terk eden tanrılarınız karada da sizi yüzüstü bırakırlar. Hatta tekrar sizi denize döndürür, öncekinden daha büyük bir tehlikeyle karşılaşırsınız: **"Peki, tekrar sizi denize döndürüp üzerinize şiddetli kasırga göndermesinden ve inkâr etmenizden dolayı sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra da orada sizi bize karşı koruyacak birini bulamazsınız."** Ne de olsa deniz, geçim kaynaklarınızdan biridir. Ona tekrar ihtiyaç duyacaksınız.

Kara ve denizden söz edilmesi, her durumda ve her yer ve zamanda tehlikenin söz konusu olabileceğini anlatmak içindir.

"Biz, gerçekten insanoğlunu değerli kıldık. Hem karada hem de denizde kendilerini taşıyacak araçlar verdik. Güzel ve temiz şeylerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."

İnsana verilen nimetlerin sıralandığı ve bu nimetleri verenden başkasına kulluk edilmemesi gerektiğinin anlatıldığı bu bölümde bu âyetle konuya son verilmektedir.

Müfessirler insanın diğer yaratıklara üstünlüğünü anlatırken, insanın iki ayak üzere yürümesi, diğer canlıların yiyeceklerini ağızlarıyla alırken insanın ellerini kullanması, görünümünün ve vücut yapısının gayet düzenli olması, görmesi, duyması, akıl sahibi olması vs. gibi hususları zikrederler. Kuşkusuz sıralanan bu hususlar ve benzerleri, karada ve denizde binekler kullanması ve diğer varlıkların insanın istifadesine sunulması, bütün bunlar insana değer verildiğinin ayrıntılarıdır. İnsan bütün bu sahip olduklarıyla birçok yaratıktan üstün ve değerli kılınmıştır. Bütün bu nimetleri veren Allah olduğuna göre insan sadece Allah'a kulluk etmelidir.

Genelde müfessirler âyetin "**Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık,**" kısmını tefsir ederken insanın yaratıkların tamamından üstün veya bir kısım insanların bütün yaratılmışlardan üstün olduklarını söylerler. Onlara göre burada *"birçoğu"* tamamı anlamındadır.

Bizce âyetin anlatımı gayet açıktır. İnsan, yaratıkların hepsinden değil, birçoğundan üstündür. Kur'ân-ı Kerim'de olumsuz sıfatlarla anılmayan sadece meleklerdir. Oysa insan için *"çok zalimdir, çok nankördür."* (İbrahim 14/34), *"zayıf yaratılmıştır"* (Nisa 4/28), *"çok acelecidir"* (İsra 18/11), *"çok cahildir* (Ahzab 33/72) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Melekler hakkında bu tür olumsuzluklar içeren ifadeler geçmemektedir. Mesele Kur'ân-ı Kerim'de bu derece açık ortaya konulmuşken, uydurulmuş birtakım rivayetlere ve zorlama yorumlara dayanarak insanın meleklerden üstün olduğunu söyleyemeyiz. İnsana değer verilmiş olması, insanın mutlaka bütün yaratıklardan üstün olmasını gerektirmez ki!

يَوْمَ نَدْعُوا
كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْۚ فَمَنْ اُو۫تِيَ كِتَابَهُ بِيَمٖينِهٖ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَقْرَؤُ۫نَ
كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَت۪يلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ ف۪ي هٰذِهٖٓ
اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَب۪يلًا ﴿٧٢﴾

71. Her insan topluluğunu önderleriyle çağırdığımız gün, kitabı sağından verilenler, kitaplarını okurlar ve hiçbir haksızlığa uğramazlar.

72. Her kim de bu dünya hayatında kör ise o, ahirette de kördür ve yolunu yitirip bulamama hususunda en şaşkın olandır.

"Önder" diye tercüme ettiğimiz "imam" kelimesi, kendisine tabi olunan anlamındadır. Kelime peygamberler, mezhep imamları, değişik düşünce topluluklarının liderleri için kullanılır. Kitap için de imam denilmektedir. Âyetteki kullanım için değişik anlamlar verilmiştir. Bu anlamlar içerisinde en uygun olanı, bununla amel defterinin kastedilmiş olmasıdır. Âyetin devamında "kitabı/amel defteri sağından verilenler" ifadesi bu anlamı çağrıştırmaktadır. Buna göre "ey kitabı sağından verilenler" veya benzeri ifadelerle çağırılanlar, kitaplarını gönül rahatlığıyla okuyacaklardır. Kitaplarını başkalarına göstermekten sevinç duyacaklardır. Elbet kitapları sollarından verilenler de kitaplarını okuyacaklar ama gönül rahatlığıyla değil, ahu figanlar içerisinde okuya-

caklar ve kimse görmesin diye utançlarından onu arkalarına saklayacaklardır. Yine kitaplarını sol taraftan alanlar da elbette haksızlığa uğramayacak ve hak ettikleri cezayı alacaklardır.

İşte bu ikinci sınıf dünya hayatında nasıl apaçık delilleri görmeyen kör kimseler idilerse ahirette daha da kör olacak ve o mahşer kalabalığında şaşkın şaşkın dolanacaklardır.

وَاِنْ كَادُوا
لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۗ
وَاِذاً لَاتَّخَذُوكَ خَل۪يلاً ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَٓا اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ
تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـٔاً قَل۪يلاًۗ ﴿٧٤﴾ اِذاً لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ
وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَص۪يراً ﴿٧٥﴾
وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَاِذاً لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَل۪يلاً ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا
قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْو۪يلاً ﴿٧٧﴾

73. Sana vahyettiklerimizden başka şeyleri uydurup bize iftira etmen için az kalsın seni saptıracaklardı. O takdirde seni candan dost da edineceklerdi.

74. Eğer sana sebat vermemiş olsaydık neredeyse sen de onlara bir parça meyledecektin.

75. O zaman hiç şüphesiz sana hayatın da ölümün de sıkıntılarını kat kat tattırırdık. Sonra bize karşı kendine bir yardımcı da bulamazdın.

76. Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı sana dar edeceklerdi. O takdirde kendileri de senden sonra fazla kalmayacaklardır.

77. Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında bir yasadır. Bizim yasamızda hiçbir değişiklik bulamazsın.

Müşriklerin, Peygamberi yolundan saptırmak için değişik yollara başvurdukları bilinmektedir. Kimi zaman kendisiyle uzlaşıp orta bir yerde buluşmayı denedikleri de gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır. Peygamber de onları İslâm'a kazandırmayı çokça arzu ediyordu. Anlaşılan o ki onları İslâm'a kazandırmak için Peygamberin kendisi de, kimi tavizler vererek dini onların hoşuna gidecek şekilde anlatmaya niyetlendiği oluyordu. Ama Allah kendisine sebat verdi; mantığı ve basireti duygusallığına galip geldi. Duygusallığına mağlup olsaydı, hem dünya hayatında ve hem de ahirette sıkıntı üzerine sıkıntıyla karşılaşacaktı.

Peygamber için hoş görülmeyen ve tenkit edilen böyle bir davranış, her iman eden için de kınanacak bir davranıştır. Peygamber dinin tebliğ edicisiydi, o dini nasıl gösterse din öyle anlaşılacaktı, biz sıradan insanlar için durum böyle değildir diyemeyiz. Çünkü bize de Peygamberi örnek almamız emredilmiştir. Belki can ve mal kaybı söz konusu olduğunda Müslüman takıyye yaparak dini gizleyebilir veya aykırı bir şekilde anlatabilir ama insanları dine kazandırmak için böyle davranamaz.

"Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı sana dar edeceklerdi. O takdirde kendileri de senden sonra fazla kalmayacaklardır."

Hicret öncesinde müşriklerin gittikçe Müslümanlara baskılarını arttırdıkları ve Peygamber (s.a.v.)in Mekke'yi terk etmemek için direndiği anlatılmaktadır. Nihayet baskılar dayanılmaz bir hal almış, Peygamber ve Müslümanlar Mekke'yi terk etmişlerdir. Âyette de haber verildiği gibi Peygamber Mekke'yi terk ettikten bir süre sonra Müslümanlar Mekke'yi fethetmiş müşriklerin oradaki hâkimiyetine son verilmiştir. Yüce Allah bunun toplumsal bir yasa olduğunu, peygamberlerini yurtlarından çıkaranların kısa bir müddet sonra cezalandırıldıklarını ardından gelen şu âyette haber vermektedir: "**Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında bir yasadır. Bizim yasamızda hiçbir değişiklik bulamazsın.**"

اَقِمِ الصَّلٰوةَ
لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِۜ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَۗ عَسٰٓى
اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْن۪ي مُدْخَلَ
صِدْقٍ وَاَخْرِجْن۪ي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا
نَص۪يرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُۜ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِن۪ينَۙ
وَلَا يَز۪يدُ الظَّالِم۪ينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ
اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُ۫سًا ﴿٨٣﴾
قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه۪ۜ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَب۪يلًا ﴿٨٤﴾

78. **Güneşin sarkmasından gece karanlığına kadar namaz kıl. Fecir Kur'ân'ını da gözet. Çünkü fecir Kur'ân'ı, kendisine tanıklık edilendir.**

79. **Sana mahsus bir nafile olarak gecenin bir kısmında da Kur'ân okumak için uyan. Rabbinin seni övülmüş bir makama yükseltmesi yakındır.**

80. **Ve de ki: "Rabbim gireceğim yere dürüstlük üzere girdir ve çıkacağım yerden dürüstlük üzere çıkar. Kendi katından bana yardım edecek bir güç ver."**

81. **Yine de ki: "Hak geldi, batıl ise yok olup gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur."**

82. Biz Kur'ân'da iman edenlere bir şifa ve bir rahmet olan şeyi indiriyoruz. Bu indirdiklerimiz, zalimlerin hüsaranından başka hiçbir şeyini arttırmaz.

83. İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Kendisine bir fenalık dokunduğunda ise umutsuzluğa kapılıverirler.

84. De ki: "Herkes kendine yakışan neyse onu yapar. Rabbiniz, kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir."

İnanç konularının hemen ardından dinde vakti ve şekli belirlenmiş ibadetlerin en önemlisi kabul edilen namaza geçiş yapılmıştır.

Güneşin sarkması şeklinde çevirdiğimiz *dülûkü'ş-şems*'in güneşin batması anlamında olduğunu söyleyenler olmuşsa da genellikle güneşin günün ortasında batıya sarkması anlamında olduğu söylenmektedir. Söz konusu ifadenin hemen ardında bulunan *ilâ* (...a kadar) edatı, güneşin sarkmasından gece karanlığına kadarki süreci ifade ettiğinden öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını içermektedir. Güneşin sarkması öğle ile ikindi, gece karanlığı da akşam ve yatsı namazlarına delalet etmektedir. Fecir Kur'ân'ı da sabah namazını anlatmaktadır. Burada namaz, önemli bir parçası olan Kur'ân okuma ile isimlendirilmiştir. Böylece âyette beş vakit namaz zikredilmiş olmaktadır. Öğle ile ikindinin bir arada, akşam ile yatsının da bir arada zikredilmeleri bu namazların kendi aralarında birleştirilebileceklerine işaret olarak görülmüştür. Bununla birlikte mezhepler, başka deliller zikrederek bu namazların birleştirilmelerine sınırlamalar koymuşlardır. Bu konudaki ayrıntılar için fıkıh kitaplarına bakılabilir.

Fecir Kur'ân'ına tanıklık edilmesi, fecir vaktinde gece ile gündüz meleklerinin nöbet değişimleri vakti olduğundan hem gece meleklerinin ve hem de gündüz meleklerinin namaz kılana şahitlik etmeleriyle açıklanmıştır.

"Sana mahsus bir nafile olarak gecenin bir kısmında da Kur'ân okumak için uyan. Rabbinin seni övülmüş bir makama yükseltmesi yakındır."

Burada da Kur'ân okuma ile namaz kılmak kastedilmiştir. Söz konusu edilen namaz, vakit namazlarının dışında bir namaz olup farz namazların dışındadır.

"*Sana mahsus*" ifadesinden hareketle bu namazın Peygamber (s.a.v.)e farz kılındığı söylenir. Bununla birlikte söz konusu namazın hem Peygamber ve

hem de diğer müminler için nafile bir ibadet olduğunu söyleyenler de olmuştur.

"Ve de ki: 'Rabbim gireceğim yere dürüstlük üzere girdir ve çıkacağım yerden dürüstlük üzere çıkar. Kendi katından bana yardım edecek bir güç ver."

Müfessirler genelde âyetin hicretle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Hicret vakti yaklaşmıştır ve bu sırada Peygambere bu dua öğretilmektedir. Medine'ye hicretin dürüstlük, samimiyet ve kimsenin hak hukukuna tecavüz etmeden Allah'ın emir ve yasakları gözetilerek yapılması, Mekke'den çıkarken de bunların gerçekleşmesi istenmektedir.

Önemli bir olay gerçekleşecektir. Peygamber doğup büyüdüğü yurdunu terk etmek zorunda kalacaktır. Gideceği yerde de birtakım zorluklarla karşılaşacaktır. Bu sebeple **"Kendi katından bana yardım edecek bir güç ver,"** demesi istenmektedir. Ancak bu dua hicret vesilesiyle indirilmiş olsa da bütün işlerde; bir yerden bir yere giderken, bir işe başlarken yapılacak güzel ve anlamlı bir duadır.

"Yine de ki: 'Hak geldi, batıl da yok olup gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur."

Bilindiği gibi hicretten önce Müslümanlar üzerindeki baskı daha da şiddetlenmişti. İşte tam bu sırada böyle bir âyetin gelmesi anlamlıdır. Kur'ân'ın insanlara sunduğu hak din gelmiştir. Bunun karşısında duran şirk ise batıldır ve yıkılmaya mahkûmdur, yok olup gidecektir. Âyet indiği sırada görüntüde batılın hâkimiyet ve zaferinden söz edilebilirdi. Müslümanların bir kısmı Habeşistan'a hicret etmişti. Mekke'de kalanlar ise işkence ve baskılar altında inliyordu. Ama on yıl sonra Müslümanlar, kendisinden hicret etmek zorunda kaldıkları Mekke'ye zaferle girmişlerdir. Peygamber (s.a.v.) Mekke'ye girdiğinde Ka'be'ye gitti. Ka'be'nin çevresinde 360 put bulunuyordu. Elindeki asasıyla putları deviriyor ve: *"Hak geldi, batıl da yok olup gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur,"* diyordu. (Buhari, hadis no: 4720).

Her dönemde ve her yerde hak batıla galip gelir. Yeter ki hakkın savunucuları, bir önceki âyette söz konusu edilen duanın gereğini yapsınlar. Bir işe girişirken samimi, dürüst ve Allah'ın emir ve yasaklarını gözeterek girişsinler. Amaçları ve varmak istedikleri de bu niteliklere sahip bulunsun.

Batılın yok olmasında temel dayanak Kur'ân'dır. Çünkü:

"Biz Kur'ân'da iman edenlere bir şifa ve bir rahmet olan şeyi indi-

riyoruz. Bu indirdiklerimiz, zalimlerin hüsaranından başka hiçbir şeyini arttırmaz."

Kur'ân inananlar için güç kaynağıdır. Çünkü o, kalplerdeki hastalıkları söküp atar. Kin, nefret, cimrilik, nankörlük ve haset gibi duyguları asgariye indirir. Böylesi duyguların minimuma indirildiği toplumlar sağlıklı ve güçlü toplumlardır. Kur'ân Müslüman toplumu bu şekilde güçlendirirken zalimler çılgına dönerler. Onlar, hakka karşı kör bir inadın içine girmişlerdir. Sapık inançları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Onlar bu dünyada da ve ahirette de kaybedenlerden olacaklardır.

"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Kendisine bir fenalık dokunduğunda ise umutsuzluğa kapılıverirler."

"De ki: 'Herkes kendine yakışan neyse onu yapar. Rabbiniz, kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir."

Burada *"insan"* ile kastedilenin bütün insanlar olmadığı âyetin bağlamından anlaşılmaktadır. Sonraki âyette, insanların farklı karakterlerde olduklarına dikkat çekilmesi de, âyette bütün insanların kastedilmediğini göstermektedir. O halde burada kastedilenler, önceki âyetlerde zalim diye tanımlanan inkârcılardır. Bununla birlikte insanların azı müstesna farklı ölçülerde olsa bile inanan-inanmayan bütün insanlarda böyle bir eğilimin varlığı bilinmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, insanın yapısında var olan bu psikolojik hastalıklara şifadır. Kuşkusuz Kur'ân'ın eğitiminden geçmiş bir insanın bu psikolojik hastalıklardan etkilenmesi ile diğerinin etkisi farklı olacaktır.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنَ الْعِلْمِ
اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٥﴾

85. Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir; size ilimden az bir şey verilmiştir."

Sorunun kimler tarafından sorulduğu ve ruh ile neyin kastedildiği konularında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müşrikler tarafından sorulduğunu söyleyen olduğu gibi Kitap ehli tarafından, hatta Müslümanlar tarafından sorulduğunu söyleyen de olmuştur. Sorunun kim tarafından sorulmuş olduğu o kadar önem arz etmemektedir. Soruda ve verilen cevapta da buna ipucu ola-

cak bir şey bulunmamakla birlikte ruh kelimesine verilecek anlam bu hususa ipucu olabilir.

Farklı görüş ileri sürülen hususlardan diğeri, ruh kelimesiyle vahiy meleği Cebrail'in mi yoksa canlılık kaynağı olan ve Türkçemizde de ruh olarak isimlendirilen soyut varlığın mı kastedildiğidir. Müfessirlerin çoğu burada insana canlılık veren ruhun kastedildiğini söylerler. Ne var ki sözün bağlamı Kur'ân'a aracılık yapan vahiy meleği olduğunu desteklemektedir. Önceki âyetlerde hakkın geldiği ve batılın zail olduğu, hak olan Kur'ân'ın şifa kaynağı olduğu anlatılmaktaydı. Sonra gelecek âyetlerde de Peygamber'e vahyedilmiş Kur'ân'ın geri alınabileceği ve Kur'ân'ın icazından söz edilmektedir. Bu bağlam içerisinde insanı canlı kılan ruhun araya sıkıştırılması tutarlı görünmemektedir. Selef âlimlerinin çoğu, bununla meleğin kastedildiğini söylemişlerdir. (bk. Kasimî, X, 3991).

Buna göre soruyu soranlar müşrikler olmalıdır. Onlar hep Kur'ân'ın kaynağını merak etmişlerdir. Kendilerini aciz bırakan bu Kur'ân'ı kim Muhammed'e getiriyor? Böylece Peygamber, onu getirenin Allah'ın emriyle bunu yapan melek olduğunu söylüyor. Ancak o meleği onlara ayrıntılarıyla anlatacak değildi. Onlar da zaten kendisinin anlatacaklarını kabullenecek değillerdi. Melek gaybi bir konudur ve nasıllık ve niceliği tam olarak anlatılamaz. Kur'ân, insanlara ancak lazım olan bilgiyi verir, kendilerini ilgilendirmeyen meraklarını tatmin için uğraşmaz. Nihayet insana verilen bilgi sınırlı bir bilgidir. Belki de hiçbir konuda bilginin sonuna ulaşamaz: "**Size ilimden az bir şey verilmiştir.**" Bilginin sonuna ulaşamamak, bilgi edinmekten vazgeçmeyi gerektirmez. Bilakis, bilgide varılan noktanın yeterli olmadığını anlatır. Ne kadar bilgiye ulaşılmışsa, onun da ötesi vardır. O halde dünya durdukça bilgiye ulaşma çabası devam etmelidir.

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا
إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾
إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ
اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ

لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

86. Dilersek sana vahyettiğimizi yok ederiz de bize karşı onu koruyup tutacak bir vekil de bulamazsın.

87. Ancak Rabbinin bir rahmeti olarak (böyle yapmadık)**. Kuşkusuz O'nun sana lütfu büyüktür.**

88. De ki: İnsanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için bir araya gelseler ve birbirlerine destek olsalar da kesinlikle onun benzerini getiremezler.

89. Bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali değişik biçimlerde verdik; ama insanların çoğu inkârda direttiler.

Vahiy göndermek Allah'ın elinde olduğu gibi, indirilmiş olan vahiyleri unutturmak veya başka bir şekilde kaldırmak da Allah'ın elindedir. Nitekim Kur'ân'dan önce gönderilmiş olan vahiylerin bir kısmı unutulmuş, bir kısmı da değiştirilmiş; eksiltilmiş veya arttırılmıştır. Kimse de buna engel olamamıştır. O halde Kur'ân için Hz. Muhammed'in seçilmesi ve kendisine indirilen bu Kur'ân'ın muhafaza edilmesi Allah'ın lütfuyladır.

Kur'ân'ın Allah kelamı olmadığını, Muhammed'in kendisinin uydurduğunu iddia ediyorsanız; bütün inanmayanları ve cinleri de yardıma çağırıp Kur'ân'ın bir benzerini getirin. Çünkü Muhammed bir insandır ve sizin aranızdan çıkmıştır. Kendisine Kur'ân indirilmezden önce, kitapla; okuma-yazmayla ilgilenmiş biri de değildir. O şiirle de uğraşmamıştır. Kur'ân indirilmezden önce Mekke'de yapılan panayırlarda şairler ve söz ustaları yarışmalara katılır, seçilen şiirler Ka'be duvarına asılırdı. Elbette şiiri Ka'be duvarına asılan bundan büyük gurur duyar, toplumda itibar sahibi olurdu. Muhammed bu yarışmalara da katılmamıştı. Eğer Muhammed itibar düşkünü biri olsaydı ve kendisi de söz söyleme ustası olsaydı bu yarışmalara katılırdı.

İslâm düşmanlığı tarih boyunca devam edegelmiştir. Kur'ân'ın bu meydan okuması, indiği günden günümüze kadar devam etmektedir. Ama bu meydan okumaya cevap veren ve verdiği cevap ciddiye alınacak düzeyde olan çıkmamıştır.

"Bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali değişik biçimlerde verdik; ama insanların çoğu inkârda direttiler."

Kur'ân ile meydan okunduktan sonra insanların anlamaları için meseleleri değişik üsluplarla dile getirdiği, çeşit çeşit misaller zikrettiği ifade edilmektedir. Ne var ki inkâr edenler Kur'ân üzerinde düşüneceklerine inkârlarında inat ederek Peygamberden göze hitap eden mucizeler istemekte ısrar ettiler.

Onların bu istekleri şu aşağıdaki âyetlerde dile getirilmektedir:

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى
تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًاۙ ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخ۪يلٍ
وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْج۪يرًاۙ ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَٓاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَب۪يلًاۙ ﴿٩٢﴾
اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَٓاءِۜ وَلَنْ نُؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُۜ قُلْ سُبْحَانَ رَبّ۪ي هَلْ
كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا
اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾
قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا
عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا
بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا ﴿٩٦﴾

90. Dediler ki: "Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça sana inanmayız."

91. "Veya hurmalıklardan ve üzümlüklerden oluşan bir bahçen olmalı ve aralarından gürül gürül ırmaklar akıtmalısın."

92. "Yahut ileri sürdüğün gibi gökten üzerimize parçalar yağdırmalı ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin."

93. "Veya altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Ancak oradan bize, okuyacağımız yazılı bir belge getirmedikçe çıktığına inanmayız." De ki: "Her türlü eksiklikten münezzeh olan Rabbimdir. Ben ise sadece bir insanım, bir elçiyim."

94. Zaten kendilerine hidayet rehberi geldiğinde insanları iman etmekten alıkoyan, "Allah bir insanı mı elçi gönderdi" demelerinden başkası değildir.

95. De ki: "Eğer yeryüzünde sükûnetle dolaşan melekler bulunmuş olsaydı yukarıdan onlara bir meleği peygamber olarak gönderirdik."

96. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, gerçekten kullarını bilip görendir."

Peygamberin kendilerine yerden pınarlar fışkırtmasını, hurmalıklardan ve üzüm bağlarından oluşan bahçelerinin olmasını ve bunlar arasından ırmaklar akıtmasını istediler. Kıyamet gününde olacağını haber verdiği biçimde göklerin parça parça üzerlerine düşmesini, Allah'ı ve melekleri karşılarına getirip kendisine yardım ettiklerini ve onların kendi kabilelerini savundukları gibi kendisini savunduklarını göstermesini şart koştular. Yahut değerli madenlerden bir evinin olmasını veya göklere yükselmesini, fakat sadece gözlerinin önünde göğe yükselmesinin yeterli olmadığını, geri geldiğinde mürekkeple yazılı okuyabilecekleri bir kitap getirmesi gerektiğini ileri sürdüler. İman etmek için bunları istediler. Akıllarına hitap eden Kur'ân'ı yeterli bulmadılar. Aslında bu tavırlarıyla beyinsizliklerini ortaya koyuyorlardı.

İsteklerini iki kategoride toplamak mümkündür. Bunlardan biri maddecilikle ilgilidir. Hurmalıklardan ve üzümlüklerden oluşan bir bahçe ile altından evinin olmasını istemeleri onların ne denli maddeci olduklarını gösterir. Onlara göre Peygamber gerçekten Allah katında itibar sahibi ise bol serveti olmalı şeklinde düşünüyorlardı. Diğer istekleri ise salt olağan dışı hususlardır. Biri Allah tarafından destekleniyorsa onlara göre olağanüstü şeyler yapmalıdır. Oysa din normal hayatı yani olağanı düzene sokmak için gönderilmiştir.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi müşriklerin Peygamber (s.a.v.)den olağanüstü hususlarla ilgili isteklerinin tamamı reddedilmiş, Peygamberin peygamberliğini ispat için Kur'ân'ın yeterli olduğu belirtilmiştir. Çünkü olağanüstü şeyler, sadece onları görenler için anlamlı olabilir. Oysa Peygamberimiz belli bir bölgenin ve belli bir neslin peygamberi değil, kendisinden sonra gelecek bütün nesillerin ve insanların yaşadıkları bütün bölgelerin peygamberidir. Peygamberliğinin ispatı olan mucizesinin nesilden nesile aktarılabilir ve bir bölgeden başka bölgeye taşınabilir bir mucize olması gerekiyordu. İşte Kur'ân-ı Kerim bu vasıfları haizdir.

"De ki: 'Eğer yeryüzünde sükûnetle dolaşan melekler bulunmuş olsaydı yukarıdan onlara bir meleği peygamber olarak gönderirdik."

Müşriklerin itirazlarından biri de, peygamberin melekler arasından seçilmiş olması gerektiği şeklindeki itirazdır. Oysa peygamber ile kendilerine peygamber gönderildiği kimseler arasında sağlıklı bir iletişim olabilmesi ve peygamberin onlara örnek olması için onun da onlar gibi bir insan olması gerekir. Din sadece nazari bilgilerden ibaret değildir, kimi yönlerinin pratik hayata aktarılması gerekir. Bunu ise ancak insan yapar. Ama yeryüzünde yaşayanlar meleklerden oluşmuş olsaydı, işte o zaman onlara melek bir peygamberin gönderilmesi gerekirdi.

Peygamberi insanüstü konuma oturtanların peygamber telakkisi de aslında müşriklerin peygamber telakkilerinden başka bir şey değildir.

Müşriklerin bu tür itiraz ve istekleri bir türlü son bulmamaktadır. Bu sebeple Peygambere şöyle diyerek son noktayı koyması istenmektedir: **"Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, gerçekten kullarını bilip görendir."**

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِه۪ۜ
وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا
وَصُمًّاۜ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَع۪يرًا ﴿٩٧﴾
ذٰلِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا اَئِذَا كُنَّا عِظَامًا

وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَد۪يدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ
الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ
لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ ف۪يهِۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾
قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ
الْاِنْفَاقِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

97. Allah kime hidayet verirse, hidayeti bulan işte odur; kimi de saptırırsa, onları O'nun dışında koruyup gözetecek bulamazsın. Üstelik kıyamet günü Biz onları kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir. Onun ateşi her zayıfladığında biz alevini arttırırız.

98. Cezaları işte budur; çünkü âyetlerimizi inkâr ettiler ve: "Bizler bir kemik yığını iken, unufak olmuşken yeni bir yaratılışla yaratılacağız öyle mi?" dediler.

99. Görmüyorlar mı gökleri ve yeri yaratan Allah elbette kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir. Allah onlar için bir ecel belirlemiştir, bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkâr dışında her şeyden yüz çevirdiler.

100. De ki: "Rabbimin rahmet hazinelerine siz hükmetseydiniz, tükenir endişesiyle sıkı sıkıya tutardınız. İnsan gerçekten çok cimridir."

Allah doğru yola uymak isteyeni hidayete erdirir. Ama getirilen bütün delilleri göz ardı ederek sapıklıkta ısrar edeni de saptırır. Peygamber de dâhil kimse böyle birini hidayete kavuşturamaz.

Allah'ın iki türlü hidayetinden söz edilebilir. Biri, mümin-kâfir bütün insanlara hidayet vermesi, yani hidayeti bulma imkân ve iznini onlara vermesidir. Peygamberler göndermesi, insana akıl vermesi bu hidayet türüne girer. Fussilet sûresinin 17. âyetinde *"Biz Semûd kavmine hidayeti verdik ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler"* denilmektedir.

Hidayetin ikinci türü ise, kişinin hak yolu seçmesi olayıdır. Bu hidayeti seçme kişinin kendisine aittir. Kişinin kendisi hidayeti seçer. Nitekim bu âyette "**Allah kime hidayet verirse, hidayeti bulan işte odur**" denilerek hidayeti bulma insanın kendisine izafe edilmiş, *"hidayet ettirilmiştir"* denilmemiştir. Mamafih bu hidayet türünün de Allah'a izafe edildiği vakidir. Çünkü Kur'ân bilgi vermenin yanında bir eğitim kitabıdır da. İnsan, başarılarından dolayı övünür, kibirlenerek yoldan sapabilir. Bu sebeple başarılar insanın kendisine değil çoğu zaman Allah'a izafe edilmektedir. İnsanın hidayeti seçmesine temel teşkil eden aklı insana veren ve peygamber gönderen Allah olduğundan dolayı bu tür hidayetin Allah'a izafe edilmesinde de zaten bir yanlışlık yoktur.

Nitekim sapan kimselerin cezası dile getirilip ne denli alçaltıcı bir duruma düşecekleri belirtildikten sonra ardından gelen âyette sapıtan kimselerin sapıtma nedenleri açık bir şekilde anlatılmaktadır:

"Çünkü âyetlerimizi inkâr ettiler ve: 'Bizler bir kemik yığını iken, unufak olmuşken yeni bir yaratılışla yaratılacağız öyle mi?' dediler."

97. âyette **"Kimi de saptırırsa"** ifadesinin açılımı bu âyette verilmekte, sapıtmayı seçenin bizzat kişinin kendisi olduğu açıklanmaktadır.

Onlar dünya hayatında hakkı görmeleri için Allah'ın kendilerine verdiği gözü kullanmamışlar, hakka karşı sağır durmuş ve dilleri de hakkı söylemekten uzak kalmıştır. Bu sebeple de kıyamet günü kör, sağır ve dilsiz olarak yüzüstü cehenneme sürüleceklerdir.

"Görmüyorlar mı gökleri ve yeri yaratan Allah elbette kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir. Allah onlar için bir ecel belirlemiştir, bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkâr dışında her şeyden yüz çevirdiler."

Âyet önceki âyette müşriklerin *"Bizler bir kemik yığını iken, unufak olmuşken yeni bir yaratılışla yaratılacağız öyle mi?"* şeklindeki sözlerine cevaptır. Gökleri, yeri ve daha önce bir benzerleri olmadığı halde insanları yoktan var eden yüce Allah elbette onları tekrar diriltmeye de kadirdir.

"De ki: "Rabbimin rahmet hazinelerine siz hükmetseydiniz, tükenir endişesiyle sıkı sıkıya tutardınız. İnsan gerçekten çok cimridir."

Peygamberliğin bir insana verilmesinden dolayı haset eden ve peygamberliğin bir meleğe verilmesi gerektiğini savunanlar, ayrıca Muhammed gerçekten peygamber ise bahçeleri ve altından köşkleri olması gerektiğini ileri sürerek maddi ihtiraslarını ve ellerine fırsat geçtiğinde kendileri için servet birik-

tirmekten başka bir düşünceleri olmayanlar şayet Allah'ın hazinelerine hükmedecek olsalar, cimrilik yaparak kimseye o hazineden bir şey vermezlerdi.

Kuşkusuz insanın kendisinde zaten cimrilik duygusu vardır. Fakat bu duygunun belli bir sınırda tutulması da azdırılması de mümkündür. İşte bu müşrikler, insanın yapısında var olan cimrilik duygusunu azgın bir hale getirmişlerdir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى
تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ
فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ
مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَۚ وَاِنّ۪ي
لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ
فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعًاۙ ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِه۪ لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ
اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَف۪يفًا ﴿١٠٤﴾

101. Musa'ya apaçık dokuz âyet verdik. İsrailoğullarına sor, Musa onlara geldiğinde Firavun Musa'ya demişti ki: "Ben, senin büyülenmiş olduğunu görüyorum."

102. Musa dedi ki: "Birer delil olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinin bunları indirdiğini pekâlâ biliyorsun. Ey Firavun, ben de senin mahvolmuş olduğunu görüyorum."

103. Bunun üzerine Firavun onları oradan çıkarıp sürmek istedi; ama Biz, Firavun'u ve beraberindekileri topluca boğduk.

104. Ardından da İsrailoğullarına: "O topraklarda oturun, ahiret vakti geldiğinde hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."

Hz Musa'ya verilen dokuz âyet, A'raf 7/133, Neml 27/13-14 te zikredilen mucizelerdir. Bunlar:

Büyük yılana dönüşen asa, parıldayan beyaz el, kıtlık, tufan, taun hastalığı, çekirge sürüleri, kımıl, kurbağa ve kandır.

Müşrikler de Peygamber (s.a.v.)den benzer mucizeler istiyorlardı. Burada inanmak istemeyenlere bu tür mucizelerin de fayda vermediği Firavun üzerinden kendilerine anlatılmaktadır. Böylece kendilerine şayet bu tür mucizeler getirilecek olursa onları da Firavun'un akıbetinin beklediği de hatırlatılmaktadır.

Firavun bu mucizeleri müşahede ettiği halde inanmamış ve üstelik İsrailoğullarını yurtlarından kovmaya, sürüp çıkarmaya kalkışmıştı. Daha önce de değişik vesilelerle belirttiğimiz üzere kendileri gibi inanmayan insanları yurtlarından sürmek ancak gerçek dine inanmayan kendi inanç ve düşüncelerine güvenmeyen kimselerin işidir.

Burada müşriklere verilen diğer bir mesaj şudur: Firavun'un yaptığı gibi inananlara baskı uygulamaya devam edecek olurlarsa onların da Firavun ve taraftarları gibi sonları hüsran olacak ve yurtlarından çıkarmaya çalıştıkları iman edenler topluluğu o topraklara hâkim olacaklardır. Nitekim böyle de olmuş Mekke'den hicret etmek mecburiyetinde kalan Müslümanlar bir müddet sonra Mekke'ye gelerek müşriklerin buradaki hâkimiyetlerine son vermişlerdir.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا
وَنَذ۪يرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ
وَنَزَّلْنَاهُ تَنْز۪يلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِه۪ٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا اِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا
الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِه۪ٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ
سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ
وَيَز۪يدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا

فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

105. Biz onu hak ile indirdik ve o hak ile indi. Biz seni bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olman dışında bir maksatla göndermedik.

106. Biz Kur'ân'ı insanlara dura dura okuyasın diye indirdik; ayrıca onu peyderpey inzal ettik.

107. De ki: "Ona ister inanın ister inanmayın; şu bir gerçektir: O, daha önce kendilerine bilgi verilmiş olanlara okunduğunda hemen yüzüstü secdeye kapanırlar."

108. Derler ki: "Rabbimizin şanı yücedir; Rabbimizin vaadi kesinlikle yerine gelecektir."

109. Yüzüstü yere kapanır, ağlarlar. Kur'ân onların derin saygılarını arttırır.

110. De ki: "İster Allah diye dua edin ister Rahmân diye dua edin; hangi ismiyle dua ederseniz edin, en güzel isimler Allah'ındır." Dua ve namazında pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et.

111. "Çocuk edinmeyen, hükümranlığında ortağı bulunmayan, acizliğinden dolayı da yardımcıya ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun" de. O'nu tekbir getirerek yüceltebildiğin kadar yücelt!

Hak kelimesi, uyumluluk, gerçekle tıpatıp örtüşmek, batılın zıddı, adalet gibi anlamlarda kullanılır. O halde Kur'ân'ın iman, ibadet, ahlâk ve diğer sosyal meselelerle ilgili içerdiği konuların tamamı gerçekle tıpatıp örtüşmektedir. Onda tutarsız, boş ve gayesiz bir şey bulunmamaktadır. Allah tarafından indirildiği söyleniyorsa bu gerçeğin ta kendisidir. İndirildiğinde kendisine batıl karışmamıştır.

Hz. Musa'ya dokuz mucize indirilmiştir. Bu doğrudur. Müşrikler de Peygamberden bu tür mucizeler istiyorlardı. Ancak Hz. Muhammed mucize olarak Kur'ân'ı getirdi. Görevi iman edip yararlı işler yapanları müjdelemek ve diğerlerini uyarıp korkutmaktır. Mucizeler Allah'ın elindedir, peygamberlerin

elinde değil. Bu sebeple müşriklerin istediği Peygamberin yerden su fışkırtması, bahçelerinin olması ve göğü parçalayıp o parçaları insanların başına yağdırması kendisinin elinde olan bir şey değildir. Ayrıca Peygamber insanların helak edilmeleri için gönderilmiş değildir. O insanlara getirdiği hakikatleri zorla kabul ettirecek de değildir. Gerçekleri içeren Kur'ân'ı insanlara tebliğ ederek onları müjdeler ve uyarır.

İnsanlar daha iyi kavrasınlar, içlerine sindire sindire okusunlar diye Kur'ân parça parça indirilmiştir ve Peygamber insanlara okuduğunda acele etmeden tane tane onu okumaktadır.

Artık mesele insanlara kalmıştır; ister inanırlar, ister inkâr ederler. Daha önce vahiy bilgisine sahip olmuş ve inatçı olmayan kimseler Kur'ân'ı duyduklarında secdeye kapanıyorlar. Ağlayarak saygılarını Allah'a sunuyorlar.

"De ki: 'İster Allah diye dua edin ister Rahmân diye dua edin; hangi ismiyle dua ederseniz edin, en güzel isimler Allah'ındır.' Dua ve namazında pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et."

Nakledilir ki Peygamber bir gün Mekke'de *"Ey Allah'ım, ey Rahmân!..."* diye dua ederken müşrikler bunu duymuş ve *"hani Muhammed tek ilâha davet ediyordu, şimdi de kalkmış iki ilâha dua ediyor"* demişler. Bunun üzerine bu âyet indirilmiştir. (Vahidî, Esbabu'n-Nuzûl, I, 106). Âyet en güzel isimlerin Allah'a ait olduğunu ve bu isimlerin hepsiyle dua edilebileceğini belirtmektedir. Söz konusu isimler, aynı zata yani Allah'ın kendisine delalet eden nitelemelerdir. Bazı rivayetler bunun gece namazı esnasında gerçekleştiğini söylerler. Bu sebeple namazdaki sesli okumalarda orta bir yolun takip edilmesi gerektiği ve namazda yüksek sesle bağırmanın da, cemaat duymayacak kadar alçak sesle okumanın da doğru olmadığı belirtilmektedir.

"Çocuk edinmeyen, hükümranlığında ortağı bulunmayan, acizliğinden dolayı da yardımcıya ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun" de. O'nu tekbir getirerek yüceltebildiğin kadar yücelt!"

Sûre Allah'ı tesbih yani eksik sıfatlardan münezzeh olduğunu bildirmekle başlıyordu bu âyet de Allah'a hamd ile son bulmaktadır. Hamd, Allah'ı en mükemmel sıfatlarla tavsif etmeyi, tesbih ise eksik sıfatlardan tenzih etmeyi anlatır.

Âyet her türlü ortak koşmayı reddetmektedir. Çünkü Allah'a ortak koşmak ya çocuğunun bulunduğunu, ya hükümranlığında ortağı olduğunu veya acizliğinden dolayı işlerini yürütebilmek için yardımcıya ihtiyacı olduğunu söylemekten kaynaklanır. Allah bütün bunlardan uzaktır ve bu sebeple de hamd edilmeye yalnız O layıktır.

18.
Kehf Sûresi

Kehf Sûresi Mekke'de indirilmiş olup 110 âyettir. Sûre adını 9-26. âyetlerde anlatılan ve mağara arkadaşları anlamına gelen ***Ashabu'l-Kehf'****ten almaktadır. Sûrede üç önemli kıssa yer almaktadır: Ashab-ı Kehf kıssası, Hz. Musa ile Hızır kıssası ve Zulkarneyn kıssası. Her üç kıssanın ortak noktası birtakım gizemler içermeleridir.*

Sûrenin Kitap Ehli'yle işbirliği yapan müşriklerin Peygamber'e yönelttikleri üç soru üzerine indirildiği rivâyet edilir. Buna göre, müşrikler, Müslümanların gittikçe çoğalmaları karşısında çaresiz kalmış ve Peygamber'in peygamberlik iddiasının gerçek olup olmadığını araştırmak üzere Nadr b. Haris ve Utbe b. Muayt'ı Medine'deki Yahudi âlimlerine göndermişler. Aldıkları cevap ***"Muhammed'e geçmiş zamanlarda yaşamış olan yiğit gençleri (mağara arkadaşlarını), dünyanın doğusunu ve batısını dolaşmış olan adamı, ruhun ne olduğunu sorun; eğer bunlar hakkında size bilgi verirse o bir peygamberdir, ona uyun, aksi takdirde bir falcıdır, ona istediğinizi yapabilirsiniz"*** *şeklindedir. Soruların Kitap Ehli'nin tarihleriyle ilgili olması böyle bir ihtimali desteklemekle birlikte rivayeti sahih bulmayanlar da vardır. (Elmalılı, V, 535).*

Müşrikler söz konusu soruları nereden tedarik etmiş olurlarsa olsunlar, sonuçta Peygamber'e, sözü edilen soruları sormuşlar, sorulan sorulara cevap almışlardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا
لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَد۪يدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ
اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِث۪ينَ ف۪يهِ اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذ۪ينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾
مَا لَهُمْ بِه۪ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ
مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا
مَا عَلَى الْاَرْضِ ز۪ينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾
وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَع۪يدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kuluna Kitabı indiren ve onda herhangi bir çapraşık** (ifade) **bulundurmayan Allah'a hamd olsun.**
2. **Onu dosdoğru kıldı ki katından gelecek şiddetli bir azaba karşı uyarsın ve salih amel işleyen müminlere; onlar için güzel bir mükâfat olduğunu müjdelesin.**
3. **-ki onlar orada ebedi kalacaklardır-**
4. **Bir de "Allah kendine bir oğul edindi." iddiasında bulunanları uyarsın diye...**
5. **Gerçek şu ki ne onların bu konuda bilgileri vardır ne de babalarının. Ağızlarından çıkan ne ağır bir sözdür bu! Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar.**

6. Onlar bu söze inanmazlarsa arkalarından üzüntün sebebiyle belki de kendini helak edeceksin.

7. Biz, insanların hangisi daha güzel amel edecek diye yeryüzündeki şeyleri dünyanın bir süsü kıldık.

8. Ama yeryüzünde varolan her şeyi bir gün Biz elbette kuru bir toprak haline getireceğiz.

Hamd, mükemmel sıfatların tamamına sahip olana övgüdür. Bu anlamda *hamd* sadece Allah'adır. Çünkü kendisinden başka mükemmel sıfatların tamamını kendisinde bulunduran yoktur. İşte o mükemmel sıfatların tamamına sahip olan Allah, kulu Muhammed'e kendisinde hiçbir tutarsızlık bulunmayan Kur'ân'ı indirmiştir. Allah'ın kendisi mükemmel sıfatlara sahip olunca indirdiği Kur'ân da öyledir. O, sadece Muhammed'e değil bütün insanlığa verilmiş mükemmel bir nimettir. Bu kitap sayesinde hem dünya, hem de ahiret mutluluğu elde edilir. Onun, hem lafız ve hem de anlam bakımından hiçbir çarpıklığı yoktur. Bütün yönleriyle tutarlı, çelişkisi bulunmayan bir kitaptır. İnsanlara dünya ve din işlerinde gerekli olan şeyleri dosdoğru verir. Kendinden önceki kitaplara bulaşmış olan tahrifleri düzeltir.

İşte bütün bunları içeren Kur'ân'ı kulu Muhammed'e indirdiğinden dolayı bütün erdemliliklerin en mükemmellerine sahip olan yüce Allah övülmekte ve kendisine hamd edilmektedir. Yüce Allah bu kitabı şunun için indirmiştir: **"Onu dosdoğru kıldı ki katından gelecek şiddetli bir azaba karşı uyarsın ve salih amel işleyen müminlere; onlar için güzel bir mükâfat olduğunu müjdelesin ki onlar orada ebedi kalacaklardır-."** İndiriliş sebeplerinden biri de şudur:

"Allah kendine bir oğul edindi."

Allah'a çocuk isnat etmek hem müşrik Araplar arasında, hem Yahudiler arasında ve hem de Hıristiyanlar arasında yaygındır. Müşrik Araplar, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını, Yahudiler Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu, Hıristiyanlar da İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylüyorlardı. Oysa ne onların ve ne de atalarının bu konuda bir bilgileri vardır. **"Gerçek şu ki ne onların bu konuda bilgileri vardır ne de babalarının. Ağızlarından çıkan ne ağır bir sözdür bu! Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar."** Allah hakkında bir bilgiye dayanmayan her söz büyük bir bühtandır ama Allah'ı yaratıklarına benzeterek O'na çocuk isnat etmek daha büyük bir bühtandır. Belki onlar bunları söylerken Üzeyir ve İsa'ya olan sevgilerinden dolayı onları yüceltmek istiyorlardı ama bunu yaparken Allah'a iftira ediyorlar.

“Onlar bu söze inanmazlarsa arkalarından üzüntün sebebiyle belki de kendini helak edeceksin.”

Yüce Allah Peygambere, Kur’ân’a inanmıyorlar diye üzülmemesini öğütlemektedir. Çünkü Peygamber görevini yapmış Kur’ân’ı onlara tebliğ etmiştir. Artık sorumluluk onlara aittir. Kur’ân gibi bir hakikatle karşılaştıkları halde hala inanmıyorlarsa onlar için üzülmeye değmez.

“Biz, insanların hangisi daha güzel amel edecek diye yeryüzündeki şeyleri dünyanın bir süsü kıldık.”

Yeryüzünde insanın hoşuna giden nice şey vardır. İmtihan yurdu olan bu dünya hayatında, imtihan için bu tür şeylerin bulunması da gerekiyordu. Dünyanın bu geçici süsünü kalıcı sanıp kendisini bunlara kaptıran ve hayatın amacını yemek, içmek ve eğlenmekten ibaret gören imtihanı kaybetmiştir. Yeryüzünde hoşa giden bu süsler bir gün yok olup gidecektir: **“Ama yeryüzünde varolan her şeyi bir gün Biz elbette kuru bir toprak haline getireceğiz.”**

أَمْ حَسِبْتَ
أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا
(٩) إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا (١٠) فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ
فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا (١١) ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ
أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا (١٢)

9. **Yoksa sen, Kehf ve Rakîm ashabının âyetlerimiz içinden acayip bir şey olduğunu mu zannettin?**
10. **Hani o gençler mağaraya sığınıp “Rabbimiz, katından bize bir rahmet ver ve bizi doğru olana ilet” demişlerdi.**
11. **Bunun üzerine onları mağarada yıllarca uyuttuk.**

12. Sonra da kaldıkları müddeti iki gruptan hangisi daha iyi hesaplayacak diye onları uyandırdık.

Bu âyetten itibaren 26. âyete kadar mağara arkadaşları anlamına gelen ibret verici *Ashab-ı Kehf* kıssası anlatılmaktadır. *Rakîm* kelimesiyle ilgili iki görüş ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre mağaranın bulunduğu bölgenin adıdır. Diğer bir görüşe göre ise mağarada bulunanların adları bir kitabeye yazılmıştı ve bu sebepten onlara *Ashab-ı Rakîm* denilmişti. Çünkü rakîm sözlükte yazılı belge, kitabe anlamındadır.

Kur'ân-ı Kerim, kıssalarının genelinde olduğu gibi olayın zamanına, geçtiği yere ve mağarada bulunanların kaç kişi olduklarına dair bilgi vermemektedir. Ancak mağara arkadaşlarının Hıristiyanlığı kabul etmiş gençler oldukları ve dönemin kralının inananlara yaptığı baskı ve şiddetten kaçıp mağaraya sığındıkları ve çok uzun müddet burada uyudukları bilinmektedir.

Anlatımdan Peygamberin ve dolayısıyla Mekkelilerin söz konusu gençler hakkında bilgilerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü henüz kıssa anlatılmadan Peygamberin söz konusu gençlerle ilgili şaşkınlığı dile getirilmiştir. Kuşkusuz Peygamberin bu şaşkınlığı kıssanın doğruluğuyla ilgili bir tereddütten değildir, olayın niteliğiyle ilgilidir.

Kıssanın konuyla ilgili bir soruya cevap olarak indirildiği muhtemeldir. Soruyu merakları sebebiyle Müslümanlar da sorumuş, başka nedenlerle başkaları da sormuş olabilir.

Kıssa önceki âyetlerle konu birliği içindedir. Önceki grup âyetlerin sonuncusunda her şeyin kupkuru toprak haline geleceği anlatılmaktadır. Kıssadaki gençler de uzun yıllar hareketsiz oldukları yerde uyumuş sonra dirilmişlerdir. İşte toprak haline gelmiş şeyler de tekrar bu şekilde dirilip canlanacaktır.

"Sonra da kaldıkları müddeti iki gruptan hangisi daha iyi hesaplayacak diye onları uyandırdık."

Sözü edilen iki grubun kimler oldukları hakkında farklı görüşler ileri sürülmüşse de iki gruba ayrılanların bizzat uyuyan gençlerin kendileri olduğu yaygın bir kanaattir. Uyandıklarında birkaçı bir gün veya daha az bir müddet uyuduklarını söylerken, diğerleri buna katılmamış *"kaldığımız müddeti Rabbimiz daha bilir"* demişlerdi. Bu sözü söyleyenler çok uzun müddet kaldıklarını fakat bunun ne kadar olduğunu bilmediklerini anlatmak istiyorlardı.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ
فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ
اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا
مِنْ دُونِهٖٓ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَٓا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمُنَا
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾
وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُٓا اِلَى الْكَهْفِ
يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهٖ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ
مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

13. Biz sana onların başından geçenleri gerçeği üzere anlatıyoruz. Onlar Rablerine inanmış bir grup gençti. Biz de onların hidayetini arttırdık.

14. Kalplerini sağlamlaştırdık. Onlar da kalkıp dediler ki: "Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; O'ndan başka bir ilâha tapmayız. Bu durumda biz, elbette saçma sapan konuşmuşuzdur."

15. "İşte şu bizim kavmimiz, O'ndan başka ilâhlar edindiler. Onların ilâh olduklarına apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a yalan uydurandan daha zalim var mıdır?"

16. "Madem onları ve Allah dışında taptıklarını terk ettiniz o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işlerinizde size kolaylık sağlasın."

İleride anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere insanlar uyuyan bu kimseler hakkında bir bilgiye dayanmaksızın birçok şey söylemişlerdir. Bu sebeple **"Biz**

sana onların başından geçenleri gerçeği üzere anlatıyoruz," denilmektedir. Kur'ân kıssaları hayal mahsulü değil, vuku bulmuş olaylardır. Olay anlatılırken ilaveler yapılmaz, olduğu gibi anlatılır. Uzun bir uykuya dalan o gençler iman etmiş kimselerdi. Allah onların hidayetlerini arttırdı. Değilse kavimlerini terk etmeleri ve hayatın her türlü sıkıntısını göze almaları kolay bir hadise değildir. Onların da elbet diğer gençler gibi hayattan beklentileri ve umutları vardı. Ama imanlarını kurtarmak için bütün bunları teptiler.

Gençler gerçekleri kabul etmeye yaşlılardan daha yatkındır. Kureyş'ten Peygamberimize inananlar da gençlerdi. Yaşlıların pek azı iman etmişti. İşte bu gençlere kendilerinden önce iman etmiş gençlerin çekmiş oldukları sıkıntılara ve onların gösterdikleri dirence bir misal verilmektedir.

Kral kendilerini sorguya çektiğinde imanlarının verdiği sabır ve cesaretle, **"Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; O'ndan başka bir ilâha tapmayız. Bu durumda biz, elbette saçma sapan konuşmuşuzdur. İşte şu bizim kavmimiz, O'ndan başka ilâhlar edindiler. Onların ilâh olduklarına apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a yalan uydurandan daha zalim var mıdır?"** dediler.

Nakledildiğine göre kral zalim biriydi. Yine de muhtemelen genç olduklarına bakarak eski dinlerine dönmeleri için onlara üç günlük mühlet verdi. Çünkü inanmayanların büyük bir kesimi, inananlara tahammül edemez. Kralın da başka bir inanca tahammülü yoktu. O putlara tapanlardan idi. Gençler, inancın bir delile dayalı olması gerektiğini ve puta tapanların ise bir delillerinin bulunmadığını söylemişlerdi. Kralın da delili yoktu ama gücü vardı. Gençleri tehdit etmekten başka bir yol bulamadı.

Âlimler bu âyeti, imanın delile dayalı olması gerektiğine ve bu sebeple taklit yoluyla imanın caiz olmadığına delil getirir. (Razi, X, 179).

Gençlerden biri diğerlerine: **"Madem onları ve Allah dışında taptıklarını terk ettiniz o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işlerinizde size kolaylık sağlasın,"** dedi. Kendilerine verilen mühlet bitmek üzereydi ve kaçacak başka bir yer yoktu. Çaresiz mağaraya sığındılar.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ
عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ
وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ

فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾ ع
وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌۗ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
وَذَاتَ الشِّمَالِۗ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِۜ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذٰلِكَ
بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْۜ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ
فَابْعَثُوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهِ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ
اَيُّهَا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ
وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ
يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾
وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ
السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَاۚ اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا
ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًاۜ رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْۜ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا
عَلٰى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ

ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ
رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبّ۪ٓي
اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَل۪يلٌ فَلَا تُمَارِ ف۪يهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً
ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ ف۪يهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ
لِشَا۬يْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ
مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ
وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا
يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾

17. Güneşin, doğarken onların mağarasının sağ yanından geçtiğini, battığında ise sol tarafından onları yaladığını, bu esnada onların mağaradaki bir boşlukta uyumakta olduklarını görürdün. İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kimi hidayete erdirirse o, hidayete ermiştir, kimi de saptırırsa ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.

18. Uyuyor oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de girişte ön ayaklarını uzatmış uyuyordu. Onların o durumlarını görmüş olsaydın mutlaka dönüp kaçardın ve için korkuyla dolardı.

19. İşte onlar o durumdayken biz onları uyandırdık da kendi aralarında birbirlerine sormaya başladılar. İçlerinden biri: "Ne kadar

kaldınız?" dedi. Dediler ki: "Bir gün yahut günün az bir kısmı." (İçlerinden biri de) **şöyle dedi: "Rabbiniz ne kadar kaldığınızı daha iyi bilir. Şimdi aranızdan birini şu gümüş paralarla şehre gönderin de baksın; hangisi daha temiz ise o yiyecekten getirsin. Ayrıca dikkatli davransın da sizden kimseye bahsetmesin."**

20. "Çünkü sizi fark edecek olurlarsa sizi taşlayarak öldürür yahut kendi dinlerine geri çevirirler. O zaman asla kurtulamazsınız."

21. Yine başkalarının onlara rast gelip bulmalarını sağladık ki Allah'ın sözünün gerçek olduğunu, kıyametin mutlaka kopacağını bilsinler. Hani onlar aralarında durumlarını tartışıyorlardı; dediler ki: "Onların üzerine bir bina dikin; Rableri onların durumlarını daha iyi bilir." Tartışmada galip gelenler ise "Üzerlerine bir mescit yapacağız" dediler.

22. İnsanlar haklarında atıp tutacaklar: Kimi, "Üç kişi idiler dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Kimi, "Beş kişi idiler, altıncıları köpekleridir" diyecektir. Kimileri de "Yedi kişi idiler, sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Sen de ki: "Onların kaç kişi olduklarını en iyi Rabbim bilir." Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Açık olan hususlar dışında tartışmaya girme, kimseden de onlar hakkında bilgi isteme.

23. Hiçbir şey için "Bunu yarın yapacağım" deme.

24. Ancak Allah dilerse (de). **Unuttuğun zaman da Allah'ı an ve de ki: "Elbette Rabbim bundan daha doğru olana eriştirir."**

25. Mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve buna dokuz yıl ilave ettiler.

26. De ki: "Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin gaybı O'nundur. O ne mükemmel görür ve ne mükemmel işitir. Onların Allah'tan başka bir koruyucuları da yoktur; ve O, hükmüne kimseyi ortak yapmaz.

Sığındıkları mağara çok uzun müddet uyumalarına uygundu. Uyuduklarında güneşin ışınları direkt olarak üzerlerine düşseydi kuşkusuz bundan rahatsızlık duyacaklardı. Uzun yıllar uyuyup uyanmamaları olağanüstü bir durumdur ama olayın bir yönü olağanüstüdür diye diğer yönlerinin de olağanüstü olması gerekmez. Vücutlarının çürümemesi için sağa sola çevrilmeleri bundan dolayıdır.

Yakalanmamak için bu mağaraya sığındıklarına göre mağara yerleşim yerlerinden uzak bir yerde idi. Bununla birlikte mağaradan içeri bakan kişi onların uyumadıklarını sanırdı. Köpekleri de ön ayaklarını uzatmış uyuyordu. Ne var ki dışarıdan bakan kişi köpeğin onları koruduğunu sanırdı. Geçen zaman saç ve sakallarının belki de tırnaklarının uzaması nedeniyle onları korku verecek bir şekle sokmuştu.

Uyandıklarında ne kadar uyuduklarının kendileri de farkında değildiler. Aralarından bazıları, bir gün veya daha az bir müddet uyuduğunu sanmıştı. Diğerlerinin zihni ise bütünüyle karışmış, bir tahminde bulunamamış ve işi Allah'a havale etmişti.

İnsanların tekrar diriltileceklerine bir delil olarak zikredilen bu kıssa kabir hayatını süre bakımından algılamaya da ışık tutmaktadır. Çok uzun müddet önce ölmüş olan bir kimsenin kıyamet kopuncaya kadar geçen süreyi algılaması, yaşayan kimsenin süre algılayışından farklı olacaktır. Binlerce yıl geçtiği halde kişi onu bir gün veya daha az bir müddet olarak algılayabilir.

Uyandıklarında acıktıklarının farkına vardılar. Aralarından birini temiz yiyecek alması için gümüş paralarla şehre gönderdiler. Temiz yiyecekten söz etmeleri, haram yiyecekler konusunda titiz davrandıklarına işaret etmektedir. Gönderdikleri kişiyi kendilerini ele verecek davranışlardan kaçınması için de sıkı bir şekilde uyardılar. Çünkü onların farkına varacak olsalar ya onları taşlayarak öldürecek yahut onları eski dinlerine döndüreceklerdi. İnanca baskı yapanlar inanmayanlar olup inançlarını akli delillerle savunmaktan aciz olduklarından ve kendi inançlarına güvenleri zayıf olduğundan muhaliflerine baskı uygularlar. Gerçekten dine inanmış olanlar, başkalarının inançlarına baskı yapmaz ve hak dini kabul etmeleri için onları zorlamazlar. Çünkü onlar biliyorlar ki bu dünya hayatı imtihan yeridir, insanlar burada yaptıklarının karşılığını ahirette alacaklardır. Baskı ancak inanç ve düşünceleri konusunda şüphesi olanların işidir. Hem bu konuda baskı yapmak meşru olsaydı Allah bu baskıyı yapar ve bunu kullara bırakmazdı.

Yiyecek almak için gümüş paralarla giden kişi dikkat ettiyse de çarşı esnafı onun farkına vardılar. Aradan çok uzun zaman geçmişti. Yönetim değişmiş ve o yörenin halkı Hıristiyanlığı kabul etmişti. Elindeki para da önceki döneme aitti. Nakledildiğine göre önce o kişinin bir hazine bulduğunu sanmışlardı. O kişiyi yakalayıp krala götürdüler. İşte o zaman olayın farkına varılmıştı. Beraber o kişinin tarif ettiği mağaraya gittiler. Arkadaşları orada bekliyorlardı. Kuşkusuz kimsenin haberi olmadan o mağarada ölebilirlerdi. Ama yüce Allah, insanların onları görmelerini dilemişti. **"Yine başkalarının onla-**

ra rast gelip bulmalarını sağladık ki Allah'ın sözünün gerçek olduğunu, kıyametin mutlaka kopacağını bilsinler." Bu sırada o yöre Hıristiyan olmakla birlikte yörede ahiret inancının tartışılan bir konu olduğu bu ifadelerden anlaşılmaktadır. En azından bu inanç güçlü değildi. Selef âlimlerinden bazısı buna dikkat çekmektedir. İkrime'den nakledilen bir rivayete göre ise o dönemde bir grup ruhların diriltileceklerine inanıyordu fakat cesetlerin diriltileceklerine inanmıyordu. (İbnu Atiye, IV, 298; İbnu Kesir, V, 146). Şu kadar yıldır uyuyanların bedenleriyle uyanmaları, ahirette de bedenle haşrin olacağına bir işarettir.

Ardından belki farklı sürelerde, belki de topluca o mağarada öldüler. Başlarından geçen olay ilginçti. Belki bu sebeple gelecek nesillerin de kendilerinden haberdar olmalarını sağlamak, belki de inanmış olan bu gençlere duyulan saygıdan dolayı cenazelerini orada öylece bırakmak istemediler:

"Hani onlar aralarında durumlarını tartışıyorlardı; dediler ki: 'Onların üzerine bir bina dikin; Rableri onların durumlarını daha iyi bilir.' Tartışmada galip gelenler ise 'Üzerlerine bir mescit yapacağız' dediler."

Âyette tartışma sonunda üzerlerine mescit yapalım diyenlerin görüşünün galip geldiğinin zikredilmesi, iyi kimselerin kabirlerinin üzerine mescit yapılmasının caiz olduğu anlamına gelmez. Çünkü kıssalar müteşabihattan kabul edilmiştir ve bunlardan hüküm çıkarılması için muhkem âyetlerden bir delile ihtiyaç vardır. Muhkem âyetlerde ise bunu destekleyecek bir delil bulunmamaktadır.

İnsanlığın putperestliğe meyletmelerinin temelinde, salih kişilerin ölümlerinden sonra, onları olduğundan fazla tazim etmenin yattığı bilinmektedir.

Peygamber (s.a.v)'den nakledilen hadislerde "Allah Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin; peygamberlerinin kabirleri üzerine mescitler inşa ettiler." (Malik, Muvatta', V, 1314; Buharî, I, 95; Müslim, I, 376) buyurmaktadır.

"İnsanlar haklarında atıp tutacaklar: Kimi, "Üç kişi idiler dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Kimi, "Beş kişi idiler, altıncıları köpekleridir" diyecektir. Kimileri de "Yedi kişi idiler, sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Sen de ki: "Onların kaç kişi olduklarını en iyi Rabbim bilir." Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır."

Gizemli yahut olağan dışı her olayda olduğu gibi bu olay hakkında da bir bilgiye dayanmaksızın ileri-geri konuşanlar, tahminlerde bulunanlar olacaktı. Uyuyanlar hakkında da bu durum ortaya çıkmış, sayıları hakkında bile atıp tutanlar olmuştur. Bazı müfessirler ileri sürülen son rakam, atıp-tutmanın kapsamı dışında tutulduğundan sayılarının yedi olduğunu söylemişlerdir. Bunula birlikte her ne kadar *"Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır"* denilerek

az sayıdaki kimsenin sayılarını bildiklerine dikkat çekilse de bunların kim oldukları belirtilmediğinden en doğrusu Peygambere yöneltilen *"De ki: 'Rabbim kaç kişi olduklarını daha iyi bilir,"* hitabına uyarak kim oldukları ve hem de sayılarının ne kadar olduğu Allah'a havale edilmelidir. Bu uyuyan kişilerin gerek sayıları ve gerek isimleri hakkında verilen bilgilerin de okuyucuya sağlayacağı bir yarar yoktur. Bu tür ayrıntılara ve yararı bulunmayan bilgilere yer vermek, kıssadan alınacak ibreti de gölgeleyecek hususlardır.

"Açık olan hususlar dışında tartışmaya girme, kimseden de onlar hakkında bilgi isteme."

Peygamber'den *Eshab-ı Kehf*'le ilgili Kur'ân'da zikredilen hususular dışında Kitap Ehli ile tartışmaması ve kendilerine bu konuda herhangi bir şey sormaması istenmektedir. Sayıları konusunda bu kadar farklı şeyler söylüyorlarsa diğer durumlarına dair gerçekle bağdaşmayan nice şeyler söyleyecekleri muhakkaktır. Peygamberden bu konuda Ehli Kitaba bir şey sormamasının istenmesi, benzeri konularda Müslüman âlimlerin de onlara müracaat etmelerinin hatalı bir davranış olduğuna bir işarettir. Ama ne yazık ki benzeri nice israiliyata yer verilmiştir.

"Hiçbir şey için 'Bunu yarın yapacağım' deme. Ancak Allah dilerse (de)**. Unuttuğun zaman da Allah'ı an ve de ki: 'Elbette Rabbim bundan daha doğru olana eriştirir."**

Müfessirlerin çoğu bu iki âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak şunu söylerler. Peygambere mağarada uyuyan bu gençler hakkında soru sorulmuş, kendisi de yarın kendilerine cevap vereceğini söylemiş ama ertesi gün onlar hakkında vahiy gelmemiştir. Soruyu soranlar günlerce gidip gelmişler ama bu konuda bir vahiy inmemiştir. Peygamber (s.a.v.) buna çok üzülmüş ve bunun üzerine uyarı mahiyetinde bu iki âyet indirilmiştir. Kuşkusuz hiç kimse yarınından emin değildir. Nitekim söz konusu gençler de mağaraya sığınırken burada üç yüz yıl uyuyacaklarını nereden bilebilirlerdi.

"Mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve buna dokuz yıl ilave ettiler."

Bu âyet hakkında iki görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre kaldıkları müddet hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimi üç yüz yıl kaldıklarını söylerken kimi de üç yüz dokuz yıl kaldıklarını söylemiştir. Sonra gelen şu âyet de bu manaya göre yorumlanmıştır. **"De ki: "Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin gaybı O'nundur. O ne mükemmel görür ve ne mükemmel işitir. Onların Allah'tan başka bir koruyucuları da yoktur; ve O, hükmüne kimseyi ortak yapmaz."** Bu yoruma göre âyette, ne kadar kaldıklarını ancak Allah bilir denilmektedir.

İkinci yoruma göre ise âyette, mağarada ne kadar kaldıklarına dair verilen bilgi başkalarından nakil değil, Allah'ın kendi sözüdür. Ehl-i kitap güneş yılını esas aldıklarından kaldıkları müddet üç yüz yıldır. Müşrik Araplar ise ay yılını esas aldıklarından bu müddet üç yüz dokuz yıla denk düşmektedir. Buna göre ardından gelen âyet, Allah'ın bu süreyi herkesten daha iyi bildiğini vurgulamaktadır. Çünkü yüce Allah göklerde ne olup bitiyorsa hepsini gâyet iyi görmekte ve bilmektedir.

وَاتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ
رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾
وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذ۪ينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُر۪يدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْۚ تُر۪يدُ ز۪ينَةَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَٓاءَ فَلْيُؤْمِنْ
وَمَنْ شَٓاءَ فَلْيَكْفُرْۙ اِنَّٓا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِم۪ينَ نَارًاۙ اَحَاطَ بِهِمْ
سُرَادِقُهَاۜ وَاِنْ يَسْتَغ۪يثُوا يُغَاثُوا بِمَٓاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَۜ بِئْسَ
الشَّرَابُۜ وَسَٓاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
اِنَّا لَا نُض۪يعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًاۚ ﴿٣٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ ف۪يهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا
عَلَى الْأَرَائِكِ ۚ نِعْمَ الثَّوَابُ ۚ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

27. Rabbinin kitabından sana vahyedilenleri oku. O'nun sözlerini değiştirecek hiç kimse yoktur ve O'nun dışında herhangi bir sığınak da bulamazsın.

28. Sabah-akşam Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek O'na dua edenlerle beraber ol. Dünya hayatının süsünü arzu edip de o kimseleri göz ardı etme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, heva ve heveslerinin peşine takılmış, işi gücü aşırılık olan kimseye itaat etme.

29. De ki: "Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin." Biz, zalimlere duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırladık. Susuzluktan feryat ettiklerinde kendilerine maden gibi erimiş, yüzlerini haşlayan bir su verilir. O, ne kötü bir içecektir ve cehennem ne kötü bir barınaktır.

30. İman edip salih amel işleyenlere gelince, şüphesiz ki Biz, iyi şeyler yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.

31. İşte onlar için zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı Adn cennetleri vardır. Orada altın bileziklerle bezenecek, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyinip tahtlara kurulacaklar. Ne güzel mükâfattır bu ve ne güzel yerdir orası.

Grubun ilk âyeti olan 27. âyet, anlatılan kıssayla bağlantılı olarak değerlendirildiğinde onu şöyle yorumlamak gerekir: Mağara arkadaşlarının sayıları ve ne kadar kaldıklarına dair ileri sürülenlere aldırmadan sana indirilen Kur'ân'ı oku. Sen burada anlatılanlara bak. Allah ne buyuruyorsa o doğrudur. Onların ileri geri konuşmalarına bakacak olur ve sana indirilenlere aldırmazsan senin için bir koruyucu ve sığınak yoktur.

Ancak müfessirlerin çoğu bu âyetin yeni bir konuyu başlattığını söylemektedir. Buna göre müşrik Arapların soru ve istekleri bitmiyordu. Mağara arkadaşlarını sordular, kendilerine yukarıda anlatılan şekilde cevap verildi. Onların, Kur'ân'ın değiştirilmesi şeklinde istekleri vardı. Çünkü Peygambere inananlar çoğunlukla fakir kimselerdi. Müşriklerin ileri gelenleri bu kimselerle birlikte olmak istemiyordu. Gelen vahiyde kendilerine ayrıcalık tanınacak olursa kendilerinin de iman edeceklerini söylüyorlardı. Peygamber ise

bu durumlarına üzülüyor, gönüllerini okşayacak şekilde bir vahyin indirilmesini içinden geçiriyor olabilir. İşte bu âyetle onların bu şekildeki sözlerine aldırış etmemesi, kendisine indirilen vahyi okuması, şayet onların gönüllerini okşayacak şekilde indirilen vahiyde bir değişiklik yapacak olursa sığınacak bir yerinin olmayacağı anlatılmaktadır. Diğer yandan müşriklere, Peygamberin kendi isteklerine uygun vahiy getireceği beklentilerinin boş bir hayal olduğu hatırlatılmaktadır. Çünkü Peygamberin kendisi bile indirilen vahyi değiştirme yetkisine sahip değildir. Böylece onlara bu tür ham hayallerden vazgeçin denmektedir.

"Sabah akşam Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek O'na dua edenlerle beraber ol....."

Dünyanın geçici süsü için kendini beğenmiş, heva ve heveslerinin peşine takılmış, Allah'ı anmaktan gafil olan o müşriklerin sözlerine aldanıp iman etmiş olan o fakirleri yanından uzaklaştırma. Sen sabah akşam Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek O'na dua eden o fakirlerle beraber ol.

Kuşkusuz Peygambere yapılan bu uyarı, onun yolundan gitmek isteyen herkese yapılmış bir uyarıdır. Ayrıca Peygamberin kendisine böyle bir uyarı yapılmışsa diğer müminlerde böyle bir eğilimin olma ihtimali çok daha yüksektir. Bu sebeple iman edenler, sürekli kendilerini bu konuda sorguya çekmeliler.

"De ki: "Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin...."

Kur'ân Allah katından indirilmiş bir kitaptır. Allah kulları arasında ayırım yapmaz. Fakir de, zengin de, makam sahibi de, makam sahibi olmayan da, meşhur olan da, meşhur olmayan da, Arap da, Arap olmayan da, kadın da, erkek de Allah huzurunda eşittir. Allah kullarının kimine ayrıcalık tanımaz. Artık ister iman edersiniz, ister inkâr edersiniz. İman ederseniz bunun mükâfatına siz kavuşacak, inkâr ederseniz bunun cezasına siz katlanacaksınız. İnkâr ederseniz, bilesiniz ki **"Biz, zalimlere duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırladık. Susuzluktan feryat ettiklerinde kendilerine maden gibi erimiş, yüzlerini haşlayan bir su verilir. O, ne kötü bir içecektir ve cehennem ne kötü bir barınaktır."**

Yüce Allah, inkâr edenleri bekleyen azabı açıkladıktan sonra iman edenlerin mükâfatını da şöyle açıklamaktadır:

"İman edip salih amel işleyenlere gelince, şüphesiz ki biz, iyi şeyler yapanların mükâfatını zayi etmeyiz. İşte onlar için zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı Adn cennetleri vardır. Orada altın bileziklerle bezenecek, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyinip tahtlara kurulacaklar. Ne güzel mükâfattır bu ve ne güzel yerdir orası."

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا
رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ
وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ
شَيْـًٔا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ
لِصَاحِبِه۪ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾
وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ قَالَ مَا اَظُنُّ اَنْ تَب۪يدَ هٰذِه۪ اَبَدًا
﴿٣٥﴾ وَمَا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبّ۪ي لَاَجِدَنَّ
خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَكَفَرْتَ
بِالَّذ۪ي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۬
هُوَ اللّٰهُ رَبّ۪ي وَلَا اُشْرِكُ بِرَبّ۪ي اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ
قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ
مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبّ۪ي اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا
حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَع۪يدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا
غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَط۪يعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَاُح۪يطَ بِثَمَرِه۪ فَاَصْبَحَ
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَٓا اَنْفَقَ ف۪يهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ

يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ
هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

32. **Onlara şu iki adamı örnek olarak anlat: Onlardan birine iki üzüm bağı verdik ve onların etrafını hurma ağaçlarıyla donattık ve aralarında da bir ekili alan var ettik.**

33. **İki bağ da ürününü verirdi; hiç biri üstüne düşeni yapmakta kusur göstermezdi. İkisinin de arasında bir dere akıtmıştık.**

34. **Adamın başka geliri de vardı. Arkadaşıyla konuşurken "Benim malım seninkinden çok, insan sayısı bakımından da daha güçlüyüm" dedi.**

35. **Kendi kendisine zulmedip durmakta olan bu adam bağına girdi ve dedi ki: "Bunun sonsuza kadar yok olacağını sanmıyorum."**

36. **"Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbimin huzuruna çıkarılacak olsam bile daha iyi bir sonuçla karşılaşırım."**

37. **Karşılıklı konuştuğu arkadaşı dedi ki: "Seni bir topraktan, sonra da bir damla sudan yaratan, sonra da seni bir adam biçiminde düzenleyeni inkâr mı ediyorsun?"**

38. **"Fakat o Allah benim Rabbimdir ve ben, Rabbime kimseyi ortak koşmam."**

39. **"Bağına girdiğinde, mal ve çocuk bakımından beni kendinden daha az güçlü gördüğünde bari 'Maşallah! Kuvvet yalnızca Allah'tandır' deseydin ya!"**

40. **"Belki de Rabbim senin bağından daha iyisini bana verir ve seninkinin üzerine gökten bir felaket indirir de kaygan bir toprak halini alır."**

41. **"Yahut suyu büsbütün çekilir de bir daha onu bulamazsın."**

42. **Derken ürünü telef oldu; bağ, çardakların üzerine yığılıverdi. Adam yaptığı masrafı düşünerek iki avucunu ovuşturup durdu ve "Keşke kimseyi Rabbime ortak koşmasaydım" dedi.**

43. Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir topluluğu olmadığı gibi kendi kendisini de kurtaramadı.

44. İşte burada yardım, gerçeğin ta kendisi olan Allah'a aittir. Mükâfatın en güzelini da sonucun en iyisini de veren O'dur.

Yukarıdaki âyetlerin tefsirinde müşriklerin ileri gelenlerinin, Peygamberden fakir Müslümanları çevresinden uzaklaştırmasını istediklerinden söz etmiştik. Bu âyetler indirildiklerinde iman edenler genelde fakirler idi. Zaten bütün peygamberlere ilk iman edenler genelde fakir halk sınıfıdır. Dolayısıyla burada zenginlikleriyle övünen o müşriklerle fakir müminlerin durumlarına uygun bir kıssa anlatılmaktadır.

Kıssada sözü edilen iki arkadaşın kimliklerine dair farklı görüşler ileri sürülmüşse de kıssanın benzerlerine her devirde rastlamak mümkündür. Ama sözü edilen kıssa müşriklerin de bildikleri bir kıssa olmalıdır.

Kıssada anlatılanlar ve inanmayan zenginin o günün Mekke'sinde kimi temsil ettiği ve inanan fakir arkadaşının da kimi temsil ettiği gâyet açıktır.

Zenginliğiyle övünen inançsız kişi zenginliğinin, güç ve kudretinin hep devam edeceği konusunda kendinden emindir. Kıyametin kopacağına inanmamaktadır. Böyle bir şey olsa bile orada itibarlı olan yine kendisi olacaktır.

Kendisi bu hülyalarla oyalanırken yukarıdan bir felaketle bağlarının yerinde yeller esmeye başlamıştır. Son anda uyanmış ama iş işten geçmiştir. Zenginlik ve sayıca çokluklarıyla övünen müşriklerin ileri gelenlerini de böyle bir akıbet beklemektedir. Onların da gururlanmalarının bir gün sonu gelecektir. Yine her dönemde ve her yerde benzeri gurura kapılanları da aynı akıbet beklemektedir.

Allah bilir bu kıssa müşriklerin zulüm ve horlamalarıyla her an karşı karşıya kalan fakir müminleri ne kadar sevindirmiş gönüllerine su serpmiştir.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
كَمَاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ
هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ
عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى
الْاَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا
عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ
بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى
الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ
لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً اِلَّا اَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا
حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿٤٩﴾

45. Onlara şu örneği de ver: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir suya benzer; arzın nebatatı onunla birbirine karışır da ondan sonra rüzgârın savurduğu çerçöpe döner. Allah her şeye gücü yetendir.

46. Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan güzel ameller ise Rabbin yanında hem mükâfat olarak daha hayırlıdır hem de kendilerine bel bağlamaya daha layıktır.

47. Dağları yürüttüğümüz gün yeryüzünü çırılçıplak/dümdüz bir şekilde görürsün. Ve biz, hiçbirini bırakmaksızın onların hepsini mahşer yerinde toplarız.

48. Saflar halinde Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır. Sizi ilk defa nasıl yarattıksa şimdi de bize öyle geldiniz. Oysa siz, hesabınızın sorulacağı bir zaman belirlemediğimizi sanmıştınız.

49. Kayıtlar ortaya konmuştur. Suçluları görürsün, orada yazılı olanlardan dolayı korku içerisindedirler ve şöyle demektedirler: Bu kayıtlar nasıl kayıtlardır ki, küçük-büyük her ne varsa hiçbiri-

ni atlamadan tek tek sayıp dökmüş. Yaptıkları ne varsa önlerinde hazır bulmuşlardır artık. Rabbin kimseye haksızlık etmez.

Dünya hayatı mevsimlik bitkiler gibi gelip geçicidir. Yağmur yağdığında bitkiler yeşerir. Her taraf güzel renkli çiçeklerle dolar. Ne var ki bunlar geçici şeylerdir. Bir müddet sora kuruyup çerçöp olur ve rüzgârın önünde savrulup gider. Dünya hayatı da böyledir. Dünya hayatının süsü mal ve çocuklardır ama onlar da yeryüzünü süsleyen bitkiler gibi geçicidirler. Asıl kalıcı olanı güzel amellerdir. Çünkü işlenen bu güzel ameller, kalıcı olan ahiret hayatı için azıktır.

Burada anlatılanlar, dünya hayatının ve mal ile çocukların hiçbir anlam ifade etmediklerini anlatmak değildir. Müşrikler sadece dünya hayatı için çalıştıklarından ve hayatın sadece bundan ibaret olduğunu iddia etmelerinden, mallarıyla çocuklarının çokluğuyla övündüklerinden ahiret hayatı karşısında bunların durumları anlatılmaktadır. Elbette dünya hayatına ve dünya hayatının süsüne de önem verilecektir. Ancak bunların geçici oldukları bilinerek ona göre değer verilecektir. Asıl önem verilmesi gereken ahiret hayatıdır. Çünkü o hayat sonsuzdur. O hayatı kazanmanın yolu ise salih amel işlemektir.

Bir gün gelecek dağlar yerlerinden edilecek ve o sırada yeryüzünün dengesi bozulacak, her şey darmadağın olacaktır. Üzerindeki ağaçlar, binalar, çukurlar, tümseklikler dümdüz hale gelecektir. Saklanacak gizlenecek bir yer kalmayacaktır. Ardından insanlığın ilk tarihinden kıyamet kopuncaya kadar gelmiş geçmiş bütün insanlar sıra halinde Rablerinin huzuruna toplanacaklardır. Dünyaya ilk geldiklerinde nasıl makamsız, rütbesiz, malsız, mülksüz ve nasıl tek başlarına gelmiş idilerse bugün de o halde Rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Rablerinin huzuruna çıkıp hesap vereceklerini inkâr etmiş olanlar, mahcubiyetten mosmor kesileceklerdir. Hesap için amel defterleri önlerine gelecektir. O da ne, yaptıkları her şey, küçük büyük ne varsa hiçbiri atlanmaksızın tamamı kayda geçmiştir.

Yaptıkları her şey kayıt altına alınmış olmasına rağmen Allah'ın adaleti gereği insanın işlemiş olduğu bu şeylerin hepsinin tanıkları da getirilecektir. Ayrıca insanın kendisine de bu yaptıkları sorulacak ve savunması alınacaktır. Kimsenin itiraz etmeye, karşı koymaya ne yüzü ve ne de mecali vardır. Ama yine de Allah büyük mahkeme gününü bu şekilde kuracak ve işletecektir. Allah, o itiraz edilemez gücüne ve mutlak hâkimiyetine rağmen kimseye haksızlık yapmayacaktır.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّه۪ۜ اَفَتَتَّخِذُونَهُ
وَذُرِّيَّتَهُٓ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُون۪ي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۜ بِئْسَ لِلظَّالِم۪ينَ بَدَلًا
﴿٥٠﴾ مَٓا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ اَنْفُسِهِمْۖ
وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلّ۪ينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ
نَادُوا شُرَكَٓائِيَ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَج۪يبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ
فَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۜ وَكَانَ
الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا
اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْاَوَّل۪ينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾

50. Bir zamanlar meleklere: “Âdem’e secde edin” demiştik. İblis hariç onlar secde etmiştiler; ancak iblis cinlerdendi ve Rabbinin emri dışına çıkmıştı. Şimdi siz Beni bırakıp onu ve onun soyundan gelenleri mi dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanlarınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir tercihtir!

51. Ben onları göklerin ve yerin yaratılışına da kendilerinin yaratılışlarına da şahit tutmadım. Ben yoldan çıkmış olanları yardımcı da edinmiyordum.

52. O gün "Ortağım olduklarını ileri sürdüğünüz kimseleri çağırın" buyurur. Onlar yakarıp durmuşlardır, onlara; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koymuşuzdur.

53. Suçlular, ateşi görmüş, içine düşeceklerini anlamışlardır; ancak ondan kaçıp sığınacakları bir yer bulamamışlardı.

54. Gerçekten biz insanlar için bu Kur'ân'da her türlü misali getirdik; fakat insan çok inatçıdır.

55. Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden bağışlama dilemekten alıkoyan şey, öncekilerin başına gelenlerin onların da başına gelmesinden ya da azabın gözleri önüne gelmesinden başkası değildir.

Önceki âyetlerde takındıkları tavır sebebiyle inkâr edenler uyarılmıştı. Burada da onlara bir uyarı vardır. Çünkü onlar hem Allah'ın, hem de kendi hemcinsleri olan insanların düşmanı olan İblis ve onun soyundan gelenleri dost edinmektedir. Allah'ı bırakıp İblis'i dost seçmeleri elbette ki mantıkla bağdaşmayan ve kendilerine yakışmayan kötü bir tercihtir.

Daha önce Bakara 34, A'raf 11 ile Hicr 30-31. âyetlerinde Âdem'e secde edilmesi meselesinden söz edilmişti. Burada aynı meseleden söz edilmesi, inkâr edenlerin takındıkları bu tavrın yanlışlığına dikkat çekmek içindir.

İblis'in meleklerden biri olduğunu ileri sürenler olmuştur. Âyette cinlerden olduğu açık bir şekilde ifade edilmekte ve zürriyetinden de söz edilmektedir. Oysa meleklerde erkeklik ve dişilik söz konusu değildir. Dolaysıyla onların zürriyetleri de olmaz. Melekler kendilerine emredileni yapar, asla Allah'ın emrinin dışına çıkmazlar. Oysa İblis Allah'ın emrini yerine getirmemiş ve emrinin dışına çıkmıştır.

Dost edinilmesi, sözüne uyulması ve kendisine kulluk yapılması gereken gökleri ve yeri yaratandır. Oysa İblis ve zürriyeti, göklerin ve yerin yaratılışında ne pay sahibidirler, hatta ne de bunların yaratılışına tanıklık etmişlerdir. Kendi yaratılışlarına bile tanıklıkları söz konusu değildir.

"O gün "Ortağım olduklarını ileri sürdüğünüz kimseleri çağırın" buyurur. Onlar yakarıp durmuşlardır, onlara; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koymuşuzdur."

Müşriklerin gelecekte başlarına gelecek bir sahneye dikkatleri çekiliyor.

O kıyamet gününde müşriklere bana ortak koştuklarınızı çağırın, gelsinler ve sizi kurtarsınlar denilecek, onlar da bir an için ahirette olduklarını unutup onları yardımlarına çağıracaklar ama cevap vermeyecekler. Çünkü aralarına bir engel konulmuştur. Zaten o günde kimsenin kimseye yardım edecek gücü de yoktur.

Âyet elbette sadece müşrik Arapları muhatap almaz Allah'tan başka ilâh tanıyan herkesi içine alır. Müşrik kimsenin müşrik olduğunu söylemesi de gerekmez. Allah'a ait bir yetkiyi başkasına tanıyan kimse, o konuda Allah'a ortak koşuyor demektir. Buna göre Allah'ın emirleri yerine başkasının emirlerini ileri süren ve yasakları yerine başka yasakları esas tutanlar da Allah'a ortak koşuyorlar.

"Suçlular, ateşi görmüş, içine düşeceklerini anlamışlardır; ancak ondan kaçıp sığınacakları bir yer bulamamışlardı."

Ortak koştuklarından yardım gelmeyince müşrikler cehennemi görecek ve kendileri için kaçınılmaz sonun orası olduğunu anlayacaklardır. Kişinin böyle bir duruma düşmesi ne kötüdür.

Yüce Allah şimdiden içine düşecekleri durumu onlara haber vermekte ve henüz iş işten geçmeden dönün buyurmaktadır.

Yine yüce Allah bu dünya hayatından, münkirlerin ahirette düşecekleri duruma varıncaya kadar türlü şekillerde insanları uyarmaktadır. "**Gerçekten Biz insanlar için bu Kur'ân'da her türlü misali getirdik; fakat insan çok inatçıdır.**" Bazen insanın hak karşısında inatçılığı ve hakka karşı koyması öyle bir düzeye gelir ki azap ahirete ertelenmez bu dünya hayatında onları bulur:

"Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden bağışlama dilemekten alıkoyan şey, öncekilerin başına gelenlerin onların da başına gelmesinden ya da azabın gözleri önüne gelmesinden başkası değildir."

Kuşkusuz peygamberler insanların helak edilmeleri için gönderilmiş değildir. Onların görevleri insanları müjdelemek ve uyarmaktır. Yeryüzünün ve toplumların varlıklarını devam ettirmeleri için belli bir bozulmanın ötesine tahammülleri yoktur. Nitekim toplumların helaki bozuk amelleri sebebiyledir, salt hak dine inanmamak helak sebebi olmaz. Toplumların bozulma düzeyi helak edilme sınırına dayandığında toplu helak söz konusu olur. Değilse cezalandırma ahirette olacak bir şeydir. Ancak dünya hayatında kısmi cezalandırmalar her zaman söz konusudur. Toplumlar, işledikleri suçlardan dolayı bu dünya hayatında da cezalandırılırlar. Genellikle bu kısmi cezalandırmalar, işlenen suç nevinden olur. Örneğin zenginler fakirleri gözetmediklerinde fakirler hırsızlık, kapkaççılık ve benzeri davranışlara yönelirler ve zenginler de

huzur bulamaz. Ülkemizde zaman zaman meydana gelen depremlerin olması gerekenden fazla zayiat ve felaketlerle son bulması, iskanın fay hatları üzerinde yapılması, inşaatların takibinde ihmaller vs gibi işlenen suçlar nedeniyledir.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلٖينَ
اِلَّا مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَ وَيُجَادِلُ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتٖي وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفٖي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُوا اِذًا
اَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا
كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهٖ
مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

56. Biz elçileri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olmalarından başka bir amaçla göndermedik. İnkâr edenler ise batıla dayanarak hakkı ortadan kaldırmak için mücadele ediyorlar; âyetlerimi ve korkutuldukları şeyleri alaya almışlardır.

57. Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldığında onlardan yüz çeviren ve bizzat işlediği suçları unutandan daha zalim kim vardır? Biz kalplerinin üzerine, onu anlayıp kavramalarını engelleyen perdeler, kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Sen onları hidayete çağırsan bile asla hidayete gelmeyeceklerdir.

58. Bağışlaması bol Rabbin ise merhamet sahibidir. İşledikleri sebebiyle onları sorguya çekecek olsa onları hemen cezalandırır; fakat kendilerine süre belirlemiştir ve onlar bundan kaçıp kurtulamazlar.

59. İşte o kentler; zulmettiklerinde onları helak ettik; oysa Biz onlara helak vakitlerine kadar bir süre belirlemiştik.

Peygamberlerin görevi Allah'tan gelen vahyi insanlara ileterek onları müjdelemek ve uyarmaktır. Peygamberler, insanların helak olmaları için gönderilmemişlerdir. Bu sebeple insanların da uğrayacakları azabı meydan okuyarak onlardan istemesinler. Aslında onlar müjdelerken de, uyarırken de sadece ve sadece insanların yararını gözetiyorlar. Fakat inkâr edenler aslı astarı olmayan tutarsız ve boş şeylerle hakkı ortadan kaldırmak için mücadele ediyor, Allah'ın kendilerine sunduğu delilleri ve onlara yapılan uyarıları alaya alıyor ve batılda ısrar ediyorlar.

Delili ve gerçekliği bulunmayan şeyler ileri sürerek tutarlı ve uyumlu olan Allah'ın âyetleri kendisine hatırlatıldığı halde bunlar üzerinde düşünmeyip onlardan hemen yüz çeviren, kendi işlediği suçları görmeyen, bunları hiç işlememiş gibi unutan ve kendisini hesaba çekmeyen kimseden daha zalim kimse olamaz. Böylesi kimselerin kalpleri perdelenmiştir, hakka karşı kulakları sağırdır. Bu durumlarını devam ettirdikleri takdirde asla hidayete gelmezler. Kalplerinin perdelenmesi ve kulaklarının hakka karşı sağır hale gelmesi kendi tavırları sebebiyledir. Ayrıca kalplerinin perdelenmiş olması ve kulaklarının sağırlığı, ileride de hidayete gelmeyecekleri anlamına gelmez. Anlatılan, o andaki durumlarını tasvirdir. Onlar bu hallerini devam ettirdikleri takdirde kalpleri perdeli ve kulakları sağır olacaktır. Nitekim bu âyetlerin muhatabı olan müşriklerin büyük çoğunluğu ileride tavırlarını değiştirecek ve iman edeceklerdir.

"Bağışlaması bol Rabbin ise merhamet sahibidir. İşledikleri sebebiyle onları sorguya çekecek olsa onları hemen cezalandırır; fakat kendilerine süre belirlemiştir ve onlar bundan kaçıp kurtulamazlar."

Onlar, batılda ısrar edip gerçeği görmelerine yardımcı olmak için Kur'ân'ın sunduğu türlü delillere ve değişik anlatımlarına yüz çevirmelerine rağmen Allah hemen onları sorguya çekip cezalandırmıyor, onlara mühlet veriyor. Zira onların, cezalandırılmaları için bir süre belirlemiştir. Ancak o belirlenmiş süre geldiğinde sığınacakları hiç bir yol kalmayacaktır. Nitekim kendilerinden önce helak edilenlere de bir süre belirlenmişti: **"İşte o kentler; zulmettiklerinde onları helak ettik; oysa Biz onlara helak vakitlerine kadar bir süre belirlemiştik."**

Kalplerinin perdelendiği ve kulaklarının hakka karşı sağır hale geldiği be-

lirtildikten sonra Rabbinin merhametinin gündeme getirilmesi, kendilerine bir süre tanındığının ve bu süre dolduğunda kaçacak bir yerlerinin olmayacağının söylenmesi, helak edilen önceki kavimlerin örnek verilmesi, o kimseler uyarılmaya devam ediliyor anlamına gelir. O halde kalplerinin perdelenmesi ve kulaklarının sağırlığı, içinde bulundukları durumu devam ettirmeleri halinde geçerlidir ve o anki durumlarını anlatmaktadır.

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى
اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَق۪ينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ
الْحُوتَۘ وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِۗ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا
قَصَصًاۙ ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى
اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَط۪يعَ مَعِيَ صَبْرًا
﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِه۪ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُن۪ٓي

إِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا
تَسْـَٔلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

60. **Hani bir vakit Musa uşağına demişti ki: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım yahut senelerce devam edeceğim."**
61. **İki denizin birleştiği yere vardıklarında, balıklarını unuttular; o da sıyrılıp denizdeki bir menfezden yoluna gitti.**
62. **Orayı geçtiklerinde uşağına: "Yemeğimizi getir; bu yolculuğumuzda biz, cidden bir yorgunluğa düşer olduk." dedi.**
63. (Uşağı); **"Görüyor musun; kayaya sığındığımızda balığı unuttum. Onu söylememi bana unutturansa şeytandan başkası değildir. Balık hayret verici bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti" dedi.**
64. **Musa; "İşte aradığımız şey de oydu" dedi ve ikisi, kendi izlerini takip ederek gerisin geri döndüler.**
65. **Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve kendi tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.**
66. **Musa ona; "Sana öğretilen ilimden doğruyu bulmama yardımcı olacak bir şeyler öğretmen için sana tabi olabilir miyim" dedi.**
67. (O kul) **Dedi ki: "Sen, benimle yapamazsın."**
68. **"Hakikatinden tam olarak haberdar olmadığın şeylere nasıl sabredeceksin?"**
69. **Musa dedi ki: "İnşallah beni sabredici bulacaksın. Hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim."**
70. (O kul) **Dedi ki: "Eğer benimle beraber olacaksan şunu bilmelisin: Ne olduğu hakkında sana bilgi vermedikçe bana o konuda bir şey sormayacaksın."**

si olduğu bilinmemektedir. Kıssada anlatılan gizemli olaylara bu bilinmeyenler de eklendiğinde kıssa daha da muammalaşmaktadır. Ancak kıssanın verdiği mesaj gâyet açıktır.

Bu tür esrarengizlikler bulunduran kıssalarla ilgili pek çok rivayetin nakledilmesi ve pek çok şeyin uydurulması doğaldır. İnsanlar esrarengiz bir şey duyduklarında muhayyilelerini çalıştırmaya başlarlar. Kuşkusuz bu rivayetlerin sahih olanları vardır, olmayanları vardır. Ancak sahih olduğu söylenen rivayetlerde de kelime ilaveleri, yönlendirmeler ve raviden raviye aktarılırken lafızla rivayet şart koşulmadığından kelime değişiklikleri olması kaçınılmazdır. Kelime değişikliği bile bazen problem doğurmaktadır. Özellikle bu kıssa ile ilgili sahih olduğu söylenen rivayetler çok uzun olduklarından söz konusu ettiğimiz hususlar bu rivayetlerde fazlasıyla vardır. Bu sebeple bu tür konularda nakledilen hadisler, bir anlam ifade etmez demiyoruz ama hem konunun uzamaması ve hem de söz konusu ettiğimiz sakıncalar sebebiyle bu konudaki hadislere değinmeden âyeti tefsir etmeye ve olaylarla ilgili anlatımda âyetlerin sarih bir şekilde anlattıklarından uzaklaşmadan kıssayı anlatmaya gayret edeceğiz.

Âyetlerin anlatımından anlaşılan, Hz. Musa'nın iki denizin birleştiği yere gitmesi ve orada karşılaşacağı kimseden bir şeyler öğreneceği, önceden Allah tarafından ona bunun söylendiğini gösterir. Dolayısıyla bu yolculuğun amacı bazı konularda Hz. Musa'nın eğitilmesidir. Bu sebeple o, uşağını yanına alır ve yolculuğa çıkar. Hz. Musa gâyet heyecanlıdır ve söylenen yere gitme konusunda da gâyet azimlidir. Muhtemelen gideceği yerin mesafesini o da iyi bilmemektedir. Bu sebeple, **"İki denizin birleştiği yere vardıklarında, balıklarını unuttular; o da sıyrılıp denizdeki bir menfezden yoluna gitti."** demektedir. Eğer gideceği yerin neresi olduğunu bilseydi aşağı yukarı bunun ne kadar bir zaman alacağını bilirdi.

İki denizin birleştiği yere gelmişler görecekleri kişiyi orada göremeyince biraz daha yola devam etmişler. Öğle yemeğini yemek üzere mola verdiklerinde beraberlerinde taşıdıkları balığı kaybettiklerinin farkına varmışlar. Aslında uşak balığın denize dalarak kaçtığını görmüş ama bunu Hz. Musa'ya söylemeyi unutmuştu. Balığın nerede kaçıp gittiğini söyleyince Hz. Musa buluşma yerinin orası olduğunu söylemiştir. Geldikleri yolu izleyerek geri döndüler ve nihayet aradıkları kişiyi buldular. Kur'ân-ı Kerim'de bu kişinin adı belirtilmemekte Allah'ın kullarından biri olduğu söylenmektedir. Rivayetlerde ise bu kişinin adının Hızır olduğu belirtilmektedir.

bir şeyler öğrenmek idi. Onunla beraber olmak ve kendisine verilmiş olan ilimden bir şeyler öğrenmek için ondan izin istedi. Hızır, **"Sen, benimle yapamazsın. Hakikatinden tam olarak haberdar olmadığın şeylere nasıl sabredeceksin?"** dedi. Musa kararlıydı, zaten bu sebeple yolculuğa çıkmıştı. **"İnşallah beni sabredici bulacaksın. Hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim."** dedi.

Musa gibi büyük bir peygamberin kendisinden bir şeyler öğrenmek için yıllar sürecek olsa bile yolculuğa katlanacağı Allah katından özel bir bilgi ile donatılmış Hızır kimdir? Bu soruya kıssanın sonunda cevap aramaya çalışacağız.

فَانْطَلَقَا
حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِى السَّفٖينَةِ خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا
لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِىَ
صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنٖى بِمَا نَسٖيتُ وَلَا تُرْهِقْنٖى مِنْ اَمْرٖى
عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ
نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ
عَنْ شَىْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنٖى قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنّٖى عُذْرًا ﴿٧٦﴾
فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَٓا اَهْلَهَا فَاَبَوْا
اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فٖيهَا جِدَارًا يُرٖيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُ قَالَ

لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنٖي وَبَيْنِكَ
سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوٖيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ اَمَّا السَّفٖينَةُ
فَكَانَتْ لِمَسَاكٖينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَاَرَدْتُ اَنْ اَعٖيبَهَا وَكَانَ
وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَاْخُذُ كُلَّ سَفٖينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَاَمَّا الْغُلَامُ
فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشٖينَا اَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا
وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَاَرَدْنَا اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَاَقْرَبَ
رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتٖيمَيْنِ فِي الْمَدٖينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحًا فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَا
اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ
عَنْ اَمْرٖي ذٰلِكَ تَاْوٖيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

71. İkisi kalkıp yola koyuldu. Nihayet gemiye bindiklerinde o kul gemiyi deldi. Musa: "İçindekileri batırsın diye mi onu deldin? Doğrusu kötü bir iş yaptın" dedi.

72. (O kul); **"Sen, benimle yapamazsın, dememiş miydim?" dedi.**

73. Musa; "Unuttuğumdan dolayı beni paylama; bu yaptığıma karşılık olarak da bana bir güçlük yükleme" dedi.

74. Yine yola koyuldular. Nihayet bir çocukla karşılaştılar ve o kul hemencecik çocuğu öldürdü. Musa; "Bir can karşılığı olmaksızın suçsuz bir cana mı kıydın? Gerçekten çok kötü bir şey yaptın" dedi.

75. (O kul); **"Sen benimle yapamazsın, dememiş miydim?" dedi.**

76. **Musa dedi ki: "Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık bana arkadaşlık etme; çünkü benden yana kabul edebileceğin tüm bahanelerin sonuna gelmiş sayılırsın."**

77. **Tekrar yola koyuldular ve nihayet bir kasaba halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı; derken orada yıkılmak üzere olan bir duvarla karşılaştılar.** (O kul), **duvarı onardı. Musa; "İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi.**

78. **Bunun üzerine** (o kul) **dedi ki: "İşte bu, seninle benim ayrılışımızdır. Şimdi, dayanamadığın o şeylerin içyüzünü sana haber vereceğim."**

79. **"O gemi var ya, denizden geçimlerini sağlayan fakir kimselerin idi. Onu kusurlu hale getirmek istedim; çünkü onların ilerisinde, her gemiye el koyan bir hükümdar vardı."**

80. **"Çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimseler idiler; çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk."**

81. **"İstedik ki Rableri bu çocuğun yerine daha temiz ve merhametçe en önde geleni versin."**

82. **"Duvara gelince, şehirdeki öksüz iki çocuğun idi. Altında da onlara ait bir hazine vardı. Babaları iyi bir insandı. Bu sebeple Rabbin onların ergenlik çağına ermelerini ve Rabbinin bir merhameti olarak hazinelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte dayanamadığın şeylerin iç yüzü bundan ibarettir."**

Hz. Musa ile Hızır yola koyuldular. Nihayet bir gemiye bindiler. Hızır gemide bir delik açtı. Antlaşmalarında Hz. Musa Hızır'ın yaptıklarına karışmayacaktı. Ama yapılan şey o kadar korkunç idi ki gemideki herkes boğulabilirdi. Bu nedenle Musa dayanamadı ve itiraz etti. Hızır anlaşmayı hatırlattı. Musa şok olmuş, Hızır'la yaptığı antlaşmayı unutmuştu. Verdiği sözü o anda unuttuğunu, kendisinden bir şeyler öğrenmek istediğini, işi yokuşa sürmemesini söyledi. Hızır, Hz. Musa'nın mazeretini kabul etti.

Yine yola koyuldular ve yolda bir çocukla karşılaştılar. Hızır hiçbir suç işlememiş olan o çocuğu öldürdü. Bu kez Hızır'ın yaptığı çok daha kötüydü. Musa dayanamadı; bir kısas söz konusu olmaksızın hem de küçük bir çocuğu öldürmüştü. Yine itiraz etti. Hızır: **"Sen benimle yapamazsın, dememiş**

miydim?" dedi. Musa'nın ileri sürecek mazereti de kalmamıştı, **"Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık bana arkadaşlık etme; çünkü benden yana kabul edebileceğin tüm bahanelerin sonuna gelmiş sayılırsın."** dedi. Yani ileri sürecek mazeretim kalmadı ve bir daha itiraz edecek olursam ve beraberliğimize son verirsen artık senin de mazeretin vardır son verebilirsin, dedi.

Tekrar yollarına devam ettiler. Acıkmışlardı, yanlarında yiyecekleri de yoktu. Yolları bir kasabaya düştü. Kasaba halkından kendilerini misafir etmelerini ve yiyecek bir şeyler vermelerini istediler, ama kasaba halkı kötü insanlardı, onlara yiyecek vermediler.

Burada anlatımdaki bir inceliğe dikkat çekmek gerekiyor. "**Kasaba halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı,"** deniliyor. Haddizatında bir kasabaya girilirken kasaba halkının tamamıyla karşılaşılmaz, birkaç kişiyle karşılaşılır. Sanki Musa ile Hızır, ev ev bütün kasabayı dolaşmış, hepsinden yiyecek istemişlerdi ve halkın tamamı isteklerini reddetmişlerdi.

Kur'ân kıssaları, olayları çok özet bir şekilde aktarır. Ama ifadeden öyle anlaşılıyor ki kasaba halkının tamamı onların durumundan haberdar olmuş ve onlara yiyecek veren bir Allah'ın kulu çıkmamıştır. Kasaba halkı bütünüyle o derece cimri ve insanlıktan anlamaz bir halk idi. İşte halkı böyle olan bir kasabada yıkılmak üzere olan bir duvarla karşılaşırlar. Hızır o duvarı onarır. Musa yine şaşkındır, halkı bu derece insanlıktan çıkmış bir kasabada, acıktıkları halde hiçbir karşılık istemeden duvarı onarmasına itiraz eder. Hızır: **"İşte bu, seninle benim ayrılışımızdır."** der. Ardından yaptıklarının nedenini anlatır:

"O gemi var ya, denizden geçimlerini sağlayan fakir kimselerin idi. Onu kusurlu hale getirmek istedim; çünkü onların ilerisinde, her gemiye el koyan bir hükümdar vardı. Çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimseler idiler; çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri bu çocuğun yerine daha temiz ve merhametçe en önde geleni versin. Duvara gelince, şehirdeki öksüz iki çocuğun idi. Altında da onlara ait bir hazine vardı. Babaları iyi bir insandı. Bu sebeple Rabbin onların ergenlik çağına ermelerini ve Rabbinin bir merhameti olarak hazinelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte dayanamadığın şeylerin iç yüzü bundan ibarettir."

Hızır'ın Hz. Musa'ya bu anlattıkları Kur'ân ile evrenselleşmiş ve ebedileş-

miştir. İki kişi arasında yapılmış bir konuşma olmaktan çıkmış insanlığın tamamına mal olmuştur. Bu sebeple bütün insanlara yapılmış bir konuşmadır ve bütün insanların bundan öğüt almaları gerekir.

Biz insanlar olayın sadece dış görünüşünü görürüz. Bu nedenle de bazen Allah'ın haksızlık yaptığını zannederiz. Yine bazı olayları izah etmekte zorluk çekeriz. İlmimiz ne denli ilerlerse ilerlesin bunları aşmamız mümkün değildir. Olayları arka planlarıyla birlikte müşahede etme imkânımız olsaydı ne bir adaletsizliğin, ne de bir uyumsuzluğun olmadığını görmüş olurduk. İşte bu kıssa bizlere bunları anlatmaktadır.

Hızır Kimdir?

Hızır'ın batın ilmine vakıf evliyadan biri olduğu yaygın bir kanaattir. Oysa veli olduğunu söyleyen ne dini bir nass vardır, ne de kıssada Hızır'ın yaptıkları bir velinin yapacağı şeylerdir.

Hızır'ın bir peygamber olduğunu söyleyenler de olmuştur. Oysa peygamberler de insanların bağlı bulundukları şeriat kurallarına uymak zorundadır. Hızır'ın yaptıkları ise şeriat kurallarının dışında şeylerdir. Bu sebeple çağdaş müfessirlerden Mevdûdi'nin yaptığı şu değerlendirme gayet yerindedir:

"Bu kıssa ile ilgili olarak cevaplandırılması gereken çok zor bir soru ortaya çıkar: Hızır tarafından yapılan işlerin iki tanesi insanın yaratılışından beri var olan kanunlara apaçık aykırıdır. Hiçbir kanun bir kimseye başka bir kimsenin malını tahrip etme ve suçsuz bir insanı öldürme izni ve yetkisi vermez. O denli ki bir kimse ilham yoluyla bazı korsanların belli bir gemiyi basacaklarını ve belli bir çocuğun isyankâr ve kâfir olacağını bilse o zaman bile Allah tarafından gönderilen hiçbir kanun insana ilhamı nedeniyle gemide bir delik açma ve masum bir çocuğu öldürme izni vermez. Buna cevap olarak birisi Hızır'ın bu iki işi Allah'ın emri ile yaptığını söyleyecek olsa bu bizim sorunumuzu çözmez. Çünkü soru: 'Hızır bu işleri kimin emri ile yaptı?' değil, 'Bu emirlerin özelliği ne idi' sorusudur. Bu önemlidir, çünkü Hızır bunları 'ilâhi emir' doğrultusunda yapmıştır. Hızır'ın kendisi de bu işleri kendi yetkisi ile yapmadığını, bilakis Allah'ın rahmetiyle hareket ettiğini söylemektedir. Allah da bunu şu sözlerle tasdik etmektedir: 'Biz ona katımızdan bir ilim öğrettik.' Bu nedenle bu işlerin Allah'ın emri ile yapıldığından hiç şüphe yoktur. Fakat emrin niteliği ve özelliği ile ilgili soru hâlâ ortada durmaktadır. Çünkü bu emirler, hiçbir ilâhi kanun tarafından izin verilmediği için meşru değildir. Ve Kur'ân da suçlu olduğuna bir delil olmaksızın bir kimsenin başka birisini öldürmesine izin vermez. Bu nedenle bu emirlerin de bir kimsenin zengin, diğerinin fakir ve bir kimsenin hasta, diğerinin de hasta iken iyileşmesine neden olan Allah'ın emirleri ile aynı grupta olduğunu

kabul etmek zorundayız. Eğer Hızır'a verilen emirler bu tür emirler idiyse Hızır'ın insanlar için konulan ilâhi kanunlarla sınırlı olmayan bir melek (veya Allah'ın yaratıklarından başka biri) olduğu sonucuna varılabilir.

Çünkü şer'î yönü olmayan bu tür emirler ancak meleklere verilebilir. Bunun nedeni haram ve helâl sorununun onlar için söz konusu olmamasıdır; onlar hiçbir kişisel güce sahip olmaksızın Allah'ın emirlerine itaat ederler. Onların aksine bir insan, işlediği amel ilâhi kanuna aykırı ise bunu ilham sonucu veya içgüdülerle istemeyerek işlemiş de olsa günah işlemiş olur. Çünkü insan, insan olması münasebetiyle ilâhi kanuna uymak zorundadır. Ve ilâhi kanunda, bir kimsenin ilham yoluyla bir emir aldığı veya kendisine gizlice yasak bir işin hikmeti bildirildiği için yaptığı işin helâl sayılabileceği bir boşluk yoktur.

Yukarıda değindiğimiz ilke fıkıh âlimleri ve sufi liderler tarafından tartışmasız kabul edilmiştir. Allame Alûsî bu konuda Abdü'l Vehhab Şa'rânî, Muhiddin ibn A'rabi, Müceddid-i Elf-i Sani, Şeyh Abdülkadir Geylani, Cüneyd Bağdadi, Serî Sekati, Ebu'l Huseyn en-Nuri, Ebu Said el-Harrâz, Ahmed ed-Dineveri ve İmam Gazzali'nin birçok sözünü ayrıntısıyla nakletmiştir. Onlara göre, bir sufi için bile kendine gelen bir ilhama uyarak kanunun ilkelerine ters düşen birşey yapmak doğru değildir. (Ruhu'l Meani cild: XVI, s 16-18). İşte bu nedenle biz Hızır'ın bir melek veya insanı sınırlayan kanunlardan azade başka bir yaratık olması gerektiği sonucuna vardık. Çünkü o, yukarıda anılan formülün tek istisnası olamaz, bu yüzden kaçınılmaz olarak onun, insanlar için önceden belirlenen ilâhi kanuna göre değil, Allah'ın dileği doğrultusunda hareket eden Allah'ın kullarından biri olduğu sonucuna varıyoruz.

Eğer Kur'ân Hz. Musa'nın (a.s) eğitilmek üzere gönderildiği 'kul'un bir insan olduğunu söylemiş olsaydı, o zaman Hızır'ın insan olduğunu kabul edecektik. Fakat Kur'ân açıkça onun bir insan olduğunu söylemez, aksine 'kullarımızdan biri' olduğunu söyler, bu da onun insan olduğunu göstermez. Kur'ân'da bu kelime (kul) çeşitli yerlerde melekler için kullanılmıştır. (Bkz. Enbiya: 26, Zuhruf: 19. Bunun yanısıra Hz. Hızır'ın insan olduğuna işaret eden hiçbir hadis yoktur. Hz. Peygamber'den (s.a) Said ibn Cübeyr, İbn Abbas ve İbn Ka'b kanalıyla rivayet edilen sahih bir hadisde "Racul" kelimesi, genelde insanlar için kullanılmasına rağmen, Hızır (a.s) için kullanılmıştır ve sadece insanlar için kullanılmayacağı açığa çıkmıştır. Kur'ân da bu kelimeyi Cin Sûresi altıncı âyette cinler için kullanmıştır. Şu da bir gerçektir ki bir melek, bir cin veya görünmeyen bir varlık insanların yanına geldiğinde, insan şeklinde görünür. Ve bu şekil içinde aynen Meryem'e gelen insan kılığındaki melek gibi beşer adını alır. (Meryem 17) O halde yukarıda zikredilen hadiste Peygamber (s.a)

tarafından Hızır için kullanılan "Racul" kelimesi, onun mutlaka insan olduğu anlamına gelmez.

Bu nedenle yukarıdaki tartışmanın ışığında, Hızır'ın, bir melek olduğu veya insanlar için belirlenen sınırlarla bağımlı olmayan başka bir yaratık olduğu sonucuna varabiliriz. İbn Kesir'in tefsirinde Mâverdî'den rivayet edildiğine göre, bazı eski müfessirler ve Kur'ân âlimleri de bu görüştedirler" (Mevdûdî, III, 190-191).

Mevdûdî'nin bu söylediklerine aynen katılıyoruz: Kıssada Hz. Musa'ya rehberlik eden Hızır bir insan değil bir melektir. Melekler Mevdûdi'nin de dikkat çektiği gibi yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmazlar. Çünkü yaptıklarını mutlaka Allah'ın emrine uygun olarak yaparlar. İnsanların canlarını alan melekler, o insanın ne yaptığına bakmaksızın Allah'ın emrini yerine getirerek canlarını alırlar.

Selef âlimleri kıssaları müteşabihattan kabul etmişlerdir. Çünkü kıssalar özet anlatımlardır ve muhkem âyetler hesaba katılmaksızın yorumlanamazlar. Daha açık bir ifade ile muhkem âyetlere aykırı bir şekilde yorumlanamazlar. Muhkem âyetlerden peygamberlerin eğiticilerinin da melek olduğunu biliyoruz. Bu kıssada da Musa gibi büyük bir peygamber eğitilmektedir.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا
﴿٨٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ
وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّٓا اَنْ تُعَذِّبَ
وَاِمَّٓا اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ
ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَلَهُ جَزَٓاءً الْحُسْنٰى ۚ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ

سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ
لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ
خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ
مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ
اِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى
اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنّ۪ي ف۪يهِ رَبّ۪ي خَيْرٌ فَاَع۪ينُون۪ي
بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُون۪ي زُبَرَ الْحَد۪يدِ حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى
بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتّٰٓى اِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اٰتُون۪ٓي اُفْرِغْ عَلَيْهِ
قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُٓوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾
قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪ي فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّ۪ي جَعَلَهُ دَكَّٓاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ي
حَقًّا ﴿٩٨﴾

83. Bir de sana Zulkarneyn'i sorarlar. De ki: "Size ondan bir parça bahsedeceğim."

84. Biz, onu yeryüzünde güçlü kıldık ve ona istediği her şeyi elde etmenin bir yolunu verdik.

85. O da bir yol bulup peşince gitti.

86. Nihayet güneşin battığı yere varınca onu kara balçıklı bir gözede batar buldu; onun yanında da bir kavme rastladı. Biz dedik ki: "Ey Zulkarneyn! İster onları cezalandırırsın istersen iyi muamele edersin."

87. (O ise şöyle) **dedi: "Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra Rabbine döndürülecek ve** (Rabbi) **onu korkunç bir azapla cezalandıracak."**

88. İman edip iyi işler yapanlara gelince, ona en güzel mükâfat vardır. Ayrıca ona buyruğumuzdan bir kolaylık da söyleriz.

89. Sonra yine bir yol bulup peşince gitti.

90. Nihayet güneşin doğduğu yere varınca, onu öyle bir kavim üzerinde doğar buldu ki onlar için güneşin önünde bir örtü yapmamıştık.

91. İşte böyle; onun hakkında her ne varsa haberlerin tümünü biliyoruz.

92. Sonra bir başka yol daha bulup peşince gitti.

93. Nihayet iki set arasına ulaşınca, bu iki dağın önünde, nerdeyse hiç söz anlamayan bir kavim buldu.

94. (Onlar) **Dediler ki: "Ey Zulkarneyn! Bu memlekette Ye'cuc ve Me'cuc bozgunculuk yapıp duruyorlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman şartıyla sana harac versek, ne dersin?"**

95. (Zulkarneyn) **Dedi ki: "Rabbimin bana verdiği imkân çok daha hayırlıdır. Siz bana emeğinizle yardım edin de sizinle onlar arasında aşılmaz bir engel yapayım."**

96. (Sonra şöyle dedi): **"Bana demir kütleleri getirin." İki dağın arası düzlenince de Zulkarneyn; "Üfleyin" dedi. Onu kor haline getirince de "Bana erimiş katran getirin de üzerine dökeyim." dedi.**

97. Bundan sonra onu ne aşabildiler ne de delebildiler.

98. (Zulkarneyn); **"Bu Rabbimin bir lütfudur. Rabbimin vaadi geldiğinde onu yerle bir eder. Rabbimin vaadi gerçektir" dedi.**

Yukarıda sözü edilen Hz. Musa ile Hızır kıssasındaki yolculuk, ilim elde etmek içindi. Bu kıssadaki yolculuklar ise Allah yolunda cihad yolculuklarıdır.

Zulkarneyn'in kim olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı rivâyetlerde dile getirildiği gibi soru, Yahudilerin müşriklere Peygambere Zulkarneyn'i sormalarını istemeleri sonucunda sorulmuşsa Yahudi tarihinde önemli bir kişi olması gerekir. Ama direkt olarak müşrik Araplar tarafından sorulmuşsa Arap tarihinde önemli yeri olan biridir. Sorunun kaynağı kim olursa olsun hakkında bunca ihtilaflar nakledildiğine göre tarihin eski devirle-

rinde yaşamış bir hükümdardır. Zaten kimliği ve yaptığı yoluculukların noktasal tayini o derece önemli olsaydı Kur'ân'da bunlar belirtilirdi.

Âyetlerden anlaşılan, Zulkarneyn'in tevhit inancına bağlı, adil ve birçok fetihler gerçekleştirmiş bir hükümdar olduğudur. **"Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra Rabbine döndürülecek ve** (Rabbi) **onu korkunç bir azapla cezalandıracak."** âyetini delil getirerek onun bir peygamber olduğunu söyleyen de olmuştur. Ancak bu âyet onun bir peygamber olduğuna yeterli bir delil olamaz. Allah'a ve ahirete iman eden adil bir hükümdar da pekâlâ böyle diyebilir.

Âyetlerde Zulkarneyn'in önemli üç yolculuğundan söz edilmektedir.

İlk yolculuğu bulunduğu yerin batısınadır. Batı yolculuğuna çıkmış ve hiçbir engel tanımadan yoluna devam etmiş, denize gelip dayanmıştır. Burada inanmayan bir kavimle karşılaşmıştır. Çünkü inanan bir kavim olsaydı onları cezalandırma yetkisi olmazdı. Kendisine, isterse onlarla savaşıp onları cezalandırması, isterse de onlara iyi davranması izni verilmiştir.

Kıssalar özet anlatımlar olduklarından selef âlimleri tarafından Kur'ân'ın müteşabihatı arasında değerlendirilmişlerdir. Bu sebeple durup dururken mi iki seçenek arasında Zulkarneyn muhayyer bırakılmıştı, muhayyer bırakılması için aralarında bir şey mi geçmişti onu bilmiyoruz. Muhayyer bırakılması karşısında onun verdiği cevap, iman edip adil davranan kişinin vereceği bir cevaptır: **"Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra Rabbine döndürülecek ve** (Rabbi) **onu korkunç bir azapla cezalandıracak. İman edip iyi işler yapanlara gelince, ona en güzel mükâfat vardır. Ayrıca ona buyruğumuzdan bir kolaylık da söyleriz."**

İkinci yolculuğunu bulunduğu yerin doğusuna yaptı. Nihayet orada güneşe karşı korumaları olmayan bir kavimle karşılaştı. Güneşe karşı bir örtülerinin olmaması, kendilerini güneşe karşı koruyacak evlerinin olmaması anlamında olabilir ki buranın ötesinde artık şehir ve köy yoktu demektir. Verilebilecek ikinci anlam ise tamamen çıplak dolaşmalarıdır. Her iki durumda da tamamen ilkel bir kavim oldukları anlaşılmaktadır. Güneşe karşı örtülerinin olmamasını, güneşin batmadığı bir bölge olduğu anlamına alanlar da vardır.

Zulkarneyn, bulunduğu bölgenin doğusuna ve batısına yaptığı seferlerde karşısına doğal engeller çıkıncaya kadar Allah'ın kendisine verdiği askeri güç, zekâ ve adaleti sayesinde rastgeldiği toplumlardan bir engelle karşılaşmamıştır.

Soruyu soranların da muhtemelen Zulkarneyn hakkındaki bilgileri bundan ibaret idi. Bu sebeple **"İşte böyle; onun hakkında her ne varsa haber-**

lerin tümünü biliyoruz." denilmektedir. Kur'ân'ın onun hakkında verdiği bilgilere itiraz edenlerin yahut eksik bilgi verildiğini iddia edenlerin bulunduğuna dair herhangi bir rivayet nakledilmemektedir.

Batı ve doğu yolculuklarından sonra üçüncü yolculuğa çıkmıştır. Müfessirler söz konusu yolculuğun kuzeye olduğunu söylerler. İki dağ arasına geldiğinde orada *hiç söz anlamayan bir kavim buldu.* Söz anlamamaları, dillerinin farklı oluşundan kaynaklanıyor olabilir. Çevre milletlerle ilişkileri zayıf olduğundan ne kendileri başka bir dil biliyor ve ne de başkaları onların dillerini biliyor. Hiç söz anlamamalarını, az gelişmiş geri zekâlı olmalarıyla da izah edenler olmuştur. İşte bu kavim iki dağ arasındaki boğazın ötesinde yaşayan saldırgan topluluklardan rahatsızdı:

"(Onlar) **Dediler ki: 'Ey Zulkarneyn! Bu memlekette Ye'cuc ve Me'cuc bozgunculuk yapıp duruyorlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman şartıyla sana harac versek, ne dersin?**"

Ne yapılması gerektiğini oradaki kavim biliyor: İki dağın arası doldurulur, buraya bir set yapılırsa Ye'cuc ve Me'cuc'un şerrinden korunabilecekler. Ancak böyle bir seddin nasıl yapılacağını bilmiyorlar veya düşündükleri şekilde onu yapmaya güçleri yoktur. Bu sebeple Zulkarneyn'den böyle bir set yapmasını istiyorlar ve bunun karşılığında haraç vermeyi teklif ediyorlar. Zulkarneyn haraç teklifini reddediyor ama seddi yine onlara yaptırıyor. "**Bana demir kütleleri getirin,**" diyor. İki dağ arası demir kütlelerle dolduruluyor. Ateş yaktırıyor, demir kütleleri eriyor ve üzerine bakır eriyiği döktürüyor. Aralarında sağlam bir set oluşuyor. "**Bundan sonra onu ne aşabildiler ne de delebildiler.**"

İki set arası neresi? Ye'cuc ve Me'cuc kim? Zulkarneyn'den yardım isteyenler kimdi? Zulkarneyn'in kendisi hakkında farklı görüşler olunca haliyle bu sorulara da farklı cevaplar verilmiştir. Enbiya sûresinin 96. âyetinde ise kıyametin kopmasına yakın Ye'cuc ve Me'cuc için yapılan bu engelin açılıp onların tepelerden aşağıya doğru akın edeceklerinden söz ediliyor.

Belki de bu iki kavmin açık bir şekilde belirlenmemiş olmaları, Müslümanların kuzeyden gelebilecek akınlara karşı sürekli teyakkuz halinde olmaları içindir. Tarih boyunca da kuzeyden dağlık bölgelerden sıcak ve bereketli güney topraklarına doğru akınlar olmuştur. Dağlık bölgelerde yaşayan bu insanlar, sert tabiat şartları sebebiyle acımasız olmuşlardır. Nitekim kuzeyden gelen Moğol ve Tatar akınları İslâm âlemine ve medeniyetine öyle bir darbe indirmiş ki bilahare akın eden bu insanlar İslâm'ı kabul etmelerine rağmen tarih boyunca Müslümanlar bu darbenin etkilerini yok edememişlerdir.

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾
الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا
﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

99. O gün onları bırakmışızdır; birbirlerinin içinde dalgalanıp dururlar. Sura da üflenmiştir. Böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.

100. O gün cehennemi inkâr edenlerin önüne öyle bir sermişizdir ki...

101. Onlar öyle kimselerdi ki onların gözleri zikrime karşı bir perde içindeydi ve onlar o zikri duyamıyorlardı.

102. İnkâr edenler beni bırakıp kullarımı veliler edineceklerini mi sandılar? Şüphesiz, cehennemi inkâr edenler için bir konaklama yeri hazırladık.

Yukarıda değinmiştik, Enbiya sûresinin 96. âyetinde kıyamete yakın Ye'cuc ve Me'cuc'un önündeki setin bütünüyle açılacağı ve onların yukarılardan aşağıya doğru akın edecekleri belirtilmektedir. Kuzeyden güneye yapılan bu akınlar o kadar kalabalık bir akındır ki denizdeki dalgalar gibi coşmuş ve birbirlerine karışmışlardır. Dünyanın dengesi altüst olmuş ve her şey birbirine karışmıştır. Bu arada kıyamet kopacak ve insanlar yok edilecektir. Bir müddet sonra Sura üfürülecek, nihayet bütün insanlar mahşerde bir araya getirilecektir. Söz konusu akınlar ile kıyametin kopması arasında geçecek süre, yine kıyamet koptuktan sonra insanların mahşerde toplanmaları arasında geçecek süre ne kadardır, onu Allah bilir.

Bu dünya hayatında Kur'ân'a karşı gözleri perdeli olanlar ve onu dinlemeye tahammülleri bulunmayanlar, Allah'a yalvaracaklarına Allah'ın kullarının aracılık ve şefaatlerine bel bağlamış olanlar, işte bunların önlerine cehennem serilmiş olacaktır.

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِينَ اَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾
اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
﴿١٠٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَٓائِه۪ فَحَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَلَا
نُق۪يمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُٓوا
اٰيَات۪ي وَرُسُل۪ي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا لَا يَبْغُونَ
عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

103. De ki: "Yaptıkları ameller bakımından en çok hüsrana uğrayanları size haber vereyim mi?

104. "Onlar, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde bu dünya hayatındaki çabaları boşa gidenlerdir."

105. Onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'nunla karşılaşmayı inkâr etmişlerdir. Bu sebeple yaptıkları boşa gitmiştir; üstelik kıyamet günü Biz onlara değer de vermeyeceğiz.

106. İşte böyle; inkâr etmeleri, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya almaları sebebiyle onların cezası cehennem olacaktır.

107. İman edip salih amel işleyenlere gelince; Firdevs cennetleri onların bir konaklama yeri olacaktır.

108. Orada ebedi kalırlar ve oradan hiç ayrılmak istemezler.

Ahirette en çok ziyana uğrayacak olanlar, bu dünya hayatında sağlıklı bir bilgiye dayanmaksızın iyi ameller yaptıklarını sananlardır. Çünkü sağlıklı bilgi ve buna dayalı iman iyi amellerin tabanında olmadıkça ameller boşa gider. Sağlıklı bir bilgiye dayanmadıkları için inkâra gidiyor, Allah'ın âyetleri ve peygamberlerini ciddiye almayıp onlarla alay eder bir duruma düşüyorlar. Peygamberler, öncelikle insanları sağlıklı bir bilgiye dayalı imana davet eder ve

kulluğun buna dayalı olmasını isterler. Bunlar ise peygamberlerin bu çağrılarını bir tarafa atmış, körü körüne bir çaba içerisindeler. Amellerine taban teşkil etmesi gereken sağlıklı bilgi ve buna dayanan iman olmadığından amelleri boşa gitmiştir. Amellerin boşa gitmesini ifade eden *"habita"* kelimesi, bir hayvanın zehirli bir bitki yemesi sonucu karnının şişmesi ve sonra da patlayıp ölmesi anlamına gelir. Bunlar da sağlıklı bilgiye dayanmadıkları için amellerine imanla bağdaşmayan şeyler karıştırmış ve sonunda hüsrana uğramışlardır. Bunların gidecekleri yer cehennem olacaktır.

107. âyette bunların tam zıttı hareket edenler gündeme getirilmektedir ki bunlar önce sahih bir iman ile iman etmiş ve ardından peygamberlerin onlara gösterdiği şekilde sağlıklı ameller işlemişlerdir. İşte bunlar Firdevs cennetlerine gidecek ve orada ebedi kalacaklardır. Onlar gittikleri bu yerden memnun kalacak ve asla oradan başka bir yere gitmek istemeyeceklerdir.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾
قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

109. De ki: "Rabbimin kelimeleri için derya mürekkep olsa idi herhalde Rabbimin kelimeleri tükenmeden derya tükenirdi; velev ki bu deryanın bir mislini de getirmiş olsak...

110. De ki: "Ben de sizin gibi bir beşerim. Bana vahyolunuyor ki ilâhınız tek bir ilâhtır; dolayısıyla her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine kullukta kimseyi ortak kılmasın."

Sûrede Mağara arkadaşları, Hızır ve Zulkarneyn kıssaları anlatıldı ki bunlar tarihin derinliklerinde kalmış ilginç kıssalar idi. Sonsuz bir bilgiye sahip olmayan biri tarihin derinliklerinde kalmış esrarengiz olaylar içeren bu kıssaları bilemez. Muhammed sadece bir beşerdir; o da diğer insanlar gibi sadece gör-

düklerini ve duyduklarını bilir. Sonsuz bilgiye sahip olan Allah kendisine bu kıssaları vahyetmemiş olsaydı onları bilemez, Hızır kıssasında anlatıldığı şekliyle olayların arkasındaki sır ve hikmetleri anlayamazdı.

Âyette geçen *Allah'ın kelimeleri*, Allah'ın bilgisi ve evrende cereyan eden olaylardaki hikmetleridir. Allah'ın bilgi ve hikmetleri sınırsızdır. Deniz sınırlıdır ve dünyadaki denizlerle bir o kadarı mürekkep olsa yine de sınırlıdırlar ve Allah'ın ilim ve hikmetlerini tüketemezler.

Bazıları, Allah'ın kelimeleriyle Kur'ân'ın kastedildiğini sanır ve Kur'ân'ın sınırsız bilgiler içerdiğini ileri sürer. Oysa Allah'ın ilminin tamamı Kur'ân'da mevcut değildir ki böyle bir şey söz konusu olsun. Bu konuda söylenebilecek şey Kur'ân'ın böyle bir bilgiye sahip olan Allah katından olduğu ve bundan dolayı da insanlığın onun rehberliğine muhtaç olduğudur.

Sûrede anlatılanlarla Kur'ân'ın Allah katından olduğu ortaya çıkmıştır. Artık her kim Rabbine kavuşmayı diliyorsa bu Kur'ân'a iman etsin ve onda anlatılan emir ve yasaklara uyarak Allah'a kulluk etsin. Rabbine kimseyi ortak kılmasın.

19.
Meryem Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 98 âyettir. Sûre, adını 16-40. âyetlerde kıssası anlatılan Meryem'den almaktadır.

Tevhid ve peygamberlik inancını konu alan sûrede Yahudilerin Hz. İsa hakkındaki iftiralarına cevaplar verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً
خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ
مِنْ وَرَٓائ۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾
يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا
﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّٓا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ

مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتِي
عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذٰلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ
شَيْـًٔا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ
فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd.**
2. **Kulu Zekeriyyâ'ya, senin Rabbinin rahmetinin bir anlatımıdır bu.**
3. **Hani o, alçak bir sesle Rabbine yalvarmıştı ya.**
4. **Demişti ki: "Rabbim! Kemiklerim zayıfladı, saçlarıma aklar düştü. Mamafih ben, sana yaptığım duamda hiç mahrum kalmadım."**
5. **"Benden sonra** (yerime geçecek) **akrabalarımdan yana endişelerim var. Eşim de kısır biri. Kendi katından bana yerime geçecek bir yardımcı bağışla."**
6. **"Bana ve Yakub oğullarına mirasçı olsun. Rabbim onu, rızanı kazanmışlardan kıl.**
7. **"Ey Zekeriyyâ! Sana, adı Yahya olan bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce bu ismi kimseye vermemiştik."**
8. **Zekeriyyâ dedi ki: "Rabbim! Benim nasıl oğlum olsun; karım kısırdır ve ben de son derece kocamış biriyim."**
9. **Buyurdu ki: "Evet, öyledir. Fakat Rabbin, 'O Benim için kolaydır; daha önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım' dedi."**
10. (Zekeriyyâ) **Dedi ki: "Rabbim, bana bir delil ver." Buyurdu ki: "Sana delil, sağlıklı olduğun halde tam üç gün insanlarla konuşmamandır."**

11. Bunun üzerine mabetten çıkarak kavminin yanına gitti ve sabah-akşam tesbih edin diye onlara işaretle söz söyledi.

Sûrenin başındaki mukattaa harfleri için Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Hz. Zekeriyyâ İsrailoğullarının son peygamberlerindendir. Marangozlukla uğraştığı nakledilmektedir. Hz. Musa'nın şeriatıyla amel ediyordu. Yaşının ilerlediği bir sırada akrabalarından topluma önderlik yapacak, kendilerine dini hakkıyla öğretecek kimselerin bulunmadığı kanaatine varmış ve kendisinden sonra bu görevi yürütecek birini lütfetmesi için Allah'a dua etmiştir.

Niçin duasını alçak bir sesle yapmıştır? Her şeyden önce o, kalpten geçenleri dahi bilen Allah'tan istemektedir. Duada etkili olan sadece samimiyettir, sesi yükseltmek veya alçaltmak değil. Ayrıca çevresine tam güvenmediğini ifade etmektedir ki bunu yüksek sesle dile getirmesi uygun olmazdı.

"Bana ve Yakub oğullarına mirasçı olsun" sözüyle, Allah'tan lütfetmesini istediği kişinin üstün ahlâk sahibi, dini, topluma sağlıklı bir şekilde anlatacak ve rehberlik edecek yetenekte birini istediği anlaşılmaktadır. Hz. Zekeriyyâ'nın dua etmekten başka yapacak bir şeyi yoktu. Akrabalarının ve çevresinin dilediği insan olmaları için elinden gelen çabayı harcamış bu uğurda bir ömür geçirmişti ama aralarından böyle biri çıkmamıştı. Yüce Allah, Zekeriyyâ'nın duasını kabul etti. Kişinin yapabileceği bir şeyler varsa bunu yapması, sözle dua etmekten önce gelir. Sözle dua etmesi, fiilen yapacakları konusunda kendisini motive ediyorsa bir anlamı vardır. Fiilen yapılacak bir şey yoksa yapılacak şey dua etmektir. Hz Zekeriyyâ da bunu yapmıştır.

"Ey Zekeriyyâ! Sana, adı Yahya olan bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce bu ismi kimseye vermemiştik"

Hz. Zekeriyyâ'nın duası kabul edildi. Bu kez de eli boş dönmedi. Hz. Yahya'nın doğumundan önce ismi konulmuştu. İsmi Yahya olacaktı. Daha önce bu isimle anılan başka biri yoktu. Âyet daha önce ismi Allah tarafından belirlenmiş kimse yoktu şeklinde de anlaşılmıştır. (Maturidi, III, 258).

Hıristiyanlar, babasız doğması nedeniyle Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylemişlerdir. Hz. Yahya'nın doğumuna dair bu bölüm, hemen ardından anlatılacak Hz. İsa kıssası için bir mukaddime mahiyetindedir. Hz. Yahya'nın doğumuna dair bilgi sahibi olan Hıristiyanlara, Hz. İsa'nın olağanüstü doğumunun Allah'ın oğlu olmasını gerektirmediği anlatılmaktadır. Nitekim Hz. Yahya'nın doğumu da, Hz. İsa'nın doğumu gibi olmuştur.

"Zekeriyyâ dedi ki: "Rabbim! Benim nasıl oğlum olsun; karım kısırdır ve ben de son derece kocamış biriyim."

Hz. Zekeriyyâ'nın verilen haberi bu şekilde karşılaması, fazlasıyla sevindiği bu haberi tahkik etme endişesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Hanımı kısırdı, bugüne kadar doğum yapmamıştı. Kendisi de artık yaşlanmış biriydi. Dolayısıyla hem hanımının kısırlığı ve hem de kendisinin yaşlanmış olması çocuğunun olmasına engeldi. Yüce Allah cevap verdi: **"Evet, öyledir."** Hanımın kısır ve sen de yaşlısın. Ama **"O Benim için kolaydır; daha önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım"** Daha önce sen yok iken seni yaratan Allah, bu yaşlı halinle sana çocuk vermeye de kadirdir.

Burada Hz. Zekeriyyâ'ya, "**önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım"** denilirken insanlığın aslı yani Âdem kastediliyor olabileceği gibi Hz. Zekeriyyâ'nın kendisi de kastediliyor olabilir.

"(Zekeriyyâ) **Dedi ki: "Rabbim, bana bir delil ver." Buyurdu ki: "Sana delil, sağlıklı olduğun halde tam üç gün insanlarla konuşmamandır."**

Niçin Hz. Zekeriyyâ böyle bir delil istedi? Âyette buna açıklık getiren bir işaret bulunmamaktadır. Bundan dolayı bunun sebebine dair farklı şeyler söylenmiştir. Muhtemelen olay karşısındaki şaşkınlığının bir sonucudur. Çünkü serinkanlılıkla düşünerek böyle bir delil istemesinden verilen habere inanmadığı gibi bir anlam çıkabilir. Belki de Hz. İbrahim'in dediği gibi inanıyordu ama kalbi mutmain olsun diye delil istedi. Kendisine verilen delil de ilgi çekicidir. Sağlıklı olduğu halde insanlarla üç gün boyunca konuşamayacaktır. Hz. Zekeriyyâ ve hanımının durumu çocuk getirmeye elverişli değilken çocukları oluyor. Şimdi de kendisinin durumu konuşmaya elverişli olduğu halde konuşamıyor. Üç gün boyunca Allah'a ibadet etmekten başka bir şey yapmayacaktı. Sevincini halkıyla paylaşmak istedi: **"Bunun üzerine mabetten çıkarak kavminin yanına gitti ve sabah-akşam tesbih edin diye onlara işaretle söz söyledi."** Çünkü yerine geçecek birini isterken halkını düşünmüştü. Yahya'nın müjdelenmesi halkını da ilgilendiren bir husustu.

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾
وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ
جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ
وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

12. Ey Yahya kitaba sımsıkı sarıl. Esasen Biz, çocukken ona hikmet vermiştik.

13. Katımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik verdik. O da çok takva sahibi biri idi.

14. Ana-babasına çok iyi davranırdı; bir zorba, bir isyankâr değildi.

15. Dünyaya getirildiği, öleceği gün ve tekrar diriltileceği gün ona selam olsun.

Burada Hz. Yahya'nın doğumu ve çocukluğu söz konusu edilmeden Hz. Zekeriyyâ'nın duasında belirttiği evsafta birinin kendisine halef seçildiğine dikkat çekilmektedir. Kur'ân kıssaları, olaylar örgüsü üzerine kurulmuş kıssalar değildir. Sadece sûre içerisinde onlara yer verilme amacına yönelik hususlara değinilir. Burada da yapılan budur.

Hz. Yahya'nın kendisine herhangi bir kitap verilmiş değildir. O Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'a bağlı idi. Bu sebeple burada Tevrat'ın emirlerine sarılması istenmektedir. Daha çocuk iken ona hikmetin verilmesi, anlama ve kavrama kabiliyetine işaret etmektedir. *Hikmet* kelimesi peygamberlikle de tefsir edilmiştir. Buna göre o, henüz genç yaşta peygamber olmuştur. (İbnu Atiye, IV, 352).

Hz. Zekeriyâ'nın halefinin yumuşak kalpli ve merhametli biri olması çok önemli idi. Çünkü Yahya dünyaya geldiğinde yaşı bayağı ilerlemişti. Ana-babasına iyi davranan biri olduğunun vurgulanması bundan dolayıdır.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ
مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّاۙ ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا
فَاَرْسَلْنَا اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ
اِنّ۪ي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ اِنَّمَا اَنَا۬
رَسُولُ رَبِّكِۗ لِاَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ اَنّٰى

يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾
قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً
لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾

16. **Kitapta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti.**

17. **Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Biz de ona ruhumuzu göndermiştik de Ruh ona tam bir insan kılığında görünmüştü.**

18. (Meryem) **Dedi ki: "Eğer takva sahibi biri isen senden Rahmân'a sığınırım."**

19. (Ruh) **Dedi ki: "Ben, sadece sana tertemiz erkek bir çocuk bağışlamak için gelmiş Rabbinin bir elçisiyim."**

20. (Meryem) **Dedi ki: "Bana bir erkek eli değmemişken, ben iffetsiz biri de değilken nasıl çocuğum olsun?"**

21. **Dedi ki: "Bu doğru, ancak Rabbin buyurdu ki: 'Bu, Bana kolaydır; çünkü Biz onu insanlara bir delil ve kendi katımızdan bir rahmet kılacağız. Bu, önceden hükme bağlanmış bir durumdur.**

Bu âyetlerle önceki kıssadan daha ilginç olan Hz. Meryem kıssasına geçilmektedir. Çünkü yukarıdaki kıssada yaşlı olan Hz. Zekeriyyâ ile kısır olan karısından Hz. Yahya'nın doğduğu anlatılmaktaydı. Burada ise hiçbir erkek eli değmemiş olan Hz. Meryem'den Hz. İsa'nın doğumu anlatılmaktadır. Bu sebeple önceki kıssa bu kıssaya bir mukaddime mahiyetindedir.

Hz. Meryem, mabedin doğusunda tenha bir köşede ibadete çekiliyor ve diğer insanlar onu meşgul etmesin diye araya bir perde asıyordu. Hıristiyanların kıble olarak doğuya yönelmelerinin bu sebeple olduğunu söyleyenler vardır. İbnu Âşur'a göre doğu tarafının zikredilmesi bu nedenledir. (İbnu Aşur, VIII, 457). İşte bu şekilde ibadete çekildiği mabedin doğu tarafında melek/Cebrail bir erkek kılığında kendisine göründü. Kendisine görünen bu kişi kötü niyetli birine benzemiyordu ama yine de korktu. Takva sahibi biri isen senden Rahmân'a sığınırım demekle hem Allah'ın rahmet ederek bu kişinin kendisine bir zarar vermemesini diliyor hem de o şahsın merhamet edip kendisine zarar vermemesi gerektiğini hatırlatıyordu. Cebrail geliş sebebini anlattı: **"Ben, sadece sana tertemiz erkek bir çocuk bağışlamak için gel-**

miş Rabbinin bir elçisiyim." Hz. Meryem gelen kişinin bir melek olduğunu anladı. Artık gelen kişi konusunda bir korkusu yoktu. Ama nasıl çocuğu olabilirdi? **"Bana bir erkek eli değmemişken, ben iffetsiz biri de değilken nasıl çocuğum olsun?"** Bir yandan bir erkek eli kendisine değmemişken çocuğunun olmasına şaşıyordu, diğer yandan kavminin kendisini iffetsizlikle suçlamalarından korkuyordu.

Meleğin cevabı gayet açıktı ve meselenin artık kapandığını bildiriyordu: **"Bu doğru, ancak Rabbin buyurdu ki: 'Bu, Bana kolaydır; çünkü Biz onu insanlara bir delil ve kendi katımızdan bir rahmet kılacağız. Bu, önceden hükme bağlanmış bir durumdur."**

Babasız bir çocuğu yaratmak Allah için çok kolaydır. Allah dilediğini yapar; bir şeyin olmasını isterse ona *"ol"* der, o da oluverir. (Alu İmran, 3/47). Hem Allah boş hiçbir şey yapmaz. Her yaptığının bir sebebi, bir hikmeti vardır. İsa'nın bu şekilde yaratılması başka şeylere delildir. O, kıyametin kopmasının bilgisidir yani bir delilidir. Hz. İsa'yı babasız yaratmaya kadir olan Allah, ölmüş olan insanları tekrar yaratmaya da kadirdir. Allah her dilediğini yapmaya kadirdir. Dilerse Hz. İsa misalinde olduğu gibi babasız bir kadından erkeği yaratır, dilerse Hz. Havva misalinde olduğu gibi annesiz, bir erkekten kadını yaratabilir. Dilerse Hz. Âdem misalinde olduğu gibi anasız ve babasız yaratır. Dilerse de diğer insanların yaratılışında olduğu gibi bir erkek ve bir kadından hem erkeği ve hem de kadını yaratır.

Hem Hz. Meryem'in de insaf sahibi akıllı insanlar nezdinde tereddüde yer vermeyecek şekilde iffetliliği ispatlanacaktır. Çünkü Hz. İsa aşağıdaki âyetlerde de ifade edileceği gibi beşikte iken insanlarla konuşacak ve durumu anlatacaktır.

فَحَمَلَتْهُ
فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ
النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾
فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾
وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

فَكُلِى وَاشْرَبِى وَقَرِّى عَيْنًا فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا فَقُولِى
اِنِّى نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهٖ
قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا اُخْتَ
هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾
فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ
اِنِّى عَبْدُ اللّٰهِ اٰتٰينِىَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِى نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِى مُبَارَكًا
اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصَانِى بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا
بِوَالِدَتِى وَلَمْ يَجْعَلْنِى جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَىَّ يَوْمَ
وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِى فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ
مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾
وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾

22. Bu şekilde ona hamile kaldı ve bu hali sebebiyle uzak bir yere çekildi.

23. Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine sevk etti. Dedi ki: "Nolaydım da bundan önce ölmüş olaydım ve unutulup gideydim."

24. Bu esnada aşağısından ona seslendi: "Üzülme; Rabbin alt yanında bir pınar varetti."

فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ
مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا
لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٣٨﴾
وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ وَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

37. Sonra gruplar kendi aralarında görüş ayrılığına düştüler. Artık hazır bulunacakları büyük bir günün görüntüsünden dolayı vay o inkâr edenlerin haline!

38. Huzurumuza geldikleri gün neler işitirler neler duyarlar! Gelgelelim o zalimler bugün tam bir sapıklık ve şaşkınlık içerisindedirler.

39. Sen onları o pişmanlık günü konusunda uyar. Öyle gün ki işler bitirilivermiştir; oysa onlar hala gaflettedirler ve hala iman etmemişlerdir.

40. Yere ve üzerindekilere Biz mirasçı olacağız Biz! Üstelik onlar da Bize döndürülecekler.

Hz. İsa hakkında gerçeğin ne olduğu önceki âyetler grubunda dile getirildi. Müslümanlar buna inanırlar. Onların dışında kalanlar ise kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdir. Yahudiler de, Hıristiyanlar da Mekke müşrikleri de onun hakkında farklı farklı şeyler söylüyorlardı. Her grup da kendi aralarında onun hakkında ihtilafa düşmüş farklı şeyler ileri sürmüşlerdir. Hıristiyanlar bile günümüze kadar onun hakkında ihtilafa devam ediyorlar. Kimi normal bir insan olduğunu söylerken, kimi Tanrı olduğunu, kimi Allah'ın oğlu olduğunu ve kimi de üç tanrıdan biri olduğunu söylemektedir. Önceki grup âyetlerde anlatılan gerçekler dışında bu farklı görüşleri ileri sürenler, hazır bulunacakları o hesap gününde perişan bir duruma düşeceklerdir.

Bazı müfessirler ise âyette hakkında ihtilafa düştükleri belirtilen kimsenin

Peygamberimiz olduğunu söylemişlerdir. Kendisine peygamberlik geldiğinde kimi deli, kimi büyücü, kimi de Allah'a iftira eden biri olduğunu söylemiştir. (bk. Maturidi, III, 266).

Bu âyetlerde verilen mesajlar şudur: Bugün kendilerine anlatılan bu gerçekleri duymazlıktan ve görmezlikten geliyorlar. Ama Allah'ın huzuruna çıktıkları gün sen onların nasıl da güzel güzel işitip güzel güzel gördüklerine şahit olacaksın. Orada bu anlatılan gerçeklere karşı ağızlarını açamayacak, sözü sağa sola bükemeyecekler. O gün tam bir şaşkınlık içerisinde olacaklar.

Duymazlıktan ve görmezlikten geliyorlar ama sen yine de şaşkın kalacakları gün konusunda onları uyar. Onlar gaflet içerisinde oyalanıp dururken bir bakacaklar ki iş işten geçmiş, Allah, yeryüzünü ve üzerinde yaşayanları devralmış ve onları hesaba çekmektedir.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰهٖيمَۜ اِنَّهُ كَانَ صِدّٖيقاً نَبِياًّ ﴿٤١﴾
اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ يَٓا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنٖي
عَنْكَ شَيْـٔاً ﴿٤٢﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّٖي قَدْ جَٓاءَنٖي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنٖٓي اَهْدِكَ صِرَاطاً سَوِياًّ ﴿٤٣﴾ يَٓا اَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَۜ
اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِياًّ ﴿٤٤﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّٖٓي اَخَافُ اَنْ يَمَسَّكَ
عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِياًّ ﴿٤٥﴾ قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ
عَنْ اٰلِهَتٖي يَٓا اِبْرٰهٖيمُۚ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنٖي مَلِياًّ ﴿٤٦﴾ قَالَ
سَلَامٌ عَلَيْكَۚ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبّٖيۜ اِنَّهُ كَانَ بٖي حَفِياًّ ﴿٤٧﴾
وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَاَدْعُوا رَبّٖي عَسٰٓى اَلَّٓا اَكُونَ

بِدُعَٓاءِ رَبّ۪ي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

41. Kitap'ta İbrahim'den de bahset; gerçekten o, özü-sözü bir adamdı, bir nebiydi.

42. Hani bir zamanlar babasına, "Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir yararı dokunmayan şeylere niçin tapıyorsun" dedi.

43. "Babacığım! Sana gelmeyen ilim bana geldi. Artık bana tâbi ol da seni dümdüz bir yola kavuşturayım."

44. "Babacığım, şeytana kulluk etme; kuşku yok ki şeytan, Rahmân'a isyan etmiştir."

45. "Babacığım, Rahmân'dan sana bir azabın dokunmasından ve bundan sonra şeytanın dostu olmandan korkuyorum."

46. Babası dedi ki: "Ey İbrahim! Sen ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun! Bu yaptığına son vermezsen, andolsun seni taşa tutarım. Uzun müddet benden uzak dur!"

47. Dedi ki: "Esenlik dilerim sana. Senin için Rabbimden bağışlama dileyeceğim; çünkü O bana çok lütufkârdır."

48. "Ben, sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzaklaşıyorum. Rabbime de dua edeceğim. Umarım Rabbime kulluk etmekten dolayı mutsuz olmam."

49. Nihayet onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzak durunca, ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık.

50. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve onları saygıyla anılan kimseler kıldık.

Peygamberlerin meziyetlerine konuları arasında yer veren bu sûrede Hz. İbrahim'e yer verilmesi gerekiyordu. Müşrik Araplar da kendilerini Hz. İbrahim'e izafe ediyor ve onun kendi ataları ve önderleri olduğunu ileri sü-

rüyorlardı. Oysa onların durumu peygamberleri İbrahim'i hicret etmek zorunda bırakan putperest kavmine benziyor ve Muhammed'in durumu da Hz. İbrahim'in durumuna benziyordu. İkisinin kavmi de müşrik idi. Hz. İbrahim'in tevhit çağrısına tahammül edemeyen kavmi, onu hicret etmeye zorlamıştı. Hz. Muhammed'i de kavmi zorluyordu ve ileride o da hicret edecekti. Buna rağmen ikisi de kavimlerine çok düşkün idiler.

Hz. İbrahim tam bir edep ve yumuşaklıkla babasına yaklaşıyordu. Babasını incitmeden ve horlamadan tevhide çağırdı. Duymayan, ona yarar ve zarar dokunduramayan şu putlara tapmasının anlamsızlığını anlattı. Her sözüne başladığında babasına *"babacığım..."* sözüyle hitap ederek sevgi duygularını harekete geçirmeye çalıştı. Ona verilmeyen bir bilginin kendisine verildiğini ve bu sayede onu doğru bir yola kavuşturma çabasında olduğunu anlattı. Tuttuğu yolun, şeytana kulluk anlamına geldiğini hatırlattı. Çünkü Allah'ın emirlerini bırakıp şeytanın önerdiği şirk yolunu benimsemek; şeytana itaat etmek ve şeytana kulluk etmektir. Aynı şekilde Allah'ın emirlerini bırakıp başka herhangi bir kimsenin veya kurumun emirlerine uymak, Allah'ın emirlerine karşı onların emirlerini benimsemek, o kişi veya kurumlara kulluk etmek ve onları Allah'a ortak koşmak anlamına gelir. Kişinin Allah'ın emirlerine karşın heva ve hevesine uyması ve bunu benimseyip içine sindirmesi de yine heva ve hevesine kulluk etmesi, heva ve hevesini Allah'a ortak koşması anlamına gelmektedir. O halde somut şeyler Allah'a ortak koşulabileceği gibi soyut şeyler de ortak koşulabilir.

Hz. İbrahim'in saygı ve sevgi kokan sözlerine babası: **"Ey İbrahim! Sen ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun! Bu yaptığına son vermezsen, andolsun seni taşa tutarım. Uzun müddet benden uzak dur!"** şeklindeki azarlayıcı ve tehdit edici sözlerle karşılık verdi. Buna rağmen Hz. İbrahim, babasına karşı saygı ve sevgisinden bir şey yitirmemişti: **"Esenlik dilerim sana. Senin için Rabbimden bağışlama dileyeceğim; çünkü O bana çok lütufkârdır."** Babası için esenlikler diledi ve kurtulması için dua edeceğini söyledi.

İbrahim ne babasında ve ne de kavminde hakkı kabul etme konusunda en ufak bir eğilim görmeyince -ki böyle bir eğilim görme bir yana onu tehdit ediyorlardı- kavminden ve babasından ayrı yaşamaya yöneldi: **"Nihayet onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzak durunca, ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve onları saygıyla anılan kimseler kıldık."**

İleride hicret edecek Peygamber ve Müslümanlara, hicretten sonra

Allah'ın mükâfatına nail olacakları müjdesi ima edilmektedir. Nitekim kavminden uzaklaşmak mecburiyetinde kalan Hz. İbrahim'e Ishak ve Yakub gibi iki peygamber bağışlanmıştır.

وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾
وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

51. Kitapta Musa'yı da an. O gerçekten ihlâs sahibi idi; bir elçi, bir nebiydi.

52. Ona Tûr'un sağ yamacından seslendik ve kendisiyle gizlice konuşmak için onu yaklaştırdık.

53. Merhametimizden ötürü kardeşi Harun'u da bir peygamber olarak ona bağışladık.

Peygamberlerin temel meziyetlerine değinilen sûrede Hz. Musa ihlâslı bir resul ve nebi olarak nitelenmektedir. Elbette her peygamber Allah'a ve O'nun emirlerine bağlılıkta ihlâs sahibidir. Ama gerek kötülük nitelemeleri ve gerek iyilik nitelemelerinde bir derecelenme söz konusudur. Buna göre Hz. Musa ihlâs derecelenmesinde zirvede olan peygamberlerdendir.

Resul, sözlükte elçi anlamına gelir. Kur'ân bu kelimeyi Allah'ın özel bir görevle gönderdiği melekler ve Allah'ın davetini insanlara tebliğ eden insanlar için kullanır. Nebi kelimesi ise sözlükte önemli haber getiren anlamındadır. Genel kabul gören anlayışa göre Resul, kendisine kitap indirilmiş olan, nebi ise başka bir peygamberin şeriatı ile amel eden peygamber için kullanılır. Buna göre her resul nebidir ama her nebi resul değildir.

Kur'ân-ı Kerim, çoğu kullanımında nebi ile resul arasında ayırım gözetmemektedir. Çünkü kişi için bir yerde nebi nitelemesi yaparken başka bir yerde resul nitelemesini kullanmaktadır. Bazı kullanımlarda ise aralarında fark bulunduğu izlenimi verilmektedir. Mesela burada Hz. Musa için hem nebi ve hem de resul nitelemesi yapılmaktadır. Aralarında hiçbir fark bulunmasaydı,

böyle bir kullanılışa ihtiyaç olmazdı. Kelimelerin sözlük anlamları göz önünde bulundurulduğunda resulden; Allah'ın peygamberlikle görevlendirdiği kişiyi, nebiden ise peygamberlik görevi nedeniyle kendisine gelen vahyi insanlara haber veren kişiyi anlamak mümkündür. Buna göre her resul aynı zamanda nebi ve her nebi de aynı zamanda resuldür. Resul olması Allah'a yönelik yönü olup Allah'ın onu elçi olarak göndermesidir. Nebi olması ise insanlara yönelik yönü olup insanlara Allah'tan aldığı haberleri iletmesidir.

Dağın sağ tarafı denilirken Hz. Musa'nın bulunduğu yer açısından kastedilmiş olmalıdır. Çünkü dağın sağ ve solu olmaz, sizin dağa yöneldiğiniz yere göre ancak sağından ve solundan söz edilebilir. *Yemin* kelimesinin Arap dilinde bolluk ve bereket anlamına da geldiğinden Tûr dağının bereketli tarafından Musa'ya seslenildiğini söyleyen de olmuştur. (Maturidi, III, 270).

"Kendisiyle gizlice konuşmak için onu yaklaştırdık," cümlesindeki yaklaştırma ile fiziki bir yaklaştırma mı, manevi bir yaklaştırma mı olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bizim kanaatimizce burada kastedilen manevi bir yaklaştırmadır. Allah Hz. Musa'nın manevi makamını yükseltmiş ve o, Allah'la konuşma şerefine nail olmuştur.

Hz. Musa'nın diğer bir meziyeti duasındaki isteğini Allah'ın yerine getirmiş olmasıdır. O duasında kardeşi Harun'un kendisine yardımcı seçilmesini istemiş ve duası olduğu gibi kabul edilerek Harun da peygamberlikle görevlendirilmiştir.

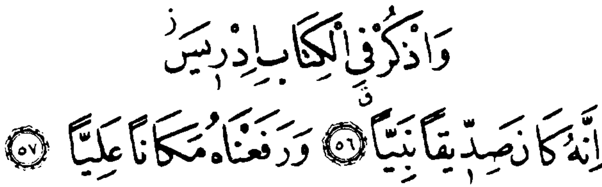
وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ
وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

54. İsmail'i de kitapta an. O, gerçekten sözüne sadık idi; bir elçi, bir nebiydi.

55. O, ailesine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrederdi. Rabbi katında da hoşnutluğa ermişti.

mıştır. Mesela babası rüyasında kendisini boğazladığını gördüğünü söylediğinde babasına kendisine emredileni yerine getirmesini söylemiş ve kendisinin Allah'ın izniyle buna sabredeceğini belirtmişti. (Saffât 37/102). Sözünde durmuş, kendisi yerine bir kurbanın kesileceği bildirilinceye kadar kesilmek üzere uzattığı başını çekmemiştir. (Bk. Saffât 37/32-39).

Bilindiği gibi Hz. İsmail, Arapların atası olarak kabul edilir. Hz. İsmail'in sözüne sadık olduğu, ailesine ve çevresine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrettiği söylenirken o müşrik Araplara, onu atanız olarak kabul ettiğinize göre sizin de onun gibi davranmanız ve onu kendinize rehber edinmeniz gerekir, denilmektedir.

56. Kitapta İdris'i de an. O, sözüyle özü bir adamdı, bir nebiydi.

57. Biz onu üstün bir makama yükseltmiştik.

Hz İdris'in Hz. Nuh'tan önce mi, sonra mı yaşadığı konusunda ihtilaf olmakla birlikte müfessirlerin çoğu önce yaşadığını söylemektedirler. Kalemle ilk yazanın, elbise dikip ilk dikili elbise giyenin o olduğu söylenir. Ondan öncekiler deri giyerlerdi. Matematik, tıp gibi birçok ilimin ve yine birçok zanaatın onun tarafından icat edildiği söylenir. Ancak bütün bunlar, aradan geçen bunca zaman sonra yapılmış rivayetlerdir, doğrusunu Allah bilir. Üstün bir makama yükseltildiğine ve insanlar arasında bir şöhrete sahip olduğuna göre bazı ilimlerin ve sanatın kendisiyle başlaması mümkündür.

Onun üstün bir makama getirilmesini dördüncü kat göğe yükseltildiği anlamına alanlar olmuşsa da ve bu konuda birtakım rivayetler nakledilse de, böyle şeyleri söyleyebilmek için açık ve kesin delillere ihtiyaç vardır. İdris'in Mısırlıların Osiris isimli ilâhlarının Arapçalaştırılmış şekli olduğunu söyleyenler de vardır. Efsaneye göre kardeşiyle aralarındaki bir kıskançlık ve anlaşmazlıktan dolayı kardeşi onu öldürmüş ve parçalara ayırmış, hanımı da bu parçaları toplayarak mumyalamış sonradan göğe yükseltilmiştir vs. (Merağî, VI, 54).

Belirtmek gerekir ki peygamberler hakkında ileri sürülen bu tür efsane-

lerin inananlara hiçbir yararı olmadığı gibi onları gerçek hayattan uzaklaştıran şeylerdir.

أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا
مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا
إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

58. İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdendirler. Âdem'in zürriyetinden ve Nuh ile birlikte gemiye yüklediklerimizin zürriyetindendirler; İbrahim'in ve İsrail'in zürriyetinden hidayete erdirdiklerimizden, seçtiklerimizdendirler. Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak hemen secdeye kapanırlar.

Sûrenin başından beri kıssaları anlatılan peygamberler topluca zikredilerek hepsinin Allah'ın hidayetine mazhar olmuş seçkin insanlar oldukları ve Allah'ın âyetleri okunduğunda da ağlayarak secdeye kapanacak kadar duyarlı, özü sözü bir kimseler oldukları ifade edilmektedir.

فَخَلَفَ
مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ
يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ
بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ

رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا
مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

59. Sonra onların ardından öyle bir nesil geldi ki namazı bütünüyle zayi ettiler ve de şehvetlerinin peşine takıldılar. Bunlar bu azgınlıklarının cezasını ileride bulacaklardır.

60. Ancak tövbe edip iman eden ve salih amel işleyenler hariçtir; bunlar cennete gireceklerdir. Hem bunlar hiçbir haksızlığa da uğratılmayacaklardır.

61. Rahmân'ın gaybi bir haber olarak kullarına vaat ettiği Adn cennetlerine gireceklerdir. Şüphesiz, O'nun vaadi gelecektir.

62. Orada en basit bir boş söz dahi işitmezler; işittikleri tek söz esenlik dileklerinden ibaretir. Sabah akşam rızıkları da orada onlar içindir.

63. Kullarımızdan takva sahibi olanları mirasçı kılacağımız cennet işte budur.

Allah'ın âyetlerini duyduklarında ağlayarak secdeye kapanan ve Allah'a bütün samimiyetleriyle bağlı olan o kimselerin yerine namaz kılmayan ve şehvetlerinin peşine takılmış kimseler gelebiliyor. Toplumlar iman konusunda da, ahlâk konularında da ve ekonomi alanında da zikzaklar çizerler.

Namaz, kulun Allah'la irtibatını sağlayan ibadetlerin başında gelir. Bu sebepledir ki şekli birtakım farklılıklar arz etse de, bütün peygamberlerin ümmetlerine farz kılınmıştır. Toplumlarda bozulma ve ahlâki yozlaşma namazın terk edilmesiyle başlar. Namazı terk eden kişi, Allah'la arasındaki bağı koparmış gibidir. Artık daha kolay şehevi arzularının peşine takılır ve nihayet şehvetlerin peşinde koşmayı hayat tarzı edinir.

Azgınlık ve sapma anlamına gelen "gayy" kelimesinin cehennemde bir vadinin ismi olduğuna dair rivayetler vardır. Bu takdirde âyetin ilgili kısmının anlamı şöyledir: **"Bunlar yakında gayy vadisini boylayacaklardır."**

Ancak tövbe edenler, imanlarını gözden geçirerek sağlıklı bir imana ve amele yönelenler, işte onlar Adn cennetlerine gireceklerdir. İşlenen günah ne olursa olsun tövbe kapısı açıktır. Ne var ki insan tövbe edip tövbeyi bozmayı alışkanlık haline getirirse tövbesinin de ciddiyeti ortadan kalkar. Kişi, tövbe için şartlardan biri olan tekrar o kötülüğe dönmeme kararlılığını yitirir.

Toplumlarda düzelmeler, bozulmalar sürekli olduğundan önceki peygamberlerin ardından gelen bozulmuş nesillerden söz edilirken anlatım her zaman geçerli olan şeylere dönüştü.

وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَۚ لَهُ مَا بَيْنَ اَيْد۪ينَا
وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّاۚ ﴿٦٤﴾
رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِه۪ۜ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاط۪ينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ
جَهَنَّمَ جِثِيًّاۚ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ ش۪يعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى
الرَّحْمٰنِ عِتِيًّاۚ ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذ۪ينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ
مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَاۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّاۚ ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِم۪ينَ ف۪يهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

64. Biz, Rabbinin emri olmaksızın inmeyiz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında bulunan her şey O'na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.

65. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbidir; o halde sen de O'na ibadet et ve O'na kullukta kararlı ol. Sen hiç onunla aynı vasıfları taşıyan bir kimse biliyor musun?

66. Ve insan; "Öldüğüm zaman mı diri olarak çıkarılacağım" diyor.

67. Yoksa insan, daha önce hiçbir şey değilken Bizim kendisini yoktan yarattığımızı düşünmüyor mu?

68. Rabbine yemin olsun, Biz onları da şeytanlarını da mahşer yerinde toplayacağız; sonra da dizleri üstüne çökmüş olarak cehennemin çevresinde onları hazır edeceğiz.

69. Sonra her topluluktan Rahmâna karşı en isyankâr olanları çekip çıkaracağız.

70. Hem sonra Biz, cehennemi boylamayı en çok hak edenleri elbette daha iyi biliriz.

71. Sizden oraya varmayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.

72. Sonra takva sahiplerini kurtarır, zalimleri ise dizüstü çökmüş halde orada bırakırız.

Peygamber (s.a.v.)in, Cebrail'in daha sık kendisini ziyaret edip vahiy getirmesini istemesi veya vahyin gecikmesi sebebiyle müşriklerin, *"Muhammed'in Allah'ı kendisini unuttu"* demeleri ve Peygamberin buna üzülmesi üzerine ilk iki âyetin indirildiği söylenir. Müşriklerin iddialarına yahut Peygamberin isteğine cevap veren bu iki âyette meleklerin kendi başlarına karar verip hareket etmedikleri, onların Allah'ın emri olmaksızın gelemeyecekleri ve vahyin gecikmesinin, Allah'ın, Peygamberini unuttuğu anlamına gelmeyeceği anlatılmaktadır. Evrende ne varsa tamamı Allah'ın hâkimiyeti altındadır. O, olup biten her şeyden haberdardır. O halde ey Muhammed, kararlı bir şekilde Rabbine kulluk etmeye devam et. Zaten O'na benzer ve ibadeti hak eden biri de yoktur. Çünkü O, evrenin sahibidir, sana gelen küçük büyük nimetlerin tamamını O vermektedir.

"Ve insan; 'Öldüğüm zaman mı diri olarak çıkarılacağım' diyor."

İnanmadığını açıkça ifade eden insanlar ahirete inanmadıklarını da açıkça söylerler. Diğerleri, hatta inanıyor görünenlerin ve imanı zayıf olanların birçoğu, ahiret yokmuş gibi davranır, onu hiç hatırlamaz. Hatırlatıldığında da kafasında acabalar dolaşır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'de ahiret inancı en çok zikredilen ve delillerle ispat edilen esaslardandır. Bu konuda en çok zikredilen delil ise insanın ilk yaratılışıdır: **"Yoksa insan, daha önce hiçbir şey değilken Bizim kendisini yoktan yarattığımızı düşünmüyor mu?"** hiçbir şey değilken insanı yaratan Allah elbette ki onu tekrar yaratmaya kadirdir ve bu ikinci yaratış ilk yaratıştan kolaydır.

Tekrar dirilmenin delili zikredildikten ve bunun mümkün olduğu açık bir şekilde ortaya konulduktan sonra tekrar dirilmeyi reddedenler şöyle tehdit edilmektedir: **"Rabbine yemin olsun, Biz onları da şeytanlarını da mahşer yerinde toplayacağız; sonra da dizleri üstüne çökmüş olarak cehennemin çevresinde onları hazır edeceğiz."** Onlar, şeytanlarıyla birlikte mahşer yerinde toplatılacaklardır. Şeytanlarıyla kastedilen, ya onları bu yola sevk edenler yahut kendilerine kulluk etmelerini isteyen yalancı ilâhlardır.

Kuşkusuz cehennemi hak edenlerin hepsi aynı düzeyde zalim ve isyankâr değildir. Bu sebeple önce *her topluluktan Rahmâna karşı daha isyankâr olanları çekip çıkarılır* ve hak ettiği daha şiddetli azaba atılır.

"Sizden oraya varmayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."

Âyetin tefsirine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Özet olarak bazı müfessirler, ateşe uğrayacak olanların sadece inkâr eden kâfirler olduğunu söylerken, bazıları da iman edenlerin de cehenneme uğrayacaklarını fakat azap görmeyeceklerini söylemektedir. İman edenlerin cehenneme uğramaları ise sırat köprüsünden geçmeleri, cehennemin yakınına gidip onu görmeleri veya cehennem henüz tutuşturulup alev almadan önceki halinde oraya uğramalarıyla izah edilmiştir. (bk. Maturidi, III, 274-275).

"Sonra takva sahiplerini kurtarır, zalimleri ise dizüstü çökmüş halde orada bırakırız."

Takva kelimesi İslâm kültüründe sonradan daha özel bir anlam kazanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'deki kullanılışı ise kişinin kendisini Allah'ın azabından koruyacak iman ve amele sahip olmasıdır.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ
اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا اَيُّ الْفَرٖيقَيْنِ
خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ
مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ

فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ
وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ
جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبَاقِيَاتُ
الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

73. Âyetlerimiz kendilerine açık açık okunduğu zaman o inkâr edenler iman edenlere, "Bu iki gruptan acaba hangisi makam bakımından daha iyi ve toplanılan meclis bakımından daha güzeldir?" derler.

74. Oysa Biz kendilerinden önce malı, mülkü ve görünümleri itibarıyla daha güzel olan nice nesiller helak ettik.

75. De ki: "Kim sapıklıkta ise varsın Rahmân ona mühleti uzattıkça uzatsın! Nihayet tehdit edildikleri azabı veya kıyameti görecekler ve o zaman mevki ve makamı daha kötü ve yardımcıları daha güçsüz kimmiş bilecekler."

76. Allah hidayette olanların hidayetlerini arttıracaktır. Kalıcı olan yararlı işler, Rabbin katında hem karşılık bakımından hem de sonuç bakımından daha hayırlıdır.

Genelde peygamberlere ilk inananlar toplumun zayıf ve fakir kesimleridir. Bir toplum içerisinde zengin ve müreffeh yaşayanlar, o toplumda makam ve mevki sahibi olanlar, toplumun değişiminden yana olmazlar. Çünkü o toplum yapısı içerisinde bu imkânları elde etmişlerdir. Toplumun değişmesi, o kazanımlarını ortadan kaldırabilir. Kur'ân'ın indirildiği toplum, inkâr eden bir toplum idi. Böyle bir toplumun muhafazakârları yani toplumun değişimine karşı çıkanlar ve mevcut durumu korumaya çalışacak olanlar, haliyle münkir kimseler olacaktır. Bunların Peygamber (s.a.v.)e yaptıkları itirazlardan biri, kendi bakış açılarınca bu ayaktakımının niçin kendisine iman ettikleridir. Sıkıştıklarında da, *bu ayaktakımını yanından uzaklaştırırsan sana inanırız* diyorlardı. İşte âyetler bu kimselerden söz etmektedir.

Âyetler kendilerine okunduğunda o inkâr edenler anlatılanlar üzerinde düşüneceklerine kendilerince kendilerini haklı çıkaran bir kıyaslamaya girer ve inanmayan bizlerin hayat standartları mı daha yüksek inananların mı, kim daha zengin? Kimin köşkleri, tarlaları, malları var, kimin yok? Kimlerin meclisleri ileri gelen görkemli kişilerden oluşuyor? Vs. gibi şeyler ileri sürerler. Çünkü onlara göre haklı olmanın ölçütü de maddi yönden daha güçlü olmaktır. Hâlbuki kendilerinden önce onlardan çok daha zengin olan, anladıkları anlamda müreffeh bir hayat yaşayan ve onlardan da güçlü olan nice nesiller helak oldu.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾
أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ
مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا
فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾
كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا
﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ
الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ
وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ
الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

77. Hem âyetlerimizi inkâr eden hem de "Bana (orada) **kesinlikle mal, mülk ve evlat verilecektir." diyeni gördün mü?**

78. Acaba o, gayba mı muttali olmuş? Yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü aldı?
79. Asla yok böyle bir şey! Elbette Biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını arttırdıkça arttıracağız.
80. Sözünü ettiği o şeylerin hepsini elinden alacağız da o Bize tek başına gelecek!
81. Çünkü böyleleri, kendilerine güç ve itibar sağlasınlar diye Allah'tan başka ilâhlar edindiler.
82. Hayır hayır; (o taptıkları) **onların tapınmalarını istediklerini kabul etmeyecekler ve onların aleyhlerine dönecekler.**
83. Görmedin mi ki Biz şeytanları inkâr edenlerin üzerine gönderiyoruz da onları kışkırttıkça kışkırtıyorlar?
84. Onlar hakkında acele etme; "Biz onları bir bir saymaktayız."
85. Müttakileri heyetler halinde Rahmân'ın huzurunda topalayacağımız;
86. Ve suçluları cehenneme susuz bir şekilde süreceğimiz gün
87. Rahmân'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaat edemez.

Âyetlerin nüzul sebebi olarak şöyle bir olay nakledilir: Fakir bir demirci olan Habbâb b. Eret'in Mekke'nin ileri gelenlerinden Âs b. Vâile'den alacağı vardır. Gider alacağını ister. Âs, Muhammed'i reddetmedikçe borcunu ödemeyeceğini söyler ve ilave eder, *"siz cennette altın ve gümüşün olduğunu söylüyorsunuz, ben de o zaman borcumu öderim,"* der. (Vahidî, s. 109). İşte âyetler bu olay üzerine indirilmiştir. Olay başka rivayetlerde ufak tefek farklılıklarla anlatılmaktadır. Her bölgede ve her dönemde böyle bir insan tipi ve bakış açısına sahip inkârcı zenginler vardır. Zaten Kur'ân'da yer almasının da nedeni budur.

Âyetlerin anlatımından müşriklerin ahiret inancını reddettikleri yahut en azından ciddiye almadıkları anlaşılmaktadır. Zaten sorumluluk bilinci yerleşmemiş insanların çoğunda gelecek pek ciddiye alınmaz. Bu bilince sahip olmayan insan anı yaşamayı tercih eder, söz ve davranışlarında pek çok tutarsızlığa rastlanır.

Ardından gelen bu kimseler ciddi bir şekilde uyarılıp tehdit edilmektedirler: **"Acaba o, gayba mı muttali olmuş? Yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü aldı? Asla yok böyle bir şey! Elbette Biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını arttırdıkça arttıracağız. Sözünü ettiği o şeylerin hepsini elinden alacağız da o Bize tek başına gelecek!"**

Müşrikler, Allah'a ortak koştukları kimselerin kendilerine itibar kazan-

dırdıklarına ve Allah katında kendilerine aracılık yapacaklarına inanırlar. Ama ahirette kendilerine tapmalarına karşı çıkacak ve aleyhlerine döneceklerdir. İşte o zaman yaptıklarının farkına varacaklar ama iş işten geçmiş olacaktır. Aslında bu dünya hayatında onları ortak koşmaya ve ahiret hayatıyla alay etmeye sevk eden şeytanlardan başkası değildir. Ama Allah bu dünya hayatında inkâr edenlere mühlet verir. O halde **"Onlar hakkında acele etme; "Biz onları bir bir saymaktayız."** Onlara mühlet veren Allah, yaptıklarını da tespit etmektedir. Tek tek sayılan şeylerin amelleri olmayıp günleri olduğunu söyleyenler de vardır. Buna göre onlar için belirlenmiş bir ecel vardır ve gün be gün o ecele yaklaşıyorlar. Ecelleri dolduğunda ölecek ve ardından da Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerdir. Bu suçlular, suya susamış gibi cehenneme sürülürken o gün, takva sahipleri bir konuk gibi ağırlanacaklardır.

"Rahmân'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaat edemez."

Müşrikler taptıkları putların Allah nezdinde kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı. Bekledikleri şefaat dünya hayatıyla ilgiliydI, Çünkü onlar ahirete inanmıyorlardı. Ama şayet ahiret gerçekten olacaksa orada da kendilerine şefaat edeceklerini söylüyorlardı. Oysa mülkün tamamı Allah'ındır ve O'nun nezdinde birileri şefaat edecekse mutlaka O'ndan bu konuda söz almış olması gerekir. Çünkü mülkünde tasarruf yetikisi tamamen kendisine aittir. Taptıkları putlara böyle bir söz vermiş değildir ki O'nun nezdinde şefaat etsinler.

Âyet bu konuda Allah'tan söz almış olanların bulunduğuna delil değildir. Çünkü âyet, bir prensibi ortaya koymakta ve Allah'ın mülkünde birileri bir tasarrufta bulunacaksa Allah'ın rızası dışında bir tasarrufta bulunamayacağını anlatmaktadır.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ
شَيْـًٔا اِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ
وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا
يَنْبَغ۪ي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضِ اِلَّٓا اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًاۜ ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّاۜ ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾
اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَاِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّق۪ينَ وَتُنْذِرَ بِه۪ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍۜ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

88. "Rahmân, bir çocuk edinmiştir" dediler.

89. Yemin olsun ki siz çok çirkin bir cürette bulundunuz.

90. Neredeyse bu yüzden gökler paramparça olacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp yok olacak.

91. Rahmân'a bir çocuk iddiasında bulundular diye.

92. Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz.

93. Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki Rahmân'a bir kul olarak gelmesin.

94. Yemin olsun O, onların hepsini saymış, tek tek hesabını tutmuştur.

95. Ve onların tümü kıyamet günü O'na bir başına gelecektir.

96. İman edip iyi işler yapmış olanları ise Rahmân sevimli kılacaktır.

97. Kendisiyle takva sahiplerini müjdelemen ve inatçı kavmi uyarman için senin dilinde onu sana müyesser kıldık.

98. Onlardan önce Biz nice nesilleri helak ettik. Şimdi onlardan hiçbirini hissediyor ya da onların fısıltılarını duyuyor musun?

Yukarıda putperestlerin sapıklıkları delilleriyle ortaya konuldu. Şimdi bu âyetlerde Allah'a çocuk isnat edenler ele alınmaktadır. Yahudiler Üzeyir'in, Hıristiyanlar İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu ve müşrik Araplar ise meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı. Allah'a çocuk isnat etmenin ne denli bir cüretkârlık ve Allah'a karşı ne denli terbiye dışı olduğu, **"Yemin olsun ki siz çok çirkin bir cürette bulundunuz. Neredeyse bu yüzden gökler**

paramparça olacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp yok olacak." cümlelerinden anlaşılmaktadır. Çünkü çocuk edinmek, ihtiyaçtan kaynaklanan bir şeydir. Ayrıca çocuk, ebeveynin cinsinden olur ve onlara benzer. Bu sebeple çocuk edinmek Allah'a yakışmaz. Allah'ın çocukları olduklarını iddia ettikleri kimseler Allah'ın kullarıdır. Onlar da diğer insanlar gibi Allah'ın huzuruna çıkacak ve hesap vereceklerdir. Allah, kendisine çocuk isnat edenlerin bu iddialarını tek tek tespit etmektedir ve onlar bunun hesabını Allah'a vereceklerdir. Bu kimselerden önce de bu tür iddialarda bulunan, Allah'a karşı haddini aşanlar olmuştur. Öncekiler helak oldu. İsimleri anılmaz oldu. Bunlar da böyle bir akıbet mi bekliyorlar?

Ama iman edip iyi işler yapanlar, işte Allah onları sevimli kılacaktır. Bu Kur'ân'ın indiriliş gayelerinden biri de, o takva sahiplerini müjdelemektir. O bir yandan o takva sahiplerini müjdelerken diğerlerini uyarmaktadır. Hem müjdelemesinin ve hem de uyarısının anlaşılması için de insanların onu rahat anlamalarını sağlamak bakımından kolaylaştırılmıştır.

20.
Tâhâ Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. 135 âyettir. Adını sûrenin ilk kelimesi olan ***Tâ-hâ*** *kelimesinden almaktadır.*

Kur'ân'ın indiriliş amacını anlatmakla başlayan sûre Peygamber'in maneviyatını yükselten ve müşriklerin baskılarına direnç göstermesini sağlayan ifadelere de yer vermektedir. Ardından Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesini anlatır.

Böylece Peygamber'e, kendinden önceki peygamberlerin de büyük mücadeleler verdikleri, fakat sonunda galip geldikleri anlatılırken mallarına ve güçlerine güvenen müşriklere, onlardan çok daha güçlü olan Firavun'un akıbeti hatırlatılır.

Bu arada müşriklerin baskıları altında zor şartlarda yaşayan Müslümanların da bu kıssadan alacakları ibretler vardır; Müslümanların bu şartlara direnmeleri öğütlenmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ
يَخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ
فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ
الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tâ-Hâ**
2. **Biz bu Kur'ân'ı sana mutsuz olasın diye indirmedik.**
3. **Sadece Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye** (indirdik.)
4. (O), **yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından indirilmiştir.**
5. **O Rahmân Arş'a kurulmuştur.**
6. **Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunanlar ile toprağın altında bulunanlar O'nundur.**
7. **Sen sözü açıkça söylesen de muhakkak ki O, gizli olanı da gizlinin gizlisini de bilir.**
8. **Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur.**

Peygamber'in teheccüd namazında tek ayak üzerinde durduğunu, bu âyetle ayaklarının ikisi üzerine bas denildiğini ileri sürerler. (Zamahşerî, IV, 126).

Mukataa harflerinden olmadığını söyleyenler, ikinci âyetin anlamıyla uyum sağlasın diye bu anlamları ileri sürmüş, değişik kabilelerin lehçelerine başvurarak bu anlamları çıkarmışlardır. Bizce mukataa harfleri olarak da ikinci âyetle arada uyum vardır.

Kur'ân, taşıyamayacağı bir yükü Peygambere yüklemek; insanların zorla bu dini kabul etmelerini sağlamak için indirilmemiştir. Çünkü bu Kur'ân'ın inanan kimseye yüklediği sorumluluklar yerine getirilemez sorumluluklar değildir. Haddizatında Peygamberin sıkıntısı, Kur'ân'ın bir insanın gücünü aşan sorumluluklar içermesinden kaynaklanmıyordu. Onun sıkıntısı apaçık gerçeklere rağmen insanların bu Kur'ân'a inanmamalarıydı. O, insanlar için üzülüyordu. Bu Kur'ân'ın indiriliş sebebi, **Allah'tan korkanlara bir öğüt olmasıdır.** İnsanlar öğüt almıyorlarsa onların bileceği bir iştir. Bütün deliller bu Kur'ân'ın *yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından indirildiğini* göstermektedir.

"O Rahmân Arş'a kurulmuştur."

İlk dönem âlimleri bu gibi âyetleri tevil etmez, *şanına yakışır bir şekilde Arşa istiva etmiş/kurulmuştur, ama Arş'a kurulmasının nasıllığını bilmeyiz* derler. Sonraki dönem âlimleri ise istiva kelimesini tevil eder, *egemen olmuştur* anlamını verirler. Onlara göre istiva etmiş yani *kurulmuştur* dersek, O'nu yaratılmışlara benzetmiş; O'na mekân isnat etmiş ve Arşa muhtaç olduğunu söylemiş oluruz. İlk dönem âlimleri ise Allah'ın fiili sıfatları da diğer sıfatları gibi nasıllığını bilmediğimiz sıfatlardır. Nasıl O'nun gördüğünü söylerken, nasıl gördüğünü bilmiyor ve bunu söylemekle O'nu yarattıklarına benzetmiş olmuyorsak, nasıl kurulduğunu bilmiyoruz ve bunu söylemekle O'nu yarattıklarına benzetmiş olmuyoruz. Şanına yaraşır bir şekilde kurulmuştur, deriz. Elbette O, Arşına da egemendir, evrendeki her şeye de egemendir. Fakat bu egemenliğini dile getiren başka âyetler vardır ve bu, farklı lafızlarla dile getirilmiştir.

"Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunanlar ile toprağın altında bulunanlar O'nundur."

Birçok âyette göklerde ve yerde bulunan her şeyin Allah'a ait olduğu ve bunların O'nun egemenliğinde bulunduğu dile getirilir. Burada bunlara ilave olarak yerin altının da O'na ait olduğu ifade edilmektedir. Bu ilavenin, yerin yedi katman olması nedeniyle bu katmanlarda bulunanların da O'na ait olduğunu anlatmak için zikredildiği söylenir. Bunu kısaca evrende ne varsa istisnasız hepsi O'nundur şeklinde de anlayabiliriz. Evrende ne varsa hepsi O'nun olduğuna göre, gizli-açık ne varsa hepsinden haberdardır: "**Sen sözü açıkça**

söylesen de muhakkak ki O, gizli olanı da, gizlinin gizlisini de bilir. Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur."

وَهَلْ اَتٰيكَ حَدٖيثُ مُوسٰىۢ ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ
امْكُثُٓوا اِنّٖٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّٖٓي اٰتٖيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ
عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰىۜ ﴿١١﴾ اِنّٖٓي اَنَا
رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾
وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّنٖٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا
فَاعْبُدْنٖيۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرٖي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ
اُخْفٖيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا
مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

9. Musa'nın haberi de sana gelmedi mi?

10. Hani bir zamanlar ateş görmüş ve ailesine; "Bekleyin, ben bir ateş gördüm. Belki size oradan bir kor getiririm veya ateşin yanında yol gösterecek birini bulurum" demişti.

11. Yanına vardığında kendisine; "Ey Musa!" diye seslenildi.

12. "Ben, şüphesiz ki senin Rabbinim! Ayakkabılarını çıkar; kuşkusuz sen mukaddes vadidesin, Tuva'dasın!"

13. "Ben seni seçtim, sana vahyedilene kulak ver!"

14. "Ben Allah'ım ki Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et ve namazı Beni anmak için kıl."

15. "Kıyamet mutlaka gerçekleşecektir; onu gizli tutuyorum ki herkes yaptığının karşılığını görsün."

16. "Ona inanmayan ve arzularının peşine takılanlar, sakın seni ahiretten alıkoymasın; sonra helak olursun."

Peygamber kıssalarının amaçlarından biri, Peygambere teselli vermeleri; kendisinden önceki peygamberlerin de çetin mücadelelerden geçtiklerini anlatmalarıdır. Tevhit mücadelesinde en çok sıkıntı çeken peygamberlerden biri Hz. Musa'dır. O, Firavun gibi döneminin en güçlü ve en zorba hükümdarına karşı mücadele vermiş, asırlardır Firavunların baskısı altında inlemiş olan İsrailoğullarını hürriyete kavuşturmaya çalışmıştır. Belirtmek gerekir ki bu âyetler, müşriklerin Müslümanlara baskılarının arttığı bir sırada indirilmiştir. Böylece müşriklere Firavun kadar güçlü olmadıkları ve onun bile hak dava karşısında yenilgiye uğradığı hatırlatılmaktadır.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'in pek çok sûresinde Hz. Musa'dan söz edilmektedir. Bu sûrede Hz. Musa hakkında anlatılanlar indiriliş sırası bakımından ilk sıralarda yer almaktadır. Kıssa, Hz. Musa'ya peygamberlik verilişi konusuyla başlamaktadır. Firavun'un sarayında yetişen Hz. Musa bir Mısırlının ölümüne sebep olmuş ve Mısır'dan Medyen'e kaçmıştır. Burada evlenmiş, yıllar sonra Mısır'a dönmüştür. Ailesiyle giderken yollarını kaybetmişlerdir. Ateşin yanında yol gösterecek birinin olabileceği düşüncesinin dile getirilmesi yollarını kaybettiklerini göstermektedir. Hava soğuk ve karanlıktır. Isınacak bir kor getirme isteği buradan kaynaklanmaktadır. Ayrıca Firavun'un askerlerine yakalanma riski vardır. Hz. Musa ateş gördüğünde içinden bir sevinç hissetmiş ama ateşin yanına ailesiyle birlikte gitmekten de korkmuştur. Çünkü ateşin yanında Firavun'un askerleri olabileceği gibi yol kesici eşkıya da olabilirdi. Bu sebeple ailesinden orada kendisini beklemelerini istemiştir. İşte bu duygular içerisinde ateşin yanına yaklaşan Musa bir ses duymuştur: **"Ey Musa!... Ben, şüphesiz ki senin Rabbinim! Ayakkabılarını çıkar; kuşkusuz sen mukaddes vadidesin, Tuva'dasın!... Ben seni seçtim, sana vahyedilene kulak ver!... Ben, Allah'ım ki Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et ve namazı Beni anmak için kıl... Kıyamet mutlaka gerçekleşecektir; onu gizli tutuyorum ki herkes yaptığının karşılığını görsün. Ona inanmayan ve arzularının peşine takılanlar, sakın seni ahiretten alıkoymasın; sonra helak olursun."** Kendilerine yol gösterecek birini bulma arzusu fazlasıyla gerçekleşmiştir. Hayatı boyunca kendisine ve kendisine tabi olacaklara hak olan yolu gösteren vahiyle karşılaşmıştır. Artık Musa için hayat boyu sürecek yeni bir yolculuk başlıyordu. Yol göstericisi de vahiy olacaktı.

Musa peygamber olarak seçilmiştir. Bundan böyle kulağı gelecek vahiyde olacak, hayatını buna göre düzenleyecek, Allah'ı anmak için namaz kılacak ve kıyamet mutlaka gerçekleştirilecektir. Ne zaman kopacağının bilgisi ise Allah'ın yanındadır. Dikkat edilirse koskoca bir hayat, dünya hayatı birkaç cümlede özetlenmiştir. Aslında yaşanırken uzun gibi görünse de geçtikten sonra ve ahiretteki hayat karşısında özetlendiği şekilde kısacık bir hayattır.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ
يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَۚ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى
غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰيهَا
فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْاُولٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ
سُوءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾

17. **“Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?”**
18. **Dedi ki: “O, benim asamdır; ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim ve onu başka işlerimde de kullanırım.”**
19. **Allah; “Onu yere at ey Musa” buyurdu.**
20. (Musa) **Onu yere attı. Bir de ne görsün, kayıp giden bir yılan!**
21. **Allah buyurdu: “Tut onu ve korkma! Onu ilk haline getireceğiz.”**
22. **Bir de sana başka bir âyet/mucize... Elini koltuğunun altına sok, lekesiz bembeyaz çıkacaktır.**
23. **Böylece sana en büyük mucizelerimizden göstermek istedik.**

Kuşkusuz Musa elinde ne tuttuğunu biliyordu. Fakat elindeki asa bir mucizeye dönüşeceğinden dikkati elindeki asaya çekilmişti. Asası biraz sonra yılana dönüşecek, ileride asasıyla denize vuracak ve deniz yarılacak, yine onun-

la kayaya vuracak ve kayadan pınarlar fışkıracaktır. Hz. Musa da, Allah'ın huzurunda oluşu uzatmak istercesine asasının ne işe yaradığını uzatarak anlatmaktadır. Ne var ki o yüce makamda sözü uzatmanın doğru olmayacağının farkına varmış **"ve onu başka işlerimde de kullanırım,"** diyerek sözü kısa kesmiştir.

Hz. Musa Firavun gibi bir kralın huzurunda bu mucizelerini göstereceği için bunun öncesinde Musa'ya bir deneme yaptırılmakta ve hazır hale getirilmektedir.

Bu denemeden sonra Hz. Musa artık büyük göreve, Firavun'un huzuruna çıkmaya hazırdır:

اِذْهَبْ اِلٰى
فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي
اَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي
وَزِيرًا مِنْ اَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخِي ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهِ اَزْرِي ﴿٣١﴾
وَاَشْرِكْهُ فِي اَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ
كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ اُوتِيتَ سُؤْلَكَ
يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾

24. Firavun'a git; çünkü o iyice azdı.

25. Musa dedi ki: "Rabbim, göğsüme genişlik ver."

26. "İşimi kolaylaştır."

27. "Çöz dilimin tutukluğunu da;"

28. "Sözümü iyi anlasınlar."

29. "Ailemden bana bir yardımcı ver."

30. "Kardeşim Harun'u."

31. "Onunla gücüme güç kat."

32. "Ve onu işime ortak et."

33. "Böylece seni bol bol tesbih edelim."

34. "Seni çokça analım."

35. "Sen, elbette bizi görmektesin."

36. (Allah) **dedi ki: "İstediğin sana verildi ey Musa!"**

Hz. Musa yeni görevinin ne denli zor olduğunu biliyordu. Rablık iddiasında bulunan güçlü bir krala gidecekti. Yüce Allah'tan kendisine cesaret vermesini, işini kolaylaştırmasını ve daha akıcı konuşma yeteneği vermesini diledi. Bazı müfessirler, Hz. Musa'nın kekeme olduğunu söylerken, bazıları dilinin üstünde bir ben, hatta bu ben üzerinde üç kıl bulunduğunu, bazıları da Hz. Musa'nın küçüklüğünde Firavun'un tacını izni dışında başından çıkarıp kendi başına geçirdiğini, cezadan kurtulmak amacıyla dilini kor ateşle dağladığı ve bu sebeple konuşma güçlüğü çektiğini ileri sürerler. Hz. Musa hakkında bu söylenenler, israiliyat kaynaklı şeylerdir. Akıcı ve çok fasih konuşma yeteneğine sahip olmak başka, kekeme yahut konuşma güçlüğü çekmek başka şeydir. Bir peygamber için kusur sayılacak bu tür şeyler Hz Musa'da olamaz. Çünkü bir peygamberin ilk görevi vahyi insanlara açık ve net bir şekilde tebliğ etmektir. Peygamberler, tebliğ ettiklerinin önüne geçmesin diye insanların dikkatlerini çekecek kusurları taşımazlar.

Hz. Musa'nın kendisine bir yardımcı istemesi de doğaldır. O, hem Firavun'u biliyordu, hem de sarayı ve sarayda etkili olacak hususları biliyordu. Öyle anlaşılıyor ki sarayda güzel konuşmaya önem veriliyordu ve kardeşi Harun da güzel konuşan biriydi. Bu nedenle Harun'un kendisine yardımcı seçilmesini istedi. Birlikte daha başarılı olacaklarını biliyordu. Ayrıca Firavun gibi bir krala karşı çıkacaktı. Yanında tam güvenebileceği birinin olmasını istemesi doğaldır.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰىۙ ﴿٣٧﴾
اِذْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰىۙ ﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِف۪يهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِف۪يهِ
فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ ل۪ي وَعَدُوٌّ لَهُ

وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنّ۪ي وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْن۪ي ﴿٣٩﴾ اِذْ تَمْش۪ٓي
اُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ اِلٰٓى اُمِّكَ
كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ
وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِن۪ينَ ف۪ٓي اَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى
قَدَرٍ يَا مُوسٰى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْس۪ي ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ
بِاٰيَات۪ي وَلَا تَنِيَا ف۪ي ذِكْر۪ي ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٤٣﴾
فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَٓا
اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَٓا اَوْ اَنْ يَطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَٓا اِنَّن۪ي
مَعَكُمَٓا اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَٓا اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ
مَعَنَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ
عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا قَدْ اُوحِيَ اِلَيْنَٓا اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ
وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾

37. Sana bir kez daha lütufta bulunmuştuk.

38. Hani bir zaman annene vahyedilecekleri vahyedip (demiştik):

39. "Onu sandığa koy ve suya at da su onu sahile bıraksın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan kişi onu alsın." Gözümün önünde yetişesin diye tarafımdan da sana bir sevimlilik vermiştim.

40. Hani kız kardeşin gidip; "Ona bakacak birini size bulayım mı?"

diyordu. Böylece seni annene kavuşturmuştuk ki annenin gönlü hoş olsun ve üzülmesin. Bir seferinde de sen birini öldürmüştün de seni kederden kurtarmıştık. Seni türlü türlü denemelerden geçirmiştik. Bu nedenle Medyen halkı arasında yıllarca kalmıştın. Sonra belirlenmiş vakitte çıkıp gelmiştin ey Musa!

41. Seni kendim için yetiştirdim.

42. Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin ve Beni anma konusunda gevşeklik göstermeyin.

43. Firavun'a gidin; çünkü o, gerçekten azdı.

44. Ona yumuşak söz söyleyin; belki aklını başına alır veya korkar.

45. Dediler ki: "Rabbimiz! Bize karşı güç kullanmasından yahut azgın davranmasından korkuyoruz."

46. Buyurdu ki: "Korkmayın, Ben sizinle beraberim; işitmekte ve görmekteyim."

47. "Ona gidin ve deyin ki: 'Biz, Rabbinin iki elçisiyiz. İsrailoğulları'nı bizimle gönder, onlara eziyet etme! Biz, Rabbinden sana bir âyet getirdik. Doğru yola tabi olanlara esenlikler olsun!"

48. "Bize, azabın, yalanlayıp yüz çevirenler üzerine olacağı vahyedildi."

Hz. Musa'nın kıssasına devam edilmektedir. İlk âyetlerde yüce Allah'ın Musa'ya lütufları anlatılmaktadır. Firavun, İsrailoğullarının yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretmişti. Firavunlar İsrailoğullarının çoğalmalarından ve bir gün gelip isyan etmelerinden yahut düşmana destek olmalarından korkuyorlardı. Çünkü İsrailoğulları büyük bir baskı altında yaşıyorlardı. Amelelik ve tarla işlerinde hep onlar çalıştırılıyordu. İsyan etmelerinden korkmalarının sebebi buydu. Çoğalmasınlar ve ayaklanacak sayıya ulaşmasınlar diye zaman zaman Firavunlar değişik bahaneler uydurarak İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürüyorlardı. Bu kez de İsrailoğullarının erkek çocukları öldürülecekti. Ama Allah Musa'yı öldürülmekten kurtardı. Annesine Musa'yı bir sandığa koyup denize bırakmasını vahyetti. Melek gelip durumu bizzat mı Musa'nın annesine anlattı Allah mı ona ilham etti veya başka bir yolla mı haber verildi onu bilmiyoruz ama bu konuda Musa'nın annesine kesin bilgi verildiğine göre meleğin gelip anlatmış olması daha güçlü bir ihtimaldir. Çünkü ilham kesin bilgi ifade etmez. Bununla birlikte biz bunu da bir ihtimal olarak görüyoruz. Kıssalar şayet bir meseleyi açık bir şekilde ifade etmiyorsa kesin bilgi ileri sürmemek gerekir.

Musa'nın içinde bulunduğu sandık suda yol almış ve saray adamları tarafından fark edildiğinde sudan çıkarılmıştır. Sandığı uzaktan takip eden Musa'nın kız kardeşi adamlara çocuğu emzirip ona bakacak birini bildiğini söyler. Musa bakımı için annesine verilir. Böylece Musa'nın annesi de bebeğinin ayrılık hasretini çekmemiş olur. Musa Firavun'un sarayında büyütülür. Büyüdükten sonra Mısırlı birini öldürür ve Medyen'e kaçar. Musa yine Allah'ın lütfu sayesinde Firavun tarafından öldürülmekten kurtulmuştur.

Bütün bunlar Peygamberimiz için bir tesellidir. Müşrikler komplolar kurarak onu öldürmeye kalkışacak olsalar bile Allah'ın kendisini kurtaracağına bir işarettir. Ayrıca Peygamberimize önceki peygamberlerin de tevhit mücadelesi uğruna birçok sıkıntılara katlandıkları fakat onların yılmadıkları hatırlatılmaktadır.

Musa Medyen'de sekiz veya on yıl kaldıktan sonra tekrar Mısır'a dönmüştür. Yukarıda da anlatıldığı gibi yolda kendisine peygamberlik verilmiştir. Kendisine peygamberlik verilinceye kadar değişik denemelerden geçirilmiş ve peygamberlik yükünü taşımak için hazır hale getirilmişti. Peygamberlik yükünü taşımak kolay değildir. Bu nedenle peygamberler, bu yükü taşımaları için farkında olmasalar bile öncesinde eğitilirler. **"Belirlenmiş vakitte çıkıp gelmesi"**, peygamberlik çağına gelmesiyle yorumlanmıştır.

"Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin ve Beni anma konusunda gevşeklik göstermeyin."

Hz. Musa'nın kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olması konusundaki duası kabul edilmiştir. Mısır'a varmadan önce bu istekte bulunduğundan Harun kendisinin yanında değildi. Mısır'a geldiğinde kardeşiyle bir araya gelmişlerdi. Yüce Allah mucizelerle destekleneceklerini haber verdikten sonra kendisini anma konusunda da gevşeklik göstermemelerini öğütlemektedir. Oraya gitmelerinin amacı, Allah'ın emrini Firavun'a iletmektir. Kendilerine verilen bu görev çok önemlidir. Bu konuda gevşeklik, Allah'ın emrini yerine getirmemek olur. Hem Allah'ı anmaları kendilerine görevlerinde güç verecekti.

Firavun'un İsrailoğullarına baskısı artmıştı: "**Firavun'a gidin; çünkü o, gerçekten azdı.**" Ama Firavun azmış olsa da, ona karşı kaba ve tahkir edici sözlerden kaçınmaları öğütlenmektedir: "**Ona yumuşak söz söyleyin; belki aklını başına alır veya korkar.**" Çünkü yumuşak söz daima daha etkilidir. Bazı müfessirler burada yumuşak sözle kastedilenin gerçekler olduğunu söylerler. Onlara göre gerçekler yumuşak ve tatlı şeylerdir.

Musa ve Harun'un yine de endişeleri vardır: "**Dediler ki: 'Rabbimiz! Bize karşı güç kullanmasından yahut azgın davranmasından korkuyoruz.**" Bunun üzerine Allah onları cesaretlendirerek: **"Korkmayın, Ben si-**

zinle beraberim; işitmekte ve görmekteyim. Ona gidin ve deyin ki: 'Biz, Rabbinin iki elçisiyiz. İsrailoğulları'nı bizimle gönder, onlara eziyet etme! Biz, Rabbinden sana bir âyet getirdik. Doğru yola tabi olanlara esenlikler olsun!" Firavun Allah'ın emrine uyarak İsrailoğullarını onlarla gönderdiği takdirde selamette olacak ve kendisine dokunulmayacaktı. Ama yüz çevirecek olursa Firavun'a şöyle diyeceklerdir: **"Bize, azabın, yalanlayıp yüz çevirenler üzerine olacağı vahyedildi."**

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذٓي اَعْطٰى كُلَّ
شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى ﴿٥١﴾
قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّٖي فٖي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبّٖي وَلَا يَنْسَى
﴿٥٢﴾ اَلَّذٖي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فٖيهَا سُبُلًا
وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾
كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾
مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفٖيهَا نُعٖيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿٥٥﴾
وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا
مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهٖ فَاجْعَلْ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا اَنْتَ مَكَانًا سُوًى
﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزّٖينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

49. (Firavun), **"Sizin Rabbiniz kimdir ey Musa?" dedi.**

50. Dedi ki: "Rabbimiz, her şeyin yaratılışını veren sonra da (onlara) **yol gösterendir."**

51. "(Firavun); **"İyi ama önceki nesillerin durumu ne olacak?" dedi.**

52. (Musa); **"Onların bilgisi Rabbimin yanındaki yazılı bir kayıttadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz." dedi.**

53. O size yeri beşik kıldı, orada size yollar açtı ve gökten bir su indirdi. İşte Biz bu su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık.

54. Yiyiniz ve hayvanlarınızı otlatınız. Kuşkusuz bunda akıl sahipleri için deliller vardır.

55. Biz sizi ondan (yerden) **yarattık; yine oraya döndüreceğiz ve sizi bir kez daha oradan çıkaracağız.**

56. Ona âyetlerimizin hepsini gösterdik. Ama o yalanladı ve inat etti.

57. Firavun dedi ki: "Ey Musa! Sihrinle bizi yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin?"

58. "Biz de sana getirdiğin sihre benzer bir sihir getireceğiz. Bizim de senin de uygun görüp caymayacağımız bir zamanı ve yeri belirle; seninle karşılaşacağız."

59. Musa: "Randevunuz, şenlik günü insanların toplandığı kuşluk vakti olsun" dedi.

Mısırlılar birçok tanrıya tapıyorlardı. Firavun da kendisini güneş tanrısının insan suretine bürünmüş şekli olarak bütün tanrıların üstünde görüyordu. Bu sebeple Mısır'da onun sözü geçmeliydi. Firavun'un hep Musa'yı muhatap alması, mucizelerin onun eli üzere gösterilmesi nedeniyle olmalıdır.

Musa Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu söylemekle Firavun'a kendisinin de yaratıcısı olduğuna dikkatini çekiyordu. Allah insanları yaratmakla kalmamış onlara doğru yolu da göstermektedir.

Hz. Musa Allah'ın doğru yolu insanlara gösterdiğini söyleyince Firavun: **"İyi ama önceki nesillerin durumu ne olacak?"** diyordu. Çünkü onlar putperestlik üzere öldüler. Onlara yol gösteren olmadı, onlara bir peygamber gelmedi, onlar ne olacak dedi. Musa [illegible] bu cevap verdi: **"Onların bilgisi Rabbimin yanındaki yazılı bir kayıttadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz."** Kime peygamber gönderdi, kim [illegible] peygamberle karşılaşmadı, bu durumda onların sorumlulukları var mı yok mu, bütün bunların bilgisi Allah katında bir [illegible] yazılıdır. Elbette Allah adaletiyle onlar hakkında hüküm

53. ve 54. âyetlerde Allah'ın insanlara verdiği nimetler hatırlatılarak, itaat edilmesi gerekenin O, olduğuna işaret edilmekte, 55. âyette de insanların Allah'a hesap verecekleri hatırlatılmaktadır. Bunun ardından söz tekrar Firavun'a getirilerek **"Ona âyetlerimizin hepsini gösterdik. Ama o yalanladı ve inat etti."** Hz. Musa peygamberliğini ispat eden mucizeleri de Firavun ve çevresine gösterdi. Ama inkârda inat eden kişiye ne mucize gösterilse gösterilsin inanmaz. İnanmaması, delil eksikliğinden değil inadındandır. Kişi inkâr üzere şartlandırmışsa söyleyecek, daha doğrusu, uyduracak bir bahanesi vardır. Hz. Musa Firavun'dan İsrailoğullarını salıvermesini istemişti ama o, **"Ey Musa! Sihrinle bizi yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin?"** dedi. Demek ki Firavun döneminde de yöneticiler vatandaşlarına kendi çıkarlarını vatanın çıkarı şeklinde takdim ediyorlardı. Ne var ki düşünenler nezdinde açıkça sırıtan bu tür iddialar, halkın önemli bir kesimi nezdinde kabul görebilmektedir. Firavun da, böyle demekle orada bulunanların kafasına bir şüphe sokmuştu. Aslında o, vaziyeti kurtarmaya çalışıyordu. Susup kalsaydı yenilgisi ortaya çıkacaktı. Atağa geçti ve Hz. Musa'yı büyücü olmakla itham etti. Kendisinin de büyücüleri vardı. Onlarla Hz. Musa'ya meydan okudu: **"Biz de sana getirdiğin sihre benzer bir sihir getireceğiz. Bizim de senin de uygun görüp caymayacağımız bir zamanı ve yeri belirle; seninle karşılaşacağız."** Hz. Musa Firavun'un teklifini kabul etti. Karşılaşmanın daha büyük bir kalabalık tarafından da izlenmesini istiyordu: **"Randevunuz, şenlik günü insanların toplandığı kuşluk vakti olsun"** dedi.

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى
وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ
وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ
وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾ قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ
مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا
كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾

قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّٓا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّٓا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوا
فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ
ف۪ي نَفْسِه۪ خ۪يفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿٦٨﴾ وَاَلْقِ مَا ف۪ي
يَم۪ينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُواۜ اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍۜ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ اَتٰى ﴿٦٩﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾
قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۜ اِنَّهُ لَكَب۪يرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ
فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ ف۪ي جُذُوعِ النَّخْلِۘ
وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَٓا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا
مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍۜ اِنَّمَا تَقْض۪ي
هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۜ ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا
وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِۜ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾
اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَۜ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا
وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِه۪ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰىۙ ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

60. **Firavun arkasını dönüp çıktı gitti; daha sonra hile ve tuzaklarını yığıp yığıştırdı ve dönüp geldi.**

61. **Musa onlara dedi ki: "Yazık size! Allah'a iftira etmeyin; sonra bir azapla kökünüzü kazır. İftira edenler kesinlikle perişan olur."**

62. **Bunun üzerine durumlarını kendi aralarında tartıştılar; gizli gizli fısıldaştılar.**

63. **Dediler ki: "Bunlar iki sihirbazdır; sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin o üstün dininizi yok etmek istiyorlar."**

64. **"Bu sebeple hilelerinizi bir araya getirin; sonra sırayla gelin. Şüphesiz bugün, üstün gelen zafere ermiş olur."**

65. **Dediler ki: "Ey Musa! Ya sen at ya da ilk atan biz olalım."**

66. **"Hayır, siz atın" dedi. O da ne, sihirleri sayesinde iplerini ve asalarını koşuyor görüyor.**

67. **Musa birden içinde bir ürperti hissetti.**

68. (Biz) **Dedik ki: "Korkma! Çünkü sensin en üstün olan!"**

69. **"Sağ elindekini at da yaptıklarını yutsun. Onların yaptığı sadece bir sihirbazın hilesidir. Sihirbaz ise ne yapsa iflah olmaz."**

70. **Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapanıp: "Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler.**

71. **Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden mi ona inandınız? Aslında o, size sihir öğreten üstadınızdır. Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu işte o zaman göreceksiniz."**

72. (Sihirbazlar) **Dediler ki: "Bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana seni tercih etmeyiz. Bildiğini yap; senin hükmün sadece bu dünya hayatında geçer."**

73. **"İşlediğimiz hataları ve senin bizi zorladığın şu sihiri bağışlasın diye biz Rabbimize iman ettik. Şüphesiz ki Allah daha hayırlıdır ve kalıcıdır."**

74. **"Her kim Rabbine suçlu olarak varırsa elbette onun için cehennem vardır. O, cehennemde ne ölür ne de diri kalır."**

75. **"Her kim de salih amel işlemiş mümin olarak varırsa işte onlar için en yüksek dereceler vardır."**

76. **"Zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı ve içinde ebedi kalacakları Adn cennetleridir. Arınan kimsenin mükâfatı işte budur."**

Burada mucize için kelamcılar tarafından gerekli görülen şartların tamamı sıralanmıştır. Kelamcılar bir peygamberin peygamberliğini ispatlayan mucizenin şartlarını peygamberlik iddiası, tahaddi/meydan okuma, olağanüstülük ve muhatapların aciz kalmaları şeklinde sayarlar. Ayrıca toplum hangi alanda maharet sahibi ise mucizenin de o alanda olması gerektiğine dikkat çekerler.

Hz. Musa peygamber olduğunu söylemekte, meydan okumakta, olağanüstü bir şekilde asası yılana dönüşmekte, sihir işinden anlayan Firavun'un sihirbazları da aciz kalmaktadır. Elbette Hz. Musa'nın yaptığı büyü değildir. Ama şekil olarak büyüye benzemektedir.

Firavun maharetli sihirbazlarını toplayıp getirtmişti. Hz. Musa büyücüleri uyardı; göstereceği mucize konusunda iftira mahsulü şeyler söyleyecek olurlarsa bunun Allah'a iftira olacağını söyledi. Çünkü kendisi Allah'ın bir peygamberi idi ve gösterdiği mucize de Allah tarafından kendisine verilmişti. Diğer yandan sihirbazlar, yaptıklarının Allah tarafından olduğunu ve Firavun'un Allah tarafından desteklendiğini söyleyerek de Allah'a iftira edebilirlerdi. Çünkü büyücülerin toplumda saygın bir yerleri vardı. Bu sebeple söyledikleri itibar görüyordu.

Anlaşılan Firavun'un Musa'yı, Mısırlıları yurtlarından çıkarma peşinde koşan bir büyücü olduğu yalanına sihirbazlar da inanmıştı. Bu sebeple Firavun'un bu iddiasını tekrar ettiler.

Belirlenen vakit gelmiş halk meydanda toplanmıştı. Firavun'un sihirbazları ip ve asalarını attılar. Attıkları canlı gibi hareket ediyordu. Hz. Musa bir peygamber de olsa içinde bir ürperti hissetti. Yüce Allah vahyi ile onu destekledi: **"Korkma! Çünkü sensin en üstün olan!"** Belirtmek gerekir ki Hz. Musa'nın bu ürperişi geçici bir olaydır. Bundan peygamberlerin de büyülenebilecekleri sonucu çıkmaz. Bu sebeple bu olayın, Peygamberimizin büyülendiğine delil getirilmesi bizce tutarlı değildir. Çünkü Peygamberimizin büyülendiğini ifade eden rivayetler onun uzun müddet büyünün etkisinde kaldığını anlatır. (Felak sûresinin tefsirinde bu olay geniş bir şekilde incelenecektir.) Hz. Musa kendisini toparladıktan sonra yüce Allah şöyle buyurdu:

"Sağ elindekini at da yaptıklarını yutsun. Onların yaptığı sadece bir sihirbazın hilesidir. Sihirbaz ise ne yapsa iflah olmaz."

Hz. Musa sağ elinde tuttuğu asasını yere attı. Asa kocaman bir yılana, bir ejderhaya dönüştü. Küçük yılan kadar da çevikti. Büyücülerin attıklarını teker teker yuttu. O zaman büyücüler, Hz. Musa'nın yaptığının bir büyü olmadığını; Allah tarafından kendisine verilmiş bir mucize olduğunu anladılar. Hemen secdeye kapandılar ve **"Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik"** dediler.

"Firavun dedi ki: 'Ben size izin vermeden mi ona inandınız? Aslın-

da o, size sihir öğreten üstadınızdır. Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu işte o zaman göreceksiniz."

Firavun apaçık yenilgiye uğramıştı. Hilenin bittiği yerde zalim yöneticinin başvuracağı şey kaba kuvvet olacaktır. Firavun da bunu yapmıştır. Ama o, bununla da yetinmedi o şeytani zekâsıyla Hz. Musa ile büyücüler arasında bir işbirliğinin bulunduğunu ileri sürdü.

Dünün zorba yöneticisi ne ise bugünün zorba yöneticisi de aynıdır; aynı metot ve aynı üslup... Yine dünün halk kesiminden kafasını çalıştırmayanların yöneticisine bakışı ne idiyse bugünün halk kesiminden kafasını çalıştırmayanların yöneticiye bakışı odur. Bu gibilerle çıkarını her şeyin üstünde tutan ileri gelenler yine Firavun'un yanında inkârda ısrar ve inada devam ettiler. Ama sihirbazların kalbine imanın nuru girmişti. Artık onları bu nurdan hiçbir güç ve hile uzaklaştıramazdı. Göğüslerindeki iman nurunun verdiği cesaretle: "**Dediler ki: 'Bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana seni tercih etmeyiz. Bildiğini yap; senin hükmün sadece bu dünya hayatında geçer. İşlediğimiz hataları ve senin bizi zorladığın şu sihiri bağışlasın diye biz Rabbimize iman ettik. Şüphesiz ki Allah daha hayırlıdır ve kalıcıdır."**

Sihirbazların **"Bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana seni tercih etmeyiz..."** sözlerinden anlaşılan, bilahare Firavun'un kendilerine Musa'ya inanmaktan vazgeçmeleri halinde kendilerini bağışlayacağını söylediğidir. Ne var ki iman nurunun girdiği kalp, ahiret hayatının yanında bu dünya hayatının bir hiç olduğunu bilir.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ
يَبَسًاۙ لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ
فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾

77. Musa'ya; "Kullarımı gece yola çıkar; ardından onlara denizde kuru bir yol aç. Yakalanmaktan korkmaksızın, endişeye kapılmaksızın" diye vahyettik.

78. Bunun üzerine Firavun askerleriyle peşlerine düştü; ancak kendilerini de deniz sarıp yutuverdi.

79. Hasılı Firavun kavmini saptırdı, onlara doğru yolu göstermedi.

Sihirbazlarla yapılan karşılaşmadan sonra Hz. Musa İsrailoğullarını Mısır'ın dışına çıkarmak için yıllarca mücadele verdi. Nihayet onları şehrin dışında bir bölgede topladı. Çıkış günü geldiğinde Allah'tan aldığı bir emirle gece yola çıkıldı. Bunu duyan Firavun askerleriyle peşlerinden gitti. İsrailoğulları denizle Firavun'un askerleri arasında sıkışıp kalmışlardı. İsrailoğullarının Firavun'un askerlerine karşı koyacak hiçbir imkânları yoktu. Kaçacak bir yer de bulunmuyordu. İşte böylesi durumlarda yüce Allah, inanan kullarına olağanüstü bir çıkış yolu verebilir. Öyle de oldu. Hz. Musa asasıyla Kızıl denize vurdu ve denizde bir yol açıldı. Hz. Musa İsrailoğullarıyla birlikte o yoldan geçti. Onları takip eden Firavun ve askerleri o yoldan geçerken deniz üzerlerine kapandı.

Firavun, daha önce tabilerine dinlerinden ayrılmamalarını söylüyordu. Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere rağmen kendisi inanmadığı gibi bazen inananları cezalandırarak, bazen de iftiraları ve şeytani zekâsıyla halkını aldatarak inanmalarının önüne geçti.

يَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنَاكُمْ جَانِبَ
الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فٖيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٖي وَمَنْ
يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبٖي فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنّٖي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾

80. Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık, Tur'un sağ tarafında size bir vakit belirledik ve üzerinize kudret helvasıyla bıldırcın indirdik.

81. Size rızk olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz ve onda taşkınlık yapmayınız; yoksa gazabım iner üzerinize. Kimin üzerine de gazabım inmişse o artık tepetaklak gitmiş olur.

82. Yine de Ben, tövbe edip iman eden ve salih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat edenler için çok bağışlayıcıyımdır.

Yüce Allah burada İsrailoğullarına verdiği nimetlerin bir kısmından söz etmektedir. Allah'ın insanlara verdiği nimetleri dünya hayatına ait olanlarla ahiret hayatına ait olanlar şeklinde ayırmak mümkündür. Kuşkusuz ahiret nimetlerine ait olanlar çok daha önemlidir. Zikredilen ilk nimet, Allah'ın onları Firavundan kurtarmasıdır. Burada iki nimet türü de vardır. Çünkü Firavun hem onlara baskı ve işkence ediyordu, hem de hak dini seçmelerine engel oluyordu.

İkinci nimet, Tur/dağ ile ilgilidir. Birçok müfessir bununla Hz. Musa'nın kırk günlüğüne buraya çağırıldığını ve levhaların burada kendisine verildiğini söyler. Buna göre bu nimet tamamen ahiret hayatını ilgilendirmektedir.

Onlar çölde yaşadıklarında kendilerine yetecek yiyecekleri yoktu. Allah kendilerine kudret helvası ile bıldırcın verdi. Bunlar da dünya hayatına ait nimetlerdir.

81. âyette ise hem İsrailoğullarına ve hem de diğer insanlara verilen ortak nimetlerden söz edilmekte ve bunlar konusunda aşırı gidip şımaranların cezalandırılacaklarından söz edilmektedir. Dünyada cezalandırma, inkâr etmekten dolayı olmaz. Sosyal hayatın dengesini bozan davranışlardan kaynaklanır. Çünkü bu tür davranışlar toplumlarda kargaşanın ortaya çıkmasına, toplumların birliklerinin bozulmasına ve toplum bireylerinin birbirlerine düşman hale gelmesine neden olur. Bununla birlikte yüce Allah tövbe eden, iman eden ve yararlı işler yapanları bağışlayacağını buyurmaktadır. Çünkü durumlarını düzelten toplumlarda sözünü ettiğimiz olumsuzluklar ortadan kalkar.

وَمَآ أَعْجَلَكَ عَن قَوْمِكَ يَٰمُوسَىٰ
﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُو۟لَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِى وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾
قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنۢ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ ٱلسَّامِرِىُّ ﴿٨٥﴾

فَرَجَعَ مُوسٰىٓ اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۜ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُمْ
اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِدٖي ﴿٨٦﴾ قَالُوا
مَٓا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَٓا اَوْزَارًا
مِنْ زٖينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾
فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ
وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِيَ ۜ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ
يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِه۪ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونٖي وَاَطٖيعُٓوا
اَمْرٖي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفٖينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا
مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا
تَتَّبِعَنِ ۜ اَفَعَصَيْتَ اَمْرٖي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتٖي
وَلَا بِرَأْسٖي ۚ اِنّٖي خَشٖيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلٖي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾
قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِه۪ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ

فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ
فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلٰى إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللّٰهُ
الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

83. **“Seni, kavminden çabucak ayrılıp gelmeye iten sebep nedir ey Musa?”**

84. (Musa) **Dedi ki: “Onlar da peşimdeler zaten; ben memnun olasın diye acele ederek sana geldim.”**

85. **Allah buyurdu ki: “Lâkin Biz senden sonra kavmini sınadık ve Samiri onları saptırdı.”**

86. **Bunun üzerine Musa çok kızgın ve üzgün bir şekilde kavmine döndü ve dedi ki: “Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Size zaman mı uzun geldi? Yoksa Rabbinizden size bir gazabın inmesini mi istediniz ki bana verdiğiniz sözü tutmadınız?”**

87. (Onlar) **Dediler ki: “Biz kendi isteğimizle sana verdiğimiz sözden vazgeçmedik. Fakat o kavmin ziynetlerinden yüklenip getirmiştik, onları** (ateşe) **atıverdik; aynı şekilde Samiri de attı.”**

88. **Samiri onlara böğürmesi olan bir buzağı heykeli çıkardı. Bunun üzerine dediler ki: “İşte bu, sizin de Musa’nın da tanrısıdır; ne yazık ki o, unuttu.”**

89. **Görmediler mi ki o şey onların onların ne sözlerine cevap verebiliyor ne de onlar için herhangi bir zarara ya da yarara mâliktir.**

90. **Harun daha önce onlara demişti ki: “Ey kavmim! Siz bununla sınanıyorsunuz. Şüphe yok ki Rabbiniz Rahmân’dır. O halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz.”**

91. Dediler ki: "Musa dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyiz."

92. Musa: "Ey Harun, bunların saptığını gördüğünde seni engelleyen neydi de;

93. yolumu izlemedin; yoksa emrime baş mı kaldırdın?"

94. "Ey anamın oğlu! Saçımı sakalımı çekiştirme. Senin, 'Dediklerimize kulak asmadın da benimle İsrailoğulları'nın arasını açtın' demenden korktum."

95. Musa: "Ya senin zorun neydi ey Samiri?" dedi.

96. "Ben" dedi; "Onların görmediklerini gördüm; bu yüzden o elçinin bastığı yerden bir avuç alıp attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi."

97. Musa. "Defol! Hayat boyunca 'bana dokunmayın' diyeceksin artık; ama bir cezan var ki ondan asla kurtulamazsın. Dört elle sarıldığın tanrına bak! Onu yakacağız ve sonra da onu kül halinde denize savurup atacağız."

98. Sizin tanrınız kendisinden başka tanrı bulunmayan Allah'tır. İlim bakımından o her şeyi kuşatmıştır.

Hz. Musa Allah'ın çağırdığı yere bir an önce gitmek için acele etmişti. Kavmine yeni vahiylerle dönecek onlara yol gösterecekti. Otuz günlüğüne gidecekti. Sonra on gün ilave edilmişti. Hz. Musa ayrılmadan kardeşi Harun'u vekil bıraktı. Kavimle o uğraşacaktı. Ne var ki bir toplum bir çırpıda eski alışkanlıklarını terk edemez ve yeni inanca ayak uyduramazdı. Belki de İsrailoğullarının ileriki misyonları için birtakım sınavlardan geçmeleri gerekiyordu. Hz. Musa'nın ayrılışından sonra Samiri ile sınandılar ve kaybettiler. **"Biz senden sonra kavmini sınadık ve Samiri onları saptırdı."**

Kim bu Samiri? Kimliğiyle ilgili farklı şeyler ileri sürülüyor. Israiloğullarından olduğunu söyleyenler var, Kıptî olduğunu söyleyenler var, farklı bir milletten olup Mısır'a göç ettiğini söyleyenler var. Ama anlatımdan sanatkâr olduğu ve toplum içerisinde kendisine itibar edildiği, onun da kendisini farklı biri olarak gördüğü anlaşılıyor.

Hz. Musa gayet üzüntülü idi. Allah'ın talimatını içeren levhaları elinden fırlatacak kadar da öfke ile dolmuştu. İsrailoğullarına sitem etti. Allah'ın gazabını mı istiyorlardı?

"(Onlar) **Dediler ki: 'Biz kendi isteğimizle sana verdiğimiz sözden**

vazgeçmedik. Fakat o kavmin ziynetlerinden yüklenip getirmiştik, onları (ateşe) **atıverdik; aynı şekilde Samiri de attı."**

Tevrat'ın Çıkış kitabının 12. bölümünde anlatıldığına göre İsrailoğulları, Mısırlılardan altın ve gümüş gibi ziynet eşyalarını ödünç almışlardı. Hatta bu, Hz. Musa'nın isteğiyle yapılmıştı. Gece yola çıkarken de bu ziynet eşyasını kaçırmışlardı. Zaten ödünç alırken niyetleri buydu.

Müslüman müfessirlerden pek çoğu Tevrat'ın bu anlatımına dayanarak aynı hikâyeyi anlatmakta, bunun ganimet olup olmadığını tartışmaktadır. (Taberi, XVIII, 253-254). Bazı müfessirler ise Musa'nın bu işten haberi olmadığını söylemekte, bir kısmı da, alınan süs eşyası olan altınların, onları takip eden ve denizde boğulan Firavun'un askerlerine ait olduğunu söylemektedir. Buna göre İsrailoğulları denizde boğulan askerlerin takılarını denizden toplamışlardır.

Müfessirlerin önemli bir kısmı İsrailoğullarının bu yaptıklarına pişman olduklarını bunlardan kurtulmak istediklerini belirtmektedir. Bazı müfessirlere göre altınları Hz. Musa dönünceye kadar Samiri'ye teslim etmişlerdir. Musa gelecek ve bu altınlara ne yapılacağına o karar verecektir. Bir kısmına göre ise Samiri veya Harun bir çukur açmış, orada ateş yakmış ve altınları buraya atmalarını söylemiştir. Samiri de bir avuç toprağı ateşe atmıştır. Samiri bu toprağı Hz. Musa Tur'a çıkmak üzere yola koyulurken ayaklarının izinden yahut Musa'ya gelen Cebrail'in atının ayağının bastığı topraktan aldığını iddia etmiştir. Ateşe atılan takılar erimiş ve Samiri bundan ses çıkaran bir buzağı heykeli yapmıştır. Müfessirlerin çoğuna göre söz konusu heykeli olağanüstü bir yolla yapmış ve toprağı ateşe atmasıyla buzağı canlanmıştır. Zamahşeri bunun, Cebrail'in bir kerameti olduğunu söylemektedir. Ona göre bu toz ile o buzağı heykelinin canlanmasında şaşılacak bir durum yoktur. Allah Cebrail'e böyle bir meziyet vermişse buna niye şaşıralım ki? Hz. İsa'yı da bir üfürmeyle meydana getirmedi mi?

ken bir peygamber böyle bir tavsiyede bulunamaz. İsrailoğullarının böyle bir şey yaptıklarını duymuş olsa kesinlikle engel olurdu. Eğer bunu yapmışlarsa Musa'dan habersiz kendileri yapmıştır. Haddizatında biz buna da pek ihtimal vermiyoruz.

Geriye iki durum kalıyor: Ya kendilerini takip eden Firavun askerlerinin takılarını almışlardır yahut söz konusu takılar bizzat İsrailoğullarının kendi takılarıdır. Peki, niçin *"o kavmin ziynetleri"* denilmiştir? Fakir bir hayat süren İsrailoğullarının fazlaca takıları olmaz. Tasarruf yaparak edindikleri az miktardaki takıları bile, bekli de Firavun'un adamlarından gizleme ihtiyacı duyuyorlardı. Oysa Mısırlılar zengin insanlardır. Bu sebeple takılar Mısırlılara izafe edilmiş ve *"onların kullandıkları takılardan"* denmek istenmiştir.

Samiri, Musa'nın huzurunda **"Onların görmediklerini gördüm; bu yüzden o elçinin bastığı yerden bir avuç alıp attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi."** bu iddiayı ileri sürerken bühtan ettiğini kendisi de biliyordu ve Musa'nın da bunun farkında olduğunu hissetmişti. Bu sebeple kendisini mazur göstermek için *"Nefsim bana böylesini hoş gösterdi,"* demiştir.

Samiri, *"elçi"* derken Cebrail'i mi, Musa'yı mı kastetmişti? Bizce bunu tespit çok önemli değildir. En nihayet Samiri'nin bir uydurmasıdır.

"Elçinin izinden" ifadesine İsfahani, Razi ve onları bu konuda takip edenlerin bununla *"vahiy öğretisinden kaptığı bilgi ve benzeri şeyleri"* kastettiği şeklindeki değerlendirmelerine katılmıyoruz. Çünkü 87. âyette İsrailoğulları *"onları attık, aynı şekilde Samiri de attı"* denilmektedir. O halde Samiri'nin de attığı bir şey vardır.

Samiri'nin attığı şeye ve eriyen takıların böğüren bir buzağıya dönüşmesine gelince, muhtemelen Samiri iyi bir kuyumcu ustasıdır. Hayvanlara tapan Mısırlılara pek çok heykel yapmıştır. Açılan çukurun içine buzağının kalıbını yaptırmış, eriyen takılar bu kalıba göre şekil almıştır. Fakat Samiri bir hokus pokus hareketi yaparak İsrailoğullarını inandırmak için avucundaki toprağı atmış ve Hz. Musa'nın ayaklarının izi olan toprağın veya Cebrail'in atının ayaklarının tozunu toplayıp bu çukura atığını söylemiştir.

Buzağıdan böğürtü sesinin gelmesi için o buzağının canlanmış olması gerekmez. Bu, tamamen döktüğü kalıpla ilgilidir. Buzağı heykeline yerleştirdiği delik ve kanallar sayesindedir. Bir rüzgâr esintisinde bu kanallardan böğürtü şeklinde sesler gelmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki Samiri, işinin ehli iyi sanatkârdır. Hz. Harun'un çabasına rağmen insanları kendisine ikna ettirecek kadar da becerikli biridir.

88. âyette geçen **"ne yazık ki o, unuttu."** cümlesindeki *"o"* zamiriyle Samiri'nin kastedildiğini söyleyen olduğu gibi, Musa'ya ait olduğunu söy-

leyen de vardır. Zamir Samiri'ye ait olduğunda ifade Allah'a aittir ve bununla Samiri'nin hak dini unuttuğu kastedilmektedir. Şayet zamirle Hz. Musa kastediliyorsa cümle Samiri'ye aittir. Bu cümleyle şunu anlatmaktadır: Aslında Allah Musa'yla burada görüşmeyi vaatleşmişti -ki Allah bu buzağının kendisidir-. Fakat Musa vaat edilen yeri unuttu, gitti başka yerde Allah'ı aramaktadır. Hatırlatalım ki Hz. Musa otuz günlüğüne gitmişti. Fakat bilahare bu müddet Allah tarafından kırk güne çıkarılmıştı. Otuz gün geçtikten sonra Samiri, Musa'nın başına bir şeyler geldiğini ve artık dönmeyeceğini düşünüp bu sözü söylemiştir.

Hz. Musa'nın on gün gecikmesinden yararlanan Samiri yaptığı buzağı heykelinin tanrı olduğunu söylemiş ve İsrailoğullarının bir kısmı buna inanmıştı. Yüce Allah onların bu tavırlarına karşılık: "**Görmediler mi ki o şey onların onların ne sözlerine cevap verebiliyor ne de onlar için herhangi bir zarara ya da yarara mâliktir.**" buyurmaktadır. Evet, o buzağı heykeli ne onlara cevap verebiliyor ve ne de onlara zarar veya fayda verebiliyordu ama muhakemesiz kimseler gizemli olaylar karşısında şaşakalır ve bunları yapanlara kendilerini teslim ederler. Ayrıca zayıf toplumlar, güçlü toplumlara karşı aşağılık kompleksi içinde olurlar. Kendilerinden daha güçlü olan Mısırlılar öküze tapıyorlardı. Uzun müddet onların boyunduruğunda kalmışlardı ve onlara özeniyorlardı. Söz konusu kompleksleri o kadar ileri idi ki tanrı olarak öküzü kendilerine çok görmüş ve küçüğü olan buzağıyla yetinmişlerdi.

Musa tarafından kendisine vekil olarak bıraktığı kardeşi Harun elbette boş durmamıştı: "**Harun daha önce onlara demişti ki: 'Ey kavmim! Siz bununla sınanıyorsunuz. Şüphe yok ki Rabbiniz Rahmân'dır. O halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz.**" Ancak Hz. Harun'un sözünü dinlemediler ve **"Musa dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyiz"** demişlerdi.

Hz. Musa olup bitenlere çok kızmıştı. Bu konuda öncelikle hesap soracağı kimse Harun idi. Onu kendisine vekil olarak bırakmış ve buna rağmen İsrailoğulları tevhit inancını bırakıp bir buzağıya tapmaya başlamışlardı. Yine de Hz. Harun'a yumuşak davrandı ve ismiyle ona hitap ederek: **"Ey Harun, bunların saptığını gördüğünde seni engelleyen neydi de; yolumu izlemedin; yoksa emrime baş mı kaldırdın?"** dedi. Sözleriyle Harun'u kınıyor ve serzenişte bulunuyorsa da cümlelerini soru kipinde kurması ve ismiyle hitap etmesi şefkat ve saygısından dolayı olmalıdır.

Anlaşılan Hz. Musa öfkesinden dolayı Hz. Harun'un sakalından tutup çekiştiriyordu. Harun, **"Ey anamın oğlu! Saçımı sakalımı çekiştirme. Se-**

nin, 'Dediklerimize kulak asmadın da benimle İsrailoğulları'nın arasını açtın' demenden korktum." dedi.

İsrailoğulları henüz Firavunların boyunduruğundan yeni kurtulmuşlardı. Bu sebeple birliklerinin korunması önemli idi. Hem Hz. Musa ayrılmadan önce Hz. Harun'a *"Halkım hakkında vekilim ol ve iyi davran, bozguncuların yolunu izleme"* demişti. (A'raf 7/142). Aslında Harun görevini yapmamış değildi. Tuttukları yolun yanlış olduğu konusunda dikkatlerini çekmişti. Ama onlar işi kendisini öldürmeye kadar götürebilirlerdi. Bu durum onun: *"Bu insanlar beni hırpaladılar ve az daha beni öldüreceklerdi"* sözünden anlaşılmaktadır. (bk. A'raf 7/150).

Hz. Musa ardından Samiri'ye döndü ve: **"Ya senin zorun neydi ey Samiri?"** dedi. Samiri şu karşılığı verdi: **"Ben" dedi; "Onların görmediklerini gördüm; bu yüzden o elçinin bastığı yerden bir avuç alıp attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi."** Samiri'nin bu sözlerinin ne anlama geldiğini yukarıda anlatmıştık.

Hz. Musa Samiri'ye: **"Defol! Hayat boyunca 'bana dokunmayın' diyeceksin artık; ama bir cezan var ki ondan asla kurtulamazsın. Dört elle sarıldığın tanrına bak! Onu yakacağız ve sonra da onu kül halinde denize savurup atacağız."** dedi. Samiri, kavmi hak dininden putperestliğe döndürmüştü ama onlara fiili bir baskı uygulamamıştı. Bu sebepten olmalı ki ona sadece diğer insanlarla defolup gitmesi ve insanların kendisiyle ilişkide bulunmamaları cezasını verdi. Ona öldürülme cezası vermedi. Cezası ahirete kaldı. Allah onu orada cezalandıracaktır.

Samiri'ye uyanlara da herhangi bir ceza verilmemişti. Hz. Musa onlara da şöyle dedi: "**Sizin tanrınız kendisinden başka tanrı bulunmayan Allah'tır. İlmi bakımından o her şeyi kuşatmıştır."**

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَۚ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ
لَدُنَّا ذِكْرًاۚ ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًاۙ ﴿١٠٠﴾
خَالِدٖينَ فٖيهِۜ وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًاۙ ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ
وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمٖينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًاۚ ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَبِثْتُمْ

إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً
إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

99. Geçmişlerin haberlerinden bir kısmını işte böyle sana anlatıyoruz. Zaten Biz sana katımızdan bir hatırlatıcı verdik.

100. Kim ondan yüz çevirirse kıyamet günü büyük bir vebal yüklenmiştir.

101. Orada ebedi kalacaklar. Bu, kıyamet günü onlar için ne kötü bir yüktür.

102. Sura üfürüleceği gün, işte o gün suçluları gömgök kesilmiş bir halde haşrederiz.

103. "Dünyada on günden fazla kalmadınız" diye aralarında fısıldaşırlar.

104. Biz onların ne konuştuklarını gayet iyi biliriz. Aralarından en akıllı olanı; "Bir günden fazla kalmamışsınızdır" der. diyecektir.

Hz. Musa'nın çektiği sıkıntılar anlatılmıştı. Bu anlatılanlar Peygamberi ve onun yolunu takip edenleri teselli etmek amacı gütmektedir. *"Ey Muhammed, kavminin inkârda ısrar etmelerinden ve işlemiş oldukları cahillikten dolayı birtakım sıkıntılar çekiyorsun ama senden önceki peygamberler de böyle sıkıntılarla karşılaşmışlardı"* denmektedir. Seni teselli etmek ve yolunu aydınlatmak üzere sana bir zikir/Kur'ân verdik, o sana geçmişlerin haberlerinden bir kısmını anlatmaktadır. Sana indirilen Kur'ân'dan yüz çevirenler büyük bir vebal yüklenmişlerdir. Onların Kur'ân'dan yüz çevirmeleri sana herhangi bir zarar vermez. Bunun zararı kendilerinedir. Bundan dolayı cehenneme girecek olanlar onlardır. Haddizatında bu uyarı her çağ ve toplum için geçerlidir. Ne zaman ve nerede yaşıyor olursa olsun Kur'ân'la karşılaşan toplum ve bireyler için iki yol vardır: Ya Kur'ân'a uyacak ve kurtulacak yahut onu reddedecek ve cehenneme gidecektir. Bunun üçüncü bir alternatifi yoktur.

Bu Kur'ân'ı inkâr edenler şimdi oyalanıp duruyorlar ama sura üfürüldüğünde korkularından mosmor kesileceklerdir.

Dünya hayatı geçicidir. Geçici olan her şey çabuk geçer. Hele geçtikten sonra yaşanmamış yahut çok az süre yaşanmış gibi olur. İşte bundan dolayı bu

dünya hayatında suç işlemiş olanların mahşer gününde kimileri ancak birkaç gün dünyada yaşadık derken kimi de ancak bir gün yaşadık diyecektir. O halde bu kısacık dünya hayatının zevkleri için ahireti ihmal etmek aklı başında olan kimseye yakışmaz. Yakışmasına yakışmaz ama bunun vebalini yine kendisi çekecektir.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبّٖي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرٰى فٖيهَا عِوَجًا
وَلَٓا اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ
الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدٖيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحٖيطُونَ بِهٖ عِلْمًا ﴿١١٠﴾
وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ
يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا
وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فٖيهِ
مِنَ الْوَعٖيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ
اَنْ يُقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنٖي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

105. Sana dağları soruyorlar. De ki: "Rabbim onları (kül gibi) **darmadağın edip savuracak";**

106. "Yerlerini dümdüz ve bomboş bırakacaktır."

107. "Orada ne bir çukur görebileceksin ne bir tümsek."

108. O gün hiçbir tarafa sapmadan davetçiye uyacaklardır. Rahmânın korkusundan bütün sesler kısılmıştır. Artık fısıltıdan başka bir şey duyamazsın.

109. O gün şefaat fayda vermez. Ancak Allah'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu hariç, (Sadece o kimse konuşabilecektir).

110. Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir; fakat onlar ilim bakımından onu kuşatamazlar.

111. Şimdi bütün yüzler Hayy ve Kayyum olanın önünde eğilmiştir; zulüm yüklenmiş olarak gelenlerse hüsrana uğramıştır.

112. Her kim de mümin olarak salih ameller işlemişse artık o ne bir haksızlıktan endişe eder ne de eksik bir karşılık almadan.

113. İşte böyle, Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Korkup sakınsınlar ve öğüt alsınlar diye de onda türlü türlü tehdidi açıkladık.

114. Gerçek otorite sahibi Allah ne yücedir! Vahyi tamamlanmadan önce (indirilen) **Kur'ân'ı okumakta acele etme ve "Rabbim beni ilimle donat" de.**

Anlatımdan anlaşılan, dağların akıbetini soranlar kıyamette ölülerin diriltilmesini kolay bir iş olarak görüyor ve dağların ne olacağını soruyorlar. Dağlar kül gibi savrulacak ve yerleri dümdüz olacaktır. Dolayısıyla yeryüzü de dümdüz hale gelecek onda ne çukur ne de tümseklik kalacaktır. İşte bu sırada ölüler mezarlarından çıkarılıp diriltileceklerdir. Ardından insanların tamamı başka bir yola sapmadan onları Allah'ın huzuruna çağıran meleğin peşine takılıp Allah'ın huzurunda toplanacaklardır. Herkes suspus olmuş korkudan kendi aralarında ancak fısıltıyla konuşacaklardır. O gün birileri bir şeyler söylemek isterse araya şefaatçiler koyup konuşamayacak ancak Allah'ın izin verip söyleyeceklerinden hoşnut olduğu kimseler konuşabilecektir.

Sözün bağlamından 109. âyette sözü edilen şefaatin konuşma izni almak konusunda olduğu ve üçüncü bir şahsa böyle bir şefaate yetki verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü o gün ne bu konuda ne günahların bağışlanması veya

sevabının arttırılması konusunda üçüncü bir şahsın araya girerek şefaat etmesi diye bir durum olmayacaktır.

İnsanlar hesaba çekilirken hiçbir şey gizli kalmayacaktır. Çünkü "**Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir; fakat onlar ilim bakımından onu kuşatamazlar.**" Herkes korku içerisindedir. **"Şimdi bütün yüzler Hayy ve Kayyum olanın önünde eğilmiştir; zulüm yüklenmiş olarak gelenlerse hüsrana uğramıştır."** Ahirette mükâfatın sebebi de cezalandırılmanın sebebi de dünya hayatında insanların yapıp ettikleridir. Dünya hayatında yapılanların karşılığı orada görülecek ve kimseye haksızlık yapılmayacak veya kimse kayrılmayacaktır. İşte bu sebeple dünya hayatında gerek Allah'a karşı, gerek başkasına karşı ve gerek kişinin kendisine yapmış olduğu haksızlıklar sebebiyle zulüm yüklenmiş olarak gelenler hüsrana uğrayacaktır.

"Her kim de mümin olarak salih ameller işlemişse artık o ne bir haksızlıktan endişe eder ne de eksik bir karşılık almadan."

İyi amellerin kabul edilmesinin şartı imandır. Sahih bir imana dayalı olmayan ameller boşa gidecektir. Ancak amelsiz bir imanın da yararı olmayacaktır. Bu sebeple kurtuluşa götüren iman hep salih amelle birlikte zikredilmektedir. Hiçbir salih amele sebep olmamış bir iman mümkün müdür? Bizce böyle bir imandan söz edilemez. İman varsa onun mutlaka kişinin davranışları üzerinde bir etkisi olacaktır.

"İşte böyle, Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Korkup sakınsınlar ve öğüt alsınlar diye de onda türlü türlü tehdidi açıkladık."

Kur'ân'ın Allah tarafından Arapça olarak indirildiğinin ifade edilmesi, Onun hem mana olarak ve hem lafız olarak Allah katından olduğunu gösterir. Bu sebeple tercümelerine Kur'ân denilemez ve tercümeler onun yerini alamaz. Burada Kur'ân'ın zikredilen diğer bir vasfı da türlü türlü tehditler içermesidir. Eğitimde teşvik ve sevdirmenin yanında tehdit ve korkutmak da önemlidir. Zaten cennet ve cehennemin varlıklarından söz edilmesi bile eğitimde hem teşvik ve mükâfatın, hem tehdit ve cezanın önemine işaret etmektedir.

"Gerçek otorite sahibi Allah ne yücedir! Vahyi tamamlanmadan önce (indirilen) **Kur'ân'ı okumakta acele etme ve 'Rabbim beni ilimle donat' de."**

Gücü yettiği halde insanları hemen cezalandırmayıp tehdit ve uyarıları değişik şekillerde yapıyor ve öğüt almaları için insanlara mühlet veriyorsa bu, Allah'ın gerçekten yüce olduğunu gösterir. O'nun isim ve sıfatlarında bir benzeri yoktur. Mesela insanlar birilerine tehdit savurur ve tehditlerinde haklı olup muhataplarına kolaylıkla güçleri yetiyorsa beklemeden tehditlerini uy-

gularlar. Acele etmemek teenni ile hareket etmek iyidir. Gelen vahyin kalbine nakşedilmesine rağmen unutur veya bir şeyler kaçırırım endişesiyle Peygamber, Cebrail kendisine vahiy getirdiğinde getirdiği vahyi bitirmeden alelacele söylediklerini tekrar etmeye çalışıyordu. Allah'ın acele etmediğinin belirtildiği bir sırada Peygamber'e acele etmemesi konusunda yapılacak bir uyarı elbette daha etkili olacaktı. Öğrenmenin inceliklerinden biri olan acele etmemesi Peygamberden istenirken *"Rabbim ilmimi artır"* diye dua etmesinin istenmesi sözün bağlamına gayet uygun düşmüştür.

Bir bakıma burada bize ne zaman ve nasıl dua edeceğimiz de öğretilmektedir. Ortamla uyumlu olmayan ve kişinin Allah'tan istemeyi zihninden geçirdiği isteklerini dile getirmeyen duanın ne anlamı vardır. Örneğin günümüz Müslümanları mezarlığa gittiklerinde Fatiha sûresini okurlar. Bunu yaparken zihinlerinden geçirdikleri mezarda yatana dua etmektir. Oysa Fatiha sûresinde ölüye yönelik bir isteği dile getiren hiçbir dua âyeti yoktur. Fatiha sûresindeki dua diriler içindir, ölmüş olanlarla bir ilgisi bulunmamaktadır. Ne Peygamber ve ne de onun sahabesi mezarlıkta Fatiha okumamışlardır.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا
إِلَىٰ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ
ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ
هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ
﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟
فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ ٱلشَّيْطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ
هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا
فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن

وَرَقِ الْجَنَّةِۘ وَعَصٰىٓ اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰىۖ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ
فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّ۪ي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ
فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾

115. Biz daha önce Adem'e de emirler verip söz almıştık; fakat o unuttu. Biz onu kararlı bulmadık.

116. Hani Biz bir zamanlar meleklere Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç secde ettiler; o ise diretti.

117. Biz de dedik ki: "Ey Âdem! Bu, hem senin için hem de eşin için bir düşmandır. O sakın ha sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.

118. Burada senin için ne acıkmak vardır ne de çıplak kalmak.

119. Yine burada ne susuz kalırsın ne de sıcaktan bunalırsın.

120. Şeytan ona vesvese verdi ve dedi ki: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu olmayan bir egemenliği göstereyim mi?"

121. Nihayet ikisi o ağaçtan yediler. Bunun üzerine avret yerleri kendilerine göründü de üstlerini hemen cennet yaprağıyla örtmeye başladılar. Âdem Rabbine karşı gelmiş ve şaşırıp kalmıştı.

122. Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve onu doğru yola iletti.

123. Buyurdu ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Benden size bir hidayet geldiği zaman da kim benim hidayetime uyarsa bilsin ki o ne sapar ne de mutsuz olur.

lığın hali budur. Ataları Âdem de Rabbinin emrine muhalefet etmişti. O halde muhalefet ediyorlar diye tebliğden vazgeçme, sen tebliğ görevine devam et. Bak sonuçta Âdem işlediği hatayı anlamış ve tövbe edip dönmüştü. Bakarsın bunlar da tövbe ederler. İkincisi ise: Allah'ın emirlerine muhalefet edenlerle ilgilidir. Onlara da şu mesaj verilmektedir: *Allah'ın emirlerine muhalefet etmekle suç işliyorsunuz. Ama sizin için bütün yollar kapanmış değildir. Nitekim atanız Âdem de muhalefet ederek suç işlemişti. Ancak o, sonunda işlediği hatanın farkına vardı ve döndü. Siz de onu örnek alın ve tövbe edin.*

Âdem'in unutması, Allah'ın emrini yerine getirme konusunda özen göstermeme ve kararlı olmamaktan kaynaklanan bir unutmadır. Görev ve yükümlülükler konusunda bu anlamdaki unutma bir suçtur. İnsan için unutmanın üç sebebi vardır:

a. Önemsememekten dolayı unutmak. Görevler konusundaki bu tür unutmalar suçtur.

b. Unutmayı istemekten dolayı unutmak. Mesela kişi bir şeyi unutmak için başka şeylerle uğraşır ve unutur. Görev ve sorumluluklarla ilgili bu tür unutmalar da suçtur.

c. Bazen insan unutmamak için özen gösterse de unutur. İşte görev ve sorumluluklarla ilgili bu tür unutmalardan dolayı kişi suç işlemiş olmaz. Hatırladığında unuttuğu şeyin telafisi mümkün ise telafi yönüne gider.

Âdemin unutması birinci maddede zikredilen unutmaya girer. Bu sebeple "Biz **onu kararlı bulmadık"** denmektedir. Bu sebeple unutma bir suçtur.

Meleklerden Âdem için secde etmelerinin istenmesinin sebebi ve yaptıkları secdenin ne anlama geldiği gibi konuların tefsiri Bakara sûresinin 34. âyetinde anlatıldı. Oraya müracaat edilebilir. Yine Âdem'in cenneti ve yasaklanan ağaçla ne kastedildiği konularında da Bakara sûresinin 35. âyetinin tefsirine bakılabilir.

"Şeytan ona vesvese verdi ve dedi ki: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu olmayan bir egemenliği göstereyim mi?"

Bakara sûresinin 35. âyetinin tefsirinde yasak ağacın kadın erkek ilişkisi olduğuna dikkat çekmiştik. Buna göre şeytanın söylediği şudur: *"Şayet o ilişkide bulunursanız çocuklarınız olur ve onlar yoluyla ebedileşir ve çocuklarınız sayesinde büyük bir güce kavuşursunuz."*

yerlerinin ne işte kullanıldığının farkına varıp utanmalarıdır. İşte bundan dolayı buldukları yapraklarla üstlerini örtmüşlerdir.

"Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve onu doğru yola iletti."

Âdem'in peygamberliği Kur'ân'da sarahaten geçmemektedir. Peygamber olduğu hadislerde zikredilmektedir. İşte bu âyette, *"sonra Rabbi onu seçti"* ifadesi, onun peygamber olarak seçildiğine işaret etmektedir. Eğer Âdem'in işlediği bir suç olmasaydı tövbesinin kabul edilmesinden söz edilmezdi.

123. âyetin tefsirine dair Bakara sûresinin 36. âyetinin tefsirine bakılabilir.

وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْر۪ى فَاِنَّ لَهُ
مَع۪يشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَن۪ٓى اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَص۪يرًا ﴿١٢٥﴾
قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَس۪يتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾
وَكَذٰلِكَ نَجْز۪ى مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّه۪ۜ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ
اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ ف۪ى مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ ف۪ى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِى النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَاَجَلٌ مُسَمًّىۜ ﴿١٢٩﴾

124. Kim benim zikrimden (Kur'ân'dan) **yüz çevirirse onun için sıkıntılı bir hayat vardır; üstelik kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz.**

125. Der ki: "Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin; oysa ben görüyordum!"

126. (Allah) **Buyurur ki: "İşte böyle; çünkü âyetlerimiz sana geldi ama sen onları unuttun. İşte bugün de sen böyle unutulursun."**

127. Haddini aşıp Rabbinin âyetlerine inanmayanları işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı ise daha çetin ve daha kalıcıdır.

128. Şimdi yurtlarında yerlerine oturdukları kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmemiz onları doğru yola sevk etmedi mi? Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır.

129. Şayet Rabbin tarafından verilmiş bir söz ve belirlenmiş bir süre olmasaydı hemen işleri bitirilirdi.

Kur'ân'dan yüz çevirenin sıkıntılı bir hayat geçirmesi ne anlamda kullanılmıştır?

Biz biliyoruz ki nice kâfir müreffeh bir hayat yaşayabilmekte, mal ve mülk sahibi olabilmektedir. Hatta inanmayan kişinin bütün çabası dünya hayatı olduğundan mal mülk sahibi olma ve konforlu bir hayat yaşama konusunda iman edenden ileri olması da düşünülebilir. Aslında kişinin sıkıntılı bir hayat yaşaması mal mülk sahibi olmak yahut olmamakla ilgili değildir. Mal mülkü olur ama kanaatkâr değildir; daha çok mal biriktireyim diye hırs onu yer bitirir. Şöhret peşindedir ama onu yakalayamaz. Bütün çabası dünya olduğu için tatmin olmasını dilediği fakat bir türlü tatmin olmayan nice duygu ve istekleri vardır. İstediklerinin birçoğuna kavuşur ama yine de içinde bir boşluk hisseder. Geleceği konusunda emin değildir. Mal mülk biriktirmek yahut makam elde etmek için şunun bunun hakkını yer. Sonra vicdan azabı duyar vs. Bütün bunlar ona sıkıntı verir.

Dünya hayatında sıkıntı çekerken ahirette de kör olarak haşrolur. Bazı müfessirler kör olarak haşrolmasıyla göz körlüğünün kastedilmediğini, yaptıklarını temize çıkaracak bir delil bulamaması anlamına geldiğini söylüyor olsalar da, bir sonraki âyette bu durumda haşrolunan kimsenin, **"Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin; oysa ben görüyordum!"** demesi, göz körlüğünün kastedildiği ihtimalini güçlendirmektedir. Kendisini savunacak ve yaptıklarını temize çıkaracak bir delil bulamadığını söyleyenler, bu durumda haşrolunan kimsenin *"Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin; oysa ben görüyordum!"* sözünü şöyle yorumlamaktadır: Dünya hayatında söz söylemeyi biliyor ve sözün nereye varacağını kestirebiliyordum. Görüşlerimi savunacak malzeme buluyor, tartışıyor ve karşı koyuyordum. Oysa şimdi teslim olup susmaktan başka çare bulamıyorum. (Ebu Zehra, IX, 4806).

Kör olarak haşrolunan kimseye şöyle cevap verilecektir: **İşte böyle; çünkü âyetlerimiz sana geldi ama sen onları unuttun. İşte bugün de sen böyle unutulursun."** Dünya hayatında önüne getirilen delilleri değerlendirip hesaba katmadın. Şimdi de işte böyle kör ve delilsiz kalırsın.

"**Haddini aşıp Rabbinin âyetlerine inanmayanları işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı ise daha çetin ve daha kalıcıdır."**

İnanmayan kişi dünya hayatında sıkıntılı bir hayat geçirir ama ahiretin azabı çok daha çetindir. Dünya hayatındaki sıkıntılı hayat ne de olsa geçicidir. Ama o çok daha çetin olan ahiretteki azap kalıcıdır.

"Şimdi yurtlarında yerlerine oturdukları kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmemiz onları doğru yola sevk etmedi mi? Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır."

Tarihte olup bitmiş olaylar yaşayanların ibret alacakları şeylerdir. Çünkü Allah toplumlar için de kanunlar belirlemiştir ve bu kanunlar tıpkı tabiata hâkim kanunlar gibi genel geçerdir. Toplumlar tarihte olup bitenden ibret alsalardı yollarına daha güvenli devam eder, toplumsal sıkıntı ve helaklerle karşılaşmazlardı.

Günümüzde diğer toplumlara nazaran geride kalmış toplumlar telafi içgüdüsüyle geçmişlerini göklere çıkarırlar. Oysa geçmişlerinin hatalarını tespit edip onları tekrar etmezlerse daha erken gerilikten kurtulur ve ilerler. Tarihle övünmek toplumlara bir şey kazandırmaz. Bu, aşağılık kompleksinden kaynaklanan bir davranıştır.

"Şayet Rabbin tarafından verilmiş bir söz ve belirlenmiş bir süre olmasaydı hemen işleri bitirilirdi."

Allah'ın toplumlar için belirlediği kanunlarda suçun hemen ardından ceza verilmez. Toplumlara işledikleri suçtan geri dönme fırsatı verilir. Allah mühlet verir ama ihmal etmez. Süre dolunca o toplum cezalandırılır.

فَاصْبِرْ

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ ف۪يهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٣١﴾ وَاْمُرْ اَهْلَكَ
بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْت۪ينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّه۪ اَوَلَمْ
تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُو۫لٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ اَنَّٓا اَهْلَكْنَاهُمْ
بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِه۪ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

130. **Öyle ise dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini mükemmel sıfatlarla tavsif ederek eksik sıfatlardan tenzih et. Geceleyin ve gündüzün taraflarında da tesbih et ki hoşnut olasın.**

131. **Kendilerini denemek amacıyla onlardan kimine verdiğimiz dünya süsüne göz dikme. Rabbinin vereceği rızık daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**

132. **Ailene namazı emret ve sen de namaza devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz sana rızık vereceğiz. Akıbet ise takva sahiplerinindir.**

133. **Dediler ki: “Rabbinden bize bir âyet getirmesi gerekmez mi?” Önceki kitaplarda bildirilen bir delil onlara gelmedi mi?**

134. **Eğer onları öncesinden bir azapla helak etmiş olsaydık, derlerdi ki: “Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de rezil ve perişan duruma düşmeden ona tabi olsaydık!”**

135. De ki: "Herkes beklemektedir; siz de bekleyin. Kimin dosdoğru yol üzere olduğunu ve kimin hidayete erdiğini yakında göreceksiniz."

Müşriklere kendilerinden önceki kavimlerin başlarına gelenler hatırlatılarak uyarılmalarından ve toplumların cezalandırılıp helak edilmeleri için bir sürenin belirlendiği ve söz konusu sürenin bekleneceği; Allah'ın sadece mühlet verdiği fakat asla ihmal etmediği bildirildikten sonra söz Peygambere yöneltilmektedir: Sakın ihmal edildiklerini sanmayasın, sana itiraz ve baskıları geçicidir. O halde sen sabret. Sabır direncini takviye için de Rabbini mükemmel sıfatlarla tavsif ederek öv ve eksik sıfatlardan tenzih et.

Kişinin uyanık olduğu her an Rabbine hamd ederek O'nu eksik sıfatlardan tenzih edip yüceltmesi gerekir. Her davranış ve her söz söylediğinde Rabbinin yüceliğini, O'na muhtaç oluşunu, kendisine verilmiş olan nimetlerin tamamının Rabbinin lütfu sayesinde olduğunu ve O'nun şanının yüce olup eksikliklerden münezzeh olduğunu hissetmelidir. Ancak söz konusu hamd ile tesbih etmenin en mükemmel şekli namazlarda kendini gösterir. İlk âyette namazların vakitlerinin tadat edilmesi nedeniyle müfessirlerin çoğu burada namazların kastedildiğini söylemektedir. İnsan için sıkıntılara sabretmenin ve bu konudaki direncinin arttırılması kuşkusuz namazlarında ne dediğini bilerek ve söylediklerinin üzerinde düşünerek namaz kılmasıdır.

Güneşin doğuşundan önce ile sabah namazının, batışından önce ile ikindi namazının, geceleyin ile yatsı namazının gündüzün tarafları ile de, güneşin en tepede oluşu vaktine rastlayan öğle namazının ve güneşin batma vakti ile akşam namazının kastedildiği söylenir.

İşte kişi bu vakitlerde namaz kılmakla Allah'ı hoşnut etmiş olur ve Allah da onu hoşnut eder.

Peygamberin haline sabretmesinin en sağlıklı ve etkili yolu, başkasının elindeki nimetlere göz dikmemesidir. Bilmeli ki dünya hayatının süsü mahiyetindeki yararlanmaların tamamı geçicidir ve yine tamamı insanların denenip imtihan edilmeleri için verilmiştir. Oysa az da olsa Allah'ın vermiş olduğu rızıkla yetinmek hem daha hayırlı ve hem de daha kalıcıdır. Bu gerçeği bildiği takdirde bunlara göz dikmeyecek ve imrenilecek şeyler olmadıklarını da anlayacaktır. Bu sebeple 131. âyette onların bu yönlerini hatırlatıcı ifade kullanılmıştır.

"Ailene namazı emret ve sen de namaza devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz sana rızık vereceğiz. Akıbet ise takva sahiplerinindir."

Aile fertleri de namaz kılarlarsa namaz sayesinde daha sabırlı olur ve az da olsa helal rızıkla yetinmenin daha hayırlı olduğunu anlar, başkasının malına ve ellerindeki dünyevi güzelliklere imrenmezler. Rızık konusunda tasalanma Biz sana rızık veririz. Bunlara dikkat ettiğin takdirde şeytanın vesveselerinin etkisinde kalmaktan kurtulur ve ahiretini garanti edersin.

Kuşkusuz âyetlerde Peygambere yöneltilmiş olan bu hitap ve tavsiyeler aynı zamanda bütün insanlara yöneltilmiş hitap ve tavsiyelerdir.

"Dediler ki: 'Rabbinden bize bir âyet getirmesi gerekmez mi?" Önceki kitaplarda bildirilen bir delil onlara gelmedi mi?"

Daha önce de âyet kelimesiyle peygamberlik mucizesinin kastedildiğine dikkat çekmiştik. İnanmak istemeyen müşrikler sürekli Peygamberden Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberlere verilmiş duyulara hitap eden mucizeler istiyorlardı. Onların istedikleri cinsten mucizelere sahip olan peygamberlerin getirmiş oldukları kitaplarda Peygamberin gerçek bir peygamber olduğunun haber verilmesi onlara yeterli değil mi? İnanacak olsalar Kur'ân'ın mucizeyi kendi bünyesinde taşıması ve önceki kitapların haber vermesi yeterlidir.

Son Peygamberin mucizesi bir nesilden diğerine aktarılabilen ve bir yerden başka bir yere taşınabilen bir mucize olmalıydı ki o da Kur'ân'dır.

"Eğer onları öncesinden bir azapla helak etmiş olsaydık, derlerdi ki: 'Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de rezil ve perişan duruma düşmeden ona tabi olsaydık!"

Allah adildir. Peygamber göndermeden cezalandırmaz. Eğer Muhammed kendilerine peygamber olarak gelmezden ve onlar uyarılmazdan önce cezalandırılmış olsalardı buna itiraz etmeye hakları vardı. Ama gerçeği görmek istemeyenler daima işin olmazı peşinde koşarlar. Kendilerine peygamber geldikten sonra da Allah acele etmez. Bundan dolayı Peygamberine şöyle demesini emretmektedir: "**De ki: 'Herkes beklemektedir; siz de bekleyin. Kimin dosdoğru yol üzere olduğunu ve kimin hidayete erdiğini yakında göreceksiniz."**

21. Enbiya Sûresi

*Pek çok peygamberden söz ettiği için bu sure peygamberler anlamına gelen **Enbiya** adını almıştır. Mekke'de indirilmiş olup 112 âyettir. Sûre tevhit, peygamberlik ve ahiret gibi İslâm'ın temel inanç esaslarını ele alır ve bu konuları değişik yönleriyle işler. Müşriklerin bu inanç esaslarıyla ilgili itirazlarına cevaplar verir. Önceki peygamberlerden bahsederek onları yalanlayanların cezalandırıldıklarından söz eder. Böylece hem Peygamber'in döneminde onu yalanlayan müşrikler hem de Peygamber'i yalanlayan, diğer dönemlerin insanları uyarılır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَۚ ﴿١﴾ مَا يَأْت۪يهِمْ
مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَۙ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً
قُلُوبُهُمْۜ وَاَسَرُّوا النَّجْوَىۗ الَّذ۪ينَ ظَلَمُواۗ هَلْ هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۚ
اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبّ۪ي يَعْلَمُ الْقَوْلَ
فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۘ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُٓوا اَضْغَاثُ

اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا اُرْسِلَ
الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ
يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا
اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا
لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدٖينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفٖينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ
اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فٖيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **İnsanlar için hesap verme zamanı yaklaştı; buna rağmen onlar, gaflet içerisinde yüz çeviriyorlar.**
2. **Kendilerine Rablerinden yeni bir uyarı gelmez ki onu alaya alarak dinlemesinler.**
3. **Ve kalpleri oyunda, eğlencede olarak... O zalimler şöyle fısıldaşırlar: "Bu, sadece sizin gibi bir insan değil mi? Siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?"**
4. **De ki: "Rabbim gökte ve yerde söylenenleri bilir. O her şeyi işiten ve her şeyi bilendir."**
5. **"Yok, yok" dediler. "Bunlar saçma sapan düşlerdir. Hayır hayır onu uydurmuştur. Yok, yok; o, olsa olsa bir şairdir. Hiçbiri değilse o zaman önceki peygamberlerin gönderildiği gibi bize bir âyet/mucize getirsin."**
6. **Onlardan önce helak ettiğimiz hiçbir kent inanmamıştı zaten; şimdi bunlar mı iman edecekler?**
7. **Biz senden önce sadece kendilerine vahiy verdiğimiz er kişiler gönderdik. Bilmiyorsanız işin bilgini kimselerden sorun.**

8. **Biz onları, yemek yemeyen bir ceset kılmadık; onlar ölümsüz de değillerdi.**
9. **Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Böylece onları ve dilediğimiz kimseleri kurtardık. Aşırı gidenleri ise helak ettik.**
10. **Size, kendisiyle uyarıldığınız bir kitap indirdik; hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?**

Peygamber (s.a.v.)in gelişiyle insanlık tarihinin büyük bir kısmı artık geride kalmıştır. Bununla birlikte kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka bilen yoktur. Peygamberler de, melekler de bu bilgiye sahip değildir. Gerçi kişi için bundan önemlisi, kendisinin ne zaman öleceğidir. Çünkü kendisinin ölümüyle ahiret hayatına hazırlanma dönemi bitmiş olmaktadır. Ancak kişinin ne zaman öleceği bilgisi de kişi için kapalıdır.

Âyetler Mekke müşrikleri üzerinden gaflet içerisinde olanların durumunu gâyet güzel tasvir etmektedir. Onların kalbi oyun ve eğlencededir. Mekke müşrikleri, Kur'ân'dan kendilerini uyaran her bir pasaj indirildiğinde ibret alacakları yerde onu alay konusu yapıyorlardı. Bu hayat sanki hep böyle devam edip gidecekmiş gibi... Kalpleri oyun ve eğlencede... Kendilerini uyaran vahiy pasajları üzerinde düşüneceklerine Peygamber için: **"Bu, sadece sizin gibi bir insan değil mi? Siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?"** diyorlardı. Onlar sokaklarda dolaşan, yiyen-içen bir insan, peygamber olamaz diyorlardı. Hem olsa bile bu kişi Muhammed olmamalıydı, kendi ileri gelenleri arasından seçilmeliydi. Gerçi Muhammed'in etkin bir kişiliğe sahip olduğunu ve kendisiyle konuşanları etkilediğini de teslim ediyorlardı. Ama onlara göre bu etkileme büyü sayesindedir. O halde en iyisi Muhammed'den uzak durmak ve Allah katından olduğunu iddia ettiği Kur'ân'ı dinlememektir.

Kur'ân'la karşılaştıklarında ne diyeceklerini şaşırıyorlardı. Bazen Muhammed düşünde bir şeyler görüyor, onları bize anlatıyor diyorlardı. Bazen bu Kur'ân'ı kendisinin uydurduğunu söylüyorlardı. Bazen de Muhammed'in bir şair olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu konuda bir karara varamayınca da "**Önceki peygamberlerin gönderildiği gibi bize bir âyet/mucize getirsin,**" diyorlardı. Oysa istedikleri türden duyulara hitap eden hissi mucizeler kendilerine gösterilip buna rağmen inanmayacak olsalar helak edilmeleri gerekiyordu: "**Onlardan önce helak ettiğimiz hiçbir kent inanmamıştı zaten; şimdi bunlar mı iman edecekler.**" Mesela Hz. Musa'nın *Asa mucizes*inden dolayı Firavun ve askerlerinin helak edilmeleri, Hz. Salih'in *deve mucizes*inden sonra kavminin helak edilmesi gibi. Duyulara hitap eden mucizelerden son-

ra onlara muhatap olanların helak edilmeleri şu sebepten olmalıdır: O kimselere akli deliller getirilmiş fakat akıllarını kullanıp inanmamışlardır. Duyularına hitap eden gözle görülür mucizeler getirilmiş yine inanmamışlardır. Hem akıllarına ve hem de duyularına hitap eden mucizelerden sonra artık o kavmin inanması için hiçbir yol kalmamıştır. Aklını kullanmayan, gözüyle gördüğünü de kabul etmeyen toplum hak hukuk tanımayan bir toplumdur artık; böyle bir toplumdan fesat ve bozgunculuktan başka bir şey sadır olmaz. Bunlar helak edilmedikleri takdirde tarihin sonunu getirmek için çabalayıp duracaklar. İnsanlık için büyük bir tehlike haline gelmişlerdir.

"Biz senden önce sadece kendilerine vahiy verdiğimiz er kişiler gönderdik. Bilmiyorsanız işin bilgini kimselerden sorun."

Daha önce de peygamberler gönderilmiştir ve tamamı insanlar arasından seçilmiştir. Bunu kendileri bilmiyorsa bu işi bilenlere sorsunlar. Yahudi ve Hıristiyan bilginleri bunu bilirler onlara sorsunlar. Zaten insanlarla sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri, getirdikleri emir ve yasaklara öncelikle kendileri uyarak diğer insanlara örnek olabilmeleri için peygamberlerin insanlardan seçilmesi bir zorunluluktur. "**Biz onları, yemek yemeyen bir ceset kılmadık; onlar ölümsüz de değillerdi.**" Önceki peygamberler de yemek yiyor, su içiyor, soğuk ve sıcaktan etkileniyor, yoruluyor ve dinleniyorlardı. Böyle olmasalardı insanlara örneklik edemezlerdi ki!

Âlimlerin bir kısmı rical/er kişiler kelimesiyle bütün peygamberlerin erkekler arasından seçildiğini söylerken bazı âlimler ise bu kelime ile özü sözü doğru, mert kişilerin kastedildiğini söyleyerek kadınlardan da peygamber geldiğini söylerler.

Sonraki dönemlerde Müslümanlar arasında da müşriklerin peygamber tasavvurlarına yakın Peygamber tasavvuruna sahip olanlar; peygamberin yiyip içmeden yaşayabildiğini hatta gölgesinin bile olmadığını ileri sürenler ve onu bir melek gibi gösterenler vardır. Aslında onların bu bakış açıları cahiliye dönemindeki müşriklerin bakış açılarının hortlamasından başka bir şey değildir. Bu bakış açısına sahip olanlar, *peygambere Allah demeyin de ne derseniz deyin* derler. Peygamberin bu tür uçuk övgülere ihtiyacı varmış gibi onlar bu sözleriyle Peygamberi övdüklerini sanırlar. Oysa onlar bu tavırları/düşünceleriyle Peygamberi insanların hayatından uzaklaştırmış ve örnek alınamayacak konuma oturtmuşlardır. Onların bu yaptığı Peygamberin davetine ve Allah'ın yoluna hizmet değil, o yolu kösteklemektir. Peygamber ne ise odur. Onu gerçek kimliği ve gerçek hayatıyla insanlara sunduğumuz zaman insanlar hayatlarında onu örnek alabilirler.

"Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Böylece onları ve dilediğimiz kimseleri kurtardık. Aşırı gidenleri ise helak ettik."

Belirlenmiş süre dolduğunda peygamber ile ona inananları kurtardık, peygamberin çağrısına uymayarak inkârlarında ısrar edip davranışlarında da aşırı gidenleri helak ettik. Böyle devam edecek olurlarsa Mekke müşrikleri de helak edileceklerdir.

"Size, kendisiyle uyarıldığınız bir kitap indirdik; hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"

Siz duyulara hitap eden mucizeler isteyip duruyorsunuz; hâlbuki Biz size bir kitap gönderdik; onu dinleyin. Sizin için onda öğüt ve uyarılar vardır. Ona uyacak olursanız hem helak olmayacak hem de şanınız yücelecektir.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا
اٰخَرٖينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّٓا اَحَسُّوا بَاْسَنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَؕ ﴿١٢﴾
لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُٓوا اِلٰى مَٓا اُتْرِفْتُمْ فٖيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمٖينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ
دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصٖيدًا خَامِدٖينَ ﴿١٥﴾

11. Halkı zalim olan nice kenti kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka topluluklar getirdik.

12. Azabımızı hissettiklerinde bir de ne göresin; oradan kaçıyorlar.

13. Kaçmayın! Bolluk ve şımarıklık içinde yaşadığınız yerlere, evlerinize dönün; çünkü sorgulanacaksınız.

14. Dediler ki: "Vay başımıza gelenlere! Biz gerçekten zalimler idik."

15. Biçilmiş ekin, sönmüş ateş haline gelinceye kadar bu yakınmaları devam edip durdu.

Mekke müşrikleri ve benzeri hayat sürüp hakka karşı inat eden, Peygamberi büyücülükle ve Kur'ân'ı uydurmuş olmakla itham eden, hak hukuk tanımayan benzerlerine uyarılar yapılmaktadır. Sizden önce nice zalim kent helak edilmiş, yerlerine başkaları getirilmiştir. Hiçbir toplum veya hiçbir millet ne dünya için, ne din için kaçınılmaz değildir. Görevini yapmayan toplum veya milletler helak edilir ve yerlerine başkaları getirilir. Bütün toplum veya milletler toplumsal yasalara tabidir, kimsenin ayrıcalığı yoktur.

Helak edilen kentlerin halkları, Allah'ın azabının gelmekte olduğunu gördüklerinde orayı terk etmeye çalışırlar. Hâlbuki daha önce peygamberlerini ve onlara inananları tehdit ediyorlardı: Ya yurdumuzu terk edeceksiniz veya hepinizi öldüreceğiz, diyorlardı. Ama şimdi sıra onlarda, nereye kaçabilirler? Nereye kaçsalar ölüm onları yakalayacak ve yurtlarını terk etmelerine fırsat verilmeyecektir. **"Vay başımıza gelenlere! Biz gerçekten zalimler idik."** diye diye helak edilecekler. Biçilmiş ekin gibi çerçöp haline gelecekler, sönmüş ateş gibi kül olup gideceklerdir; son pişmanlık onlara bir yarar sağlamayacaktır.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا
لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى
الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾
وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ
عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ
لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ اَمِ اتَّخَذُوا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾
لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

16. **Biz göğü, yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.**
17. **Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, kendi katımızdan edinirdik. Yapacak olsaydık, böyle yapardık.**
18. **Bilakis hakkı batılın üzerine atarız da hak onun beynini dağıtır. Bir bakarsın ki batıl o anda yok olup gitmiştir.** (Allah'a) **yakıştırdığınız nitelemelerden dolayı yazıklar olsun size.**
19. **Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun yanında bulunanlar da O'na ibadet etmeye karşı büyüklük taslamazlar; ayrıca yorgunluk da duymazlar.**
20. **Gece gündüz tesbih ederler, usanmazlar.**
21. **Yoksa yerden birtakım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler.**
22. **Eğer gökte ve yerde Allah dışında birtakım ilâhlar olsaydı göklerle yerin düzeni bozulurdu. Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırmalarından yücedir.**
23. **Allah yaptığından dolayı sorgulanamaz; ama onlar yaptıklarından dolayı sorgulanacaklardır.**

Allah göklerle yeri ve ikisi arasında bulunan şeylerin tamamını boşuna yaratmamışsa her birinin gaye ve hedefi var ise akıl ve irade verdiği insanı da elbette boşuna yaratmamıştır. Müşrikler hayatın bu dünya hayatından ibaret olduğunu, yaptıklarından dolayı sorguya çekilmeyeceklerini ileri sürüyorlardı. İlk âyet onların bu iddialarını reddetmektedir. Eğer insan yaptıklarından dolayı sorgulanmayacak olsaydı, evrenin yaratılışı da gayesiz yani boş olurdu.

Allah aklı ve iradesi olan insanı ne diye oyun ve eğlence olsun diye yaratsın ki? Yok, eğer dünyayı ve evreni insanlar oynayıp eğlensinler diye yaratmışsa niçin insanların eğlenmesi için yaratsın ki? Kendisine oyun ve eğlence olacak şeyler yaratırdı. Hiç şüphesiz Allah oyun ve eğlenceden yücedir ve hiçbir şeyi de oyun ve eğlence olarak yaratmamıştır.

Bu dünya hayatı, hayatı bir oyun ve eğlence olarak kabul eden batıl ile hak mücadelesinin süregittiği bir arenadır. Ne var ki hak daima galip gelir. Yeter ki onu savunanlar görevlerini yapsınlar. Eğer onlar görevlerini yeterince yapmazlarsa Allah onların yerine başkalarını getirir ve bu mücadeleyi onlar yaparlar. Her halükarda batıl yenilmeye mahkûmdur. Allah'ı uygun olmayan nitelemelerle niteleyenler, en sonunda mutlaka pişman olacaklardır. O halde

şimdiden Allah hakkında ne dediklerine dikkat etsinler. Allah boş işlerle uğraşıp oyun ve eğlence olsun diye bu evreni yaratmış değildir. Bu, O'nun şanına yakışmaz.

"Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun yanında bulunanlar da O'na ibadet etmeye karşı büyüklük taslamazlar; ayrıca yorgunluk da duymazlar."

O'nun yanındakilerle melekler kastedilmektedir. Melekler boşuna yaratılmış değildir. Onlar Allah'a ibadet etmekten büyüklenmezler. Gece gündüz Allah'ı tesbih ederler. O halde size ne oluyor ki ibadet etmekten büyükleniyorsunuz.

Allah'ın yanındakilerin yani yukarıdakilerin hepsi Allah'a ibadet ettiklerine ve O'na boyun eğdiklerine göre "**Yoksa yerden birtakım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler.**" Çünkü kala kala yerdekiler kalıyor ve yerde taptıkları putların yahut ölülerin kendileri cansızdırlar nasıl can verebilirler? Hem "**Eğer gökte ve yerde Allah dışında birtakım ilâhlar olsaydı göklerle yerin düzeni bozulurdu.**" Göklerde ve yerde hâkim olan mükemmel düzen, bunların tamamının bir yaratıcı ve yöneticilerinin bulunduğunun delilidir. İbadet edilmeye, kendisine kulluk yapılmaya ve dua edilmeye sadece kendisi layıktır. Zarar veren ve fayda veren sadece O'dur. Her şey O'nun elindedir. O'nun istediği olur. Öyleyse **"Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırmalarından yücedir. Allah yaptığından dolayı sorgulanamaz; ama onlar yaptıklarından dolayı sorgulanacaklardır."** Kuşkusuz Allah'ın yaptıklarından dolayı sorgulanamaz olması, yaptıklarını kural ve hak hukuk tanımadan yaptığı yahut yapacağı anlamına gelmez. Yarattığı her şeyi bir gaye için yaratan ve yaratıkları arasında adaleti gözeteceğini söyleyen bizzat kendisidir. Allah'ın kudreti adaletiyle çelişmez; onunla paralel ve uyum içerisindedir.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوح۪ٓي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا
فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُۜ
بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَۙ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِه۪ يَعْمَلُونَ
﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا
لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِه۪ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ
اِنّ۪ٓي اِلٰهٌ مِنْ دُونِه۪ فَذٰلِكَ نَجْز۪يهِ جَهَنَّمَۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٩﴾

24. Yoksa Allah'tan başka tanrılar mı edindiler? De ki: "Delilinizi getirin! İşte bu, benimle beraber olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı; ama ne yazık ki onların çoğu gerçeği bilmiyorlar ve bundan dolayı da yüz çeviriyorlar.

25. Senden önce gönderdiğimiz her peygambere mutlaka; "Benden başka ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyettik.

26. "Rahmân bir çocuk edinmiştir." dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar değerli kullardır.

27. Onlar O'ndan önce söz söylemezler; onlar O'nun emriyle hareket ederler.

28. O, ne yaptıklarını da bilir ne yapacaklarını da. O'nun hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler ve O'nun karşısında saygılarından ve korkularından tir tir titrerler."

29. Onlardan kim, "O'nun yanı sıra ben de bir tanrıyım" derse onu cehennem ile cezalandırırız; zalimleri işte böyle cezalandırırız.

Önceki âyetlerde her şeyi var edenin Allah olduğu ve bu sebeple ibadet edilmeye layık olanın da sadece O'nun olması gerektiği anlatıldıktan sonra, eğer evrende iki ilâh bulunsaydı evrenin düzeninin bozulacağı dile getirilmişti. Bunlar, tek ilâhın Allah olduğunun akli delilleridir. Burada ise nakli deliller getirilmekte ve işte Kur'ân ile kendinden önce indirilmiş olan Tevrat, Zebur ve

İncil'e bakın, bunlarda size delil var mı denilmektedir. Daha önce her peygamber kesinlikle kavmine Allah'tan başka ilâh olmadığını tebliğ etmiştir. Ama onların çoğu ne akli delilleri değerlendirebiliyor ve ne de nakli delillere bakıyorlar. Bu sebeple onlara ne dersen de yüz çeviriyorlar.

Allah'ın denginin, benzerinin ve ortağının bulunduğunu söylemek ne kadar gerçeklerle bağdaşmıyorsa, Allah'ın çocuk edindiğini söylemek de gerçeklerle o kadar bağdaşmaz. Bu Allah'ı birlemeye yani tevhide aykırıdır. Allah bundan münezzehtir.

Cahiliye dönemi Araplarından meleklerin Allah'ın kızları olduklarını söyleyenler vardı. Oysa çocuk edinmek bir ihtiyaçtan kaynaklanan bir şeydir. Allah muhtaç olmaktan yücedir. Ayrıca eğer çocuk edinmiş olsa kendisinin özelliklerinin de çocuğuna geçmiş olması gerekir ki bu da Allah'ın birliğini bozan bir durumdur.

Bilakis melekler değerli kullardır. Kul, itaat eden anlamındadır. Eğer meleklerin itaatleri otomatik kurgulanmış olup kendi seçimleri olmasaydı övülmez, onların değerli kullar oldukları söylenmezdi. Kul diye isimlendirilmeleri bile isteklerinin yani iradelerinin var olduğunu gösterir. Dikkat edilirse **"Onlar O'ndan önce söz söylemezler; onlar O'nun emriyle hareket ederler,"** ifadelerinde de *"söyleyemezler... hareket etmek zorundadırlar"* denilmemekte, Allah bir söz söylemeden söz söylemedikleri, hep O'nun sözünü gözettikleri ve Allah ne derse emrini yerine getirdikleri belirtilerek övülüyorlar. Eğer onlar iradesiz bir şekilde böyle davranmaya kurgulanmış olsalardı, bundan dolayı övülmeleri anlamsız olurdu.

"O, ne yaptıklarını da bilir ne yapacaklarını da. O'nun hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler ve O'nun karşısında saygılarından ve korkularından tir tir titrerler."

Yine müşrik Arapların bir kısmı, meleklerin Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını söylüyorlardı. Meleklerin hiçbir şekilde Allah'ın emrine muhalefet etmedikleri, bilakis Allah'a saygılarından O'nun huzurunda tir tir titredikleri ifade edilerek böyle bir şefaate kalkışmalarının da ancak Allah'ın iznine bağlı olduğu anlatılmaktadır. Müşriklerin meleklerden umdukları şefaat dünya hayatıyla ilgilidir. Çünkü müşrikler ahiret hayatına inanmazlardı. O halde burada müşrikler hakkında reddedilen ve ancak Allah'ın hoşnut olduğu kimselere olması mümkün olan şefaat da yine dünya hayatındaki şefaattir. Bu da değişik şekillerde Allah'ın hoşnut olduğu kimselere yardım etmeleri, onları tehlikelerden korumaları, onlara iyiliği telkin etmeleri ve onlar için dua etmeleridir. Kuşkusuz Allah'ın hoşnut olduğu kimselere bu kabil şefaatleri de yine Allah'ın izin vermesiyle olur. Allah'ın ahirette herhangi bir kimseye şefaat izni

vereceğine dair hiçbir âyet yoktur. Bilakis âyetlerde orada şefaatin olmayacağı kesin olarak belirtilmektedir. (Bakara 2/48,123,254).

"Onlardan kim, "O'nun yanı sıra ben de bir tanrıyım" derse onu cehennem ile cezalandırırız; zalimleri işte böyle cezalandırırız."

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا
فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ
﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا
فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ
سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ
الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ
فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

30. İnkâr edenler görmüyorlar mı ki göklerle yer bitişik idiler de onları yardık ve her canlıyı sudan yarattık? İnanmıyorlar mı?

31. Onları sarsmasın diye yeryüzüne dağlar oturttuk; yollarını bulsunlar diye de aralarına yarılmış yollar yaptık.

32. Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık; buna rağmen onlar oradaki alametlerden yüz çeviriyorlar.

33. Gece ile gündüzü, güneş ile ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.

Ratk kelimesi bitişik olmak, birbirine yapıştırılmış olmak anlamına gelir. *Fetk* kelimesi de bitiştirilmiş olanın birbirinden sökülmesi anlamına gelir. Âyette *ratk* ve *fetk* ile ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

a. Göklerle yer bitişik idiler ikisi birbirlerinden ayrılarak gök yükseltilmiş ve aralarında boşluk oluşmuştur.

b. Gökler kendi aralarında bitişik idiler birbirlerinden yarılıp ayrıldılar ve yedi gök oldular. Aynı şekilde yer de kendi arasında bitişik idi yedi tabakaya bölünerek yedi yer oldu.

c. Gök yağmur yağdırmıyordu, bitişik (ratk) idi. Yağmurun yağmasıyla yarıldı (fetk oldu). Yer de bitki bitirmiyordu bitiştik idi, bitkinin bitmesiyle yarıldı.

d. Göklerle yer karanlıkta idi. Çünkü gece önce yaratılmıştır. Sonra gündüzü yaratarak karanlığı yardı. (Görüşler için bk Taberi, XVIII, 430-432; İbnu Atiye, IV, 446).

Önceki dönem müfessirleri bu görüşleri ileri sürmüşlerdir. Çağımızda ise modern ilmin, evrenin önce tek bir kütle olduğu ve sonradan bu kütlenin parçalara ayrıldığını söylemesi nedeniyle yer ve göğün önce birbirlerine bitişik olduğu ve sonradan bu ikisinin birbirlerinden ayrıldıkları şeklindeki yorum öne çıkmıştır.

Belirtmek gerekir ki âyetin devamında "**her canlıyı sudan yarattık,**" denilmesi, Gökten yağmur yağmıyordu, yerde de bitki bitmiyordu. Gök yağmur yağdırdı, yer de bitki bitirdi ve böylece yarıldılar şeklindeki görüşü desteklemektedir. Taberi ve İbnu Atiyye de bu sebeple bu görüşü tercih etmektedirler. (Taberi, XVIII, 432; İbnu Atiyye, IV, 446). Eğer gök yağmur yağdırmamış olsaydı canlı türü olmazdı. Çünkü her canlının hayat kaynağı sudur.

Âyeti yorumlarken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de âyetin "**görmüyorlar mı ki**" ifadesiyle başlamasıdır. Bu ifade gözle görünen yahut hakkında kesin bilgi bulunan şeyler hakkında kullanılır. Bu açıdan da tercih ettiğimiz yorum en tutarlı olanıdır. O halde ya o günün müşriklerinin gözleriyle gördükleri yahut kesin bilgi sahibi oldukları bir husustan söz edilmektedir.

Günümüz modern biliminin verileriyle yukarıdan gelen yağmurun aslında yerden buharlaşan suyun tekrar geri gelmesi olduğunu biliyoruz. Bu sebeple yaptığımız yoruma itiraz edilebilir, ne var ki *"görmüyorlar mı ki"* ifadesi, Kur'ân'ın indirildiği dönemdeki insanlara hitap etmektedir. O günün müşrikleri evrenin tamamının bir kütle halinde olduğunu ve göklerle yerin sonradan birbirlerinden ayrıldıklarını bilmiyorlardı ki onlar hakkında *"görmüyorlar mı ki"* ifadesi kullanılsın. Sonuç olarak yapılacak yorum, o günün insanının anladığı çerçevede olmalıdır. Eğer buna ikinci bir şart ilave edilecek olur-

sa o da bugünün anlayışına da ters düşmemesidir. Tercih ettiğimiz yorum bugünün anlayışına da ters düşmemektedir.

Yüce Allah insanlara nimetlerini sıralamaya devam etmekte ve şöyle demektedir:

"Onları sarsmasın diye yeryüzüne dağlar oturttuk; yollarını bulsunlar diye de aralarına yarılmış yollar yaptık."

"Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık; buna rağmen onlar oradaki alametlerden yüz çeviriyorlar."

"Gece ile gündüzü, güneş ile ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir."

Dağların yeryüzünü nasıl dengede tutup insanların sarsılmasına engel olduğu, aynı şekilde güneşle ayın yörüngelerinde nasıl yüzdükleri ve bunun nedenleri günümüz biliminin verileriyle izah edilebilir şeylerdir. Bizce bu veriler esas alınarak Kur'ân'ı yorumlamak ve Kur'ân'ın on dört asır önce bunları haber verdiğini söylemek tutarlı değildir. Çünkü bunların nasıl gerçekleştiklerini ve nedenlerini âyetler gündeme getirmemekte, bu hususlara herhangi bir imada da bulunmamaktadır ki bu ve benzeri âyetlerin tefsirlerinde modern bilimin verilerine yer verilsin. Kur'ân'ın böyle bir amacı da yoktur. Önemli olan Kur'ân'ın bu ve benzeri anlatımlarının günümüz modern biliminin verileriyle çelişmemesidir. Nihayet Kur'ân, o günün insanının da anlayıp kabul ettiği ve bugünün verilerine de ters düşmeyen ifadelerle Allah'ın insan üzerindeki nimetlerini sıralamakta, buradan hareketle kulluğa layık olanın sadece kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Eğer modern bilim açısından Kur'ân'ın bir icazından söz edilecekse on beş asır önce indirilmiş olan Kur'ân'ın kullandığı ifadelerin, günümüz modern bilimiyle çelişmemesinden söz edilebilir. Mesela Kur'ân hiçbir âyetinde indirildiği dönemin anlayışına uyarak yeryüzünün sabit olup dönmediğini, insanların üzerinden düşmemeleri için çevresinin duvarlarla çevrili olup bir tepsi şeklinde yaratıldığını söylememektedir.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ
أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ
وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

وَاِذَا رَاٰكَ الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًاۜ
اَهٰذَا الَّذٖى يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْۚ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ
هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍۜ سَاُو۬رٖيكُمْ اٰيَاتٖى
فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا حٖينَ لَا يَكُفُّونَ
عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ
﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتٖيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطٖيعُونَ رَدَّهَا
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذٖينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾

34. Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen sanki onlar ebedi mi kalacaklar?

35. Her can ölümü tadacaktır; şu kadar var ki sınamak için sizi hayırla da şerle de deneriz. Sonunda Bize döndürüleceksiniz.

36. O inkâr edenler seni gördüklerinde “Ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?” diye seninle alay etmeden durmazlar. Onlar, Rahmân’ın zikrini inkâr edenlerdir.

37. İnsan, aceleden yaratılmıştır. Âyetlerimi size göstereceğim, şimdi Benden acele etmemi istemeyin.

38. Derler ki: “Doğru söyleyenlerdenseniz bu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecek?”

39. Bir bilseler o inkârcılar ki yüzlerini ve sırtlarını ateşten koruyamayacakları ve hiç yardım alamayacakları o zaman!

40. Hakikat budur ki o onlara öyle aniden gelir ki onları şaşırtır. Artık onu ne geri çevirebilirler ne de onlara süre verilir.

41. Senden önce birçok peygamberle de alay edilmişti de alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıvermişti.

Müşriklerin hiçbir itirazı tutmayınca Peygamberin ölümünü temenni etmeye başladılar. Ölümü için beddua edenler vardı, tehdit edenler vardı, hatta bunun için komplolar peşinde koşanlar vardı. Ölünce yahut öldürülünce de *"peygamber olsaydı ölmezdi"*, diyeceklerdi. Çünkü onların tasavvurlarına göre Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber yemek yemeye ihtiyaç duymamalı, çarşılarda dolaşmamalı ve ölümsüz biri olmalıdır.

Evet, günü geldiğinde Peygamber ölecektir. Kendisinden önce gönderilmiş olan bütün peygamberlerin öldüğü gibi o da ölecektir. Ebedilik hiçbir insana yazılmış değildir. Her can mutlaka ölümü tadacaktır. Sanki Muhammed öldüğünde ölümünü temenni edenlerin kendileri ebedi mi yaşayacaklar? Hayır, onlar da öleceklerdir.

Müşriklerin Peygamberin ölümsüzlüğü tasavvurları bir şekilde bazı Müslümanlar tarafından da iddia edilmektedir. Hatta sadece peygamberin değil, evliya ve şehitlerin de yaşadıklarına inanılır. Ya ruhaniyetleriyle yahut bazen bedenleriyle de aramızda yaşadıkları ve birtakım tasarruflarda bulundukları kabul edilir. Oysa peygamber de, veliler ve şehitler de bu dünya hayatında diri değillerdir, ruhları da bu dünya hayatında diri değildir. Ruhlarının da bu dünya hayatıyla ilişkisi kesilmiştir, başka âlemde bulunmaktadır. Ölmüş kişi kim olursa olsun onun dünya hayatıyla ilişkisi kesilmiş olur; şu veya bu şekilde dünya hayatına müdahale edemez.

Peygamberler de dâhil bütün insanlar için bu dünya hayatı imtihan yeridir. Bu sebeple hayatın olumlu yönleriyle de sınanırlar. Zengin olmak da, fakir olmak da, sıhhatli olmak da, hasta olmak da; hâsılı bu dünya hayatındaki olumlu şeyler de olumsuz şeyler de sınama aracıdır. En sonunda yine herkes Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap verecektir.

"O inkâr edenler seni gördüklerinde 'Ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?' diye seninle alay etmeden durmazlar. Onlar, Rahmân'ın zikrini inkâr edenlerdir."

Samimi dindarları alaya alıp küçümsemek geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Müşriklerin ileri gelenleri, kendi değer ve bakış açıları içerisinde Peygamberi hep küçümsemişlerdir.

Onlar Allah'ın Rahmân ile isimlendirilmesine de karşı çıkıyorlardı. Burada *"Rahmân'ın zikri"* denilirken buna gönderme yapılmış olabilir ama insanlığa bir rahmet olan Peygamberin gönderilmesi ve yine insanlığa bir rahmet olan Kur'ân'a işaret edilmektedir.

"İnsan, aceleden yaratılmıştır. Âyetlerimi size göstereceğim, şimdi Benden acele etmemi istemeyin."

İnsanın yaratılışında acelecilik var olduğundan burada buna dikkat çekilmesi, hem inananların ve hem de inanmayanların aceleciliğine işaret edilmesinden olabilir. İnananların aceleciliği, müşrikler bu kadar ileri gittiklerine göre ne diye cezalandırılmaları erteleniyor, bir an önce cezalandırılsınlar şeklindeki acelecilikleridir. Oysa hem bu inkâr edenler arasında ileride iman edecek ve İslâm'a hizmet edecek olanları vardır ve hem de inkârda ısrar edecek olanların suçları katlanacaktır. İnanmayanların aceleciliği ise eğer Muhammed gerçekten Allah'ın elçisi ise bizler bu tavırlarımızdan dolayı cezalandırılacaksak ne diye cezalandırılmamız erteleniyor, bir an önce ceza gelsin de görelim şeklindeki acelecilikleridir. Âyetin devamı ve sonraki âyet, inanmayanların aceleciliğini gündeme getirmektedir. Allah onların bu aceleciliklerine karşı *"Âyetlerimi size göstereceğim,"* demektedir. Müfessirler genelde bununla Bedir savaşına işaret edildiğini söylerler. Nitekim bir müddet sonra Müslümanlar Medine'ye hicret etmek zorunda kalmış ve ardından yapılan Bedir savaşıyla inanmayanlar büyük bir darbe yemişlerdir. Bazı müfessirler ise ahiretteki azabın kastedildiğini söylerler.

İnanmayanlara yöneltilen tehdidin dünya hayatıyla ilgili olduğunu ve bunun Bedir savaşında gerçekleştiğini söyleyenler, 39. âyette sözü edilen *ateş*le meleklerin Bedir savaşına katılmaları ve bir ateş parçası gibi inanmayanlara vurduklarını söylerler. Diğerleri ise bunun ahirette cehenneme girdikleri sırada gerçekleşeceğini; cehennem alevi sırt ve yüzlerini kuşatırken buna engel olamayacaklarının anlatıldığını söylerler ki biz de bu görüşü tercih ediyoruz. Çünkü *hiçbir yardım görmeyecekleri* ifadesi ahiretteki hayatlarının kastedildiğini göstermektedir ve 40. âyette dile getirilen ve aniden gelip artık *yapacak bir şeyin olmadığı* olay kıyametin kopmasıdır.

"Senden önce birçok peygamberle de alay edilmişti de alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıvermişti."

Âyetin Peygamber (s.a.v.)i teselli ettiği açıktır. Peygambere, kendisiyle alay edilen peygamber sadece sen değilsin, senden önceki peygamberle de alay edilmişti. Senden önceki peygamberler de kavimlerini Allah'ın azabı konusunda uyarmışlardı ama kavimleri bu uyarıyla da alay etmiş ve *"böyle bir şey*

varsa gelsin de görelim" demişlerdi. Nihayet o azap onları çepeçevre kuşatmıştı. Bir gün gelecek, senin uyarılarınla alay edenleri de o azap gelip kuşatacaktır.

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِۜ
بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ
تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَاۜ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ
وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ
حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۜ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ
نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَاۜ اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾
قُلْ اِنَّمَٓا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِۘ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَٓاءَ اِذَا مَا
يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ
يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ
الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔاۜ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَاۜ وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

42. De ki: "Gece ve gündüz sizi Rahmân'dan kim koruyacaktır?" Ne var ki onlar, Rablerinin zikrinden yüz çeviriyorlar.

43. Yoksa kendilerini Bize karşı savunacak ilâhları mı var? Oysa onların kendi kendilerine yardım edecek güçleri olmadığı gibi Bizim tarafımızdan da onlara sahip çıkılmaz.

44. Doğrusu Biz onları ve atalarını yaşattık; öyle ki ömür kendilerine de uzun geldi. Görmüyorlar mı yurtlarını çevresinden eksiltiyoruz? Şimdi onlar mıdır galip olanlar?

45. De ki: "Ben, sizi sadece vahiyle uyarıyorum. Ne var ki sağır olanlar uyarıldıklarında çağrıyı duymazlar."

46. Ama Rabbinin azabından onlara ufak bir esinti dokunsa "Vay başımıza gelenler; gerçekten zulmedenlerden idik." derler.

47. Kıyamet günü için adalet terazilerini kurarız da hiç kimseye en küçük bir şekilde haksızlık edilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca şey olsa onu getiririz. Hesap gören olarak biz yeteriz.

Gece de Allah'ındır, gündüz de. Dilerse gecede onları cezalandırabilir, gündüz de. Ama Allah Rahmân'dır, çok merhametlidir. Cezalandırılmalarının ertelenmesi merhametinin bir sonucudur. Buna rağmen Allah'ı anmaktan uzak duruyor, uyarı ve öğütlerini dikkate almıyorlar.

Allah onları cezalandıracak olsa kendilerini bile korumaktan aciz olan taptıkları putları/tanrıları mı onları koruyacaklar?

Onlara bunca nimeti Allah veriyor, bolluk içerisinde yaşıyorlar. Elde ettikleri nimetler sadece kendilerinin çabalarının sonucu değildir. Allah'ın izni olmasa bunların hiçbirine sahip olamazlar. Kendilerine mühlet verilmesi de Allah'ın bir lütfudur. Ama bunun hep böyle devam etmeyeceği bellidir. Çünkü her geçen gün güvenlikleri zayıflamakta, hâkimiyet alanları daralmaktadır. Her gün İslâm'a girenler çoğalmakta onların sayıları azalmaktadır. Hala kendilerini galip mi sanıyorlar?

Peygamberin onlara uyarıları, Allah'tan gelen vahyin uyarılarıdır. Peygamber bu uyarıları kendiliğinden yapmıyor. Ama kulaklarını gerçeklere tıkayanlara bu uyarıların bir faydası olmaz. Onlar bolluk içerisinde oldukları müddetçe bunun, haklı oluşlarından kaynaklandığını sanıyorlar. Onlara azabın kokusu geldiğinde ise feryat ediyor: **"Vay başımıza gelenler; gerçekten zulmedenlerden idik."** diyorlar.

Yüce Allah o sınırsız gücüne ve yaptığından dolayı sorgulanamayan olmasına rağmen ahirette teraziyi kuracak, insanın yaptığı amellerin tamamı -en ufak olanları bile- atlanmaksızın tartılacak ve hiç kimseye zerre miktar haksızlık yapılmayacaktır. Her amel için tanıklar getirilecek ve insanın kendisini savunmasına izin verilecektir. Her şey adalet çerçevesinde hesaplanacaktır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا
مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾
الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ ۚ أَفَأَنتُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾

48. Andolsun Biz Musa ve Harun'a Furkan'ı bir de ışık ve Allah'ın azabına karşı kendilerini koruma altına almak isteyenler için de bir öğüt verdik.

49. Onlar o kimselerdir ki gıyabında Rablerinden korkarlar ve kıyamet endişesiyle titrer dururlar.

50. İşte bu, indirdiğimiz bereketli bir zikirdir, (Kur'ân'dır). **Siz onu inkâr mı ediyorsunuz?**

Müşriklerin peygamber tasavvurlarına karşılık Peygamberin bir beşer olduğu ve önceki peygamberlerin de birer beşer oldukları anlatılmıştı. Bu âyetler, o konuyu anlatan yukarıdaki âyetlerin devamıdır. Önceki peygamberlerden Musa ve Harun'a kitap verildiği gibi Muhammed'e de kitap verilmiştir ve iki kitap arasında hedef birliği vardır. Musa ve Harun'a hakkı batıldan ayıran Tevrat verilmiştir. Allah'ın azabından kendilerini koruma altına almak isteyenler için Tevrat yolu aydınlatıyor ve hayata ışık tutuyordu. İnsanlara onların yararlarına olan öğütleri veriyordu. Muhammed'e indirilen Kur'ân da aynen öyledir. O halde Allah'ın azabına karşı kendilerini koruma altına almak isteyenler bu Kur'ân'ın öğütlerine kulak versinler ve onun aydınlığında davranışlarını düzenlesinler. O Tevrat'a Allah'ın huzurunda hesap vereceklerine inananlar nasıl inandıysa bu Kur'ân'a da ancak böylesi kimseler inanır ve rehberliğinden yararlanırlar.

50. âyette sözü edilen *"bereketli zikir"* ile kastedilen Kur'ân'dır. Çünkü Kur'ân Allah'ın emir ve yasaklarını, bu emir ve yasaklara uyup uymama sonucunda insanların mükâfat veya ceza göreceklerini hatırlatır.

وَلَقَدْ
اٰتَيْنَٓا اِبْرٰه۪يمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِه۪ عَالِم۪ينَۚ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ
لِاَب۪يهِ وَقَوْمِه۪ مَا هٰذِهِ التَّمَاث۪يلُ الَّت۪ٓي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾
قَالُوا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا لَهَا عَابِد۪ينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ
اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ
مِنَ اللَّاعِب۪ينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
الَّذ۪ي فَطَرَهُنَّۘ وَاَنَا۬ عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ
لَاَك۪يدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِر۪ينَ ﴿٥٧﴾
فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَب۪يرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾
قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَٓا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا
سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُٓ اِبْرٰه۪يمُۜ ﴿٦٠﴾ قَالُوا
فَأْتُوا بِه۪ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُٓوا
ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَٓا اِبْرٰه۪يمُۜ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۗ
كَب۪يرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُٓوا
اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُٓوا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَۙ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ

نُكِسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ

أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ

﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ

﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَأَرَادُوا

بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا

إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

51. Biz İbrahim'e daha önce olgunluğunu vermiştik. Onu çok iyi tanıyoruz.

52. Hani bir zamanlar babasına ve kavmine: "Karşılarında saygı ile eğildiğiniz şu heykeller de ne?" demişti.

53. Dediler ki: "Babalarımızı onlara tapar bulduk."

54. "Gerçekten siz ve babalarınız apaçık bir sapıklık içindeydiniz." dedi.

55. Dediler ki: "Sen bize gerçeği mi getirdin yoksa oyun oynayanlardan mısın?"

56. Dedi ki: "Bilakis Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir. Ben de buna şahitlik edenlerdenim."

57. "Allah'a yemin ederim ki siz çekip gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım."

58. Belki ona müracaat ederler diye büyük kabul ettiklerinden biri dışında hepsini paramparça etti.

59. Dediler ki: "Putlarımıza bunu her kim yapmışsa o gerçekten de zalimlerdendir."

60. Dediler ki: "İbrahim adında bir gencin onları diline doladığını duyduk."

61. Dediler ki: "O halde onu halkın huzuruna getirin de buna tanıklık etsinler."

62. Dediler ki: "Ey İbrahim, bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?"

63. Dedi ki: "Ne münasebet; şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun."

64. Bunun üzerine kendilerine gelip vicdan muhasebesiyle dediler ki: "Esas zalimlik yapanlar sizsiniz."

65. Ama daha sonra yeniden eski kafalarına döndürüldüler ve; "Sen de gayet iyi biliyorsun ki onlar konuşmaz" dediler.

66. Dedi ki: "Öyleyse Allah'ı bırakıp size hiçbir faydası ya da zararı dokunmayan şeylere mi tapıyorsunuz?"

67. "Yuh size ve Allah'ı bırakıp şu taptıklarınıza! Siz hiç aklınızı kullanmayacak mısınız?"

68. Dediler ki: "Eğer bir şey yapacaksanız yakın onu da tanrılarınıza yardım edin."

69. (Biz) **Dedik ki: "Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!"**

70. Onlar böylece İbrahim'e bir tuzak kurmayı istemiştiler; biz de onları daha çok hüsrana uğrattık."

71. Biz onu ve Lut'u kurtardık ve herkes için bereketli olan yere ulaştırdık.

Allah peygamberliği sıradan kişilere vermez. Onlar insanların en olgun, en ahlâklısı ve en yeteneklileri arasıdan seçilir. Kısacası peygamberlik görevi, onu taşıyabilecek kimseye verilir.

Hz İbrahim babasına ve kavmine taptıkları putların neyin nesi olduklarını sorduğunda cevapları, **"Babalarımızı onlara tapar bulduk,"** şeklinde olmuştur. Genelde toplumlar geçmişlerini yüceltir ve onların her yaptıklarını doğru kabul ederler. Böylesi toplumların mesafe katetmeleri mümkün değildir, oldukları yerde sayarlar. Zaten gerekçeleri bu olan İbrahim'in kavmi de yerinde saymıştır.

Hz. İbrahim, bu putların kendilerine zarar veya fayda verecek güçte olmadıklarını, göklerin ve yerin Rabbi olan Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini anlattıysa da gelenek üzere donuklaşmış beyinleri harekete geçmiyordu. O, do-

nuklaşmış olan beyinlerini harekete geçirmek için bir yol denedi. Orada olmadıkları bir sırada büyük put dışında diğerlerini parçaladı.

Bunu yapanın İbrahim olduğunu anladılar. İbrahim, putları kıranın sağlam duran büyük put olabileceğini söyledi. Taptıkları putların hiçbir işe yaramadığını anlatmak için "**konuşabiliyorlarsa onlara sorun,**" diyerek kimin kendilerini kırdığını dile getirmekten aciz olan bu putlara tapmanın ne denli aptalca olduğunu anlatmak istedi. Bir an için kendilerine geldiler ve yanlış yolda olduklarını anladılar. Ne var ki bu, uzun sürmedi. İbrahim'i cezalandırmaktan başka bir yol bulamadılar. İnanç ve düşüncelerini savunamayanların yaptıkları hep kendi inanç ve düşüncelerinde olmayanları cezalandırmak olmuştur.

Her zaman için böyledir, kendi inançlarını savunamayanlar kendilerine aykırı düşünceleri dile getirenleri cezalandırmaktan başka bir yol bulamazlar. İbrahim, taptıkları putları kırmıştı ve ibretlik bir ceza ile cezalandırılmalıydı. En iyisi İbrahim'i ateşe atıp yakmaktı. Hem o da kendi Allah'ına tapmadıkları takdirde cehennemde yanacaklarını söylemiyor muydu? O halde tanrılarına karşı işlenen suç da ateşle cezalandırılmalıydı. Allah buna izin vermedi **"Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!"** dedi. Yakıcı olan ateş yakmaz oldu.

Günümüzde bazıları, aslında İbrahim'in ateşe atılmadığını ve bir şekilde Allah'ın onu kurtardığını söylerler.

Belirtmemiz gerekir ki olağanüstülükle ilgisi bulunmayan birçok şeyin olağanüstülükle açıklanması bizi de rahatsız etmekte ve Müslümanların büyük bir kesiminin olağanüstülüğe düşkünlüğü birçok olayın anlaşılmasını engellemektedir. Mesela Hz. İbrahim'in ateşe atılışıyla ilgili olarak kaç gün odun taşıdıkları, yakılan ateşin sıcaklığından havadaki kuşların kavrulup yere düştükleri, o ateşin orta yerinde Hz. İbrahim için bir bahçenin oluştuğu ve ortadaki divanda oturup meleklerle kaç gün sohbet ettiği vs. gibi gereksiz, dayanağı bulunmayan mübalağalara tefsirlerde yer verildiği bir gerçektir. Bu gibi şeylere yer vermenin âyetlerden alınacak ibrete engel olduğu da doğrudur. Ancak Kur'ân'ın metnini zorlayarak olağanüstü olanı olağan gibi göstermenin de tutarlı bir yol olmadığı kanaatindeyiz. Burada hitap ateşin kendisinedir. Ateşin kendisine İbrahim için serin ol ve ona zarar verme, denilmektedir. Ateş Allah'ın bu buyruğuna uymuş ve İbrahim'i yakmamıştır. Bunun, İbrahim için ateşin yakma özelliğini yitirmesi şeklinde mi, yoksa İbrahim'in yanmama özelliğine sahip olmasıyla mı veya başka bir yolla mı gerçekleştiğini bilmiyoruz. Bu konuların üzerinde durmamızın da bir anlamı yoktur. Çünkü olağanüs-

tü olan şey, tekrar edilmeyecek olan şeydir. Sonuçta onlar İbrahim'den kurtulmak istemişler ama onu yakamadıkları gibi kendileri zarara uğramışlardır.

Artık İbrahim'in kavmini terk etmesi gerekiyordu. Çünkü onlar küfürde ısrar etmişlerdi ve bundan böyle hakkı kabul etmeleri mümkün görünmüyordu. Yüce Allah, İbrahim ile yeğeni Lut'u o azgın kavimden kurtardı ve bereketli topraklara, büyük ihtimalle Filistin'e yerleştirdi.

وَوَهَبْنَا
لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ
﴿٧٣﴾ وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي
كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ
﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

72. Ona İshak'ı armağan ettik ve fazladan Yakub'u verdik. Hepsini iyi insanlar yaptık.

73. Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler kıldık. Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namazı kılmayı ve zekâtı vermeyi vahyettik. Onlar, bize ibadet eden kimseler idiler.

74. Lut'a da hikmet ve ilim verdik ve onu çirkin işler yapan memleketten kurtardık. Onlar, yoldan çıkmış kötü bir kavim idi.

75. Onu rahmetimize kabul ettik; çünkü o iyi biri idi.

Hz. İbrahim'in Hz. İsmail dışında çocuğu yoktu. Hz. İbrahim bir oğlu olsun diye dua etmiş Allah İshak'ı ona armağan etmişti. Büyüyen İshak'ın oğlu Yakub da fazladan İbrahim'e armağan edilmiştir. Fazladan diye tercüme etti-

ğimiz *nafileten*'in hem İshak ve hem de Yakub için kullanılmış olması mümkündür. Buna göre âyetin meali, **"Ona fazladan İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik,"** şeklinde olur. Hz. İshak da oğlu Yakub da İsmail gibi birer peygamber idiler, hakka rehberlik ettiler. Kuşkusuz, birçok sıkıntı çekmiş olan Hz. İbrahim'e verilmiş güzel birer armağan idiler.

Hz. İbrahim'in yeğeni olan Lut, Mezopotamya'da iken Hz. İbrahim'e iman etmiş, onunla birlikte hicret ederek Filistin'e gelmişti. Burada ona da peygamberlik görevi verildi. Hz. Lut, Sodom halkını irşat etmek üzere oraya yerleşti. Halk onun tebliğlerine kulak vermedi, eşi hariç sadece aile fertleri ona iman etti. Lût bir gece ailesini alıp şehirden çıktı ve güneş doğarken müşrikleri korkunç bir gürültü yakaladı. Ardından şiddetli bir depremle şehir altüst oldu, üzerlerine taş yağdı. Böylece Lût kurtuluşa ererken Sodom halkı yok olup gitti.

74. âyette geçen *hükm* kelimesi hikmet, yanlışı doğrudan ayırma ölçütü, hâkimlik, egemenlik gibi anlamlara gelmektedir. Kelime peygamberlikle de açıklanmaktadır.

وَنُوحًا
اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

76. Daha önceleri Nuh da nida edip yakarmıştı da isteklerini kabul etmiştik ve kendisiyle birlikte ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77. Âyetlerimizi yalanlayan kavme karşı ona destek olmuştuk. Onlar kötü bir kavim idiler. Biz de onların tamamını suda boğmuştuk.

Peygamberimize, kendisinden ve Hz. İbrahim ile Lut'tan da önce yaşayan Hz. Nuh'un da kavminden büyük sıkıntılar çektiği ve onun da İbrahim ve Lut gibi Allah'a dua ederek bu sıkıntılardan kurtulduğu hatırlatılmaktadır. Uya-

rı görevini yapanlar kavimleriyle birlikte helak edilmezler. Ayrıca inanma potansiyeli bulunan kavimler de topluca helak edilmezler. Hz. Nuh da bu görevi yaptığı ve kavminden artık inanacak olan kimse kalmadığı için kavminin tamamı tufanda boğuldukları halde kendisine inanan az sayıdaki kişiyle kurtulmuştu. Hz. Nuh'un kendisine inanmayan oğlu ve eşi ise suda boğulmuşlardı. Çünkü Allah katında soy sopun herhangi bir önemi yoktur.

وَدَاوُدَ
وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ
وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَ وَكُلًّا
اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ
وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ
لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾
وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِاَمْرِهِ اِلَى الْاَرْضِ
الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾
وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

78. **Davut ve Süleyman'a da** (hikmet ve ilim vermiştik.) **Hani o ikisi, bir topluluğa ait koyun sürüsünün geceleyin girip otladığı bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Biz de onların verdikleri hükme tanıklık ediyorduk.**

79. **Hükmü Süleyman'a kavratmış ve her birine hikmet ve ilim vermiş-**

tik. Dağları da Davud'a boyun eğdirmiştik de onunla birlikte dağlar tespih ediyorlardı. Kuşlar da... Biz bunları yapıyorduk.

80. Size zarar verecek şeylerden sizi koruması için ona zırh yapma sanatını öğrettik; acaba şükrediyor musunuz ki?

81. Süleyman için de bereket verdiğimiz yere doğru emriyle esen şiddetli rüzgârı hizmetkâr kılmıştık. Biz her şeyi biliyorduk.

82. Şeytanlardan da onun için dalgıçlık yapan ve bunun dışında daha başka işler yapanlar vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.

Âyetlerin anlatımından anlaşılan, bir topluluğun sürüsünün gece vakti birisinin tarlasına girip zarar verdiği ve bu konuda muhakeme olmak üzere Hz. Davut ile oğlu Süleyman'a gittikleri, Hz. Süleyman'ın verdiği hükmün babası Davut'un verdiği hükümden daha isabetli olduğudur.

Müfessirlerin naklettiklerine göre Hz. Davut, tarlaya verilen zarar karşılığında koyunların tarla sahibine verilmesine hükmetmişti. Hz. Süleyman ise koyunların tarla sahibine verilmesi ve koyun sahipleri tarlayı eski durumuna kavuşturuncaya kadar koyunlardan yararlanmamalarına hüküm vermiştir. Oğlu Süleyman'ın görüşünü daha isabetli bulan Hz. Davut, onun görüşünü kabul etmiştir. (Taberi, XVIII, 475; İbnu Atiyye, IV, 461; Bağavi, V, 332).

Her ikisi de peygamber olmalarına rağmen Hz. Süleyman'ın daha isabetli karar vermesi, peygamberlerin de bazen içtihat ettiklerini göstermektedir. Ayrıca müçtehit tam isabet etmese de var gücünü harcadıktan sonra sorumlu değildir, hatta sevap bile kazanır. Sevap kazanması, doğru hükmü bulmak için çaba harcamasından dolayıdır.

Dağların ve kuşların Hz. Davut'la birlikte tespih etmelerinin mecazi mi, hakikat üzere mi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Hz. Davut'a verilen nimetlerden biri zırh yapma sanatını öğrenmiş olmasıdır. O dönemde zırh yapma sanatı yaygın değildi. Oysa İsrailoğullarının komşularından bazıları bunu biliyordu.

Hz. Süleyman döneminde hâkimiyet sınırları genişlemişti; askeri ve ticari gemi filoları seyrüsefer halindeydi. Anlaşılan zırh yapımındaki başarı, yelkenli gemiler alanında da kendini göstermişti. İstendiğinde daha hızlı yol alan, istendiğinde hızı azaltılan yelkenler yapılmıştı.

Hz. Süleyman ayrıca şeytan ve cinlerden bazılarını dalgıçlık, inşaat, heykeltıraşlık ve bakır işlerinde de kullanıyordu.

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ
اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ
مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾

83. Eyyûb'a da hikmet ve ilim vermiştik. Hani o Rabbine: "Bana bu dert mübtela oldu; sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye yakarmıştı.

84. Biz de duasını kabul etmiş ve onda bulunan hastalığı iyileştirmiştik. Ayrıca katımızdan bir rahmetle ve ibadet edenlere bir öğüt olarak ailesini ve onlarla birlikte bir katını daha ona vermiştik.

Sûrede Allah'ın peygamberlerine yönelik rahmeti ve imtihan anında onları koruması genel olarak ve özet anlatımlarla ifade edilmektedir. Burada da Hz. Eyyüb'ün duası ve yüce Allah'ın duaya verdiği karşılık dile getirilmektedir.

Hz. Eyyûb'un ne zaman yaşadığı ve hangi kavme ne zaman gönderildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ama sonuçta o geçmiş dönemlerde yaşamış, Allah'a ibadet konusundaki tutkunluğu ve sabrı ile meşhur olmuş bir peygamberdi. Çoluk çocuk sahibi ve zengin biri iken ciddi bir hastalığa yakalanmıştı. Zamanla ailesini yitirmiş, maddi imkânlarını da kaybetmişti. Ama o, Allah'a bağlı kalmaya ve O'na ibadete devam etmişti. Başına gelen sıkıntılar ihlâsını zedelememiş, sabırla Allah'ın yolunda devam etmişti. Sıkıntıları dayanılmaz bir hal alınca Allah'a yakarmış, merhametlilerin en merhametlisi olduğunu söyleyerek Allah'tan rahmet dilemişti. Allah, ihlâsla ibadete devam etmesinin bir mükâfatı olarak hem onu sağlığına kavuşturmuş, hem de kendisini önceki çocuklarının iki katı çocukla mükâfatlandırmıştır. Onun kıssası her türlü musibete aldırmadan Allah'ın emirlerine sadakatle bağlı kalanlara örnek olmuştur. Musibeti veren Allah elbette onu kaldırmaya da kadirdir.

وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِدْرٖيسَ وَذَا الْكِفْلِؕ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرٖينَ ﴿٨٥﴾
وَاَدْخَلْنَاهُمْ فٖي رَحْمَتِنَاؕ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٨٦﴾

85. İsmail, İdris ve Zülkifl'e de (ilim ve hikmet verdik.) **Hepsi de sabredenlerdendi.**

86. Onları rahmetimize kabul ettik; çünkü onlar salih kimselerdendir.

Birçok peygamberle ilgili kısa bilgiler verilen sûrede İsmail, İdris ve Zülkifl'e de bu kısa sözlerle değinilmektedir. Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in rüyasında kurban ettiğini gördüğü oğludur. İdris peygamberin ne zaman yaşadığı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Zülkifl hakkında da kesin bir bilgimiz yoktur. Peygamber olmadığını söyleyenler de olmuştur. Ancak âlimlerin geneli onun bir peygamber olduğunu söylerler.

Bunların üçünün de sabredenlerden oldukları ifade edilmektedir. Kişinin tam olarak sabredenlerden sayılması için:

a. Allah'ın emirlerini yerine getirmek üzere sabretmesi.

b. Yasaklarından kaçınmak üzere sabretmesi.

c. Başına gelen sıkıntı ve musibetler üzere sabretmesi gerekir.

وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ
اِنّٖي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ
مِنَ الْغَمِّؕ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٨٨﴾

87. Zunnun'a da (hikmet ve bilgi verdik.) **Hani kızarak ayrılıp gitmiş, kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı ya; ardından karanlıklarda yakarıp durdu şöylece: "Senden başka ilâh yoktur, sen**

her türlü eksiklikten münezzehsin. Ben gerçekten zalimlerden oldum."

88. Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. Müminleri de işte böyle kurtarırız.

Balık tarafından yutulduğu için Hz. Yûnus'a Zunnun lakabı takılmıştır. Asur devletinin başkenti olan Ninova'ya peygamber olarak gönderilmiş, uzun müddet kavmine dini tebliğ etmiş ama kavminden çok azı kendisine inanmıştı. Bunun üzerine kavmini terk edip gitmişti. Oysa Allah'ın izin ve emri olmadan Hz. Yûnus'un bulunduğu yeri terk etmesi doğru değildi. O, kavminin başına bir felaket gelmeden kaçıp gitmişti ama kendisi felaketin içine düşmüş ve balık kendisini yutmuştu. İşte o zaman işlediği hatayı anlayıp **"Senden başka ilâh yoktur, sen her türlü eksiklikten münezzehsin. Ben gerçekten zalimlerden oldum,"** diyerek Allah'a dua etmişti. Duası kabul edilmiş ve balığın karnından kurtulmuştur. (Olay Saffat sûresinin 139-148. âyetlerinde daha geniş bir şekilde anlatılmaktadır.)

وَزَكَرِيَّا
إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ۚ
﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ
زَوْجَهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا
رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾

89. Zekeriyya'ya da (ilim ve hikmet verdik.) **Hani Rabbine: "Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen mirasçıların en hayırlısısın" diye yakarmıştı.**

90. Duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı armağan ettik. Eşini de kendisi için doğurmaya elverişli kıldık. Gerçekten onlar iyi işlere koşarlardı. Ümitle ve korkuyla Bize dua ediyor, Bize derin saygı gösteriyorlardı.

Zekeriyyâ peygamberin kıssası Meryem sûresinin ilk âyetlerinde daha ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Orada da anlatıldığı üzere onun yalnızlık diye tanımladığı durum, İsrailoğullarına kendisinden sonra rehberlik edecek ve onlara doğru yolu gösterecek birinin olmayışı endişesidir. Allah duasını kabul etmiş ve onlara rehberlik edecek Yahya'yı kendisine armağan etmiştir. Orada da ifade edildiği gibi hanımı kısırdı, çocuk getirmiyordu. Allah'ın lütfu ile hanımı çocuk getirecek hale kavuştu.

Âyetlerin anlatımından bu nimetlere kavuşmasının ve duasının kabul edilmesinin sebebi, kendisinin ve ailesinin çok iyi insanlar olmalarıdır. Kuşkusuz bu gibi şeyleri her zaman duaya ve duanın kabul edilip edilmemesine bağlamamak gerekir. Şunu söylemek istiyoruz: Hanımı kısır olup gerçekten çok iyi niyetlerle çocuğunun olmasını her isteyen kişinin mutlaka çocuğu olur denilemeyeceği gibi çocuğu olmamışsa duası kabul görmemiştir de denemez. Çünkü dua insan için bir kulluk görevidir. Kul görevini yapmış, Allah o duasından dolayı kendisi için mükâfat yazmıştır. Bu dünya hayatında duasının birebir karşılığını görmezse kulluk görevini yaptığından dolayı ahirette mükâfatlandıracaktır.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا
وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾

91. Irzını koruyan o kadına da (bilgi ve hikmet verdik.) **Biz ona kendi ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu da insanlar için bir âyet kıldık.**

Hz. Zekeriyyâ kıssasından sonra Hz. Meryem'den söz edilmesi tarihi sırayı gözetme amacıyla değildir. Çünkü sûrede geçen önceki kıssalarda böyle bir tarihi sıra gözetilmemişti. Burada Zekeriyyâ kıssasıyla Meryem kıssası arasındaki benzerlik gözetilmiştir. Zira Hz. Zekeriyyâ yaşlı olduğu ve hanımı da gençlik döneminde doğum yapmamış kısır biri olduğu halde Yahya'ya hamile kalmıştır. Ortada olağanüstü bir durum vardır. Hz. Meryem'in kıssası ise daha ilginçtir. Çünkü Meryem'e insan eli değmediği halde hamile kalmış, Allah onu ve oğlunu insanlara bir âyet kılmıştır. Sözlükte *âyet* kelimesi, delil, burhan, ibret alınacak şey gibi anlamlara gelmektedir.

O halde Meryem ile oğlu İsa'nın insanlara âyet oluşu, başka bir ifade ile insanlar için delil ve ibret olma konusu olması neyi anlatır?

Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, Allah'ın her türlü yaratmaya kadir olduğunun delilidir. Şöyle ki:

Hz. Âdem anne ve baba olmaksızın dünyaya gelmiştir. Havva da Âdem'den yaratılmıştır. Böylece erkekten kadını yaratmaya kadir olduğuna delildir. Meryem'den babasız olarak İsa doğmuştur. Böylece Allah'ın kadından erkeği yaratmaya kadir olduğuna delildir. Diğer kadın ve erkekleri ise hem kadın ve hem de erkekten, hem anneli ve hem de babalı yaratmıştır. Bu da yaratma konusundaki kudretine başka bir delildir. Âdem'den Havva nasıl yaratılmış; Âdem hem kadın yumurtası ve hem de erkek kromozonu mu taşıyordu? Yine Meryem'den İsa nasıl yaratılmış, Meryem aynı zamanda erkek kromozomu mu taşıyordu? Biz bunu bilemeyiz. Bu mesele artık bizim için gaybi bir meseledir ve gaybi meselelerin nasıl gerçekleştiği bizce meçhuldür. Hatta rüyada ihtilam olmak sûretiyle yahut başka bir şekilde erkek eli değmeksizin bir kadının hamile kalabileceği ve bunun sebebi ispatlansa bile Hz. Meryem'in de mutlaka o sebeple hamile kaldığını da iddia edemeyiz. Çünkü insan bilgisi ne denli ilerlerse ilerlesin bilgiyi tüketemez ve sonuna ulaşamaz.

Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, ahirette insanların tekrar diriltileceklerinin de bir delilidir. Nitekim âyette onun ahiret için bir ilim olduğu dile getirilmektedir. (Zuhruf 43/61). İsa'yı babasız dünyaya getiren Allah, ölmüş olan insanları tekrar diriltmeye de kadirdir.

Mabede adanmış olan ve yalnız başına mabette yaşayan Hz. Meryem, hayatını Allah'a ibadet etmekle geçirmiş, iffetini koruyabilmiş ve iffetlilikte kadınlara örnek olmuştur. Dikkat edilirse âyette *"ırzını koruyan"* denilerek övülmüş, ırzını koruması kendisine nispet edilmiştir.

Netice olarak ne İsa ve ne de annesi Meryem birer ilâhtı. İkisi de Allah'ın kulu idiler. Meryem'in İsa'yı ilginç bir şekilde dünyaya getirmiş olması, Allah'ın âyetlerinden bir âyettir.

"Biz ona kendi ruhumuzdan üfledik."

Burada bu ifadenin kullanılmış olması, İsa'nın yaratılışının Âdem'in yaratılışına benzediğini hatırlatmak içindir. Âlu İmran sûresinin 59. âyetinde bu husus açıkça dile getirilmektedir. Değilse canlıya ruh üfürülür. Ruhun Allah'a izafe edilerek *ruhumuzdan* denilmesi, ruhun Allah'tan bir parça olduğu anlamına gelmemektedir. Burada izafet tamlaması, mülkiyet ifade eder. Allah'ın yarattığı ve sahibi bulunduğu ruh anlamındadır.

إِنَّ هٰذِهِ أُمَّتُكُمْ
أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا
أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ
كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

92. **Gerçek o ki şu ümmetiniz tek bir ümmettir ve Ben sizin Rabbinizim. Öyleyse yalnız Bana kulluk edin.**

93. **Ne var ki insanlar kendi aralarında paramparça oldular. Fakat sonuçta hepsi de Bize döndürülecektir.**

94. **Her kim mümin olarak iyilik yaparsa onun çabası görmezlikten gelinmeyecektir. Biz onun lehine bunları yazmaktayız.**

Âyette geçen *ümmet* kelimesi müfessirlerin çoğu tarafından din ile tefsir edilmiştir. Yani peygamberler farklı şeriatlara bağlı olsalar da dinleri/inanç esasları aynıdır. Hepsi aynı inanç esaslarını tebliğ etmiş ve hepsi de sadece Allah'a kulluk etmeye çağırmıştır. Bazı müfessirler ise bildiğimiz ümmet anlamında kullanıldığını; bütün peygamberlerin İslâm dinini tebliğ ettiklerini ve peygamberlere bağlı insanların İslâm ümmetini teşkil ettiğini söylerler. Ne var ki onlar, sonradan parçalanmış farklı ümmetlere ayrılmışlardır.

Bizce iki tefsir arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Her iki yoruma göre peygamberler tek dini tebliğ etmiş oluyorlar ki o da sadece Allah'a kulluk etmektir. Ne var ki insanlara tek din tebliğ edilmesine rağmen onlar farklı dinler uydurmuş ve parçalanmışlardır.

وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ
لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ

مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ
فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا
قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ
وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا
وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هٰؤُلَاءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَا
وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ
لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى أُولٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾
لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ
﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ هٰذَا
يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ
كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا
عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ
الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾
إِنَّ فِي هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

95. Helak ettiğimiz bir kentin (ahalisinin) **geri dönmemesi imkânsızdır.**

96. Nihayet Ye'cuc ve Me'cuc açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman...

97. Ve gerçek vaat yaklaştığında, işte o zaman inkâr edenlerin gözleri birden donup kalır; "Eyvah bizlere! Biz bu konuda bir gaflete dalmıştık. Yok yok, esasen biz zalimler idik." derler.

98. Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.

99. Eğer onlar ilâh olsalardı oraya girmezlerdi. Oysa hepsi orada ebedi kalacaklardır.

100. Öyle ki onların orada inim inim inlemesi söz konusudur; ama bunlar orada işitmezler.

101. Daha önce tarafımızdan kendisine güzellikler verilmesi kesinleşmiş olanlara gelince, bunlar cehennemden uzak tutulurlar.

102. Onun uğultusunu bile duymazlar ve onlar gönüllerinin dilediği nimetler içerisinde ebedi kalırlar.

103. O en büyük korku onları tasalandırmaz. Melekler onları şöyle karşılarlar: "Bu, size o vaat edilen gününüzdür."

104. Kitap sayfalarını dürdüğümüz gibi göğü dürüp katladığımız gün, ilk yaratmaya başladığımız gibi yeniden aynısını yaparız. Bu, verdiğimiz bir sözdür ve onu muhakkak yerine getiririz.

105. Yemin olsun Zikirden/Tevrat'tan sonra Zebur'da da "Yeryüzüne salih kullarım mirasçı olacaktır" diye yazdık.

106. Şüphesiz ki bunda, kulluk eden bir kavim için yeterli bir açıklama vardır.

İlk âyet değişik şekillerde tefsir edilmiştir. Ancak bu değişik tefsir şekillerini üç maddede toplamak mümkündür. Şöyle ki:

a. Helak edilen bir topluluktan tövbe edip yaptıklarından dönecek kimse kalmamıştır. (Taberi, XVIII, 525; İbnu Kesir, V, 372). Buna göre helak edilen toplumda hiçbir ümit kalmamıştır. Onlara daha fazla mühlet verilse bile artık aralarında tövbe edecek kimse bulunmamaktadır.

b. Helak edilen toplum tekrar dünya hayatına geri dönmez. Onlar için artık iş işten geçmiştir. (Taberi, XVIII, 525; İbnu Kesir, V, 372).

c. Helak edilen bir toplumun Allah huzurundan kaçması diye bir durum söz konusu değildir. Onlar mutlaka Allah'ın huzuruna çıkacak ve hesap vereceklerdir. (İbnu'l-Cevzi, IV, 360).

Ye'cuc ve Me'cuc hakkında bilgi Kehf sûresinde geçti. Burada tekrar şunu hatırlatalım ki Ye'cuc ve Me'cuc'un yüksekçe yerlerden akın ettiklerinden söz edilmektedir. Bu sebeple onların yüksek yerlerde yaşayan ve ovalara doğru akın eden kimseler olduklarını göstermektedir. Yine 97. âyetten bunun kıyamet öncesi olacağı ve kıyamet alametlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

"Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz."

Biz biliyoruz ki meleklere, Hz. İsa'ya, Üzeyir'e ve diğer peygamberlere de tapanlar olmuştur. Elbette ki bunlar, ayette cehennem yakıtı olacak diye sözü edilenler arasında olmayacaklardır. Tapınılanlardan ancak kendilerine tapınılmasını isteyen yahut bunu kabul edenler cehenneme yakıt olacaklardır. Ayrıca iyi kimseler olsalar da bunların taştan, demirden yahut başka madenlerden yapılmış olan timsalleri cehennem yakıtı olabilir. İşte bu timsallerle kendilerine tapınılmasını isteyenler kendilerine tapanlarla birlikte cehenneme girecek ve orada ebedi kalacaklardır: "**Eğer onlar ilâh olsalardı oraya girmezlerdi. Oysa hepsi orada ebedi kalacaklardır. Öyle ki onların orada inim inim inlemesi söz konusudur; ama bunlar orada işitmezler."**

Duymamaları mecazi anlamda ise orada onların hoşlarına gidecek bir söz duymayacakları ve yine hoşlarına gidecek bir manzara görmeyecekleri anlamındadır. Hakikat manasında alındığında ise bu dünya hayatında kendilerine verdiği bu nimetleri Allah'ın alacağı ve hiçbir şeyi görmeyip hiçbir şeyi duymayacakları yani kör ve sağır olacakları anlamındadır. Nitekim İsrâ sûresi 97. âyette kör, dilsiz ve sağır olarak haşredilecekleri belirtilmektedir.

"Daha önce tarafımızdan kendisine güzellikler verilmesi kesinleşmiş olanlara gelince, bunlar cehennemden uzak tutulurlar.

Onun uğultusunu bile duymazlar ve onlar gönüllerinin dilediği nimetler içerisinde ebedi kalırlar."

"O en büyük korku onları tasalandırmaz. Melekler onları şöyle karşılarlar: 'Bu, size o vaat edilen gününüzdür."

Kur'ân-ı Kerim, karşılıklı anlatımı tercih eder. Böylece okuyucuya karşılaştırma imkânı verir. Önceki âyetlerde cehennem ehlinin durumu anlatılmıştı. Burada ise cennet ehlinin durumu anlatılmaktadır.

"Kitap sayfalarını dürdüğümüz gibi göğü dürüp katladığımız gün,

ilk yaratmaya başladığımız gibi yeniden aynısını yaparız. Bu, verdiğimiz bir sözdür ve onu muhakkak yerine getiririz."

Evren içerisinde özellikle gökler muhteşem olduğu kadar büyük bir gücün eseridir. Onlara ulaşmak, onların düzenini bozmak insanoğlu için imkânsız bir şeydir. İşte o sağlam ve ulaşılamaz yapı Allah için çok basittir. Bir yazar ellerindeki kâğıtları nasıl rahatlıkla dürüp katlıyorsa, Allah da kıyamet koptuğunda gökleri dürüp katlayacak ve onlara yeni bir düzen verecektir.

"Yemin olsun Zikirden/Tevrat'tan sonra Zebur'da da "Yeryüzüne salih kullarım mirasçı olacaktır" diye yazdık."

Salih kimselerin yeryüzüne mirasçı olmaları dünyada ve ahirette olmak üzere iki şekilde tefsir edilmiştir. Bunun dünyada gerçekleşeceğini söyleyenler, âyetle Müslümanların Mekke'ye mirasçı olacaklarının müjdelendiğini söylerler. Mirasçı olmalarının ahirette gerçekleşeceğini söyleyenler ise bunun Müslümanların cennete girmeleri, birçok nimete kavuşmaları anlamında olduğunu söylemişlerdir. İnkâr edenler ise hiçbir şeye mirasçı olmayacak sadece azap çekeceklerdir.

Gerçek o ki Müslümanlar dinlerini hakkıyla yaşamaları durumunda ahirette sadece onlar mirasçı olacaklardır. Yine dinlerine samimiyetle bağlı oldukları müddetçe bu dünya hayatına da mirasçı olmaya en ehil olanlar onlardır. Bununla birlikte dünyaya mirasçı olmak inananların tekelinde olan bir husus değildir. Dünya hayatında mal mülke sahip olmanın ve değişik alanlarda güçlü olmanın kuralları vardır. İnananlar da, inanmayanlar da bu kurallara riayet ettikleri takdirde başarılı olurlar. Müslümanlar dinlerine samimiyetle bağlı oldukları ve dinlerini bilerek onun gereklerini yerine getirdikleri takdirde dünya hayatında da başarılı olurlar. Çünkü din, dünya hayatında zengin ve güçlü olmayı, dünyanın kaynaklarını işletmeyi, sanayi ve teknolojiyi dışlamadığı gibi bunların geliştirilmesine teşvik eder.

"Şüphesiz ki bunda, kulluk eden bir kavim için yeterli bir açıklama vardır."

وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ

وَاِنْ اَدْر۪ٓي اَقَر۪يبٌ اَمْ بَع۪يدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ اِنَّهُ يَعْلَمُ
الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَاِنْ اَدْر۪ي لَعَلَّهُ
فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ
بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

107. Biz, seni âlemelere rahmet olman dışında bir amaçla gönderme-dik.

108. De ki: “Bana, ilâhınızın bir tek olduğu vahyedildi. Şimdi teslim oldunuz mu?”

109. Şayet yüz çevirecek olurlarsa de ki: “Ben size olduğu gibi açıkla-dım. Tehdit edildiğiniz cezanın ise yakın mı yoksa uzak mı oldu-ğunu bilmiyorum.”

110. “Şüphesiz ki O, sözün açıkça söyleneni de bilir gizlediklerinizi de bilir.”

111. “Bense bilmiyorum; belki de bu, sizin için bir sınamadır yahut bir müddetliğine yararlanmanız içindir.”

112. Dedi ki: “Ey Rabbim, hak ile hükmet. Rabbimiz, Rahmân’dır; si-zin nitelemelerinize karşı kendisinden yardım istenendir.

Müşrikler Peygamber (s.a.v.)’i, kardeşi kardeşe düşürmek ve toplumdaki huzuru bozmakla suçluyorlardı. Oysa o, toplumlardaki haksızlıkları ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. İnsanlara hem dünyada, hem de ahirette mutlu olmalarının yol ve kurallarını getirmiştir. O, sadece bir bölgeyi veya bir nesli değil, bütün insanları huzur ve sükûna kavuşturmak, barışı, yardımlaşmayı hâkim kılmak ve insanları kardeş yapmak için gönderilmiştir. Bu sebeple o, bütün insanlar için bir rahmettir.

O’nun ilk hedefi insanları tek olan Allah’a inanmaya ve O’nun nizamına uymaya çağırmaktır. O, gücü de olsa bu konuda insanlara baskı yapmaz. Onun görevi sadece Allah’ın vahyini tebliğ etmektir. O, Allah’a ortak olma gibi

bir iddia içerisinde değildir. O, sonsuz bir bilgiye sahip bulunduğu iddiasında da değildir. Bu sebeple inkâr edenler ne zaman cezalandırılacaktır? Cezanın neden ertelendiğini ve ne zaman geleceğini bilmez. Eğer cezalandırılmaları geciktirilmişse sınanmaları için olmalıdır. Ama bundan dolayı yararlanıyorlarsa yararlanmaları geçicidir. Hem gecikme, aleyhlerindeki delillerin çoğalmasını sağlar sadece. Ama yüce Allah Rahmân'dır, merhameti boldur. Dönerlerse rahmeti onları da kapsayacaktır. Ayrıca O, adildir, adaletle hükmeder.

22.
Hac Sûresi

Mekke'de mi Medine'de mi indirildiği konusunda ihtilaf olmakla birlikte içerik ve üslûp bakımından Mekki sûrelere daha yakındır. Sûrenin baş tarafının Mekke'de geri kalanın ise Medine'de indirilmiş olma ihtimali büyüktür. Hz. İbrahim'in Ka'be'yi inşa etmesinden ve inşasının tamamlanmasından sonra insanları hac için buraya davet etmesi istenildiğinden söz ettiği için bu adla anılmıştır. 78 âyettir.

Sûrenin baş taraflarında Allah'ın birliğinden bahis açılır; ardından ahiretten söz edilerek tabiatta vuku bulan bazı olaylar ölümden sonraki dirilişe delil getirilir.

Sûrenin bir kısmının Mekke'de bir kısmının da Medine'de indirilmiş olma ihtimalinin yüksek olduğundan söz etmiştik. Çünkü sûrenin ele aldığı diğer meseleler gönül ve hedef birliğini temel alan bir ümmet oluşturmayı amaçlayan meselelerdir. Sûrenin ilgili âyetlerinde bu konulara değinilecektir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظ۪يمٌ
(١) يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى
وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَد۪يدٌ (٢) وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَر۪يدٍۙ (٣)
كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْد۪يهِ اِلٰى
عَذَابِ السَّع۪يرِ (٤) يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي رَيْبٍ
مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْۜ وَنُقِرُّ
فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ
مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔاۜ
وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ
اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَه۪يجٍ (٥)

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey insanlar, Rabbinizden korkun; çünkü kıyamet sarsıntısı dehşet verici bir şeydir.**
2. **Onu gördüğünüz gün hangi emzikli kadın olursa olsun emzirdiği çocuğunu unutur ve her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş görürsün; oysa sarhoş değildirler. Sadece Allah'ın azabı çok dehşet vericidir.**
3. **İnsanlardan kimileri bir bilgiye dayanmaksızın Allah konusunda tartışmaya girer ve her azgın şeytanın peşine takılır.**
4. **Ki şeytan hakkında şöyle yazılmıştır: Kim onu dost edinirse şeytan onu saptırır ve onu alevli ateşin azabına yöneltir.**
5. **Ey insanlar, ölümden sonra dirilme konusunda bir şüpheniz varsa şunu bilin ki biz sizi bir topraktan sonra bir nutfeden** (spermden), **sonra bir asılı durandan** (embriyodan), **sonra biçimlenen ve biçimlenmeyen bir çiğnemlikten yarattık ki size** (kudretimizi) **gösterelim. Dilediğimiz belirlenmiş bir süreye kadar sizi bekletiriz. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarırız. Sonra nihayet gücünüze ulaşırsınız. Sizden kiminiz ölür kiminiz de ömrün en aşağılık devresine sürüklenir de önceden bildiğini bilmez hale gelir. Yeryüzünü kupkuru ve ölü bir halde görürsün; ama o ne, üzerine yağmur indirdiğimizde deprenip kabarır ve göz alıcı hepsi de çifter çifter bitkiler bitirir.**
6. **Böyledir; çünkü Allah hakkın ta kendisidir ve O'dur diriltip öldüren. O, her şeye gücü yetendir.**
7. **Gerçek şu ki kıyamet gelecektir ve bunda hiçbir şüphe yoktur. Yine gerçek şu ki Allah kabirdekileri diriltecektir.**

Emziren kadının emzirdiği bebeğini unutması, her gebenin karnındaki bebeğini düşürmesi ve insanların alkol almadıkları halde kendilerinden geçmiş sarhoş gibi yalpalamaları, kıyamet sarsıntısının dehşetini anlatmak için

zikredilmiştir. Dağların yün gibi sağa sola uçuştuğu ve yerin altındakilerin dışına fırladığı an, elbette korkunç bir andır. O gün hatırlatılarak insanlar Allah'ın azabına karşı iman etmek ve salih amel işlemek suretiyle kendilerini koruma altına almaya çağırılıyorlar: O korkunç gün için şimdiden tedbirinizi alın. Değilse **"Allah'ın azabı çok dehşet vericidir."**

"İnsanlardan kimileri bir bilgiye dayanmaksızın Allah konusunda tartışmaya girer ve her azgın şeytanın peşine takılır."

Sıradan bir konuda bile bilgi olmaksızın tartışmaya girmek ayıplanacak ve kınanacak bir durumdur. Ya söz konusu olan evrenin ve insanın da yaratıcısı olan Allah ile O'nun âyetleri ve gönderdiği din ise bir bilgiye dayanmaksızın bu konularda ileri geri söz söylemek ve tartışmaya girmek elbette daha çok ayıplanacak ve kınanacak bir davranıştır.

Günümüzde kendilerini Müslüman olarak takdim edenler arasında bile dini bir bilgiye dayanmaksızın Allah adına ahkâm kesen nice insan vardır. Kuşkusuz din, toplumda dini makam işgal edenlerin tekelinde değildir. Her isteyen artık din hakkında bilgilenme imkânına sahiptir. Ama konuşmak ve tartışmaya girmek için önce bilgi şarttır. Tabi söylediğimiz kendini Müslüman hisseden kişi için geçerlidir. Ama kişi inanmıyorsa itirazını yapar ve eleştirir. Buna cevap verecek olanlar da din konusunda bilgisi olanlardır. İtiraz ve eleştirisi dinlenir fakat onun da cevabı dinlemesi gerekir. Çirkin olan, dine inanmadığı ve din hakkında bir bilgisi bulunmadığı halde din adına ahkâm kesmesidir. Elbette herkes yaptığının karşılığını görecektir. Din konusunda uluorta konuşanlar bunun hesabını ağır ödeyeceklerdir.

Sonuç olarak Allah ve O'nun gönderdiği din hakkında bir bilgiye dayanmaksızın tartışmaya girenler azgın şeytanın peşine takılmışlardır.

"Ki şeytan hakkında şöyle yazılmıştır: Kim onu dost edinirse şeytan onu saptırır ve onu alevli ateşin azabına yöneltir."

Allah ve O'nun dini hakkında tartışmaya girenler azgın şeytanın peşine takılmışlar ve onu dost edinmişlerdir. Onun tuttuğu tek bir yol vardır ve o da peşine takılan dostlarını alevli ateşe yöneltip sürüklemektir.

Kıyametin korkunçluğu ve oradaki dehşetli azap konusunda insanlar uyarıldıktan sonra beşinci âyette insanın yaratılış aşamaları ölümden sonra dirilişin bir delili olarak zikredilmektedir.

İnsanların ilk yaratılışları da topraktan olmuştur. Topraktan yaratılmış olmaları ilk atalarının topraktan yaratılması şeklinde de anlaşılabilir ve bir damla sudan yaratılan insanın ona temel teşkil eden o suyun aslının topraktan olması şeklinde de anlaşılabilir. Çünkü o damla su, topraktan alınan gıdalarla oluşmaktadır. Topraktan süzüle süzüle meni oluşmakta ve o meni ana rahmi-

ne atıldıktan sonra birtakım aşamalardan geçerek insan güçsüz bir bebek olarak dünyaya gelmektedir. Giderek güçlenen insanlardan kimi erken ölmekte ve kimi "erzelu'l-umr" denilen bunama yaşına kadar yaşayabilmektedir.

O halde ölüp toprağa karışan insan bedeninin tıpkı o ilk yaratılışta olduğu gibi topraktan süzülerek tekrar yaratılması da mümkündür. O ilk yaratılışı gerçekleştirebilen Allah, bu ikinci yaratılışa niçin kadir olmasın ki?

Ölümden sonra dirilişe ikinci delil ise insanı çevreleyen tabiattan verilmektedir. Her yıl kurumuş ve adeta cansız bir ölü durumuna düşmüş olan toprak yağmurun yağmasıyla depreşip canlanmakta ve göz alıcı güzellikte bitkiler yeşermektedir. Tabiatı her yıl öldürüp canlandıran yüce Allah, öldürdüğü insanları niçin diriltmesin ve buna kadir olmasın ki?

Madem Allah gerçektir ve her şeyi bir plan program ve bir gaye için yaratmıştır, öldüren ve diriltendir; o halde **"Gerçek şu ki kıyamet gelecektir ve bunda hiçbir şüphe yoktur. Yine gerçek şu ki Allah kabirdekileri diriltecektir."**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى
وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾

8 . **İnsanlardan kimileri hiçbir bilgiye, hiçbir rehbere ve aydınlatıcı hiçbir kitaba dayanmaksızın Allah konusunda tartışmaya girer.**

9. **Allah yolundan saptırmak için kasıla kasıla tartışır. Ona bu dünyada rüsvaylık vardır; kıyamet günü de ona yakıcı azabı tattıracağız.**

10. **Bu, kendi ellerinle yaptığından dolayıdır; çünkü Allah asla kullarına haksızlık yapmaz.**

Üçüncü âyette de bir bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında tartışandan söz edilmiş ve böyle bir kimsenin azgın şeytanın peşine takılan biri olduğu

söylenmişti. 8. âyette yine bu mesele işlenmekte fakat burada "rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan" denilmektedir. O âyeti de göz önünde bulundurarak bilgiyle akli delilin kastedildiğini söyleyebiliriz. Rehber ile de şeytanın aksine bir yapıda olan bir peygamber kastedilmektedir. Aydınlatıcı kitap ise vahiydir. O halde Allah hakkında tartışabilmek için kişinin önce aklını kullanması, peygamberin rehberliğinde yol seçmesi ve ilâhi vahye dayanması gerekmektedir.

Kişinin bu üçüne dayanmaksızın Allah hakkında ileri geri konuşması ve iddialara girişip tartışması hem dünya hayatında ve hem de ahiret yurdunda cezalandırılmasını gerektiren bir tavırdır. Cezalandırılması bizzat kendisinin yaptıkları yüzündendir. Allah'ın onu cezalandırmasında herhangi bir haksızlık söz konusu değildir. Çünkü Allah kullarına zulmetmez.

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌۨ اطْمَاَنَّ بِهٖۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ
فِتْنَةٌۨ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ
الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُۜ
ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُۚ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُٓ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهٖۜ
لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ
اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

11. İnsanlardan kimileri de Allah'a kenardan kıyıdan kulluk eder. Bir iyilik görse onunla rahatlar; ama bir imtihanla karşılaşırsa gerisin geriye döner. O, dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir. İşte gerçek ziyan budur.

12. Allah'ı bırakıp kendisine zarar ve fayda vermeyen şeylere yalvarır. İşte budur derin sapıklık.

13. Zararı kendisine faydasından daha yakın olan kimselere yalvarır. Yalvardığı ne kötü yardımcıdır, ne kötü arkadaştır!

14. Doğrusu Allah iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyar. Şüphesiz ki Allah istediğini yapar.

Yukarıda açıkça inkâr eden kimsenin durumu anlatıldı. Burada ise iman ile inkâr sınırında duran ve duruma göre bir bu tarafa bir o tarafa kayan kimsenin durumu anlatılmaktadır. Bu kimse, Allah'a hakkıyla iman etmemiş ve tam teslim olmamıştır. Daha açık bir ifade ile günlük çıkarına göre yön değiştirir. Şayet Müslüman olması çıkarına ise ve Müslüman olmaktan birtakım çıkarlar elde ediyorsa Müslüman gibi yaşamaya devam eder. Ama dini konusunda imtihanla karşılaşır da malı, canı veya manevi çıkarları konusunda bir risk görürse hemen inkâra sapar. Dünya hayatı imtihan yurdudur ve Allah kimin inancında sebat göstereceğini ve kimin göstermeyeceğini ortaya çıkarıp delilleriyle bunu ispatlamak için insanları sınamaya tabi tutar.

Açıktan iman etmeyen kişi kendini hayatında yararlanmak üzere ayarlamıştır ve az çok birtakım yararlara erişir. Burada anlatılan kişi bundan da mahrumdur. Bu yüzden hem dünyada kayıptadır ve hem de ahirette kaybedenlerden olacaktır.

Bir imtihana tabi tutulup bir şeyler kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldığında yahut çıkarından bir şeyler kaybettiğinde Allah'ı bırakıp başkasına yalvarır. Böylece İslâm'a bağlılığında samimi olmadığı delilleriyle ortaya çıkmış olur. İşte derin sapıklık budur ve gerçek kayıp budur.

12. âyette Allah'ı bırakıp yalvardığı şeylerin kendisine zararlarının ve yararlarının bulunmadığından söz edildiği halde 13. âyette yalvardıklarının zararlarının faydalarından daha yakın olduğundan söz ediliyor, iki âyet arasında bir çelişki yok mudur? *"Gerçekte iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü birinci âyette kastedilen putlardır. Putların hiçbir yararı olmaz. İkincisinde "zararı yararından yakın" diye nitelendirilen tanrılar da insanların tanrılaştırdıkları liderlerdir. Allah'tan başka tanrı gibi taptıkları, yalvardıkları o kimseler kendilerini köleleştirirler. Onların zararı yararından çoktur. Çünkü bunlar onlara köle olurlar, her dediklerini yaparlar. Böylece ruhlarını kendileri gibi insan olan aciz varlıklar karşısında küçültür, kişiliklerini yitirmiş olurlar. Tapılan kişi, bu tapınmayı kabul etmişse, sağlığında insanları kendi emrinde kullanır, kabul etmemişse, bunların aciz var-*

lıklar karşısında küçülüp kişiliklerini kaybetmelerinden daha kötü bir şey yoktur." (Ateş, IV, 1715).

İman edip salih amel işleyen ve imtihan edildiklerinde ve birtakım sıkıntılarla karşılaştıklarında da imanlarında sebat gösterenler vardır: **"Doğrusu Allah iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyar. Şüphesiz ki Allah istediğini yapar."**

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاءِ
ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾
وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

15. Her kim dünya hayatında ve ahirette Allah'ın kendisine yardım etmeyeceğini sanıyorsa göğe bir yol bulup uzansın da yol kat etsin ve baksın; bulduğu çare öfkesini dindirecek mi?

16. İşte böylece onu açık açık âyetler olarak indirdik. Şüphesiz ki Allah dilediğini doğru yola iletir.

15. âyetle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Yaygın olanı, *"ona"* zamirinin Peygambere gittiğidir. Âyetin geri kalan kısımları hakkında da farklı yorumlar yapılmıştır. Ama bunlar arasında da yaygın olanı şöyledir: Kim Allah'ın dünyada ve ahirette Hz. Muhammed'e yardım etmeyeceğini sanıyorsa yukarıya bir ip uzatsın ve kendini boğsun bakalım da bu yaptığı Peygambere gelen yardıma engel olacak ve öfkesini dindirecek mi?

Zamirin Peygambere gittiğini söyleyen görüşü tutarlı bulmayan Süleyman Ateş, bu âyetten önce Peygamberin ismi geçmediğini söyleyerek görüşünün gerekçesini belirtmektedir. (Ateş, IV, 1716). Bizce de Ateş'in ileri sürdüğü gerekçe gayet yerindedir. O halde bu ayetle anlatılmak istenen nedir? 11. ve 12. ayetlerde *bir uçurumun kenarındaymış gibi Allah'a ibadet eden birinden* söz edilmişti. Bu kişi iman ile küfür arasında durmaktadır. Hiçbir çıkarını risk altına

sokmak istememekte böyle bir durumla karşılaştığında Allah'ın yardım edeceğine inanmadığı için hemen başka şeylere veya kimselere yönelip onlara yalvarmaktadır. İşte buradaki zamir o kişiye dönmektedir. Bu kimse bir riskle karşılaşır karşılaşmaz alelacele Allah'ın yardımının gelmesini ister. Oysa her şeyin zamanı vardır. Acele etmesinin bir yararı olmaz. Allah dilediği zaman yardım gelir. Buna inanmıyorsa o kadar öfkeye kapılmasına gerek yok; göğe çıksın baksın yardım gelecek mi, gelmeyecek mi? Buna gücü yetmeyeceğine göre Allah'ın dilediği zamanı beklesin, ne diye gelmeyeceğine karar verip başkalarına yöneliyor?

"İşte böylece onu açık açık âyetler olarak indirdik. Şüphesiz ki Allah dilediğini doğru yola iletir."

Allah'ın âyetleri, meseleleri açıkça ortaya koyuyor. İnsanları inançları konusunda imtihan ediyor ve kimin inancında direnç göstereceğini görmek istiyor. Allah acele etmeyeceğini söylüyor. O kişi acele edeceğine, Allah'ın yardımla ilgili dilemesini beklesin. Her şey Allah'ın dilemesiyle olur. Allah dilediğini doğru yola iletir. Bu kimse acele edip yardımın acil bir şekilde gelmesini istiyor ve isteği yerine gelmeyince başkalarına yönelip onlardan istiyor. Böylece dinle ilişkisi bütünüyle kopuyor.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ
وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

17. İman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve Allah'a ortak koşanlara gelince; Allah kıyamet günü bunlar arasında hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah her şeye tanıktır.

Farklı inançlara mensup gruplardan her biri, kendilerinin hak yol üzere olduklarını söylüyor ve diğerlerine itirazlar yöneltiyorlardı. Her dönem için bu böyledir. İşte Allah ahirette bunlar arasında kimin haklı ve kimin haksız olduğuna dair hüküm verecektir.

Sabiiler dışında sözü edilen inanç grupları genel olarak bilinmektedir. Bunlarla kimlerin kastedildiği konusunda birbirinden farklı çok görüş ileri

sürülmüştür. Sabii kelimesinin acemce bir kelimenin Arap dilindeki telaffuzu mu yoksa Arapça bir kelime mi olduğunda da ihtilaf edilmiştir. Arapça bir kelime olduğunu söyleyenler geleneksel din anlayışını bırakıp başka bir inanç edinmiş olanlara bu ismin verildiğini söylerler.

أَلَمْ تَرَ
أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ
مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا
لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾ هَٰذَانِ خَصْمَانِ
اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ
يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ
وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا
أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
﴿٢٢﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ
مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾
وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

18. Görmedin mi göktekiler ve yerdeki kimseler, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ediyor. Niceleri hakkında ise azap vaki olacaktır. Allah kimi aşağılarsa ona değer veren bir tek kişi dahi olmaz. Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar.

19. İşte şu iki taraf, Rableri hakkında tartışmaya girenlerdir; inkâr edenler için ateşten giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülecektir.

20. Onunla içleri kaynatılır ve derileri haşlanır.

21. Onlar için demir topuzlar da var.

22. Çektikleri acıdan her çıkmak istediklerinde oraya geri döndürülürler: "Tadın bakalım yakıcı azabı!"

23. Muhakkak ki Allah iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere alır. Orada altın bilezikler ve inci takınırlar. Orada giysileri de ipektendir.

24. Onlar sözün güzeline iletilmişler ve övgüye layık olanın yoluna ulaştırılmışlardır.

İnsan hariç canlı cansız her şey Allah'a secde etmekte; itirazsız yaratılışlarına uygun olarak hareket etmektedir ve bunların herhangi bir itiraz veya itaatsizlikleri söz konusu değildir. Ne için yaratılmışlarsa onu yapıyorlar. İnsanlar da sorumlu olmadıkları hususlarda Allah'ın belirlediği yasalara zorunlu olarak uyarlar. Fakat mükellefiyet alanlarında serbest bırakılmışlardır. Mükellefiyet alanlarında seçme yetkisi insanlara bırakılmıştır. Yaratılış gayesine uygun davrananlar öteki hayatta mükâfat alacak, diğerleri ise cezalandırılacaklardır.

Bunun sonucunda ahirette iki gruba ayrılacaklardır. Hangi grupta yer alacaklarını belirleyen şey dünya hayatında yaptıklarıdır. Bir bilgiye dayanmaksızın Allah ve dini hakkında tartışanlar ve peygamberlerine karşı gelenler, kısacası Allah'a itaat etmeyenler ahirette aşağılananlardan olacaklar. Kimse de onları sahiplenmeyecektir. Allah'a secde etmeyen bu nankörlere ateşten giysiler biçilecektir. Ateşin alevi bir elbise gibi vücutlarının tamamını saracaktır. Üzerlerine su dökülecek ve su döküldüğünde yangın sönecek diye umutlanacak-

lar ama dökülen su kaynar su olacaktır ve onunla hem derileri ve hem de içleri haşlanacaktır. Kurtuluşu olmayan azap üstüne azap…

İkinci grup ise iman eden ve salih amel işleyenlerdir. Onlar için ise mükâfat üstüne mükâfat vardır. Bütün güzellikler onların olacaktır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ
فِيهِ وَالْبَادِ ۚ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ
أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ
وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ
رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ
عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ
وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

25. İnkâr edenleri, oranın yerlisi olsun yabancısı olsun, bütün insanlar için ibadet yeri kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanları ve bir de orada zulmederek hak yoldan sapanları can yakıcı bir azaba uğratırız.

26. Bir zamanlar İbrahim'e Ev'in (Ka'be'nin) **yerini hazırlamış ve şöyle demiştik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, orada kıyama duranlar, rükû edenler ve secdeye varanlar için Evimi temiz tut."**

27. "İnsanları hacca çağır. Yürüyerek ve nice uzak yollardan zayıf, bitkin hayvanlara binerek sana gelsinler.

28. Böylece kendileri için nice faydaya tanık olsunlar. Allah'ın onlara rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde kurban ederken Allah'ın adını ansınlar. Siz de bunlardan yiyin ve çaresiz kalmış yoksulu da doyurun.

29. Sonra kirlerini giderip temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve, Kadim Ev'i/Ka'be'yi tavaf etsinler.

Âyetlerin Mekke döneminde indirildiğini söyleyenler Hz. Ömer Müslüman oluncaya kadar müşriklerin Müslümanların Ka'be'ye gitmelerini engellemelerinden; Medine'de indirildiğini söyleyenler ise Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yılda Medine'den umre yapmak üzere gelenlerin engellemelerinden söz edildiğini söylerler. Ama ister bu engelleme kastedilsin, ister diğeri kastedilsin Ka'be'yi inşa eden Hz İbrahim'den beri orası ibadet niyetiyle gelen yerli yabancı herkese açık olmalıdır. Ka'be Mekke'de oturanların tekelinde olan bir yer değildir.

Hz. İbrahim, oğlu İsmail ile birlikte Ka'be'yi inşa ettiklerinde Yüce Allah kendisine burayı temiz tutmasını ve insanları hac yapmak üzere buraya çağırmasını söylemiştir. Yerli veya yabancı burayı tavaf edecek ve burada ibadet edecektir. Mekke'de oturanlar, buraya gelecek insanların tavaf ve diğer ibadetlerini daha rahat bir şekilde yapabilmeleri konusunda tedbirler alabilir ve birtakım düzenlemeler yapabilirler ama buraya gelmelerini engelleyemez ve burada ibadetlerini icra ederken onları rahatsız edemezler.

Hz. İbrahim şirke karşı çıkıp Allah'a ortak koşulan putları kırdığı için yurdunu terk etmek zorunda kalmıştı. O halde bu makamda Hz. İbrahim'e: **"Bana hiçbir şeyi ortak koşma"** buyruğunun anlamı nedir? Hz. İbrahim'in şirk koşmasına bir neden ve ondan yana bir korku yoktur. Ancak kutsal yerler şirk koşulma konusunda hassas yerlerdir. İnsanlar buraları tazim ederken işi şirke kadar götürebilirler. Hz. İbrahim yaşadığı müddetçe bu konuda dikkatli olacak ve bu tür tavırlar içerisine girenleri uyaracaktır. Yine bu buyrukla Mekkeli müşriklere de bir gönderme vardır. Onlar Hz İbrahim'e bağlı olduklarını söyledikleri halde Ka'be'yi putlarla doldurmuşlardı.

Âyetlerden hac ibadetinin Hz. İbrahim'in dönemine kadar uzandığını anlıyoruz. Yine rükû ve secdeden söz edildiğine göre rükûlu ve secdeli namaz ibadetiyle kurban ibadetinin de onun dönemine kadar uzandığını ve müşrik Arapların da bunu bildiklerini anlıyoruz.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ
رَبِّهِ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾
حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ
فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ
يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾
وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ اَسْلِمُوا وَبَشِّرِ
الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ اَلَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ
عَلٰى مَا اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾

30. Bu böyledir. Kim Allah'ın yasaklarını önemserse bu, Rabbi katında onun için daha hayırlıdır. Size okunanlar dışındaki hayvanlar da size helal kılınmıştır. O halde pislik olan putlardan ve yalan sözden kaçının.

31. Kendinizi bütünüyle Allah'a vererek ve O'na ortak koşmadan bunları yapın. Her kim Allah'a ortak koşarsa, gökten düşüp kuşun kaptığına ya da rüzgârın sürükleyip uzak bir yere fırlattığına benzer.

32. Bu böyledir. Kim Allah'ın şiarlarına saygı gösteriyorsa elbette bu saygı, kalplerdeki takvadan kaynaklanır.

33. Sizin için onlarda belli bir süreye kadar yararlar vardır. Sonra bunların varacakları yer Kadim Ev/Ka'be'dir.

34. Her ümmet için bir kurban ibadeti koyduk ki rızık olarak onlara verdiği hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Bilin ki Rabbiniz tek bir ilâhtır. O halde yalnız O'na teslim olun. İtaat eden alçak gönüllü kimseleri müjdele.

35. Onlar o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabredenlerdir onlar; namazı kılanlardır. Onlara rızık olarak verdiğimizden de infak ederler.

Helal kılma ve haram kılma Allah'a ait olmakla birlikte hayvanların etleri konusunda bu husus daha da önem arz ediyor. Çünkü burada bir de hayvanların canına kıyma söz konusudur. Diğer yandan hayvanların ve eşyanın insanın emrine verilmesi Allah tarafından takdir edilmiş bir durumdur. Çünkü hayvanlara can veren ve hem hayvanların ve hem de diğer şeylerin yaratıcısı Allah'tır. O halde helal kılmada ve haram kılmada bu gibi hükümlerde sınırlar belirlemek Allah'a aittir. Allah'ın bu konularda getirdiği yasaklara saygı göstermek gerekir. Bu gibi konularda hükümler koymak kimsenin haddi değildir.

Müşrikler putlara adanmışlık yahut başka sebeplerle bazı hayvanların etlerinin yenilmesini ve binek olarak kullanılmalarını haram sayıyorlardı. Oysa Allah'ın belirlediği hükümlere göre bunların etleri de ve bunlara binilip yük taşınması da haram kılınmamıştır. Bunların haram kılınması Allah'a bir iftiradır. Bu gibi hükümlerden ve kendileri bir pislik olan putlardan ve onlara tapmaktan uzak durmak insanın kendisinin yararınadır.

Haram kılma ve helal kılma yetkisi Allah'a ait olduğuna göre bu yetkiyi başkasına vermek, o başkasını Allah'a ortak koşmak anlamı taşır. Bu sebeple 31. âyette: **"Kendinizi tam Allah'a vererek ve O'na ortak koşmadan bunları yapın"** denilmektedir. Allah'a ortak koşan kişi, yukarıdan düşüp kuşların kaptığı veya rüzgârın önünde savrulup, ta uzaklara, derin vadilere fırlatı-

lan kişi gibi çaresizdir. Böylelikle bu kimse her türlü tehlikenin içine kendini atmış olur.

"Bu böyledir. Kim Allah'ın şiarlarına saygı gösteriyorsa elbette bu saygı, kalplerdeki takvadan kaynaklanır."

"Şiar" kelimesi işaret ve alamet anlamına gelir. Allah'ın şiarları denilirken de bununla Allah'ın dinine ait namaz, oruç, kurban gibi dine işaret eden şeyler kastedilir. Bunlara saygı göstermek kalplerde bulunan takvadan yani Allah korkusundan kaynaklanır. Bunlara saygı göstermeyen kimsenin kalbinde Allah korkusu ve takva bulunmamaktadır.

"Sizin için onlarda belli bir süreye kadar yararlar vardır. Sonra bunların varacakları yer Kadim Ev/Ka'be'dir."

Kurbanlık olarak belirlenmiş hayvanlar *"Allah'ın şiarları"* arasında sayıldığı için onlardan bir yarar sağlanamayacağı konusunda meydana gelen yanlış anlama ortadan kaldırılmaktadır.

Bu açıklama gerekliydi, çünkü Araplar, bu hayvanlardan faydalanmayı haram kabul ediyorlardı. Hac sırasında kurban edilmek üzere işaretlendikleri andan itibaren onların sütü içilemez ve ne üzerlerine binilebilir ne de yük taşınabilirdi. Bu âyette bu yanlış anlama ortadan kaldırılmaktadır.

"Her ümmet için bir kurban ibadeti koyduk ki rızık olarak onlara verdiği hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Bilin ki Rabbiniz tek bir ilâhtır. O halde yalnız O'na teslim olun. İtaat eden alçak gönüllü kimseleri müjdele."

"Kurban" diye meal verdiğimiz *"mensek"* kelimesi kurban kesme ibadeti, kurban kesme yeri, kurban kesme tarzı, ibadet tarzı, din, şeriat ve yol anlamındadır. Burada kurban kesme anlamında kullanıldığı anlatımdan anlaşılmaktadır.

Kurban kesmenin yahut kurban kesilen bir bayramın vahye dayalı bütün dinlerde var olduğunu anlıyoruz. Çünkü Allah'a kurban kesmek O'nun birliğini sembolize eder. Başkasına kesilmesi ise şirki gerektirir. Bu sebeple başkası adına kurban kesilmesi yasaklanmıştır. Aynı şekilde başkasına secde etmek ve başkası adına yemin etmek de yasaklanmıştır. Allah adına can alınabiliyorsa O'na teslim olmak gerekir.

Allah bu şekilde samimiyetle O'na bağlı olanlara müjde verilmesini istedikten sonra onları şöyle niteliyor: "**Onlar o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabredenlerdir onlar; namazı kılanlardır. Onlara rızık olarak verdiğimizden de infak ederler."**

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَٓائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ
فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَٓافَّۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا
مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّۜ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَٓاؤُ۬هَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ
التَّقْوٰى مِنْكُمْۜ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا
هَدٰيكُمْۜ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

36. Develeri de size Allah'ın şiarlarından yaptık. Onlarda sizin için nice hayırlar vardır. O halde sıra sıra dizildiklerinde üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üstüne cansız düşünce de onlardan yiyin. İhtiyacını gizleyen yoksula da gizlemeyene de yedirin. Biz onları, şükretmeniz için istifadenize verdik.

37. Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; ama O'na ulaşan takvanızdır. İşte böyle onları istifadenize verdi ki sizi doğru yola ilettiğinden dolayı Allah'ı yüceltesiniz. İyilik edenleri müjdele!

İri yapılı hayvanlar anlamına gelen *"budn"* kelimesi, *"budne"* kelimesinin çoğuludur. Kelime, develer hakkında kullanılır ama kurban edilecek hayvanlardan söz edildiğinden sığır cinsi hayvanlar da kelimenin kapsamında kabul edilmiştir.

Bu iri cüsseli hayvanlara Allah akıl verseydi bu dünya hayatında insanların hali nice olurdu! Ama Allah sadece insana akıl vermiştir ve insan bu sayede bu iri cüsseli hayvanları kendi hizmetinde kullanmaktadır. Kurban kesmenin sebeplerinden biri de bu duruma şükrün ifade edilmesidir.

Mali ibadette fakir ve muhtaçların gözetilmesi esastır. Kurban ibadetinde de aynı durum gözetilmiş ve kanaatkârlığından dolayı ihtiyacını gizleyen muhtaçlara da diğerlerine de kesilen kurban etlerinden yedirilmesi istenmiştir. Mali ibadetler ve kurban kesilmesi Allah'ın bunlara ihtiyaç duymasından

kaynaklanmaz. Allah'ın ne kesilen hayvanların etlerine ihtiyacı vardır ve ne de kanın akıtılmasına. Bütün ibadetlerde asıl olan şekiller değil, onları yerine getirenin kalbindeki niyettir. Şekil bütünüyle mükemmel olarak yapılmış olsa da eğer niyet başka ise yapılan ibadetin bir anlamı olmaz.

Kesilen adak veya kurban kanlarının kişilerin alınlarına sürülmesi ve kimi durumlarda *"kan akıtılması gerekir"* gibi ifadelerin kullanılması, putperestlerden kalma bir anlayıştır.

إِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذٖينَ
اٰمَنُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾
اُذِنَ لِلَّذٖينَ يُقَاتَلُونَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُواۜ وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ
لَقَدٖيرٌۙ ﴿٣٩﴾ اَلَّذٖينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّا
اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ
لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فٖيهَا
اسْمُ اللّٰهِ كَثٖيرًاۜ وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَقَوِيٌّ عَزٖيزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذٖينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَلِلّٰهِ
عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ﴿٤١﴾

38. Muhakkak ki Allah iman edenleri savunur. Allah hiçbir hain nankörü sevmez.

39. Zulme uğramış olmaları sebebiyle kendileriyle savaşılanlara izin verildi. Hiç şüphe yok ki Allah onlara yardım etmeye kadirdir.

40. Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah insanları diğer bir kısmıyla savmasaydı muhakkak ki içlerinde Allah'ın isminin çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılırdı. Şüphesiz ki Allah, kendisine (dinine) **yardım edene yardım eder. Muhakkak ki O güçlüdür ve üstündür.**

41. Onlar öyle kimselerdir ki yeryüzünde kendilerini iktidara getirirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler ve iyiliği emredip kötülükten sakındırırlar. İşlerin sonu Allah'a döner.

Önceki âyetlerde Ka'be'yi inşa eden Hz. İbrahim'in onu inşa ettikten sonra insanları hac için buraya çağırdığı ve buna rağmen müşriklerin Müslümanları hac için buraya gelmekten alıkoydukları anlatılmıştı. Üstelik burası Müslümanların da yurduydu. Müslümanlar müşriklerin baskılarına dayanamayıp buradan hicret etmişlerdi. Müslümanlar bu durumdan dolayı gayet üzgün idiler. Ama Medine'ye hicret eden Müslümanlar burada İslâm'a girenlerle güç kazanmışlardı. Uğramış oldukları haksızlığı ortadan kaldırmanın zamanı yaklaşıyordu. Kendilerine savaşma izni verilmezden önce yüce Allah kendilerini savunacağını taahhüt etti: **"Muhakkak ki Allah iman edenleri savunur. Allah hiçbir hain nankörü sevmez.**"

Yüce Allah'ın bu fermanı, ne zaman ve nerede olursa olsun hain ve Allah'a karşı nankörlük edenler tarafından zulme uğramış bütün müminleredir.

Bu evrensel ilkenin yanında savaş konusunda yine evrensel bir ilke daha dile getiriliyor: **"Zulme uğramış olmaları sebebiyle kendileriyle savaşılanlara izin verildi. Hiç şüphe yok ki Allah onlara yardım etmeye kadirdir."** Mekke müşrikleri Müslümanları haksız yere yurtlarından çıkarmışlardı, buna rağmen saldırganlıklarına yine devam ediyorlardı. Dünyanın neresinde olursa olsun haksız yere yurtlarından çıkarılmış Müslümanlara, karşı koyma izni verilmiştir. Verilen savaş izni saldırı savaşı değil, savunma savaşıdır. Müslümanlara saldıran olursa onlar da buna karşı koyup savaşacaklardır.

Müslümanlar haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır. Bu bir savaş sebebidir ama yine de savaş güzel bir şey değildir. Ne var ki bazen güzel olmayan bir şey bir zorunluluk halini almaktadır. Çünkü saldırı Allah'a kulluk edenlerden değil diğerlerinden gelmektedir ve karşı konulmazsa Allah'ın çokça anıldığı mabetler tahrip edilir.

Hem iman edenler galip geldikleri takdirde insanların ibadetlerine engel olmazlar. **“Onlar öyle kimselerdir ki yeryüzünde kendilerini iktidara getirirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler ve iyiliği emredip kötülükten sakındırırlar. İşlerin sonu Allah'a döner.”**

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهٖيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾
وَاَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكَافِرٖينَ
ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكٖيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ
مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشٖيدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسٖيرُوا فِى الْاَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا اَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى
الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتٖى فِى الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

42. **Seni yalanlıyorlarsa,** (bilesin ki) **onlardan önce Nuh kavmi, Âd ve Semûd da yalanlamıştı.**
43. **İbrahim'in kavmi de Lut'un kavmi de...**
44. **Medyen halkı da... Musa da yalanlanmıştı. Ben de o kâfirlere mühlet vermiştim; ama sonra onları öyle bir yakaladım ki! Nasılmış cezalandırmam!**
45. **Nice kenti; onlar zulmederken onları helak ettim. Şimdi duvarları tavanlarının üzerine devrilmiş, kullanılmayan kuyular, ıssız kalmış köşkler!**
46. **Yeryüzünde gezmediler mi ki düşünecek kalpleri ve duyacak kulakları olsun. Gerçek şu ki gözler kör olmaz; göğüslerdeki kalpler kör olur.**

Önceki kavimlerin peygamberlerini yalanladıklarının anlatılması Peygamberi teselli amaçlıdır. Peygambere: “Onların seni yalanlamaları, senin görevini hakkıyla yerine getirmediğin anlamına gelmez, önceki peygamberleri de kavimleri yalanlamıştı” mesajı verilmektedir. “Ancak önceki peygamberler yalanlandılar ama görevlerini yerine getirmekten geri kalmadılar. Sen de görevini yapmaya devam et!”

Diğer peygamberlerin kavimleri tarafından yalanlandıkları belirtildiği halde Hz. Musa için sadece *“yalanlandı”* denilmektedir. Çünkü Musa’yı yalanlayan kendi kavmi değil Firavun ve adamları idi.

Ama güçlerine güvenerek peygamberlerini yalanlayanlar da o güç ve zenginliklerini devam ettirememiş helak olup gitmişlerdir. Debdebeli bir hayat sürdükleri kentleri viraneye dönmüş, evleri yıkılmış, tavanları çökmüş, duvarları yıkılmış ve sağlam yaptıkları köşklerinden ayakta kalanlar olduysa onlar da ıssız kalmışlardır.

Bunların harabelerini dolaşıp görseler belki ibret alırlardı. Ama onlarda ibret alacak akıl nerede? Gezip görmek yetmiyor, önemli olan gördüklerinden ibret almaktır.

Elbet ibret alacak olan sadece o günün insanı değildir, bugünün insanı da bunlardan ibret alacaktır. Ama günümüz medeniyeti de maddeci bir medeniyet olduğundan bu tür harabeleri dolaşanların ilk aklına gelen, o insanların ne kadar ileri bir medeniyet kurdukları ve ne denli zengin olduklarıdır. Buraları gezip görenler bunları düşünerek hayranlıkla buraları dolaşırlar. Oysa alınacak ibret, öncelikle o muhteşem binaları yaptıkları halde bunları terk edip gittikleri ve bizlerin de ne denli zengin ve güçlü olursak olalım çekip gideceğimizdir. Öncelikle gündeme getirilmesi gereken budur. Ama güç ve zenginlik kalplere o kadar işlemiş ki ibret alacak akıl nerede?

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ ۜ وَاِنَّ يَوْمًا
عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا ۚ وَاِلَيَّ الْمَص۪يرُ ﴿٤٨﴾

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۚ ﴿٤٩﴾ فَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٥٠﴾
وَالَّذ۪ينَ سَعَوْا ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿٥١﴾

47. Senden azabın bir an önce gelmesini istiyorlar. Allah verdiği sözden asla dönmez; ama Rabbinin katında bir gün saydıklarınızdan bin yıl gibidir.

48. Nice kent var ki zulmedip durduğu halde ona mühlet verdim. Sonra onları yakalayıp cezalandırdım; her halde dönüş banadır.

49. De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için açık bir uyarıcıyım."

50. İman edip salih amel işleyenler için bir bağışlama ve değerli bir rızık vardır.

51. Âyetlerimizi etkisiz hale getirmeye çalışanlar var ya; işte onlar cehennem ehlidir.

45 ve 46. âyetlerde zulmeden nice kentin helak edildiği ifade edilip müşriklerin bundan ibret almak için buraları gezip düşünmeleri istenince müşrikler bunun kendileri için bir tehdit olduğunu anladılar. Bunun üzerine tehdit edildikleri azabın hemen gelmesini istediler.

Bu istek ve meydan okumalarının ardından Allah'ın verdiği sözden asla dönmediği hatırlatılmaktadır. Hemen cezalandırma gelmedi diye cezanın gelmeyeceği anlaşılmasın. Aleyhlerindeki bütün deliller tamamlanıp vakti geldiğinde kesinlikle cezalandırılacaklardır. Bunda hiç şüpheleri olmasın.

"**Ama Rabbinin katında bir gün saydıklarınızdan bin yıl gibidir**" cümlesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bizce bu konuda en tutarlı görüş, cezalandırılmaları için onlara tanınan sürenin onlara uzunmuş gibi gelmesidir. Onlara uzun gelen bu süre, Allah nezdinde bir dakika bile değildir. Çünkü Allah katındaki bir günlük süre insanlar için bin yıl gibi uzun gelir, denilmektedir.

Allah işledikleri hatadan dönmeleri için insanlara mühlet veriyor. Zulmediyor olsalar bile delillerin tamamlanmasını ve ahirette hesaba çekildiklerinde ileri sürebilecek en ufak mazeretlerinin kalmamasını istiyor. Ama delillerin ta-

mamı tam tekmil tamamlanınca Allah onları öyle bir yakalayışla yakalıyor ki artık bunun dönüşü olmuyor.

Bunlar anlatıldıktan sonra Peygamberden şunu söylemesi isteniyor: **"Ey insanlar! Ben sizin için açık bir uyarıcıyım."** Peygamberler tebliğ ettikleri vahyin kabul edilmesi konusunda baskı yapmazlar. Ancak görevlerinin sadece uyarmak olması, işlenen suçlarla ilgili tebliğ ettikleri cezaların uygulanmayacağı anlamına gelmez.

Peygamberlerine karşı çıkanlar dünya hayatında bu akıbete uğrayacakken **"İman edip salih amel işleyenler için bir bağışlama ve değerli bir rızık vardır."**

O inkâr edip inkârlarında diretenler, vakti geldiğinde bu dünya hayatında helak olma cezasıyla kalmaz ahirette de cehennemle cezalandırılırlar: "**Âyetlerimizi etkisiz hale getirmeye çalışanlar var ya; işte onlar cehennem ehlidir.**"

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا
تَمَنّٰٓى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ
ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ آيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي
الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿٥٧﴾

52. Senden önce gönderdiğimiz hiçbir resul ve nebi yoktur ki bir şey temenni etiğinde şeytan onun temennisine bir şeyler katmasın; ama Allah şeytanın kattığını yok eder ve âyetlerini sağlamlaştırır. Allah bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.

53. Ta ki şeytanın kattığı, kalplerinde hastalık olanlar ve kalbi katılaşanlar için bir imtihan olsun. Şüphesiz ki zalimler derin bir ayrılık içindedir.

54. Kendilerine ilim verilenler de onun Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler ve böylece ona iman etsinler de kalpleri ona saygı duysun. Şüphesiz ki Allah iman edenleri dosdoğru bir yola iletecektir.

55. O inkâr edenler ise kıyamet ansızın kendilerine gelinceye yahut kısır (hayırsız) **günün azabı kendilerine çatıncaya kadar ondan kuşku içinde kalıp giderler.**

56. Hükümranlık o gün Allah'ındır; aralarında hüküm verir. İman edip salih amel işleyenler nimetler cennetindedir.

57. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar için aşağılatan bir azap vardır.

52. âyetin tefsirine dair farklı yorumlar yapılmıştır. Necm sûresinin başında sözünü edeceğimiz *"Garanik"* meselesiyle ilintili olduğu ve bu olay üzerine indirildiği söylenmiştir.

"Temenni" kelimesiyle anlamlandırdığımız *"ümniyye"* kelimesi bir şeyi arzu etmek ve gönlün çok istediği şey anlamındadır. O halde her peygamber bir şeyi çok arzu ettiğinde şeytan o arzusuna bir şey katma çabası içerisine gi-

rer fakat başarılı olamaz. Çünkü yüce Allah şeytanın katmak istediğini yok eder ve âyetlerini yerleştirip sağlamlaştırır. Peygamber de insan olduğundan dolayı şeytan ona vesvese verir ve zihnine birtakım düşünceler gelebilir. Ama hiçbir peygamber bu vesveseler sonucunda Allah'tan aldığı vahye ilaveler yapmaz ve ondan bir şey eksiltmez. İnsan olmaları hasebiyle kasti olmaksızın yanılarak da böyle bir şey yapmaz. Çünkü onlar vahyi olduğu gibi aktarma konusunda masumdur ve bu konuda Allah'ın koruması altındadır.

Bu sebeple Necm sûresinde anlatılan *"Garanik"* meselesiyle ilgili söz konusu edilen, *"Peygamber bilerek veya bilmeyerek Allah'tan kendisine gelen vahye müşriklerin putlarını övücü sözler söyledi"* yahut *"Peygamber söylemedi ama Peygamber vahyi okuduğunda şeytan onun sesini taklit ederek araya putları övücü sözler kattı"* vs. gibi söylenenlerin tamamı asılsızdır. (Daha geniş bilgi için Necm sûresinin tefsirine bk.).

Kuşkusuz bir peygamberin en büyük arzusu, muhataplarına tebliğ ettiği vahye inanmaları ve tevhit inancının yerleştirilmesidir. Bu konuda peygamber herhangi önemli bir adım attığında şeytan, muhatapların buna inanmamaları için var gücüyle çaba gösterir: Tebliğ edilen vahyi başka türlü göstermeye ve saptırmaya gayret eder. Kalplerinde hastalık olan ve kalpleri katılaşmış şeytanın katmaya çalıştığı şeylerle sınanırlar.

Şeytan nasıl göstermeye çalışırsa çalışsın kendilerine ilim verilenler vahyin yani Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğini bilirler. Şeytanın onlar üzerinde etkisi olmaz. Ama inkâr edenler şeytanın vesveselerinden etkilenirler. Kıyamet kopuncaya kadar şeytanın vesveselerinden etkilenen münkirler olacaktır. Kıyamet kopunca da Allah aralarında hüküm verecektir. O zaman yalpalayarak meşru olmayan mazeretler ileri süremeyecekler ve azabı boylayacaklardır.

56. âyette *"o gün hükümranlığın Allah'a ait"* olduğunun vurgulanması, hükümranlığın dünya hayatında O'na ait olmadığı anlamına gelmez. Dünya hayatı imtihan yurdu olduğundan dolayı emir ve yasaklarına uyma konusunda insanları zorlamaz. İsteyen emir ve yasaklarına muhalefet eder ve Allah'tan başka tanrılar edinir. Buna izin veren kendisi olduğundan bu dünya hayatında hükümranlık yine O'nundur. Ahiret yurdunda hükümranlığın sadece O'na ait olduğunun vurgulanması, orası imtihan yurdu olmadığından emir ve yasaklarına uymanın orada zorunlu olduğunun belirtilmesi içindir.

وَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا
اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًاۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُۜ
وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَل۪يمٌ حَل۪يمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
مَا عُوقِبَ بِه۪ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ
بَص۪يرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِه۪ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَب۪يرُ ﴿٦٢﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۘ فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ
مُخْضَرَّةًۜ اِنَّ اللّٰهَ لَط۪يفٌ خَب۪يرٌۚ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿٦٤﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْر۪ي
فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِه۪ۜ وَيُمْسِكُ السَّمَٓاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا

بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

58. Allah yolunda hicret edip sonra öldürülenlere yahut ölenlere Allah güzel bir rızık verecektir. Muhakkak ki Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59. Allah onları mutlaka hoşnut olacakları bir yere yerleştirir. Muhakkak ki Allah bilendir, şefkatlidir.

60. İşte böyle, kim kendisine yapılan eziyetin dengiyle eziyet eder de sonra kendisine saldırılırsa Allah kesinlikle ona yardım edecektir. Muhakkak ki Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.

61. Bu, böyledir; çünkü Allah geceyi gündüze gündüzü de geceye katar. Allah işitendir, görendir.

62. Bu, böyledir; çünkü Hak yalnızca Allah'tır; O'ndan başka taptıkları sadece batıldır. Muhakkak ki en yüce, en büyük olan yalnızca Allah'tır.

63. Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi ve böylece yeryüzü yemyeşil oldu? Allah lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.

64. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Şüphesiz ki Allah, yalnız O zengindir, övülmeye layıktır.

65. Görmedin mi Allah yerde olanları ve denizde yüzen gemileri buyruğunuza vermiştir? Göğü de yere düşmekten korumaktadır; izniyle buna yol vermesi ayrı. Allah insanlar için elbette çok şefkatli, çok merhametlidir.

66. Sizi dirilten, sonra öldüren ve sonra da diriltecek olan O'dur. İnsan gerçekten çok nankördür.

Kıyamet gününde Allah kulları arasında hüküm verdiğinde inanıp salih amel işleyenler; Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen yahut ölenler büyük bir mükâfata nail olacaklardır.

İnsanın bir başkasından haksız yere eziyet görmesi durumunda misliyle karşılık vermesi onun hakkıdır. Bu sebeple tekrar saldırıya uğrarsa Allah onun yardımcısıdır. Ancak gerek ilk haksızlığa uğradığında ve gerek bu ikincisinde

karşılık vermek gücüne sahip olduğu halde karşı tarafı bağışlamış olsaydı kendisi için daha hayırlı olurdu. 60. âyetin sonunda Allah'ın affedici ve bağışlayıcı olduğunun belirtilmesi buna işaret olsun diyedir.

Allah evrenin tamamının sahibidir. Bunun delillerinden biri, geceyi gündüze katması ve aksini yapması yani geceyi uzatırken gündüzü kısaltıyor ve gündüzü uzatırken geceyi kısaltıyor olmasıdır. Evrenin tamamının sahibi olan Allah insanların davranışlarından dolayı onları mükâfatlandırır veya cezalandırır. İstediğinde de onları affedip bağışlar. Allah dışında taptıklarının buna gücü yoktur. Allah yukarıdan su indirir ve yeryüzü yemyeşil olur. Bunu yapan Allah insanları bağışlayıp onlara mükâfat vermeye de kadirdir. Allah insanları bağışlar, amellerine karşılık mükâfatlarını kat kat arttırır ama işledikleri suçları misliyle cezalandırır.

Allah her şeye kadir oluşunun yanında her şeyi insanın hizmetine vermiştir. O halde sadece O'na kulluk yapılmalıdır. Bunları yapamayana ve insana fayda ve zarar verme gücüne sahip bulunmayana kulluk yapılmaz.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكاً هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ
فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَۜ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقٖيمٍ ﴿٦٧﴾
وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كُنْتُمْ فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ اِنَّ ذٰلِكَ فٖي كِتَابٍۜ اِنَّ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسٖيرٌ ﴿٧٠﴾

67. Her ümmete uyacakları dini kurallar/şeriat belirledik ve onlar bu şeriate göre ibadet ederler. Dolayısıyla bu konuda seninle çekişmeye kalkmasınlar. Sen Rabbinin yoluna davet et. Sen, hiç şüphesiz ki dosdoğru bir yol üzeresin.

68. Seninle tartışmaya kalkışacak olurlarsa de ki: "Ne yaptığınızı Allah daha iyi biliyor."

69. İhtilafa düştüğünüz konularda kıyamet günü Allah aranızda hüküm verecektir.

70. Bilmez misin ki Allah, göklerde ve yerde olanları bilir? Bu, bir kitapta mevcuttur ve şüphesiz ki bu, Allah için kolaydır.

34. âyetin tefsirinde *"mensek"* kelimesinin kurban kesme ibadeti, kurban kesme yeri, kurban kesme tarzı, ibadet tarzı, din, şeriat ve yol anlamında olduğuna dikkat çekmiştik. Kurban kesmek de bir ibadet yoludur ve burada bu anlamda kullanıldığı anlatımdan anlaşılmaktadır.

Bazı müfessirler 34. âyette olduğu gibi burada da kurban kesme ibadetinin kastedildiğini söylemişlerdir. Ancak diğerleri daha geniş anlamıyla, din ve dinin bütün kurallarıyla şeriatı ve ibadet tarzı, şeklinde anlamışlardır.

Kelimeyi *"kurban"*ı da içine alacak şekilde ibadet yöntemiyle birlikte hayat tarzı şeklinde anlamak da mümkündür. Yani önceki peygamberler nasıl kavimlerine bir şeriat getirdilerse ey Peygamber sen de bir şeriat getirdin, bu konuda onlarla tartışma ve yoluna devam et denilmektedir.

Dinlerin inançla ilgili kısımları, hedef ve gayeleri aynıdır. Ancak şeraitlerinde yani ahkâm meselelerine ait birtakım meselelerde, hatta ibadet tarzında mesela kurban kesme yeri ve hac ibadeti gibi ibadetlerde birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

Bazı rivayetlerde müşriklerin Müslümanların murdar olmuş hayvan etini yememelerini söz konusu ederek, *"Allah'ın öldürdüğünü haram sayıp yemiyorsunuz da kendi elinizle kestiğinizi helâl sayıp yiyorsunuz"* şeklindeki sözlerle eleştirmeleri üzerine bu âyetler indirilmiştir.

Her ümmet için belirlenen dinî kurallar toplumların şartlarına ve beşerî gelişmelere göre belirlenmiştir. Hem Mekke müşriklerinin bu gibi konularda söz söylemeye ne hakları vardır ve ne de ehliyetleri buna müsaittir. Çünkü onlar hiçbir kaynağa dayanmıyorlar.

Bir delile dayanmadan konuşup tartışanlara şöyle demek gerekir: **"Ne yaptığınızı Allah daha iyi biliyor."** Allah kıyamette hükmünü verecektir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ

مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي
وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ
يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمُ النَّارُ
وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾
يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ
الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ
﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ
يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ
﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

71. **Onlar, Allah'ı bırakıp da Allah'ın, haklarında hiçbir delil indirmediği ve kendilerinde de bir bilgi bulunmayan şeylere taparlar. Zalimlerin herhangi bir yardımcısı yoktur.**

72. **Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğunda inkâr edenlerin suratlarında hoşnutsuzluğu anlarsın. Neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracaklar. De ki: "Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Cehennem ateşi! Allah onu inkâr edenlere vaat etmiştir. Ne kötü sonuçtur!"**

73. **Ey insanlar! Bir misal verildi, onu dinleyin. Allah'tan başka yalva-**

rıp durduğunuz şeyler bir araya gelseler dahi bir tek sineği yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu bile kurtaramazlar. Hem isteyen âcizdir hem de kendinden istekte bulunulan!

74. Onlar Allah'ı gereğince takdir edemediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.

75. Allah meleklerden ve insanlardan elçiler seçer. Muhakkak ki Allah işitendir, görendir.

76. Allah onların yapıp geride bıraktıklarını da yapacaklarını da bilir; esasen bütün işler Allah'a döndürülür.

71 ve 72. âyetlerde müşriklerin hakkında bir delil bulunmayan inançları kınanmaktadır. Onlar Allah'ı bırakıp bir yarar yahut zarar verme gücü bulunmayan putlara yalvarıyorlardı. Yalvardıkları putlarının Allah'a yakın olduklarını ve bu yüzden Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

Müşrik Araplar ölümden sonra dirilmeye inanmadıklarından umdukları şefaat dünya hayatıyla ilgili idi. Allah nezdinde aracılık ederek onları sıkıntılardan kurtaracaklarına ve geri kalan ömürlerinde daha müreffeh bir hayat yaşayacaklarına inanıyorlardı.

Müşriklerin inancı sadece o dönemin Araplarına has bir inanç değildi. Eğer böyle olsaydı Kur'ân ona bu kadar yer vermezdi.

Kendisine yalvarılanın gerçekten Allah nezdinde iyi biri olup olmaması önemli değildir. Önemli olan Allah'tan başkasına yalvarılması ve ondan sıkıntıların giderilmesini yahut beklentilerinin gerçekleşmesini istemektir. Bu anlamdaki her inanç şirktir.

Putlarının böyle bir güce sahip olmadıklarına ve yalnız Allah'a dua edip yalnızca O'ndan ihtiyaçların giderilmesini istemeleri gerektiğine dair âyetler geldiğinde suratlarını ekşitirlerdi. Çünkü böylece putlarının aşağılandığına inanırlardı.

duklarına inananlar yok mudur? "**Onlar Allah'ı gereğince takdir edemediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.**" Tehlikelerden koruyacak olan ve bu güce sahip olan Allah'tır. Kimsenin O'nun mülkünde ortaklığı yoktur.

"Allah meleklerden ve insanlardan elçiler seçer. Muhakkak ki Allah işitendir, görendir."

Burada meleklerden ve peygamberlerden söz edilmesinin sebebi, onların da bazı kimseler tarafından Allah'a ortak koşulmaları olmalıdır. Allah'ın en sevgili kulları olan melekler ve peygamberler de sadece elçidirler, onların ilâh olmak gibi bir yönleri yoktur.

Meleklerin elçilikleri iki şekilde olur: Biri, Allah'ın vahyini peygamberlere getirmeleri. İkinci tür elçilikleri ise deprem ve benzeri felaketleri icra etme konusunda görevlendirilmeleridir.

Melekler de, peygamberler de ilâh değildir. Onlar sadece elçi olarak görevlendirilmişlerdir: "**Allah onların yapıp geride bıraktıklarını da yapacaklarını da bilir; esasen bütün işler Allah'a döndürülür.**" Sonuç itibariyle onlar da kuldur.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا
رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ
حَقَّ جِهَادِه۪ۜ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدّ۪ينِ
مِنْ حَرَجٍۜ مِلَّةَ اَب۪يكُمْ اِبْرٰه۪يمَۜ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِم۪ينَ مِنْ قَبْلُ
وَف۪ي هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَه۪يدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ
عَلَى النَّاسِۚ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِۜ
هُوَ مَوْلٰيكُمْۚ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٧٨﴾

77. Ey iman edenler! Rükûa varın, secdeye kapanın ve Rabbinize kulluk edin. Bir de iyilik yapın ki kurtuluşa eresiniz.

78. Allah yolunda gerektiği gibi cihad edin; çünkü O sizi seçti ve din konusunda size bir güçlük yüklemedi. Tıpkı babanız İbrahim'in dini gibi. Bundan önce de ve bu (sonuncu mesajda) **da O size Müslüman adını verdi ki Peygamber üzerinize şahit olsun ve siz de insanlar üzerine şahit olasınız. O halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a bağlanın. O sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır O! Ne güzel yardımcıdır O!**

Daha önce de dikkat çekmiştik, amele sürüklemeyen iman sözde kalmış ve kalbin derinliklerinde kök salmamış bir imandır. Kurtuluşa götüren iman ise beraberinde salih amel bulunanıdır. 77. âyette de "**Ey iman edenler! Rükûa varın, secdeye kapanın ve Rabbinize kulluk edin. Bir de iyilik yapın ki kurtuluşa eresiniz.**"

Günümüzde "cihad" denildiğinde Allah yolunda savaş akla gelmektedir. Oysa kelime çok daha geneldir. Allah yolunda savaşla birlikte her türlü gayret ve çabayı kapsar. 78. âyette bu genel anlamıyla kullanılmıştır.

"O sizi seçti" cümlesiyle kastedilen öncelikle bu âyete muhatap olan ilk dönem Müslümanlarıdır. Kuşkusuz Allah'ın son Peygamberini o bölgeden ve o insanlar arasından seçmesi rastgele bir seçim değildir. Vakıa o Müslümanlar İslâm mesajını en mükemmel şekliyle üstlenmiş ve bu uğurda mal ve canlarını feda etmekten çekinmemişlerdir. Sanılanın aksine akli ve insani yetenek bakımından da buna ehil idiler. Fakat söz konusu seçilmişlikle ilk dönem Müslümanları öncelikle kastediliyor olsalar bile samimiyetle İslâm'a sarılan ve onları takip eden Müslümanlar da söz konusu seçilmişliğin kapsamına girerler.

Din, yerine getirilemez kurallar getirmemiştir. "**Babanız İbrahim'in dini gibi**" denilirken sadece İbrahim'in getirdiği din ve Peygamberimizin getirdiği din kolay ama diğer peygamberlerin getirdikleri zordu denmek istenmiyor. Peygamberimizin şeriatında öncekilere göre kısmi birtakım kolaylaştırmalardan söz edilse bile bütün peygamberlerin getirdikleri kurallar uygulanabilir kurallardır. Araplar, Hz. İbrahim'in soyundan geldiklerini söyleyip kendilerini ona izafe ettikleri için bu şekilde bir ifade kullanılmıştır.

Yine 78. âyette **"O size Müslüman adını verdi"** denilirken *"O"* zamiri Allah'a racidir. Allah önceki kitaplarda da, Kur'ân'da da kendisine samimiyetle iman edip teslim olanları *"Müslüman"* diye isimlendirmiştir. Zamirin Hz. İbrahim'e ait olduğunu söyleyen müfessirler de olmuştur. Ancak bu tutarlı de-

ğildir. Takip eden cümle isimlendirmenin Allah'a ait olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ayette şöyle denmektedir: **"O size Müslüman adını verdi ki Peygamber üzerinize şahit olsun ve siz de insanlar üzerine şahit olasınız."** Müslüman isminin verilmesinin Peygamberin şahitliğine ve Müslümanların diğer insanlara şahit olmalarına bağlama hükmünü ancak Allah belirler.

Müfessirler, sözü edilen şahitliğin ahiretle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Peygamber dini ilk muhataplarına ilettiğine şahitlik edecek ve onlar da bu dini kime ulaştırmışlarsa buna şahitlik edeceklerdir. Ancak ahirette böyle bir şahitliğin olması dünya hayatında da şahit olmalarına engel değildir. Şahitlik kelimesinde örnek olma anlamı da mevcuttur. O halde Peygamber iman eden Müslümanlara, Müslümanlar da diğer insanlara örnektirler.

23.
Mu'minûn Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 118 âyettir. Sûre adını ilk âyetinde geçen ve müteakip âyetlerde üstün nitelikleri anlatılan, iman etmiş olanlar anlamına gelen **"el-Mu'minûn"** *kelimesinden almaktadır. Özet olarak sûrede Peygamber'in hak yola daveti ve müşriklerin gösterdikleri tepkiler anlatılarak bunlara cevaplar verilmektedir. Sûrede geçmiş dönemlerde gelmiş peygamberlerin aynı tepkilere muhatap olduklarına dair misallere de yer verilmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَۙ ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ
عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَۙ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَۙ ﴿٤﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَۙ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوم۪ينَۚ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَٓاءَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الْعَادُونَۚ ﴿٧﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَۙ ﴿٨﴾

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ
﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir.**
2. **Onlar, namazlarında huşû içerisindedir.**
3. **Onlar, boş sözlerden yüz çevirenlerdir.**
4. **Onlar, zekâtı verenlerdir.**
5. **Yine onlar, ırzlarını koruyanlardır.**
6. **Ancak eşleri ve ellerinin sahip oldukları hariç. Bundan dolayı kınanmayanlardır.**
7. **Bunun ötesine gidenler; işte onlar sınırı aşanlardır.**
8. **Yine onlar, emanetlerini gözetir ve verdikleri sözleri yerine getirenlerdir.**
9. **Onlar, namazlarına devam ederler.**
10. **İşte mirasçı olacaklar onlardır.**
11. **Firdevs'e mirasçı olacaklar onlardır ve orada ebedi kalanlardır.**

Müslümanların fakir ve müşriklerin baskıları altında bulundukları bir sırada bu âyetler indiriliyor. Müşrikler, hayatın nimetlerinden yararlanıp kurtuluşta olduklarını sandıkları, Müslümanların ise her türlü çileye katlanmak mecburiyetinde oldukları bir sırada **"Müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir**" fermanı, hem müminler ve hem de müşrikler açısından önemlidir. Müşriklere kendilerinin kurtuluşta olmadıkları, bilakis müminlerin asıl kurtuluşa erdikleri hatırlatılırken müminlere de çektikleri bu çilelerin bir gün son bulacağı ve asıl kurtuluşu hak edenlerin kendileri olduğu mesajı veriliyor.

Kurutuluşa ermenin birinci şartı imandır. Bu sebeple *"müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir"* deniliyor. İman salt inanmaktan ibaret değildir. Kalpte kök salmamış ve amele sürükleme gücü olmayan bir iman kurtuluşun vesilesi olabilir mi? Hayır. Günlük hayata yansımayan iman, boş bir iddiadan ibarettir. Bu nedenle ardından kurtuluşa ermiş o iman edenlerin nitelikleri sıralanıyor:

a. *Onlar namazlarında huşû içerisindedirler. "Huşû"* kelimesi kalpte duyu-

lan itaat ve saygıdır. Kalp bu derin saygıyı duyunca diğer organlar da ona katılır. O halde *huşû*, kişinin kalp ve organlarıyla kendisini namaza vermesidir. Maturidi, *namazda huşû*'yu, kişinin sağında ve solunda kimlerin bulunduğunu bilmeyecek kadar kendisini namaza kaptırmış olmakla açıklar. Çünkü bildiği takdirde bunun, namazında ne okuduğunu bilmekten onu alıkoyacağını söyler. (Maturidi, III, 393).

O halde *namazda huşû*, ancak okunulan Kur'ân âyetleri üzerinde düşünmek, Allah'ın büyüklüğü karşısında O'na derin saygı duymak ve O'nun azabından korkmakla gerçekleşir. Kişi namazında Rabbine hitap ediyor, birtakım isteklerde bulunuyor, ne istediğinden gafil olmak olur mu? (Merağî, VI, 268).

b. *Boş sözlerden yüz çevirirler.* Namazlarında Allah'tan başka ve O'nun kelamından başka bir şeye iltifat etmezken namaz dışında da ciddiyetten uzak ve yararsız boş sözlere iltifat etmezler. Yalandan, ahlâk dışı sözlerden de uzaktırlar. Sözlerinde samimiyet ve ciddiyet vardır.

c. *Zekâtı verirler.* Zekât onların nefislerini temizler. Cimrilikten uzaklaştırır. Allah'ın kendilerine verdikleriyle Allah'ın kullarını gözetirler. Fakirlere yardım duygularını geliştirir. Toplumlarına karşı sorumluk bilinci içerisindedirler.

Zekâtın miktarları Medine'de belirlenmiştir. Mekke'de indirilen bu âyet miktarları belirlenmiş zekâtı anlatmamaktadır. Kişinin kendisini temizleyecek, cimrilik ve mal tutkusundan onu arındıracak sadakadan söz edilir ki aslında Mekke döneminde Müslümanlara emredilen şey maddi imkânlarını fakir Müslümanlarla paylaşmalarıdır.

d. *Irzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin sahip oldukları hariç. Bundan dolayı kınanmazlar.* Her ne olursa olsun ırzlarını koruma konusunda titizdirler. Irzlarına zarar verme ihtimali bulunan hususlardan da uzak dururlar. Ancak eşleri ve cariyeleri konusunda serbesttirler. "**Bunun ötesine gidenler; işte onlar sınırı aşanlardır.**" Helal yoldan nikâhlı oldukları eşlerine yaklaşmaktan dolayı da kınanmazlar. Bundan dolayı kınanmayacaklarının belirtilmesi, gerçek dindarın her türlü dünyevi zevklerden uzak durması gerektiği şeklindeki bir inancın kimi çevre ve anlayışlarda var olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. İslâmiyet cinsellik, yeme-içme vs. gibi dünyevi zevkleri yasaklamaz. Bunların itidal derecesinde kullanılmasını ister.

e. *Emanetlerini gözetir, verdikleri sözleri yerine getirirler.* İnananlar için emanetleri gözetmek ve verdikleri sözleri yerine getirmek çok önemlidir, imanı yakından ilgilendirir. Çünkü aksi, münafıklık alametlerinden kabul edilmiştir.

f. *Namazlarına devam ederler.* Namazlarını kaçırmazlar ve en mükemmel şekliyle onu yerine getirmeye çalışırlar. Namaz, güçlüklere karşı sabır ve direnme gücünü arttıran bir ibadettir.

Kurtuluşa ermiş inananların temel nitelikleri sıralanırken ilk madde namaz idi, sonuncusu da namazla ilgilidir. Bu da namazın ne denli önemli bir ibadet olduğunu gösterir. İlk maddede namazın huşû içerisinde kılınmasından söz edilmişti, burada ise sürekli olmasından bahsedilmektedir.

İman edenlerin yukarıda ifade ettiğimiz gibi çileli bir hayat yaşadıkları bir dönemde sıralanan niteliklere sahip oldukları takdirde cennete mirasçı olacakları haber verilmektedir: "**İşte mirasçı olacaklar onlardır. Firdevs'e mirasçı olacaklar onlardır ve orada ebedi kalanlardır.**"

وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ
مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ
اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾
ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

12. Andolsun ki Biz insanı süzme bir çamurdan yarattık.

13. Sonra onu sağlam bir yerde bir damla su yaptık.

14. Sonra o damlayı bir yapışıp asılı duran yaptık. Sonra asılı duranı bir çiğnemlik et haline getirdik. Ardından bir çiğnemlik eti kemiklere dönüştürdük ve o kemiklere et giydirdik. Sonra onu başka bir şekle dönüştürdük. Şekillendirip yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.

15. Tüm bunların ardından; sizler mutlaka ölecek olanlarsınız.

16. Sonra da şüphesiz kıyamet günü tekrar diriltileceksiniz.

İnsan/Âdem topraktan yaratılmıştır. Ancak yaratıldığı toprak birtakım ameliyelerden geçirilmiş, süzülüp ayıklanmış ve Âdem o topraktan yaratılmıştır. Âyetin Arapça orijinalinde geçen *sülâle* kelimesi, *sell* kökünden türetilmiştir. Kelime, bir şeyi bir şeyden yumuşaklıkla sıyırıp çıkarmak anlamındadır.

Müfessirler genelde buradaki *"insan"* ile Âdem'in kastedildiğini söylerler. Bazıları da, Âdem'in soyunun kastedildiğini ve onların topraktan yaratılmış olan Âdem'den süzülüp geldiklerini -sülalesinden olduklarını- belirtirler. (Taberi, XIX, 15). O halde kastedilen genel anlamda insanlar da olsa topraktan yaratılan Âdem'in kendisidir.

Âyetlerde birkaç cümle içerisinde insan hayatının tamamı özetlenmektedir: İnsanın aslı topraktır. Ana rahminde birtakım aşamalardan geçmiş sonra dünya hayatına gelmiştir. Kesinlikle ölümlü bir varlıktır, ölecektir ve kıyamet günü tekrar diriltilecektir. İşte insan hayatı bundan ibarettir. Bununla birlikte varlıklar içerisinde yaratılışının ayrıntılarına en çok yer verilen insandır. Çünkü Kur'ân'ın muhatabı odur. Onun yaratılışı konusunda ayrıntılara girilmesi, bilgilendirme amaçlı değildir. Eğer böyle olmuş olsaydı, insanın çamurdan süzüle süzüle nasıl canlı bir varlık haline geldiği de bilimsel izahlarda olduğu gibi izah edilirdi. Ne var ki Kur'ân'ın böyle bir amacı yoktur. Bu konuda ayrıntılara girilmesi, insanın kendi yaratılışı üzerinde düşünerek ibret almasını sağlamaktır. *İşte sen böyle aşamalardan geçerek yaratıldın, seni yaratan Allah'tır. O halde O'na kul olmalısın.* Bu âyetlerle anlatılmak istenen budur. Bu nedenle Kur'ân'ın bu anlattıklarını, bilimsel verilerle kıyaslayarak Kur'ân tefsirinde detaylarıyla verilmesi, kanaatimizce Kur'ân'ın kendisinin hedeflediği amaçla uyum içerisinde bir davranış değildir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ
سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى
ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ
لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ

مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْاٰكِل۪ينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنَّ لَكُمْ
فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْق۪يكُمْ مِمَّا ف۪ي بُطُونِهَا وَلَكُمْ ف۪يهَا مَنَافِعُ كَث۪يرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَۙ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

17. Gerçek o ki üzerinizde yedi yol yarattık. Biz, yaratılanlardan habersiz değildik.

18. Gökten belli bir ölçüde bir su indirdik ve onu yerde tuttuk. Bizim onu gidermeye de elbette gücümüz yeter.

19. O su ile size hurma ve üzüm bahçeleri meydana getirdik; bahçelerde sizin için pek çok meyveler vardır ve onlardan yiyorsunuz.

20. Tur-i Sina'da, hem yağı ile hem de yiyenlere bir katık olarak biten bir ağaç yetişdirdik.

21. Hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret bulunur. Onların karınlarındakinden size içiriyoruz. Onlarda sizin için pek çok yararlar vardır; örneğin, onlardan yiyorsunuz.

22. Onların ve gemilerin üzerinde yüklenip taşınmaktasınız.

Önceki âyetlerde insanın yaratılışından söz edilmişti. Onun hemen ardından göklerin ve yerin yaratılışından söz edilmektedir. Burada olduğu gibi başka sûrelerde de insanın yaratılışı ile göklerin ve yerin yaratılışı ardı ardına zikredilmektedir. Amaç göklerle yerin yaratılışının insanın yaratılışından çok daha büyük olduğunu anlatmaktır. Nitekim bu husus bir âyette açıkça dile getirilmektedir. (bk. 40 Mümin 57). Bu durum, önceki âyetlerin tefsirinde sözünü ettiğimiz insanın yaratılışına Kur'ân'da yer verilmesinin amacıyla da uyum içerisindedir. Böylece yüce Allah insana: *"Senden çok daha büyük şeyler yarattım. Senden çok daha büyük olan bu yaratıklar itirazsız benim emirlerime itaat ediyor. Hem bu yarattıklarımı senin işlerini kolaylaştıracak ve sana hizmet edecek şekilde yarattım. Bunu iyi değerlendir; sana yapılan iyiliğin kıymetini bil; ilâhlık taslama; bana kul ol. Senden çok daha büyük yaratıklar yarattıysam seni ölümünden sonra tekrar diriltemeye de kadirim."* mesajını vermektedir.

Allah gökleri, yeri, insanı ve göklerle yerde bulunanların tamamını yarattığı gibi onları yarattıktan sonra da takip ve kontrol etmektedir. Hiçbir şeyi amaçsız yaratmamıştır; onları akıllara durgunluk veren bir plan ve program çerçevesinde yaratmıştır. Bütün cansız varlıklar görevlerini mükemmel bir şekilde yerine getiriyorlar ve hemen hepsi şu veya bu şekilde Allah'ın onurlandırdığı insana hizmet etmektedir.

Eğer yağmur ölçüsüz yağsaydı, insanın yaşaması mümkün olmazdı. Yağmuru yağdıran Allah, belli ölçülerde yerde tutmasaydı yine hayat felç olurdu. Yine yağmuru yağdıran Allah, yere düşen ve biriken suları da birden yok etmeye elbette kadirdir. O zaman yine hayat felç olurdu vs.

Yüce Allah bu ve benzeri âyetlerle insanın dikkatini olağan diye tanımladığımız olaylara çekmekte ve bunlar üzerinde düşünülmesini istemektedir. Çünkü insan, sürekli müşahede ettiği bu mükemmel olaylara karşı duyarsızlaşmaktadır. Oysa Allah'ın mükemmel kudreti ve insanın yararı bu olağan dediğimiz olaylarda saklıdır. Ayrıca yaratılışları insandan çok daha büyük olan söz konusu varlıklar Allah'ın emirlerini mükemmel bir şekilde yerine getirirken insan Allah'ın emirlerini yerine getirmeyebilmekte hatta isyan edebilmektedir. Aslında bu, insanın bu dünya hayatında imtihan için yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. İnsan bu durumuna aldanmamalı ve kendinde bir güç vehmetmemelidir. Çünkü o, kendisine tanınan bu imkânla imtihan edilmektedir.

"Tur-i Sina'da, hem yağı ile hem de yiyenlere bir katık olarak biten bir ağaç yetişdirdik."

Arap dilinde *"tur"* dağ anlamına gelmektedir. Bazıları da Allah'ın Hz. Musa ile üzerinde konuştuğu dağın adı olduğunu söylemektedir. "Sina" ise güzel, güzel ağaç ve ağaçlarla kaplı dağ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tur-i Sina terkibiyle birlikte kendisinden yağ çıkarılan ağaçtan söz edilmesinden dolayı müfessirlerin çoğu Tur-i Sina terkibiyle Allah'ın üzerinde Hz. Musa ile konuştuğu dağın kastedildiğini söylemektedir. Çünkü söz konusu dağda zeytin ağacı yetişmektedir ve zeytin ağacından yağ çıkarılır. Özel olarak bu ağaca vurgu yapılması, bu ağacın çok uzun ömürlü olması ve insanlar için yararından dolayı olduğu müfessirler tarafından belirtilmektedir. Taşlık ve kayalıklarla kaplı sert yapılı bir dağda kendisiden yağ gibi yumuşak bir maddenin çıkarıldığı bir ağacın yetişmesi Allah'ın yüce kudretine de bir işarettir.

Hz. Musa'nın üzerinde vahiy aldığı dağ ve çevresinde Kur'ân öncesinde birçok peygamber yaşamış ve burada vahiy almıştır. Gelen vahiyler insanla-

rın manevi yönüne, zeytin ağacı ise maddi yönüne hitap etmektedir. Böylece âyette Allah'ın insana verdiği iki yarara dikkat çekilmektedir.

21 ve 22. âyetlerde de Allah'ın insanlara verdiği maddi yararlardan söz edilmektedir.

Söz konusu yararlardan söz edilmesinin amacı, insana kime kulluk etmesi gerektiğini anlatmaktır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
نُوحاً اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ
اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَا
اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرٖيدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ
مَلٰٓئِكَةًۚ مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّلٖينَۚ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ
بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حٖينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنٖي بِمَا
كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فٖيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
مِنْهُمْۚ وَلَا تُخَاطِبْنٖي فِي الَّذٖينَ ظَلَمُواۚ اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾
فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖي
نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمٖينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنٖي مُنْزَلاً

مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا
لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

23. Biz Nuh'u kavmine gönderdik. "Ey kavmim, kendisinden başka herhangi bir ilâh bulunmayan Allah'a kulluk edin; korkup-sakınmayacak mısınız?" dedi.

24. Kavminden inkâr eden ileri gelenler dedi ki: "Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir; size karşı üstünlük elde etmek istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) **isteseydi melekleri indirirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."**

25. "O, cinnet geçirmiş birinden başkası değildir; hele bir süre onu gözleyin bakalım."

26. (Nuh): **"Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et ey Rabbim!" dedi.**

27. Ona şunu vahyettik: "Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Emrimiz gelip sular coşarak yükselince her türden iki çifti ve daha önce kendileri hakkında hüküm verilmiş olanların dışında kalan aile bireylerini gemiye bindir. Ve sakın zulmetmiş olanlar hakkında bana herhangi bir talepte bulunma. Onlar kesinlikle boğulacaklardır."

28. Yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde: "Bizi zalimler güruhundan kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29. Bir de şunu; "Beni bereketli bir yere yerleştir; çünkü Sen, bir yeri iskan için uygun bulup onaylayanların en iyisisin."

30. Elbette tüm bunlarda pek çok ibret bulunmaktadır; hakikat, Biz sürekli imtihanlara tabii tutmakta idik.

A'raf sûresinin 59-64. âyetleriyle Hûd sûresinin 25-48. âyetlerinde Hz. Nuh'la ilgili benzeri bir anlatım yer almıştı. (Daha geniş bilgi için söz konusu âyetlerin tefsirlerine bakılabilir). Orada anlatılan meselelerden bazıları burada daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Hz. Nuh'un beşer oluşu ve *"Allah eğer bir peygamber gönderseydi meleklerden seçerdi"* şeklindeki kavminin itirazları bunlardan biridir. Peygamberlere bu şekilde yapılan itiraz, müşrik toplumlardan gelmektedir. Çünkü bu toplumlarda Allah'a ortak koştukları yara-

tılmış kimselere veya varlıklara ilâhi birtakım güçler atfedilmektedir. Bu sebeple kendileri gibi yiyen, içen, çarşılarda dolaşan, üzülen, sevinen ve onlarla birlikte yaşayan bir insanın peygamber olmasını yadırgıyorlardı. Eğer Allah gerçekten bir peygamber gönderecekse beşer üstü güçlere sahip bir melek göndermesi gerekirdi, diyorlardı. Oysa peygamberin insanlarla daha iyi iletişim kurabilmesi, söz ve davranışlarında onlara örnek olabilmesi için insan olması gerekir.

Belirtmek gerekir ki şahısları yüceltip kutsamak müşrik toplumların eğilimidir. Şahısları yüceltip kutsaya kutsaya onları Allah'a ortak koşarlar.

Günümüzde kimi çevre ve kimselerin Peygamberimize insanüstü güçler atfetmesi müşriklerin peygamber anlayışlarının hortlamasından başka bir şey değildir. Söz konusu kesimler Peygamberi insanüstü vasıflarla tanımlarlar.

Peygamber insanlara örnek gösterilmiş ve insanların söz ve davranışlarında onu örnek almaları istenmiştir. Oysa insanüstü güçlere sahip birinin örnek alınması mümkün değildir.

Burada dikkat çeken diğer bir ayrıntı ise 30. âyette dile getirilen tufan olayından ibretler çıkarılmasının istenmesidir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi kıssalar, geçmiş olayları anlatıyor olsalar bile indirildikleri dönemde benzeri durumlara dikkat çekerler. Bu kıssanın indirildiği dönemde Kureyş toplumu ile Hz. Nuh'un toplumu arasında benzer durumlar vardı. Her iki toplum da putperest idi ve her iki toplum da peygamberin insan değil melek olması gerektiğini savunuyordu. Her iki toplum da peygamberlerini dünyevi hâkimiyet peşinde koşan biri olmakla suçlamışlardı. Dolayısıyla Mekke toplumuna, sizler de Nuh kavmi gibi cezalandırılacaksınız ve nasıl Nuh kavminin iman edenleri sonunda galip geldilerse Muhammed'e inananlar da sonunda galip geleceklerdir mesajı veriliyordu.

Kuşkusuz her dönemde ve her yerde gerçekten iman etmiş olan ve imanları üzere sebat gösterenler mutlaka galip gelirler.

وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ مَا هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۙ يَأْكُلُ مِمَّا
تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا
مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ
تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ
﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾
اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾
قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ
نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَٓاءً فَبُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
تَتْرَا كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا
وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

31. Sonra onların ardından başka bir nesil var ettik.

32. Onlara kendi aralarından: "Kendisinden başka herhangi bir ilâh bulunmayan Allah'a kulluk edin; korkup sakınmaz mısınız?" diye bir elçi gönderdik.

33. İnkâr eden, ahiret karşılaşmasını yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine müreffeh bir hayat verdiğimiz, kavminin ileri gelenle-

ri dediler ki: "Bu, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor."

34. **"Kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, gerçekten hüsrana uğrarsınız."**

35. **"O size ölüp toprak olduktan sonra ve bir yığın kemik haline geldikten sonra yeniden topraktan çıkarılacağınızı mı vaat ediyor?"**

36. **"Heyhat, o size vaat edilen ne kadar da uzaktır!"**

37. **"Gerçek, sadece dünya bu hayatımızdan ibarettir; ölürüz ve yaşarız, yeniden diriltilecek değiliz."**

38. **"O, sadece yalan yere Allah'a iftira eden biridir ve biz ona inanacak değiliz."**

39. **O** (peygamber de) **dedi ki: "Rabbim! Beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et."**

40. (Allah da:) **"Pek yakında pişman olacaklar," buyurdu.**

41. **Derken hak ettikleri şekilde o müthiş gürültü onları yakalayıverdi; böylece onları bir sel süprüntüsü haline getirdik. Defolup gitsin o sefil güruh!**

42. **Sonra onların ardından başka nesiller meydana getirdik.**

43. **Hiçbir ümmet ecelinin önüne de geçemez ondan geriye de kalamaz.**

44. **Sonra ardı ardına peygamberlerimizi gönderdik. Her ne zaman bir ümmete peygamberi geldiyse onu yalanladılar. Biz de birbirleri ardınca onları helak ettik ve hepsini birer söylentiden ibaret kıldık. Defolup gitsin o inanmayan güruh!**

Sözü edilen peygamber kim? Hangi kavimden söz ediliyor? Âyetlerde bunlara yer verilmemektedir. Esasen Allah'a ortak koşma Hz. Nuh kavminde ortaya çıkmış ve devam etmiştir. Bu nedenle de gelen her peygamber önce Allah'ın birliğine ve sadece O'na kulluk etmeye vurgu yapmıştır. Ayrıca Allah'a ortak koşanların peygambere ve ahiret gününe bakışları da aynıdır. Bu sebeple burada anlatılanlar, aslında bütün peygamberler için geçerlidir. Nitekim yukarıda Hz Nuh'un kavmi de benzer şeyler söylemişlerdi. Burada ölümden sonra diriliş meselesi ilave edilmiştir. Diyorlar ki bu müşrikler: **"O size ölüp toprak olduktan sonra ve bir yığın kemik haline geldikten sonra yeniden topraktan çıkarılacağınızı mı vaat ediyor? Heyhat, o size vaat edilen**

ne kadar da uzaktır! Gerçek, sadece dünya bu hayatımızdan ibarettir; ölürüz ve yaşarız, yeniden diriltilecek değiliz. O, sadece yalan yere Allah'a iftira eden biridir ve biz ona inanacak değiliz."

Kuşkusuz bu sözlerle karşı çıktıkları peygamber de Allah'ın kudretinden söz etmiş, ilk yaratmaya gücü yeten Allah'ın yeniden diriltmeye elbette kadir olduğunu, bunun ilk yaratmadan çok daha kolay olduğunu vs. söylemiştir. Ne var ki Kur'ân kıssaları ayrıntılara girmez, olayın, sûrenin konusuyla ilgili kısmını nakletmekle yetinir.

Bu peygamberin kavmi de diğer inkâr eden kavimler gibi peygamberlerine karşı saldırgan bir tavır takınmışlardır. Bu nedenle peygamberleri: **"Rabbim! Beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et,"** diyerek Allah'a yakarmıştır. Kavmi işi o kadar ileri götürmüşler ki Allah: **"Pek yakında pişman olacaklar,"** buyurmuştur. "**Derken hak ettikleri şekilde o müthiş gürültü onları yakalayıverdi; böylece onları bir sel süprüntüsü haline getirdik. Defolup gitsin o sefil güruh!**"

Bunların ardından gelen nesiller de peygamberlerini yalanladılar, azgınlaştılar ve helak olmayı hak ettiler. "**Hiçbir ümmet ecelinin önüne de geçemez ondan geriye de kalamaz.**" Her ümmetin uygarlığının mutlaka bir sonu vardır. Ümmetler ve onların oluşturdukları uygarlıklar, canlılara benzerler; doğar gelişir, büyür, hastalanır ve ölürler. Bu, Allah'ın toplum ve medeniyetler için koyduğu bir kanundur.

Ayetlerde hangi peygamber veya kavimden söz edildiğinin belirtilmemesi belki de bütün peygamberlerin başlarından geçenlerin birbirlerine benzer olmasındandır. Böylece anlatım evrensellik kazanmıştır.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا
مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ
وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا
مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

45. Sonra Musa ve kardeşi Harun'u âyetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

46. Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik; ancak tenezzül etmediler. Zaten onlar dik başlı bir kavim idiler.

47. Bu yüzden dediler ki: "Taraftarları bize kölelik ederken biz şimdi bizim gibi iki insana mı uyacağız?"

48. Böylece onları yalanladılar ve yaptıklarına karşılık helak olanlardan oldular.

49. Andolsun, hidayete gelsinler diye Musa'ya kitabı verdik.

50. Meryem oğlunu ve annesini bir âyet kıldık. İkisini, güvenli sulak bir tepeye yerleştirmiştik.

Yukarıdaki âyetlerde müşrik toplumların peygamberlerine karşı çıkarken söylediklerine yer verilmişti. Eğer Allah peygamber gönderecekse bunun bir insan değil, bir melek olması gerektiğini söylüyorlardı. Müşrik Araplar da bunu ileri sürüyorlardı. Ama insandan peygamber olacaksa onlara göre Muhammed gibi sıradan birinin değil de, ileri gelenlerinden birinin olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Burada ise Firavun ve onun ileri gelenlerinin müşrik Araplara benzer bir bakış açıları var. Çünkü Musa ile Harun'un hem kendilerinin hizmetçileri durumunda olan İsrailoğullarından olmalarını ve hem de kendileri gibi birer insan olmalarını yadırgıyorlar. Tevhit inancına sahip olmayan toplumlarda insanın değeri, işgal ettiği statü ile ölçülür, onun niteliklerine bakılmaz. Musa ve Harun ne kadar yetenekli ve ne kadar ahlâklı olurlarsa olsunlar, hatta bu görevi onlara veren Allah bile olsa sonuçta hizmetçi durumunda olan İsrailoğullarına mensupturlar peygamberliğe ehil olamazlar. Son dönemlerde ülkemizde kişilerin niteliklerine bakılmaksızın kökenlerinin ne olduğunun önemsenmesi Firavun ve ileri gelenlerinin bakış açılarıyla bir paralellik arz etmektedir.

Nitelikleri önemsemeyen, hakkı göz ardı eden ve ona karşı çıkan böylesi toplumların akıbeti de bellidir: **"Böylece onları yalanladılar ve yaptıklarına karşılık helak olanlardan oldular."**

Hz. Musa ve Harun döneminde Firavunların yanında köle bir hayat yaşayan İsrailoğulları ikisinin önderliğinde özgürlüklerine kavuşuyor ve toplumlar arası arenada hatırı sayılır bir toplum haline geliyorlar. Ama zamanla onlar da, Firavun toplumu gibi yozlaşıyor ve onlar da gelen peygamberleri yalanlamaya ve onlara üstten bakmaya başlıyorlar.

"Andolsun hidayete gelsinler diye Musa'ya kitabı verdik."

Burada hidayete gelmeleri umulanlar İsrailoğullarıdır. Çünkü Firavun ve orduları denizde helak edildikten ve İsrailoğulları Mısır'dan ayrıldıktan sonra Musa'ya Tevrat indirilmiştir.

"Meryem oğlunu ve annesini bir âyet kıldık. İkisini, güvenli sulak bir tepeye yerleştirmiştik."

Hz. İsa ve annesi Meryem'in insanlara âyet oluşları, insan eli değmeyen Meryem'in İsa'yı doğurmuş olmasıdır. Hz. Âdem anne-babasız dünyaya getirilmiş, ortada kadın olmaksızın Havva Âdem'den, erkek olmaksızın da İsa yaratılmıştır. Böylece Allah, her türlü yaratma şekline kadir olduğunu insanlara göstermiştir. Kuşkusuz Hz. Meryem ve İsa bu doğumdan dolayı sıkıntı çekmişlerdir. Ama Allah dünyada da onları mükâfatlandırmış ve sulak bir tepeye yerleştirmiştir. Ahiretteki mükâfatları ise kuşkusuz çok daha büyük olacaktır.

يَٓا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ
اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌۜ ﴿٥١﴾ وَاِنَّ هٰذِه۪ٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا
رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُٓوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا
لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ ف۪ي غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٥٤﴾ اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا
نُمِدُّهُمْ بِه۪ مِنْ مَالٍ وَبَن۪ينَۙ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِۜ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

51. Ey elçiler! Temiz olan şeylerden yiyin ve salih ameller işleyin Şüphesiz ki Ben, yaptıklarınızı bilmekteyim.

52. Şu ümmetiniz bir tek ümmettir; Ben de sizin Rabbinizim. O halde Benden korkup saygı gösterin.

53. Onlarsa fırka fırka oldular. Her fırka kendi sahip olduğu ile sevinip şımarmaktadır.

54. Sen onları belli bir süreye kadar gafletleriyle baş başa bırak.

55. Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve çocuklarla onları güçlendirdiğimizi mi sanıyorlar?

56. Bununla onların yararına koştuğumuzu mu (sanıyorlar?) **Hayır, bilakis onlar farkında değiller.**

Hitap bütün peygamberlere olmakla birlikte Peygamberimiz kastedilmektedir. Daha açık bir ifade ile bütün peygamberler bu hitaba kendi dönemlerinde muhatap olmuşlardır. Ama Kur'ân'da peygamberlere bir şey emrediliyorsa haliyle onun muhatabı Peygamberimiz olacaktır. Her peygamberin kendi döneminde böyle bir hitaba muhatap olması onların aynı dini getirmiş olmaları sebebiyledir. Burada şunu da ilave etmek gerekir ki bir peygambere yapılmış olan hitap eğer sadece kendisine özel olduğu ifade edilmiyorsa aynı zamanda ümmetine de yöneliktir.

"Temiz şeyler" denilirken din açısından helal olan şeyler kastedilmektedir. Bunun insanın manevi yahut maddi sağlığıyla da yakından ilgisi vardır. Din açısından helal olanlar insan zağlığına da yararlı şeylerdir. En azından sağlığa zararlı değildir. Yine din bir şeyi yasaklıyorsa o şey mutlaka insanın manevi yahut maddi sağlığına zararlıdır.

Temiz yiyeceklerin iyi şeyler yapmaktan önce zikredilmesi, helal yiyeceğin iyi şeylerin kabulüyle bağlantısının bulunmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Çünkü haram yiyecek, yapılan iyi şeylerin Allah nezdinde kabul görmesini gölgelemektedir. Bu da dinin, hayatın bir bütünlük ve uyum içerisinde olmasını istemesinden dolayıdır. Sosyal hayatın bir parçasını diğerlerinden ve insanın inancından koparamazsınız. Bir meselede dinin emrine uyup diğerinde uymamak, hayatı parçalamak anlamına gelir. Böyle bir davranış elbette sağlıklı değildir.

Bütün peygamberler temiz şeylerin yenilmesini ve iyi şeyler yapılmasını istemişlerse de onların ümmetinden olanlar fırkalara bölünmüş ve her fırka mensubu kendi mensubu bulunduğu fırkanın dışında kalanları görmez hale gelmiş, sadece kendi mensubu bulunduğu fırkayı dinden sayıp onların sevinciyle sevinmiş ve üzülmeleriyle üzülmüştür. Bu durum, 54. âyette gaflet olarak nitelendirilmiştir. Hâlbuki bütün peygamberler mensuplarına hem bölünmemelerini ve hem de daima hakkın yanında yer almalarını tavsiye etmişler-

dir. Aynı dine mensup fırkaların her biri sadece kendini düşünür ve başkaları ne söylerse söylesin yanlış, kendi fırkasına mensup olanlar ne söylerse söylesin doğrudur anlayışıyla davranırsa zamanla o fırka içine kapanır ve ümmetin diğer mensuplarından farklılaşır. Bakış açısı daralır ve başladığı kimlikten farklı bir kimliğe bürünür. Aynı dine mensup diğer fırkaların başarılarını kıskanır hale gelir, hatta onlara çelme atmaya çalışır.

"Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve çocuklarla onları güçlendirdiğimizi mi sanıyorlar?"

"Bununla onların yararına koştuğumuzu mu (sanıyorlar?) **Hayır, bilakis onlar farkında değiller."**

Müşrik Araplar, Müslümanlara nazaran zengin olmalarını ve taraftarlarının çokluğunu hak üzere oluşlarının bir göstergesi olarak görüyorlardı. Kuşkusuz bu, sadece müşrik Arapların bakış açısı değildir. Hak yolda olmayanların bakış açıları hep böyle olmuştur. Aynı dine mensup fırkalar da birbirlerine karşı sayı ve imkân çokluğunu kullanır, çokluklarını doğru yolda olmanın bir göstergesi olarak ileri sürerler. Oysa mal çokluğu ile taraftar çokluğu, insanların sorumluluklarını daha da arttırmaktadır. Bunların bir imtihan aracı olduklarını algılamayanlar, kendi kuyularını kazmış olurlar.

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُم
بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾
وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ
﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

57. Rablerinden korkuları sebebiyle saygıyla titreyenler,

58. Rablerinin âyetlerine inananlar,

59. Rablerine ortak koşmayanlar,

60. Rablerine dönecekler diye verdiklerini kalpleri titreyerek verenler,

61. İşte onlardır iyilikleri yapmaya koşanlar ve önde gidenler.

62. Biz hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Bizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmayacaklardır.

Yukarıda inkâr edenlerden söz edilmiş ve onlar kınanmışlardı. Burada ise iman edenlerin üstün meziyetlerinden söz edilmektedir. Onlar Rablerinin azabından korkar ama Rablerine derin bir saygı ve sevgi ile bağlıdırlar. Rablerine duydukları saygı ve sevginin bir sonucu olarak çevrelerine karşı da duyarlıdırlar. Rablerinden vahiy şeklinde gelen âyetlere iman ettikleri gibi çevrelerinde olup biten şeylerden yani evrendeki âyetlerden de ibret alır, onlar üzerinde düşünürler.

Rablerine ortak koşmazlar. Allah'a ortak koşmak sadece peygambere inanmayanların işi değildir. Allah'a ve peygambere iman edenlerin de ortak koşmaları söz konusudur. Zaten ortak koşanlar, Allah'a inanmıyor olsalar ortak koşanlardan olmazlar. Bunlar peygamberin peygamber olduğuna da inanırlar ama peygamberlerin öğrettiklerinin dışına çıkarlar. Peygamber ve dince değerli kişi ve varlıklara olan abartılı ve dini nasslardan beslenmeyen tutarsız ve bilinçsiz sevgi, onları peygamber veya sözünü ettiğimiz kişi ve varlıkları Allah'a ortak koşmaya sürükleyebilir. Kimse Hıristiyanların, Hz. İsa'yı sevmediklerini söyleyemez. Ama Hıristiyanların önemli bir kısmı, onu Allah'a ortak koşmuşlardır. Zaten Allah'a ortak koşmak, dinde şöhret bulmuş iyi kimselerin Allah'a ortak koşulmasıyla başlamıştır.

İman edenler, Allah'ın huzuruna çıkarılıp O'na hesap vereceklerinin bilincini canlı tutar ve o hesapta kaybetmenin korkusunu içlerinde taşırlar. Bu nedenle sürekli iyilik yapma peşindeler. Allah'ın yaratmış olduğu tabiata duyarsız olmayan elbette çevresinde yaşayan insanlara duyarsız olamaz, onların yardımına koşar ve onlara yardım etmekten mutluluk duyar. İnsan sevgisinden uzak doğa sevgisi yahut hayvan sevgisi marazi bir durumdur.

"Biz hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Bizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmayacaklardır."

Önceki âyetlerde sözü edilen başarıyı elde etmek, insanüstü bir gayreti gerektirmez. Bilakis her isteyen kişi bu başarıyı elde edebilir. Allah insanlara güçlerinin yetmediğini yüklemez. Ayrıca O, her gayret edenin gayretinin karşılığını tam olarak verir. Kim ne yapmış, ne söylemiş ve içinden ne geçirmişse bütün bunlar Allah katında kaydedilmektedir. İnsan bunların hepsinin karşılığını görecektir. Yüce Allah gerek mükâfat verirken ve gerek cezalandırır-

ken haksızlık yapmaz. O'nun ilmi her şeyi kuşattığı halde insanların yaptıklarını kaydeder. Hesaba çekerken de delilleriyle tespit edilmiş bu kayıtlar insanın önüne serilir.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ
﴿٦٣﴾ حَتّٰىٓ اِذَآ اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَ ﴿٦٤﴾
لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِي تُتْلٰى
عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰىٓ اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا
تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَٓاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَٓاءَهُمُ الْاَوَّلِينَ
﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُولُونَ بِهِ
جِنَّةٌ بَلْ جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ
الْحَقُّ اَهْوَٓاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ
بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾
اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾
وَاِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

63. Gelgelelim ötekilerin kalpleri bu konuda dalgınlık içerisindedir. Ayrıca bunun dışında birtakım amelleri de vardır ki onlar bunları da işler dururlar.

64. Onların refah ve bolluk içerisinde şımarık bir hayat geçirenlerini azapla kıskıvrak yakaladığımızda hemen feryat ederler.

65. Bugün feryadınız boşunadır; artık Bizden yardım göremeyeceksiniz.

66. Çünkü zamanında âyetlerim size okunuyordu ve siz topuklarınızın üzerinde gerisin geriye dönüyordunuz.

67. Âyetlerimize karşı büyüklük taslıyor ve gecelerinizi bunları konuşarak geçiriyordunuz.

68. Onlara söylenen üzerinde düşünmeyecekler mi? Yoksa onlara, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69. Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bundan dolayı mı inkâr ediyorlar?

70. Yahut onda bir cinnet mi var diyorlar? Hayır, o, onlara hakkı getirdi; ne var ki onların çoğu haktan hoşlanmıyor.

71. Eğer hak, onların heva ve heveslerine uysaydı gökler, yer ve içindekiler fesada uğrardı. Bilakis Biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar şan ve şereflerine sırt çevirdiler.

72. Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Bilesin ki Rabbinin vereceği karşılık daha hayırlıdır; çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73. Şu bir gerçek ki sen onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun.

74. Ahirete inanmayanlarsa o yoldan sapmakta olanlardır.

İnkâr edenler amel defterine karşı duyarsızdır; yapıp ettiklerinin bir deftere yazılıyor olması umurlarında bile değildir; kalpleri bundan gafildir. Onların olumsuz tavırları bundan ibaret de değildir, başka kötülükleri de vardır. Bazı yorumlara göre ise onlar, şu ana kadar işlediklerinin dışında gelecekte de kötülük işleyeceklerdir.

Şımarık bir hayat geçirenler için söz konusu edilen azap dünya hayatında da onları yakalayabilir. Toplumların dünya hayatında cezalandırılmaları, işledikleri kötülüklerin ne tür ve ne dozda oluşlarıyla ilgilidir. Toplumda derin yaralar açan kötülükler, şu veya bu şekilde o toplumların dünya hayatında cezalandırılmalarıyla sonuçlanır. Böyle bir cezayla karşılaşıldığında en çok feryadı basacak olanların müreffeh ve şımarık bir hayat geçirenlerin olması doğaldır. Cezalandırılmaları ahirete bırakılsa bile yine en çok feryat edecek olanlar onlar olacaklardır. Ahiret hayatı, dünya hayatından kopuk bir hayat değil-

dir. En nihayet onlar, dünya hayatında nasıl bir hayat geçirdiklerini biliyorlar. İşte o zaman yüce Allah onlara: "**Zamanında âyetlerim size okunuyordu ve siz topuklarınızın üzerinde gerisin geriye dönüyordunuz. Âyetlerimize kaşı büyüklük taslıyor ve gecelerinizi bunları konuşarak geçiriyordunuz.**" diyecektir. Mekkeliler gece bir araya gelir, İslâm'a ve Müslümanlara karşı takınacakları tavırları ve kuracakları komploları görüşürlerdi.

İnanmayanlar içerisinde kendi köşesinde yaşayanlar elbette her dönemde vardır. Ama içlerinden bazılarının işleri güçleri hak din ile savaşmaktır. İşte Kur'ân-ı Kerim daha çok bu kesimden söz etmektedir. Bu kesimin inanmamaları beş sebebe bağlanmaktadır. (Sıddık Hasan Han, IV, 530-532):

Birincisi: Kur'ân üzerinde düşünmemeleri: "**Onlara söylenen üzerinde düşünmediler mi?**" Eğer emek verip Kur'ân âyetleri üzerinde düşünselerdi, onun Allah tarafından gönderilen bir kitap olduğunu, daima gerçekleri anlattığını, hak dine inanmayanların bazen dünyada bile cezalandırıldıklarını anlar ve ona iman ederlerdi. O halde inanmamalarının sebeplerinden biri Kur'ân'ın âyetleri üzerinde düşünmemeleridir.

İkincisi: "**Yoksa onlara, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?**" Âyetin bu kısmı genel olarak iki şekilde anlaşılmıştır:

a. Kendilerine atalarına gelmeyen bir kitap mı geldi? Evet, kendilerinden önceki atalarına kitap gelmedi. Hz. İsmail'den sonra Peygamberimize kadar Araplara peygamber gelmemişti. Atalarınıza gelmemiş olması, size de gelmeyeceği anlamına gelmez. Atalarınıza körü körüne bağlılığı bırakın da size gelen şu Kur'ân üzerinde düşünün.

Bu izaha göre inanmamalarının bir sebebi, atalarının yolunu körü körüne takip etmeleridir.

b. Bu Kur'ân'dan önce de Allah kitaplar göndermişti ve bu Kur'ân'da anlatılan din, aynı dindir. Peygamber, türedi biri değildir; kendisinden önce de peygamberler gelmiş ve onlar da Allah'ın vahyini insanlara aktarmışlardır. Buna göre atalarından maksat, sözünü ettiğimiz dönemden önceki dönemlerde yaşayan yani kendilerine Allah vahyi gelmiş olan atalarıdır.

Üçüncüsü: "**Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bundan dolayı mı inkâr ediyorlar?**" İnanmamaları, Peygamberi tanımıyor olmalarından kaynaklanabilirdi. Ama öyle değil, aralarında peygamberlik öncesinde kırk yıl yaşadı. Öncesinde ona *"el-emin"* güvenilir kişi, diyorlardı. Şimdi mi güvenilmez biri oldu? Haddizatında soru şeklindeki bu cümle onları azarlayıp kınamaktadır.

Dördüncüsü: **"Yahut onda bir cinnet mi var diyorlar?"** Eğer deli biri olsaydı bu da onların inkâr etmelerine neden olabilirdi. Ama öyle değil, onlar da biliyorlar ki Muhammed, aralarında en akıllı kişidir. **"Hayır, o, onlara hakkı getirdi; ne var ki onların çoğu haktan hoşlanmıyor."** Çağrısına uymamalarının nedeni budur. İnanmamaları, Peygamberin söylediklerinin gerçek olmamasından değil, heva ve heveslerine uymamasından kaynaklanıyor: **"Eğer hak, onların heva ve heveslerine uysaydı gökler, yer ve içindekiler fesada uğrardı. Bilakis Biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar şan ve şereflerine sırt çevirdiler."**

Beşincisi: "**Yoksa sen, onlardan bir karşılık mı istiyorsun?"** Eğer Muhammed çabalarının karşılığını insanlardan bekliyor olsaydı, diğer dünya önderleri gibi kendi dünyevi menfaatleri için çalışıyor olurdu ki peygamber olduğunu iddia etmesinin sebebi budur, diyebilirdiniz. Ama o, karşılığını sadece Allah'tan beklemektedir. "**Bilesin ki Rabbinin vereceği karşılık daha hayırlıdır; çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

"Şu bir gerçek ki sen onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun. Ahirete inanmayanlarsa o yoldan sapmakta olanlardır."

Sonuçta bu inkâr edenlerin ahiret endişeleri olmadığından, söylediğin gerçeklere duyarlı olmalarını bekleme. Onlara takdim ettiğin gerçekleri değerlendiremezler. Çünkü ahiret inancı insana ağır bir sorumluluk yükler. Ancak ahiret inancına sahip olan kimseler Peygamberin söylediklerini ciddiye alır ve bunlar üzerinde düşünür.

ولو رحمناهم وكشفنا ما بهم من ضر للجوا في طغيانهم يعمهون ﴿٧٥﴾
ولقد أخذناهم بالعذاب فما استكانوا لربهم وما
يتضرعون ﴿٧٦﴾ حتى إذا فتحنا عليهم بابا ذا عذاب
شديد إذا هم فيه مبلسون ﴿٧٧﴾

75. Eğer onlara acıyıp sıkıntılarını gideriversek yine azgınlıkları içerisinde sersem sersem bocalamaya devam ederler.

76. Onlara azap da verdik; fakat ne Rablerine gereğince itaat edip boyun eğdiler ne de yalvarıp yakardılar.

77. Nihayet üzerlerine şiddetli bir azabın kapısını açtığımızda bir de ne göresin; bütün ümitlerini kaybetmişler.

Peygamberliğin ilk yıllarında Mekke'de bir kıtlık baş göstermişti. Âyette giderildiği söylenen sıkıntının kıtlık yıllarının son bulması olduğunu söyleyenler vardır. Mamafih insanlar hayatları boyunca birçok sıkıntılarla karşılaşırlar. Sıkıntı anında Allah'ı hatırlarlar ama sıkıntı bittiğinde yine hiçbir şey olmamış gibi azgınlıklarına devam ederler.

Bazı müfessirler 76. âyette onlara verilen azapla Bedir savaşının kastedildiğini söylemektedir. Bedir savaşı, Müslümanlarla müşriklerin ilk karşılaşmalarıdır. Bu savaşta Müslümanlar galip gelmiş, müşriklerden öldürülenler ve esir düşenler olmuştur. Daha önce Müslümanlara olmadık işkenceler yapan müşrikler bu savaşta Müslümanlar karşısında yenilgiye uğramışlardır. Kuşkusuz bu, onlar için şiddetli bir azaptı. Âyette sözü edilen azapla başka şeylerin kastedildiği de söylenmiştir.

Hayat inanan için de inanmayan için de imtihan yeridir. Başa gelen sıkıntılar ve kavuşulan nimetler imtihan aracıdır. Bu sebeple insanın çevresinde olup bitenden, kendi başına gelenlerden ibret alması ve kendisine bir ders çıkarması gerekir. Ama inkâra şartlanmış olanlar azapla da uslanmazlar. İnsanoğlu bahane uydurma konusunda maharet sahibidir; bahanesini uydurur ve uydurduğu bahaneye kendisi de inanır.

Hayat böyle devam eder durur. Nihayet ölüm gelip çattığında inkâr edenler büyük bir pişmanlık içerisine girerler ama iş işten geçmiştir. Artık pişmanlık fayda vermeyecektir.

وَهُوَ الَّذِيٓ اَنْشَاَ
لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَۜ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
وَهُوَ الَّذِي ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي
يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾
بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُٓوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا

تُرَاباً وَعِظَاماً ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا هٰذَا
مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ
وَمَنْ فِيهَا اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ
مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾
بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ
وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذاً لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

78. Sizler için işitme duyusunu, görme duyusunu ve kalpleri var eden O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

79. Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. O'nun huzuruna toplatılacaksınız.

80. Hayat veren ve öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi O'na aittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

81. Hayır, onlar da evvelkilerin söyledikleri gibi söylediler.

82. Dediler ki: "Bizler ölüp de toprağa ve kemik yığınına dönüştükten sonra gerçekten diriltilecek miyiz?

83. Bu tehdit bize de bizden önce atalarımıza da yapılmıştı. Ama bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

84. De ki: "Yeryüzü ile içinde bulunanlar kimindir o halde; şayet biliyorsanız?"

85. "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "O halde düşünüp ibret almaz mısınız?"

86. De ki: "Yedi göğün Rabbi ve o muazzam Arş'ın Rabbi kimdir?"

87. "Allah'ındır" diyecekler. De ki: " O halde korkmuyor musunuz?"

88. De ki: "Peki biliyorsanız, her şeyin yönetimini elinde tutan, koruyup gözeten; fakat korunma ve gözetilmeye muhtaç olmayan kimdir?"

89. "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "O halde nasıl böyle büyüleniyorsunuz?"

90. Hayır, Biz onlara hakkı getirdik; ama onlar yalanlıyorlar

91. Allah herhangi bir kimseyi evlat edinmedi. O'nunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur. Aksi halde her ilâh, kendi yarattıklarını yönetir ve biri diğerine üstün gelirdi. Allah, onların nitelemelerinden yücedir.

92. O, görünmeyeni de görüneni de bilendir; ayrıca ortak koştukları şeylerden çok yücedir.

Sûrenin 12-22. âyetlerinde Allah'ın insana verdiği değişik nimetlerden söz edilmişti. Orada anlatılanlar, insanların sadece Allah'a kulluk etmelerinin gerekliliğini ifade etmek için dile getirilmişti ki burada yine o konuya dönülmektedir.

İlk üç âyette insanın yaratılışından söz edilmektedir. İnsana kulak, göz ve kalp veren Allah'tır. Söze bunlarla başlanması, insanın bu üç organının bilgilenme ve düşünme aracı olmalarından kaynaklanıyor olmalıdır. Bilindiği gibi Kur'ân'da kalp iman etmenin ve kulağın duyduklarıyla gözün gördüklerini değerlendirmenin yeridir. Size kulak vermiş dinleyin; göz vermiş görün ve duyup gördüklerinizi kalbinizde bir değerlendirmeye tabi tutun mesajı verilmektedir. Zaten insanı diğer canlılardan ayıran şey bilgi edinme ve topladığı malumatı muhakeme ederek değerlendirmeye tabi tutabilmesidir.

Yine sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Ama sizi yeryüzünde yaratıp yaydığı gibi toplayıp kendi huzuruna çıkarmaya da kadirdir. Hayat veren ve öldüren de O'dur. İçinde yaşadığınız gece ile gündüzü değiştirendir. Zamana

hükmeden ve ilk yaratılışı gerçekleştirebilen Allah, öldükten sonra ikinci kez insanları yaratmaya elbette kadir olacaktır.

Ahireti inkâr eden müşriklerin, kendilerinden öncekilere benzer sözler söylediklerinin belirtilmesi, aradan zaman geçse de inkâr edenin bakış açısının hep aynı olduğunu göstermektedir.

Müşriklerin problemi, bütüncül ve tutarlı düşünememekten kaynaklanmaktadır, Allah ve âlem tasavvurlarında kopukluklar ve tutarsızlıklar vardır. 84-92. âyetlerde adeta mantık tutarlılığı dersi verilmektedir.

Onlar yeryüzünde bulunanların Allah'a ait olduğunu biliyor ve kabul ediyorlar. Yeryüzündekiler Allah'a ait ise onlar üzerinde tasarruf yetkisine neden sahip olmasın ki?

Yine onlar, göklerin ve o muazzam Arş'ın da sahibinin Allah olduğunu kabul ediyorlar. Her şeyin yönetiminin de Allah'a ait olduğunu kabul ve itiraf ediyorlar. Böyle biri ne diye kendisine ortaklar edinsin?

Her şeyin yaratıcısı O ise ve her şeyin yönetimini elinde bulunduruyorsa böyle bir güç ve imkâna sahip biri onları yeni bir yaratılışla niçin yaratma ve onları yeniden dizayn etme gücüne sahip olmasın?

Böyle birinin vereceği azaptan korkulmaz ve buna karşı tedbir alınmaz mı? O halde niçin büyülenmiş gibi gerçekleri görmüyorsunuz?

Eğer evren üzerinde başka yetki sahipleri bulunsaydı, yani yönetimde Allah'ın ortakları olsaydı, ilâhlar arasında yetki çatışması doğardı ve mutlaka biri diğerlerine galip gelirdi. Mağlup durumuna düşen ise ilâh olamaz.

قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنِّي
مَا يُوعَدُونَۙ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْن۪ي فِي الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٩٤﴾
وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّت۪ي هِيَ
اَحْسَنُ السَّيِّئَةَۜ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ
مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاط۪ينِۙ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

93. De ki: "Rabbim! Onlara vaat edilen azabı mutlaka bana göstereceksen eğer;

94. "Beni zalimler topluluğunun arasında bulundurma Rabbim!"

95. Onlara vaat ettiklerimizi sana göstermeye elbette gücümüz yeter.

96. Sen kötülüğü en güzel olan ile sav. Biz onların nitelemelerini en iyi biliriz.

97. De ki: "Rabbim! Şeytanın vesveselerinden sana sığınırım."

98. "Yanıma yaklaşmalarından sana sığınırım ey Rabbim!"

Peygamberlerden ümmetleriyle birlikte helak edilenler olmamıştır. Bu âyetler indirildiğinde henüz Peygamber bu konuda yeterli bilgiye sahip değildi de diyemeyiz. Çünkü bu şekilde dua etmesini isteyen Allah'ın kendisidir. Bu sebeple bu dua, bir yandan biz iman edenlere nasıl dua edeceğimizi öğretirken bir yandan da mümin kişinin kalbinin Allah karşısında hissettiklerini dile getirmesi bakımından önemlidir. Mümin kişi daima Allah'tan isteme, O'na dua etme ve O'na karşı kulluk duygularıyla dolu olma durumundadır. O, hem görevini yapar ve hem de Allah'ın adaletine ve yaptığı bu görevin karşılığının verileceğine inanır. Allah'ın cezalandırmasına karşı da korku ile doludur. Kalbi hem Allah sevgisini ve Allah'a güveni barındırır ve hem de Allah korkusunu. Bilir ki Allah her şeye kadirdir. Sonraki âyette "**Onlara vaat ettiklerimizi sana göstermeye elbette gücümüz yeter,**" denilmesi de bundan dolayı olmalıdır. Mümin kişi Allah'ın her şeye kadir olduğu bilincini taşır ama her şeye kadirdir diye haksızlık yapacağına ve adil davranmayacağına inanmaz.

"Sen kötülüğü en güzel olan ile sav. Biz onların nitelemelerini en iyi biliriz."

Bazı müfessirler, inanmayanlarla savaş izni çıktıktan sonra bu âyetin neshedildiğini yani hükmünün kaldırıldığını söylerler. Oysa inananlarla inanmayanlar arasındaki ilişkinin tamamı savaştan ibaret değildir. İslâmiyet, zorunlu olmadıkça savaştan yana olmaz. Savaş istisnai bir durumdur ve âyet, Müslümanların takınacağı genel tavrı anlatmaktadır. Hatta savaşta bile daha az tahribat ve daha az cana kıymakla hedefe ulaşmak mümkün ise elbette ki o yol tercih edilir. İslâmiyet'in hedefi muhaliflerini yok etmek değil, onları İslâm'a kazandırmak ve böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ermelerini sağlamaktır. İnanmayanlara yumuşak davranmak ve affedici olmak onları İslâm'a daha çok ısındırır.

Bununla birlikte sözü edilen bu genel kural, Müslümanlara tavsiye niteli-

ğindedir. Müslüman, kendisine yapılan haksızlığı aynıyla ödetme hakkına her zaman sahiptir.

Aslında âyet Müslümanlar için genel geçer bir kuralı anlatırken onun temel amacı, kendisini yalanlıyorlar diye Peygamber'in bunu dert edinmemesi, gönlünü hoş tutmasıdır. Âyetin "**Biz onların nitelemelerini en iyi biliriz.**" ifadesiyle son bulması da bunu göstermektedir. Hatta hemen bu âyetin ardından gelen şu iki âyet de âyetin asıl hedefinin bu olduğuna delildir: **"De ki: "Rabbim! Şeytanın vesveselerinden sana sığınırım. Yanıma yaklaşmalarından sana sığınırım ey Rabbim!"** Çünkü bu âyetler Peygamberin, müşriklerin yalanlamaları karşısında tahrik olmamasını ve şeytanın bu tür vesveselerinden Allah'a sığınmasını öğütlemektedir. Ayrıca Peygamber (s.a.v.)e yapılan bu tavsiyelerin bütün Müslümanları kapsadığında da şüphe yoktur.

حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِۙ ﴿٩٩﴾
لَعَلّٖٓي اَعْمَلُ صَالِحًا ف۪يمَا تَرَكْتُ كَلَّاۜ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَٓائِلُهَاۜ
وَمِنْ وَرَٓائِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

99. Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında şöyle der: "Rabbim, beni geri gönder, beni geri gönder, beni geri gönder."

100. "Ki arkada bıraktığım dünya hayatında iyi şeyler yapayım." Asla, bu, kendisinin söylediği bir sözdür sadece. Onların ötesinde diriltilecekleri güne kadar aşılmaz bir engel vardır.

99. âyetin son kısmında ölümle pençeleşen müşrik kişinin geri dönme isteğinde bulunurken hitabı, "beni geri gönderin" şeklinde çoğul kipidir. Çoğul olmasının iki nedeninden söz edilmektedir. Bunlardan biri, "Rabbim" dedikten sonra ruhunu alan melekleri kastederek çoğul kipini kullanmıştır. Diğer izaha göre ise "beni geri gönder" sözünü çokca tekrar edecektir. İşte bunu ifade etmek için çoğul kipi kullanmıştır. Biz meal kısmında bu son ihtimali tercih ettik.

böyle diyeceklerini söyleyenler olmuşsa da, hemen sonra gelen 100. âyetten bunun, daha önce ve ölüm esnasında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak cehennemi gördüklerinde buna benzer şeyler söyleyeceklerini haber veren âyetler de vardır. (bk. En'âm 6/27-28; A'raf 7/53). Nitekim aşağıdaki âyetlerden de o vakitte bunu söyleyecekleri anlaşılmaktadır. Ancak orada bu istekte bulunmaları, ölüm esnasında bunu söylemelerine engel değildir.

Onların bu sözleri, kendilerinin söyledikleri bir söz olup hiçbir değeri yoktur ve bu isteklerine aldırılmayacaktır. Artık yeni hayatın kapısı açılmıştır ve geri dönüş asla olmayacaktır.

Âyetler, günümüzde de kimileri tarafından dile getirilen ve eski ruhçu Hint felsefesinin ürünü olan reenkarnasyon inancını açıkça reddetmektedir. Çünkü ölüp dünya hayatına geri dönmek isteyen kimsenin isteğinin reddedileceği açıkça ifade edilmektedir.

Berzah kelimesi engel anlamındadır. Müslüman âlimlerin önemli bir kısmı, ölümle başlayan ve kıyamet koptuktan sonra hesap vermek üzere tekrar dirilişe kadarki dönemi berzah diye isimlendirirler.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ
فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾
فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾
أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾
قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا

تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰٓى اَنْسَوْكُمْ
ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ اِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُٓوا اَنَّهُمْ
هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿١١١﴾

101. Sura üflendiği zaman artık aralarında ne akrabalık bağı kalmıştır ne de birbirlerini soruşurlar.

102. Artık kimin tartıları ağır gelmişse işte onlar kurtuluşa ermişlerdir.

103. Kimin tartıları da hafif gelmişse işte onlar kendilerine yazık etmiş olanlardır. Onlar cehennnemde ebedi kalacaklardır.

104. Ateş onların yüzlerini yalar da sırıtır şekilde kala kalırlar.

105. Âyetlerimiz size okunuyordu; fakat yalanlıyordunuz, değil mi?

106. Derler ki: "Rabbimiz, kötülüğümüz bize galip gelmişti ve sapanlar topluluğundan olmuştuk."

107. "Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer bir daha yaptıklarımıza dönersek artık biz kesinlikle zalimlerden olmuşuzdur."

108. (Allah) **Buyurur ki: "Zillet içerisinde susup oturun; Benimle de konuşmayın."**

109. Kullarımdan bir grup da vardı ki onlar şöyle derdi: "Rabbimiz! Biz iman ettik; bizi affet ve bize merhamet et, Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın"

110. Siz ise onları alay konusu edindiniz; öyle ki onlar, size Beni unutturdular. Bu arada siz onlara gülüyordunuz.

111. Bugün Ben onlara, sabretmelerinin karşılığını verdim; şüphesiz muratlarına erenler işte onlardır.

Sura üfürüldüğünde kişinin şu veya bu soydan gelmiş olmasının, dünyada bir makam işgal ediyor olmasının hiçbir anlamı olmayacaktır. Ayrıca herkes kendi derdinin telaşına düşecek, akrabaları; anne-babası, eşi-çocukları ne

durumdalar diye onları hatırlamayacak ve karşısına çıksalar bile ilgilenmeyecektir. O anda kendi derdine o kadar dalmıştır ki onların farkına bile varmayacaktır.

Herkes kendi amelinin derdine düşmüştür. Ve ameli ağır gelenler kurtulacak, hafif gelenler ise kaybedecektir. Kişinin kurtuluşunu ve kaybedişini tayin edecek olan kendi amelleridir.

Bazı çarpık mantık sahipleri insanı kurtaracak olanın kendi ameli değil, Allah'ın merhameti olacağını söylerler. Oysa Allah burada da başka pek çok âyette de insanın kendi amelinin ölçü olacağını söylemektedir. Elbette Allah'ın merhameti önemlidir ve mümin kişi hem dünyada ve hem de ahirette Allah'ın merhametini diler. Problem, merhametin amelin karşısına dikilmesidir. Sözünü ettiğimiz çarpıklık buradadır. Allah'ın merhameti adaletiyle uyum içerisindedir ve ameli daha iyi olana merhameti daha bol olacaktır. Ameli daha iyi olana Allah'ın merhameti niçin daha az ve ameli daha iyi olmayana merhameti daha bol olsun ki? Bunun mantığı var mı?

Amel tartıları hafif gelenler kaybeder ve cehenneme atılırlar. Cehennem ateşinin korkunçluğunu anlatmak için 104. âyette cehennemden bir sahne anlatılmaktadır. O ateşin alevi, oraya girenin yüzünü bir yalayışında dudak ve yanaklar gitmiş ve ortada dişler kalmıştır. İşte bu sırada yaptıkları yüzlerine vurulur ve "**Âyetlerimiz size okunuyordu; fakat yalanlıyordunuz, değil mi?**" denilir. Onlar suçlarını kabul edecek ama bir fırsat daha isteyecek: **"Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer bir daha yaptıklarımıza dönersek artık biz kesinlikle zalimlerden olmuşuzdur."** diyecekler. Ne var ki kendilerine böyle bir fırsat tanınmayacaktır. Zaten kendilerine fırsat verilecek olsa daha önce yaptıklarının aynısını yapacaklardır. Bu sebeple yüce Allah kendilerine: **"Zillet içerisinde susup oturun; Benimle de konuşmayın."** diyecektir.

Bu arada inananlarla daha önce nasıl alay ettikleri kendilerine hatırlatılacaktır. Onlar o iman etmişlerle alay konusuna o denli dalmışlardı ki bu durum, onların Allah'ı hatırlamalarına bile engel olmuştu. Ama Allah, onların alay ettikleri o iman etmişlere, iman etmelerinin ve bu tür saldırılara karşı sabretmiş olmalarının mükâfatını verecektir.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا
قَلِيلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

112. Dedi ki: "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?"

113. "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık; hafta sayanlara sor" dediler.

114. Buyurdu ki: "Bilseniz, gerçekten pek az kaldınız."

115. "Sizi boş yere yarattığımızı ve gerçekten Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"

116. Elbette gerçek hükümdar olan Allah müteal varlıktır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, yüce Arş'ın sahibidir.

117. Her kim Allah'ın yanı sıra başka bir tanrıya yalvarıp yakarırsa onun bu konuda hiçbir ciddi delili yoktur ve onun hesabı Rabbi katındadır. Hakikat, inkâr edenler kesinlikle kurtuluşa eremezler.

118. De ki: "Rabbim! Bağışla ve merhamet et; Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın."

Ahirette geçecek olan bu diyalog dünya hayatının kısalığına dikkat çekmektedir. Zamanın uzunluğu veya kısalığı insan algılamasına göre değişebilir.

Uzun bir müddet bize kısa, kısa bir müddet ise uzun gelebilir. Yaşanan an için bu böyledir ama geçmişte yaşananları genelde insan kısa olarak algılar. Özellikle eğer oyalayıcı şeylerle kişi meşgul olmuşsa... Dünya hayatı birçok yönüyle böyle oyalayıcı bir hayattır. İnanmayan için ise daha da oyalayıcıdır ve bir bakar ki dünya hayatı bitmiş, kendisini cehennemde bulmuştur.

Aslında dünya hayatının kısalığı sadece algılama ile ilgili bir şey de değildir. Ebedi olan ahiret hayatı karşısında bir hiçtir ve dakikalarla belki saniyelerle ifade edilecek bir süredir. Bununla birlikte bu kısa süre, kişinin ahiretteki hayatı için belirleyicidir. Kişi bu kısa süreyi Allah'ın emirleri doğrultusunda geçirmişse ebedi mutluluğa ulaşacaktır. Değilse ebedi azap içerisinde acı çekecektir.

İnanmayanlar dünya hayatında öyle bir oyalanma içerisine girerler ki niçin bu dünya hayatına geldiler; amaç ne, onu düşünmezler.

Dünya hayatı bittikten sonra, bir gün veya bir günden daha az bir süre kaldık, diyecekler ama bu dünya hayatında yaşıyorken onu ebedi bir hayat olarak algılıyor ve bir gün Allah'ın huzuruna çıkacaklarını hiç hatırlamıyorlardı.

Medine'de indirilmiş olup 64 âyettir. 35. âyetinde Allah'ın nurundan söz ettiği için bu adı almıştır.

Aile hukuku, aile ve toplum ilişkileri sûrenin ana konusunu teşkil etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا ف۪يهَٓا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Bu öyle bir sûredir ki onu indirip belirledik. Onda açık âyetler indirdik ki öğüt alasınız.**

Müfessirler genelde âyette geçen "فَرَضْنَاهَا" kelimesini *"farz kıldık"* anlamına almışlardır. Sûrede farz kılınmış birçok hüküm bulunmakla birlikte zikredilen hükümlerin tamamı farz kılınan hususlar değildir. Bu yüzden kelimeyi *"belirledik"* şeklinde tercüme ettik. Zaten Allah'ın emirlerini ifade eden *"farz"* kelimesi de *"sınırları belirlediğinden"* bu kelimeyle ifade edilmiştir. (Muhtâru's-Sıhâh, I, 517).

Sûrenin tanıtımıyla bir giriş yapılmış olması, sûrede anlatılanların önemine dikkat çekmek içindir. Yüce Allah, sûreyi belirleyip indirdiğini buyururken tekil kipi değil, çoğul kipi kullanmaktadır. Daha önce de dikkat çektiği-

miz gibi Arap dilinde yönetici, yaptığı işin büyük ve önemli olduğuna dikkat çekmek için çoğul kipini kullanır. Bu kullanım da sûrede anlatılanların önemine işaret etmektedir.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانٖى فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍۖ وَلَا تَأْخُذْكُمْ
بِهِمَا رَأْفَةٌ فٖى دٖينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۚ وَلْيَشْهَدْ
عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢﴾ اَلزَّانٖى لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةًۘ
وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَٓا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌۚ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٣﴾

2. **Zina eden kadın ile zina eden erkeğe yüz sopa vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygularken o ikisine karşı sizi bir merhamet duygusu kaplamasın. Müminlerden bir grup da cezalandırılmalarına tanık olsun.**
3. **Zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla yahut müşrik bir kadınla evlenir. Zina eden kadınla da ancak zina eden bir erkek veya müşrik biri evlenir. Bu yolda evlenmek müminlere haram kılınmıştır.**

Zina, aralarında nikâh akdi bulunmayan erkek ve kadının birbirleriyle cinsel ilişkiye girmeleridir. Yüce Allah: **"Zina eden kadın ile zina eden erkeğe yüz sopa vurun"** diyerek zinanın cezasını belirlemiş, merhamet duygusuyla cezayı uygulamamak gibi bir yöne gidilmemesi ve ibret alınması için de müminlerden bir grubun cezalandırmaya tanıklık etmesini istemiştir.

Tefsircilerin ve fakihlerin çoğu, bu cezanın evlenmemiş kimseler için olduğunu, evlenmiş olanların cezasının ise recm yani taşlayarak öldürmek olduğunu belirtmişlerdir. Ancak âyette zina edenlerin evlenmemiş yahut evlenmiş olmalarına işaret eden bir anlatım bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili hadislere gelince, Peygamber döneminde recm cezasının uygulandığı sahih rivayetlerde belirtilmektedir. Söz konusu rivayetlerden biri zina suçu işleyen Yahudi bir erkek ve kadınla ilgilidir. (Malik, II, 819; Buhari,

II, 88) ve recm cezası Tevrat'a uyularak uygulanmıştır. Nakledilen rivayetlerin birkaç tanesi de zina suçu işleyen Müslümanlarla ilgilidir. Rivayetler sahih olmakla birlikte bu rivayetlerden her zina suçu için recm hükmü çıkar mı? Uygulanan recm cezası sırf zina sebebiyle miydi, başka sebepler de var mıydı? Ayrıca Peygamber döneminde uygulanan recm cezaları tefsirini yapmakta olduğumuz âyetten önce miydi, sonra mıydı? İşte bu ve benzeri sorular recm cezası hakkında şüphe oluşturmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan ve yazarları arasında iki fıkıh profesörünün de bulunduğu *"Kur'ân Yolu"* isimli tefsirde söz konusu problemler şöyle sıralanmaktadır:

"Bize göre bu hadislerin uydurma olduğunu söylemek -usule göre- mümkün olmamakla beraber getirdikleri recm cezasıyla ilgili bazı sorular ve problemler de yok değildir:

a) *Recm cezası İslâm'dan önce vardır ve uygulanmıştır, İslâm'ın getirdiği, başlattığı bir ceza değildir.*

b) *Zina cezalarının daha hafif olanları Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığı halde recm cezasına Kur'ân'da yer verilmemiştir. 25. âyette (Nisa sûresi kastediliyor) gelecek olan mümin cariyelerle ilgili "Evlendikten sonra fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı gerekir" mealindeki ifade, hür ve evli kadınların zina cezalarının da yüz sopa olduğuna işaret etmektedir. Çünkü yüz sopanın yarısı uygulanabilir, fakat recm (ölüm) cezasının yarısından söz edilemez.*

c) *Hz. Peygamber, hayatında uygulanan birkaç recm cezasında hazır bulunmamış, infazı başkalarına havale etmiştir. Suçun ispatı bu vak'aların tamamında suçlunun itirafıyla hâsıl olmuş ve ceza, müslüman suçluların ısrarla günahtan temizlenmeyi istemeleri üzerine infaz edilmiştir.*

d) *"Zina ettim, beni cezalandırarak temizle" diye gelen müslümanları Hz. Peygamber önce geri çevirmiş, söylediklerini duymamış gibi davranmış, ısrar etmeleri üzerine kurtarıcı telkinlerde bulunmuş, "Deli mi, içmiş mi, yaptığı zina olmadığı halde öyle mi sanıyor?" demiş, bütün bunlara rağmen ısrar ettikleri için cezalandırma yoluna gitmiştir.. (Müslim, Hudûd 22).*

e) *Mâiz isimli sahâbî, infaz başlayınca can acısıyla kaçmaya başlamış; arkasından yetişen infazcılar onu öldürmüşlerdi. Dönünce durumu Hz. Peygamber'e anlatmışlar. O da "Keşke bıraksaydınız! Tövbe ediyor, Allah da onu kabul buyuruyordu" demiştir. Sahabenin recmedilen müslümanlar hakkında ileri geri konuşmaları karşısında da, "O öyle tövbe etti ki bir ümmete paylaştırılsa her bir ferdine yeterdi"; başka bir rivayete göre, "O öyle bir tövbe etti ki Medine halkından yetmiş kişiye paylaştırılsa -bağışlanmaları için- yeterdi" buyurmuştur.. (Müslim, Hudûd 24).*

İbn Teymiyye, İbn Kayyim gibi fıkıhçılar bu hadislere dayanarak tövbe eden, kendiliğinden gelip suçunu itiraf eden suçlulara cezayı uygulayıp uygulamama konusunda ülü'l-emrin serbest olduğu sonucuna varmışlardır. (İ'lamu'l-Muvakkıîn, III, 79).

f) Recm cezasını getiren hadiste Hz. Peygamber, "... Bekârlar için yüz sopa ve bir yıl da sürgün, evli veya evlilik geçirmiş kimseler için yüz sopa ve recm" ifadesini kullanmıştır. (Muslim, Hudûd 12). Müctehidler bu hadiste geçen cezaların İkisi hakkında farklı görüş, anlayış ve değerlendirme getirmişlerdir: 1. Kadının başka bir yere sürülmesi, 2. Recm yanında bir de sopa cezasının uygulanması. Hadiste bu iki ceza da yer aldığı halde bunlar uygulanmaz diyen müctehidler olmuştur. Hatta Ebû Hanîfe'nin, "sürgün cezasının had (değişmez, kanunî ceza) değil, uygulaması yöneticilere bırakılmış ta'zir cezası nevinden olduğunu" söylediği nakledilmiştir.. (Ebu Bekr İbnu'l-Arabi, I, 358) yani Kur'ân'da olan ceza had, sünnetin getirdiği ilâve ceza ise ta'zir olarak değerlendirilmiş olmaktadır.

Yukarıdaki altı madde bizi şu sonuca götürmektedir: Recm cezası -mutlaka ve değişmez olarak uygulanacak- hadlerden değildir. İslâm'dan Önce de uygulandığı için İlk İslâm topluluğunun tanıdığı, yadırgamadığı, caydırıcı bulduğu bir ceza çeşididir. Bu sebeple Hz. Peygamber çok az da olsa bu cezanın uygulanmasına izin vermiştir. Sonuç olarak evlilerin zina suçlarının had nevinden cezası, bekârlarınki gibi yüz sopadır. Recm ise kamu düzeni ve suçların önlenmesi ilkelerinin gereğine göre uygulanıp uygulanmaması, usulüne göre ümmetin alacağı karara bırakılmış, ta'zir nevinden bir cezadır. Cezaların çoğu gibi bu cezalar da ispat ve infazdan önce tövbe etmekle (pişmanlık göstermek ve ıslâh-ı hal etmekle) ülü'1-emir tarafından düşürülebilir." (Kur'ân Yolu, II, 32-33).

Burada zikredilen hususlara ilave olarak şu mesele üzerinde de durulmalıdır: Peygamberin dönemindeki uygulamaların celdeyi/sopa vurmayı dile getiren tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyetin indirilişinden önce mi sonra mı olduğu kesin değildir. Nitekim ilk dönemlerde de bu soru gündeme getirilmiş fakat net bir cevap verilmemiştir. (Buhari, VIII, 172).

Problemlerden bir diğeri ise, dinin temel hedefleri arasında sayılan can güvenliğinin ortadan kaldırılmasının, neyin kastedildiği net olmayan böyle delillere dayandırılıp dayandırılmayacağıdır?

"Zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla yahut müşrik bir kadınla evlenir. Zina eden kadınla da ancak zina eden bir erkek veya müşrik biri evlenir. Bu yolda evlenmek müminlere haram kılınmıştır."

Zina eden bir erkeğin ancak zina eden bir kadınla veya müşrik olan bir kadınla evleneceğinin zikredilmesi ve yine kadın için de aynı şeyin söylenmesi yani zina ile şirk arasında bir bağ kurulması zinanın ne denli büyük bir gü-

nah ve çirkin bir fiil olduğunu gösterir. Gerek mümin bir erkeğin ve gerek mümin bir kadının tövbe etmemiş olan ve zina eden biriyle evlenmesi caiz görülmemiştir. Bazı alimlere göre ise tövbe etmiş olsun veya olmasın böyle biriyle evlenmek caiz değildir.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا
الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

4. **İffetli kadınların zina ettikleri iftirasını atıp sonra da dört şahit getirmeyenlerin her birine seksen sopa vurun ve artık asla onlardan herhangi bir şahitlik kabul etmeyiniz. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.**

5. **Ancak bundan sonra tövbe edip kendilerini ıslah edenler bunun dışındadır. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.**

6. **Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahit bulamayanların şahitliği, doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutmasıdır.**

7. **Beşincisinde ise "Yalan söylüyorsam Allah'ın lanetine uğrayayım" demelidir.**
8. **Kadını ise kocasının yalancı olduğuna dair Allah adına dört kez yemin etmesi cezadan kurtarır.**
9. **Ve beşincisinde; kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğrayacağını söylemesi** (onu cezadan kurtarır).
10. **Allah'ın üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı ve Allah tövbeleri kabul eden ve her şeyi yerli yerince yapan olmasaydı haliniz nice olurdu!**

İffetli kadın ile söz konusu olayda zina suçu isnat edilip ispatlanamayan her kadın kastedilmektedir. Daha önce iffet konusunda bir vakası olup da söz konusu olayda iffetsizliği şahitlerle ispatlanamamışsa o kadın da yine bu hükme tabidir. Böylece herhangi bir kadın hakkında zina suçu isnadında bulunan kişi, suçu dört şahitle ispatlamak zorundadır. Dört şahit getiremediği takdirde seksen sopa ile cezalandırılır ve bundan böyle herhangi bir konuda şahitliği de kabul edilmez.

Birçok aile bu tür dedikodular yüzünden yıkılabilmektedir. İslâmiyet'in bu işi sıkı tutması ve zina suçunu isnat eden kişiye iddiasını ispatlama zorunluluğu getirmesi aile kurumunun ve toplum huzurunun korunması bakımından önemlidir.

Beşinci âyette tövbe edip durumlarını ıslah edenler hariç tutulmaktadır. Hanefi mezhebine göre böyle biri ancak fasık olmaktan kurtulmuş olur. Şahitliğinin kabul edilmeme hükmü devam eder. Diğer mezheplere göre ise bundan böyle şahitliği de kabul edilir.

Kendi eşi hakkında zina suçu isnat eden erkeğin yalan söyleme ve iftira etme ihtimali zayıf olduğundan sopa cezasıyla cezalandırılmaz. Ancak onun da söylediğini ispat için ya şahit getirmesi yahut Allah'a yemin ederek söylediğinin doğruluğuna Allah'ı şahit tutması gerekir. Beşincisinde ise yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğrama konusunda kendisine beddua eder. Ancak bu yolla cezadan kurtulur. Bunu yaptığı takdirde de eşi kendisinden boş olur. Zina suçu isnat edilen eşi ise kocasının yalan söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutarak yemin eder ve beşincisinde kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğraması konusunda kendi aleyhine beddua eder. Bunu yaptığı takdirde cezadan kurtulmuş olur.

إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُ بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ
مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاؤُ
عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

11. O iftirayı atanlar, içinizden bir gruptur. Bunun, sizin için bir kötülük olduğunu sanmayın; aslında o, sizin lehinizedir. Onlardan her birine günah olarak yaptığı vardır. Onlardan günahın büyüğünü yüklenen kimseye gelince; ona büyük bir azap vardır.

12. Onu işittiğiniz vakit, inanan erkekler ve inanan kadınlar kendileri hakkında hüsnü zan besleyip "Bu, düpedüz bir iftiradır" demeniz gerekmez miydi?

13. Ona karşı dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Şahitleri getirmediklerine göre, onlar yalancıların ta kendileridir.

14. Dünyada ve ahirette Allah'ın sizin üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı ortaya atıp yaydığınız o konuda size büyük bir azap dokunurdu.

Hz. Aişe hakkındaki iftiranın yayılmasında münafıklar daha etkili olmuşsa da buna karışan Müslümanlar da vardı. Müşriklerin propagandalarına kapılan bazı Müslümanlar iftira olayına karışmışlardı. Böyle bir iftiranın atılmış olması ilk görünümüyle Müslümanların aleyhine bir durumdur. Ancak olay samimi Müslümanlar için eğitici olmuştur. Bundan böyle münafıkların dedikodu ve iftiralarına karşı daha hassas davranacaklardı. İffetli bir kadın hakkında

iftira etmenin ne derece olumsuz sonuçlar doğurduğunu bizzat Hz. Peygamberin eşine yapılmış olan bir iftiradan öğrenmiş oluyorlardı. Yine Hz. Peygamberin de bir insan olduğu ve gaybı bilmediği bütün inananlara anlatılmış oluyordu vs. Eğer Peygamber gaybı biliyor olsaydı çok sevdiği eşini babasının evine gönderip açıklayıcı vahyin gelmesini beklemez yahut muhaliflerinin ağzını bağlama kudretine sahip bulunsaydı hemen bunu yapar ve işkence çekmezdi.

İftira işine katılanların payları farklıydı. Münafıklar bunu bir fırsat bilmiş ve kasıtlı olarak meselenin üzerine üzerine gitmişlerdi. Bazı Müslümanlar ise münafıkların propagandalarına aldanmışlardı. Kuşkusuz bu konuda en büyük günah iftira konusunda başrolde oynayanlarındır. Ondan sonra günah kademe kademe aşağıya inmektedir. Kısacası herkesin cezası işlediği suçun oranına göredir.

Haddi zatında iman etmiş olan erkekler ve iman etmiş olan kadınlar, Hz. Aişe'nin o güne kadarki iffetli haline bakarak kendilerinden olan mümin bir kadın hakkında yapılmış bir iftiraya kendilerini kaptırmamalı ve *"bu düpedüz bir iftiradır"* demeliydiler. Nihayetinde Hz. Aişe elinde olmadan kervan gidip kendisini orada bırakmış ve bizzat Peygamber tarafından ordunun arkasından gelmekle görevlendirilmiş olan bir kişi onu bulup getirmiştir. Hiç bir soylu kişi ve inanmış bir insan, bir dostun ailesine ait kadını, bir komşusunu veya bir tanıdığını yolda kalmış bulduğunda hemen onu kirletmeye ve sonra da onu evine kadar getirmeye kalkışmaz; kalkışmak şöyle dursun, bunu aklından bile geçirmez. Üstelik burada sorun bin kez daha ciddidir. Kadın, her Müslüman'ın kendi annesinden daha çok değer verdiği ve bizzat Allah'ın kendi öz anneleri gibi Müslümanlara haram kıldığı Allah'ın Peygamberi'nin hanımıdır. Erkek ise yalnızca aynı kervanın üyesi, aynı ordunun askeri ve aynı şehrin sakini değil, aynı zamanda kadının kocasının Allah'ın Peygamberi, kendi dini lideri ve kılavuzu olduğuna iman etmiş, onunla Bedir gibi tehlikeli bir savaşta bulunmuş ve onu izlemiş birisidir. Şimdi, bütün bunları göz önüne aldığımızda, böyle bir suçlamada bulunan kişinin ve suçlamayı mümkün görenlerin yalnızca kendilerinin değil, ait oldukları toplumun tümünün ahlâkı hakkında nasıl perişan ve zavallı bir görüşe sahip oldukları ortaya çıkmaz mı? Bu yüzden aldanmış olmaları onları kurtarmayacak onlar da kendi paylarına düşen günahı işlemiş oluyorlar.

Bu iftira gündeme getirilir getirilmez, bunu ileri sürenlerin dört şahit getirmeleri gerekirdi. Ama böyle de olmadı ve Müslümanlardan bir kısmı bu iftiraya karıştı. Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı bu iftiraya karışanlar büyük bir cezaya çarptırılırlardı.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ
بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ
هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا
يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾
يَعِظُكُمُ اللّٰهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ
الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

15. **Siz onu dilinize dolamıştınız ve hakkında bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söyleyip duruyordunuz; bunu basit bir şey sanıyordunuz; oysa o şey Allah'ın yanında çok büyüktür.**

16. **O iftirayı duyduğunuzda, "Bu konuda konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ, bu büyük bir iftiradır" demeniz gerekmez miydi?**

17. **Benzerine asla dönmeyesiniz diye Allah size öğüt veriyor; tabii, şayet iman sahibiyseniz.**

18. **Ve Allah size âyetleri açıklıyor. Allah bilendir, hikmet sahibidir.**

19. **Müminler arasında hayâsızlığın yayılmasını isteyenler için dünya hayatında da ahirette de acıklı bir azap vardır. Allah bilir; ama siz bilmezsiniz.**

20. **Allah'ın size lutfu ve rahmeti olmasaydı;** (acaba ne olurdu?). **Ama gerçek şu ki Allah şefkatli, çok merhametlidir.**

Hz. Aişe hakkındaki iftira konusuna devam edilmektedir. Bu âyetlerde de iftiraya karışanlar şiddetli bir şekilde kınanmaktadır.

Herhangi bir konuda bile bir bilgiye dayanmaksızın Müslüman'ın söz söylemesi doğru değilken Müslüman bir kadının iffeti hakkında bilmeden söz söylemek ve hele o kadın müminlerin annesi ve Peygamberin eşi ise elbette çok daha dikkatli olmak gerekmektedir. Müslümanların: **"Bu konuda konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ, bu büyük bir iftiradır"** demeleri gerekiyordu.

Meselenin bu şekilde değişik ifadelerle tekrar edilmesinin nedeni 17. âyette şöyle ifade ediliyor: **"Benzerine asla dönmeyesiniz diye Allah size öğüt veriyor; tabii, şayet iman sahibiyseniz."** Bir daha böyle bir iftiraya karışmamanın imana bağlanması dikkat çekicidir. Çünkü iman kuru ve insanın söz ve davranışlarına etki etmeyen bir inanç değildir. Onun, insanın söz ve davranışları üzerinde yönlendirici bir etkisi olmalıdır.

Burada sözü edilen iftiraya dair söylenenlerin sadece Peygamberin eşine yapılmış bir iftirayı ilgilendirmediği bütün inanmış kadınlar için geçerli ve genel hükümler olduğu 19. âyetten anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu âyette şöyle denilmektedir: "**Müminler arasında hayâsızlığın yayılmasını isteyenler için dünya hayatında da ahirette de acıklı bir azap vardır. Allah bilir; ama siz bilmezsiniz.**" Aslında âyet, iftira meselesinden de çok daha geneldir. Müslüman toplumlarda hayâsızlığın yayılmasına neden olacak her davranış hem dünya hayatında ve hem de ahirette buna sebep olan kişinin acıklı bir azaba maruz kalmasına sebep olur.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِۜ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًاۙ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يُزَكّٖي مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ
مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُٓوا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكٖينَ وَالْمُهَاجِرٖينَ فٖي سَبٖيلِ

اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾

21. Ey iman edenler, şeytanın adımlarını takip etmeyin. Her kim onun adımlarını takip ederse bilsin ki o, hayâsızlığı ve kötülüğü emreder. Allah'ın fazlı ve rahmeti üzerinizde olmasaydı aranızdan hiç kimse hiçbir zaman arınamazdı; fakat Allah dilediğini arındırıyor. Allah işitendir bilendir.

22. İçinizden fazilet ehli ve servet sahibi olanlar; yakınlara, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermemeğe yemin etmesinler. Affetsinler ve hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.

Şeytanın insana düşmanlığı ve düşmanlığının insanı hak yoldan saptırma şeklinde olması insanın yeryüzünde yaratılmasıyla başlamıştır. O tarihten itibaren onun görevi inanç, amel ve ahlâk konularında insanları saptırmaktır. Onları saptırmak için başvurabileceği her yola başvurur.

Allah'ın fazlı ve rahmetiyle şeytana karşı koruması ve böylece onları arındırması insanların arınmayı istemeleri ve bu uğurda çaba göstermeleriyle olur. Çünkü Allah gönderdiği Kur'ân sayesinde hak ile batılı birbirinden ayırt etmiş, arınmak isteyenlerin nasıl inanacaklarını ve nasıl davranacaklarını bu kitapta belirtmiştir. Arınmak istemeyeni ve bu konuda bir çabası olmayanı Allah arındırmaz. O'nun koyduğu yasa budur. O'nun insanlara verdiği fazlının ve rahmetinin en büyüğü peygamber göndermesi ve peygamberlere indirdiği vahiydir.

Allah'ın kimin arınacağına ve kimin arınmayacağına dair kararı keyfi olmayıp O'nun ilmine dayalıdır. Kimin faziletli bir hayat yaşama arzusunda olduğunu ve kimin günah dolu bir hayatın cezbesine kapılacağını tek bilen O'dur. Allah, kişinin en gizli konuşmasını bile işitir ve zihninden geçirdiği her şeyden de haberdardır. İşte bu doğrudan bilgisi nedeniyle Allah kime takva ve fazilet nimeti vereceğini ve kimi de terk edeceğini kararlaştırır.

22. âyetin indirilişine sebep olarak şöyle bir olay anlatılır:

Hz. Ebu Bekir'in halasının oğlu Mıstah, şeytanın ardından giderek Hz. Aişe hakkındaki ifk hadisesine dalanlardandı. O güne kadar Mıstah'ın ve aile-

sinin ihtiyaçlarını Hz. Ebu Bekir karşılamaktaydı. Hz. Ebu Bekir, öfkelenmiş ve bu iftira kampanyasına etkili bir biçimde katılmış olan Mıstah'a, artık yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Allah Tealâ bu âyetle Hz. Ebu Bekir ve onun durumunda olup yemin eden diğer müminleri bu tür düşünceleri sebebiyle uyarmıştır!

Âyet indirilince Ebu Bekir: "Vallahi Allah'ın beni bağışlamasını arzu ederim, bunu her şeye tercih ederim" diyerek yeminini bozdu ve yardıma devam kararı aldı. (Taberi, XIX, 136; İbnu Kesir, VI, 31).

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ
يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾
اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

23. Suçla bir ilişkisi bulunmayan iffetli mümin kadınlara iftira atanlar hem dünyada hem de ahirette lanetlenmişlerdir; onlar için büyük bir azap vardır.

24. O gün kendi dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları sebebiyle aleyhlerine şahitlik edecektir.

25. O gün Allah, hak ettikleri cezayı tam olarak verecektir ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu bileceklerdir.

26. Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler de kötü kadınlaradır; iyi kadınlar da iyi erkeklere iyi erkekler de iyi kadınlara yakışır.

Bunlar onların iftiralarından uzaktır. Onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır.

Önceki âyetlerde Hz. Aişe ile ilgili ifk hadisesi anlatılmış ve bu olay üzerinden mesajlar verilmişti ama bu tür olayların her zaman ve her yerde görülebilir olaylar olmasından ve acaba Hz. Aişe hakkında iftira etmek çok çirkin bir davranıştır ama diğer kadınlarla ilgili hükümler farklı olur mu diye düşünülebileceğinden iffetli kadınlarla ilgili iftira tekrar ele alınmaktadır. Hem iftiraya uğrayan iffetli kadınlar her zaman Hz. Aişe kadar şanslı olmazlar ve haklarında söylenenlerin iftira olduğu ortaya çıkmaya da bilir. Böylece hem iftiraya uğrayanların teselliye ihtiyaçları vardır ve hem de iftira edenlerin iftiraları bu dünya hayatında ortaya çıkmadı diye bunun yanlarında kâr kalacağı sanılmasın.

Suçla ilişkisi bulunmayan iffetli bir kadına iftira eden kişi hem bu dünya hayatında ve hem de ahirette lanete uğrar, Allah'ın merhamet ve gözetiminin dışında kalır. Ahirette ise büyük bir azaba çarptırılacaktır.

İftira ettiklerine dair hiçbir şahit bulunmasa bile kendi dilleri, elleri ve ayakları aleyhlerine şahitlik edecektir. Ahirette cezaları eksiksiz verilecek ve Allah'ın kendilerine vaat ettiği cezanın gerçek olduğunu göreceklerdir.

"Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler de kötü kadınlaradır; iyi kadınlar da iyi erkeklere iyi erkekler de iyi kadınlara yakışır. Bunlar onların iftiralarından uzaktır. Onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır."

Aile hayatı sıradan arkadaşlık ve dostlukların çok ötesinde bir hayattır. İffetli bir eş, iffetsiz bir eşle evlilik hayatını sürgit yürütemez. Ya kendisi de zamanla onun gibi iffetsiz olur yahut evlilik bağı bir yerde kopar. Diğer olumsuz tavırlar için de aynı durum söz konusudur. Böylece âyet eş seçiminin ne denli önemli bir husus olduğunu anlatmaktadır.

Âyet bir yönüyle Hz. Aişe hakkındaki iftiraya da bir göndermede bulunarak bu işe karışan müslümanların ne denli büyük bir hata işlediklerine dikkat çekmektedir. Hz. Aişe, Peygamberin eşidir. Onun böyle bir suç işleme eğilimi olsaydı Peygamber bunun farkına varmaz mıydı?

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ
أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾
فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ
قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ
فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

27. Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere girdiğinizde izin alıp hane halkına selam vermeden girmeyin. Öğüt alıp düşünmeniz açısından sizin için bu daha hayırlıdır.

28. Orada kimseyi bulamazsanız size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Size; "Geri dönün" denilirse hemen geri dönün. Bu sizin için daha temiz bir davranıştır. Allah yaptıklarınızı bilmektedir.

29. İçinde eşyanız bulunan ve kimsenin oturmadığı evlere girmenizde sizin için bir sakınca yoktur. Allah sizin açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.

Önceki âyetlerde anlatılanlar iffetle ilgili toplumda ortaya çıkan kötülükleri ortadan kaldırmaya yönelikti. Burada ise kötülük ortaya çıkmadan önce alınacak tedbirlerden söz edilmektedir. Buna göre başkalarının evine girerken izin alınmadan ve orada bulunanlara selam verilmeden girilmemelidir. Böyle davranıldığında kimin eve girdiği belli olmuş ve yanlış anlamalara meydan verilmemiş olur.

Ailenin, başkasının muttali olmasını istemediği bazı sırları olabilir kimsenin bunlara izinsiz olarak muttali olmaya hak ve yetkisi yoktur.

Evin içi ailenin mahrem alanıdır. Aile fertleri bu alanda istediği gibi giyinir ve istedikleri gibi davranırlar. Başkalarının görmesini istemedikleri bir vaziyette görülmeleri ileride olumsuz davranış ve duyguların oluşmasına neden olabilir.

Başkasının evine izinsiz girmeyi, evin bir ferdiymiş gibi bir samimiyet göstergesi olarak görmek asla mümkün değildir. Bilakis kaba, ilkel bir davranıştır ve birçok kötülüğe kaynaklık edebilir.

Kapı çalınıp ev halkı girilmesini istemediğini sözleriyle veya davranışlarıyla belli edecek olurlarsa sebebini sormadan hemen geri dönülmesi gerekir. Evin içinden bir ses gelmeyip kimsenin bulunmadığı kanaatine varılsa bile o eve girilmesi caiz değildir. Ancak kişinin bir başkasının evinde eşyası bulunuyor ve orada kimsenin oturmadığı da biliniyorsa eşyasını almasında bir sakınca yoktur.

Özellikle günümüzde telefonla önceden haber vermek mümkün iken haber verilmeden kapıya gelip zili çalmak bile bir nezaketsizliktir ve Müslümanın bundan kaçınması evladır.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ
أَزْكٰى لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ
يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي
إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا
يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا
إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

30. Mümin erkeklere söyle, bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu onlar için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarından haberdardır.

31. Mümin kadınlara da söyle, bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar. Açıkta kalanı hariç süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üstüne sıkı sıkıya bağlasınlar. Süslerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, Müslüman kadınlar, kendi cariyeleri, kadınlara karşı meyli kalmamış erkek hizmetçiler veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklar hariç kimseye göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurup da yürümesinler. Ey müminler hepiniz Allah'a tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz.

Gerek erkeklerin ve gerek kadınların bakışlarını kısmaları istenen alan âyetlerden açıkça anlaşılmaktadır. Kastedilen bir erkeğin mahremi olmayan bir kadına ve aynı şekilde bir kadının mahremi olmayan bir erkeğe bakmasıdır. Yasaklanan, erkeğin yahut kadının cinsellik arzularını tahrik eden bakıştır. Çünkü ardından her iki cinsin ırzlarını korumalarının istenmesi kastedilenin bu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ailenin korunmadığı toplumlar çözüntüye uğrar ve yıkılışa doğru gider. Ailenin korunmasında en önemli husus ise ırzın korunmasıdır. Bu sebeple Kur'ân'da zinadan söz edilirken **"Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o, bir ahlâksızlık ve kötü bir yoldur"** denilmektedir. Zinaya yaklaştıran şeylerden de uzak durulması istenmektedir. Burada bakışın gündeme getirilmesi de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Toplumumuzda kadınların ırzlarını korumaları konusunda hassasiyet gösterilip erkeklerle ilgili aynı hassasiyetin gösterilmemesi cahiliyetin yeniden

hortlamasından başka bir şey değildir. Kadın ne kadar namuslu olmak zorunda ise erkek de o kadar namuslu ve iffetli olmak zorundadır.

İffeti koruma konusunda Kur'ân'ın bakışı bile gündeme getirmesi aile kurumuna ve aile kurumundaki huzura verilen önemden dolayıdır. Ailenin korunması ve aile huzuru, eşlerin gözlerinin dışarıda olmamasıyla mümkündür.

Haddizatında *süs* kelimesi kendisiyle süslenilen takılar ve benzeri hoşa giden nesneler hakkında kullanılır. Bununla birlikte erkekler için kadın vücudunun çekiciliğini göz önünde bulunduran âlimler kadın vücudunu da *süs* kapsamı içinde değerlendirmişlerdir.

Süsten *açıkta kalanı* ile ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlere göre bununla kadının yüzü ve elleri kastedilmektedir. Buna göre kadının yüz ve elleri hariç vücudunun diğer kısımları örtülmesi gereken yerlerdir.

وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحٖينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْۜ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَٓاءَ
يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ
الَّذٖينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۜ وَالَّذٖينَ
يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فٖيهِمْ خَيْرًاۗ
وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذٖٓي اٰتٰيكُمْۜ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَٓاءِ
اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ
فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٣٤﴾

32. Aranızdaki bekârları ve kölelerle cariyelerinizden iyi hal üzere olanları evlendirin. Şayet fakir iseler Allah lütfuyla onlara yardım eder. Allah lütfu bol olandır, bilendir.

33. Evlenme imkânı bulamayanlara gelince Allah lütfuyla onları zengin kılıncaya kadar iffetli davransınlar. Kölelerinizden hürriyetlerine kavuşmak için sizinle sözleşme yapmak isteyenlerde bir hayır görürseniz onlarla sözleşme yapın. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerinden yararlanmak amacıyla iffetli kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilsin ki zorlanmalarından sonra Allah, onlara karşı çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

34. Yemin olsun size açıklayıcı âyetler, sizden öncekilerin hayatlarından misaller ve takva sahipleri için bir öğüt indirdik.

Toplumda iffetin korunması için önemli tedbirlerden biri evlilik çağına gelmiş bekârların veya dul kalmış olanların evlendirilmeleridir. Evlendirme işinde katkısı olabilecek herkes bu emrin muhatabıdır. Elbette öncelikle kişinin velisi bundan sorumludur. Ama veli kaydı olmaksızın söylendiğine göre katkıda bulunabilecek herkes ve özellikle devlet, sağlaması gereken katkıda bulunmalıdır. Ancak katkı evlenecek durumda olan kimselerin evlenmek istemeleriyle mümkün olur. Evlenmek istemeyeni kimse zorla evlendiremez.

Köle ve cariyelerin de diğer insanlar gibi evlenmeye ihtiyaçları vardır. Bu yüzden sahipleri durumunda olan kimseler, onlarda bir hayır gördükleri takdirde evlendirilmeleri konusunda uyarılmışlardır.

Evlendirilecek kimselerin fakir olmaları durumunda Allah'ın lütfuyla onlara yardım edeceğinin belirtilmesi, evlenecek kimseye Allah'ın servet bahşedeceği anlamına alınmamalıdır. Anlatılmak istenen, evlilik konusunda maddiyatın öne çıkarılmamasıdır. Söz konusu hitap hem evleneceklere dir ve hem de anne ve babalarınadır.

Ardından evlenme imkânı bulamayanların bu imkânı buluncaya kadar iffetlerini korumalarının istenmesi de yaptığımız yorumu destekler mahiyettedir. Her ne kadar evlenme imkânı maddiyatla sınırlı değilse de maddiyatın imkânla yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Hem iffetin korunmasında ve hem de kimliklerini bulup şahsiyet kazanmalarında kölelerin hürriyetlerine kavuşturulmaları önemli bir husustur. Belirtmek gerekir ki kölelik İslâmiyet'in bir icadı olmadığı gibi hoşlandığı bir şey

de değildir. Zorunlulukların ortaya çıkardığı bir durumdur. Çünkü köle edinilen kişiler, İslâm yurduna ve Müslümanlara saldırıp esir düşen kimselerdir. Esirlere verilecek cezalardan biri onların köle edinilmeleridir yani sonuçta bir cezadır. Bununla birlikte İslâmiyet onların hürriyetlerine kavuşturulmaları için birçok yolu kabul etmiştir. Bunlardan biri mukâtebe yani sözleşme yoluyla hürriyetlerine kavuşturulmalarıdır. Köle bu yolla hürriyetine kavuşmak istiyorsa efendisine başvurur ve belli bir meblağ karşılığında sözleşme akdeder. Bazı âlimlere göre köle böyle bir teklifle geldiği takdirde efendisi sözleşmeye oturmak mecburiyetindedir. Bazıları ise onlarla sözleşme yapılması isteğinin sadece teşvikten ibaret olduğunu söyler ve böyle bir zorunluluğun olduğunu kabul etmez.

Köleliğin kaynağının esirler olduğunu belirtmiştik. Bu sebeple hürriyetine kavuşmak isteyen kölenin iyi biri olması şart koşulmaktadır. Hürriyetine kavuşmak isteyen kişinin Müslümanlara ve İslâm'a düşmanlığı devam ediyor mu? Toplumla uyum sağlayacak biri mi? Bu ve benzeri hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Cariyelerin fuhşa zorlanmaları meselesine gelince, kuşkusuz zorlanmaları bir tarafa fuhuştan yana eğilimleri bulunduğu takdirde bunun önüne geçilmesi gerekir. Zaten evlendirilmelerinin istenmesi de fuhşa engel olma çabasıdır.

Kadim kültürlerde cariyenin fuhşa zorlanıp üzerinden para kazanılması bir gelenek idi. Cahiliye dönemi Araplarında da bu uygulama vardı. O halde fuhşa zorlanma meselesinin açıkça zikredilip reddedilmesi gerekiyordu. Meselenin bu şekilde ifade edilmesinin sebeplerinden biri budur. Ancak Kur'ân evrensel bir kitaptır ve ifade üslubunun daha kapsamlı olması gerekir. Mesela akla gelebilecek diğer zorlamalar şu şekillerde olabilir:

Âyette evlendirilmelerinin istenmesinin nedenlerinden biri, fuhşa sürüklenmemeleridir. Onlar da insandır ve cinsel ihtiyaçları vardır. Evlendirilmedikleri takdirde doğal olarak fuhşa zorlanmış olurlar. İffetlerini korumakta zorluk çekecekleri bir iş yahut ortamda çalıştırılmaları da bu işe zorlanmaları anlamına gelebilir. Cariyenin efendisinin bu gibi meseleleri göz önünde bulundurması gerektiği anlatılıyor olmalıdır.

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِه۪

كَمِشْكٰوةٍ ف۪يهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ ف۪ي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا

كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ
يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

35. Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru şuna benzer: İçinde kandil bulunan bir oyuk. Kandil bir cam içindedir. Cam da inci gibi bir yıldızdır. (O kandil) **doğuya da, batıya da ait olmayan ve kendisine ateş dokunmasa da neredeyse kendiliğinden ışık veren bir yağı olan zeytin ağacındandır. Nur üstüne nur! Allah dilediğini/dileyeni nuruna eriştirmek için hidayete erdirir. Allah insanlara misaller getiriyor; ve Allah her şeyi bilendir.**

Nur, kendisi görünen ve eşyayı da görünür kılan şeydir. Nurun zıddı karanlıktır. Kur'ân'da kelime asıl manası olan ışık anlamında kullanıldığı gibi mecazi olarak vahiy, Kur'ân ve bu ikisinin rehberliği gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Burada Allah hakkındaki kullanılış farklı şekillerde yorumlanmıştır. Kelime, lügat manası olan ışık anlamında kullanılmış olamaz. Çünkü *"Allah'ın nuru"* denildikten hemen sonra *"O'nun nuru"* denilmektedir. O halde burada Allah hakkında nur kelimesinin kullanılması, O'nun zatının nur olduğu anlamına gelmez. Nur Allah'ın kendisi olmadığına göre mecazi anlamda kullanılmış olup maddi ve manevi her türlü aydınlatmanın ve iyi rehberliğin kaynağı O'dur. Mesela güneş her tarafı aydınlatıp onları görünür kılmaktadır. Güneşi yaratan ve onu aydınlatıcı hale kavuşturup eşyayı görünür kılan O'dur. Aynı şekilde manevi anlamda vahyi aydınlatıcı kılıp insanlara iyi rehberlik etmesini sağlayan yine O'dur.

Şöyle de düşünebiliriz: *Nur* kelimesi mastar olup ism-i fail anlamındadır. Buna göre Allah, hem maddi ve hem de manevi anlamda göklerin ve yerin aydınlatıcısıdır. Ancak maddi ışığı görmek için göze, manevi ışığı görmek için de kalp ve akla ihtiyaç vardır. Gözü kör olan maddi ışığı, kalbi kör olan da manevi ışığı göremez.

Benzetme ile ne kastedilmektedir? Kandilin konulduğu oyuk, kandil, cam, kısacası benzetmede kullanılan her bir nesne ile ne kastedildiği konusunda çok şey söylenmiştir. Bizce burada Allah'ın nuru ile gönderdiği vahiy yani Kur'ân kastedilmektedir. Bir kandilin çevresini en mükemmel şekliyle aydınlatması için gerekli hususlar anlatılıyor ve Allah'ın gönderdiği vahyin insanın önünü bu mükemmeliyette aydınlattığı anlatılıyor. Kandilin çevresini en mükemmel şekliyle aydınlatabilmesi için ışığını toparlayacak bir oyuğa yerleştirilmesi, rüzgâra karşı korunması için bir cam içerisinde olması ve camının ışığı en mükemmel şekliyle geçiren şeffaf bir cam olması, ayrıca yağının/yakıtının da kaliteli olması gerekiyor. O dönemde en iyi yağ, dağın doğusunda veya batısında olup güneşin ışığını günün bir kısmında alan değil, gün boyu güneşin ışığını alan bir yerde bulunan zeytin ağacından yapılanı idi.

فِي بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ
وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُۙ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِۙ ﴿٣٦﴾
رِجَالٌۙ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاۤءِ
الزَّكٰوةِۙ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُۙ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِؕ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَشَاۤءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

36. Allah'ın yapımına ve orada adının yüceltilmesine izin verdiği evlerde sabah akşam O'nu tenzih ederler.

37. Onlar öyle kimselerdir ki ne bir ticaret ne de bir alışveriş Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan ve zekâtı vermekten onları alıkoyar. Onlar kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu günden korkarlar.

38. Çünkü Allah yaptıklarının en güzeliyle onlara karşılık verecek ve onlara kendi fazlından daha fazlasını lutfedecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

Bazı müfessirler *"evler"*le mescitlerin kastedildiğini söylemektedir. Ancak İslâm dini ibadet etmeyi; Kur'ân okumayı ve namaz kılmayı mescitlere tahsis etmemiştir. Müminlerin evlerinde de bu ibadetler icra edilir. Bu yüzden söz konusu durumdaki ev, mescit, okul vs. her yeri kapsadığını söylemek gerekir. Allah'ın nuruyla aydınlanmış kimseler alışverişlerini yapar ticaretlerini yürütürler ama dünyevi menfaatlere kendilerini kaptırıp Allah'ın o konulardaki emir ve yasaklarını unutmazlar. Bu işlerini yürütürken Allah'ı hatırlayıp emir ve yasaklarına uyarlar.

Günümüzde Allah'ı anmak yani *Allah'ı zikir* söz ile *"Allah.. Allah..."* demek şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa asıl olan bir iş yaparken, bir şey söylerken ve bir şeye niyetlenirken bunların Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığını zihinden geçirmek ve buna riayet etmektir. *Allah zikri*, hayatla bütünleşen zikirdir. Söz ile Allah'ı zikretmenin amacı da zaten budur. Allah'ın emir ve yasaklarını en doğru ve en mükemmel şekliyle anlatan Kur'ân-ı Kerim'dir

Yine Allah'ın nuruyla aydınlanmış olan müminler ticaretleriyle ve günlük işleriyle meşgul olurken namazlarını aksatmaz ve zekâtlarını verirler. Çünkü onlar kıyametin kopacağını ve o günün korkunçluğunu bilirler. Allah da onların bu yaptıklarını güzel mükâfatlarla mükâfatlandıracak ve karşılıklarını kat kat verecektir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ
بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ
اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ
فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ
لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

39. İnkâr edenlere gelince, onların amelleri kupkuru bir çölde susayanın su zannettiği bir seraba benzer. Öyle ki yanına geldiğinde hiç-

bir şey bulamaz; onun yanında Allah'ı bulur. Allah da onun hesabını tastamam verir. Şüphesiz ki Allah hesabı çarçabuk görendir.

40. Yahut üst üste dalgaların ve üstte de bulutun kapladığı derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Zifiri karanlık, elini çıkarıp baksa neredeyse göremeyecek. Allah kime ışık vermemişse onun herhangi ışığı yoktur.

İman edenler büyük mükâfatlara nail olurken inkâr edenlerin amelleri boşa gidecektir. Çünkü onların amellerinin bir hakikati yoktur. Seraba benzer. Issız ve bitkinin bitmediği bir çölde susayan kişi o serabı görür ama yanına geldiğinde hiçbir şey göremez. Aynen inkâr edenin ameli de böyledir. Bir şeyler yapıyor zanneder kendisini ama hesap günü o amellerin başına gittiğinde amellerinin hiçbir kıymetinin bulunmadığını görecek ve Allah onu o haliyle hesaba çekecektir. Yahut onun ameli üst üste dalgaların ve onların üstünde de bulutun kapladığı zifiri karanlıktır. İyilik yaptığını zannettiği amellerinden hiçbirini bulamaz. Çünkü inkâr ediyordu; inkâr ise katman katman karanlıklardan oluşur. Üstelik cahil idi, muhakeme etmiyordu. Bu da inkârına ilave bir karanlıktır.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَٓافَّاتٍۜ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْب۪يحَهُۜ
وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ
وَاِلَى اللّٰهِ الْمَص۪يرُ ﴿٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْج۪ي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ
ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِه۪ۚ وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ جِبَالٍ ف۪يهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُص۪يبُ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَصْرِفُهُ
عَنْ مَنْ يَشَٓاءُۜ يَكَادُ سَنَا بَرْقِه۪ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾
وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْش۪ي عَلٰى بَطْنِه۪ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَمْش۪ي عَلٰى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْش۪ي عَلٰٓى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ اِنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللّٰهُ يَهْد۪ي
مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٤٦﴾

41. Görmez misin ki göklerde ve yerde olanlar ve sıra sıra kuşlar Allah'ı yüceltip tesbih ediyorlar. Onların her biri kendi ibadet ve tesbihini biliyor. Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyor.

42. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır ve dönüş Allah'adır.

43. Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor; sonra onları bir araya getirip üst üste yığıyor. Bunların arasından yağmurun çıktığını görüyorsun. Yine O, gökten dağ gibi bulutlardan dolu indiriyor, dilediğine isabet ettiriyor dilediğinden de uzaklaştırıyor. Şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak.

44. Allah gece ve gündüzü evirip çeviriyor. Bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır.

45. Allah her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üzerinde yürüyor kimi iki ayağı üzerinde yürüyor kimi de dört ayak üzerinde yürüyor. Allah dilediğini yaratır ve şüphesiz ki Allah, her şeye gücü yetendir.

46. Andolsun ki Biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini/dileyeni dosdoğru bir yola iletir.

Kur'ân-ı Kerim misallerini seçerken sıradan insanların da çokça müşahede ettikleri tabiat olaylarından seçer ki herkes verilen misali anlasın ve çevresinde olup biten şeyler üzerinde düşünsün. Allah'ın azamet ve kudreti, sonsuz bilgi ve merhameti, mükemmel yöneticiliği herkes tarafından ancak bu yolla anlaşılır.

İnsan ve melek gibi şuurlu varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri, O'nun her türlü eksikliklerden uzak olduğunu ve mükemmel sıfatlarla muttasıf olduğunu bilmeleri ve bunu itiraf etmeleridir. Hayvanların ve cansız varlıkların onu tesbih etmeleri ise en azından bizi ilgilendiren yönüyle onların, Allah'ın eksiklerden münezzeh olduğuna delalet etmeleridir. Bunlar üzerinde düşündüğümüz takdirde bu sonuca varırız. Onların ibadeti ise kendilerine verilmiş olan görevi itirazsız yerine getirmeleri yani Allah'ın onlara verdiği görevlere itaat etmeleridir. Bunu ifade eden âyetlerde kastedilen budur. Çünkü Kur'ân bize hitap etmektedir ve bizden bunlar üzerinde düşünüp Allah'ın eksiklerden münezzeh olduğu sonucuna varmamızı istemektedir.

Allah her şeye verdiği görevi bilerek vermiştir. Evrende her şey yerli yerincedir ve kendisine verilen görevi yapmaktadır. Bütün bunlar, Allah'ın bilgi ve planlaması sonucu olmaktadır. Çünkü göklerin mülkü Allah'ındır ve yaptığı planlama sonucu dönüş O'nadır.

Evrende olup biten her şey Allah'ın bilgi ve kontrolü dâhilindedir. Bulutların oluşması, yağmurun yağması, doluya dönüşmesi, nereye yağacakları, gece ve gündüzün oluşması, bütün canlıların yaratılması vs. bütün bunlar Allah'ın izni, planlaması ve bilgisiyledir. Dileyen bunlar üzerinde düşünür ve ibret alır. Düşünen ve ibret alanı Allah doğru yola iletir.

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللّٰهِ
وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا
أُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ
مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ
قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا

سَمِعْنَا وَاَطَعْنَاۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٥٢﴾
وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّۜ قُلْ لَا تُقْسِمُواۚ
طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌۜ اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾
قُلْ اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ
وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْۜ وَاِنْ تُط۪يعُوهُ تَهْتَدُواۜ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا
الْبَلَاغُ الْمُب۪ينُ ﴿٥٤﴾

47. **Allah'a ve Peygamberine iman ettik ve itaat ettik, derler. Sonra da onlardan bir grup yüz çevirir. Bunlar inanmış değillerdir.**

48. **Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve peygamberine çağırıldıkları vakit, onlardan bir grup çekip gider.**

49. **Fakat hak kendileri lehine olsa koşa koşa gelip hükme rıza gösterirler.**

50. **Kalplerinde bir hastalık mı var; yoksa şüpheye mi düştüler? Ya da Allah ve Resulünün kendilerine haksızlık yapacaklarından mı korktular? Bilakis onlardır zalimlerin kendisi.**

51. **Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygambere çağırıldıklarında inanmış olanların sözü; "Duyduk ve itaat ettik" demekten başkası değildir. İşte kurtuluşa erecek olanlar bunlardır.**

52. **Allah'a ve Resulüne itaat edip Allah'tan korkan ve azabına karşı kendisini koruma altına alanlar; işte onlar kurtuluşa erenlerdir.**

53. **Olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler ki onlara emredersen** (savaşa) **çıkacaklar. De ki: "Yemin etmeyin fakat doğru dürüst itaat edin. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."**

54. De ki: "Allah'a itaat edin ve Peygamber'e itaat edin." Yüz çevirecek olurlarsa, o kendi üzerine düşenden siz de kendi üzerinize düşenden sorumlusunuz. Ona itaat ederseniz hidayet bulursunuz. Peygamberin görevi açık bir tebliğden başkası değildir.

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra kalplerinde iman etmedikleri halde menfaatlerini kollamak için Müslüman görünen bir grup ortaya çıktı ki bunlar münafıklardır. Bunlar aralarında hüküm verilsin diye Allah'a ve Peygamberine çağırıldıklarında onların hükmüne inanmadıkları için çekip giderler. Fakat kendi lehlerine hüküm verilecek olursa koşup gelirler. Oysa gerçekten inanmış olan kimseler, hüküm aleyhlerine olsun veya olmasın Allah ve Peygamberinin verdiği hükümden başkasına gitmezler. Hüküm lehlerine veya aleyhlerine olsun **"Duyduk ve itaat ettik"** derler. Kurtuluşa erecek olanlar işte bunlardır.

Elbette âyet sadece o dönemde yaşayan insanlara hitap etmemektedir. Allah'ın ve Peygamberinin emir, yasak, hukuk, ekonomi, hâsılı hangi konuda olursa olsun verdikleri hükümlere karşı çıkan ve bunların doğruluğuna inanmayan hiç kimse gerçek inanmış biri değildir.

Allah ve Peygamberinin birlikte zikredilmeleri Peygamberin, Allah'ın bildirdiği hükümden başka hüküm vermemesi nedeniyledir. Zaten Allah bizzat gelip hüküm verecek değildir, O'nun hükmünü verecek olan Peygamberdir.

Peygamberin görevi, Allah'ın vahyini insanlara olduğu gibi tebliğ etmek ve onu yorumlayıp pratik hayata uygulamaktır. Peygamber bu görevini yaparken Allah'ın koruması altındadır. Hata yapacak olursa Allah mutlaka hatasını tashih eder ve Peygamber de hata yaptığını insanlara ilan eder.

"Olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler ki onlara emredersen (savaşa) **çıkacaklar. De ki: 'Yemin etmeyin fakat doğru dürüst itaat edin. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."**

İnanmış kimselerin Allah'a ve Resulüne itaat edeceklerine dair yemin etmeye ve bunu yapacaklarına dair başkalarını inandırma gayretine girmeye ihtiyaçları yoktur. Zaten inanmış olan insan gerektiğinde malını da canını da Allah yolunda feda etmeye hazırdır. Böyle bir durumla karşılaşıp yüz çevirenler ya gerçekten inanmış değillerdir yahut henüz imanları zayıf olup kalplerine kök salmamıştır.

"De ki: "Allah'a itaat edin ve Peygamber'e itaat edin." Yüz çevirecek olurlarsa, o kendi üzerine düşenden siz de kendi üzerinize düşenden sorumlusunuz. Ona itaat ederseniz hidayet bulursunuz. Peygamberin görevi açık bir tebliğden başkası değildir."

Peygamberin görevi Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ etmek, onu açıklamak ve rehberlik etmektir. Peygamber kimseye inancı dayatmaz. Medine'de toplumu yönetirken de görevi, toplumun huzur ve güvenini sağlamaktır. Toplumun yöneticisi olması hasebiyle ancak topluma zarar veren davranışlardan dolayı suç işleyenleri cezalandırırdı. Cezayı icra ederken bunu Peygamberlik sıfatıyla yahut Allah adına değil yönetici oluşu sıfatıyla yapardı. Ancak böyle olması, bu alanda verdiği hükümlerinin vahiy sonucu olmamasını gerektirmez. Bunun dışında kalan hususlarda herkes dine uymanın yahut uymamanın karşılığını ahirette görecektir.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۖ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دٖينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ
اَمْنًاۜ يَعْبُدُونَنٖي لَا يُشْرِكُونَ بٖي شَيْـًٔاۜ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
وَاَطٖيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذٖينَ
كَفَرُوا مُعْجِزٖينَ فِي الْاَرْضِۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَلَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿٥٧﴾

55. Allah, sizden iman eden ve salih amel işleyenlere şunu vaat etti: Tıpkı onlardan öncekileri hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzünde hâkim kılacaktır. Hoşnut olduğu dinlerini onlar için sağlamlaştıracak ve korkularından sonra bir güven ortamı getirecektir. Onlar sadece Bana kulluk edecek ve hiçbir şeyi Bana ortak koşmayacaklar. Bundan sonra inkâr eden olursa işte onlar fasıklardır.

56. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Peygamber'e itaat edin ki size merhamet edilsin.

57. İnkâr edenlerin yeryüzünde Bizi aciz bırakacaklarını sakın düşünme. Onların varacağı yer ateştir ve orası ne kötü akıbettir.

Allah, iman edenleri hâkim kılacağını vaat etti denildiğine göre henüz Müslümanlar hâkimiyet kurmamışlardır. Zaten âyetler Medine'ye hicretten hemen sonra indirilmiştir. Müşriklerin baskıları sonucunda Müslümanlar Medine'ye hicret etmişlerdi ama burada da her an için Mekkeli müşriklerin baskınına uğrayacaklarından korku içerisinde idiler. Medine'de de zaten güçlü değillerdi. Ama Allah, tıpkı kendilerinden önceki iman edenleri hâkim kıldığı gibi kendilerini hâkim kılacağını ve şimdiki korkularının emniyete dönüşeceğini vaat etmektedir ki böyle de olmuştur. Sadece Allah'a kulluk edip hiçbir şeyi O'na ortak koşmadıkları ve bu safiyetlerini devam ettirdikleri müddetçe de güvende olmaya devam etmişlerdir. Namazı dosdoğru kılmaları, zekâtı vermeleri ve Peygambere itaatleri devam ettiği müddetçe güvenlikleri devam etmiştir. Dini emirlere bağlılığı terk ettiklerinde de mahkûm duruma düşmüşlerdir.

"Yeryüzünde hâkim kılacaktır" ile kastedilen yeryüzünün tamamının hâkimiyeti değil söz konusu olan bölgedir. Kur'ân'da gökyüzünün karşıtı olarak yeryüzü denildiğinde yeryüzünün tamamı kastedilir. Değilse söz konusu edilen yahut sözü edilenlerin yaşadıkları bölge kastedilir.

55. âyetin sonunda geçen *"fasık"* kelimesi, dinin çerçevesini yarıp dışına çıkan anlamındadır.

"İnkâr edenlerin yeryüzünde Bizi aciz bırakacaklarını sakın düşünme. Onların varacağı yer ateştir ve orası ne kötü akıbettir."

Muhatap Peygamber olmakla birlikte o böyle bir zan taşıdığından dolayı bu söz söylenmiş değildir. Arap dilinde manaya kuvvet kazandırmak için *"şöyle şöyle olacak sanmayasın"* denilir. Ama Peygamberin şahsında henüz yeni Müslüman olmuş olanlara da hitap ediliyor olabilir. Çünkü âyetin indirildiği dönemde yukarıda belirttiğimiz gibi Müslümanlar büyük bir tedirginlik içindeydiler.

وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ
الْعِشَٓاءِ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ
جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٥٨﴾
وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوا كَمَا
اسْتَاْذَنَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ
وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَٓاءِ الّٰتٖي
لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ
ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزٖينَةٍ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌ ﴿٦٠﴾

58. **Ey iman edenler! Elinizin altında bulunan** (köle ve cariyeleriniz) **ve henüz ergenlik çağına ermemiş çocuklarınız üç vakitte; sabah namazından önce, öğle sıcağında elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra odanıza girdiklerinde izin istesinler. Bunlar üstünüzün açık olabileceği üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir sakınca vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.**

59. **Çocuklarınız ergenlik çağına erişirlerse önceki** (büyüklerin) **izin istediği gibi izin istesinler. Allah âyetlerini size işte böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır.**

60. **Bir nikâh ümidi kalmamış yaşlı kadınlara gelince, ziynet yerlerini**

teşhir etmeksizin dış elbiselerini çıkarmakta onlar için bir sakınca yoktur. Bununla birlikte örtünmeleri kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

Aile kurumunun sağlıklı bir toplum için ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Aslında sağlıklı bireyin yetişmesi için de ailenin sağlıklı temeller üzerinde kurulması ve aile içi ilişkilerin sağlıklı kurallara bağlanması gerekmektedir. İşte bu sebeple bu âyetlerde aile içi ilişkilerde ayrıntı denebilecek bazı kurallar üzerinde durulmakta aile fertlerinin birbirlerinin odalarına girişleri düzenlenmektedir. Buna göre ergenlik çağına ulaşmamış küçük çocuklarla köle ve cariyelerin, elbiselerin çıkarılıp insanların istirahata çekildikleri üç vakitte izin almadan girmemeleri istenmektedir. Bazı meallerde günümüzde köle ve cariyelerin olmaması sebebiyle köle ve cariyeler yerine hizmetçiler yazılmış, bazılarında da köle ve cariyelere hizmetçiler ilave edilmiştir. Kanaatimizce hizmetçilerin köle ve cariyelerle aynı statüye tabi tutulmaları tutarlı görünmemektedir. Hatta yatılı hizmetçiler bile köle ve cariyelere benzemezler. Bunusla birlikte fakihlerimizin hizmetçilerin statüleri üzerinde yeniden düşünmeleri gerekir.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى

حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ

وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ

اٰبَٓائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ

اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ

اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ

مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا

جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ
أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. Görme özürlü için bir zorluk yoktur, yürüme negelli için bir zorluk yoktur; sizin için de kendi evlerinizde, babalarınızın, analarınızın, erkek kardeşlerinizin, kız kardeşlerinizin, amcalarınızın, halalarınızın, dayılarınızın, teyzelerinizin evlerinde, anahtarları size emanet edilmiş evlerde ve bir arkadaşınızın evinde yiyip içmenizde herhangi bir zorluk yoktur. Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde sizin için bir sakınca yoktur. Evlere girdiğinizde Allah katından esenlik, bereket ve güzellik temennisiyle kendinize bile olsa selam verin. Düşünesiniz diye Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor.

Nakledildiğine göre *"Mallarınızı kendi aranızda haksız yere yemeyin"* (Nisa 4/39) âyeti indirildiğinde Müslümanlar başkasının evinde yemek yemekten korkar hale gelmişler ve acaba başkasının malını haksız yere yemiş olur muyuz diye endişe duymaya başlamışlardır. Âyet bu hususa açıklık getirmek için indirilmiştir.

Âyetin görme özürlü, topal ve hastayı içine alan kısmını ayrı hüküm olarak değerlendirip bunların özürleri sebebiyle cihada gitme gibi yapmaları özürleriyle uyuşmayan dini vecibeleri yerine getirmemekten dolayı onlar için bir sakıncanın bulunmadığını söyleyen müfessirler olduğu gibi onları da daha sonra zikredilenlerle birlikte değerlendirenler vardır. Söz konusu kimselerle birlikte yemek yemenin yahut bu kimselerin başkalarının evinde yemek yemelerinin değişik sebeplerle mahzurları düşünülebileceği için ayrıca zikredilmiş ve bunda bir sakınca bulunmadığı anlatılmıştır.

"Evlerinizde yemeniz" ifadesi, kişinin bizzat kendi evinde yemesinin sakıncalı olmadığını bildirmek için değil, âyette sözü edilen yakınların evlerinden yemenin, kişinin izninin gerekmediği, kendi evinde yemesi gibi olduğunu anlatmak içindir.

إنما المؤمنون الذين آمنوا بالله ورسوله وإذا كانوا معه على أمر
جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه إن الذين يستأذنونك أولئك
الذين يؤمنون بالله ورسوله فإذا استأذنوك لبعض شأنهم
فأذن لمن شئت منهم واستغفر لهم الله إن الله غفور رحيم
﴿٦٢﴾ لا تجعلوا دعاء الرسول بينكم كدعاء بعضكم بعضا
قد يعلم الله الذين يتسللون منكم لواذا فليحذر الذين يخالفون
عن أمره أن تصيبهم فتنة أو يصيبهم عذاب أليم ﴿٦٣﴾ ألا إن لله
ما في السماوات والأرض قد يعلم ما أنتم عليه ويوم
يرجعون إليه فينبئهم بما عملوا والله بكل شيء عليم ﴿٦٤﴾

62. Müminler ancak Allah'a ve peygamberine iman edenlerdir. Toplu bir iş için yanında bulundukları zaman ondan izin almadan çekip gitmezler. Gidecekleri zaman senden izin isteyenler; işte onlar Allah'a ve peygamberine iman edenlerdir. Bazı işleri için senden izin isteyecek olurlarsa onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.

63. Peygamber'i, kendi aranızdan birini çağırdığınız gibi çağırmayın. Allah, aranızdan birbirlerinin arkasına saklanarak sıvışıp gidenleri biliyor. O halde emrine muhalefet edenler başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok acı bir azabın isabet etmesinden sakınsınlar.

64. Bilesiniz, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Ne yapmakta olduğunuzu O kesinlikle biliyor. Kendisine döndürüldükleri gün yaptıklarını onlara haber verecektir. Allah her şeyi biliyor.

Müslüman toplumu ilgilendiren bir meselede Müslümanlar Peygamberle birlikte bir araya geldiklerinde peygamberden izin almadan oradan çekip gitmemek Allah'a ve Peygambere iman etmiş olmanın bir gereğidir. Hüküm sadece Peygamber dönemiyle de ilgili değildir. Peygamberden sonra gelen ve onun izinden giden yöneticiler için de aynı hüküm geçerlidir. Toplumu ilgilendiren meselelerde toplumu yönetici temsil ettiğinden izin yetkisi ondadır. Ayrılmak için mazeret beyan eden kimselerin mazeretlerinin geçerli olup olmadığına karar verecek olan da yöneticidir.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi iman, kuru bir iddiadan ibaret olamaz; onun mutlaka hayata, kişinin söz ve davranışlarına etkisi olmalıdır. Ayrıca mümin kişi, müminlerden oluşan toplumun bir üyesidir ve onları ilgilendiren meselelere bigane kalamaz.

Peygamber dönemi için Peygambere seslenirken başkalarına seslenildiği gibi seslenilmemesi, mesela ismiyle çağırılmaması ve kendisine saygı içeren hitaplarla seslenilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Günümüzde de bizler Peygamberden söz ederken bu edebi takınmamız gerekmektedir.

25.
Furkan Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. İsmini ilk âyette geçen **"el-Furkan"** *kelimesinden almıştır. 77 âyettir. Hakkı batıldan ayıran anlamına gelen kelime Kur'ân-ı Kerim'de hem Kur'ân'ın, hem de Tevrat'ın sıfatı olarak geçmektedir.*

Sûre diğer Mekki sûrelerde olduğu gibi tevhit, peygamberlik ve ahiret inancı gibi konulara değinmekle birlikte özellikle müşriklerin Peygamberimiz ve Kur'ân hakkında ileri sürdükleri iddialara cevap vermektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَارَكَ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِه۪ لِيَكُونَ لِلْعَالَم۪ينَ نَذ۪يرًاۙ ﴿١﴾

اَلَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ

شَر۪يكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْد۪يرًا ﴿٢﴾

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ

وَلَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ

مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا
اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَاَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ
فَقَدْ جَٓاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا
فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَاَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذ۪ي يَعْلَمُ السِّرَّ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Bütün insanlara bir uyarıcı olması için kuluna Furkan'ı indirenin şanı pek yücedir.**
2. **Göklerin ve yerin egemenliği O'nundur. O, herhangi çocuk edinmedi ve egemenlikte O'nun ortağı yoktur. Üstelik O her şeyi yaratmış, ona ölçü ve nizam vermiştir.**
3. **Allah'ın yanı sıra birtakım ilâhlar edindiler ki onlar hiçbir şey yaratmazlar; aksine kendileri yaratılırlar. Kendi kendilerine dahi herhangi bir zarar veya fayda veremezler. Ne öldürebilirler ne hayat verebilirler; ne de ölümden sonra diriltebilirler.**
4. **İnkâr edenler: "Bu, kendisinin uydurduğu bir iftiradan başka bir şey değildir. Başkaları da ona yardım etmiştir" dediler. Böylece kesin olarak bir zulme yol vermiş, bir yalan ortaya atmış oldular.**
5. **Yine dediler ki: "Öncekilerin masalları, onları başkasına yazdırtmış da sabah-akşam kendisine okunuyor."**
6. **De ki: "Onu, göklerdeki ve yerdeki sırrı bilen indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir."**

Türkçeye geçmiş olan *bereket ve mübarek* kelimeleriyle aynı kökten gelen "tebareke" kelimesinin Türkçede kullanılan bir karşılığı bulunmamaktadır. Hatta onu bir cümle ile tercüme etmek de zordur. Kelimenin kök manalarında *süreklilik, artma* ve *yükselme* gibi anlamlar etkindir. Kur'ân-ı Kerim'de sa-

dece Allah hakkında kullanılan kelimeyi müfessirler, Allah'ın zatında, sıfat ve fillerinde en mükemmel oluşuyla tefsir etmişlerdir. Kelimenin anlamıyla ilgili başka şeyler de söylenmiştir. Türkçe meallerde de benzeri anlamlarla kelime çevrilmiştir. Biz kelimeyi *"şanı pek yücedir"* şeklinde çevirdik.

Yüce Allah'ın Kur'ân'ı indirdiğinden söz ederken kendisini bu kelimeyle övmesi Kur'ân'ın yüceliğine de bir işarettir. İşte bu yüce Kur'ân'ın Peygambere indiriliş amaçlarından biri, bütün insanları bu Kur'ân ile uyarmasıdır. Uyarının bütün insanlar için olması, Peygamberimizin bütün insanlara gönderilmiş olduğunun da delilidir. Onun bütün insanlara gönderildiği başka âyetlerde de belirtilmektedir. A'raf sûresindeki: *"Ey insanlar! Ben hepinize gönderilmiş Allah elçisiyim"* âyeti (7/138) ile Sebe' sûresindeki: *"Biz seni bütün insanlara gönderdik"* âyeti (34/28) bu âyetlerdendir.

Furkan kelimesi ise ayırmak, ayırt etmek anlamındadır. Kur'ân'ın *Furkan* diye isimlendirilmesi; iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, hak ile batılı birbirinden ayırması ve bu konuda ölçü vermesi nedeniyledir.

Kur'ân-ı Kerim bazen dolaylı bazen de direkt olarak kulluğu hak edenin yaratan olduğunu söyler. İtaat de yaratana yapılmalı ve ona itaat her türlü itaatin üstünde tutulmalıdır.

Allah bu evreni yaratmıştır, yarattıktan sonra egemenliğini de yürütmektedir. O bu egemenliğini planlı ve programlı bir şekilde sürdürmektedir. Her varlığın bir programı vardır ve o programı aksatmadan yürütür.

"İnkâr edenler: 'Bu, kendisinin uydurduğu bir iftiradan başka bir şey değildir. Başkaları da ona yardım etmiştir' dediler. Böylece kesin olarak bir zulme yol vermiş, bir yalan ortaya atmış oldular."

Peygambere yardım ettikleri söylenenler, Ehl-i Kitaba mensup Mekke'de yaşayan üç azatlı köle olup ustalıkla uğraşan kendi hallerinde kimselerdir. İlimle uğraştıklarına dair de hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Sözünü ettikleri bu kişiler okuma yazmayı bilmezlerdi. Eğer böyle bir şey söz konusu olsaydı, eski efendileri onları sorguya çeker hadlerini bildirirlerdi. Mekkeli olan Arap Müslümanlara bile işkence yapan müşrikler, hiçbir dayanakları bulunmayan bu yabancıları mı hesaba çekmeyecekler? Hatta akıllarına gelseydi bu kişileri zorlar halkın huzurunda Muhammed'e gelen Kur'ân'ı biz uydurduk dedirtirlerdi. Attıkları iftira o kadar temelsizdi ki tutacağına kendileri de inanmıyorlardı. Böyle bir gerekçe ileri sürerek: *"Ben bunun için İslâm'a girmedim"* diyen tek bir kişi olmadığı gibi, İslâm'a girdikten sonra *"meğer Muhammed başkasından öğrendiklerini bize anlatıyormuş"* diyerek İslâm'ı terk eden de olmamıştır.

Hele günümüzde bazı müsteşriklerin Peygamberin Mekke dışına yaptığı seyahatlerde Kur'ân'ı Bahire isimli rahipten aldığını söylemeleri ise gülünçtür. Peygamberin Basra çevresine iki gidişi olmuştur. Bunların birinde on iki yaşında diğerinde ise yirmi beş yaşındadır. Bu iddiayı ileri sürenler, on beş sene sonra peygamberliğini ilan etmesine de bir izah getirmeliler. On beş yıl niçin bekledi? Okuma yazma bilmeyen Peygamber söz konusu rahibin anlattıklarını nasıl ezberinde tuttu? Hem Kur'ân'ın içinde pek çok bölüm, peygamberlikten sonraki olayları anlatıyor. Bahira bu olayların olacağını mı biliyordu? Kaldı ki Peygamberin söz konusu bölgelere yaptığı seyahatte Bahira isminde bir rahiple karşılaştığına dair nakledilen rivayetlerin kendileri sahih rivayetler değildir.

Kur'ân-ı Kerim, bu ve benzeri iddialara en susturucu cevabı vermiştir: Kur'ân'ın Allah katından olmadığını iddia edenlerin tamamı bir araya gelsinler, cinleri de yardımlarına çağırsınlar ve Kur'ân'ın bir benzerini getirsinler.

Arapların anlayışına göre şairlerin cinleri olur ve şiir söylemelerine bu cinler yardımcı olur, onlara bir şeyler vahyederlerdi. Bu sebeple âyette cinleri de yardımınıza çağırın, denilmektedir.

"De ki: 'Onu, göklerdeki ve yerdeki sırrı bilen indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir."

Peygamberin okuma yazma bilmediği, şiir, hitabet gibi edebi sanatlarla da ilgilenmediği, kendisine peygamberlik gelinceye kadar böyle bir beklenti ve meşgalesinin bulunmadığı bilinen bir gerçektir. Böyle biri, Kur'ân gibi çok değişik konulardan söz eden, insanın ve evrenin yaratılışına dair bilgiler veren, geçmiş kavimlerin başlarından geçen olayları anlatan, hukuk ve ahlâk kuralları ortaya koyan, geleceğe dair haberler verip verdiği bu haberlerin hepsi doğru çıkan bir kitabı nasıl uydurabilsin? Kur'ân'ın içeriği de aslında onu indirenin göklerdeki ve yerdeki gizli-açık her şeyi bilen yüce Allah tarafından olduğuna dair yeterli bir delildir.

وَقَالُوا

الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ
ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾
تَبَارَكَ الَّذ۪ٓي اِنْ شَٓاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۙ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾

7. Dediler ki: "Şu peygambere ne oluyor; yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor? Ona bir melek indirilseydi ve o melek de onun yanında bir uyarıcı olsaydı ya!

8. Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya bir bahçesi olsaydı da kendisi de ordan yeseydi." O zalimler yine dediler ki: "Siz ancak sihre maruz kalmış birine tabi oluyorsunuz."

9. Bir bak; sana nasıl misaller getiriyorlar? Böylece saptılar ve bir yol da bulamazlar.

10. Şanı pek yücedir O'nun dilerse sana daha hayırlısını, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı bahçeleri verir ve senin için köşkler yapar.

Müşrik Arapların ve kendilerinden önce yaşamış müşriklerin, peygamberin bir beşer olmaması gerektiği şeklindeki iddiaları Kur'ân'da birkaç kez tekrar edilmektedir. (bk. İbrahim 14/10; İsrâ 17/94; Mu'minûn 23/33-34.47; Kamer 54/24; Teğâbun 64/6.) Onlara göre Allah bir peygamber göndermiş olsaydı bir melek gönderirdi. Ama mutlaka bir insanı peygamber gönderecekse o zaman yanında bir meleği de göndermesi gerekir ki inanmayanları cezalandırsın. Yahut bir peygamber, sıradan bir insan değil de kendi kaviminin ileri gelenlerinden biri olmalıdır. O, sıradan insanlar gibi ihtiyaçlarını karşılamak için pazarlarda dolaşan biri olmamalı; ihtiyaçlarının tamamını Allah karşılamalı; ona bahçe vermeli, sarayları olmalı vs. Aslında bu iddialarıyla onlar, dünyevi güç ve ihtişamı olan ve insanları kendisine inanmaya zorlayan biri olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Kuşkusuz bu anlayışları hayatı anlamamaktan ve üstün değerleri bilmemekten kaynaklanan kısır bir anlayıştı ama kendi dünya görüşleriyle uyum içerisindeydi. Çünkü onlara göre en üstün değer, günümüz insanlığının çok büyük bir kesimine hâkim olduğu gibi dünyevi servet ve güç-

tür. Kişi ne kadar servet ve güce sahipse o kadar değerlidir. Bu sebeple böyle maddi güçlere sahip olmayan biri peygamber olduğunu söylüyorsa ya delidir veya büyülenmiş ne yaptığını bilmeyen biridir. Oysa servet de, güç de Allah'ın elinde olan şeylerdir. Allah dilerse onların söylediklerinden fazlasını peygamberine verebilir. Ama peygamberliğin misyonu onların sandığı gibi değildir ve üstün değerler onların ileri sürdükleri değerler olamaz. Bu dünya hayatı imtihan yurdudur. Bundan dolayı insanlar zorla bir şeye inandırılamaz. Allah peygamberleri aracılığıyla gerçekleri indirir ve insanlar inanıp inanmamakta serbest bırakılır. Bunun mükâfat ve cezası kalıcı yurt olan ahirettedir.

Allah dileseydi elbette Peygamberine onların söylediklerinden çok daha fazlasını lütfeder; köşkler, bahçeler ve daha başka nice şeyler verebilir. Ama dünya hayatında verilecek şeylerin tamamı geçicidir. Kalıcı olan ahiret yurdunda bunlara sahip olmak önemlidir ve orada zaten bunları Peygamberine verecektir.

بَلْ كَذَّبُوا
بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾
إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾
وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا
كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ
خَالِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾

11. Hayır, onlar kıyameti yalanladılar; bu sebeple biz de kıyameti yalanlayanlara çılgınca yanan bir ateş hazırladık.

12. Ateş onları uzaktan gördüğünde onun öfkesini ve şiddetli uğultusunu duyarlar.

13. Elleri boyunlarına bağlanmış olarak (onun) **dar bir yerine atıldıklarında yok olmayı isterler.**

14. Bugün bir tek yok oluşu istemeyin; defalarca yok olmayı isteyin.

15. De ki: "Bu mu daha iyidir; yoksa takva sahiplerine vaat edilen ebedi cennet mi? Orası onlar için bir mükâfat ve varılacak yer olmuştur.

16. Orada ebedi kalmak üzere onlar için her diledikleri vardır. Bu, Rabbinin üstlendiği, arzulanan bir vaattir.

Onların Peygambere karşı çıkışlarının; yemek yiyen ve çarşılarda dolaşan birinin peygamber olamayacağını söylemelerinin, Peygamberi büyülenmiş olmakla ve delilikle suçlamalarının temelinde yatan asıl sebep, ahirete inanmamalarıdır. Ahirete inanmayanların ve orada hesap vereceklerini hesaba katmayanların üstün değerleri, maddi şeylerden ibarettir. Ahiret konusundaki uyarılara kayıtsız kalmaları, ona iman etmemeleri nedeniyledir. Ahirete iman ve bu imanın dinamik olması, kişinin tavırlarına ciddiyet getirir. Ama ahirete iman etmemelerinin karşılığı cehenneme atılma olacaktır. Henüz cehenneme girmeden onun korkunç öfke ve uğultusunu duyacaklar, elleri ve kolları bağlanıp cehenneme atıldıklarında da helak olmayı ve yok olmayı isteyecekler ama iş işten geçmiş olacaktır.

Diğer yandan iman eden ve kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olanlar cennete girecek ve gönülleri her ne arzu ediyorsa ona kavuşacaklardır.

İman edenler kimi zaman bu dünya hayatında, kimi nimetlerden mahrum kalmışlarsa da, o ebediyet yurdunda nimetin her türlüsünden yararlanacaklardır.

Cennet ile cehennem arasında tercih yapma insanın kendi elindedir. Ama tercih etmenin yeri ahiret yurdu değil dünya hayatıdır. Kişi bu dünya hayatında tercihini yapacak ve tercihinin gereğini yerine getirecektir.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَقُولُ ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادٖي
هٰٓؤُلَٓاءِ اَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبٖيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ

يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنْ
مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾
فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا
نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

17. Kendilerini ve Allah'tan başka taptıklarını toplayıp: "Kullarımı siz mi saptırdınız yoksa onlar kendileri mi saptı?" buyurduğu gün,

18. "Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Senden başka dostlar edinmek bize yakışmazdı. Fakat sen onlara ve atalarına öyle nimetler verdin ki kendilerine verilen öğüdü unuttular ve helak olan bir topluluk oldular" dediler.

19. İşte sizin söylediklerinizi yalanladılar; artık ne herhangi bir şeyi savabiliyorsunuz ne de bir yardım görüyorsunuz. Sizden her kim haksızlık ettiyse ona büyük bir azap tattırırız.

Allah dışında kendilerine tapınılanlar farklı farklıdır. Kimi kendisine tapınılmasını ne kendisi istemiştir ve ne de buna rızası vardır. Kimi de bu işte önayak olmuş, kendisine tapınılsın istemiş, bu uğurda çaba harcamıştır. Tapınılan cansız varlıkların ise bunu istemeleri yahut karşı gelmeleri diye bir durum söz konusu değildir. Bu sebeple ahirette ilâh edinilenler de farklı muamele göreceklerdir. Bu işte kendilerinin bir payı olmayanlar elbette suçlu değildir. Diğerleri ise kendilerine tapanlarla birlikte cehenneme atılacaklardır. Burada kendilerine tapılanlar, Allah'ı tenzih ettiklerine göre kendilerine tapınılan peygamberler, azizler ve veliler gibi temiz, hatta insanların ıslahı için kafa yormuş, gözlemler yapmış insanlardır. Çünkü sapan kimselerin niçin saptıklarına dair fikir yürütüyor; kendilerine nimet verilen bu sapmışların, onları oyaladığını ve bunun onları Allah'ı anmaktan alıkoyduğunu söylüyorlar. Gerçek o ki bazı insanlar, nimetlere eriştiklerinde kendilerini yitiriyor ve kendilerine bu nimetleri veren Allah'ı unutuyorlar. Çoğu insan da, kendisine verilen nimetlerin Allah'ın sevgili kulları sayesinde olduğunu söylüyor dua ve yakarış-

larını o kullara yapıyor ve o kullardan istiyor. Oysa kul ne kadar iyi olursa olsun kendisine gelen zararı bile kendi üzerinden savmaktan acizdir. Zarar ve fayda tamamen Allah'ın elindedir. Bu sebeple bir zararın def'i yahut bir yararın celbi sadece Allah'tan istenir; sadece O'na dua edilir ve dua edilirken başka bir kişi araya konulmaz.

Kendilerine tapınılan bu temiz kimseler bu işte bir katkılarının bulunmadığını açıklamalarından sonra onlara tapanlara şöyle denilecektir: **"İşte sizin söylediklerinizi yalanladılar; artık ne herhangi bir şeyi savabiliyorsunuz ne de bir yardım görüyorsunuz. Sizden her kim haksızlık ettiyse ona büyük bir azap tattırırız."**

وَمَٓا
اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَل۪ينَ اِلَّٓا اِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ
وَيَمْشُونَ فِي الْاَسْوَاقِۜ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ
فِتْنَةًۜ اَتَصْبِرُونَۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَص۪يرًا ﴿٢٠﴾
وَقَالَ الَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ
اَوْ نَرٰى رَبَّنَاۜ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَب۪يرًا ﴿٢١﴾
يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِم۪ينَ وَيَقُولُونَ
حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَٓا اِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَٓاءً
مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَاَحْسَنُ
مَق۪يلًا ﴿٢٤﴾

20. **Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi yoktur ki yemek yiyen ve çarşı-pazarlarda dolaşan** (insanlar) **olmasın. Biz sizi birbirinize**

imtihan vesilesi kıldık; bakalım sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görmektedir.

21. **Bizimle karşılaşmayı ümit etmeyenler dedi ki: "Bize melekler indirileydi yahut Rabbimizi görseydik ya!" Kendilerini büyük gördüler ve son derece azgınlık ettiler.**

22. **Suçlular melekleri görecekleri gün; işte o gün mücrimlere hiçbir müjde yoktur; aksine melekler onlara; "Size müjde yok, size yasaktır" diyecekler.**

23. **Yaptıklarının önüne geçtik ve onu un ufak hale getirip savurduk.**

24. **Cennet ehli ise o gün kaldığı yer itibarıyla en iyi yerde, dinlendiği yer itibarıyla en güzel dinlenme yerindedir.**

Peygamberin melek olması gerektiği şeklindeki müşriklerin iddialarına cevap verilmekte, önceki peygamberlerin de hep insanlar arasından seçildiği, yemek yedikleri ve pazarlarda dolaştıkları belirtilmektedir.

Bir peygamberin insanlara örnek olabilmesi için onlar gibi bir insan olması gerekir. Ayrıca peygamberin insanlarla sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için de buna ihtiyaç vardır.

Âyetin "**Biz sizi birbirinize imtihan vesilesi kıldık; bakalım sabredecek misiniz?**" kısmı, her ne kadar peygamberden söz edilen bir bağlamda gelmişse de genel anlam ifade ettiği anlatımdan anlaşılmaktadır. İnsanlar peygamberlerle, peygamberler insanlarla imtihan ediliyor. İnsanlar peygamberlerinin söylediklerini dinliyorlar mı? Peygamberler de tebliğ görevlerini yapıyorlar mı? Zenginler fakirlerle imtihan ediliyor; onlara yardım ediyorlar mı? Fakirler zenginlerle imtihan ediliyorlar; zenginin malına göz dikiyorlar mı, dikmiyorlar mı? İdareci idare edilenlerle, idare edilenler idarecilerle imtihan ediliyorlar vs. İnsanlar birlikte yaşayan varlıklar olduklarına göre birbirlerine karşı sorumlulukları vardır ve bütün bu sorumluluklar imtihan aracıdır.

Müşrikler bahaneler ileri sürmeye devam ediyorlar. Kendilerine melek gelip Muhammed'in peygamber olduğunu söylemesini yahut Allah'ı görüp Allah'ın kendilerine Muhammed'in peygamber olduğunu söylemesini istiyorlar. Ama onların inanmamaları yeterli delille karşılaşmamalarından değil, küstahça kibirlenmelerinden kaynaklanmaktadır. Böylece onlar hadlerini aşıp azgınlaştılar.

Peygambere inanmak için meleklerin gelmelerini istiyorlardı. Günü gelecek melekleri görecekler. Bu da ahirette olacaktır. Ama o zaman meleklerden

müjdeli bir haber duymayacaklar. Bilakis, **"Size müjde yok, size yasaktır"** diyecekler.

"Yaptıklarının önüne geçtik ve onu un ufak hale getirip savurduk."

Müşrikler de diğer inkâr edenler de dünya hayatında birtakım iyilikler işlemişlerdir. Ne var ki temelinde sağlıklı bir inanç bulunmayan ameller boşa gidecektir. Çünkü cennete girmenin şartı imandır. İmanı olmayanın yaptığı iyi ameller onu cehennemden kurtarıp cennete sokmaya yetmez.

Buna karşılık **"Cennet ehli ise o gün kaldığı yer itibarıyla en iyi yerde, dinlendiği yer itibarıyla en güzel dinlenme yerindedir."**

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰئِكَةُ تَنْزِيلًا
(٢٥) اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ
عَسِيرًا (٢٦) وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا (٢٧) يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
(٢٨) لَقَدْ اَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْاِنْسَانِ خَذُولًا (٢٩)

25. Göğün bulutlarla parçalanacağı ve melekelrin bölük bölük ineceği gün.

26. İşte o gün gerçek hükümranlık; bütün saltanat Rahmân'ındır. O gün inkâr edenler için gayet zor olacaktır.

27. O gün zalim kişi iki elini ısırarak şöyle diyecektir: "Keşke Peygamberle aynı yolu tutmuş olsaydım!"

28. "Eyvah! Keşke falancayı dost edinmeseydim."

29. "Kuşkusuz beni bu uyarıdan (Kur'ân'dan) **o saptırdı; hem de Kur'ân bana** (eksiksiz) **ulaştıktan sonra." Şeytan da insanı yapayalnız ve biçâre bırakır.**

Âyetler kıyamet sahnelerinden birini canlandırmaktadır. Kıyamet olayı, göklerin ve yerin mevcut düzenlerinin bozulması ve bir değişimle yeniden dizayn edilmesi olayıdır. Bazı âyetlerde gökte kapıların açılacağından bahsedilmektedir. (bk. Nebe' 78/19; İnşikak 84/1). Bu durum göğün bulutlarla yarılmasından söz eden bu âyetle birlikte düşünüldüğünde göğü yaran, burada sözü edilen buluttur ve gökte yarıkların açılmasına sebep olacaktır. Müfessirlerin bir kısmı bu bulutun insanlar tarafından görülmeyen ince ve beyaz bir bulut olduğundan söz ederler. (İbnu Atiye, V, 105; İbnu'l-Cevzi, IV, 471).

Gökte kapıların açılacağı gün, melekler bölükler halinde ardı ardına inerler. İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre melekler bu bulut içerisinde inerler. (İbnu'l-Cevzi, IV, 471). "**İşte o gün gerçek hükümranlık; bütün saltanat Rahmân'ındır. O gün inkâr edenler için gayet zor olacaktır.**" Kuşkusuz Allah her daim mutlak hükümrandır. Ancak dünya hayatı imtihan yurdu olduğundan dolayı, insan gibi sorumlu varlıkları emirlerine uyup uymama konusunda serbest bırakmıştır. Hem bu dünya hayatında Allah insanları bu şekilde serbest bıraktığından dolayı, hükümdarlar vardır ve diğer insanlar onların hükümranlığında yaşamaktadır ama o gün artık böyle bir şey de söz konusu olmayacaktır. Yüce Allah'ın insanlara bu dünya hayatında kendi emirlerine muhalefet etme imkânı verdiğini ve geçici dünyevi hükümdarlıklara kendisinin izin verdiğini göz önünde bulundurduğumuzda yine mutlak hükümranlığın her daim kendisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Elbette ki mutlak hükümran oluşu, dünya hayatında gördüğümüz mutlak hükümdarlar gibi diktatörlük yapacağı anlamına gelmez. Adaletle davranacağını ve kimseye haksızlık yapmayacağını kendisi buyurmaktadır. Bu nedenle olmalı ki burada tek ve gerçek hükümranlığın kendisine ait olacağını buyururken, kendisini çok merhametli anlamına gelen Rahmân sıfatıyla nitelemekte, "**İşte o gün gerçek hükümranlık; bütün saltanat Rahmân'ındır.**" buyurmaktadır.

"O gün zalim kişi iki elini ısırarak şöyle diyecektir: 'Keşke Peygamberle aynı yolu tutmuş olsaydım!"

"Eyvah! Keşke falancayı dost edinmeseydim."

"Kuşkusuz beni bu uyarıdan (Kur'ân'dan) **o saptırdı; hem de Kur'ân bana** (eksiksiz) **ulaştıktan sonra." Şeytan da insanı yapayalnız ve biçâre bırakır."**

Âyetler belli olay ve şahıslar sebebiyle indirilmiş olsa da Peygamberin yolunu izlemeyen, bu konuda cin yahut insan şeytanlarının aldattığı herkes hak-

kında geçerli oldukları anlatımdan da anlaşılmaktadır. Bu duruma düşmüş olan herkes bu derin fakat faydası olmayan pişmanlığı dillendirecektir.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ اِنَّ قَوْمِي
اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا
لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾
اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى وُجُوهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ اُولٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا
وَاَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

30. Peygamber de der ki: "Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün terk etti."

31. İşte böyle, her peygambere suçlulardan bir düşman var ettik. Yol gösterici ve yardımcı olaraksa Rabbin yeter.

32. İnkâr edenler dediler ki: "Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?" Biz, onunla senin kalbini güçlendirelim diye böyle parça parça indirdik ve ağır ağır okuduk.

33. Onlar sana herhangi bir misal getirmeye görsünler, Biz hemen sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getiririz.

34. O yüzleri üzerine cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar yerin en kötüsünde ve yolun en sapkınındadırlar.

Peygamberin, **"Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün terk etti."** sözünü bu dünyada mı söylediği yoksa ahirette mi söyleyeceği konusunda iki görüş vardır. Razi, sonra gelen 31. âyeti zikrederek bu âyetin Peygamberi teselli eden bir âyet olduğunu ve Peygamber, Allah'a böyle bir şikâyette bulunmuş olmalı ki bu teselli âyeti indirilmiştir, demektedir. (Razi, XI, 415) Taberi gibi bazı müfessirler ise bunu ahirette söyleyeceğini belirtmişlerdir.

Razi'nin belirttiği gibi 31. âyet Peygamberi teselli etmektedir. Ancak önceki âyetler göz önünde bulundurulduğunda Peygamberin bunu ahirette söyleyeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca 31. âyetin Peygamberi teselli eden bir âyet olması da buna engel değildir. Zaten Peygamber, bu dünya hayatında müşahede ettiklerini orada dile getirecektir. Bu sebeple Kur'ân'a iltifat etmediklerini görüyordu ve içinden buna elbette ki üzülüyordu. Yüce Allah da, kendisine düşmanlık yapılan peygamberin sadece kendisi olmadığını, her peygamberin düşmanlarının bulunduğunu haber vererek kendisini teselli etmiştir.

Kimi insanların İslâm'a yönelmemeleri, her zaman İslâm'ı anlatanların onu iyi anlatmamalarından veya İslâm'ı iyi yaşamamalarından kaynaklanmaz. Ne anlatırsanız anlatın ve nasıl anlatırsanız anlatın muhataplarınız eğer inkâra şartlanmış kimseler ise İslâm'a yönelmezler.

Haklarında Peygamberin şikâyette bulunacağı kimselerin Kur'ân'a inanmayanlar oldukları müfessirlerin çoğu tarafından dile getirilmektedir. O da, "*terkedilmiş*" kelimesiyle Türkçeleştirdiğimiz "*mehcûr*" kelimesinin anlamında mevcut olan dışlama, önemsememe, onu saçma sapan bulma gibi anlamları da içermesi nedeniyledir. Peygamber döneminde bu tavrı sergileyenler kendilerini Müslüman saymıyorlardı. Sûrenin Mekke'de indirildiğini de göz önünde bulundurduğumuzda o dönemde münafıklar da yoktu. Ama günümüzde münafıklık yapmalarına da ihtiyaçları olmayan ve Müslüman ismini taşıyıp kendisini Müslüman olarak da tanımlayan bazı kimselerin Kur'ân'a karşı böyle bir tavır içerisinde olduklarını görüyoruz. Bunlar Kur'ân'ın kimi hükümleriyle alay ediyor ve onları küçümsüyor. Bu tavırlarının anlamını anlamayacak kadar kapasitesiz kimseler olduklarını söylemek de zordur. Elbette Allah, adaletiyle bunun hesabını soracaktır. Hatta gerçekten Kur'ân'a inandıkları halde ona gereken değeri vermeyenler, imkânları bulunduğu halde orada Allah kendilerine ne buyuruyor bunu öğrenme ihtiyacı duymayanlar ve anlamını öğrenmeye çalışmayanlar da bu tutumlarından dolayı yargılanacaklardır. O halde aralarında derece farkı olsa bile âyetleri üzerinde düşünsünler ve davranışlarını ona göre düzenlesinler diye Allah'ın insanlığa gönderdiği Kur'ân hakkında bütün olumsuz tavırlar, hesabı sorulacak tavırlardır.

"İnkâr edenler dediler ki: 'Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?' Biz, onunla senin kalbini güçlendirelim diye böyle parça parça indirdik ve ağır ağır okuduk."

Kur'ân'a inanmak niyetinde olmayan müşriklerin bahanelerinden biri de, Kur'ân'ın neden tek defada topluca indirilmemiş olmasıdır. Sanki bir defada topluca indirilmiş olsaydı ona inanacaklardı! Aslında kendileri de bu gerekçelerine inanmıyorlardı ama belki başkalarının inanmasına engel olurlar diye bu bahaneyi ileri sürüyorlardı. Onların bu iddialarının başkaları üzerinde etkili olma ihtimali olmalı ki itirazlarının devamında Kur'ân'ın neden parçalar halinde indirildiği anlatılmaktadır: Buna göre Peygamber davet hayatında birtakım sıkıntılarla karşılaşıyordu. Kendisine her vahiy geldiğinde teselli buluyor ve bu sıkıntıları hafifliyordu.

Ezberlenip sindirile sindirile anlaşılması ve uygulanması da parçalar halinde indirilmesini gerekli kılıyordu. Araplar arasında okuma-yazma bilenlerin sayısı azdı. Kur'ân'ın parça parça indirilmesi, okuma yazma bilmeyenlerin onu ezberlemelerini kolaylaştırıyordu. O halde Kur'ân'ın korunup muhafaza edilmesi açısından da buna ihtiyaç vardı.

Kur'ân'ın belli bir kısmı, belli olaylar üzerine indirilmiş âyetlerden oluşmaktadır. Olay oluyor veya Peygambere soru soruluyor ve ardından bunlarla ilgili âyetler indiriliyordu. Böylece hem âyetlerin ne demek istediğinin anlaşılması kolaylaşıyor ve hem de Kur'ân'la hayat arasında canlı bir ilişkinin oluşmasına yardımcı oluyordu.

Ayrıca insanların bir anda tüm alışkanlıklarını ve hayat tarzlarını değiştirmeleri kolay değildir. İnsanların bu durumu da göz önünde bulundurulduğunda Kur'ân'ın parça parça indirilmesi, zorluk çekmeden emir ve yasaklarına adapte olmalarına imkân sağlıyordu.

"**Onlar sana herhangi bir misal getirmeye görsünler, Biz hemen sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getiririz.**"

Müşrikler Peygamberi bazen Allah'a iftira etmekle, bazen deli olmakla, bazen büyülenmiş olmakla ve bazen başka şeylerle itham ediyorlardı. Bazen Peygamberle birlikte bir melek gelmeli diyorlardı. Bazen kendisinin melek olması gerektiğini ileri sürüyor ve bazen de bahçeleri, sarayları olmalı diyorlardı. İşte iftira olarak Peygambere her bir yakıştırmada bulunduklarında Allah gerçekleri ortaya koyuyor ve ileri sürdüklerine cevaplar veriyor, böylece onların bütün yakıştırmalarını boşa çıkarıyordu.

İşte bu gibi yakıştırmalarda bulunan ve bütün çabaları gerçekleri engellemeye çalışmak olanlar, **"yüzleri üzerine cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar yerin en kötüsünde ve yolun en sapkınındadırlar."**

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا
مَعَهُٓ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًاۚ ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَٓا اِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًاۜ ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا
الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةًۜ وَاَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًاۚ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۬ وَاَصْحَابَ الرَّسِّ
وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ
الْاَمْثَالَۘ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى
الْقَرْيَةِ الَّت۪ٓي اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِۜ اَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَاۚ
بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

35. Musa'ya kitabı verdik ve kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

36. "Âyetlerimizi yalanlayan kavme gidin" dedik. Sonuçta o kavmi yerle bir ettik.

37. Nuh kavmini de; elçilerini yalanladıklarında onları suda boğduk ve insanlara bir ibret kıldık. Zalimler için acıklı bir azap hazırladık.

38. Âd, Semûd, Ress halkını ve bunlar arasında daha pek çok nesilleri de.

39. Onların her birine misaller getirdik. Hepsini de kırdık geçirdik.

40. Andolsun, onlar bela yağmuruna tutulmuş olan kente uğramışlardı. Onu görmediler mi? Hayır, tekrar dirilmeyi ummuyorlardı.

Kur'ân-ı Kerim, geçmişe dair salt bilgi vermeyi amaçlamaz. Söz konusu kavimlerin peygamberini yalanlamaları sonucu helak edilmelerinin zikredilmesi, Kur'ân'ın indiği dönemde Peygamberi yalanlayan Arap müşriklerine ve daha sonra Peygamberi yalanlayacak toplumlara mesaj vermek içindir. Bu toplulukların başına gelen sizin de başınıza gelecektir, bunlardan ibret alın, denilmektedir.

Burada Hz. Musa ve Harun'u yalanlayıp getirdikleri mucizeleri kabul etmeyenler, Firavun ve taraftarları olmalıdır. Çünkü toplu bir şekilde helakle cezalandırılanlar onlardır. Buna göre Hz. Musa'ya verildiği söylenen kitap da Tevrat değil, o ana kadar Musa'ya verilen vahiyler toplamı olmalıdır. Çünkü Levhaların Musa'ya verilişi Firavun ve askerlerinin Kızıl denizde boğulmalarından sonradır.

Nuh kavmi, Âd ve Semûd kavimleri bilinmektedir. Ress halkıyla kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ress kelime olarak büyük kuyu veya çukur anlamına gelmektedir. Bu sebeple bu isimle anılan birden fazla yer mevcuttur. Zaten önemli olan onların da peygamberlerini yalanladıkları ve helak olduklarıdır.

Helak edilen bu kavimlerin her birine misaller getirilmiş fakat hepsi de kendilerine getirilen bu misalleri reddetmişlerdir. Bu sebeple hepsi helak edilmiştir.

Söz, 40. âyette ibret almaları gereken müşrik Araplara getiriliyor ve onların bela yağmuruna tutulmuş kente uğradıkları fakat ahirete inanmadıkları için bundan ibret almadıkları belirtiliyor.

Müfessirler sözü edilen kentin Lut kavminin yaşadığı Ölü Deniz'in kıyısındaki Sodom şehri olduğunu söylemektedir. Şehir yukarıdan taş yağdırılarak helak edilmiştir. Müşrik Araplar ticaret için kuzeye gittiklerinde bu şehrin harabesinin yanından geçiyorlardı.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ
إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِن كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾
أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ
بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

41. Seni gördüklerinde: "Allah'ın elçi olarak gönderdiği bu mu?" diyerek alay ederler.

42. "İlâhlarımıza sıkı sıkıya sarılmamış olsaydık neredeyse onlar hakkında bizi saptıracaktı." Azabı gördüklerinde kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler.

43. İlahı olarak heva ve hevesini kabul edenleri gördün mü? Sen mi ona bir vekil oluyordun?

44. Yoksa sen, onların çoğunun söz dinlediklerini yahut akıllarını kullandıklarını mı sanıyorsun? Bilakis onlar hayvanlar gibidir, hatta yollarını daha çok şaşırmışlardır.

Kuşkusuz Peygamberle alay etmeleri, davetine inanmamaları nedeniyledir. Bir yandan bunu söylerken diğer taraftan Peygamberden ne denli etkilendiklerini de itiraf ediyor, bizi neredeyse ilâhlarımızdan uzaklaştıracaktı diyorlar. Aslında onlar kendi tutkularının peşindeler. Meseleye mantıklarıyla değil kötü arzuları açısından bakıyorlar. Bu tür arzularının esiri olmuş kimselerin mantıklarına hitap etmenin bir anlamı yoktur, anlamazlar.

Tutkularını kontrol altında tutabilen ve karar vermede sağduyusunu kullanabilen kişinin, şirke ve küfre dalmış da olsa aklını kullanarak doğru yola

gelebileceği umulur. Eğer bu şekilde doğru yolu seçecek olursa bu yolda da kararlı ve sağlam olur. Buna karşılık tutkularının esiri olan ise, tutkularının kendisini yönlendirdiği yöne gider, onun kararlılığı ve tutarlılığı olmaz.

Belki Peygambere, durumu bu şekilde olan kimseleri yahut böyle olduklarını sandığın kimseleri İslâm'a davet etmene gerek yok, zaten onlar iman etmezler denilmiyor ama bu gibilerin peşine düşüp kendisini boşuna yormaması gerektiği salık veriliyor. Kuşkusuz Peygambere yapılan bu tavsiye bütün müminler için geçerlidir.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَاءَ
لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ
سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۚ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾
لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ
كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَىٰ
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا
فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ
بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ
هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا

بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

45. **Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra da güneşi ona bir kılavuz kıldık.**

46. **Sonra da yavaş yavaş onu kendimize çekiyoruz.**

47. **Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat; gündüzü ise bir yayılıp çalışma zamanı tayin etti.**

48. **Rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen O'dur. Gökten tertemiz bir su indirdik.**

49. (İndirdik ki) **onunla ölü bir beldeyi diriltelim ve yarattıklarımızdan nice hayvana ve pek çok insana ondan içirelim.**

50. **Öğüt almaları için değişik üsluplarla bu gerçeği onlara anlattıysak da insanların çoğu yine nankörlükten vazgeçmedi.**

51. **Dileseydik elbette her kente bir uyarıcı gönderirdik.**

52. **O halde kâfirlere boyun eğme ve onlarla olanca gücünle mücadele et.**

53. **İki denizi birbirine salan O'dur: Şunun suyu tatlı ve gönül ferahlatıcı, diğerininkiyse tuzlu ve acı. Aralarında da engelleyici bir set koydukı.**

54. **Sudan bir insan yaratıp ona soy-sop veren O'dur. Rabbin gücü yetendir.**

55. **Allah'ın yanı sıra bir de kendilerine fayda yahut zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. Rabbine karşı olan şeylere kâfir, arka çıkandır.**

İnkâr edenlerin Peygamberle ilgili itirazlarına cevap verildikten ve onların tutarsızlıkları ortaya konulduktan sonra şimdi de dikkatler evrendeki mükemmeliyete çevriliyor. Sanki evrene bu mükemmel nizamı veren Allah'ın insanı başıboş bırakmayacağı; insanlar arası ilişkilerin düzenli gitmesi için de tedbir-

ler almasının kaçınılmaz olduğu anlatılıyor. İşte yüce Allah, insanlar arası ilişkilerin ve özellikle insan ile yaratıcısı olan Allah arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için peygamber ve onunla birlikte bir kitap göndermiştir.

Nasıl gölgenin kısalmasında bir acelecilik bir rastgelelik yoksa vahyi göndermesinde de bir acelecilik söz konusu değildir. Muhtemelen burada Kur'ân'ın topluca indirilmemesi gerektiğini söyleyenlere bir göndermede bulunuluyor. Ayrıca her şeye böyle mükemmel bir düzen verenin tek olması gerektiği anlatılıyor. O tek olan Allah, "**Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat; gündüzü ise bir yayılıp çalışma zamanı tayin etti.**" Sizin için bunları düzenleyen yağmur gönderen ve yağmurla ölü toprağı dirilten Allah, günlük hayatınızda sizi başıboş bırakmaz. Bunları yapan Allah'a, yalnız O'na kulluk etmeniz gerekir. İnsanların "**Öğüt almaları için değişik üsluplarla bu gerçeği onlara anlattıysak da insanların çoğu yine nankörlükten vazgeçmedi.**"

Evrene mükemmel bir nizam hâkim iken ve evrenin farklı varlıkları arasında tam bir uyum ve düzen mevcutken sadece insanların davranışları arasında uyum ve düzen yoktur. İnsanlardan kimi iyilik yaparken kimi de kötülüklere batmıştır. İnsanların davranışlarında bir birlikteliğin olmaması, insanın imtihan için yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanların davranışları arasındaki uyum, ahirette iyilik yapanların mükâfatlandırılmaları ve kötülerin cezalandırılmalarıyla mümkün olacaktır.

Çağımız müfessirlerinden Mevdûdi gölgenin uzayıp kısalmasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Kur'ân, güneşin yol açtığı gölge olgusunu iki amaç için anmaktadır: 'Günlük hayatınızda gölgenin yararlarına dikkat etmiş olsaydınız, tevhid doktrinini tereddütsüz kabul ederdiniz. Gölge, böyle devamlı uzayıp kısalmamış olsaydı, hayat, güneşin ışık ve ısısına bağlı olduğundan, yeryüzünde hayat olmazdı. Öte yandan, hiç gölge olmasaydı, güneşin kesintisiz ısı ve ışığı hayatı imkânsızlaştırırdı. Bunun yanı sıra, güneş ve gölgede ani değişimler olsaydı, buna uzun süre katlanılamazdı. O halde, bu olgu üzerinde düşünmeli ve Hâkim ve Kadir yaratıcının böyle yaptığını, sabit tabii kanunlara göre gölgenin uzayıp kısaldığını anlamalısınız. Bunun kendiliğinden böyle olmayacağı, ya da kör bir mekanizmanın bunu meydana getiremeyeceği veya pek çok bağımsız ilâhın kontrolü altında böylesine düzenli bir biçimde işlemeyeceği açıktır" denilerek, kâfirler bu olgudan bir ders alma ve hayvanlar gibi davranmama konusunda uyarılmaktadır.

İkinci olarak, mecazi anlamda bir gerçek ifade edilmektedir: Nasıl gölge hep aynı durumda kalmıyorsa, aynı şekilde, enine boyuna yayılmış görünen küfür ve

şirk gölgesi de hidâyet güneşi yükseldikçe dürülecek ve kısalacaktır. Fakat Allah, her şeyi belli bir sebebe bağlayıp ani değişimler meydana getirmediğinden, bu da sabır ve katlanma istemektedir." (Mevdûdi, III, 593).

İnsanlık tek ümmet şeklinde dünya hayatına başlamıştı. Sonradan farklı ümmetlere bölündü. Ara dönemlerde bir anda birden fazla peygamber olabiliyordu. Ancak iletişim imkânlarının artmasıyla insanlığın tekrar tek çatı altında toplanması murat edildi. İşte bu nedenle bütün insanlara tek peygamber gönderildi. Bütün insanlara gönderilmiş olmak elbette fevkalade bir çaba gerektirir. Bu nedenle olmalı ki Peygambere: "**O halde kâfirlere boyun eğme ve onlarla olanca gücünle mücadele et.**" denilmektedir.

Kısa bir müddet içerisinde İslâmiyet büyük bir hızla yayıldı. Peygambere gönderilen Kur'ân-ı Kerim de hiçbir tahrifata uğramadan günümüze kadar gelebildi. Günümüzde Müslümanlar, zayıf bir duruma düşmelerine ve İslâm ile Müslümanlar hakkında bir sürü iftira atılmasına ve hatta bu iftiraların tuttuğu izlenimi olmasına rağmen İslâmiyet yayılmasına devam etmektedir. Dünyanın süper güçleri Kur'ân'a savaş açmalarına ve açılan bu savaşın ardında büyük askeri güçler, hayal ötesi servetler harcanmasına, buna karşılık Kur'ân'ın arkasında ise hiç de önemsenecek bir güç bulunmamasına rağmen, bu yüce kitap gönülleri fethetmeye devam etmektedir.

"**İki denizi birbirine salan O'dur: Şunun suyu tatlı ve gönül ferahlatıcı, diğerininkiyse tuzlu ve acı. Aralarında da engelleyici bir set koyduk.**"

Arap dilinde büyük nehirler ve göller için de bahr/deniz kullanılır. Engel kelimesiyle Türkçeleştirdiğimiz berzah kelimesi ise aşılmaz engel anlamındadır.

Günümüzde Kur'ân ile modern ilimlerin buluşları arasında ilgi kurmaya pek hevesli bazı âlimler, tek denizde yan yana iki ayrı sudan; birinin tatlı ve diğerinin tuzlu olabileceğinden söz ederler ve bunun ancak çağımızda keşfedildiğini söylerler. Tatlı sular denizlere aktığında belli bir yere kadar tatlı suyun akıntı sebebiyle bir müddet devam ettiği, günümüzde bilindiği gibi eski zamanlarda da biliniyordu. Zaten âyet böyle bir şeyden de söz etmiyor. Sözünü ettikleri iki su arasında aşılmaz engel bulunmamaktadır ve bir müddet sonra birbirlerine karışırlar. Hem denizlerden hiçbirinin suyu gönül ferahlatacak ölçüde tatlı olmaz. Örneğin İstanbul boğazında ters istikamette iki akıntıdan söz edilir. Akdeniz'den gelen ve daha tuzlu akıntı boğazın dibinde Karadeniz'e doğru, Karadeniz'in suyu da Akdeniz'e doğru akar. Ama Karadeniz'in suyu

âyette ifade edildiği gibi gönül ferahlatacak ölçüde tatlı değildir. Sadece Akdeniz kadar tuzlu değildir.

O halde âyetin anlattığı, her yerde müşahede edilebilen birbirlerine yakın göl ve nehirlerdir. Bunlardan biri tatlı olduğu halde diğeri tuzlu olabiliyor. Bunların aralarında bulunan engel/berzah ise kara parçasıdır.

Zaten âyetten önceki ve sonraki âyetler de bu neviden olağan şeyleri anlatmaktadır. Yani önceki ve sonraki âyetler her yerde müşahede edilen olağan ve yaygın şeylerden söz ediyor. Aslında Kur'ân'da tabiat ve olaylarından ibret alınması bağlamında söz edilirken hep bu tür şeylerden söz edilir ve Allah'ın mükemmel kudretine, O'nun birliğine işaret edilir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise âyetin iki denizden söz etmesidir. Onların anlattıkları ise tek denizde vuku bulan şeylerdir. Bir denizde biri tuzlu ve diğeri tatlı akıntıların bulunması o denizi iki deniz yapmaz, o, yine tek denizdir.

Tabiattan bu misal verildikten sonra söz insanın yaratılışına getirilir;

"Sudan bir insan yaratıp ona soy-sop veren O'dur. Rabbin her şeye gücü yetendir."

Yüce Allah insanı bir sudan/meniden yaratmaktadır. Ana rahminde karar kılan bu su, birtakım aşamalardan geçmekte ve insan olarak doğmaktadır. Doğan çocuk büyümekte, evlenip kendisi de soy bırakmakta, bu yolla insanlar arasında akrabalıklar oluşmaktadır. Ama bazı insanlar, kendilerini bu şekilde büyüten, yaşatan Allah'ı bırakıp **"Allah'ın yanı sıra bir de kendilerine fayda yahut zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. Rabbine karşı olan şeylere kâfir, arka çıkandır."**

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ
بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسْأَلْ بِهِ
خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ
أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ
فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ
شُكُورًا ﴿٦٢﴾

56. **Seni bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olman dışında bir amaçla göndermedik.**

57. **De ki: "Sizden herhangi bir ücret istemiyorum;** (tek isteğim) **Rabbime bi yol edinmek isteyen kimselerdir."**

58. **Ölmeyen O diri varlığa tevekkül et ve O'nu üstün sıfatlarla tavsif ederek eksik sıfatlardan tenzih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.**

59. **Gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan sonra da Arş'a kurulan O'dur. O Rahmân'dır; O'nu bir bilene sor.**

60. **Onlara Rahmân'a secde edin denildiğinde; "Rahmân da neymiş; bize emrettiğine ne diye secde edelim?" demişlerdi. Ve bu, nefretlerini arttırdı.**

61. **Göklerde burçlar var eden ve onlarda güneşi ve aydınlatan ayı yaratanın şanı yücedir.**

62. **İbret almak isteyen yahut şükretmek isteyene gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.**

Allah'ın emirlerini insanlara aktarma karşılığında Peygamberin insanlardan herhangi bir beklentisi olmaz. O sadece müjdeler ve uyarır.

Âyetler inanmayanları uyarırken Peygamberi de rahatlatmaktadır. Çünkü

Peygamber (s.a.v.) müşriklerin inanmamalarına çok üzülüyordu. Belki de acaba ben mi görevimi tam olarak yerine getiremiyorum diye düşündüğü de olurdu. Peygambere, senin görevin müjdeleyip uyarmaktır, gerisi insanlara kalmıştır, sen onlardan sorumlu değilsin, denilmektedir. Kuşkusuz Peygamber uyarı ve müjdelemeyi en mükemmel şekliyle yapıyor ve iyilikleri işleme konusunda onlara örnek oluyordu. İnsanlara tebliğ ettiği emir ve yasaklara öncelikle kendisi riayet ediyordu.

Görevini yürütürken bunun karşılığında insanlardan bir karşılık istemediği gibi yaratılmışlardan herhangi birine de dayanmıyor ve ondan güç almıyordu. O sadece Allah'a tevekkül ediyordu. Çünkü insana gelebilecek zarara engel olabilecek sadece O'dur. O'ndan başka fayda ve zarar verebilen yoktur. Onların Allah dışında taptıkları ise ne fayda verebilirler, ne de zarar. Allah'a tevekkül edene Allah kâfidir.

"Gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan sonra da Arş'a kurulan O'dur. O Rahmân'dır; O'nu bir bilene sor."

"Gün" kelimesi, Arap dilinde dönem anlamına da gelmektedir. Göklerin ve yerin oluşumu sırasında bildiğimiz yerin kendi etrafında dönüşüyle oluşan gün mefhumu olmadığından burada yedi aşama kastediliyor olmalıdır. Kuşkusuz Allah bir anda mevcut düzeni ile göklerle yeri yaratabilirdi. Ama yedi aşamada yaratmayı diledi ve öyle yarattı.

Allah'ın *Arş'a istiva etmesi,* kelime anlamıyla *kurulması,* halef dediğimiz sonraki âlimlerle selef dediğimiz ilk dönem âlimleri arasında tartışma konusu olan bir husustur. Biz selef âlimlerinin görüşünü tercih ediyoruz. Buna göre Allah göklerle yerin yaratılışını bitirdikten sonra Arş'a kurulmuştur. Kuruluşunun nasıllığını bilemeyiz. Ayrıca O'nun kuruluşu, insanların bir tahta kuruluşları gibi değildir. İnsanlar üzerinde kuruldukları tahta muhtaçtırlar, Allah hakkında böyle bir şey söz konusu olamaz. O halde Arş'a kuruluşu, insanların kuruluşuna benzemez ama bunun mahiyetini bilmeyiz, deriz. Bu gibi gaybi konuları, müşahede âlemiyle ilgili bildiğimiz konular gibi çok yönlü bilemeyiz. Allah'ın nasıl gördüğünü veya duyduğunu bilemiyorsak, Arş'ına nasıl kurulduğunu da bilemeyiz.

"O Rahmân'dır; O'nu bir bilene sor." cümlesi değişik şekillerde açıklanmıştır. *"Onu"* zamiriyle göklerle yerin altı günde yaratılması ve Allah'ın Arş'a kurulması meselesinin kastedildiğini söyleyenler vardır. Buna göre *"bilen"* kelimesiyle Allah kastedilmektedir. Çünkü bu gibi meseleler ne kimsenin şahit olduğu meselelerdir ve ne de düşünerek bulunabilecek şeylerdir. İbnu

Abbas'tan yapılan bir nakle göre burada *bilen* Cebrail'dir. (Razi, XI, 446). Daha başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Hemen ardından gelen âyetle birlikte düşündüğümüzde Rahmân'ın, Allah'ın isimlerinden biri olduğunu bilene sor, denilmektedir. Çünkü sonraki âyette müşriklere **"Rahmân'a secde edin denildiğinde; 'Rahmân da neymiş..."** diyorlar. Allah hakkındaki *"Rahmân"* adını tanımazlıktan geliyorlar. Aslında cahiliye dönemi Arapların edebiyatında Rahmân adı geçmektedir. O halde burada bilenlerle, bu edebiyat hakkında bilgisi olanlara veya Kitap Ehli'ne bunun sorulması istenmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi belki yaygın bir kullanım olmadığından *"Rahmân"* adını bilmezlikten geliyorlar. Çünkü "**bize emrettiğine ne diye secde edelim?"** dediklerine göre aslında Peygamberin kendisinin çağrısına karşı çıkıyorlardı ve Peygamberin çağrısı "**nefretlerini arttırdı."**

Ardından yine Allah'ın o yüce kudretine işaret edilerek göklerdeki güneş ve yıldızları yaratanın O olduğu belirtilerek sadece O'na kulluk edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. İbret almak isteyenler, evrene hâkim olan bu mükemmeliyet üzerinde; gece ile gündüzün düzenli bir şekilde ardı ardına gelişleri üzerinde düşünseler bile Allah'ın birliğine ve sadece O'na kulluk edilmesi gerektiği sonucuna varırlar.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ
هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ
يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ
عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
اِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ اِذَا اَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَاُو۬لٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاِنَّهُ يَتُوبُ اِلَى اللّٰهِ
مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَاِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ اِذَا ذُكِّرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا ﴿٧٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

63. Rahmân'ın kulları öyle kimselerdir ki yeryüzünde mütevazı olarak yürürler ve cahiller kendilerine takıldıklarında "esen kalın" derler.

64. Rablerine secde ederek ve ibadetle geçirerek gecelerler.

65. "Rabbimiz, cehennem azabını üzerimizden sav. Şüphesiz onun azabı devamlıdır" derler.

66. Gerçekten o ne kötü bir kalma yeri ve bir karargâhtır.

67. Harcadıklarında ne israf ederler ne de cimrilik; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.

68. Allah'ın yanı sıra başka bir ilâha dua etmezler. Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezasını bulur.

69. Ve kıyamet günü O'nun azabı kat kat olur, hor ve hakir bir şekilde azapta temelli kalır.

70. Ancak tövbe eden yararlı işler yapan bunun dışındadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

71. Kim tövbe eder ve yararlı işler yaparsa, şüphesiz tövbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

72. Yine onlar o kimselerdir ki yalana tanıklık yapmazlar. Boş sözlerle karşılaşırlarsa vakarlı bir şekilde çekip giderler.

73. Allah'ın âyetleri kendilerine hatırlatıldığında, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.

74. "Rabbimiz bize eşlerimizden ve soyumuzdan gözlerimizi aydınlatacak kişiler bağışla. Bizi takva sahiplerine önder kıl" derler.

75. İşte bunlar, sabretmelerine karşılık cennetin üstün makamlarına erişir orada saygı ve selamla karşılaşırlar.

76. Orada ebedi kalacaklardır. Ne güzel bir kalma yeri ve bir karargâhtır.

77. De ki. "Rabbim, dualarınız olmasa size ne değer verecektir?" Yalanladınız ha! Azap yakanıza yapışacaktır!

Buraya kadarki âyetlerde inkâr edenlerin batıl inançları ve onların zalimce davranışları eleştirilmişti. Sûrenin sonunda yer alan bu âyetlerde ise Allah'ın sevdiği kullarının üstün niteliklerine yer verilmektedir.

Söze başlanırken onlardan *"Rahmân'ın kulları"* diye söz ediliyor. Çünkü onlar, üstün nitelikleriyle Allah'ın sevgi ve merhametini kazanmışlardır. Rahmân'ın kulları şeklinde anılmayı hak edenler onlardır. Onlar hem bu üs-

tün nitelikleriyle Allah'ın merhametini hak etmişlerdir, hem de Allah'ın merhameti sayesinde bu üstün nitelikleri elde etmişlerdir.

Onlar mütevazı kimselerdir, başkasına üstünlük taslamaz, çekişmeden uzak durmaya çalışırlar. Kişinin yürüyüşü karakterini ve ahlâkını ortaya koyar. Bu nedenle olmalı ki üstün nitelikli inanmışların üstünlükleri sıralanırken ilk olarak mütevazı yürüyüşleri gündeme getirilmektedir.

Cahil kimseler onlara takılır ve laf atarlarsa *"selam"* derler; başkaları kendileri hakkında kötülük isteseler bile onlar iyilik isterler. Burada sözü edilen *cahil,* bilgisiz kişi değil muhakemesiz kaba kişidir.

Onlar gecelerini ibadetle geçirirler. Bu, onların sabaha kadar sürekli ibadetle vakitlerini geçirdikleri anlamına gelmez. Elbette bedenlerinin de onlar üzerinde hakları vardır ve ihtiyaçları olduğu kadar uykularını da ihmal etmezler. Ama gece birçok kötülüğün işlendiği ve işlenecek kötülüklerin planlandığı bir vakittir. Başkaları bu tür şeylerle uğraşırken onlar Allah'a ibadet etmekle, namaz kılmak, Kur'ân okumak, düşünmek ve dua etmekle geçirirler. **"Rabbimiz, cehennem azabını üzerimizden sav. Şüphesiz onun azabı devamlıdır"** derler. Onlar cehennem azabından çok korkarlar. Çünkü "**gerçekten o ne kötü bir kalma yeri ve bir karargâhtır.**"

Onlar "**Harcadıklarında ne israf ederler ne de cimrilik; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.**" Bilirler ki kendilerine verilen mallar da bu dünya hayatı gibi geçici şeylerdir. Ayrıca biliyorlar ki malın mutlak sahibi kendileri değildir. Bu mala Allah'ın verdiği imkânlar sayesinde sahip olmuşlardır. Bu sebeple Allah'ın yasakladığı yerlere asla harcamada bulunmazlar. Allah'ın kendilerine verdiği mal ile Allah'ın kullarına gösteriş yapmazlar. Yine bu mala yaşadıkları toplum içerisinde sahip olmuşlardır. Bu nedenle toplumun da bu malda hakkı vardır. Bu sebeple ne israf ederler ve ne de cimri davranırlar.

Onlar, **"Allah'ın yanı sıra başka bir ilâha dua etmezler."** Dua ibadettir, kulluğun ta kendisidir. Bu sebeple ne başkasına dua ederler, ne de Allah'la birlikte başkasından isterler; aracısız Allah'a dua ederler.

Onlar, "**Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler.**" Bunların büyük günahların başında geldiğini bilirler. Bilirler ki "**kim bunları yaparsa cezasını bulur. Ve kıyamet günü O'nun azabı kat kat olur, hor ve hakir bir şekilde azapta temelli kalır.**" İlgili âyet ve hadislerde iyiliğin karşılığının katlanarak verileceği, ama kötülüğün karşılığının katlanmayacağı belirtilmektedir. (Nisa 4/40; En'âm 6/160; Şûra 42/40; *Müsned,* 1,227; Buhârî, "Tevhîd", 35; Müslim, "Îmân", 203-209). Müfessirler genelde bunu, müşrikin bu kötülükleri işlemesiyle izah ederler. Yani işlediği bu

günahlar, şirk günahına eklenip katlanır. (Zamahşeri, IV, 483; Razi, XI, 452; Beydâvî, IV, 410). Bazı suçlar vardır, etkileri işlenen o suçtan ibarettir. Oysa cana kıymak da zina da uzantıları bulunan suçlardır. Bir kişi öldürüldüğünde olay, o kişinin öldürülmesiyle bitmiyor, o kişinin akrabaları vardır. Onlar da bu olaydan zarar görürler. Duygu olarak müteessir olmaları bir yana, belki geçimlerini sağladığı yakınları vardır. Ayrıca yaşamış olsaydı belki çocukları olacaktı. O kişinin öldürülmesiyle doğma ihtimali bulunan çocuklarının da dünyaya gelmesine engel olunmuştur vs. Zina da bu şekilde uzantıları bulunan bir suçtur. O halde bu suçları işleyen kişi, dolaylı olarak birçok suç işlemiştir ve elbette bunların günahının cezası da işlediği suçun cezasına ilave edilecektir.

Allah bu tür büyük günahlar işleyenlere de tövbe kapısını açık bırakmıştır:

“**Ancak tövbe eden yararlı işler yapan bunun dışındadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**”

“Kim tövbe eder ve yararlı işler yaparsa, şüphesiz tövbesi kabul edilmiş olarak Allah’a döner.”

Tövbe, sözle *“tövbe ettim”* diyerek gerçekleşen bir şey değildir. Suç işleyen kişinin, samimiyetle yaptığından pişmanlık duyması, bir daha o işi yapmamaya kesin azmetmesi ve işlediği o suçla kime ne zarar vermişse verdiği bu zararların telafisi mümkün olanların telafi edilmesiyle gerçekleşir. Bunlar tövbenin kabul şartlarıdır. İşte bu şartlarla tövbe eden kişinin Allah tövbesini kabul eder, kişi o günahları işlememiş gibi temizlenir.

“Yine onlar o kimselerdir ki yalana tanıklık yapmazlar. Boş sözlerle karşılaşırlarsa vakarlı bir şekilde çekip giderler.”

Onlar yalan ve batıl sözlerin söylendiği meclislerde bulunmaz, günah ve çirkefliklere şahit olmak istemez, Allah’ın koyduğu kurallara uymayan davranış yapıldığı ve sözlerin söylendiği yerlerden uzak dururlar. Bu gibi konuşmaların yapıldığı yerlerden vakur bir şekilde ayrılırlar.

Âyet, yalan şahitlikte bulunmazlar şeklinde de açıklanmıştır.

Onlar, hakkı ve doğruyu dinlemek isterler, bu sebeple:

“Allah’ın âyetleri kendilerine hatırlatıldığında onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.”

Allah’ın âyetleri kendilerine hatırlatıldığında yerine getirmek için bir emir, yapmamaları gereken bir yasak var mı diye kulak kesilirler. İbret alınacak bir şeylerden söz ediliyorsa üzerinde düşünürler. Evrende bulunan ve

Allah'ın kudret ve büyüklüğüne, O'nun o sınırsız bilgisine delalet eden bir şey gösterildiğinde de buna duyarsız kalmaz ibretle müşahede ederler.

"Rabbimiz bize eşlerimizden ve soyumuzdan gözlerimizi aydınlatacak kişiler bağışla. Bizi takva sahiplerine önder kıl."

Allah'ın samimi kullarının en duyarlı oldukları hususlardan biri duadır. Aciz olduklarının bilincindedirler ve Allah dilemedikçe hiçbir şeyin olmayacağını bilirler. Dua onların kalplerinin gıdasıdır. Onların eşleri ve soyları hakkında bu şekilde dua etmeleri, dünya lezzetlerinden önce ahiretlerini düşünmelerinden dolayıdır. Ama soylarının iyi insanlar olmaları için dua edip onlara gerekli eğitimi vermezlerse bunun boş bir istek olduğunun bilincindedirler. Onların dualarıyla fiilleri paralel gider. Duanın laftan ibaret olmadığını, fiillerle desteklenmesi gerektiğini bilirler. İnsanın sadece sözle yapacağı dua, davranışlarıyla desteklemesi imkân dışı olan hususlarla ilgilidir.

"**İşte bunlar, sabretmelerine karşılık cennetin üstün makamlarına erişir orada saygı ve selamla karşılaşırlar. Orada ebedi kalacaklardır. Ne güzel bir kalma yeri ve bir karargâhtır.**"

26.
Şuara Sûresi

*Mekke'de indirilen sûre, 227 âyettir. 224-227. âyetleri, Medine'de indirilmiştir. **"Şuarâ"**, şairler demektir; 224. âyetinde şairlerden söz edildiği için bu ismi almıştır.*

Muhaliflerin Kur'ân'a karşı ileri sürdükleri iddialarından biri de onun bir şair tarafından meydana getirilmiş olduğudur. Sûrede bu iddia çürütülmektedir.

Tevhit, nübüvvet ve ahiret sûrenin diğer temel konuları arasında yer almaktadır.

Birçok peygamberin kıssalarının arka arkaya anlatıldığı sûrede peygamberlerini yalanlayanların uğradığı akıbet misaller getirilerek anlatılır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا
يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِع۪ينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِض۪ينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْت۪يهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا ف۪يهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَر۪يمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tâ-sîn-mîm.**
2. **Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.**
3. **Herhalde sen, inanmıyorlar diye kendini helak edeceksin.**
4. **Eğer dilersek üzerlerine gökten bir âyet indiririz de boyunları onun karşısında eğilip kalır.**
5. **Onlara Rahmân'dan bir öğüt gelmeyiversin mutlaka ondan yüz çevirirler.**
6. **Onlar, gerçekten yalanladılar. Ama kendisiyle alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir.**
7. **Yeryüzüne bakmazlar mı ki Biz onda her güzel çiftten bitkiler bitirmişiz.**
8. **Şüphesiz bunda alınacak bir ibret vardır. Ama çoğu iman etmez.**
9. **Rabbin, şüphesiz ki O, çok güçlüdür ve çok merhametlidir.**

Sûre, bazı sûrelerin başında bulunan mukattaa harfleriyle başlamaktadır. Bu harflerle ilgili pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bakara sûresinin başında, tercih ettiğimiz görüşü belirtmiştik.

Âyet kelimesi delil, burhan, işaret gibi anlamlara gelir. Kur'ân'ın cümlelerinden her birine *"âyet"* denilmesi, Kur'ân-ı Kerim'in Peygamber (s.a.v.)'in peygamberliğine delil olması nedeniyle olmalıdır. Yine Kur'ân cümlelerinden söz edilirken hep *"âyât/âyetler"* şeklinde çoğul kipiyle söz edilmesi, Peygamberin peygamberliğine delil yani onun mucizesinin en az bir sûreden oluşması sebebiyle olduğunu düşünüyoruz. Bilindiği gibi Kur'ân ile meydan okumanın asgari sınırı bir sûredir ve en küçük sûre üç âyetten oluşmaktadır. Onun her bir sûresi Peygamberin peygamberliğini ispat eden bir mucize olunca, peygamberliğini ispat için başka bir mucizeye ihtiyaç kalmamıştır. Mekke müşrikleri, Peygamberin getirdiği Kur'ân'ın Allah'tan olduğuna dair kendilerini ikna etmesi için mucize göstermesini istiyorlardı. Buna cevap olarak, Peygamber'e inanmak için gerçekten bir *"âyet/mucize"* isteyenlerin, bu kitabın âyetlerini incelemeleri gerektiği söylenmektedir.

Ayrıca o kâfirler, Hz. Peygamberi kâhin olmakla suçluyorlardı. Bu suçlama, Kur'ân'da esrarlı ve kapalı hiç bir şeyin bulunmadığı söylenerek reddedilmektedir. Çünkü kâhinler, anlaşılmaz ve gizemli bir takım sözler söylerler. Tersine Kur'ân, bir şair veya kâhinin muhayyilesinin ürünü olması mümkün olmayan bir şekilde, bütün öğretilerini tam bir açıklıkla ortaya koymaktadır.

Kur'ân-ı Kerim 114 sûreden meydana geldiğine göre Peygamberin 114 mucizesi vardır diyebiliriz.

Kitab/Kur'ân, *"mubîn"* olmakla nitelenmiştir. Kelime *"apaçık"* anlamına geldiği gibi *"açıklayıcı"* anlamına da gelmektedir. Sonuçta her iki anlam da bir noktada buluşmaktadır. Apaçık olan, anlattığını açık bir şekilde ortaya koyandır yani açıklayıcıdır. Bu sebeple kimse Kur'ân'ı anlamıyorum bahanesinin arkasına sığınamaz. Aklı başında her insan, kendi kapasitesi miktarınca Kur'ân'dan bir şeyler anlar. Yeter ki âyetleri üzerinde düşünsün!

Kuşkusuz Kur'ân mubîn/apaçık bir kitaptır ama sûrenin başında bu özelliğinin vurgulanması sûre açısından önemlidir. Böylelikle bu sûrede anlatılanların apaçık hususlar olduklarına da dikkat çekilmektedir.

"**Herhalde sen, inanmıyorlar diye kendini helak edeceksin.**"

Hz. Peygamberin, Mekke müşriklerinin getirdiği mesaja karşı inatla ve küstahça karşı koymalarına olan aşırı üzüntüsü dile getirilmektedir. Öyle ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) nerdeyse üzüntüsünden kendisini helak edecekti. Kuşkusuz Peygamberin görevi, zorla onları inandırmak değildi. Tebliğ etmekle

görevinin bittiğinin bilincindeydi de. Üzüntüsü, onlar adına idi. Belki iman eder ve kurtulurlar diye peygamberliğini ispat konusunda her ne mucize istiyorlarsa Allah tarafından bunun verilmesini aklından geçiriyor olmalı ki Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

"Eğer dilersek üzerlerine gökten bir âyet indiririz de boyunları onun karşısında eğilip kalır."

Müşrikler, Peygamberden hep göze hitap eden mucizeler bekliyorlardı: Gökten meleklerin inip Peygamberin peygamber olduğunu söylemelerini, Peygamberin cennetteki köşklerini dünyaya getirip onları görmek istediklerini, Allah tarafından adlarına hitaben mektupların gelmesini, vs. gibi mucizelerinin olmasını istiyorlardı. Melekleri indirmeye veya bu kadar apaçık mucizeleri Peygamberine vermeye elbette Allah kadirdir. Hatta öyle mucize gönderir ki boyun eğmekten başka çareleri kalmaz. Ama bu tür mucizeler imtihan sırrını ortadan kaldıran ve hem de bu mucizelere rağmen inanmazlarsa helak edilmelerini gerektiren mucizelerdir. Bu tür mucizeler gelse bile küfre şartlanmış olan bu kimseler yine iman etmezler. Onlar yine alay edecek ve inanmayacaklar. Ancak bu tür mucizeler geldikten sonra inkâr edenlerin yaşama şansı kalmaz ve topluca helak edilirler.

Kur'ân-ı Kerim müşriklerin göze hitap eden mucize isteklerini bütünüyle reddetmesine rağmen siyer kitaplarımızın birçoğunda harikulade mucizelerle örülmüş bir Peygamber hayatı sunulduğu bir gerçektir. Anlattıkları gibi hayatı mucizelerle dolu bir Peygamberin insanlar tarafından örnek alınması mümkün değildir. Oysa Kur'ân, Peygamberin örnek alınmasını istemektedir. Peygamber sevgisi yahut onu yüceltme adına uydurulan bu mucizeler onu örnek alınamaz bir şahsiyet haline getirmiştir.

"Onlar, gerçekten yalanladılar. Ama kendisiyle alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir."

Onlar bu Kur'ân'la ve Peygamberin davetiyle alay ediyorlar ama bir gün gelecek Kur'ân'ın o muazzam gücünü, Müslümanların hâkim duruma geleceklerini, kendilerinin ise mahvolup gideceklerini görecekler. Bu dünya hayatında bu durumu müşahede etmeyenler ise ahirette azapla karşılaşınca gerçeği anlayacaklardır.

Oysa onlara düşen, akıllarını kullanmak, Allah'ın kendilerine gönderdiği Kur'ân âyetleri üzerinde önyargısız düşünmektir. İmtihan yurdunda olması gereken de budur. Ama çevrelerinde tabiatta olup bitenler üzerinde düşünseler bile gerçeği görürler. Bu nedenle dikkatleri tabiatta olup bitenlere çekiliyor:

"Yeryüzüne bakmazlar mı ki Biz onda her güzel çiftten bitkiler bi-

tirmişiz. Şüphesiz bunda alınacak bir ibret vardır. Ama çoğu iman etmezler."

Kur'ân bize iki tür âyetten söz etmektedir: Kendisinden ve kendi âyetlerinden, bir de evrende olup biten şeylerden. Bu nedenle Müslüman âlimler de iki kitaptan söz ederler. Bu kitaplar, Allah'ın insanlığa gönderdiği son kitap olan Kur'ân-ı Kerim ve bir de evren. Bu kitapların hangisinin âyetleri dikkatlice okunur ve üzerinde düşünülürse, okuyucusunu Allah'ın birliğine ve ortağı bulunmadığına götürür.

Uzağa, fezanın derinliklerine gitmeye ihtiyaç kalmadan kişi çevresindeki bitkileri ibretle müşahede edecek olsa o kadar çok çeşitlilik içerisinde her bir bitkinin kendi türünü nasıl mükemmel bir nizam içerisinde devam ettirdiğini, ihtiyaç duyduğu ve onu besleyen maddeleri ölçülü bir şekilde, o incecik kökleri kanalıyla topraktan aldığını, güneş ve havadan yararlandığını görür. Bunları yaratan ve yönetenin tek bir kişi olduğunu ve ortağının bulunmadığını anlar.

Peki, bütün yaratıkları böyle bir mükemmeliyet içerisinde iken Allah akıl ve irade verdiği insanı başıboş bırakır mı? Hâlbuki insan, evreni mamur edebilecek bir güce sahip olduğu gibi evreni fesat ve bozgunculuğa da boğabilir.

"Rabbin, şüphesiz ki O, çok güçlüdür ve çok merhametlidir."

Bütün bu evreni o mükemmel nizamıyla birlikte yaratıp yöneten Allah, bu sınırsız gücüne rağmen kendisine ortak koşmuş ve emirlerine karşı çıkmış kimseleri tövbe ettikleri takdirde affedecek kadar da merhametlidir.

İnsanlar bu dünya hayatında müşahedeleri sonucunda çok güçlü olma ile zorbalığı birbirinden ayrılmaz şeyler olarak algılar hale gelmişlerdir. Bundan dolayı olmalı ki, Allah'ın sınırsız gücü dile getirildikten sonra merhametli olduğu hatırlatılmaktadır.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ائْتِ
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ
أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ

﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَا اِنَّا
مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا اِنَّا رَسُولُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي اِسْرَاءِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ
فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾
وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾
قَالَ فَعَلْتُهَا اِذًا وَاَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

10. **Bir vakit Rabbin Musa'ya: "O zalim kavme git" diye nida eyledi.**

11. **"Firavun kavmine. Hâlâ mı sakınmayacaklar?"**

12. (Musa) **dedi ki: "Rabbim, beni yalanlamalarından korkuyorum."**

13. **"Üstelik göğsüm daralır, dilim dönmez. Bu nedenle Harun'a da peygamberlik ver."**

14. **"Hem onlara karşı bir suç işlemişliğim var; bu sebeple beni öldürmelerinden de korkuyorum."**

15. (Allah) **Buyurdu ki: "Hayır; bu, olmayacak şey ikiniz âyetlerimizle gidin ve Biz de sizinle birlikteyiz olup biteni dinlemekteyiz."**

16. **"Firavun'a gidin ve şöyle deyin: 'Biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz.'"**

17. **"İsrailoğullarını bizimle gönder."**

18. (Firavun) **Dedi ki: "Sen çocukken biz seni beslemedik mi? Bir de ömrünün uzun yıllarını aramızda geçirmedin mi?"**

19. **"Ve sen işlediğin o şeyi de işledin; sen nankörsün."**

20. (Musa) **dedi ki: "Evet, onu yaptım; ama o vakit şaşkınlardandım."**

21. **"Sizden korktuğum için de kaçtım; fakat Rabbim, bana yetkinlik verdi ve beni peygamberlerden yaptı."**

Hz. Peygambere Hz. Musa'nın kıssası hatırlatıyor. Musa'nın içinde bulunduğu şartlar çok daha çetindi. Hz. Musa, Mısır'da Firavunların hâkimiyetinde köle gibi çalıştırılan İsrailoğullarına mensuptu. Firavun ise dönemin en güçlü ve en zalim krallarındandı. Oysa Peygamberimiz Araplar arasında itibar gören Kureyş kabilesine mensuptu ve aile olarak da, en azından diğer ileri gelen aileler arasında geri bir konumda değildi. Peygambere, Musa bu işi başardıysa sen de başarırsın mesajı veriliyordu.

Hz. Musa'nın konumunu göz önünde bulundurduğumuzda Firavun'a gitme konusunda tereddüt yaşaması ve korkması gayet doğaldır. Hem Mısırlılardan birini öldürmüş ve bu sebeple Mısır'dan kaçmıştı.

Allah, Firavun'a gitmesini söyleyince, kendisini yalanlamalarından korktuğunu, göğsünün daralıp dilinin dolaşmasından ve meramını yeterince anlatamama gibi bir duruma düşmekten endişe ettiğini, bu sebeple kendisinden daha güzel konuşan Harun'un peygamberlikle görevlendirilip kendisiyle birlikte gönderilmesini arz etti. Hem geçmişte Mısırlılardan birini öldürdüğünü; bu sebeple kendisini öldürmelerinden korktuğunu belirtti.

Hz. Musa'nın öldürülmekten korkmasını da gayet normal karşılamak gerekir. Çünkü peygamberler de nihayet insandırlar, insani duygulara sahiptirler. Geleceği de bilmezler. Hz. Musa geçmişte iki kez ölümden kurtulmuştu. Birincisi çocukluğundaki olaydır. O sıralarda İsrailoğullarının yeni doğan çocukları öldürülmüş, kendisi kurtulmuştu. İkincisi ise Mısırlı birini öldürmesi olayı idi. İsrailoğullarından biri olan Hz. Musa, efendilerinden olan bir Mısırlıyı öldürmüştü. Cezası kesinlikle ölüm idi. Bu sebeple Mısır'dan kaçmıştı. İki kez şansı yaver gitmişti ama bu kez de öyle olacak mıydı?

Yüce Allah, kendisini asla öldürmeyeceklerini haber verdi. Harun'u da peygamberlikle görevlendirerek Firavun'a gidip **"Biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz. İsrailoğullarını bizimle gönder,"** demelerini buyurdu. Musa ve Harun mucizelerle de desteklenmişlerdi.

Firavun, Hz. Musa'ya, çocukluğunu hatırlattı; kendisinin onu besleyip büyüttüğünü, şimdi de nankörlük ederek kendisine karşı çıktığını ve hem kendilerinden birini de öldürdüğünü ilave etti.

Hz. Musa, onlardan birini öldürdüğünü fakat o zaman şaşkın biri olduğunu, öldürme olayından sonra korkup kaçtığını ama sonradan yüce Allah'ın kendisini peygamberlikle görevlendirdiğini belirtti.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ
تَمُنُّهَا عَلَيَّ اَنْ عَبَّدْتَ بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمٖينَ ﴿٢٣﴾
قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنٖينَ ﴿٢٤﴾
قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُٓ اَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَٓائِكُمُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذٖٓى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ
﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرٖى لَاَجْعَلَنَّكَ
مِنَ الْمَسْجُونٖينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبٖينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ
بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقٖينَ ﴿٣١﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبٖينٌ
﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِرٖينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهُٓ
اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلٖيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرٖيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ
فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُٓوا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِى الْمَدَٓائِنِ
حَاشِرٖينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلٖيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ
لِمٖيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقٖيلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِب۪ينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا
لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِب۪ينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ
اِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّب۪ينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَاَلْقَوْا
حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَاَلْقٰى
مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَۚ ﴿٤٥﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِد۪ينَۙ
﴿٤٦﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّهُ لَكَب۪يرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَۜ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَۘ اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَٓا اَنْ كُنَّٓا اَوَّلَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥١﴾

22. (Musa dedi ki:) **"İşte başıma kaktığın o nimet; sen bunu, İsrailoğulları'nı kendine kul köle yapmak için istiyorsun."**

23. Firavun; "Âlemlerin Rabbi de nedir?" dedi.

24. Musa dedi ki: "Eğer düşünüp kesin bilgiye ulaşmak isteyenlerden iseniz (size söyleyeyim); **göklerle yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."**

25. (Firavun) **çevresindekilere: "İşittiniz değil mi?" dedi.**

26. (Musa) **dedi ki: "Sizin ve sizden önceki babalarınızın Rabbi."**

27. (Firavun): **"Size gönderilen şu peygamberiniz, kesinlikle bir mecnundur" dedi.**

28. (Musa) **dedi ki: "Şayet aklınızı kullanıyorsanız** (bilesiniz ki); **doğunun, batının ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."**

29. (Firavun): **"Benden başka bir tanrı edinirsen kesinlikle seni zindandakilerin arasına katarım" dedi.**

30. (Musa) **dedi ki: "Sana apaçık bir şey getirsem de mi?"**

31. (Firavun): **"Doğru söyleyenlerden isen hadi getir onu" dedi.**

32. **Bunun üzerine** (Musa) **asasını attı. Bir de ne görsünler, açıkça bir ejderha!**

33. **Bir de elini çekip çıkardı. O da ne! Bakanların** (gözlerini kamaştıran) **bembeyaz bir el.**

34. (Firavun) **çevresindekilere dedi ki: "Bu, çokbilmiş bir sihirbazdır."**

35. **"Sihri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne önerirsiniz?"**

36. **Dediler ki: "Kardeşiyle birlikte onu alıkoy. Şehirlere de toplayıcılar gönder."**

37. **"Usta sihirbazların hepsini sana getirsinler."**

38. **Sihirbazlar belirli bir günün belirlenmiş bir vakti için toplatıldılar.**

39. **Halka da; "Haydin toplanın" denildi.**

40. **"Galip gelecek olurlarsa herhalde sihirbazlara uyarız" dediler.**

41. **Sihirbazlar toplandıklarında Firavun'a: "Galip gelecek olursak bize bir ücret var mı?" dediler.**

42. **Dedi ki: "Elbette, o takdirde gözde kimseler olursunuz."**

43. **Musa onlara: "Ne atacaksanız atın" dedi.**

44. **Bunun üzerine iplerini ve asalarını attılar.**

45. **Musa da asasını attı. Bir de ne görsünler, attıklarını yutuveriyor!**

46. **Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.**

47. **Ve dediler ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik."**

48. **"Musa ve Harun'un Rabbine."**

49. (Firavun); **"Ben size izin vermeden ona inandınız ha! Demek ki, size sihir öğreten büyüğünüzmüş! Ama göreceksiniz yapacağımı; yemin ederim, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Hepinizi astıracağım."**

50. **Onlar dediler ki: "Zararı yok, Rabbimize döneceğiz."**

51. "İlk iman edenlerden olmamızdan dolayı umarız Rabbimiz hatalarımızı bize bağışlar."

Firavun ve Musa arasındaki diyalog devam ediyor. Aralarında geçen konuşma ayrıntılı bir şekilde aktarıldığından bizim burada yapacağımız açıklama sadece birkaç noktada olacaktır:

Yukarıda Firavun, Musa'ya çocukluğunda kendisini besleyip büyüttüklerinden söz etmiş ve Musa'yı nankörlükle itham etmişti. Musa kendisine: **"İşte başıma kaktığın o nimet; sen bunu, İsrailoğulları'nı kendine kul köle yapmak için istiyorsun."** dedi. Firavun, İsrailoğullarını kendisine kul köle edinip çocuklarını öldürmeye kalkmasaydı, Musa annesi tarafından büyütülecek, Firavun'un kendisini beslemesine ihtiyaç kalmayacaktı.

Firavun'un, **"âlemlerin Rabbi kimdir,"** demeyip **"Âlemlerin Rabbi de nedir?"** demesiyle ilgili pek çok şey söylenmiştir. İbnu Kesir ilk dönem âlimlerinin, Firavun'un bu sözünün Tâhâ sûresindeki *"Rabbiniz kimdir ey Musa?"* (Tâhâ 20/49) âyetindeki sözüyle aynı anlamda olduğunu söyledikleri ni belirtir ve kendisi de bu görüşü savunur. (İbnu Kesir, VI, 138). İki âyet arasında anlam farkı bulunduğunu söyleyen âlimler, iki sorunun da aynı mecliste sorulduğunu kabul eder ve hem Tâhâ sûresindeki şekliyle soru sormuş, hem bu soruyu sormuştur, derler. Bununla şunu demek isterler: Kıssalar, olayın tamamını aktarmazlar; bir vesileyle Tâhâ sûresindeki soruyu sormuş, diğer bir vesileyle de buradaki soruyu sormuştur.

Fahreddin er-Razi, **"Âlemlerin Rabbi de nedir?"** sorusunu sormasıyla ilgili birtakım ihtimaller zikreder. Zikrettiği ihtimallerden biri, onun dehrilerden olma ihtimalidir. Onlara göre yıldız ve gezegenler varlığı zorunlu varlıklardır. Onların varlıkları da ve hareketleri de kendilerinden kaynaklanır. Bu evrendeki olaylar, onların hareketleri sebebiyledir. (Razi, XI, 470). Daha başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Firavun'un inancı ne olursa olsun o, Musa'yı da, Musa'nın ilâhını da küçümsüyordu. Çünkü kendisinden başka birinin ilâh edinilmesine tahammül edemiyordu. Bu sebeple Hz. Musa'ya: **"Benden başka bir tanrı edinirsen kesinlikle seni zindandakilerin arasına katarım"** demişti.

Kelamcılar, peygamberlik mucizesine dair birtakım hususlar zikrederler. Peygamber, peygamber olduğunu söyleyerek meydan okur, muhalifler bu meydan okumaya karşılık vermeye çalışır ama başarısız olurlar. Burada da Hz. Musa, peygamber olduğunu söylüyor, buna dair bir olağanüstülük gösteriyor ve meydan okuyor. Firavun'un topladığı büyücüler bu meydan okumaya kar-

şılık vermeye çalışıyorlar fakat aciz kalıyorlar. Yani mucizenin bütün unsurları vardır: Peygamberlik iddiası, peygamberliğini ispatlayan bir olağanüstülük, bununla meydan okuma ve bir de muhaliflerin aciz kalmaları.

Dikkat çekmek istediğimiz son mesele, Hz. Musa'yla yarışmaya giren sihirbazlardır. Sihirbazlık o dönemde itibarlı bir meslektir. Yarışmaya katılmadan önce galip geldikleri takdirde Firavun'la ne karşılık vereceğinin pazarlığını yapmışlardı. Mesleklerini bu tür maddi karşılıklar için seçmişlerdi. İnanç diye bir dertleri yoktu. Onlar için her şey dünya idi. Daha çok kazanmak ve daha çok itibar sahibi olmak... Ama gerçekle karşılaşınca hayat felsefeleri değişti. Kalplerine iman girmişti. Firavun onları ölümle tehdit etti: **"Ben size izin vermeden ona inandınız ha! Demek ki, size sihir öğreten büyüğünüzmüş! Ama göreceksiniz yapacağımı; yemin ederim, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Hepinizi astıracağım."** Sihirbazlar, Firavun'un ne denli güçlü ve ne denli zalim biri olduğunu biliyorlardı. Zira Firavun, tehdidini uygulayacak güçte idi. Ama sihirbazlar yine de şu cevabı vermişlerdi: **"Zararı yok, Rabbimize döneceğiz. İlk iman edenlerden olmamızdan dolayı umarız, Rabbimiz hatalarımızı bize bağışlar."**

Hz. Musa asa mucizesini gösterdikten sonra 35. âyette Firavun, **"Sihri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor"** diyerek çevredekileri Hz. Musa'ya karşı kışkırtıyor. Çünkü inançları ne olursa olsun insanların doğdukları, çocukluklarını geçirdikleri ve geçimlerini sağladıkları topraklara bir bağlılıkları vardır. Zalim yöneticiler, insanları yönetmek için kurdukları sistemin hakkaniyet ve adalet üzere olduğunu savunmaktan ve bu konuda muhataplarını ikna etmekten aciz kalacaklarsa hemen yurt ve vatanı gündeme getirir ve muarızlarını vatana ihanetle suçlarlar. Oysa karşı çıkılan yurt veya vatan değildir, onların yönetimidir. Fakat söz konusu yöneticiler kendilerini ve kurdukları sistemi vatanla özdeşleştirir, kendi çıkarlarımızı savunuyoruz demez, vatan ve milleti savunduklarını söylerler. Doğrusu, çoğu zaman yönetilenler bunun farkına varmamaktadır. Bu, dün de böyleydi, bugün de böyledir.

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى
اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖٓى اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِى الْمَدَٓائِنِ
حَاشِرٖينَۚ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلٖيلُونَۙ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا

لَغَٓائِظُونَۙ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَم۪يعٌ حَاذِرُونَؕ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ
مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَر۪يمٍۙ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَؕ
وَاَوْرَثْنَاهَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۜ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِق۪ينَ ﴿٦٠﴾
فَلَمَّا تَرَٓاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُونَۚ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّاۚ اِنَّ
مَعِيَ رَبّ۪ي سَيَهْد۪ينِ ﴿٦٢﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ
الْبَحْرَۜ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظ۪يمِۚ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا
ثَمَّ الْاٰخَر۪ينَۚ ﴿٦٤﴾ وَاَنْجَيْنَا مُوسٰى وَمَنْ مَعَهُٓ اَجْمَع۪ينَۚ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا
الْاٰخَر۪ينَؕ ﴿٦٦﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ
﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٦٨﴾

52. **Musa'ya, "gece vakti kullarımı yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz" diye vahyettik.**

53. **Firavun da şehirlere toplayıcılarını gönderdi.**

54. (Firavun dedi ki): **"Aslında bunlar, sayıları az, önemsenmeyecek bir topluluktur."**

55. **"Fakat bizi öfkelendiriyorlar."**

56. **"Biz ise tedbirli bir topluluğuz."**

57. **Böylece onları bahçelerden ve pınarlardan çıkardık.**

58. **Hazinelerden ve güzel bir konumdan çıkardık.**

59. **Böylece bunlara İsrailoğulları'nı mirasçı yaptık.**

60. **Gün doğarken onların ardına düştüler.**

61. **İki topluluk birbirlerini görünce Musa'nın adamları: "Biz kesinlikle yakalandık" dediler.**

62. (Musa): **"Asla, Rabbim şüphesiz benimledir ve bana yol gösterecektir" dedi.**

63. Bunun üzerine Musa'ya: "Asanla denize vur" diye vahyettik. Deniz o an ikiye bölündü ve her bir bölüm koca bir dağ gibi oldu.

64. Sonra, diğerlerini oraya yaklaştırdık.

65. Musa ve beraberindekilerin tamamını da kurtardık.

66. Sonra ötekileri suda boğduk.

67. Şüphesiz ki bunda bir ibret vardır; ancak pek çoğu inanmış değildir.

68. Rabbin elbette, çok güçlüdür ve çok merhametlidir.

Kur'ân kıssalarında ayrıntılı anlatıma pek girilmez. Arada birçok olay atlanır; kıssanın yer aldığı sûrenin hedefiyle uyum içerisinde olan kısımların aktarılmasıyla yetinilir. Mesela burada sihirbazların yenilgiye uğramalarından sonra İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarılmaları konusunda Hz. Musa'nın verdiği mücadele ve bu arada geçen sürece değinilmemiştir. Oysa İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarılmaları yıllar sonradır. Kıssaların müteşabihattan sayılmalarının en önemli nedenlerinden biri budur.

İsrailoğullarını Hz. Musa, önceden şehrin kenarında bir araya toplamıştı. Firavun'la yapılan pazarlıklardan bir sonuç alınamamış ve kaçmaktan başka bir yol kalmamıştı. Firavun, Mısır'ı terk etmeleri için birtakım şartlar ileri sürüyor fakat ileri sürülen şart yerine geldiğinde sözünden cayıyordu. Kuşkusuz yüce Allah, olağanüstü bir yolla İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmaya kadir idi. Ancak bunun için bütün olağan yolların tükenmesi gerekiyordu. Aslında bu süreçte İsrailoğulları da yeni dönemde kendi kendilerine güvenerek zor koşulları aşabilme konusunda eğitilmiş oluyorlardı. Asırlardır Firavunların köleleri olarak hayat sürmüş bir toplumun kendi ayakları üzerinde durabilmeyi öğrenmesi kolay bir olay değildir. Kendilerine rehberlik edecek bir lidere kavuşmaları bile, daha önce Firavunların her dediğini kabul eden ve onların her baskılarına boyun eğen bu toplumu Firavun'la pazarlık yapma konumuna getirmişti. Değilse onların, şehrin kenar yerinde bir araya gelmelerine de müsaade etmezdi. Günümüzde nice ezilen ve hakkı yenen topluluklar Musa gibi bir lider bekliyor.

Gece yola çıkılacaktı. Firavun da kaçmalarından endişe duyuyordu. Bir yandan onların basit bir topluluk olduklarını ve onlardan çekinmediğini söylerken, diğer yandan da seferberlik ilan edip halkından asker topluyordu. Bu-

nun sadece ileride doğabilecek sorunların zamanında bastırılması için bir tedbir olduğunu söylüyordu.

Hicret anı gelmişti. Gece yola koyuldular. Firavun da topladığı askerlerle peşlerine düştü. Köşklerde ve bahçelerde müreffeh bir hayat yaşayanlar da askere alınmışlardı. Bunların hepsi İsrailoğullarını takibe katıldı ve denizde boğuldular.

"Böylece bunlara İsrailoğulları'nı mirasçı yaptık."

Bazı müfessirler bu âyete dayanarak İsrailoğullarının, Firavun ve yandaşlarının terk ettikleri köşklere ve bahçelere yerleştiklerini söylerler. Vakıa İsrailoğulları, Firavun ve askerlerinin denizde boğulmalarından sonra Mısır'a geri dönmemiş yollarına devam etmişlerdir. Hz. Davut dönemine kadar Kur'ân'da zikredilen kıssalarda Filistin ve Ürdün ile çevrelerinde dolaşmışlardır. İsrailoğulları Mısır'a geri dönmediler ama onlar Filistin'de müreffeh bir hayata kavuşurken Firavun'un kavmi eski servet ve ihtişamını kaybetti

Nihayet Kızıldeniz kıyısında İsrailoğullarının peşine takılan Firavun ve askerleri göründüler. İsrailoğulları paniğe kapıldılar ve: **"Biz kesinlikle yakalandık"** dediler. Hz. Musa, Allah'ın kendisine verdiği sözden emin idi. **"Asla, Rabbim şüphesiz benimledir ve bana yol gösterecektir"** dedi. Bunun üzerine yüce Allah Hz. Musa'ya: **"Asanla denize vur!"** diye vahyetti. Deniz ikiye bölündü. Her bölüm koca bir dağ gibi oldu. Hz. Musa ve adamları açılan yoldan geçtiler. Onları takip eden Firavun ve askerleri, iki dağ gibi yükselen suların tekrar birleşmesiyle sular altında kalıp boğuldular.

Günümüzde bazı kimseler, denizin yarılmasını gel-git olayıyla açıklarlar. Oysa gel-git olayında deniz kocaman iki dağ şeklinde yarılmaz; deniz kabarır ve karada belli bir yere kadar uzanıp geri çekilir. Dedikleri gibi gel-git olayı olsaydı, günümüzde de Kızıl denizde bunu müşahede ederdik. O gün geçtikleri bölge sığ olmuş olsa, kocaman iki dağ şeklinde bölünmezdi. Hem gel-git olayı olmuş olsaydı, nihayetinde oralar Firavun'un hâkimiyetinde olan yerlerdi ve bunun zamanını Firavun da bilirdi.

Belirtelim ki biz de, olur-olmaz şeylerin olağanüstülüklerle açıklanmasına karşıyız. Sıradan olayların olağanüstü olay gibi gösterilmesinin Müslümanların düşünce dünyalarını olumsuz etkilediğinin de bilincindeyiz. Ama gerçekten olağanüstü olan bir olayı olağanmış gibi göstermenin de anlamı yoktur. Bizim Kur'ân'dan anladığımız, bütün çarelerin tükendiği yerde Allah'ın lütuf ve merhametiyle bu tür olağanüstülüklerin olabileceğidir. Kuşkusuz hayat bu olağanüstülükler hesaba katılarak planlanmaz. Ama çarelerin tükendiği yerde yüce Allah dilerse olmayacak şey yoktur. Sonuçta tabiat kanunlarını

koyan yüce Allah'ın kendisidir ve bu kanunları bir an için işlemez hale getirmeye de kadirdir. Ama O dilerse olur, deyip ne dileyeceğini bilmediğimiz halde şöyle yahut böyle dileyecektir deme yetkimiz de elbette yoktur. Bu nedenle biz planlamalarımızı olağanlar üzerine kurar, ona göre tedbirimizi alırız. Hem inanan kimselerin çarelerin tükendiği ve yapacakları bir şeyin kalmadığı durumlarda olağanüstü bir yolla yardım görebilecekleri umudu, onları direnme konusunda motive eder ve sadece bu motivasyon bile birçok güçlüğü aşmalarına yardımcı olur. Ancak günümüzde olağanüstülüklere dair abartılı anlatımların çokluğu nedeniyle iş tersine dönmüş, çare varken de olağanüstü yardım beklentisiyle çare aramaktan vazgeçilmektedir.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهٖيمَۢ
﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا
فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفٖينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾
اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ
وَاٰبَاؤُ۬كُمُ الْاَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لٖيٓ اِلَّا رَبَّ
الْعَالَمٖينَ ﴿٧٧﴾ اَلَّذٖي خَلَقَنٖي فَهُوَ يَهْدٖينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذٖي هُوَ
يُطْعِمُنٖي وَيَسْقٖينِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفٖينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذٖي
يُمٖيتُنٖي ثُمَّ يُحْيٖينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذٖٓي اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لٖي خَطٖيٓـَٔتٖي يَوْمَ
الدّٖينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لٖي حُكْمًا وَاَلْحِقْنٖي بِالصَّالِحٖينَ ﴿٨٣﴾

وَاجْعَلْ ل۪ي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْن۪ي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ
النَّع۪يمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِاَب۪ٓي اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِن۪ي يَوْمَ
يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ
سَل۪يمٍ ﴿٨٩﴾ وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَح۪يمُ لِلْغَاو۪ينَ
﴿٩١﴾ وَق۪يلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
اَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا ف۪يهَا هُمْ وَالْغَاوُ۫نَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
اِبْل۪يسَ اَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ ف۪يهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَف۪ي
ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٩٧﴾ اِذْ نُسَوّ۪يكُمْ بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٩٨﴾ وَمَٓا اَضَلَّنَٓا اِلَّا الْمُجْرِمُونَ
﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِع۪ينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَد۪يقٍ حَم۪يمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٢﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٠٤﴾

69. Onlara İbrahim'in haberini de anlat.

70. Hani o bir zamanlar babasına ve kavmine: "Siz nelere tapıyorsunuz?" demişti.

71. Dediler ki: "Biz putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz."

72. "Peki, onlara dua ettiğinizde sizi işitiyorlar mı?" dedi.

73. "Yahut size fayda veya zarar verebiliyorlar mı?"

74. "Hayır, ama babalarımızın böyle yaptıklarını gördük" dediler.

75. Dedi ki: "Şimdi neye taptığınızı gördünüz mü?"

76. "Siz ve önceki babalarınız?"

77. "Muhakkak ki onlar benim düşmanımdır; ama âlemlerin Rabbi bunun dışındadır."

78. "O'dur beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren."

79. "O'dur beni yediren ve içiren."

80. "Hastalandığımda O bana şifa verir."

81. "O'dur canımı alacak ve diriltecek."

82. "O'dur hesap günü hatalarımı bağışlayacak."

83. "Rabbim, bana bir hüküm ve hikmet ver ve beni iyiler arasına kat."

84. "Bana, sonra gelecekler arasında iyilikle anılmayı nasip et."

85. "Naim cennetinin mirasçılarından eyle."

86. "Babamı da bağışla; çünkü o, yolunu şaşırmış olanlardan idi."

87. "İnsanların diriltilecekleri gün beni mahcup etme."

88. "O gün ne mal fayda verir ne de evlât."

89. "Ancak Allah'a temiz bir kalp ile varanlar müstesnadır."

90. Cennet artık muttakilere yaklaştırılmıştır.

91. Cehennem de azgınların karşısına çıkarılmıştır.

92. Onlara: "O tapıyor olduklarınız nerde, hani?" denilecektir.

93. "Hani şu Allah'ın yanı sıra (taptıklarınız) **size yardım edebiliyorlar mı yahut kendilerine yardım ediliyor mu?"**

94. Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak atılırlar.

95. İblis'in bütün orduları da.

96. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

97. "Vallahi biz gerçekten açık bir sapıklıkta imişiz."

98. "Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbiyle eşit tutuyorduk."

99. "Bizi o mücrimlerden başkası saptırmış değildir."

100. "Şimdi bize aracılık edecek olanlar da yoktur."

101. "Herhangi bir samimi dost da yoktur."

102. "Keşke tekrar bir dönüş imkânımız olsaydı da inananlardan olsaydık."

103. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman edecek değildi.

104. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Müşrik Araplar ve özellikle Kureyş kabilesi, kendilerinin Hz. İbrahim'in izleyicileri olduklarını ileri sürüyorlardı. Aslında Yahudi ve Hıristiyanlar da bu iddiayı ileri sürüyordu. Oysa Hz. İbrahim tevhit üzere idi. Müşriklerin uydurdukları din de, Yahudilik ve Hıristiyanlık da Hz. İbrahim'den çok sonra doğmuşlardır. Eğer bu iddialarında samimi iseler bilmeliler ki Hz. İbrahim'in dini, temelde Hz. Muhammed'in getirdiği tevhit dinidir.

Bütün peygamberler aklî deliller getirmeye önem verirler ama bu konuda en ileri olan Hz. Ibrahim'dir. Onunla ilgili olarak Kur'ân'da aktarılan kıssalarda bunu müşahede ediyoruz. Burada da aynı durum söz konusudur. Bu akli muhakeme diyalog şeklinde yürütülürken kavminin gelip takıldıkları nokta atalarını körü körüne taklit etmeleridir. **"Babalarımızın böyle yaptıklarını gördük,"** diyorlar. Putlara tapma konusunda bundan başka bir dayanakları yoktu. Hz. İbrahim, babalarının da hakkı görmediklerini kendilerine hatırlatıyor.

Babalarını muhakemesizce taklit etmek ve onların peşinden gitmek müşriklerin metodudur. İman eden kişi, atalarının yolunu körü körüne takip etmez. Haktan saptıkları bir husus varsa, o konuda onların peşinden gitmez.

Belirtmek gerekir ki, müşrik Arapların da, Hz. İbrahim'in kavminin de, daha önceki ataları tevhit inancına bağlı idiler. Toplumların sapmaları tedrici bir yolla yavaş yavaş olur. Atalarının izinden gidenler, bunu yaparken uyanık davranmaz ve seçmeci olmazlarsa onlar da bir gün kendilerini şirk bataklığında bulurlar. İlk insan olan Hz. Âdem, tevhit inancına bağlı idi. Ama insanlık toplumu yavaş yavaş, kademe kademe saparak sonunda Hz. Nuh döneminde ilk putperestlik ortaya çıkmıştır.

Yine belirtelim ki şirk bataklığına doğru giden toplumlar, bu süreci yaşarken dini argümanlar kullanırlar. Nitekim müşrik Araplara niçin bu putlara tapıyorsunuz, denildiğinde, *"bizi Allah'a yaklaştırsınlar"* şeklinde cevap vermişlerdir. (bk. Zümer 39/3).

Hz. İbrahim, putlarının bir güçlerinin bulunmadığını fakat babalarını onlara tapar bulduklarını söylemelerine karşın önce onların putlarını kendisine düşman ilan ediyor; varsa bir güçleri kendisine zarar versinler bakalım. Ardından da yüce Allah'ın kendisine neler yaptığını sıralıyor: **"O'dur beni yaratan**

ve bana doğru yolu gösteren. O'dur beni yediren ve içiren. Hastalandığımda O bana şifa verir. O'dur canımı alacak ve diriltecek. O'dur hesap günü hatalarımı bağışlayacak."

Hz. İbrahim, her şeyini Allah'a izafe ederken hastalığı kendisine izafe ediyor. Bütün iyiliklerin Allah'a, fakat olumsuzlukların insanın kendisine izafe edilmesi, Allah'a karşı takınılması gereken edebin bir gereğidir.

Yine onların putları kendilerine bir şey vermemelerine ve dualarına icabet etmemelerine karşın Hz. İbrahim Allah'a dua ederek şu isteklerde bulunuyor: "**Rabbim, bana bir hüküm ve hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Bana, sonra gelecekler arasında iyilikle anılmayı nasip et. Naim cennetinin mirasçılarından eyle. Babamı da bağışla; çünkü o, yolunu şaşırmış olanlardan idi. İnsanların diriltilecekleri gün beni mahcup etme."**

Hz. İbrahim önce yüce Allah'ı kendisine yaraşır şekilde övüyor ve ardından isteklerini sıralıyor yani dua ediyor. Hz. İbrahim, sadece sözle Allah'ı övmemekte, Allah'a kulluk ve ibadet ederek bu sözlerini fiilen gerçekleştirmiştir. Böylece bize de önce samimiyetle Allah'a kullukta bulunmamız ve sonra Allah'a dua etmemiz gerektiğini öğretmiş oluyor.

Hz. İbrahim'in babasına duası, kendisine verdiği bir sözden dolayıdır. Babasının katı ve acımasız tutumu karşısında yurdunu terk ederken, kendisini bağışlamasını Allah'tan dileyeceğini söylemişti. (Meryem 47). Ancak bu, henüz babasının Allah düşmanı olduğu kesin olarak ortaya çıkmazdan önce idi. Allah düşmanı olduğu kesinlik kazandıktan sonra onun için dua etmekten vazgeçmiştir. (bk. Tevbe 9/114).

"O gün ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a temiz bir kalp ile varanlar müstesnadır."

"Cennet artık muttakilere yaklaştırılmıştır. Cehennem de azgınların karşısına çıkarılmıştır."

Bu iki âyetin Hz. İbrahim'in duasının sonunda kavmini uyarmak için yaptığı bir açıklama mı, yoksa Allah'ın bir açıklaması mı olduğunu kestirmek zordur. Eğer Allah'ın bir açıklaması ise Hz. İbrahim'e de bir gönderme vardır. Şöyle ki: *"Ey İbrahim! Sen babanın bağışlanması için dua ediyorsun ama babanın kurtuluşu senin duanla olmaz. Öncelikle babanın temiz bir kalp ile Allah'a varması gerekir."*

Ama açıklama ister Hz. İbrahim'e ait olsun, ister Allah tarafından yapılmış bir açıklama olsun gerçeğin ta kendisidir. İnsanın mal-mülk sahibi olmuş olmasının hesap gününde bir faydası olmayacak ve evlatlarının kendisine şe-

faati de söz konusu değildir. Kişinin kurtuluşu için önemli olan temiz bir kalp ile Allah'ın huzuruna çıkmış olmasıdır.

İşte o mahşer gününde hesap devam ederken, cennetlikler cenneti ve cehennemlikler de cehennemi göreceklerdir.

İnsanlar mahşerde hesap verirken birtakım aşamalardan geçeceklerdir. Allah'a ortak koşanların sorgulamalarından bir sahne aşağıdaki âyetlerde dile getirilmektedir;

"Onlara: 'O tapıyor olduklarınız nerde, hani? denilecektir. 'Hani şu Allah'ın yanı sıra (taptıklarınız) **size yardım edebiliyorlar mı yahut kendilerine yardım ediliyor mu?"**

Kendilerine Allah katında şefaat edeceklerine inandıkları ve bu sebeple Allah'a ortak koştuklarına bağladıkları umutları boşa gidecektir. O taptıklarının kendileri bile herhangi bir yardım görmeyecekler, "**Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak atılacaklar. İblis'in bütün orduları da."** Kuşkusuz kendilerine tapılanların şayet bu tapınmada herhangi bir katkıları yoksa onlar bunun dışındadır.

Din adına olsun başka bir şey adına olsun ilâh yerine konulanlarla onlara bu gözle bakanlar, bugün birbirlerine dost ve birbirlerine bağlıdırlar ama ahirette müthiş bir çekişmenin içine gireceklerdir:

"**Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler: 'Vallahi biz gerçekten açık bir sapıklıkta imişiz. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbiyle eşit tutuyorduk. Bizi o mücrimlerden başkası saptırmış değildir. Şimdi bize aracılık edecek olanlar da yoktur. Herhangi bir samimi dost da yoktur. Keşke tekrar bir dönüş imkânımız olsaydı da inananlardan olsaydık."**

Bütün umutları tükenmiştir. Orada ne şefaatçileri, ne de dünyalık menfaatler sebebiyle onlara dostluk yapanların dostlukları söz konusudur. Suçu başkalarının üzerine atmaları ve *"onlar bizi saptırdı"* demelerinin de bir yararı olmayacaktır. Aldatan da suçludur, aldanan da. Çünkü Allah kitap göndermiş ve sorumlu tuttuğu insana akıl ve irade vermiştir. Bu kitaba yönelmeyip din adına da olsa birilerinin peşine körü körüne takılanlar bu yaptıklarının hesabını veremeyeceklerdir. İşte bu gibiler birbirleriyle çekişirlerken iman edenlerin dostlukları devam edecektir. Çünkü onlar dünya hayatındayken birbirlerine doğru yolu göstermiş ve birbirlerine yardımcı olmuşlardır.

Tekrar geri dönme istekleri de reddedilecektir. Çünkü geri dönecek olsalar imtihan ortamı içerisinde aynı şeyi yapacaklardır. (En'âm 6/28). O halde

konuyla ilgili âyetler, reenkarnasyon inancına kapıları bütünüyle kapatmaktadır.

"Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman edecek değildi. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür ve çok merhametlidir."

Yüce Allah bu dehşet sahnelerini şimdiden haber veriyor ki vakit varken bu durumda olanlar, içine düştükleri gafletten uyansınlar. Bundan ibret alıp dönüş yapanlar yani tövbe edenler, Allah'ın merhametiyle karşılaşacaklardır.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ
أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾
قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ
﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي
وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

105. Nuh kavmi de peygamberleri yalanladılar.

106. Kardeşleri Nuh onlara şöyle demişti: “(Allah’tan) **korkmuyor musunuz?”**

107. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.”

108. “Allah’tan korkun ve bana itaat edin.”

109. “Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir.”

110. “Bu nedenle Allah’tan korkun ve bana itaat edin.”

111. Dediler ki: “Sıradan aşağılık kimseler sana tabi olmuşken biz sana mı inanacağız?”

112. Dedi ki: “Onların yapmakta oldukları hakkında benim bir bilgim yoktur.”

113. “Onların hesabı Rabbime aittir. Keşke bunu anlasanız!”

114. “Ben, iman eden kimseleri kovacak değilim.”

115. “Ben sadece apaçık bir uyarcıyım.”

116. Dediler ki: “Ey Nuh! Vazgeçmezsen kesinlikle taşlananlardan olacaksın.”

117. Dedi ki: “Rabbim! Kavmimin mensupları beni yalanladılar.”

118. “Artık benimle onların arasında bir çözüm getir; beni ve benimle birlikte iman edenleri kurtar.”

119. Biz de onu ve onunla birlikte olanları o yüklenmiş gemide kurtardık.

120. Sonra geride kalanları suda boğduk.

121. Bunda şüphesiz bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

122. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Hz. Nuh, şeriatla gönderilen ilk peygamberdir. Kavmi onu yalanlamıştı. Fakat bütün peygamberler aynı tevhit inancını ve aynı dini getirdiklerinden onu yalanlamakla bütün peygamberleri yalanlamış oluyorlar. Hiçbir peygamber putperestliğe izin vermemiş, bilakis bütün Peygamberler putperestlikle mücadele etmişlerdir. Oysa Nuh kavmi, putperest bir kavimdi. Aslında peygamberler aynı inanç esaslarını aynı metotlarla savunmuş, onlara karşı çıkanlar da hemen hemen aynı gerekçeleri ileri sürerek karşı çıkmışlardır.

Hz. Nuh kavmine güvenilir biri olduğunu söylerken, peygamberlik dı-

şında onların da kabul ettikleri bir gerçeği dile getiriyordu. Peygamberimiz de, peygamber olduğunu söyleyinceye kadar kavmi içerisinde *el-emin*/güvenilir olarak biliniyordu. Diğer peygamberlerin de peygamber olduklarını söyleyinceye kadar kavimlerinde güvenilir kimseler oldukları bilinen bir husustur. İşte Hz. Nuh, diğer konularda kendisini güvenilir biri olarak görmelerini, peygamberliğini tasdik etmeleri için bir gerekçe olarak zikretmektedir. Elbette diğer konularda güvenilir biri, Allah'a iftira ederek kendisinin peygamber olduğunu söyleyemezdi.

O, diğer peygamberlerin de dile getirdikleri bir hususu burada dile getirmektedir:

"Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

Peygamberler, hak dine davetlerinden dolayı insanlardan herhangi bir karşılık beklemiyorlardı. Peygamberlerin izinden gidenler de dine davet karşılığında insanlardan herhangi bir karşılık beklememelidir.

Bütün peygamberlere ilk iman edenler, genelde fakir halk tabakasından kimselerdir. Sınıf olarak karşı çıkanlar da genelde zengin ve toplumun ileri gelen kodamanlarıdır. Bu toplumsal bir kanundur. Diğer peygamberlere yapılan itiraz gibi Hz. Nuh'un kavminin ileri gelenleri de sıradan kimselerin kendisine iman etmiş olmalarını, kendisini yalanlamaları için bir gerekçe olarak ileri sürmüşlerdir.

Hz. Nuh, onları gerçeğe davet ediyordu. Davet ederken de herhangi bir baskı uygulaması asla söz konusu değildi. Ne var ki iman etmeyenlerin imana davete tahammülleri yoktur.

"Dediler ki: 'Ey Nuh! Vazgeçmezsen kesinlikle taşlananlardan olacaksın."

Fikir ve düşüncelerini savunamayanların başvuracakları, kaba kuvvettir. İnanç ve düşüncelerini açıklamaya karşın kaba kuvvete başvuranlar ancak inanmayanlardır. Çünkü onların kendi inançlarına güvenleri zayıftır; inançlarını ancak bu yolla koruyabileceklerine inanırlar.

950 yıl süren hakka davet (Ankebut 29/14) nihayet bir yere gelmiş ve tıkanmıştır. İman etmeyenlerden artık iman edecek kimse kalmamıştır. Bu kanaate kesin bir şekilde varmış olan Hz. Nuh, yüce Allah'tan artık bir çözüm getirmesini; aralarında hüküm vermesini dilemiştir. Öyle ki, doğacak çocukları hakkında bile hiçbir umudu kalmamıştır. (Nuh 71/27). Bizzat yüce Allah da, Hz Nuh'un bu kanaatini doğrulamakta ve artık aralarında inanacak kim-

senin kalmadığını haber vermektedir. (Hud 11/36). Sonuçta inanmayanlar tufanda boğulmuş, iman edenler ise gemiye bindirilerek kurtarılmıştır.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَل۪ينَ ۚ ﴿١٢٣﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ هُودٌ اَلَا تَتَّقُونَ ۚ ﴿١٢٤﴾
اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌ ۙ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ ۚ ﴿١٢٦﴾ وَمَٓا
اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ۜ ﴿١٢٧﴾ اَتَبْنُونَ
بِكُلِّ ر۪يعٍ اٰيَةً تَعْبَثُونَ ۙ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ۚ ﴿١٢٩﴾
وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّار۪ينَ ۚ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ ۚ ﴿١٣١﴾
وَاتَّقُوا الَّذ۪ٓي اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ۚ ﴿١٣٢﴾ اَمَدَّكُمْ بِاَنْعَامٍ وَبَن۪ينَ ۙ
﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۚ ﴿١٣٤﴾ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ۜ ﴿١٣٥﴾
قَالُوا سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا اَوَعَظْتَ اَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظ۪ينَ ۙ ﴿١٣٦﴾
اِنْ هٰذَٓا اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّل۪ينَ ۙ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّب۪ينَ ۚ ﴿١٣٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاَهْلَكْنَاهُمْ ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣٩﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ۟ ﴿١٤٠﴾

123. Âd kavmi de peygamberleri yalanladı.

124. Hani kardeşleri Hûd onlara: “(Allah’tan) **korkmuyor musunuz?” demişti.**

125. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.”

126. “Allah’tan korkun ve bana itaat edin.”

127. "Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

128. "Siz her yüksek yere bir anıt inşa edip eğleniyor musunuz?"

129. "Ebedi kalacağınızı umarak sağlam binalar mı yapıyorsunuz?"

130. "Yakaladığınızda zorbaca yakalıyorsunuz."

131. "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

132. "Sizin de bildiğiniz nimetleri bol bol size verenden korkun."

133. "Size davarlar, oğullar verdi."

134. "Bahçeler ve çeşmeler."

135. "Ben sizin için gerçekten büyük bir günün azabından endişe ediyorum."

136. Dediler ki: "Öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizce birdir."

137. "Bu, sadece eskilerin âdetidir."

138. "Hem biz, azaba uğratılacak değiliz."

139. Böylece onu yalanladılar; biz de onları helak ettik. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

140. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Hz. Hûd ile kavmi arasında geçenler de, önceki peygamberlerle kavimleri arasında geçenlerin bir benzeridir. Bu da bize, insanların temel bakış açılarının zaman içerisinde pek değişmediğini göstermektedir. Zaten Kur'ân'ın amacı, geçmişler hakkında bilgi vermek değildir. Geçmişle gelecek arasında temelde bir benzerliğin bulunması nedeniyle anlatılanlardan ibret almamızı sağlamaktır. Bu kıssaların indirildiği sıralarda Mekke müşriklerinin Peygambere takındıkları tavır da aynı idi. Böylece Peygambere şu husus hatırlatılmaktadır: Yalanlanan peygamber sadece sen değilsin, senden önceki peygamberler de senin gibi yalanlanmışlar ve kavimleri bu yalanlamanın cezasını çekmişlerdir. Senin kavmin de seni yalanlamaya devam edecek olurlarsa onlar da cezalarını çekeceklerdir.

Burada bir farklılıktan söz edilecekse Âd kavminin güçlü bir kavim olduklarına ve ihtişama çok düşkün olduklarına dikkat çekilmektedir. Bir tepelik gördüler mi oraya bir anıt veya koca bir bina dikiyorlardı. Ebedi kalacaklarmış gibi sağlam binalar yapıyorlardı. Kuşkusuz sağlam bina yapmak kınanacak bir durum değildir ama onun arkasında duran düşünce ve felsefe önem-

lidir. Salt gösteriş için yahut ebedi yaşayacakmış düşüncesiyle yapılmışsa elbette kınanacak bir durum vardır.

İnsanlarda gösteriş ve ihtişama düşkünlük bazen mabetlere bile taşınmaktadır. Mesela bir bakıyorsunuz ki cami, cemaatin daha bol olacağı ve ulaşımın daha rahat olabileceği bir yere değil de yüksekçe bir tepeye dikilmiştir. Oysa camilerde sadelik esas alınmalıdır.

Onlar da diğer müşrik kavimler gibi atalar yolunu önemsiyorlardı. Ataları da kendileri gibi yaşıyorlardı ve atalarının başına herhangi bir bela gelmemişti. Onlar ne diye helak olsunlar ki! Bu bakış açısıyla peygamberlerinin çağrısını göz ardı etmiş ve helak edilmişlerdir.

Helakleri şiddetli kasırga ile olmuştur. Kasırga vadilerine doğru geldiğinde daha fazla yağmur yağacak diye sevinmişlerdir. Ne var ki bu, helaklerine sebep olacak bir kasırga idi. Kasırga yedi gece sekiz gün devam etmiş, insanlar saman çöpleri gibi sağa sola savrulmuşlardır. Esen sıcak rüzgâr her şeyi çürütmüştür. Geriye sadece harabeleri kalmıştır. (Ahkâf 46/28).

كَذَّبَتْ ثَمُودُ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا
آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ
﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾
وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا

فَأْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِه۪ نَاقَةٌ لَهَا
شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ فَيَأْ
خُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَاَصْبَحُوا نَادِم۪ينَ
﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٥٩﴾

141. **Semûd kavmi de peygamberleri yalanladılar.**

142. **Hani kardeşleri Salih onlara:** "(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?" demişti.**

143. **"Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."**

144. **"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

145. **"Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."**

146. **"Siz burada güven içinde bırakılacak mısınız?"**

147. **"Bahçelerde, pınarlarda?"**

148. **"Ekinler ve salkımları sarkmış hurmalıklarda."**

149. **"Dağlarda keyif içinde evler yontuyorsunuz."**

150. **"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

151. **"O aşırı gidenlerin emirlerine uymayın."**

152. **"Onlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, ıslah etmiyorlar."**

153. **Dediler ki: "Sen, sihre maruz kalmış olan birinden başkası değilsin."**

154. **"Sen bizim gibi bir beşerden başkası değilsin. Doğru sözlülerden isen bize bir mucize getir."**

155. **Dedi ki: "Peki, alın size bir deve; bir gün su sırası onda bir gün de sizde olacaktır."**

156. **"Ona bir kötülük yapmayasınız; değilse büyük bir günün azabı sizi yakalar."**

157. Ama onlar bu deveyi kestiler ve pişman olup dövünenlerden oldular.

158. Bunun üzerine azap onları yakalayıverdi. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

159. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür ve çok merhametlidir.

Semûd kavmi de Âd kavmi gibi müreffeh bir hayat sürüyorlardı. Daha önce Allah'ın emirlerini uygulayan bir kavim iken servet ve imkânlar onları şımartmış ve yoldan sapmışlardır. Âd kavmi yüksek sütunlu binalar inşa ederken Semûd kavmi, kayaların içinde sağlam evler oyuyorlardı. Oydukları bu evler, ihtiyaçtan değildi. Sırf gösteriş olsun diye zenginliğin ve gücün bir sembolü olarak yapılıyordu. İmkânları arttıkça şımarıklık ve zulümleri de artıyordu.

Peygamberleri Hz. Salih, elde edilen nimetlere karşılık şımarmak yerine Allah'a daha çok şükretmeleri, aşırı gidenlerin peşine takılmamaları ve yeryüzünde bozgunculuk yapmamaları gerektiğini hatırlatmıştır. Bu eğlenceli hayatlarının bir gün son bulacağı; Allah'ın kendilerine verdiği bu servet ve imkânlarının hesabını verecekleri konusunda onları uyardı.

Hz. Salih de diğer peygamberler gibi, kavmi içerisinde güvenilir biri olarak biliniyordu. Ama kendisine peygamberlik geldikten sonra durum değişti: **"Ey Salih! Sen bundan önce aramızda kendisine büyük ümitler beslenen bir kişiydin,"** demişlerdi. (Hud: 62).

Hz. Salih'in çağrısına uymamakla da yetinmediler onu deli olmakla suçladılar: **"Dediler ki: 'Sen, sihre maruz kalmış olan birinden başkası değilsin. Sen bizim gibi bir beşerden başkası değilsin. Doğru sözlülerden isen bize bir mucize getir."**

Hz. Salih onlara dişi bir deve gösterdi. Deve olağanüstü bir yolla verilmişti. Aslında bu, onlara bir meydan okumaydı da. Onlar için su çok önemli idi. Dönüşümlü olarak deveyle suyu kullanacaklardı. Şımarıklıklarına bir cezaydı bu. Deveye dokunmayacaklardı, dilediği yerde otlayacaktı. Dayanamadılar ve deveyi öldürdüler.

Hûd sûresinde belirtildiğine göre (11/65), Hz. Salih üç gün kendilerine mühlet verileceğini bildirdi. Müddet dolup şafak vakti girince bir patlama ile deprem halkın tamamını helak etti. Yurtlarında yüzüstü düşe kaldılar. Taştan köşkleri, kayalarda oyulmuş evleri, onları kurtaramadı. Servetleri de bir işe yaramadı.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾
وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ
الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ
بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ
﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ
﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾

160. Lut kavmi de peygamberleri yalanladı.

161. Hani kardeşleri Lut onlara: "(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?" demişti.**

162. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

163. "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

164. "Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

165. "İnsanlar içinde erkeklere mi gidiyorsunuz?"

166. "Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz? Yok yok, siz sınırı aşan bir kavimsiniz."

167. Dediler ki: "Vazgeçmezsen ey Lut, kesinlikle sürülenlerden olursun!"

168. Dedi ki: "Doğrusu şu yaptığınıza öfkeliyim."

169. "Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar."

170. Bunun üzerine onu ve ailesinin tamamını kurtardık.

171. Ancak yaşlı bir kadın geri kalanlardandı.

172. Sonra diğerlerini helak ettik.

173. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Ne kötüydü uyarılanların yağmuru!

174. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

175. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Lut kavmi, erkek erkeğe ilişkinin yaygınlaştığı bir kavimdir. Bu ahlâksızca davranış, genelde kadın-erkek zinasının yaygınlaşmasının ardından ortaya çıkar ve yaygınlaşır. Bu da kavmin ahlâksızlıkta hangi boyutlara ulaştığını göstermektedir. **"İnsanlar içinde erkeklere mi gidiyorsunuz?"** âyetinden anlaşılan, o dönemde hiçbir kavimde bu çirkin davranış bulunmuyordu. A'raf sûresinin 80. âyetiyle Ankebut sûresinin 28. âyetinden anlaşıldığına göre de bu çirkin davranışın yaygınlaştığı ilk kavim, Hz. Lut'un kavmidir. Bu ahlâksızlık, kendi eşlerini ihmal edecek boyuta ulaşmıştır.

Ahlâksız kavim, Hz. Lut'un onları uyarmasına tahammül de göstermemiş, onu oradan sürmekle tehdit etmişlerdir. Artık düzelmeleri imkânı ortadan kalkmış olan kavimden kendisini ve ailesini kurtarması için Hz. Lut, yüce Allah'a dua etmiştir. **Bunun üzerine onu ve ailesinin tamamını kurtardık. Ancak yaşlı bir kadın geri kalanlardandı."** Burada sözü edilen yaşlı kadın, Hz. Nuh'a misafir olarak gelen melekleri, gizliden halka haber veren Hz. Lut'un kendisine inanmamış olan hanımıdır. Bir peygamber dua etmiş olsa bile peygamberin duası sebebiyle inanmamış kişi kurtarılmaz.

Artık ıslah olmayacak kavim, üzerlerine taş yağdırılarak helak edilmişlerdir.

رَسُولٌ اَم۪ينٌۙ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِۚ ﴿١٧٩﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَۜ ﴿١٨٠﴾ اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا
تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِر۪ينَۚ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَق۪يمِۚ ﴿١٨٢﴾
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِد۪ينَۚ ﴿١٨٣﴾
وَاتَّقُوا الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّل۪ينَۜ ﴿١٨٤﴾
قَالُٓوا اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّر۪ينَۙ ﴿١٨٥﴾ وَمَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا
وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِب۪ينَۚ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَٓاءِ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَۜ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِۜ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظ۪يمٍ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٩٠﴾
وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٩١﴾

176. Eyke halkı da peygamberleri yalanladı.

177. Hani Şuayb onlara: "(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?" demişti.**

178. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

179. "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

180. "Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

181. "Ölçeği tam ölçün, eksik ölçenlerden olmayın."

182. "Doğru terazi ile tartın."

183. "İnsanların mallarına düşük değer biçmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

184. "Sizi ve sizden önceki nesilleri yaratandan korkun."

185. Dediler ki: "Sen sihre maruz kalmışlardansın."

186. "Sen de sadece bizim gibi bir beşersin ve sen, sadece yalan söyleyenlerdensin."

187. "Eğer doğru söyleyenlerden isen, üstümüze gökten parçalar indir."

188. Dedi ki: "Rabbim, ne yaptığınızı en iyi bilendir."

189. Böylece onu yalanladılar. Gölge gününün azabı onları yakaladı. O gerçekten büyük bir günün azabı idi.

190. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemişti.

191. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Kelime olarak *eyke,* ağaçların sık ve birbirlerine sarmaş dolaş olduğu yer anlamındadır. Bazı müfessirlere göre Eyke ile Medyen aynı yerin isimleridir. Dolayısıyla Eykelilerle Medyenliler aynı kavimdir. Bazılarına göre ise aynı kavmin farklı boylarıdır. Medyenliler şehirde, Eykeliler ise şehrin çevresinde bir vadide yaşayanlardır. Aynı kavimden oldukları için aynı dili kullanıyorlardı ve Hz. Şuayb her ikisine gönderilmişti. Her iki topluluk da ticaretle uğraşıyordu.

Dikkat edilirse sûrenin başından itibaren sözü edilen kavimlere aynı şeyler söylenmiş, sadece kavmin helakine sebep olan farklı olumsuz tavırları gündeme getirilmiştir. Eykeliler de ölçü ve tartıda hile yapıyor, insanların mallarına düşük değer biçiyorlardı.

Bunların her biri bir ticaret yolunun üzerinde bulunuyor ve oradan geçen ticaret kervanlarına büyük meblağlarda haraç ödetiyorlardı. İşte bu davranışları helaklerine sebep olmuştu.

Her iki halk da putperest idi. Bu sebeple Hz. Şuayb, Allah'tan başka ilâh bulunmadığını, hem kendilerinin ve hem de kendilerinden önceki nesillerin yaratıcısının Allah olduğunu, O'na kulluk etmeleri gerektiğini, ticaretlerine hile karıştırmamalarını anlattı. Onların verdikleri cevap, diğer inkâr edenlerin peygamberlerine verdikleri cevabın aynı idi: **"Sen sihre maruz kalmışlardansın. Sen de sadece bizim gibi bir beşersin ve sen, sadece yalan söyleyenlerdensin. Eğer doğru söyleyenlerden isen, üstümüze gökten parçalar indir."** Hz. Şuayb onların bu meydan okumalarına karşılık: **"Rabbim,**

ne yaptığınızı en iyi bilendir," dedi. O bu sözüyle onlara: *"Evet, ben sizin gibi bir beşerim. Üzerinize azap indiremem. Ama Allah ne yaptığınızı gâyet iyi biliyor. Sizi azapla cezalandıracaksa O bilir"* demek istiyordu.

Eyke halkı peygamberi yalancılıkla itham edip inkârlarında ısrar edince Allah Teâlâ onları şiddetli bir depremle veya volkanik bir patlama ile cezalandırdı. A'râf sûresinin 91. âyetinde Medyen halkının şiddetli bir depremle cezalandırıldığı bildirilmiştir. Âyette belirtilen *"gölge günü"*nden maksat bu deprem sebebiyle gökte oluşan toz ve duman tabakasının güneş ışınlarını engellediği gündür. Deprem o denli şiddetli ve sebep olduğu toz bulutu o denli büyüktü ki, o gün *"gölge günü"* diye adlandırılmıştır.

Kuşkusuz kıssa, Kureyş için de bir uyarı idi. Önceki kıssalar da öyle. Şimdi sıra Peygamberimizi yalanlayanlara gelmiştir. Onlar da Peygamberimizden üzerlerine azap indirmesini isteyerek meydan okumuşlardı. Bu şımarıklıklarını devam ettirecek olurlarsa kendilerini de aynı sonuç beklemektedir.

وَاِنَّهُ لَتَنْزٖيلُ رَبِّ الْعَالَمٖينَ
﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمٖينُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرٖينَ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبٖينٍ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهُ لَفٖي زُبُرِ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمٖينَ
﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ
فٖي قُلُوبِ الْمُجْرِمٖينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ
﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ

إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾
مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

192. Muhakkak ki bu (Kur'ân) **âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.**

193. Onu Ruhu'l-Emin indirdi.

194. Uyarıcılardan olman için senin kalbine.

195. Apaçık Arapça bir dille.

196. O, şüphesiz ki öncekilerin kitaplarındadır.

197. İsrailoğulları'nın âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir delil değil midir?

198. Onu Arap olmayanlardan birine indirseydik de

199. O da onu onlara okusaydı, yine iman etmezlerdi.

200. Biz onu suçluların kalbine işte böyle yerleştirdik.

201. Acıklı azabı görünceye kadar onlar ona inanmazlar.

202. O azap onlara ansızın gelecek; farkında bile olmayacaklar.

203. Bunun üzerine derler ki: "Bize mühlet verilmeyecek mi?"

204. Azabımızın çarçabuk gelmesini mi istiyorlardı?

205. Ne dersin, biz onları yıllarca yararlandırsak,

206. Sonra da tehdit edildikleri başlarına gelse,

207. O yararlandırma onlara bir fayda vermeyecektir.

Ruhu'l-Emin ile Cebrail kastedilmektedir. *Güvenilir ruh* anlamındadır. Kur'ân'ın indirilişi bağlamında onun güvenilir biri olduğunun anlamı açıktır. O, Kur'ân'a herhangi bir ilave yapmadan ve ondan herhangi bir eksiltmede bulunmadan olduğu gibi Peygambere iletmiştir. Kur'ân-ı Kerim bize ulaşıncaya kadar iki aracı söz konusudur: Cebrail ve Peygamber. Her ikisi de güvenilir kimselerdir.

kalpleri dirilten, onlara ruh veren Kur'ân'ı, Peygambere getirmesi sebebiyle de kendisine ruh denilmiş olabilir.

Kur'ân-ı Kerim'in Arap dili ile indirilmiş olması, öncelikle Kur'ân'ın indirildiği dönemdeki Arapları ilgilendiren bir durumdur. Çünkü diller, zamanla değişikliğe uğrarlar. Kur'ân sayesinde Arap dilindeki değişim az olsa da, söz konusudur. Ama Kur'ân'ın apaçık bir Arapça ile yani anlaşılması kolay bir Arapça ile indirilmiş olması, hem sonraki nesil Arapların onu anlamasını kolaylaştırmakta ve hem de Arap dilini ana hatlarıyla öğrenen Arap olmayanların onu anlamalarını kolaylaştırmaktadır.

Kur'ân Allah tarafından Arapça olarak indirildiğinden başka dillere yapılan tercümeleri onun yerini alamaz ve ona Kur'ân denilemez. Bu sebeple namazda Arapça okuma mecburiyeti vardır. Çünkü namazda Kur'ân'ın okunması istenmektedir. Başka bir dilde yapılacak okuma Kur'ân okuma anlamına gelmez.

"O, şüphesiz ki öncekilerin kitaplarındadır."

"İsrailoğulları'nın âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir delil değil midir?"

Kur'ân'ın öncekilerin kitaplarında oluşu iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan biri, muhteva olarak Kur'ân'ın önceki kitaplarda mevcut oluşudur. Ancak Kur'ân'ın ne tamamının ve ne herhangi bir sûresinin, bir bütünlük içerisinde ve birim olarak önceki kitaplarda olmadığı bir gerçektir. Belki Kur'ân'ın özünü teşkil eden tevhit inancı, ahiret inancı vs. gibi inanç esasları, Allah'a ortak koşmayı reddetme ve sadece Allah'a kulluğu öngörme gibi hususların önceki kitaplarda da mevcut olduğundan hareketle Kur'ân'ın önceki kitaplarda varlığından söz edilebilir. Kuşkusuz bütün peygamberler aynı dini, dinin temel esaslarını savunmuş ve bunu tebliğ etmişlerdir.

Diğeri ise Kur'ân'ın ilâhi bir kitap oluşunun önceki kitaplarda var olmasıdır. **"İsrailoğulları'nın âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir delil değil midir?"** âyeti de, bunu destekler gibi görünmektedir. Çünkü Mekkeli müşriklerin, Peygamber (s.a.v.)in tebliğ ettiği vahiylerden bir kısmını Yahudilere sorduklarını ve olumlu cevap aldıklarını biliyoruz.

Günümüzde milliyetçi akımların revaç bulmasıyla çoğunlukla da namaz kılmayan ve böyle bir derdi de bulunmayan kimseler eskilerin kıyıda köşede kalmış ve İslâm ümmeti tarafından da kabul görmemiş kimi görüşlerini gündeme getirerek namazın Türkçe kılınması gerektiğini savunuyorlar. Bu konuda ileri sürdükleri delillerden biri de bu âyettir.

İmam Ebu Hanife'nin, Kur'ân'ı Arapça aslıyla okuyabilsin veya okuyamasın, bir kişi namazda Kur'ân'ın tercümesini okursa namazı geçerli olur şeklindeki ilk görüşünü destekleme konusunda öne sürülen delillerden biri de bu âyettir. Allame Ebu Bekir el-Cessas'a göre, bu iddianın temeli şudur: *"Allah, Kur'ân'ın önceki kitaplarda da olduğunu söylüyor; önceki kitapların hepsi Arapça değildi. O halde, eğer tercüme edilir ve başka bir dille sunulursa, bu da yine Kur'ân olacaktır."* (Ahkamu'l-Kur'ân, 3/429).

Fakat bu iddianın zayıflığı ortadadır. Kur'ân veya başka bir ilâhî kitap, Allah'ın peygambere anlamıyla ilham edip peygamberin onu halka kendi ifadesiyle sunması biçiminde vahyedilmemiştir. Her kitap, hangi dilde olursa olsun, ilâhî lafız ve anlamıyla birlikte vahyolunmuştur. O halde, Kur'ân'ın öğretileri, önceki kitaplarda da beşerî değil, ilâhî lafızlarla vardır ve bunların tercümelerinden hiç biri ilâhî kitap veya onun temsilcisi olarak kabul edilemez. Ayrıca, bizzat Kur'ân'da, Kur'ân'ın Arapça olarak vahyedildiği tekrar tekrar ifade edilmiştir: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik"* (Yusuf 12/2). *"Ve işte böyle, Biz onu Arapça bir hüküm olarak indirdik."* (Ra'd 13/37). *"Eğrisiz, pürüzsüz Arapça bir Kur'ân."* (Zümer 39/28).

Ayrıca, bu âyetten hemen önceki âyette Ruhu'l-Emin'in onu Arapça olarak getirdiği belirtilmektedir. Gerçek bu iken, nasıl olur da şu veya bu dildeki Kur'ân tercümesinin de Kur'ân olacağı ve sözlerinin Allah'ın sözlerini temsil edebileceği söylenebilir? (Tartışma için bkz. Serahsi, el-Mebsut, 1/37; Fethu'l-Kadir ve Şerh-i İnaye alâ'l-Hidaye, 1/190-201.) (Mevdûdi, IV, 70).

"**Onu Arap olmayanlardan birine indirseydik de o da onu onlara okusaydı, yine iman etmezlerdi.**"

Müşrik Araplar, Peygamberin Arap olması ve getirdiği kitabın da Arapça olması nedeniyle Kur'ân'ı uydurduğunu söylüyorlardı. Mesela Peygamberin kendisi Arap olmasaydı ve kendisine Arapça bir Kur'ân indirilseydi işte o zaman o kişinin peygamber olduğu ispat edilmiş olurdu, diyorlardı.

Âyet bu meseleye değinmektedir. Kuşkusuz acem birine bu Kur'ân indirilebilirdi. O Arap olmayan peygamber de bu Kur'ân'ı onlara Arapça olarak da okuyabilirdi ve bu ilave bir mucize olurdu. Ancak onlar yine bu Kur'ân'a inanmamak için bir bahane bulurlardı. Mesela Arapçayı öğrendiğini ileri sürerlerdi. Kur'ân Arapça değil de o peygamberin diliyle indirilmiş olsaydı, bu sefer de onu anlamadıklarını ileri sürer yine inkârda ısrar ederlerdi.

Kanaatimizce bu âyetin bize de şöyle bir mesajı bulunmaktadır: Bu haliyle Kur'ân-ı Kerim, yeterli bir mucizedir. Başka mucizelerin olmasını düşünmek yahut ileri sürmek, nazari olarak bize hoş gelebilir ama pratikte bunların

bir yararı bulunmamaktadır. İnanmak isteyen, yeterli mucize ile inanır. Mucizelerin çoğaltılması, inanmak istemeyenleri inandırmaz.

"Biz onu suçluların kalbine işte böyle yerleştirdik."

Biz bu Kur'ân'ı Arap birine ve apaçık bir Arapçayla indirdik. Bu Kur'ân'ı duydular, onu anladılar ve karşı konulamayacak mucize bir kitap olduğunun farkına vardılar. Üstelik Kitap Ehli'nin bilginleri de bunu itiraf etmektedirler. Ama ona inanmadılar. Bazen onun şiir olduğunu ve bazen sihir olduğunu ileri sürdüler; Muhammed onu uydurmuştur, dediler. (Zamahşerî, V, 45; Âlûsî, XIV, 357). Onlar Kur'ân'ın Allah katından olduğunu bile bile onu inkâr ettiler. Ona inanmayacaklar. Çünkü ona inanmak işlerine gelmez. Kalpleri bu sebeple onu inkâr etmektedir. **"Acıklı azabı görünceye kadar onlar ona inanmazlar."** Söz konusu azap "**O azap onlara ansızın gelecek; farkında bile olmayacaklar.**" Daha önce azabın bir an önce gelmesini isteyip Peygambere meydan okurlardı ki, azap gelip çattığında da, **"Bize mühlet verilmeyecek mi?"** diyecekler. Onlara artık mühlet verilmeyecek ama onlara uzun yıllar mühlet verilse de bundan yararlanmayacaklardır. Çünkü vakti zamanında yeterince uyarılmışlardı ama buna aldırmamışlardı.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا
مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾
وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾
فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾

208. **Uyarıcıları olmadan hiçbir kenti helak etmedik.**

209. (Helak edilen her kent) **uyarılmıştır; Biz kimseye zulmetmedik.**

210. **Onu şeytanlar indirmedi.**

211. **Bu, onlara yaraşmaz; zaten güçleri de buna yetmezdi.**

212. **Çünkü onların vahyi işitmeleri engellenmiştir.**

213. **Sakın Allah'la birlikte başka bir ilâha yakarıp çağrıda bulunma; o zaman azap edilenlerden olursun.**

Yüce Allah, iyiyi kötüden ayırmak için insanlara akıl vermiştir. Ama yine de rahmet ve lütfunun bir sonucu olarak uyarıcı göndermeden; yaptıklarının kötülüğü ve bunun onları helake götüreceği konusunda uyarılmadan bir topluluğu topluca helak etmez. Daha önce birkaç kez dikkat çekmiştik: Kendilerinde hiçbir ümit kalmamış toplumlar helak edilirler. Bu nedenle bir toplum helak edilirken Allah'ın herhangi bir haksızlık yapması söz konusu değildir. Aslında Allah, kimseye hesap vermek zorunda değildir. Yine de adaletini insanlara hatırlatmak için bunu beyan etmektedir.

Müşrik Araplar, Kur'ân'ın kendisine karşı koyamayınca iftira yollarına başvuruyorlardı. Yaydıkları iftiralardan biri de, Kur'ân'ın cinler/şeytanlar tarafından Hz. Muhammed'e öğretildiğidir. Kur'ân'ı Hz. Muhammed'e indirmek onların haddi olmadığı gibi aslında onların işine de gelmez. Çünkü Kur'ân sadece Allah'a ibadet etmeyi, O'ndan korkup sakınmayı, ahirete iman etmeyi, iyi davranışlarda bulunmayı ve kötülükten sakınmayı emretmekte ve her türlü ahlak dışı davranışlardan uzak durmayı istemektedir. Oysa şeytanların istedikleri ve insanlara fısıldadıkları şeyler tamamen bunların tersidir.

Şeytanların Kur'ân'ı Peygambere vahyetmeleri bir tarafa, onlar vahyi işitmekten alıkonulmuşlardır. Vahyin tek kelimesini bile işitme gücüne sahip değildirler. Hem Kur'ân, sadece insanlara değil cinlere de meydan okumaktadır. İnsanlarla cinler bir araya gelseler bile Kur'ân'ın bir benzerini getiremezler. (İsra 17/88). O halde vahiy konusunda ve diğer konularda gücün tamamı Allah'ındır ve Allah'a ortak koşan kim olursa olsun kaybeder: "**Sakın Allah'la birlikte başka bir ilâha yakarıp çağrıda bulunma; o zaman azap edilenlerden olursun.**"

وَاَنْذِرْ عَش۪يرَتَكَ
الْاَقْرَب۪ينَۙ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَۚ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ
عَصَوْكَ فَقُلْ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَۚ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَز۪يزِ الرَّح۪يمِۙ
﴿٢١٧﴾ اَلَّذ۪ي يَرٰيكَ ح۪ينَ تَقُومُۙ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِد۪ينَ ﴿٢١٩﴾ اِنَّهُ هُوَ
السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٢٢٠﴾

214. En yakın akrabalarını uyar.

215. Sana tabi olan müminlere kanadını indir.

216. Şayet sana karşı gelirlerse "Ben sizin yaptıklarınızdan beriyim" de.

217. Çok güçlü, çok merhametli olana tevekkül et.

218. O ki, kalktığın vakit seni görüyor.

219. Secde edenler arasındaki dolaşmanı da.

220. Kuşkusuz O, her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.

Peygamberden en yakın akrabalarını uyarmasının istenmesi, akrabalarının dinde herhangi bir ayrıcalığa sahip olmalarından kaynaklanmamaktadır. Onlar da diğer insanlar gibi hesaba çekilecek ve yaptıklarının karşılığını diğer insanlar gibi göreceklerdir. Bir bakıma âyet yakın akrabaların, Peygambere akraba olmaktan dolayı kurtulacaklarını sanmamaları gerektiğini de anlatmaktadır. Onlar da kurtulmak için sağlıklı bir iman ve salih amel işlemek zorundadırlar.

Nakledilir ki bu âyet indirildiğinde Peygamber (s.a.v.): *"Ey Abdulmuttalib'in kızı Safiye, ey Muhammed'in kızı Fatıma, ey Abdulmuttalip oğulları, ben sizi Allah'ın azabından koruyamam, ama benim malımdan arzu ettiğinizi isteyebilirsiniz"* demiştir. (Taberi, XIX, 405). Başka rivâyette ise Kureyş'in her bir boyuna ayrı ayrı isimleriyle hitap ederek Allah'ın azabına karşı kendisinin onları koruyamayacağını bildirmiştir. (İbnu Atiye, V, 148).

Peygamber çağrısının diğer insanlar üzerinde etkili olması için akrabaların öncelikle ona iman etmeleri ve iyi şeyler yapmaları stratejik açıdan önemlidir. Yakın akrabalarının kendisine inanmadıkları bir kimsenin diğer insanlar üzerinde etkili olması zordur.

Peygamberlerin yolunu izleyenlerin de buna önem vermeleri, öncelikle yakın akrabalarını uyarmaları önemli bir husustur. Aynı şekilde Peygamber (s.a.v.)e emredildiği şekilde çevrelerindeki müminlere karşı alçakgönüllü ve merhametli olmalılar. Ama kişi, haksız yere yakın akrabalarını savunma gibi bir yanlışlığın içine girmemeli, işledikleri günahlardan berî olduğunu da muhataplarına söylemelidir. Peygambere hitap eden **"Şayet sana karşı gelirlerse 'Ben sizin yaptıklarınızdan beriyim' de,"** âyeti bütün Müslümanlar için geçerlidir. Kişinin çevresinde hiç kimse kalmasa bile "**Çok güçlü ve çok merhametli olana tevekkül et"**melidir. Çünkü Allah, her ne yaparsak bunların hepsini bilmektedir.

هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ
عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَٓاءُ
يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُ۫نَ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ ف۪ي كُلِّ وَادٍ يَه۪يمُونَ ﴿٢٢٥﴾
وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَث۪يرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا
وَسَيَعْلَمُ الَّذ۪ينَ ظَلَمُٓوا اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

221. Şeytanların kimin üzerine indiklerini size haber vereyim mi?

222. Onlar günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üzerine inerler.

223. Onlar da (şeytanlara) **kulak verirler; gerçekte onların çoğu yalancıdır.**

224. Şairlere gelince, onlara da azgınlar uyar.

225. Görmüyor musun, onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşmaktadır.

226. Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler.

227. Ancak iman eden ve salih amel işleyenler, Allah'ı çokça ananlar, bir de haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunanlar müstesnadır. Zulmedenler yakında nasıl bir sonuçla karşı karşıya geleceklerini bilecekler.

210. âyette müşriklerin, Peygambere şeytanların Kur'ân'ı indirdiklerine dair iftiraları dile getirilmiş ve cevaplandırılmıştı. Burada meseleye biraz daha açıklık getirilerek onların ancak günaha dalmış müfterilere indikleri, ancak onlara fısıldadıkları belirtilmektedir. Ancak bu gibi kimseler şeytanlara kulak verirler. Hatta bu kimselerin çoğu, şeytanların kendilerine fısıldadıklarıyla da yetinmez, bunlara ilavelerde bulunur ve yalan söylerler.

Müşrikler, Hz. Muhammed'in hâşâ bir kâhin olduğunu, çünkü Kur'ân'ı

şeytanların/cinlerin kendisine vahyettiğini ileri sürerken onun bir şair olduğunu da söylüyorlardı. Onlara göre şairlerin cinlerden ilham perileri vardır ve Muhammed'in ilham perileri kendisine bu Kur'ân'ı fısıldıyorlar.

Dikkat edilirse her iki iddia arasında çok sıkı bir ilişki vardır ve bu sebeple burada şairler konusuna girilmekte ve Muhammed'in, onların iddia ettiği şairlerden olmadığı vurgulanmaktadır.

Âyetin bütün şairleri kastetmediği açıktır. Çünkü takip eden âyette "**Görmüyor musun, onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşmaktadırlar.**" denilmektedir. Burada kastedilen şairler, bilir bilmez her konuya dalan, ahlak diye bir şey tanımayan, işleri güçleri şehvet kışkırtıcı aşk ve içki sahneleri tasvir etmek olan, başkaları aleyhinde kin, nefret ve düşmanlık duyguları uyandıran ve iffetli kadınların çekiciliklerini tasvir ederek insanların şehevi arzularını tahrik eden şairlerdir. **"Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler."** âyeti de hangi şairlerin kastedildiğine katkıda bulunmaktadır. Bizim bu âyetten anladığımız, abartının dozajını kaçıran şairlerdir. Şiirin ve şairin doğasında kimi abartmalar olabilir ama yapılamayacak şeyleri abarta abarta anlatmak da, şiir ve şaire verilen bir cevaz değildir.

Taberi, burada kastedilen şairlerin, müşriklerin şairleri olduklarına dikkat çekmektedir. (XIX, 417).

Sûrenin son âyeti de bütün şairlerin kastedilmediğini ifade etmektedir:

"**Ancak iman eden ve salih amel işleyenler, Allah'ı çokça ananlar, bir de haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunanlar müstesnadır. Zulmedenler yakında nasıl bir sonuçla karşı karşıya geleceklerini bilecekler.**"

İman eden ve salih amel işleyen, Allah'ı çokça anan ve haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunan şairler, yukarıda sözü edilen şairlerin dışındadır. Nakledilir ki **"Şairlere gelince, onlara da azgınlar uyar..."** âyeti indirildiğinde Hassan b. Sabit, Abdullah b. Ravaha ve Ka'b b. Malik ağlayarak Peygamber (s.a.v.)in yanına gelmiş ve *"Allah bu âyeti indirdiğinde bizim şair olduğumuzu biliyordu"* dediklerinde Allah Resulü: "**Ancak iman eden ve salih amel işleyenler...**" âyetini okumuştur. (Taberi, XIX, 418; İbnu Atiye, V, 150).

İndeks

R

S-Ş

T

U

V

Y

Z